

ROČNÍK IV. 1903—4 SEŠIT 1.

SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

REDIGUJE

PROF. BOHUŠ RIEGER.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ A »PRÁVNICKÉ JEDNOTY« V PRAZE.

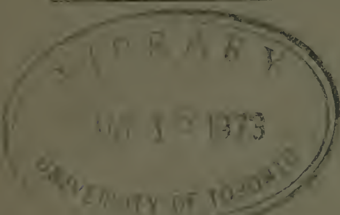

V PRAZE.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

Dopisy a zásilky pro redakci buďtež adressovány:
Prof. Dr. Bohuš Rieger v Praze, II. Palackého ulice č. 7.

OBSAH.

ČLÁNKY: Stránka

Prušák Josef, Vztah příčinný 1
Drachovský Josef, Principy kontroly státního hospodářství v Rakousku 23
Kadlec Karel, O kooperačních sdruženích v právu slovanském 64
Vavřinek František, O státoprávním poměru zemí českých ku staré říši německé 87
Josek Otakar, Sociální dění a jeho zákonnost 106

LITERATURA:

Právo římské: 110

Rostowzew, Gesch. des Staatspachtes in der röm. Kaiserzeit bis Diokletian *(Vančura).* — Univ. izv. Kijev: Pokrovskij, Genesis pretor. prava. Przegład: Łyskowski, O pojęciu własności. Branič: Ljubišič, Kapara pri kupovini *(Dr. Čk.).*

Právo církevní: 115

Přehled, pokračování (Pfannmüller, Krauss, Günther, Groeber a Pichler, Zorell, Doubrava, Bayer, Schindler, Korn, Brünneck, Wahrmund, Srb, Schneider, Kašpar, Dvořák, Statečný, Jirák, Tumpach, Leitner, Sedlák); *(Henner).*

Právní dějiny: 120

Erben, D. Privilegium Friedr. I. f. Österreich *(Stieber).* — Balzer, Przyczynski do historyi źródeł prawa polskiego *(Kadlec).* — Dąbkowski, O utwierdzeniu umów pod grozą lajania *(K. K.)* — Samolewicz, Sąd wyższy prawa niem. na zamku Sanockim *(K. K.)* — Bobčev, Sbornik na blgarskitě juridičeski običai, I-IV *(Kadlec).* Týž, Jubileen spomen za desetiobišninata na »Juridičeski prěgled« *(K. K.).* — — Milaš, Pravoslavna Dalmacija *(Kadlec).* — Piekosiński, Szkice do historyi prawa polskiego. Vladimirskij-Budanov, Suděbnik 1589 *(Čk.).* — Hlídka časopisů za r. 1902; část další *(Demel a Emler).*

Právo občanské: 143

Przegląd prawa i admin.; Czasopismo; Ateneum; Časopis pravniča i ekonomična; Mjesečnik; Slovenski pravnik *(Čk.).*

Právo trestní: 145

Gerichtssaal sv. 61 a 62. *(M.).* — Przegląd pr. i adm.; Czasopismo; Slovenski pravnik 1902 *(Čk.).*

Civilní řízení: 147

Přehled literatury v r. 1902; konec *(Popel).*

(Pokračování na třetí straně.)

Vztah příčinný.

Napsal docent Dr. *Josef Prušák.*[1])

Aby výsledek právně rozhodný někomu jako pachateli přičítán býti mohl, je nezbytně zapotřebí, aby mezi volní činností pachatelovou a nastalým výsledkem byl vztah příčinný. Vztah příčinný mezi činností volní a výsledkem právně rozhodným je základní podmínkou právní zodpovědnosti. Nelze mluviti o zodpovědnosti za jistý výsledek (o vině, přičítatelnosti), pokud otázka kausalitní nebyla rozhodnuta, pokud není zjištěno, že pachatel skutečně výsledek přičinil. Teprve tehdy, když zjistili jsme příčinnou souvislost mezi vůlí a výsledkem, můžeme přistoupiti k rozboru otázky o zodpovědnosti za výsledek přičiněný. Při první se tážeme: je nutno dle práva jistého člověka pokládati za původce (pachatele) toho kterého výsledku právně rozhodného? při druhé: je člověk ten za přičiněný jím výsledek zodpovědným?

Otázka přičinění a otázka zavinění jsou zcela různé a nemohou býti stotožňovány. První z nich je otázkou širší, druhá užší. Pravíme-li, že někdo uznán je zodpovědným za nějaký výsledek, prohlašujeme tím nezbytně, že výsledek ten také přičinil; pravíme-li však, že někdo nějaký výsledek přičinil, nerozhodujeme tím ještě nikterak o jeho zodpovědnosti.[2]) Skutečnost tuto nutno dobře si uvědomiti, chceme-li dospěti v rozboru vztahu příčinného k správnému výsledku.

A. Podstata vztahu příčinného.

Problem kausalitní uvádí se právem mezi nejobtížnějšími v oboru abstraktní vědy právní vůbec, pro kriminalistu nedostatečným roz-

---

[1]) Článek tento je vyňatkem z rozsáhlejší práce »Všeobecná věda kriminelní« z dílu I. »Vědy kriminelní část abstraktní«.

[2]) Srov. *Binding:* Die Normen und ihre Übertretung II. str. 45. — *Max E. Meyer:* Die schuldhafte Handlung str. 119. a násl. — *Beling:* Grundzüge des Strafrechts 2. vyd. str. 31. — Zejména pak *Liszt:* Lehrbuch des deutschen Strafrechts 9. vyd. str. 121. a násl., kde případná literatura uvedena. — Jinak *Merkel, Kries, Liepmann* a j.

lišováním mezi přičiněním a zaviněním otázka ta ještě složitější se stává. Ačkoli věda kriminelní příčinným vztahem poměrně více než věda práva civilního se zabývala, a přední kriminalisté jména *Merklova*, *Bindingova* a *Lisztova* otázce této značnou pozornost věnovali, je přes to přítomný stav dosti neutěšený. Stanovisko vědy kriminelní k otázce vztahu příčinného správně je karakterisováno *Rümelinem* v jeho novější práci »Die Verwendung der Causalbegriffe im Straf- und Civilrecht«: »Dabei ist der Zustand der kriminalistischen Lehre .... durchaus kein erfreulicher; so wenig erfreulich, das die meisten Criminalisten ein gelindes Grauen überschleichen wird, wenn sie auf dem Titel eines Buches oder einer Abhandlung das Causalproblem zu Gesicht bekommen«.

Pátráme-li po příčině neutěšeného stavu, jímž dnes otázka kausalitní ve vědě právní je karakterisována, nelze upříti, že spočívá v této skutečnosti: Pojem příčiny není vlastní toliko vědám právním, nýbrž jednak v jednotlivých vědách přírodních, jednak mimo vědu, ve filosofii, s ním se setkáváme. Co přirozenějšího, než, že věda právní, když v pozvolném svém vývoji pojmem tím zabývati se musila, v nesnázích svých jednak k vědám přírodním, jednak k filosofii o pomoc se utíkala, snažíc se pojem jinak již dostatečně známý a vymezený pro sebe upotřebiti. Přehlíželo se však úplně, že podobné přenášení pojmu přesně vymezeného z jedné vědy ve vědu jinou, neb pojmu čistě filosofického ve vědu vůbec, jen s největší opatrností díti se má, poněvadž účel té které vědy samostatné, zvláštní vymezení může vyžadovati.

Jak později k tomu poukážeme, byl také jak přírodovědecký, tak i filosofický pojem příčiny pro vědu právní nepřijatelným, neboť vědám přírodním nešlo než o vysvětlení tělesného tělesným, filosofie pak toliko naprosto formální (abstraktně logický), všech teleologických úvah prostý, pojem příčiny sprostředkovati se snažila; ve vědě právní je však otázka kausalitní nutně prostoupena úvahami teleologickými.

Vědě právní nejde o to, kdy nějaký výsledek je přičiněn činem lidským ve smysle věd přírodních, neb ve smysle filosofickém, nýbrž jde o to, kdy výsledek, jako pachatelem přičiněný, důvodně lze prohlásiti. Odpověď na otázku tu lze dáti toliko abstraktní vědě právní, jež při tom všeobecnými zásadami o úkolu a cíli práva musí se říditi. Že pojem příčiny, jak ve vědách přírodních neb ve filosofii s ním se setkáváme, může býti vědám právním výtečnou pomůckou, o tom nelze pochybovati, ale skutečnost tato nikterak nás ještě neoprávňuje, pojem ten beze všeho za pojem právní prohlašovati. Bezpečná cesta spíše je ta, zkoumati, zda pojem kausalitní, jak dán je vědami přírodními, neb filosofií, pro vědy právní je upotřebitelný neb ne, v případě negativním nutno pak zjistiti důvody této neupotřebitelnosti.

První otázka, s níž na cestě této se setkáváme, je ta, co slovy »vztah příčinný« chceme vyjádřiti?

Höffding ve své psychologii[3]) praví: kde dva zjevy tak spolu jeví se býti spojenými, že vyskytne-li se jeden, druhý dle vědomosti naší nezbytně následuje, tu pravíme, že jsou spolu ve vztahu příčinném. Tážeme-li se však dále, jaká je podstata toho vztahu, s dvojí, podstatně rozdílnou odpovědí se setkáváme.

I. Dle názoru lidového jsou to věci, jež na sebe působí. Obtíž, jež v tom spočívati by mohla, jak si vysvětlíme, že věci zcela samostatné přece tolik spolu mají co činiti (jak tomu dle tohoto názoru při příčině a výsledku nezbytně býti musí) snadno se překonává tím, že »příčině« jakási tvořivá, vynucující způsobilost se přičítá. Příčina se tu personifikuje, připisuje se jí něco analogického osobní vůli. — Přes to, že již *David Hume* proti nesprávnosti takového názoru vystoupil, je týž stále ve vědě velice četně zastoupen a byl zejména ve vědě práva trestního příčinou mnohého pochybení.

II. *Hume* poukázal k tomu, že nutnost, s níž dle názoru našeho příčina výsledek přičiňuje (nutně vyvolává), není ve věcech, že je pouze v našem vědomí; moderní pak psychologie důvodně poukazuje k tomu, že příčinný vztah není než formálním zákonem našeho poznávání, že týž jest jen pouhým předpokladem, na jehož základě teprve veškeré vědění možným se stává.[4]) Teprve tehdy poznali jsme jistý zjev, když příčiny jeho stanoviti se nám podařilo, neboť veškeré naše poznávání vychází z předpokladu, že každý zjev musí míti svoji příčinu, neznáme-li jí, zůstává nám i zjev sám věčnou záhadou. Jako však nám nelze jinak, než prostřednictvím našich pocitů a představ (našeho vědomí) předměty chápati, rovněž tak nelze jinak, než pomocí představ a pojmů něco o předmětech si mysleti. Pojem kausalitní jest jen pouhou formou, pomocí které vše, co se děje, dle přirozenosti našeho poznání pojmouti se snažíme.

Příčinný vztah není tedy ve věcech, není nějakou silou tajemnou, nýbrž je toliko v nás, v našem vědomí, je pouhým pojmem, pomocí něhož veškeré zjevy, jež pozornost naši vzbuzují, snažíme se vysvětliti. Pravíme-li, že mezi dvěma zjevy je vztah příčinný, nechceme tím vyjádřiti nic jiného, než, že tyto dva zjevy spolu tak těsně spojenými býti se nám jeví, že, dán-li jeden (příčina), druhý (výsledek) nezbytně musí se dostaviti.[5])

Na příklad: Jestli železniční strážník kolej těsně před přijíždějícím rychlíkem vytrhne, musí se vlak vyšinouti, rovněž tak se

---

[3]) Psychologie in Umrissen auf Grundlage der Erfahrung. II. vyd. str. 286.
[4]) *Höffding*, Psychologie, str. 288.
[5]) Srov. *Liepmann:* Einleitung in das Strafrecht, str. 48. a násl. — *Radbruch:* Die Lehre von der adäquaten Verursachung, str. 22.

stane, jestliže výhybky nepošine. Zde zajisté právem vytržení koleje, neb nepřehození výhybky prohlašujeme za příčinu nastalého neštěstí, neboť oba zjevy dle poznání našeho spolu tak těsně souvisí, že, dán-li jeden, druhý nezbytně musí se dostaviti.

Od tohoto, právě uvedeného názoru liší se však podstatně názor, dnes ve vědě velice rozšířený, jejž právem jako panující nutno označiti, dle něhož mezi opomenutím (Unterlassung) a nastalým výsledkem o nějakém vztahu příčinném nelze prý mluviti. Důvod tohoto záhadného popření kausality opomenutí spočívá v tom, že zastanci panujícího učení onoho populárního názoru o vztahu příčinném nechtějí se zřeknouti, že stále ještě předpokládají, že věci na sebe působí, že příčina z vlastní své síly výsledek přivozuje. Že s tohoto stanoviska vědecké vysvětlení trestnosti opomenutí (na mysli máme tu předem delikty kommissivní per ommissionem) příliš těžkým se stává, a panující teorie nezbytně k neudržitelným důsledkům dospěti musí, je patrno. Veškeré pak pokusy vybřednouti ze stávajících rozporů (Luden, Glaser, Merkel, Liszt) nemohly přirozeně s úspěchem se setkati.[6])

Podstatný obsah panujícího učení je tento: »Za jistých předpokladů klade řád právní, právě tak jako život sám, přičinění výsledku na roveň jeho nezamezení. Skutečnost tato však neznamená, že i v nezamezení výsledku nějaké jeho přičinění jest spatřovati. Trestnost opomenutí je na přijetí jeho kausality zcela nezávisla.« [7]) »Neboť změna ve světě zevnějším nemůže nikdy jako něco positivního dle všeobecných pravidel býti kausalně zpět uvedena na nějaké opomenutí; z negativního nemůže nic positivního vzniknouti.« [8])

Mezi opomenutím a nastalým výsledkem bezprávným není tedy dle panujícího názoru vztahu příčinného; trestnost opomenutí nespočívá v tom, že pachatel jistý výsledek přičinil, nýbrž v tom, že jednání jeho je bezprávné (právu se příčí).[9]) Strážník, který výhybky dle daného předpisu nepošinul, nepřičinil výsledek (vyšinutí vlaku), nemůže tedy také důsledně proto trestán býti, že výsledek přičinil, nýbrž toliko proto, že dle daných předpisů se neřídil.

K neudržitelnosti takového názoru ukázal již *Binding*,[10]) v novější době pak zejména *Liepmann* nesprávnost jeho přesvědčivě zdůvodnil.[11]) Neboť není-li opomenutí ve vztahu kausalním k nasta-

---

[6]) *Binding*: Normen II., str. 209. a násl. — Srov. též *Fischer:* »Das kausale Element im sogen. Begehungsdelikt durch Unterlassung«, Z. f. d. ges. Str.-R.-W. XXIII. str. 459.—508.

[7]) *Liszt:* Lehrbuch, str. 127.

[8]) *Beling:* Grundzüge, str. 35.

[9]) *Liszt:* Lehrbuch, str. 126.

[10]) l. c.

[11]) *Liepmann:* Einleitung, str. 61.

lému výsledku bezprávnému, nemůže také býti bezprávným, nemůže nastalý výsledek býti zaviněným, a nelze také pachatele (opominuvšího) za nastalý výsledek činiti zodpovědným — trestati. Opomenutí nemůže býti bezprávným, poněvadž právo trestní neposuzuje lidské konání se stanoviska subjektivního (jinak náboženství), nýbrž objektivního (dle vlivu jeho na zájmy sociální). Výsledek nastalý nemůže býti zaviněným, poněvadž není-li opomenutí kausalním, nemůže také mezi ním a nastalým výsledkem bezprávným býti nijakého vztahu viny. Pachatele nelze pak trestati za nastalý výsledek jím nepřičiněný, nýbrž toliko za porušení povinnosti, za neposlušnost.

Tyto nedostatky nemohly ovšem ani zastancům panujícího názoru uniknouti, a byly také důvodem, že rozmanité teorie o kausalitě opomenutí, přes základní její popření, jimi sestaveny byly.

Zmiňujeme se o teorii *Ludenově, Glaserově* a *Merkelově.* Dle *Ludena* [12]) koná opomíjející současně vždy něco positivního a toto positivní je příčinou nastalého výsledku bezprávného. Nesprávnost učení tohoto ovšem je patrna; nikdo zajisté nebude vážně tvrditi, že vlak se vyšinul přes nedbalost strážníka, nýbrž řekne zcela přirozeně, že vyšinul se přes balvan, jehož nedbalý strážník nepostřehl. — Podobně je tomu i s učením *Glaserovým* [13]) a *Merkelovým,* [14]) jež byť i v jednotlivostech odchylná, vycházejí ze společného předpokladu, že opomíjející dřívějším positivním konáním později nastalý výsledek přičinil. Tak na př. výhybkář nepřičinil prý vyšinutí vlaku nepovšímnutím výhybky, nýbrž tím, že službu výhybkáře přijal; matka nepřičinila smrť dítěte, že mléka mu nedala, nýbrž tím, že počala, neb porodila. Namítáme, že názor tento je naprosto protismyslný, žádný prostý člověk neřekne zajisté, že početím neb porodem přičiňuje se smrť člověka místo života.

Tyto nezdařené, příliš umělé snahy o vysvětlení vztahu příčinného mezi opomenutím a nastalým výsledkem, přes základní jeho popření (aus Nichts kann nur Nichts entstehen), nemohou nás nikterak uspokojiti, a to tím spíše, když z našeho stanoviska vysvětlení vztahu kausalního při opomenntí nepůsobí nijakých obtíží. Pravili jsme, že příčinný vztah není ve věcech, že je pouhým pojmem rozumovým, jímž rozmanité zjevy vysvětliti se snažíme. Týž předpokládáme všude tam, kde jedním zjevem (příčinou) zjev druhý se nám vysvětluje, je li onen zjev positivním konáním neb opomenutím, je zcela lhostejno. Kausalitu konání i opomenutí nutno posuzovati s téhož hlediska. [15])

---

[12]) Abhandlungen II., str. 229.

[13]) Abhandlungen aus dem oesterr. Strafrecht, str. 287. a násl.

[14]) *Merkel:* Lehrbuch des deutschen Strafrechts, str. 111. a násl.

[15]) *Kries*, Begriff der objektiven Möglichkeit, str. 222.—223.: »Dieser Aufstellung wäre nur Weniges zur Erläuterung hinzuzufügen. Erstlich muss man

B. Pojem příčiny.

Tím však, že vysvětlili jsme pojmový obsah vztahu příčinného, a že z poznatku svého již určité důsledky pro kausalitu opomenutí jsme vyvodili, není úloha naše skončena. Definujeme-li příčinný, vztah jako těsnou pojmovou závislost mezi příčinou a výsledkem, že existencí příčiny existence výsledku je dána, nutno s pojmem příčiny blíže se seznámiti.

Co rozumíme příčinou výsledku?

Na tuto otázku je po předchozím jen jediná všeobecně platná odpověď. Příčinou nazýváme onen zjev předchozí, jenž zjev následující (výsledek), jako ním přivoděný, dostatečně vysvětluje.

I. Uvedenému odpovídá také úplně názor lidový. Padající kámen je příčinou smrti člověka, jehož zasáhl; hořící zápalka je příčinou požáru; špatně pošinutá výhybka je příčinou vyšinutí vlaku; neopatrnost je příčinou řady zhoubných následků. Tímto výkladem, že jistý zjev sám o sobě je příčinou jistého výsledku, se v životě úplně spokojujeme. Praktický zájem nutí nás, bychom po příčině zjevů, s nimiž se setkáváme, pátrali, a pohnutka ta vede nás k tomu, že jeho příčinou označujeme zjev předcházející nejvíce do očí bijící, z něhož dle názoru našeho výsledek nezbytně vyplývá (lidový názor o příčině jedinečné).[16]

II. S tímto běžným názorem se však nesrovnává pojem příčiny pokud novější filosofie, zejména zásluhou J. St. Milla, s ním

---

sich hüten, bei der Causalität des schuldhaften Verhaltens an eine Wirkung im physikalischen Sinne zu denken. Ob eine solche stattfindet oder nicht, event. in welchem Umfange sie stattfindet, ist für die rechtliche Beurtheilung ganz belanglos. Sobald Jemand nicht handelt, wo er in einer bestimmten Weise zu handeln verpflichtet ist, da wird er verantwortlich zu machen sein für den verletzenden Erfolg, der eintritt, und der nicht eingetreten wäre, wenn er in normaler Weise gehandelt hätte. Eine Verursachung noch in einem anderen Sinne zu fordern, liegt schlechterdings kein Grund vor. Ob wir durch unsere Muskelkräfte activ wirken, ob wir, wie beim Schuss, andersartige Kräfte auslösen und in Thätigkeit setzen, oder ob wir Vorgängen, in die wir einzugreifen verpflichtet und in der Lage wären, freien Lauf lassen, ist hier völlig gleichgiltig. Es ist daher ganz überflüssig, für die sogenannten »Commissivdelicte durch Unterlassung« darin eine Schwierigkeit zu finden, dass eine Unterlassung als etwas rein Negativem keine Wirksamkeit zugeschrieben werden könne. Wenn ein rechtswidriges Verhalten X in dem Sinne Ursache eines verletzenden Erfolges geworden ist dass derselbe nicht eingetreten wäre, falls an Stelle jenes Verhaltens das normale X' bestanden hätte, so ist Verantwortlichkeit zu statuiren, und es ist hinsichtlich der Verursachung irrelevant, ob X eine Handlung X' eine Unterlassung ist oder umgekehrt. Das Problem der Commissivdelicte durch Unterlassung reducirt sich daher ganz ausschliesslich auf die Frage, unter welchen besonderen Umständen die Verbote des Strafgesetzes zu Geboten werden, die zu einem bestimmten Handeln verpflichen.«

[16]) *Höffding:* Psychologie, str. 299.

nás seznamuje. Filosofie poučuje nás, že je naprosto nesprávno v jediném osamoceném zjevu příčinu zjevu druhého hledati, neboť jediný zjev (zjev sám o sobě) nemůže nikdy zjev druhý přivoditi; aby došlo k nějakému výsledku, k tomu je zapotřebí celé řady nejrozmanitějších podmínek, z nichž ani jediné nelze odmysliti, má-li dojíti k výsledku, který vysvětliti se snažíme. Je to vždy naprosto nahodilé a libovolné, když v tomto svém bádání po nezbytných podmínkách se zastavujeme a jistou podmínku, neb jisté podmínky za příčinu výsledku prohlašujeme. Neboť vycházíme-li již ze zákona o vztahu příčinném, nelze upříti, že každá příčina má opět své příčiny, jichž je výsledkem; odporovalo by to zákonu kausálnímu, kdybychom u některé, snad nejbližší, neb nejnápadnější výjimky se zastavovali.[17]) Příčinou zjevu (výsledku) ve smyslu filosofickém nelze logicky nic jiného rozuměti, než souhrn všech podmínek nutných k existenci toho kterého výsledku (filosofický názor o příčině úhrnečné). Jednotlivé podmínky jsou pak navzájem úplně rovnocenny, neboť každá z nich k existenci výsledku stejně byla nutna, — kdyby i jen jediná byla chyběla, nemohlo přirozeně dojíti k výsledku, jaký nastal.

Základní tento názor o rovnocennosti jednotlivých podmínek vedl nezbytně k tomu důsledku, že jakékoli jich dělení dle významu pro nastalý výsledek je logicky nesprávno, že zejména pochybeno je dnešní rozeznávání mezi podmínkou a příčinou, že každý, kdo podmínku výsledku přičinil, přičinil výsledek. Setkáváme se tedy s tohoto stanoviska s pojmem příčiny v širším a užším slova smyslu. V širším smyslu znamená příčina souhrn všech podmínek nutných k existenci výsledku, v užším smyslu je příčinou každá z podmínek.

Na tomto základě spočívá dnes převládající učení o vztahu příčinném ve vědě práva trestního — *(v. Buri, Liszt, Finger, Lammasch, Frank, Hälschner, Beling, Janka, Löffler, říš. soud německý a j.),* jež ne neprávem s různých stran jako nesprávné a neudržitelné bylo prohlášeno. — Přední chyba jeho spočívá v tom, že odpověď nikterak neodpovídá pohnutce, z níž otázku o vztahu příčinném klademe.[18]) Pravili jsme dříve, že předpoklad kausality je podmínkou veškerého našeho poznávání nejrozmanitějších zjevů; tážeme-li se po příčině jejich, nemůžeme se přirozeně spokojiti ani s tou odpovědí, že příčinou je celý komplex nejrůznějších, poznání našemu většinou unikajících, nutných podmínek, ani s onou, že příčinou je každá, libovolně vyjmutá podmínka. Výklad takový nemůže nikdy uspokojiti po vysvětlení toužícího ducha lidského a nemůže též vědě právní prokázati nějakých platných služeb.

---

[17]) *Hoffding*: Psychologie, str. 293

[18]) Srov. *Liepmann:* Einleitung, str. 50. a násl.

Chtěli-li bychom zjistiti příčinu výsledku v širším smyslu (complex veškerých nutných podmínek), tu sdíleli bychom, jak případně praví *Höffding*,[19]) osud Tantalův, jsouce odsouzeni k věčnému pátrání, bez jakékoli naděje v úspěch své práce. A jako Tantalus brzy hladem a žízní umříti by musil, tak musil by i zemříti atrofií náš požadavek výkladu kausálního, jako každý orgán, jehož se neužívá, předpokládaje, že požadavek onen za takovýchto poměrů možným by byl.

Měli-li bychom však se spokojiti toliko příčinou v užším slova smyslu a předpokládati, že každý, kdo jakoukoli podmínku výsledku přičinil, přičinil i výsleded, také v tomto případě bychom došli k důsledkům neudržitelným. Pak není pochybnosti, že smrt člověka nepřičinil toliko vrah, který smrtící svojí zbraní oběť zasáhl, nýbrž i dělník, který tuto zbraň vyrobil, mistr šermu, jenž vraha s ní zacházeti naučil, otec, jenž vraha zplodil atd. Všichni tito přičinili nezbytně nutnou podmínku výsledku, přičinili i výsledek. Zajisté názor, který naprosto se nesrovnává s praktickým stanoviskem, s něhož po příčině jistého zjevu se tážeme.

III. Ve skutečnosti nemůže také panující učení se základním názorem svým (podmínka = příčině) nikterak vystačiti a je nuceno týž četnými výjimkami prolamovati. (Neudržitelnost učení toho je nejpatrnější při t. zv. výsledkem qualifikovaných deliktech, o čemž později). Co přirozenějšího, že vždy intensivněji uplatňuje se snaha stávajícím nedostatkům odpomoci a cestou vědecky zdůvodněnou k příčině jedinečné se vrátiti. Existuje však vůbec taková cesta, není již předem, po formálně správných vývodech *Millových*, snaha ta se stanoviska abstraktni logiky pochybena?

Chceme-li otázku tuto bezpečně zodpověděti, je nutno opětně pohnutku otázky o vztahu příčinném si připomenouti. Uvedli jsme, že pohnutkou tou je touha, snaha vysvětliti si ten který zjev. Důvod však, proč jistý zjev vysvětlený míti chceme, může býti ten nejrozmanitější. Jiný je u přírodozpytce, jenž v nějakém zjevu potvrzení učení svého chce prokázati, jiný u sociologa, jenž působení zjevů sociálních zjistiti se snaží, jiný u soudce, jenž pátrá, zda mezi činem lidským a nastalou změnou ve světě zevnějším vztah příčinný za prokázaný nutno považovati. Každý z nich si všímá toliko podmínek jej interessujících, ostatní nemají pro něho významu, neboť je, jak pravíme, mlčky předpokládá; vyloučí z nejrozmanitějších podmínek výsledku ty, jež za nejdůležitější pokládá, ostatní pak za nerozhodné prohlásí. V tomto podnikání marně bychom hledali nějaké pochybení proti všeobecně platným podmínkám myšlení logicky správného; není zde nijakého popření ostatních nutných podmínek, naopak působení jejich správně se

[19]) Psychologie, str. 293.

předpokládá, a toliko nerozhodnost jejich pro posuzování vztahu příčinného s jistého hlediska se prohlašuje.

Poznáváme tudíž, že zásadně je možno a logicky přípustno, aniž bychom všeobecně správné učení o příčině úhrnečné popírati musili, z nekonečného komplexu veškerých myslitelných podmínek jistého výsledku jednu vyloučiti a ji jako příčiou označiti. Výběr určen je hlediskem, s něhož zjev pozorujeme a vysvětlujeme. Týž je správný, t. j. logicky odůvodněný, jestliže odpovídá účelu, pro nějž příčinný vztah dvou zjevů zjistiti se snažíme.[20]) Chceme-li tedy získati bezpečné měřítko pro posouzení různých sem spadajících teorií kausalitních ve vědě právní, zejména ve vědě práva trestního, je nezbytno nejdříve zjistiti důvod, pro který jsme v právu nuceni příčinný vztah jistého výsledku zjišťovati.

Jednajíce o právu[21]) a jeho porušení, pravili jsme, že úkolem práva jest úprava spolužití a spolupůsobení lidstva, že veškeré právní předpisy obsahují příkazy neb zákazy toho kterého konání, jimiž všichni vázáni jsou. Každá porucha právní, ať již skutečná, ať domnělá, nutí ochrance řádu právního, aby zjistil, čím porucha byla způsobena, zejména nelze-li příčinu její spatřovati v činu lidském právu se příčícím. — Důvod, z něhož v právu na vztah příčinný se tážeme, je dle uvedeného ten, že chceme zjistiti, zda příčinu zjevu rozhodného v činu lidském, neb v jiných, na vůli lidské nezávislých skutečnostech nutno hledati.[22]) Při veškeré úvaze vztahu příčinného se stanoviska právního jde tedy o zodpovědění jediné otázky: K d y j e s t č i n l i d s k ý v p ř í č i n n é m v z t a h u k r o z h o d n é m u v ý s l e d k u ? Kdy právem říci můžeme, že člověk jistý, právě rozhodný výsledek přičinil, resp. kdy čin lidský je příčinou výsledku tohoto?

---

[20]) Srovn. *Rümelin*, str. 25. a 26. — *Liepman*: Einleitung, str. 67. — *Radbruch*, str. 9.

[21]) Srov. pozn. 1. na stránce 1.

[22]) Srov. *Rümelin* cit. str. 32 : »Darauf, und zwar in der Regel auf das zur Last-Legen, das Verantwortlichmachen, laufen wenigstens s c h l i e s s l i c h alle die Fälle hinaus, in denen die Causalitätsfrage gestellt wird. Nun aber kann diese Beziehung auf das menschliche Verhalten eine unmittelbare oder eine mittelbare sein. Man kann direkt fragen, hat der A den Tod des B verursacht. Es kann aber auch, insbesondere auf civilrechtlichem Gebiet, die Frage dahin gestellt werden, ob zwischen einem bestimmten Ereigniss, für das ein Mensch aufzukommen hat, oder das ihn von einer sonst begründeten Haftung befreit, und einem anderen Ereigniss Causalzusammenhang bestehe. So z. B. ob der Verlust des Sehvermögens als Folge erlittenen Betriebsunfalls, die 6-wöchentliche Erwerbsunfähigkeit Folge der Verletzung durch den Biss des Xschen Hundes sei. Auch wenn man fragt, ob ein bestimmter Verlust auf ein Ereigniss, das man als höhere Gewalt bezeichnen kann, zurückzuführen sei, ist diese indirekte Frage nach der Zurechnung zu einem menschlichen Verhalten gegeben. Denn dadurch, dass ein Erfolg mit einer vis major in Verbindung gebracht wird, lehnt man eben den Zusammenhang mit einem bestimmten menschlichen Verhalten ab.«

Jakési ohraničení otázky této dáno je předchozím, totiž to, že pojem příčiny nelze omezovati na ty případy, kdy jistá změna ve světě zevnějším jinou změnu vyvolává, a že nelze pro účely práva se spokojiti vymezením příčiny ve smyslu učení Millova, dle něhož každá logicky k výsledku potřebná podmínka rovná se příčině. Vylučujeme tedy z další své úvahy veškeré právní theorie kausalitní, dle nichž čin lidský jen tehdy jako příčina výsledku se prohlašuje, když při něm s jistým pohybem tělovým, jako vůlí přivoděnou změnou ve světě zevnějším se setkáváme Rovněž tak nebudeme se dále zabývati oním učením, jež jako příčinu výsledku označuje každý čin lidský, jenž jakýmkoli způsobem v řetěz kausální zasáhl.

Chceme přihlédnouti toliko k těm teoriím, jež činí jistý výběr mezi jednotlivými podmínkami výsledku a toliko některé z nich, pro zvláštní jejich kvalifikaci, jako příčinu označují, ostatní pak, jako pro stanovisko právní nerozhodné, mlčky předpokládají. Dle nich lze o činu lidském jen tehdy mluviti jako o příčině výsledku, má-li oné zvláštní kvalifikace, jež podmínce povahu příčiny udílí. Jednotlivé z teorií těchto budeme pak co do logické jejich správnosti zkoušeti, po tom pátrajíce, najdeme-li mezi nimi učení takové, jež odpovídajíc požadavkům logickým, též po stránce praktické dovede nás uspokojiti.

Značný počet rozmanitých, sem spadajících učení nedovoluje ovšem, bychom o všech, namnoze velice sobě podobných názorech zvláště pojednali, omezíme se toliko na nejvýznačnější a poukážeme:

1. ku kausalitní teorii starších zákonů trestních,
2. k teorii *Bindingově* a *Birkmeyerově*,
3. k teorii *Barově, Kriesově, Merkelově* a *Liepmannově*,
4. k teorii *Rümelinově.*

ad 1. Otázka kausálního vztahu mezi činem lidským a výsledkem právně rozhodným, není snad vlastní toliko novější právní literatuře, nýbrž sahá počátkem svým do dob nejzazších, v nichž s nejrozmanitějšími pokusy jejího řešení se setkáváme. Kdežto právo římské tu výkladu poskytovalo různá, namnoze si odporující místa pramenů, středověk se snažil stanovením přesných vnějších znaků vyskytující se pochybnosti odstraniti.[23]) — Literatura obecného práva zabývala se častěji naší otázkou, předem v nauce o zločinu zabití, většinou pak převládal názor, že jako příčinu nastalého výsledku jen tu podmínku lze označiti, jež výsledek n e z b y t n ě má v zápětí. Učení to zjednalo si též průchod do většiny německých zemských zákonů trestních 19. století, rovněž do trest-

[23]) *Liszt*: Lehrbuch, str. 124: »so wurde z. B. die Annahme des Todschlages vielfach ausgeschlossen, wenn der Getötete zu Markt und Kirchen gegangen war.«

ního zákona rakouského z r. 1803 (srv. § 117. cit. z.). Ono odpovídalo filosofickému názoru své doby, zákonodárci pak bylo vítaným prostředkem k největšímu omezení přísných trestů v zastaralých zákonech stanovených.[24]) Neudržitelnost jeho je však patrna, spočívát na předpokladu, jehož ve většině případů vůbec nelze zjistiti. O žádné podmínce nelze s naprostou jistotou říci, že jistý výsledek nezbytně v zápětí míti musí, neboť, jak dříve již jsme poznali, je působnost té které podmínky závisla na celé řadě nejrozmanitějších faktorů spolupůsobících, jež působnost její velice mohou měniti.

To patrno nejlépe na případech, jež tato teorie předem na mysli měla, na deliktech proti integritě tělesné. Stále se zdokonalující věda lékařská vždy více přichází k poznání, že většina poranění není sama o sobě smrtelnou, že v přemnoha případech těžkým následkům poranění bylo by lze předejíti, kdyby lékař záhy pomoc poskytnouti mohl a všech příkazů moderní vědy dostatečně zachovával.

Z těchto důvodů bylo uvedené učení vědou záhy jako nesprávné označeno a zákonodárcem opuštěno.[25])

ad 2. Z dnešních teorií kausalitních uvádíme předem učení *Bindigovo* a *Birkmeyerovo*, jež rovněž na pochybném základě je zbudováno. *Liepmann*[26]) nazývá je »metafysickými teoriemi kausalitními, poněvadž obě v dílnu přírody vniknouti se snaží a tvořivou sílu dle stupně její působnosti určiti chtějí,« kteréžto počínání míru našeho poznání převyšuje. — Byť i naprostou oprávněnost tvrzení Liepmannovu se stanoviska filosofického nutno přiznati, domníváme se přece, že jediné z důvodu Liepmannem uvedeného nelze učení ona a limine zavrhnouti, kdyby jinak byla upotřebitelna; neboť nelze upříti, že zevrubnějším výkladem na první pohled metafysická povaha jejich snad odstraněna býti by mohla, na př. kdyby se stanovilo, že nejúčinnější podmínkou nutno rozuměti tu, jež dle všeobecné zkušenosti nejúčinnější býti se jeví, neb že nejúčinnější je podmínka poslední, neb pod. Tak činí také spisovatelé, kteří zejména teorii Bindingově veškerý metafysický ráz upírají.[27])

Podstata teorie Bindingovy je ta, že jako příčinu výsledku označuje tu podmínku, jež přičiňuje převahu podmínek positivních nad negativními.

»Nun ist jede Veränderung in der Welt das Resultat eines siegreichen Kampfes einer Kraft über die andere, der die Gegen-

---

[24]) *Finger:* Das Strafrecht I., str. 158.

[25]) Srov. § 134 dnešního rak. zákona trest. — *Finger:* l. c. — *Merkel*: Lehrbuch, str. 102. — *Lammasch*: Grundriss, str. 21. — *Beling*: Grundzüge, str. 32.

[26]) Einleitung, str. 52.

[27]) Tak *Rümelin*, cit., str. 43. — *Beling*, cit., str. 33.

wart zerstörenden Elemente über die sie zu erhalten oder sie nach anderer Richtung fortzureissen bestrebten. Spielt die menschliche That bei Herbeiführung einer Veränderung mit, so kann dies dem Anscheine nach auf zwei Weisen geschehen: entweder sie verstärkt die zu jenem Erfolge hinwirkenden oder aber schwächt die jenem Erfolge wiederstrebenden Bedingungen.... Diese anscheinende Verschiedenheit, mit welcher die menschliche Kraftanstrengung sich an der Herbeiführung eines Erfolges betheiligt, löst sich auf in eine wesentliche Gleichheit. Denn da Alles auf die Überlegenheit der zum Erfolge wirkenden über die ihn hindernden Bedingungen ankommt und nicht auf eine absolute Grösse einer jener Bedingungsmassen, so ist eine Beseitigung abhaltender Bedingungen undenkbar ohne eine darin enthaltene Stärkung ihrer Wiederparte. Verhalte sich die Kraft beider Bedingungsmassen wie 3: 3, so wird nichts geschehen. Der Erfolg wird aber ebensowohl eintreten, wenn ich die Kraft zu ihm hinwirkenden Bedingungen auf 4 steigere, als wenn ich die der abhaltenden Bedingungen auf 2 mindere. Verursachung einer Veränderung ist desshalb identisch mit einer Veränderung des Gleichgewichts zwischen den sie abhaltenden und den zu ihr hinwirkenden Bedingungen zu Gunsten der Letzteren. Ursache sind die zum Erfolge hinstrebenden Bedingungen in ihrem Übergewicht über die von ihm abhaltenden.«[28])

Jde tedy o to, lze-li vůbec a na jakém základě onu podmínku, jež převahu podmínek positivních přičiňuje, ve všech případech bezpečně stanoviti. Otázku tu Binding nezodpověděl, čímž učení jeho nejasným, neurčitým se stává.[29]) Tak *Beling* (l. c.) vykládá, že příčinou ve smyslu Bindingově nutno rozuměti podmínku poslední, *Rümelin* (cit., str. 43.) podmínku poslední, neb onu, jež při předpokladu dalších, později nastupujících podmínek výsledek nezbytně přivoditi musí, *Merkel* (cit., str. 103.) konečně podmínku nejúčinnější.

Ku stejným důsledkům dospíváme i při teorii Birkmeyerově,[30]) dle níž příčinou je podmínka nejúčinnější. Také toto učení naprosto neuspokojuje. Nechceme-li nesprávnost jeho již z důvodu Liepmannem uvedeného za prokázanou pokládati, musíme nezbytně

---

[28]) Normen I., str. 41. a násl. 2. vyd. str. 115. a násl.

[29]) *Kries:* »Begriff der objektiven Möglichkeit und einige Anwendung desselben.« (Vierteljahrschrift für die wissenschaftliche Philosofie, svazek 12.) str. 398. »Solange wir uns an concrete Thatbestände halten, kann in den meisten Fällen eine Unterscheidung der zu einem Erfolge hinstrebenden und der ihm widerstrebenden Bedingungen nicht ohne Weiteres gegeben werden; ja, es lässt sich auch nicht einmal theoretisch bezeichnen, was hiermit gemeint sein soll «

[30]) »Ursachenbegriff und Causalzusammenhang im Strafrecht, (Gerichtssaal 1885, str. 257. a násl.).

dojíti k tomu názoru, že nejúčinnější je ta podmínka, při níž nejvíce jiných podmínek lze předpokládati, tedy podmínka **poslední**, neboť kvalitativně je každá podmínka tak účinná, jako všecky ostatní, a pro kvantitativní její účinnost nemáme žádného všeobecného měřítka.[31])

ad 3. Teorie *Barova*, *Kriesova*, *Merkelova* a *Liepmannova*. — Teorie tyto mají jistý společný tah, předností jejich je správný názor základní a logicky správný postup dalších výkladů; nedostatek jejich spočívá v tom, že otázka přičinění a zavinění neprávem jsou stotožněny. Společný důsledek, k němuž dospívají, je ten, že ku přičinění výsledku v oboru právním nestačí pouhý vztah příčinný mezi podmínkou a výsledkem ve smyslu filosofickém (pouhé conditio sine qua non), nýbrž že potřeba je vztahu zvláštního, jak praví, **adaequatního**; t. j. příčinou ve smyslu právním lze nazvati jen tu podmínku, jež je v adaequatním vztahu příčinném k jistému výsledku.

Myšlenka tato již u *Bara* se vyskytující, byla Kriesem přesně formulována; učení *Merkelovo* a Liepmannovo je jen zdůvodněním resp. obhájením učení Kriesova. Učení *Barovo*[32]) netěšilo se nikdy veliké oblibě ve vědě práva trestního, a nelze věru upříti, že formulace jeho nebyla příliš šťastna. Dle *Bara* je příčinou jistého výsledku ta podmínka, o níž předpokládáme, že pravidelný běh událostí přerušuje: **co pravidlu životnímu odpovídá, je podmínkou, co mu odporuje, je příčinou** Čin lidský je příčinou výsledku právně rozhodného jen tehdy, když dle názoru našeho pravidelný běh života přerušuje. (»Ursache eines Erfolges im rechtlichen Sinne ist Jemand, insofern er als die Bedingung gedacht wird, durch welche sonst regelmässig gedachter Verlauf der Erscheinungen des menschlichen Lebens ein anderer wird.«)

Nepřihlížejíc ku stotožnování přičinění a zavinění, kterýžto nedostatek jako všem zde uvedeným teoriím společný vytknut byl, nelze upříti učení tomuto též onu přílišnou jednostrannost, že kausalita lidského konání toliko pokud jde o činy protiprávní se uznává.[33])

---

[31]) Srov. *Merkel*, cit., str. 103. — *Rümelin*, cit., str. 41. — *Beling*, cit., str. 33.

[32]) Bar, Die Lehre vom Causalzusammenhange (1871).

[33]) Správně vytýká tu *Merkel*, Lehrbuch, str. 105 a 106: »Solche Einwirkungen auf diesem Verlauf, welche eine Abweichung von der »Regel des Lebens« nicht darstellen oder hervorbringen, sollen dem gemäss nicht unter den Begriff der Ursache im Rechtssinne fallen. Hier ist zunächst zu bestreiten, dass das Recht einen ursächlichen Zusammenhang nur im Bereiche des regelwidrigen Handelns kenne. Das Recht entfernt sich nicht so weit von den allgemeinen Anschauungen, wie es ihm damit zugemutet wird ... Regeln des Lebens können, sofern sie im Rechte direkt oder indirekt anerkannt sind, die Verursachung eines schädlichen Erfolges als gerechtfertigt erscheinen lassen, schliessen aber damit nicht aus, dass der betreffende Erfolg verursacht sei« — Srov. též *Rümelin*, cit., str. 42.

Naproti tomu však nutno přiznati *Barovi* zásluhu, že k tomu poukázal, že čin lidský, jako podmínka výsledku právně rozhodného, jen tehdy může jako příčina jeho býti označen, když dle pravidel života výsledek takový mívá v zápětí.

Lze připustiti, že požadavek tento nebyl Barem dosti určitě formulován, přes to však správný základ dalšímu bádání byl jím dán; jest jisto, že bližší rozbor učení jeho ukazuje cestu ku správnému řešení právního vztahu kausálního — k přičinění adaequatnímu.

Směrodatnou pro další postup je tu práce *Kriesova:* »Begriff der objektiven Möglichkeit und einige Anwendung desselben.«[34]) Postup myšlenkový je u Kriese dle našeho názoru tento: Úvaha o vztahu příčinném je v oboru právním promísena úvahami teleologickými. Zákonodárce zakazuje neb přikazuje určité jednání toliko vzhledem k výsledku, jejž obyčejně ssebou přináší, pokud s jakousi objektivní možností počítati lze, že čin jistý výsledek, jemuž zákonodárce zabrániti chce, v zápětí míti bude. Nikoli čin sám o sobě, nýbrž toliko vzhledem k pravděpodobnému, objektivně možnému jeho výsledku je pro zákonodárce rozhodným; jinak není tu ani důvodu, ani možnosti, konání lidské upravovati předpisy právními, neboť schází tu veškerý předpoklad normy právní, t. j. objektivní zjištění škodlivosti, antisociálnosti toho kterého konání.

Z tohoto důvodu nemá a nemůže míti otázka kausalitní pro zákonodárce jiného významu, než toho, za jakých okolností je mezi činem lidským a nastalým výsledkem právně rozhodným vztah objektivní možnosti. Rozbor pojmu možnosti objektivní je pak přední zásluhou *Kriesovou.*[35]) Zde nutno vždy vycházeti ze zásady, že každá skutečnost souhrnem veškerých, předem stávajících, poměrů nutně byla přivoděna. Jsou-li tedy veškery podmínky jistého výsledku přesně známy, nelze pojmu objektivní možnosti nikdy použiti. Naproti tomu nabývá pojem ten ihned oprávněnosti a významu, když vztah nějakého výsledku k podmínkám všeobecně, generelně označeným máme na mysli. »Že za jistých okolností jakási událost jak nastati, tak nenastati může, že je oboje objektivně možno, jest tvrzení, jež má oprávněný a srozumitelný smysl vždy, kdykoli označení okolností podmiňujících je všeobecné, nepřesné, a různé působení okolností těchto v sobě zahrnuje. Tato všeobecnost určení přivoděna je často, nikoli však výlučně, tím, že toliko část veškerých, pro jakousi událost rozhodných, okolností je známa (určena), zbytek jejích však zcela neurčeným zůstává. Označení okolností je tu všeobecné prostě proto, poněvadž je jen partiální, zahrnuje pak v sobě veškerá působení, jež určena býti mohou

[34]) Vierteljahrschrift für die wissenschaftliche Philosophie, str. 12.
[35]) *Liepmann*, Einleitung, str. 68.

okolnostmi, jež neurčeny (neznámy) zůstávají. Nazveme-li tedy objektivně možným, že při hře v kostky 10kráte za sebou šestka padne, tu chceme tím vyjádřiti, že v podmiňujících okolnostech, jež zcela všeobecně jsou udány — že 10kráte kostky vrhati budeme — není ničeho obsaženo, co by dostavení se onoho výsledku se zákonnou nutností vylučovalo. — Nazýváme tedy dostavení se jakéhosi výsledku za okolností neurčitě určených tehdy objektivně možným, když takové jejich utváření se je myslitelno, jež dle skutečně platných zákonů dění výsledek by uskutečnilo.«[36])

Takto získaného pojmu objektivní možnosti užívá Kries důmyslně při pojednání o právním vztahu příčinném v dalších svých vývodech. »Kde je zjištěno, že jistý moment pro nastalý výsledek byl rozhodný, tu přece jen vždy dále rozeznáváme, zda souvislost jeho s výsledkem zpovšechněna býti může, neb zda je jen zvláštností daného případu, zda, jak říkáme, jistý moment všeobecně je způsobilý (tendenci má) výsledek určitého druhu přivoditi (v adaequatním vztahu s ním jest), neb zda toliko nahodile výsledek ten měl v zápětí (vztah nahodilý).«[37])

»Jestliže vozka, jenž cestujícího veze, je opilý, neb spí, tím cestu si zmýlí, a cestující na to bleskem je usmrcen, tu lze se stanoviska filosofického říci, že spánek (neb opilost) vozkova smrť cestujícícího přivodila. Neboť je nesporno, že, kdyby vozka byl řádně jel, vůz v době bouřky na jiném místě by byl býval, a cestujicímu ničeho by se bylo nestalo. Leč v případech takovéhoto druhu jsme přece nakloněni říci, že mezi rozhodným momentem příčinným a nastalým výsledkem není nijakého všeobecného vztahu příčinného; onen dal sice v našem zvláštním případě tomuto vzniknouti; celkem však vzato, může cestující bleskem býti zabit, ať kočí bdí, ať spí. — Zcela jinak však tomu je, kdyby snad, abychom na uvedený případ navázali, vůz se byl převrhl a tímto způsobem cestující k úrazu neb smrti byl přišel. Zde uznali bychom, že vztah mezi spánkem kočího a nastalým neštěstím není pouze individuální (nahodilý), nýbrž všeobecný (generelní); uvedli bychom, že nedbalost vozkova nemusí sice s nutností neštěstí jako na př. převrhnutí vozu míti v zápětí, přes to však všeobecně zcela je způsobilá, (tendenci má) neštěstí takové přivoditi a jeho možnost neb pravděpodobnost zvětšuje.«[38])

---

[36]) Cit, str. 181.

[37]) Cit. str. 201. — Pojem absolutní náhody vymezen u *Kriese* takto: »Wir nennen diejenigen Ereignisse absolut oder schlechthin zufällig, für welche sich allgemein wohl gewisse Möglichkeiten angeben lassen, deren Stattfinden oder Ausbleiben aber von den unserer Kenntniss sich durchaus entziehenden Besonderheiten des Verhaltens in jedem Einzelnfalle abhängt« (str. 187.).

[38]) Cit., str. 201.

Tento důležitý rozdíl v názoru na příčinný význam jistého momentu lze snadno pomocí svrchu stanoveného pojmu objektivní možnosti vysvětliti, neboť při něm jedná se vždy toliko o všeobecné (abstraktní) posuzování příčinného vztahu jednotlivého momentu k tomu kterému výsledku.

Přecházeje od těchto všeobecných úvah k rozboru vztahu příčinného v právu trestním, poukazuje *Kries* k tomu, že také zde pojem objektivní možnosti je rozhodný. Chceme-li otázku přičinění správně rozhodnouti, nutno i v právu trestním vždy zkoumati, zda mezi podmínkou (činem lidským) a výsledkem je tento poměr, zda dle zkušeností naší podmínka ta všeobecně je způsobilá výsledek přivoditi, neb zda nastalý výsledek jeví se býti toliko výminečný, nahodilý, t. j. taký, že dle zkušenosti naší nebylo lze s ním počítati. Pouze v prvním případě stává se podmínka příčinou, a s adaequatním vztahem se setkáváme, v druhém naopak o pouhé náhodě, nahodilé kausalitě mluvíme.

Kries usuzuje pak správně, že tento názor odpovídá stanovisku veškerého moderního práva trestního. Nikoli nahodilá, nýbrž trvalá povaha jistého činu může býti rozhodna pro posuzování zákonodárcovo i soudcovo. [39])

---

[39]) Cit., str. 225. a 226.: »Wie die Beschaffenheit eines Gegenstandes durch die Wirkungen, die er in einem concreten Falle ausübt, keineswegs vollständig gegeben, sondern vielmehr in einer Anzahl von Eigenschaften zu erblicken ist, die im Grunde alle bedeuten, welche Wirkungen unter den verschiedensten Bedingungen ausgeübt werden, so kann es auch für die Beurtheilung eines schuldhaften Verhaltens in keiner Weise genügen, zu wissen, welchen Effect dasselbe im besonderen Falle hervorbrachte. Wenn wir erwägen, welche Wirkung ein schuldhaftes Verhalten in anderen ähnlichen Fällen ergeben würde, welche Erfolge hervorzubringen es generell geeignet ist, so ist das nicht ein müssiges oder störendes Spiel unserer Phantasie, sondern vielmehr die Anwendung höchst wichtiger und werthvoller Kenntnisse. Die mehr erwähnte Natur der socialen Erscheinungen bringt es mit sich, dass diese Betrachtungen eine ganz bestimmte Basis haben, und zu ganz bestimmten Ergebnissen führen. Wir prüfen die Beschaffenheit eines schuldhaften Verhaltens nicht im Hinblick auf irgend welche willkürlich fingirten Verhältnisse, sondern auf gewisse allgemeine Bedingungen, und wir characterisiren dasselbe durch die Bezeichnung gewisser generellen Möglichkeiten, welche sich so ergeben. Solche Erwägungen anzustellen und unsere Beurtheilung nach ihnen zu richten, das scheint mir geradezu das charakteristische Merkmal des gebildeten Rechtsgefühls zu sein. Dem Ungebildeten ist es eigen, nur nach der concreten Causalität des Einzelnfalles zu urtheilen und somit auch gegen denjenigen sich zu wenden, der einen verletzenden Erfolg etwa in ganz unschuldiger Weise herbeigeführt hat. Dem gebildeten Rechtsgefühl ist die verallgemeinernde Betrachtung eigenthümlich; es verlangt, dass das schuldhafte Verhalten nach derjenigen Bedeutung beurtheilt werde, welche es allgemein im Zusammenhange der socialen Erscheinungen besitzt, es verlangt die Prüfung, in welchen generellen ursächlichen Beziehungen dasselbe steht.

Erst wenn sich ergiebt, dass dasselbe im vorliegenden Falle eine ihm allgemein zukommende Eigenschaft bethätigt hat, erscheint es gerechtfertigt, den Handelnden für den vorliegenden Erfolg haftbar zu machen. Dagegen

Až potud jsou vývody *Kriesovy* nepopiratelně správny, povaze práva trestního odpovídající; pochybnosti vznikají teprvé později. Nestačíť říci, že příčinami jsou jediné ty podmínky, jež všeobecně (generell) jsou způsobily ten který výsledek přivoditi, neb mezi nimiž a nastalým výsledkem je vztah objektivní možnosti, nýbrž je nezbytně zapotřebí, jednak blíže určiti stanovisko, s něhož tuto objektivní možnost posuzujeme, jednak přesně stanoviti též stupeň možnosti nastalého výsledku pro posuzování rozhodný. Je tu sdíleti stanovisko pachatelovo a počítati s objektivní možností toliko tam, kde pachatel s ní počítal, neb počítati měl (opomenutí); neb nutno se postaviti na stanovisko všeobecné zkušenosti a říci, vztah objektivní možnosti mezi činem lidským a nastalým výsledkem jest všude tam předpokládati, kde o veškeré vědění lidské se opírajíce (tedy i nejsložitější poznatky věd speciálních), s objektivní možností se setkáváme; neb konečně toliko zkušeností průměrného člověka jest se spokojiti? Nutno přihlížeti toliko ku podmínkám známým v době činu, neb i k těm, jež později zjistiti se podařilo (stanovisko dodatečné prognosy)?

Pojem adaequatní kausality stává se tu značně složitým a přesné označení stanoviska, s něhož věc posuzujeme, nutným.[40]) Vývody *Kriesovy* nepostrádají ani v tomto bodě potřebné přesnosti. Týž zastává stanovisko čistě subjektivní, stanovisko pachatelovo; při posuzování vztahu příčinného mezi činností pachatelovou a nastalým výsledkem nutno dle *Kriese* nehleděti ku všem těm skutečnostem, jež pachateli buď vůbec známy nebyly, neb byly známy jen velice nedokonale.[41]) Pokud pak se týče potřebné objektivní možnosti výsledku, praví týž, že nelze počítati s možností minimální.[42])

Učení *Kriesovo* bylo přijato *Merkelem* a *Liepmannem*, kteří bohužel v přesnosti výkladů Kriese nedosahují. *Merkel* ve své učebnici něm. práva trestního praví prostě: »Právo trestní přihlíží jen k takovým poměrům podmínek, jimž zkušenost jakýsi všeobecný význam přiznává. — Vztahy zcela ojedinělé mezi činy a jich následky nedávají vznikati zodpovědnosti dle práva trestního. Zod-

---

ist dies, selbst wenn die betreffende Handlung eine schuldhafte war, dennoch unzulässig, sofern die Schuldhaftigkeit nur mit Beziehung auf ganz andere verletzende Erfolge besteht, dagegen kein allgemeiner ursächlicher Zusammenhang sich zwischen der Handlung und verletzenden Erfolgen von der Art des vorliegenden statuiren lässt. Den Urheber einer an sich leichten Körperverletzung werden wir daher für den Tod des Verletzten, wenn er durch ganz besondere Ausnahmsverhältnisse bedingt wurde, ebensowenig verantwortlich machen wollen, wie denjenigen, der durch eine ganz unschuldige Handlung Jemandes Tod verursachte.«

[40]) Jak později seznáme, není ani *Merkelovo* ani *Liepmannovo* učení v tomto směru dostatečně jasno; odtud jakási nejistota při jeho posuzování.

[41]) cit. str. 228 a 229

[42]) cit. str. 233.

povděnost naopak předpokládá čin, který buď za daných konkretních poměrů, buď alespoň dle všeobecných svých znaků, dle správného myšlení, může býti způsobilý vzniku výsledku značně napomáhati, tedy nebezpečí jeho přivoditi.«[43]).

Nějakého bližšího určení pravidla, dle něhož onen všeobecný význam činů lidských bylo by lze zjistiti, *Merkel* nepodává. Stanovisko, jež tu zaujímá, lze zjistiti toliko na výkladech jeho o přičitatelnosti, deliktech ohrožujících, jakož i rozborem praktických příkladů jím uvedených.[44])

Vývody *Liepmannovy* jsou založeny bezprostředně na učení *Kriesovu*, jež toliko přesněji formulovati se snaží tím způsobem, že místo vztahu adaequatního vztah vypočítatelný jako podmínku přičinění uvádí: »Ein Erfolg ist im Sinne des Strafrechts nur dann durch eine Handlung verursacht, wenn diese in einem berechenbaren Zusammenhang mit dem Erfolge steht, derart, dass mit ihrer Wirklicheit das Wirklichwerden des Erfolges in berechenbarer Weise nothwendig erscheint.«[45]) — Bližšího označení stanoviska, s něhož *Liepmann* tuto nutnost posuzuje, ve vývodech jeho nenalezneme, přes to nelze však pochybovati o tom, že i pro něho subjektivní stanovisko *Kriesovo* je rozhodno.[46])

Všem v poslední skupině uvedeným teoriím nelze, jak již zpředu bylo podotknuto, neučiniti té výtky, že neprávem přičinění se zaviněním směšují. Základním názorem tu je, kdo přičinil, ten také zavinil, přehlíží se úplně, že při otázce vztahu příčinného jde o objektivní vztah mezi činem pachatelovým a výsledkem, při otázce zavinění o vztah čistě subjektivní, o vztah vůle pachatelovy k jistému výsledku bezprávnému. Soudce, který činnost pachatelovu dle práva posuzovati má, nezbytně dvojí fakt musí zjistiti :

a) zda nastalý výsledek byl činností pachatelovou přivoděn (objektivní stránka zločinu);

b) zda výsledek tento pachateli k vině se přičítá (subjektivní stránka zločinu).

Při první otázce jde o objektivní existenci toho kterého činu právo rušícího, při druhé o jeho kvalifikaci jako činu zaviněného. Soudce, dříve než o kvalifikaci činu rozhodne, musí zjistiti, že čin vůbec se stal, zjistiti příčinný vztah činnosti volní a výsledku;

---

[43]) Lehrbuch, str. 99.

[44]) Srov. Lehrbuch, str. 66. (3), 43., 44. a 100. — Nesprávna kritika učení Merkelova u *M. E. Mayera*, Die schuldhafte Handlung und ihre Arten im Strafrecht, str. 88.

[45]) *Liepmann*, Einleitung, str. 72.

[46]) Srv. *Liepmann*, cit. str. 56. — *Radbruch*, cit. str. 56. — *Rümelin*, cit. str. 173.

pak teprvé v další své úvaze může o zavinění pachatelově rozhodovati.[47])

Tento nedostatek uvedených teorií kausalitních nejvíce vystupuje do popředí při deliktech výsledkem kvalifikovaných, zkušebném to kameni veškerých teorií o vztahu příčinném.

Delikty výsledkem kvalifikovanými nutno rozuměti ony, při nichž jistý v zákoně stanovený výsledek činnosti bezprávné (na př. smrt člověka) bez ohledu na zavinění pachatelovo k vině jemu se přičítá, důvodem těžšího trestu se stává. Zodpovědnost pachatelova za tento těžší výsledek založena je toliko na objektivním poměru kausálním, nikoli na subjektivním poměru zavinění. S ťakovýmto ručením za nezaviněný, však přičiněný výsledek setkáváme se na př. v případě § 126. r. tr. z., dle něhož těžší trest za násilné smilstvo řídí se těžším jeho výsledkem (na př. smrtí osoby znásilněné), který pachateli ani k úmyslu ani k nedbalosti přičísti nelze.

Tak na př. znásilní někdo ženu stiženou průtrží, nevěda o této chorobě, jež násilím na ženě spáchaným tak se zhoršila, že smrt její přivodila. Vyskytuje se nyní otázka, je-li nastalá smrť v příčinném vztahu s protiprávní činností pachatelovou? Odpověď je různa dle stanoviska jednotlivých teorií kausalitních.

Dle panující teorie (*Buri* et cons.) není pochybnosti, že na otázku tu nutno přisvědčiti, neboť příčinou je každá podmínka a není pochybnosti, že násilná soulož byla jednou z četných podmínek nastalého výsledku, conditio sine qua non, bez ní nebyla by smrt nastala tak, jak právě se stalo.

Docela odchylné stanovisko zaujmouti nutno dle učení *Kriesova*, *Merkelova* a *Liepmannova*, dle něhož s podmínkami, jež pachateli známy nebyly, nelze počítati. Podmínkou nastalé smrti nebyla však jen násilná soulož, nýbrž předem průtrž, jíž žena byla stížena; tato podmínka, jež jediné nastalou smrt dovede vysvětliti, nebyla však pachateli známa, a nelze ani soudci s ní počítati; nutno tedy přiznati, že při neznalosti její není mezi souloží a nastalou smrtí poměr objektivní možnosti, že nastalá smrt není ve vypočítatelném vztahu k souloži. Pachatel není za těžší výsledek (smrt osoby znásilněné) zodpověden.[48])

Se stanoviska tohoto učení nutno však vždy jakoukoli zodpovědnost za nastalý těžší výsledek nezaviněný vyloučiti, neboť nelze upříti, že tam, kde dle něho výsledek nastalý přičítati lze, vždy alespoň s nedbalostí pachatelovou se setkáváme. Zodpovědnost za nezaviněný výsledek je dle učení uvedeného naprosto vylou-

[47]) M. E. *Mayer*, cit., str. 24. a 25. — Z. f. d. g. Str. R.-W. svaz. XX., str. 557. (Bemerkungen zu Liepmann's Erörterungen über die Kausalität im Strafrecht).

[48]) Zajisté důsledek, jejž se zněním zákona »hat die Gewaltthätigkeit zur Folge« a s úmyslem zákonodárcovým, jakož i s právním názorem lidovým těžko lze srovnati.

čena; skutečnost to, jež povaze dnešních deliktů výsledkových zcela odporuje.[49])

Poněvadž však panující teorie v případě právě uvedeném dospívá k důsledku, jejž i my, jak později uvedeno bude, za správný pokládáme, mohla by se neodůvodněnou zdáti výtka, jež zpředu jí učiněna byla, že při deliktech výsledkem kvalifikovaných nelze s ní vystačiti, že zásada, příčina rovná se conditio sine qua non, vede tu k důsledkům nesprávným. Domněnka taková byla by však bezdůvodna, jak ihned poznáme, změníme-li příklad náš na př. v ten smysl, že smrť znásilněné ženy byla přivoděna tou okolností, že přepadená, byvši znásilnitelem zdržena, se opozdila a na další cestě k domovu, v nastalé tmě lupičem byla zavražděna.

Zde rovněž je znásilnění conditio sine qua non, a přece nelze o tom pochybovati, že znásilnitel nemůže býti za smrť její zodpovědným. Stejně bylo by tomu dle panující teorie, kdyby žena z příčiny násilí na ní spáchaného zmeškala vlak, jímž domů jeti chtěla, a byla nucena jeti vlakem pozdějším, který však s jiným se srazil, při kteréžto srážce žena zahynula.[50]) V obou těchto případech nelze o tom pochybovati, že dle základního názoru panujícího učení znásilnitel přičinil těžší výsledek a zodpověden zaň býti musí; důsledek to nepopíratelně nesprávný. Nedostatků těchto jsou si také zastanci panující teorie dobře vědomi a sami uznávají, že při deliktech výsledkem kvalifikovaných nelze vystačiti s pojmem příčiny, jak panujícím učením je vymezen, nýbrž že nutno tu k učení o vztahu adaequatním se uchýliti.[51])

Námitkami svými nechceme ovšem nikterak se dotýkati správnosti základu, na němž teorie *Kriesova, Merkelova a Liepmannova* je vybudována, úvaha ta nutí nás toliko opustiti subjektivní stanovisko učení toho, nezaměňovati přičinění zaviněním a při posuzování vztahu příčinného stanovisko subjektivní objektivním nahraditi.

ad 4. Tak docházíme k učení *Rümelinovu* o objektivním vztahu adaequatním. *Rümelin*, uvažuje o oprávněnosti dělení podmínek na podmínky v užším slova smyslu (jež, posuzujíce výsledek, mlčky předpokládáme) a na příčiny (podmínky pro otázku přičinění rozhodné), pokládá souhlasně s Kriesem za správné dělidlo »všeobecný směr jejich k jistému abstraktně my-

---

[49]) Srov. *M. E. Mayer*, Z. f. d. g. Str. R.-W.-XX., str. 550. a násl. — *Radbruch*, cit., str. 24., 25. a 64.

[50]) Užito příkladu *Lammaschova*, Grundriss, str. 22.

[51]) Srov. *Liszt*, Lehrbuch, str. 123. »Überall dort, wo der Eintritt eines bestimmten Erfolges im Gesetze als Bedingung der Strafbarkeit oder als Bedingung höherer Strafbarkeit aufgefasst wird, ist nach der vorherrschenden Ansicht ursachlicher Zusammenhang des Erfolges mit der Handlung dann nicht anzunehmen, wenn der Erfolg nur durch eine ganze ausnahmsweise Verkettung von Umständen herbeigeführt wurde.« — Jinak týž v 10. vyd., str. 108.

šlenému výsledku«. Má-li však dělidla toho užito býti, je nutno předpokládati určitou sumu podmínek, k nimž rozhodná (fragliche) podmínka přistupuje. Byla-li by jediná podmínka isolovaně pozorována, nebylo by lze k nějakému výsledku dospěti.« Který však komplex podmínek nutno předpokládati? Zde, pokud jde o lidské konání, dle Rümelina s dvojí možností se setkáváme. Předně lze, jak Kries učinil, předpokládati všecky pachateli známé, neb poznatelné podmínky. Za druhé je však též možno zaujmouti stanovisko objektivní a předpokládati vše, co v době činu vůbec bylo poznatelným; tak vše, co pachateli známo bylo, neb známo býti musilo, vedle toho však též to, co vůbec známo bylo, neb známým se stalo, na př. okolnosti teprvé dostatečně zjištěné, jakož i veškerou zkušenost lidskou (gesammte Erfahrungswissen der Menschheit). Abstrahuje se jedině od toho, co poznání člověka je nedostupno.[52])

Toto svoje stanovisko nazývá *Rümelin* »dodatečnou objektivní prognosou« (nachträgliche objektive Prognose). Měřítkem možnosti prohlašuje »všeobecnou zkušenost«, neb, jak dále vykládá: »adaequatní přičinění je vyloučeno, jakmile lidská zkušenost, přes znalost všech zjistitelných, v době činu existentních podmínek k tomu poznání dochází, že s nastalým výsledkem nebylo lze počítati.«[53]) Slovy těmi udán je nejlépe rozdíl mezi subjektivní a objektivní adaequatní kausalitou. Se stanoviska objektivního je rozhodný úsudek pachatelův v době činu, jeho úmysl neb culpa, se stanoviska objektivní dodatečné prognosy dodatečný úsudek založený na všeobecné lidské zkušenosti. Otázka přičinění přesně je tu rozlišena od oné zavinění, a získáno též přesné stanovisko a měřítko pro úsudek o vztahu kausalním.

Správnost svojí teorie odůvodňuje *Rümelin* důvodně též zněním příslušných předpisů trestních zákonů »den Tod bewirken«, »zur Folge haben«, »verursachen«, jež vesměs k tomu poukazují, že zákonodárce vzhledem k nastalému výsledku ani úmysl, ani nedbalosť pachatelovu nepředpokládal, jakož i dovoláváním se všeobecného myšlení, jež slov těch vesměs ve smyslu jeho učení užívá.[54])

Skutečně nutno přiznati, že teorie *Rümelinova* jak v teorii tak praxi nejlépe uspokojuje; přes to však nelze upříti, že myslitelny jsou případy, v praxi ovšem svrchovaně vzácné, v nichž i toto učení neuspokojuje, v nichž zásada vůdčí opuštěna býti musí. S nimi setkáváme se tehdy, když poraněný v místní i časový styk byl uveden s pozdějším dějem, jehož podmínky, jak později zji-

[52]) *Rümelin*, cit, str. 19. a 20.
[53]) Týž, cit, str. 50. a 51.
[54]) *Rümelin*, cit., str. 53.

štěno bylo, v době činu již existovaly. Jde tu předem o školské případy; na př. raněný jel k lékaři přes prohnilý most, jenž se prolomil, při čemž raněný zahynul. Při důsledném užití teorie Rumelinovy nelze o tom pochybovati, že i zde adaequatní vztah kausalní bylo by předpokládati; důsledek, s nímž ovšem nelze souhlasiti. Zde nutno spokojiti se s tím omezením učení *Rümelinova*, že otázka přičinění všude tam popřena býti musí, kde později nastalá událost je mimo veškeru vypočitatelnost jak se stanoviska všeobecné zkušenosti, tak se stanoviska pachatelova [55])

* *
*

Proti správnosti učení *Rümelinova* vystoupil v poslední době *Radbruch* (cit. dílo str. 40.—50.) a snaží se prokázati, že v důsledcích svých učení to je nevědomým návratem k základům teorie panující, že práce *Rümelinova* nejlépe prý prokazuje pochybný předpoklad adaequatních teorií kausalitních. — Ač nikterak nelze přehlížeti důmyslnost vývodů *Radbruchových*, naopak obratnost u mladého spisovatele překvapující přiznati jim nutno, nelze přece s nimi souhlasiti. *Radbruch* zastává učení panující, příčina = conditio sine qua non, a přiznává též, že není podstatného důvodu, proč se zřetele na přesné jeho důsledky, i při deliktech výsledkem kvalifikovaných nemohli bychom s ním vystačiti; tím stává se ovšem veškeré učení o adaequatním přičinění zbytečným, nehledě ani k nutným jeho nedostatkům, jak při subjektivním, tak při objektivním jeho pojmutí. Přes to však prohlašuje *Radbruch* ihned, že při deliktech výsledkem kvalifikovaných došli bychom dle panující teorie v praxi k důsledkům, jež s ratio legis nebylo by lze srovnati, a uznává, že je tu nutno k pojmu objektivní možnosti, tedy k přičinění adaequatnímu se uchýliti, měřítkem možnosti má tu pak býti právě ona ratio legis. Jinými slovy: při deliktech výsledkem kvalifikovaných nestačí pouhé přičinění ve smyslu teorie panující, nýbrž je třeba ještě jistého plus, jakási culpa levissina na straně pachatelově, neb jak *Radbruch* uvádí »ein hoher Grad objektiver Voraussehbarkeit des Erfolges.«

Ze slov těchto nejlépe poznáváme, že vytýká li se *Rümelinovi*, jakoby učením svým k učení panujícímu se vracel, daleko větším právem výtku tu *Radbruchovi* lze činiti; neboť, jako bojovný zastance teorie panující, vrací se vědomě k učení o vztahu adaequatním; že návrat ten není pak vítězným, patrno nejlépe z jeho vlastních slov: »Immerhin bleibt dem Ermessen des Richters schon bei der Feststellung der Basis des Möglichkeitsurtheils ein ziemlich weiter Spielraum, und wenn man bedenkt, welche entscheidende Bedeutung ihm auch bei der Errichtung des Möglich-

[55]) Týž, cit.. str. 128. a násl.

keitsurtheiles auf der gewonnenen Basis zukommt, wird man mit v. Liszt de lege ferenda auf Beseitigung der Haftung für den unverschuldeten Erfolg, auf Forderung der Fahrlässigkeit in den fraglichen Fällen dringen.«[56])

Stará námitka panující teorie proti výtkám jí činěným, dovolávání se nedostatečnosti zákona, opět se tu vrací, a přehlíží se úplně její bezdůvodnost. I kdyby delikty výsledkem kvalifikované ze zákonů trestních byly odstraněny, nemohla by otázka o přičinění adaequatním ztratiti na svém významu a to jak v oboru práva trestního (v nauce o pokusu), tak předem v oboru práva civilního (v nauce o náhradě škody).[57])

Principy kontroly státního hospodářství v Rakousku.

Napsal JUDr. *Josef Drachovský.*

§ 1. Pojem kontroly a její rozdělení.

Přihlédneme-li k jakémukoliv jen poněkud rozsáhlejšímu hospodaření statky hmotnými, shledáme, že skutečný výkon aktů hospodářských, t. j. dobývání příjmů z kapitálů, sprostředkování obchodu statky i eventualní výměny statků hmotných za služby osobní, připadá z pravidla jiným orgánům, nežli kterým přísluší autoritativně stanoviti pravidla pro výkon tohoto hospodaření závazná. Jest pak ovšem jenom přirozeno, že organy řídící, t. j. takové, jimž vydávání závazných norem pro provádění hospodářství přísluší, budou nuceny pečovati o to, aby rozkazy jejich vskutku také splnění došly, i bude v tomto směru nejprvé potřebí, aby sobě zjednaly přesvědčení, jak dalece skutečné hospodaření s daným předpisem se shodovalo. Ve státě bude to tedy především právem »moci zákonodárné« (dle užitého názvosloví Steinova), aby nabyla přesvědčení, zda správa majetku státního v rámci daných předpisů se pohybuje.

Leč ovšem nejenom moci zákonodárné resp. činitelům na jejím výkonu zúčastněným, a i těmto nejenom z onoho, abych tak řekl veřejnoprávního titulu na zmíněném souhlasu bude záležeti, nýbrž najdeme ještě různé důvody, pro které různým osobám záleží jednak hospodaření státní znáti, o jeho zdaru nebo nezdaru vědomosti nabýti, i přesvědčiti se o souhlase hospodářských před-

[56]) Cit. str. 66.

[57]) Vyvraceti vývody *Radbruchovy* pokládám vzhledem k přesnosti výkladů *Rümelinových* zbytečným, nesprávnost úsudku Radbruchova nejlépe je patrna z rozboru příkladů na str. 44. a 45. jeho práce.

pisů s hospodářským výkonem. Tyto osoby sice nemívají již vzhledem k postavení svému vždy vlivu veřejným právem upraveného na správu státní, se zřetelem však k různým povinnostem moderní správy státní (výkon iustice) i ke vztahům rozmanitým velmi citelným státního hospodaření k těmto osobnostem, zjednávají si tyto také značného vlivu na to, by i jim podobný, ba podrobnější průkaz dán byl, jako činitelům zákonodárným.

Osobnosti tyto mohou býti buďto takové, jež z autoritativní úpravy hospodaření státního nabyly práv subjektivných, nebo s repraesentantem hospodářství státního v majetkoprávní poměry vstupují, nebo již vstoupivše z úspěchu nebo neúspěchu tohoto hospodářství pro sebe zisk nebo ztrátu očekávají. Zde právě v onom souhlase spočívající moment veřejné důvěry ve státní správu hospodářskou nanejvýš jest důležitý, jak zvláště v otázkách veřejného úvěru jasně vynikne. Osoby v poměru věřitelském ke státu se nalézající nebo jen po případě s titry státního dluhu obchodující zajisté jsou na stavu hospodářství státního vysoce interessovány, a tento ovšem nejlépe mohou seznati z předpisu, jak hospodařiti jest, a z výkazu, že takovým způsobem bylo hospodařeno, jak bylo stanoveno.

Vidíme tedy, že jest zde veliký okruh osob i organů, kterým již z prospěchu soukromého na tom záleží, aby jednak ony zmíněné autoritativní předpisy pro vedení správy hospodářské buď vůbec, nebo v určitém období, jsouce i vůbec známy, byly vydány pro to které hospodářství výkonným organům ve formě ke konkretnímu použití způsobilé; jednak aby se zjistilo i zabezpečilo, zdaž resp. aby hospodaření organů s předpisy těmito v souhlase jest a bylo, při čemž nekongruence a vady shledané odstraniti jest postulatem jak řádného hospodaření vůbec, tak bezpečnosti právní i obchodu zvlášť. Na tomtéž však záleží také státu samému jak se stanoviska zachování práva, jež jest jeho povinností, tak i vzhledem k nutnosti poznání vlastní hospodářské síly a nerušené disposice jí v kterémkoliv stadiu. Právě pak zmíněný akt, totiž srovnávání, zda skutečné hospodaření se svojí autoritativně prohlášenou direktivou se shoduje, tvoří obsah kontroly, jejíž účinnost pak závisí ovšem jednak na přiměřené možnosti i povinnosti k opravě shledaných nedostatků, jednak ovšem také v opatřeních zvláštních, majících za účel způsobem praeventivním od nepozornosti, zlé vůle a jiných příčin pozdějších inkongruencí hospodáře odvrátiti.[1])

---

[1]) V celku, ač především na kassovní kontrolu se obraceje, souhlasí s vysloveným názorem *A. Wagner*, Finanzwissenschaft I., 3. vyd., str. 302., kdež praví: »Das Controlwesen in der Finanzwirtschaft ist zunächst das Mittel zur Constatierung der bezüglichen Thatsachen darüber, ob und wieweit die zu fordernde Uebereinstimmung der Zahlungsanweisungen, der Rechnungen und der Kassenbewegung und Kassenbestände mit den

Můžeme tedy veškeru kontrolu děliti na detektivní, jež již sběhlé neshody vyhledávati a v dalších důsledcích odstraňovati musí, a praeventivní, jejíž činnost a úkol právě v předešlé větě na místě druhém byla naznačena.[1])

Postoupíme-li od pojmu a zmíněného prvotního rozdělení kontroly dále, můžeme klassifikovati různým způsobem dle toho, hledíme-li k východisku, odkud výkon kontroly se bere (kontroly právní, s hlediska slušnosti a kontroly politické),[2]) nebo k organu, pomocí jehož se kontrola provádí (kontroly soudní, administrativní a parlamentární či státoprávní).[3]) Tato hlediska se vztahují ovšem na kontrolu veškeré správy státní, jak byla na př. prof. Pražákem n. u. m. III., str. 306 n. n. praecisována, se stanoviska však čistě státního hospodaření statky hmotnými možno užiti ještě jiného dělítka, našemu účelu spíše se přizpůsobujícího, totiž dle organu kontrolovaného lze rozeznávati:

1. Kontrolu kasovní správy (Kassegebarungskontrolle).
2. Kontrolu správní (Verwaltungskontrolle).
3. Kontrolu státní (Staatskontrolle).[4])

K čís. 1. Kontrola správy kasovní směřuje přirozeně proti organům výkonným, majíc především zjistiti, pokud organy tyto specialními předpisy organů řídících se řídily, jakož i pokud jinak poctivě si vedly i přiměřeně předpisům všeobecným.

Normen besteht, welche für diese Gebiete im geltenden allgemeinen Recht, in besonderen Gesetzen, im Etat und in den giltig erlassenen Verordnungen der competenten Organe der vollziehenden Gewalt aufgestellt sind; sodann zugleich das Mittel dazu, diese Uebereinstimmung möglichst sicher zu verbürgen und, wo sie fehlt, sie wieder herbeizuführen.« Ovšem právě posledně zmíněné tvoří právě teprve účinnost kontroly, nepatříc in abstracto k její podstatě. *Pražák* zabývá se kontrolou výkonné moci vůbec, při čemž ovšem jest kontrola hospodaření v tom obsažena, v Rak. právu ústavním, díl III., I. vyd., str. 290 nn., II. vyd., str. 306 nn. *Schrott*, Lehrbuch der Verrechnungswissenschaft (4 v., Vídeň 1881), str. XV. přihlíží především ke kontrole se stanoviska soukromohospodářského, mající zjistiti pravdivost učiněných zápisů, a vycházeje dále na str. 403. nn. od Steinova rozdělení mocí ve státě, následuje přece Rühla, hledě při kontrole pouze ke vzájemnému poměru úřadů poukazovacích a kas, v čemž většina praktikův ho následuje. Srv. též L. v. Stein, Finanzwissenschaft, I. (5. vyd.), str. 425. nn.

[1]) Toto rozdělení kontroly vůbec celkem všude se přijímá, srv. na př. Schrottovo rozdělení (i poukaz na Rühla na str. XV.) na u. m. str. 416. nn., 436. nn. co do kontroly kasovní správy. (Kassagebarungskontrolle).

[2]) Srv. Pražák, n. u. m. (2. vyd.) III, str. 307.

[3]) Srv. Pražák n. u. m., pak Leroy-Beaulieu, Traité de la science des finances, II. (2. vyd.), str. 124 nn. Ježto se toto rozdělení častěji v praxi vyskytuje, bude k němu níže blíž poukázáno.

[4]) Srv. Schrott n. u. m. str. 404, 416 nn., 475. nn., 484. nn. K tomu také Seidler v Ö. St.-W.-B. s v. »Staatsrechnungs- und Controlwesen«, str. 1075., ač ovšem jeho rozdělení zdá se býti jen dvojitým, vidíme však, že scházející část, t. kontrola státní, projednána jest tamtéž s. v. »Staatshaushalts-Etat« na str. 1071. nn., k čemuž ovšem třeba připojiti také výklady o kontrolní kommissi státního dluhu.

K čís. 2. Kontrola správní (jmenuji ji tak na rozdíl od výše zmíněné kontroly administrativní, ač ovšem jsou to obojí výrazy stejnoznačné), jež především k úřadům poukazovacím hledíc zákonnost jejich počínání kontroluje i to, zdaž jejich rozkazy co do konkretního hospodaření úřadů výkonných statky hmotnými shodují se s direktivami úřady nadřízenými jim danými. Spadne sem zajisté také sama kontrola nejvyššími úřady správními co do vlastního hospodaření vykonávaná, zdaž totiž toto shoduje se s principy všeobecně platnými.

K čís. 3. Konečně státní kontrolou nazveme stanovení hospodářského plánu pro to které období hospodářské (resp. účetní) a zjištění, zdaž správa tímto autoritativně předepsaným plánem se řídila. Sem zajisté bude také vždy počítati kontrolu státního dluhu, jež tu i tam zůstává při takovýchto výkladech zcela stranou (na př. u Schrotta v uved. spise).

Jinak lze konečně děliti kontrolu na kontrolu zákonnosti (u některých administrativní zvanou), bere-li se totiž tím směrem, že hodlá zjistiti správné užití té které normy na případ konkretní;[1]) a na kontrolu účetní, jež konstatuje správnost ciferního, peněžitého neb aspoň ve hmotných statcích vyjádřeného znázornění hospodářství, jak podává se toto hospodařícím organem; tento způsob kontroly vydává jakožto vedlejší výsledek svůj sestavení přehledné a účelné jednotlivých dat na to které hospodářství státní se vztahujících, jsouc ssebou nejpřednějším pramenem informací o hospodářskě síle toho kterého státu právě tak, jak jest tomu účtování při hospodaření soukromém.

Zvláštním způsobem vybírá hlediska, dle nichž by bylo lze kontrolu děliti, A. Wagner (n. u. m. str. 302. nn.), jenž dělí ji ze stanoviska úkolu, organisace a výkonu konkretního, rozeznávaje při tom jakožto species kontrolu účetní (početní, kasovní), správní a státní ve smyslu celkem shora uvedeném.[2])

Jelikož však v dalším průběhu začasté vyskytne se nám také potřeba operovati s dříve zmíněnými pojmy kontroly dle organu ji vykonávajícího lišené, bude zajisté vhodným zde několika slovy se stanoviska všeobecnějšího o nich se zmíniti, při čemž také bude nám nutno obrátiti svůj zřetel na účinnost její, pokud totiž jest jí po ruce prostředků, aby shledané vady mohla odstraniti. Ob-

---

[1]) Sem ovšem spadne do jisté míry také rozhodování o nálezech instance nižší instancí vyšší (ne v tom případě, kde jedná se o pouhé libovolné povolení), pokud jeho předmětem jest hospodaření státními statky hmotnými.

[2]) Zajímavý jest způsob definování státní kontroly udáním účelu jejího: »Die Staatscontrole soll nun gerade die Verantwortung der obersten Verwaltungsbehörde in Finanzangelegenheit practisch wirksam zu machen. Sie wendet sich daher gegen diese Organe . . . soll namentlich die Uebereinstimmung zwischen Voranschlag und Ausführung des letzteren prüfen und etwaige Abweichungen constatiren . . .«

mezení těchto výkladů především na instituty pouze kontrole sloužící, podá se z toho samo sebou.

1. Kontrola státoprávní spočívá ve vykonávaném oprávnění organu buď zastupitelství lidu nebo vůbec t. zv. moci zákonodárné ve státě bdíti nad správností resp. zákonností hospodářství exekutivy. Spadla by sem tedy i vlastní panovníkova kontrola (nebo organů zvláštních jím zřízených a jemu samému zodpovědných), ve státech absolutisticky ovládaných, neboť zde zajisté nevystupuje panovník ve své vlastnosti jako hlava exekutivy. Vykonává se pak zde jednak praeventivní kontrola, resp. stanoví se jedna z předních jejich podmínek: budget, i pak kontrola detektivní, jak zákonnosti, tak účetní, jednak na př. projednáním účetní závěrky v plenu, jednak též pomocí kommissí nebo dokonce stálých organů pro kontrolní účely zvláště zřízených.

Účinnost státoprávní kontroly jeví se především na poli zodpovědnosti ministerské; tu i tam, zejména při účinech mimořádných, také v nemožnosti jejich realisace bez přezkoumání i spolupodpisu úřadu neb organu kontrolního.

2. Kontrola soudní spočívá především v možnosti hájiti subjektivní právo jednotlivcovo, jeho nárok na stát, před řádným soudem nebo před neodvislým soudem pro spory takovéhoto druhu zřízeným, i v povinnosti pak korrelatní zřízení soudu takového, že stát (resp. administrativa) zavázán jest dle rozsudku se říditi a přisouzený nárok vykonati a zapraviti. Není zde ovšem vykonatelnosti — ač ovšem u některých států zaručeno jest (při t. zv. tribunalech kontroly mezinárodní) vykonání rozsudku nátlakem jiných mocností — tato však ve státě právním, příslušným zákonem a právním vědomím jest dána. Jest ovšem přirozeno, že rozsudky soudní odsuzující korporace řádu nižšího k nějakému plnění (v nejširším slova smyslu) z pravidla vykonatelny jsou: hledíť se na tyto korporace jako na právnické osoby v tomto směru státu podrobené, proti nimž zajisté exekuce soudní místa má. Jest ovšem přirozeno, že zvláštnost poměru přivádí k rozmanité specifické, odchylné od obyčejné formy řádu exekučního, úpravě donucení korporací veřejnoprávních ke splnění výroku soudního.

Zvláště může v tomto směru býti uvedena možnost nuceného zavedení přirážek, jak tomu zejm. na př. též u nás co do obcí jest.[1]) Ovšem začasté při exekuci immobilární spočívala by značná překážka v obmezeném právu takovýchto korporací ke zcizení takovýchto objektův.

Není ovšem pochyby, že kontrola administrativy řádnými soudy dnes v oboru hospodářském u nás v Rakousku místa nemá

---

[1]) Český zák. ze dne 19./9. 1883 z. z. čís. 12., moravský z. d. 29./5. 1894 z. z. čís. 53.

(viz Pražák, n. n. m. III. §§ 231., 236.) a první odstavec čl. 15. zákl. z. o moci soudc. má smysl jedině při náhodném rozhodnutí úřadů správních o sporných nárocích soukromoprávních jednotlivých osob. Pokud jedná se však o fora zvláštní, bude o státním dvoru soudním zmíněno se při budgetu; pak jest zde ovšem soud říšský (z. ze dne 21./XII. 1867 ř. z. čís. 143. a ze dne 18./IV. 1869 ř. z. čís. 44.) v hospodářském směru především k uplatnění nároků na stát důležitý; pak soud správní (odst. II. z. z. st. o moci soudcovské a zák. ze dne 21./X. 1875 ř. z. čís. 36. ex 1876), kdež možno hledati odpomoci proti porušení práv subjektivních rozhodnutím nebo opatřením úřadů správních způsobenému. O těchto dvou tribunalech, jejichž význam ne tak pro celkové zachování plánu hospodářského státního, jako pro zachování subjektivných práv jednotlivých stran jest značný, blíže zde též nebude se nám zmiňovati, jelikož pak kontrolu nejv. dvorem účetním nepovažujeme pro naše poměry za soudní,[1]) shledáme, že ovšem o kontrole soudní nebude potřebí v rámci práce této se šířiti.

3. Pokud se konečně jedná o t. zv. kontrolu administrativní, můžeme si uvésti následující:

Kontrolou administrativní zoveme veškerá opatření kontroly praeventivní nebo detektivní, která se předseberou úřady správními u vykonávání správy veřejné uvnitř pouvoiru zákonem jim vyhraženého. Mohou pak ovšem takováto opatření spočívati buď na trvalém předpisu zákona, nebo býti pouze stanovena cestou nařízení u vykonávání dohlédacího práva úřadu vyššího nad úřadem nižším, mohou konečně předsevzata býti také úřadem kontrolovaným samým (jeho zodpovědnými úředníky), jedná-li se jemu samému o odkrytí případných neshod a jejich včasné odstranění. Toto poslední bývají případy t. zv. samokontroly a vyskytují se nejhojnější měrou při pokladnách na př. jakožto denní uzavírky a skontra kasovní.

Ocenivše takto způsoby kontroly se stanoviska všeobecného, můžeme obrátiti se k podání oněch principů, na nichž konkretní úprava rakouská spočívá. Není možno — bohužel — v rozměrech tomuto pojednání vytčených směstknati také vývoj historický, který byl jak v dobách starších (v Čechách na př. zvláště od Ferdinanda I.) tak i později (za t. zv. osvíceného absolutismu) až do doby nejnovější dosti bohatý a zajímavý: bude tedy ponechán vylíčení samostatnému.

Co do systemu budiž podotknuto, že i zde ponecháno bude obvyklé pojednání o úřadech a orgánech kontrolních, pak o kontrole kasovní správy a kontrole správní, jež každá bude dělena na stránku praeventivní a detektivní: dále o kontrole státní, kdež

[1]) Jak to, ovšem hledě k francouzským poměrům, činí Leroy-Beaulieu, Traité de la science des finances, 2. v. v Paříži 1879, sv. II., str. 127.

ovšem nauka o budgetu, účtu konečném i specialních ustanoveních pro dluh státní pododdělení tvořiti budou.

Dodatkem bude pojednáno o účincích kontroly co do odstranění shledaných závad a to jak vůči státu, tak vůči účet kladoucímu, tak konečně vůči stranám.

§ 2. Organy kontroly a jejich system.

Také utvoření organů kontroly jest výplodem historického vývoje delší doby, opírajícího se o rozmanité názory na institut kontroly a její účinnost vůbec. Přesvědčení o nutnosti naprosté neodvislosti organu kontrolujícího od kontrolovaného nabylo sice záhy půdy v teorii, leč ovšem praxe jak již v dobách dřívějších tomu bylo, zpravidla konkretních případů si hleděla. Nepovstala totiž jednotně organisovaná služba kontrolní najednou: v dřívějším hospodářství komorním dála se spíše po soukromohospodářském způsobu, jakž přirozeno při tehdejším způsobu nazírání na jmění státní; teprve snahy stavovské o zabezpečení povolených berní účelu při postulaci uvedenému zavádějí kontrolu více veřejnoprávní. Pozdější kontrolní organy začasté upínají se k dějinám státního dluhu toho kterého státu, jenž, když nemírně vzrostl, mimořádnými prostředky měl býti umořen. Pro vývoj tento ve státě parlamentárním a při tom konservativním podává Philippovich [1]) interessantní ukázky.

Století 18. (resp. jeho druhá polovice) přineslo ssebou organisatorské myšlénky, již z něho dán základ velkolepé oné budově kontrolní organisace francouzské, jež za restaurace nabyla svého definitivního tvaru, a jež pak namnoze tvořila vzor úpravám států ostatních, ač o jejím otrockém nápodobení přece mluviti nemůžeme. [2])

Století devatenácté rozhoduje pak při organisaci, zdaž má provésti se kontrola zcela zvláštními organy, zpravidla ostatním centralním úřadům nepodřízenými, [3]) a vedle toho, zdaž obzvláště kontrola kasovní správy a kontrola správní vůbec jediným orgánem prováděna býti má, čili nic.

---

[1]) Die Bank von England im Dienste der Finanzverwaltung des Staates, Vídeň, 1885; zvláště kde jedná o historii t. zv. Exchequer, k tomu též str. 133., 138. nn.

[2]) Srv. k francouzským poměrům zvl. Hock: Die Finanzverwaltung Frankreichs (Stuttgart & Augsburg 1857) str. 185. nn.; v. Czörnig: Darstellung der Einrichtungen über Budget, Staatsrechnung und Controle in Oesterreich, Preussen, Sachsen Baiern, Württemberg, Baden, Frankreich und Belgien (Vídeň 1866) str. 82. nn. a tam citovanou literaturu. Pěkný přehled dřívějších institutů zemí alpských podává též Dr. Adler ve spise Die Organisation der Centralverwaltung unter Kaiser Maxmilian I. (Lipsko 1886 na str. 6. nn.

[3]) Z čehož ovšem plyne volnost zkoumati zákonitost nařízení těmito úřady vydaných.

Řešení dopadlo potud stejně, že pro určitý druh kontroly, najmě správní a též státní, utvořeny byly zvláštní, samostatné nejvyšší úřady kontrolní (nejvyšší dvory účetní), v ostatním však panuje značná různost. Tu i tam jest jakožto samostatný ještě vytknouti organ vykonávající kontrolu dluhu státního.

Jinaká kontrola, najmě kontrola správy kasovní (též ponejvíce účetnická) svěřována tu organům samostatným, od ostatní správy odděleným (dvorské a zemské státní účtárny u nás až do cís. nař. ze dne 21. listopadu 1866 ř. z. čís. 140.), později zase organům stojícím uvnitř organisace toho kterého odvětví správy, ač zvláštními právy nadaným, a v oboru kontroly zmíněným centralním úřadům kontrolním do jisté míry podřízeným.[1])

Jakási část kontroly správní, ta totiž, jež vykonává se u výkonu práva revisního i dohlédacího se strany úřadu resp. instance vyšší nad instancí nižší, zůstává ovšem úřadům správním nezkráceně.

V ostatních případech zůstává ovšem tato kontrola správní (vyšší a c. kalkulatorní a formelní; srv. Deybeck n. u. m. str. 433.) zpravidla zachována onomu nejvyššímu organu kontrolnímu zvlášť, koordinovaně celkovému ministeriu zřízenému,[2]) nikoli ovšem tomuto nadřízenému,[3]) jenž může a musí zasáhati poradně při všech otázkách kontroly se týkajících, jakož podávati o výsledcích svého působení zprávu činitelům zákonodárným, a to zvláště tehdy, nebylo-li jeho výtek, monit, vůbec nebo náležitým způsobem dbáno. Organ tento musí sestávati z členů přiměřeného vzdělání předběžného, neodvislých, a míti jednací řád moderním požadavkům vyhovující,[4])

---

[1]) Velmi správně v této příčině Seidler, s. v. »Staatsrechnungs- und Controlwesen« v Ö. St. W. B. str. 1087: »Dem Verhältniss der Rechnungsführung und Verwaltung entspricht es vielmehr am besten, wenn die Rechnungsführung den Verwaltungsorganen zusteht, während gleichzeitig den Controlsorganen ein massgebender Einfluss auf die Einrichtungen derselben, sowie ein weitgehendes Aufsichtsrecht über die Beobachtung der für dieselbe geltenden Bestimmungen eingeräumt wird.« Srv. též Wagner, l. c. str. 307. nn.; Deybeck: Die etatsrechtlichen Grundsätze, Grünhut's Ztschr. XXIX., str. 429. Jinak Hüffel a Schrott, srv. tohoto l. c. str. 405.

[2]) Schrott n. u. m. str. 406.

[3]) Deybeck, Die etatsrechtlichen Grundsätze, ihre Codification und die Controle ihres Vollzuges im modernen Staatshaushalte (Ztschr. f. Priv. u. ö. R. d. Geg. XXIX. s dod. ve sv. XXX.), str. 438.

[4]) Tak Wagner n. u. m. str. 309., kdež v krátce shrnuje moderní postulaty tyto ve slovech: »Allgemein zu verlangen ist aber jedenfalls eine solche Stellung und Organisation, welche möglichst nach Oben und Unten, der Regierung wie dem Volke und dem Parlament selbst gegenüber, Unabhängigkeit des Rechnungshofs und seiner Mitglieder verbürgen. Daher müssen die modernen Grundsätze der Organisation der Gerichtshöfe und der zum Zweck der Unabhängigkeit den Richtern zu gewährenden Rechtsstellung auf den Rechnungshof und seine Mitglieder Anwendung finden: collegiale Verfassung und Geschäftsgang, Unabsetzbarkeit, Verbot von Nebenämtern, im Allgemeinen Rang- und Gehaltsgleichheit der Mitglieder, Ausschluss naher Verwandtschaftsverhältnisse unter den letzteren, Ausschluss von Wählbarkeit ins Parlament u. a. dgl. m.«

jenž cizí vlivy s kontrolou nesrovnatelné vylučuje.[1]) Pokud ovšem jediný takovýto organ stačí, jest věcí státní formy: kdežto i při velkém státu centralisticky spravovaném, kde nemnoho jest úřadův poukazovacích, jediný organ takovýto dostačí,[2]) nebylo by tomu tak zajisté ani ve státech složených, ba zajisté někdy ani při státu jednoduchém se značně provedenou decentralisací.

Při tom ovšem vystupuje nejvyšší kontrolní úřad především jakožto organ kontroly státní, maje umožněny přímé styky jak s korunou (resp. repraesentantem moci státní) i s ostatními činiteli legislatorními, tedy najmě se zastupitelstvy lidovými. V jejich opatření a v jejich postupu proti nesprávně hospodařící exekutivě především shledati můžeme vynutitelnost rozhodnutí nejvyššího dvoru účetního: neboť tento o sobě nejsa ústředním úřadům nadřízen není zpravidla s to, aby vykonání svých předpisů sám vynutil. Věc takováto nese ovšem zcela přirozeně ssebou, že také vytknuté nesprávnosti exekutivou odstraněny nebudou, schválí-li je legislativa dodatečně buď výslovně nebo mlčky přijetím konečného účtu, udělením absoluce a nereagováním na upozornění učiněné nejv. dvorem účetním o nesprávnosti postupu exekutivy. Jest přirozeno, že jest postulatem spravedlnosti i dobrého hospodaření, aby podobné exkulpace nedály se bez důvodů závažných.

Tím již došli jsme také k tomu, že i organy legislativy do určité míry jsou také organy hospodářské kontroly státní. Jak ihned můžeme říci, vztahuje se jejich pouvoir především na stanovení rozpočtu a přezkoumání účtu konečného po uplynutí periody účetní a s tím spojené udílení absolutoria hospodařící exekutivě. Níže při nauce o rozpočtu a závěrce účetní blíže sobě budeme moci o věci té podotknouti.

Ne však pouze jakožto celek nebo jen kommissemi ad hoc v státech s ústavou repraesentativní z plena volenými vykonává vždycky legislativa veškero svoje oprávnění kontrolní: najdeme ještě organy zvláštní, ač volené, přece jen mající povahu ú ř a d u parlamentárního, jež stabilně obírajíce se kontrolou specialní jim přikázanou také některé funkce správní při tom obstarávají.

Jest pak to především správa státního dluhu ve většině moderních států tak vysoko vystoupivšího a vůbec v hospodářském životě moderním tak značného významu nabyvšího, jíž zmocnila se takto přísná kontrola se strany sborů zastupitelských, dajíc se ovšem z části srovnati s dřívější kontrolou stavovskou nad upotřebením peněz na sněmích panovníkům k určitým účelům povolených. Kontrola bývá pak prováděna zvláštní kommissí volenou

---

[1]) Proto není zpravidla organem stavů, komor, parlamentů, srv. Deybeck, l. c. str. 439.

[2]) Schrott, l. c. str. 405.

na delší dobu, jejíž mandát prostým rozpuštěním sněmovny nepomíjí, jež tudíž má charakter spíše úřednický.[1])

Pokud soudům vliv kontrolní přísluší, bylo řečeno již na počátku.[2])

Při jednání však o kontrole hospodářství státního není lze obmeziti se pouze na znalost úřadů a organů kontrolujících, nýbrž jest nám přehlédnouti také organy kontrolované nejen k tomu hledíc, že i tyto jednotlivé akty kontroly dle okolností předseberou, nýbrž ovšem také k tomu, že ony právě material, podklad pro kontrolu podávají. Pro kontrolu správní i státní jsou to ovšem především správní úřady řídící, pokud rozkazy co do hospodaření vydávati jim přísluší (poukazovacím právem nadané) a netřeba se o nich šíře zde zmiňovati, ježto při theorii poukazu s dostatek jimi zabývati se budeme, blíže však tuto si třeba všimnouti úřadů výkonných, totiž především pokladen.

System těchto může býti rozmanitý: dělíť se tyto buď podle úřadů, což zvláště v starších dobách bývalo obvykem, nebo dle odvětví správních (kassy specialní), nebo konečně nastupuje t. zv. system kassovní jednoty.[3]) Prvé dva druhy náležejí více historii, ač posud nikoliv nepatrné ukázky jich vyskytují se ve státech moderních; byly pak založeny, jak Wagner praví,[4]) jakožto výsledek státoprávních a hospodářských poměrů »státu přechodního« (des Uebergangsstaats), stát moderní se svými unifikačními i centralisujícími tendencemi jde za systemem jednoty kassovní, jež staví kassy mimo vliv úřadu jediného, činíc je součástkami ústřední pokladny říšské leč s territorialně obmezenou působností, a tím i organem pro veškery obory příjmového i výdajového hospodaření státního,[5]) nebo aspoň větší část jejich uvnitř přikázaného území.

Veškery účiny týkající se kteréhokoliv odvětví státního hospodářství mohou pak býti u každé pokladny realisovány, ať pak už náležejí do oboru příjmového, nebo výdajového.

---

[1]) K poměrům rakouským srv. pro dobu nejnovější Dr. Ludv. Spiegel: Zur Umgestaltung der Staatsschulden-Controlcommission des österreichischen Reichsrathes (Oest. Ztschr. f. Verw., 1893. čís. 13. nn.).

[2]) V §u 1.

[3]) Srv. n. př. Seidler: Staatsrechnungs- und Controlwesen (Ö.-St.-W. B. str. 1076.), Schrott, n u. m. str. 132. nn.; se širokého hlediska historického Wagner, n. u. m. str. 269. nn.

[4]) N. u. m. str. 272.

[5]) Srv. definici Wagnerovu (n. n. m. str. 272.): »System »einheitlicher Staatskassen«, welche .... in allen Gliedern möglichst alle Einnahmen und Ausgaben ihres territorialen Wirkungskreises ... einheitlich zusammenfassen, auch die Kassenbestände als Ein Ganzes behandeln, die Trennung der Einnahme- und Ausgabegattungen, soweit nöthig, nur in der Buchführung und in den summarischen Auszügen daraus festhalten und in der Einen wahren Central-Staatskasse ihren logisch und praktisch richtigen Abschluss finden.« Cf. též Schrott, n. u. m. str. 133.

Ovšem však i v moderním systemu pokladním vyskytují se, jak praveno, pokladny specialní, jen určitému oboru sloužící; to mívá pak svůj důvod nejčastěji v tom, že dotyčný obor hospodářské správy státní má zcela samostatnou existenci hospodářskou (n. př. železnice, pošta a telegraf), nebo jest jeho bezvadné, funkcionování, co možná jednoduchým apparatem podporované, zvláště důležito, takže výhody z jednotného systemu pokladního do pozadí ustupují (n. př. pokladny vojenské); konečně ovšem setkáváme se také tu i tam se zvláštními pokladnami, jakožto historickými reminiscencemi.[1])

Vyskytnou-li se tu i tam pro různé obory státních příjmů kassy specialní zpravidla ještě s jiným úřadem výkonným spojené, není to úkaz unifikační tendenci zmíněné odporující, jelikož tyto pokladny jsou zpravidla pokladnami pomocnými (sběrnými), s obmezeným oborem působnosti, a zařízenými především pro pohodlí obecenstva platícího, u nichž se žádné jiné, než výslovně vytčené výplaty nepoukazují, a jejichž přebytky se odvádějí kassám vyššího řádu právě tak, jako přebytky jiných pokladen prvotních.

Na tomto místě bude nám zmíniti se o hierarchii pokladen, jakož pak též vysvětliti si pojem svazku jejich (Cassenverband). Všechny pokladny státní, nebo aspoň normální pokladny dělí se:

a) Na kassy prvotní, jež sbírají jednotlivé obnosy pro stát odváděné a dle poukazů daných vyplácejí. Jelikož hospodářství veřejné zpravidla u jednotlivých takovýchto kass jest z valné části příjmovým, stává se, že za určitý čas nahromadí se u těchto pokladen značnější zásoby peněžní; může se však také přihoditi, že tyto pokladny vzhledem ke značným realisacím poukazů u nich učiněných se vyčerpají a potřebují, by byly odjinud státními penězi zásobeny. Vyskytne se tudíž potřeba odvodů a záloh.

b) Kassy sběrné (Sammelkassen) mají sloužiti v prvé řadě právě uvedené (sub *a*) realisaci odvodů a záloh. Bývajíť ustanoveny v jednotlivých větších místech, jsouce tu a tam již svým pojmenováním zvláště vyznačeny (»hlavní« pokladna), účelem jejich pak jest přijímati přebytky od pokladen řádu nižšího, leč ovšem zpravidla jenom tehdy, spadají-li pod správu ministeria finančního,[2])

---

[1]) Nejčastěji tam, kde pokladnou přijímané obnosy jakožto sportulae připadají jednotlivým funkcionářům organu veřejného samostatnou kassou opatřeného, srv. n. př. quaestury universitní u nás i jinde. Srv. k celému odstavci též Schrott, n. u. m. str. 135. nn.

[2]) Mluvíme zde totiž o všeobecných kassách sběrných a jejich organisací; není ovšem pochyby, že také při systému pokladen specialních, pokud se vyskytuje, možno najíti obdobu s těmito pokladnami sběrnými; tyto pokladny přejímají pak přebytky od prvotních pokladen specialních, aby pak event. své přebytky na ústřední pokladnu státní převedly (jak ostatně níže bude poukázáno). Záloh začasté však tyto kassy neposkytují, jelikož tyto — aspoň pokud o větší obnosy se jedná, začasté prostřednictvím státní ústřední pokladny cestou kommissionalní poskytovány bývají pokladnami všeobecnými k tomu ustanovenými (do jisté míry u rak. státních drah).

vedle toho pak v těch případech, kdy kasse prvotní nedostává se prostředků k realisaci účinův u ní právoplatně poukázaných, poskytují této (ovšem na poukaz vydaný řídícím úřadem k poukazování oprávněným) zálohy potřebné. Za účelem řádného hospodaření odvody bývá kasse prvotní stanovena summa, která nanejvýš najednou v pokladně zůstati smí, t. zv. zbytek kassovní (Cassarest), jakmile stav hotovosti zbytek tento překročí, budiž hotovost až na to, co ke krytí běžných výloh a k realisaci poukázaných účinův jest zapotřebí, odvedena kasse sběrné.

Také ovšem mezi pokladnami sběrnými můžeme najíti různé stupně, což ovšem největšího významu má tam, kde pro nedostatek zařízení, jímž by se zasílání peněz in specie obešlo, skutečné odvody v hotovosti konati jest, jež ovšem jsou tím obtížnější, čím dále takovýto transport pohybovati se musí. Ve státech se zařízeními bankovními, clearingovými atd., na nichž správa finanční příslušného podílu bere, mohou takovéto sběrné kassy vůbec na minimum býti obmezeny. Takovýmito pokladnami bývají zvláště t. zv. pokladny zemské, zpravidla jednu větší politickou individualitu sjednocující, kterýmžto ovšem tu i tam také ještě úkoly zvláštní bývají svěřovány (u nás někdy funkce jakožto pokladny vojenské atp.).[1])

Jest ovšem přirozeno, že také tyto kassy »střední« (dle Wagnerovy terminologie) také jednotlivé funkce kassy prvotní vykonávají, jsouce buďto právě z ní utvořeny, nebo jsouce stanoveny organem výkonným pro účiny bezprostředně v interessu některého poukazovacího úřadu (zemského) realisované. Také ovšem při takovýchto pokladnách vyskytovati se musí hospodářství zálohové a odvodové.

c) Jednota hospodářství státního nachází svého zevnějšího výrazu v jednotné ústřední pokladně státní (Staatscentralcasse), jež ovšem začasté vyskytuje se nejenom v systemu jednotných pokladen, nýbrž i při systemu kass specialních.[2]) V této shromažďují se pak přebytky z veškerých pokladen říše, jsouce pak k disposici ke krytí jak výdajů centralní kredit říšský tížících, tak i k tomu, aby z nich zálohy mohly býti dány odvětvím a kassám, jejichž příjmy ke krytí výdajů vlastních nebo k realisaci účinů u nich poukázaných nedostačují. Také tato ústřední pokladna říšská jest při systému jednotných kass státních pro všechny etaty jediná, a poslouží jen k ujasnění pojmu jednotného pokladnictví, představíme-li si ji jako repraesentantku, hlavní ústav veškerého kassovnictví státního, vedle níž ostatní pokladny státní jsou pouhými ásticemi, filialkami jaksi tohoto hlavního ústavu.[3])

---

[1]) Srv. Schrott, n. u. m. str. 138. nn.; Wagner, n. u. m. str. 271. a 276. nn.; Seidler, Staatsrechnungs- und Controlwesen v Ö.-St.-W.-B. str. 1075.

[2]) Cf. Wagner, n. u. m. str. 271.

[3]) Srv. Wagner, l. c. str. 275.; Schrott, l. c. str. 140. nn.

Vyloživše sobě takto hierarchii kassovní můžeme říci o svazku kassovním (Cassenverband), že jest to soubor předpisů upravujících vzájemný hospodářský styk jednotlivých pokladen státních, jevící se v hospodaření přídělovém a odvodovém jakož i v realisování účinů kommissionářsky za jinou pokladnu státní.[1]) Jeho úprava ovšem má pro kontrolu význam nemalý, jelikož, jak zkušenost učí, právě hospodaření zálohové a odvodové jest s to, aby defraudacím rozmanitého úkrytu poskytlo, i může při nedostatečném řízení zde zavedeném býti umožněno skrývání malversací i po delší dobu, ba i více period účetních za sebou, jelikož také skontrující při nepřiměřeném zařízení o faktickém stavu těchto účinů přesvědčiti se nemůže.

Takovýto systém kassový i jejich svaz vyskytovati se může ovšem jedině ve státech s vlastními kassami, tam, kde — jak na př. v Anglii — kassovní práce za stát bankou se obstarávají, jsou poměry jinaké.[2]) Zde můžeme také mluviti především o kontrole poukazujících úřadů (správní), vedle čehož kassovní kontrola do pozadí ustupuje. Ovšem kontrola státoprávní především k dodržení budgetu hledící jest i zde neobmezena.

Všeobecně budiž ještě připomenuto, že k theorii poukazu i k výčtu úřadů poukazovacím právem nadaných bližší výklad bude podán k vůli souvislosti níže v § 5.

Podavše sobě takto přehled organů kontroly se stanoviska všeobecného můžeme přikročiti k vylíčení konkretního stavu organův těchto, jak jeví se nám podle práva rakouského. Jak ihned může býti podotčeno, vybudován byl system nynější kontroly hlavně v letech 1866 a 1867 po zrušení dřívějších účtáren a nejvyššího úřadu kontrolního (Buchhaltungen, oberste Controlsbehörde).

Pořad pak bude se úzce přimykati k platné soustavě úřadů těchto, jak následuje:

I. Nejvyšší dvůr účetní, jakožto organ státní kontroly, vykonávající však též důležité funkce kontroly správní.

II. Kontrolní kommisse státního dluhu jakožto zvláštní organ parlamentarní kontroly.[3])

[1]) Schrott, n. u. m. str. 143. definuje: »Unter dem Kassenverbande versteht man die Einrichtungen für den Geschäftsverkehr der Kassen unter sich.« Jelikož by pak byla tato definice příliš široká, dodává: »Dieser Verkehr tritt nothwendig durch die Verlagsgebarungen, und regelmässig auch durch Uebertragung einzelner, einer Kasse obliegender Zahlungen auf eine andere Kasse ein« (neuvedeno, že mohou býti zde také příjmy kommissionářsky realisované). Srv. též Wagner, n. u. m. str. 277.; Błoński, Finanzgesetzkunde, II. (Vídeň, 1880), str. 355. nn.

[2]) Nemoha vzhledem k projektovanému rozsahu práce zde více se rozšířiti, poukazuji na citovaný spis Philippovichův, pak na Schrotta, l. c. str. 152. nn., kdež krátký a obsažný přehled historický jest podán.

[3]) O parlamentu samém jakožto organu kontrolujícím, budget povolujícím i účetní závěrku zkoumajícím zde nebude třeba promluviti blíže se stanoviska státoprávního, způsob pak výkonu jeho kontroly a význam příslušných aktů vyložen bude v § 7. nn.

III. Správní kontrolu vykonávají zvláštní oddělení účetní přidělená jednotlivým úřadům poukazujícím:

1. budou pak to hledíc ke kontrole poukazův především účetní oddělení odborná (Fach-Rechnungsdepartements) resp. oddělení účetní (Rechnungsdepartements) ministerská,

2. zvláště co do kalkulatorní kontroly budou to účetní oddělení jiných úřadův resp. jednoduchá účetní oddělení ministerská.

Pokud se týče kontroly řídícími úřady správními konané nespadá ovšem v rámec této studie podávati jejich organisaci, bude však — najmě při kontrole kassovní (skontro), i při praeventivní (disciplinarní moc) — o příslušných zařízeních zvláštních zmínka učiněna.

Jelikož pak kontrola soudní, jak již bylo v §u 1. ukázáno, — pokud vůbec u nás místa má ve směru hospodářském — nevyhledává cest zvláštních, jiných než při porušení jiných práv subjektivních cestou správní, nebudeme se zde blíže o těchto organech šířiti.

IV. Konečně bude nám podati sobě přehled konkretního kassovního systemu v Rakousku zavedeného, a to:

1. jeho pokladen sjednocených,

2. i jeho pokladen specialních.

Budiž ovšem vytčeno, že tento celý system týká se poměrů, jak jsou upraveny v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených: pokud ovšem zde organy říše ústřední jakousi činnost jeví, bude na místech příslušných o nich zmínka učiněna, tedy sub I. též o společném nejvyšším dvoru účetním, pak též o osudech společné kommisse pro kontrolu dluhu státního. Vývoj, jakým se bere poměr obou »polovic« říše, ovšem nevede tím směrem, by přál značnějšímu rozvoji organů centralních, ač v zájmu řádného hospodaření říšského nepochybně bylo by si toho přáti. O činnosti kontrolní delegacím připadající zmínka bude při budgetu.

Ad I. Na místě dřívějšího nejvyššího účetního úřadu kontrolního nastoupil dnem 1. ledna 1867 na základě cís. nař. ze dne 21. listopadu 1866 ř. z. čís. 140. nejvyšší dvůr účetní, kterýžto ovšem na základě událostí r. 1867 zůstal v působnosti pouze pro království a země na říšské radě zastoupené.[1]) Nejvyšší dvůr

[1]) Jeho řád jednací otištěn ve věstníku min. fin. na str. 245. nn., statut organisační tamtéž na str. 264., ustanovení přechodná dána výnosem min. fin. ze dne 7. prosince 1866 čís. 6673/F. M. (věst. str. 277.). Ze specielních pojednání viz Tüb. Ztschr. sv. XXII., str. 480. nn., pak Seidler: Učebnice rakouského státního účetnictví (přel. F. Šeda, Brno 1903), str. 38. nn.; Franz: Österreichische Staats-Verrechnungskunde (II. vyd., Praha 1898), str. 141. nn.;

účetní organisován jest bureaukraticky, při tom však záležitosti důležitější nebo při nichž se rozpor v míněních objeví, kollegialní poradě gremia jsou vyhraženy. Praesidentu (a do jisté míry také vicepraesidentu) přísluší postavení zvláštní, jelikož ve případě, kdy gremium usnese se na něčem, což praesidentovu mínění odporuje, nesmí usnesení bez dalšího býti provedeno.[1]) Nejvyšší dvůr účetní jest organem samostatným, přímo panovníku podřízeným; není ovšem také ostatním ministerstvům nadřízen.[2]) Jeho zkoumání a kontrole jak kalkulatorní, tak i vyšší, podléhají veškery účty organů a úřadů státních o jmění státním, příjmech i výdajích; pak stejným způsobem účty osob právnických státem zcela nebo z části dotovaných, nebo jenom státem spravovaných (pokud zvláště nebyly vyjmuty). Na základě jejich účtů i výkazů specialních sestavuje nejvyšší dvůr účetní ústřední závěrku účetní pro celou říši a podává ji se svými poznámkami na její poměr k rozpočtu i všeobecným předpisům se vížícími k ústavnímu schválení. Konečně jest jeho úkolem pečovati o zařízení a úpravu státního účetnictví, kdež ovšem vystupuje především jako organ iniciativní a poradný: můžeť svá nařízení vydati jen po dohodě s příslušnými úřady správními; s druhé strany však tyto mohou svá nařízení tohoto oboru se týkající jenom v souhlasu s nejvyšším dvorem účetním vydávati.

Zvláštní hospodářství říše ústřední učinilo nutným založiti »společný« nejvyšší dvůr účetní, jehož zařízení jest zcela analogické zařízení nejvyššího dvoru účetního pro království a země na říšské radě zastoupené a spočívá na nejv. rozh. ze dne 9. dubna 1868 a nař. ze dne 30. dubna 1870.[3])

V obou případech jest zbytkem staršího vývoje hlavně dob absolutistických přímé podávání zpráv panovníku i dožadování se jeho konečného rozhodnutí ve případech pochybných nebo sporných. Není pochyby, že tím poskytnut koruně značný vliv na rozhodování o indemnitě vzhledem k dodržení rozpočtu administrativou.

Ad II. Zvláštním organem kontroly státoprávní, jenž způsobem u nás neobvyklým volbou ze zastupitelstva lidu vycházeje organisaci zvláštního úřadu přijal i vedle kontroly také některými funkcemi

---

Wrbacky: Leitfaden für den k. k. österr. Staats-, Rechnungs- und Controls-Dienst usw. (Brno, 1885), str. 60. nn.; Seidler v Ö. St.-W.-B. s. v. Staatsrechnungs- u. Controlwesen na str. 1077. Pro starší poměry rakouské von Czörnig, Darstellung der Einrichtungen über Budget usw.; pak Schrott, Der österr. Aerarial-Rechnungsprozess (Vídeň 1854).

[1]) Votum gremia jest tedy do jisté míry consultativum.

[2]) Jenom co do vlastního nákladu podává počet ministeriu financí, srv. Seidler, n. u. m. str. 39.

[3]) Věst. námoř. z r. 1868 čís 26., resp. voj. věst. z r. 1870 čís. 102., srv. Franz, n. u. m. str. 142.; Seidler, n. u. m. str. 39.

správními byl pověřen, jest t. zv. kontrolní kommisse státního dluhu.[1]) Změny ústavních poměrů našeho mocnářství dotkly se však značnou měrou tohoto institutu. Kommisse tato jako organ říšskou radou volený již § 10. ústavy únorové, resp. zákonem ze dne 13. prosince 1862 ř. z. čís. 96. byla upravena; leč již zákon ze dne 27. října 1865 ř. z. čís. 107. utvořil z ní přiměřeně k nastalým poměrům státoprávním organ panovníkův, ovšem jenom pro dobu přechodnou. Po vyrovnání uherském nemohla ovšem kommisse tato ve dřívější své jednotné organisaci setrvati i upravena nově na základě úmluv jak mezi deputovanými rakouské rady říšské a uherskou deputací regnikolární, tak mezi obojím ministeriem v r. 1867 uzavřených rakouským zákonem ze dne 10. června 1868 ř. z. čís. 53., resp. uherským článkem zákonním XLVI. z r. 1868. Ohledně kontroly dluhu království a zemí na říšské radě zastoupených vydán zákon ze dne 10. června 1868 ř. z. čís. 54., modifikovaný zákonem ze dne 30. dubna 1870 ř. z. čís. 57.[2])

Dle těchto předpisů, z nichž ovšem rakouský a uherský zákon nikterak úplně se nekryjí, existují kommisse dvě, každá o šesti členech,[3]) z nichž dolní sněmovna každé polovice říšské volí čtyři, horní dva, a to všechny na období volební sněmovny dolní.[4]) Každá kommisse tvoří samostatný druhé koordinovaný celek, a volí z plena praesidenta i jeho náměstka. Členové jsou voleni ze středu parlamentu.

Kompetence upravena jest pak způsobem následujícím:

1. Obě kommisse společně kontrolují uznaný společný dluh státní ve státovkách spočívající i s ním souvislý rakouský dluh na parcialních obligacích hypothekarních.[5])

2. T. zv. dluh společný konsolidovaný, jehož závaznost však pro země koruny uherské těmito se popírá, kontrolován jest rakouskou kommissí, uherská kommisse má pouze na vůli pře-

---

[1]) Srv. zvl. Fražák, n. u. m. str. 238. nn.; Seidler, n. u. m. str. 40. nn.; Franz, l. c. str. 148. nn.; pak specielně Spiegel: Zur Umgestaltung der Staatsschulden-Controlcommission des österreichischen Reichsrathes (Österr. Ztschr. f. Verwalt., 1893, čís. 13. nn.).

[2]) K tomu vyhláška ministerstva financí ze dne 29. dubna 1870 ř. z. čís. 65.

[3]) Pro případné absence volí se ještě ke každé kommissi po třech náhradnících (dva vždy z dolní, jeden z horní sněmovny).

[4]) Zvláštností jest, že mandat členů volených horní sněmovnou potrvá stejně dlouho, jako mandat členů volených sněmovnou dolní, jakož i že mandat členů kommisse potrvá — aspoň nepochybně v Cislajtanii — i přes období volební poslanecké sněmovny — tak dlouho, až jsou novou sněmovnou vykonány volby nové.

[5]) T. zv. salinkách, co do těchto jest ovšem pouvoir kommisse uherské poněkud obmezen.

svědčiti se, zda uherského příspěvku na zúrokování tohoto dluhu skutečně upotřebuje se k účelu tomuto.

3. Zvláštní dluh království a zemí na říšské radě zastoupených jest kontrolován pouze kommissí předlitavskou. [1])

Rozšíření kompetence — jemuž Spiegel n. u. m. zvláštní váhy jakožto praecedenci dalšího vývoje přikládá — nastalo zákonem ze dne 2. srpna 1892 ř. z. čís. 130., kdež kommissi rakouské ukládá se bdíti nad upotřebením zlata půjčkou za příčinou úpravy měny opatřeného a u rakousko-uherské banky uloženého k účelům této úpravy, jež zákonem stanoveny býti měly.

Ad III. Pro zařízení a organisaci účetních oddělení vůbec má zásadní důležitost § 3. císařského nařízení ze dne 21. listop. 1866 ř. z. čís. 140., jenž zní: »Jeder mit einem Anweisungs- (Geldbewilligungs-) Rechte betrauten Behörde wird zur Vollziehung ihrer Anweisungen eine Cassa, und zur Evidenzhaltung der Anweisungen, dann zur Ueberwachung der ordnungsmässigen Vollziehung derselben, endlich zur Prüfung und Richtigstellung der von ihren Unterorganen zu legenden Rechnungsbehelfe, sowie für den administrativen Rechnungsdienst, ein aus einer entsprechenden Anzahl von Rechnungskundigen zusammengesetztes Rechnungsdepartement beigegeben.

Insoferne für einzelne Verrechnungszweige zum Behufe einer leichteren Ueberwachung der gleichmässigen Handhabung der bestehenden Vorschriften eine concentrirte Prüfung der speziellen Rechnungsbehelfe nöthig erkannt wird, hat diese bei den betreffenden Ministerien und Centralstellen stattzufinden, zu welchem Behufe denselben eigene, aus Fachkundigen bestehende Fach-Rechnungsdepartements nach Bedarf zugewiesen werden.

Beiderlei Departements sind integrirende Bestandtheile der betreffenden Verwaltungsbehörde, in deren Namen sie fungiren, und deren Personalstatus sie gehören.«

Z toho plynou tyto zásady:

a) Kontrolní organy vtěleny jsou do organismu úřadů administrativních.

b) Kontrola nižší a dle potřeby i možnosti také vyšší (podle přikázaného personalu) vykonává se v účetních odděleních každému poukazovacímu úřadu přidaných.

c) Kontrola vyšší (zákonnosti) vykonává se ex professo uvnitř administrativy (tedy vedle pouvoiru nejvyššímu dvoru účetnímu příslušejícího) jenom při úřadech ústředních odbornými odděleními účetními podle potřeby zřízenými.

---

[1]) Co do úpravy jednotlivých těchto kategorií státního dluhu srv. jednak cit. výklady Pražákovy, ohledně vývoje pak můj článek v Rozhledech, XII., str. 384. nn., 411. nn. a tam uvedenou literaturu.

Dle stavu nynějšího, jehož konkretní úpravě podal základ zmíněný už statut organisační z r. 1866 (uveřejněný ve věstníku min. fin. na str. 264. nn), ovšem pozdějšími dodatky změněný, podávalo by se as takovéto schema:

1. Účetní departementy přidány jsou veškerým poukazovacím úřadům [1]) po jednom. Rakouské (nespolečné) ministerstvo financí má jich více, a to:

Odd. 1. *a*) pro admin. účetní službu pomocnou, daně direktní a pozemkový katastr;

odd. 1. *b*) censura operatů vyměřovacích pro daň živnostenskou podniků veřejné účty kladoucích;

odd. 1. *c*) statistická služba kontingentní kommisse daně výdělkové a statistika osobních daní přímých vůbec;

odd. 2. pro daně t. zv. nepřímé (dnes vlastně pouze spotřební mimo monopoly); [2])

odd. 3. pro budget a státní pokladnu ústřední, fond pokut důchodkových, subvence a dotace;

odd. 4. pro solní monopol, mincovnictví a s tím souvislé kupování drahých kovů, puncovní agendu, státní majetek nemovitý;

odd. 5. pro regii ministeria financí, dotaci dvorní a na kabinetní kancelář, etat pensijní, soud říšský, budovy dikasterialní a státní tiskárnu;

odd. 6. pro službu administrativně-statistickou co do kolků, tax a t. zv. přímých poplatků. [3])

Oddělení 4. působí zároveň jako účetní oddělení odborné pro předměty sobě přikázané.

Ministeriu obchodu přidáno jest zvláštní účetní oddělení, jež zároveň funkce odborného účetního oddělení obstarává pro cejchovnictví (při normalní kommissi cejchovní), [4]) rovněž zvláštní účetní oddělení pro poštovní spořitelnu.

Které jsou úřady poukazovacím právem nadané, níže při theorii poukazu bude vytknuto.

---

[1]) Mimo horní hejtmanství, jež účetních oddělení nemají.

[2]) Pro monopol tabákový jest zvláštní oddělení účetní při generalním ředitelství tabákové regie.

[3]) Právě úprava při ministeriu financí jakožto jakémsi centru hospodaření státního má i v kontrole význam největší. Tato úprava účetních oddělení zakládá se vedle předpisů citovaných na výnosech min. fin. ze dne 29./1. 1867 věst. str. 51, 14./12. 1870 věst. str. 238, 21./8. 1871 věst. str. 162, 26./4. 1872 věst. str. 119., 21./1. 1878 věst. str. 7., 30./12. 1897 věst. čís. 3. ex 1898, 27./4. 1898 věst. čís. 86.

[4]) Nejv. rozh. ze dne 11./7. 1876.

2. Odborné departementy účetní vyskytují se ovšem podle výše řečeného jenom při úřadech centrálních. Aby svému úkolu dostáti mohly, jsou dotovány personálem účetním i konceptním.

Přehled bude pak následující: [1])

Ministerium	Odborné oddělení účetní pro
zemské obrany . .	po jednom pro četnictvo a zemskou obranu (tomuto přísluší též účtování fondu vojenských tax).
obchodu	2 pro poštu, ostatně viz shora sub 1, předposlední odstavec.
orby	po jednom montanním a zdravotnickém.
financí [2])	I. státní dluh (obstarává též agendy účtárny pro záležitosti úvěrní a pokladnu dluhu státního). II. *a*) censuru dokumentů pro vyměřování poplatků přímých, hospodaření materialem kolkovým, daň t. zv. bursovní. II. *b*) specielní kontrolní službu účetní pro př. popl. II. *c*) oddělení pro statistiku popl. př. II. *d*) oddělení kancelářské. III. clo a daň potravní. IV. tabákový monopol [3]). V. lotto [4]).
říšské ministerstvo války	jedno odborné oddělení účetní.

Jak z podaného přehledu patrno, není system odborných účtáren úplně a konsekventně proveden: pouze tam, kde zvláštní potřeba se vyskytla, byly tyto zřízeny.

---

[1]) Co do bližší úpravy jak oddělení účetních, tak i odborných účtáren srv. zvl. Seidler, n. u. m. str. 35. nn., pak Franz, l. c. str. 143. nn., kdež také citovány jsou příslušné předpisy až na výnosy v pozn. č. 3. na str. 40. po sléze uvedené.

[2]) Viz ostatně shora též úč. odd. 4.

[3]) Přidáno generálnímu ředitelství tabákové regie.

[4]) Při ředitelství loterním a fungující zároveň jako účetní oddělení ředitelství loterního.

Ad IV. Účel tohoto §u podati přehled organův pro kontrolu specielně zařízených i hospodářstvím státním přímo se zabývajících ukládá nám podati také přehled státních kass v Rakousku.[1])

1. Především budiž podán přehled pokladen repraesentujících system jednoty, kterýž také pro percepci veřejných dávek i pro realisaci poukazů výdejových má význam největší. Repraesentantem jeho jsou úřady berní, zemské hlavní pokladny v širš. slova sm. a konečně státní pokladna centralní.

Úřady berní (ve větších městech hlavními berními úřady zvané) jsou kassy prvotní, jež zpravidla na systemu dvou řídících, spoluzodpovědných úředníků jsouce založeny jsou zásadně příslušny k percepci veškerých státních příjmů i k realisaci veškerých poukazů výplatních, pokud některé výslovně nebyly vyjmuty. Obmezení kompetence jest především territoriální.[2])

Úřadům berním přísluší také zpravidla vybírati t. zv. důchodky (především nyní poplatky), jen tu a tam (n. př. v Praze) bývají pro percepci tohoto druhu příjmů státních zřízeny zvláštní úřady důchodkové (Gefällsämter). Ovšem zpravidla bývá jim také přikázána jiná agenda. Berní úřady jsou také úřady pro vybírání daní konsumních (Verzehrungssteuerämter).

Co do úřadů berních budiž vytknuto, že fungují také zpravidla jako úřady depositní (pro deposita politická, soudní i »důchodková«), jako kassy pro jmění sirotčí a opatrovanecké, jakož i jako kassy pro fond zemský, okresní atd. (vůbec samosprávný), kdež ovšem zpravidla fungují při nejmenších jednotkách (obcích) pouze jakožto sběrny přirážek k daním zeměpanským

Vyšším stupněm v soustavě sjednocených pokladen jsou zemské hlavní pokladny v širším smyslu, jež ovšem slují dle jednotlivých zemí různě. Praha, Lvov a Vídeň mají zemské hlavní pokladny

[1]) Jejich organisace i ustanovení pro ně platná dočkaly se dosti hojného zpracování literárního, ač ovšem příslušné spisy většinou jsou upraveny praktiky a jakožto příruční knihy pro úřednictvo u těchto pokladen ustanovené. Srv. Seidler, n. u. m. str. 27. nn., Franz n. u. m., str. 131. nn.; Eissert, Handbuch für den Steueramtsdienst; Hankiewicz, Zusammenstellung der Cassavorschriften, v. Posanner, n. u. m.; »Allgemeine Cassa- und Verrechnugsvorschriften für die Steuerämter« (officielní vyd. ve Vídni, st. tisk., 1902); vedle toho ovšem jsou jednotlivé snůšky předpisů, jak jest sobě s tou kterou zvláštní součástkou finanční správy státní počínati při berních úřadech, tak na př. o daních přímých jedná officialní sbírka »Die direkten Steuern; Zusammenstellung der Vorschriften für die Steuerämter« (Vídeň, stát. tisk., 1902); co do agendy poplatkové srv. na př. Eissert, Die Geschäftsagenden der k. k. Steuerämter (und Finanz- und gerichtl. Depositencassen) betreffs der Stempel und unmittelbaren Gebühren (Vídeň, 1896) atd.; příruční pomůcku podává též Mikulášův »Index der steuerämtlichen Normalvorschriften«, Praha, r. 1902.

[2]) Základem pro úpravu jest instrukce ze dne 8. ledna 1850 a v. f. m. ze dne 25./10. 1853 ř. z. čís. 225. s pozdějšími četnými změnami a dodatky.

(Landeshauptkassen); Brno, Linec, Innsbruck, Št. Hradec a Terst mají finanční kassy zemské (Finanz-Landes-Cassen); Solnohrad, Celovec, Lublaň, Zader, Černovice a Opava mají zemské úřady výplatní (Landeszahlämter), konečně jest ještě filialní zemská kassa v Krakově.[1])

Tyto pokladny jsou jednak výkonnými pokladnami pro zemské úřady finanční, politické a soudní, jednak sběrnými kassami pro úřady berní a důchodkové, vedle toho ovšem bývá jim začasté ještě ta neb ona specialní agenda přikázána.[2])

Také tato pokladna spočívá zásadně na principu dvou úředníků zodpovědných, leč ovšem vzhledem k agendě rozsáhlejší zásada tato pro účely praktické namnoze jest modifikována.

Jako vrchol systemu sjednocených pokladen funguje státní pokladna ústřední (Staatscentralcasse)[3]) nyní s t. zv. ministerialním úřadem platebním (Ministerialzahlamt) spojená,[4]) jež příjmy státní pomocí odvodů sjednocujíc příděly jednotlivým organům poskytovanými státní peníze na místa, kde jich potřeba, diriguje, odvádí platy, jež ke dvoru nebo k účelům společným (říšským) konati jest, dotuje jednotlivé ústřední pokladny speciální, pokud potřeba se objeví. funguje konečně též jako organ výkonný pro centralní úřady království a zemí na říšské radě zastoupených;[5]) vedle toho jsou jí přikázány nyní ostatní agendy býv. ministerského platebního úřadu i některé funkce zvláštní.[6])

Co do organisace možno říci totéž, co o zemských hlavních pokladnách.

Pro společné záležitosti fungují říšská pokladna ústřední,[7]) výplatní úřad ministerstva zahraničního a vojenské kassy a místa platební.[8]) Příjmy těchto kass spočívají ovšem především na odvodech obou říšských polovic.

Takový jest přehled pokladen rakouských repraesentujících system kassovní jednoty, vedle tohoto systemu existuje však ještě řada pokladen specialních, podle odvětví správních rozdělených.

---

[1]) K tomu nař. ze dne 25./6. 1873 ř. z čís. 122. a j.

[2]) Srv. Seidler, n. u. m. str. 33., Franz, l. c. str. 139. — Co do agendy sběrné možno ovšem souditi, že časem jenom zmenšení její nastane, jelikož prostřednictvím poštovní spořitelny čím dále tím více effektivní zasílání peněz se uspoří, odvody berních úřadů pak přímo ústřední pokladně říšské díti se mohou.

[3]) Srv. nař. ze dne 20./6. 1869 ř. z. čís. 115. a vyhl. ze dne 8./7. 1869 čís. 2232/F. M.

[4]) Vyhl. ze dne 26./12. 1901 ř. z. čís. 221.

[5]) Ne pro ministerstvo železnic (hlavní pokladna rak stát. drah ve Vídni) a pro nejv. dvůr účetní (ředitelství pomocných úřadů).

[6]) Srv. Seidler, n. u. m. str. 33. nn., Franz, l. c. str. 139. nn.

[7]) Také pro hospodářství státovkové.

[8]) Bližší viz Franz, n. u. m. str. 135. nn.; Seidler, l. c. str. 30. nn.

2. Tyto podáme sobě nejpřehledněji následující tabulkou:[1])

Odvětví správní	Pokladny	Nadřízený úřad
Náklad nejv. dvora.	Dvorní úřad výplatní	Nejv. hofmistr.
Státní dluh.	Kassa státního dluhu	Ředitel. stát. dluhu a min. financí.
Náklad nejv. dvora účet.	Ředitelství pomocných úřadů .	Nejv. dvůr účetní.
Náklad úřed. novin a telegr. korresp. kanceláře.	Zvláštní pokladna	Praesidium rady ministerské.
Důchodek celní.	Úřady celní	Ministerstvo financí.
Potr. daň na čáře ve Vídni.	Úřady potravní daně na čáře .	dto.
Tabákový nákup a výroba.	Kassa gener. ředitelství tabákové regie, továrny tabákové a úřady pro nákup tabáku	dto.
Důchodek loterní.	Kassa ředitelství loterního, úřady loterní	dto.
Dvorní a státní tiskárna.	Zvláštní pokladna	dto.
Důchodek solní.	Platební úřady pro náklady výrobní; prodejny	dto.
Mince a puncovnictví.	Zvláštní úřady pravidelně s puncovnami spojené	dto.
Deposita	Kassy pro fin. a soud. deposita ve Vídni	dto.
Pošta a telegraf.	Kassy při ředitelstvích, pak při jednotlivých úřadech ...	Min. obchodu.
Poštovní spořitelna.	Zvl. pokladna centralní ...	dto.

[1]) Příslušné předpisy bližší u Seidlera, u. n. m. str. 27. nn.; pak Franz, u. n. m. str. 131. nn. Obor působnosti podává se zpravidla již z pojmenování, soustava dle pořadu v kol. 2.

Odvětví správní	Pokladny	Nadřízený úřad
Cejchovnictví.	Úřady cejchovní	Min. obchodu.
Správa námořní.	Příslušné námořní úřady . . .	dto.
Státní dráhy.	Hlavní pokladna rak. stát. drah, pokladny ředitelstev státních drah, pokladny staniční . .	Min. železniční.
Správa montanní.	Kassa administrace a prodeje horních produktů, kassy horní a hutní, kassy faktorií . .	Min. orby.
Správa stát. domén.	Zvláštní pokladny při úřadech správních (začasté fungují jako takové berní úřady) . .	dto.
Hřebčince.	Zvl. pokladna	dto.
Soudní deposita.	Úřady depositní v některých větších městech	Min. justice.
Útraty vězeňské.	Zálohové pokladny	dto.
Zeměbranecké útraty.	Zpravidla civilní pokladny, leč také kassy oddílové (Truppenkassen)	Min. zem. obrany.

Jak patrno, není zde proveden system jednotný, jednotlivé pokladny jsou ryze výdajové, jiné mají účiny příjmové i výdajové; výdejovým musí dostávati se záloh z ústřední státní pokladny nebo na její účet z pokladny jiné.

Vůbec pak k systemu pokladnímu může býti podotčeno, že není nikterak vyloučeno realisování některého účinu kterési pokladně státní příslušejícího jinou pokladnou státní, ať už místně, ať věcně nepříslušnou, leč takovéto účiny dějí se vždy kommissionalně, na účet té které pokladny příslušné. Ovšem skutečné vrácení peněz vydaných nebo zaslání vybraných in natura nemá místa, vše provede se jenom účetně, i objeví se pak na pravém místě teprve při systematickém účtování účetním departementům ponechaném.

Některé z úřadů zmíněných obstarávají také hospodaření jinými statky hmotnými, než penězi; pro jednotlivá odvětví hospodářství materialového jsou však ustanoveny organy zvláštní, tak oekonomaty při jednotlivých úřadech správních, úřady kolkovní pro hospodaření kolkovým materialem (percepci peněžní obstarávají úřady důchodkové resp. berní), pro výdej tabákových výrobků tabákové sklady.

Podavše si takto přehled systemu úřadů kontrolních i hlavních kontrolovaných můžeme přikročiti k zásadám, jimiž výkon kontroly se řídí.

§ 3. Kontrola správy kassovní, a to

1. Praeventivní.

Kontrola praeventivní sestává, jak již shora bylo vytčeno, ze souboru opatření, jimiž by pozdější povstání nesprávností v hospodaření bylo vyvarováno, aby tedy jednak chyba, pokud se vyskytne, již během manipulace úřední na jevo přišla[1]) i napravena býti mohla, jednak aby bylo zabráněno rozvlečení jmění neoprávněným vniknutím do pokladen, jednak konečně aby odstraněny byly motivy neznalosti, nepozornosti i zlé vůle chyby způsobující, resp. aby posíleny byly ony momenty psychologické v subjektu hospodařícím, které by oněm zmíněným škodlivým vlivům na odpor se stavěly resp. je paralysovaly. Není tedy tato kontrola ab ante, praeventivní, prostředkem za zjištěním stavu faktického se beroucím, nýbrž jest naopak souborem prostředků stav určitý (správnost hospodaření) přivoditi se snažící, tedy ovšem ne kontrolou v obvyklém, lidovém toho slova smyslu. Avšak cíl konečný jest v obou případech společný, což jest pro podřadění pojmu i společné pojednávání, jak se nyní v literatuře obvyklé děje, rozhodujícím.

Jak patrno, budou tedy prostředky této kontroly praeventivní, najmě pokud se správy pokladní dotýká, trojí:

a) Zabezpečení majetku před vpádem nepovolaným;

b) Úprava kassovní manipulace;

c) Kautely co do osoby hospodařícího subjektu jak se zřetelem k jeho vědomostem, tak i k účinné a poctivé vůli[2]).

ad a) Jest přirozeno, že užito bylo zpravidla těchže vymožeností, jichž bylo se doděláno během času k ochraně majetku soukromého, také k ochraně majetku státního, a to měrou tím větší, čím více doby dřívější nutily poměrně značné hotovosti kassovní resp. také státní poklady uchovávati. Doby takovéto celkem již ovšem

---

[1]) Nebo velmi záhy po spáchání chyby, kteréžto prostředky zpravidla také ke kontrole praeventivní se počítají, ježto takovéto brzké vypátrání hospodářem samým zpravidla vede k okamžitému napravení chyby bez intervence orgánův nadřízených

[2]) Co do systematiky zde zachovávané panuje ovšem značná různost, na př. Schrott, n u m. str. 416. nn staví prostě jednotlivé prostředky vedle sebe; Seidler, n. u. m. str. 135 nn pojednává o některých z nich pod záhlavím »Služba pokladní«, jiné jsou po různu ve spise roztroušeny; také Wagner, n. u. m. str. 278. nn. nepustil se do systematisování; za to činí tak Franz, n u. m. str. 264. nn, vycházeje od dvou oddělení, personalu a kassovní správy, a dělí pak ovšem podrobněji.

minuly [1]), a nebudují se dnes zpravidla více samostatné hrady a tvrze k uchovávání státního majetku i státních pokladů, leč také k ochraně hotovostí pokladních v dobách nynějších udržovaných jakož i k uchování jiných cenností bývá potřebí různých ochranných opatření. Tato spočívají jednak v přiměřené úpravě kassovních lokalit i pokladen samotných, jakož i v zavedení spoluzávěr každé z nich co možná tím způsobem, aby nikdy jeden a týž zřízenec nedostal se v držení veškerých klíčů k zámkům pokladny náležejících.

V Rakousku spočívá dnešní zařízení příslušné hlavně na předpisu o manipulaci kassovní z r. 1850, vedle čehož však ještě pro jednotlivé případy zvláštní předpisy doplňovací byly vydány, jejichž podrobné vytčení však zvláštního interessu theoretického nevzbuzuje. V hlavních rysech uvedeno budiž, co nyní pro kassy aerarní v této příčině platí:

Peníze uzavírají se z pravidla v t. zv. hlavní pokladně, jež má býti mimo dobu manipulace uzavřena, a to vždy od každodenního uzavření po skončení hodin úředních až do následujícího započetí úřadování pod dvojí závěrou, od níž klíče mají oba zodpovědní vrchní úředníci, a to tak, že nikdy nesmí se jednomu a témuž úředníku dostati příležitosti, aby klíče ke všem závěrám do ruky dostal [2]).

Pro obyčejné menší příjmy a výdaje bývá pravidelně pokladníkovi přidána malá pokladna příruční, jež ovšem není pod závěrou dvojitou, jest však předepsáno všechny peníze z ní každodenně koncem hodin úředních vložiti do pokladny hlavní. V tom případě, že by se tak z vážných příčin státi nemohlo, musí býti i tato kassa příruční opatřena závěrou (zámkem) kontrolním. O stavu hlavní pokladny musí stále býti pohotově přehled, který — nejenom jak podává to denní uzavírka denníkův, t. v summě povšechné — nýbrž dle jednotlivých druhů peněz nebo jiných věcí cenných v pokladně uschovávaných udávati musí, mnoholi a jakého druhu hotovosti jest v pokladně nashromážděno. K docílení tohoto přehledu slouží jednak t. zv. mincovní listiny (Münzlisten), jednak při berních úřadech vedený t. zv. výkaz o stavu pokladním (Cassastandsausweis). Výkaz kassovní musí obsahovati jednak veškery v pokladně ležící obnosy dělené podle jednotlivých odvětví pokladních na počátku toho kterého dne, jednak příbytek i úbytek během toho dne nastaly jednak ovšem také konečný stav toho kterého dne. Vzorec *A)* podávající formu tiskopisu užívaného jako výkaz kassovní v Čechách, znázorní, jak takovýto výkaz se vede.

---

[1]) Tu a tam ovšem ještě ojedinělé zjevy thesaurace, na př. státní poklad německý z části válečné náhrady francouzské.

[2]) Srv. na př. nejnovější výnos zems. fin. řed. v Praze ze dne 28. května 1903 čís. 5139 P. P./02. (pražská příloha k věst. min. fin. čís. 46. ex 1903 zejm. též co do záznamu o přidělení klíčů vedeného). — Kass užívá se pravidelně wertheimských se třemi zámky (jeden úředník musí míti tedy dva klíče); dříve užívalo se okovaných truhel dubových.

Na str. 1.:

C. k. berní úřad v . . . .

Vzorec *A.*

Formulář *A.*

čís. f. m. 28.670/98
čís. z. f. ř. v Praze 42.276/99.

Výkaz stavu kassovního hospodářského odvětví . . . .

Str. 2. *Str. 3.*

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Datum	Odbor	Výkaz stavu pokladního											Výkaz stavu pokladního											Podpis ručících úředníkův
		Kassa berní v souhlase s hlav. žurnálem		Peníze za prodané											Hudební									
		pošt. spořit.	hotově a směnky	kolky	směnečné blankety	náklad. listy železniční	známky pro daň bursovní	známky na školné		deposita důchodková	pokuty důchodkové	vyvazení pozemkové	deposita stavební a politická	horní deposita	všeobecné	zvláštní	požární pojištění						celkový stav bez pošt. spořitelny	
		K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	
31 12 02	Zbytek .	. .																						
1 1 03	Záloha .	. .																						
	Zůstává	. .																						
	Příjem .	. .																						
	Zbytek .	. .																						
2 2 03	. . . .	. .																						

Tento výkaz stavu podává tedy přehled toho, co v pokladně bylo, během dne přibylo i ubylo, i jaký jest stav koncem dne. Listina mincovní (vzorec *B*) podává rozdělení podle jednotlivých druhů mincí.

Vzorec *B*.

Mincovní listina

c. k. berního úřadu v ....

Položky	Kusů	Hotovost kassovní	Jednotlivě		Dohromady	
			K	h	K	h
		Státní pokladna.				
		Papírové peníze à 1000 K				
		....				
		....				
		....				
		Stříbrné zlatníky à 2 K				
		Koruny				
		Drobné				
		....				
		....				
		....				
		Směnky podle přiloženého seznamu .				
		Zlato à 20 K				
		....				
		....				
		....				
		Jiná odvětví hospodářská.				
		....				
		....				
		....				

Jestliže zmíněný přehled a výkaz podává nám každodenní stav pokladny jak co do hodnoty, tak i co do specií peněz pohotových, jest důležito, aby také při uložení peněz samém bylo na to pamatováno, jakým způsobem jsou peníze složeny, aby také částky větší bez dlouhého počítání mohly býti přehlédnuty. Také zde věc upravena jest řadou předpisův [1]).

[1]) Srv. co do podrobností zvláště velmi úplné vylíčení u v. Posannera Systematische Darstellung des österreichischen Staatscassen- und Verrechnungswesens (Vídeň, 1902) na str. 61. nn.

Pro kassovní manipulaci jest ovšem nevyhnutelno také upravení hospodaření peněžního co do platidel, jež přijímati se mají, jejich kursu vzhledem k základní minci kurrantní, přijímání poškozených mincí a j. platidel i nakládání jimi, manipulaci eventuelně přijatými nebo nabídnutými falsifikaty atp.[1])

Pro uchování majetku movitého a najmě peněz není ovšem jedině rozhodným zachování příslušných opatrností při kassách samotných resp. lokalitách kassovních, zde důležito jest také upraviti bezpečný transport zásilek peněžních in natura realisovaných. Dnes, kdy mnoho se k zásilkám upotřebí pošty, jest ovšem transport peněz od jedné kassy ke druhé zpravidla tímto ústavem zprostředkován, dříve ovšem (a také tam, kde není řádného spojení poštovního) bylo nevyhnutelně nutno dotýčné transporty peněžní s velikou opatrností předsebráti a k ochraně rekvirovati také convoi vojenský. Leč také při zásilkách peněžních pomocí pošty činěných jest předpisy podrobně upraveno, jak má býti zásilka složena a jak vypravena. Vedle toho jest ovšem potřebí zvláštních opovězení zásilek úřadu, jenž má zásilku převzíti[2]).

Také o uchovávání jinakého movitého jmění státního vydávány bývají předpisy zvláštní[3]), kde ovšem není předpisů příslušných, jest věcí úředníka spravujícího o uložení i nakládání předměty těmito se postarati.

ad b) Při úpravě kassovní manipulace musíme především zmíniti se všeobecněji o systemu dvou zodpovědných úředníků vrchních a o instituci liquidatury.

Pokud úkoly výběrčích státních příjmův nebyly rozsáhlé, dostačoval ovšem zpravidla jediný organ, který vybíral přikázanou dávku, plátcům kvitoval i do svých zápisů zaznamenával a výtěžek čas od času odváděl, podle nařízení, zpravidla již tomu, jenž na výtěžek té které dávky byl poukázán, nebo nějakému výplatčímu za účelem obstarávání platů pro to které odvětví správy státní zřízenému. Leč větší úkoly moderním státním pokladnám přikázané i značný obrat peněžní, jenž u nich se realisuje, poukázaly jednak na nedostatečnost jediného člověka pro obstarávání tak rozsáhlé agendy, jednak na nespolehlivost svěření tak značných prostředků peněžitých jediné osobě nejen se zřetelem k možným defraudacím, nýbrž i hledíc k eventuálním chybám, jež jednotlivci se přihodivše po delší dobu jeho pozornosti ukryty zůstati mohou. To vedlo zejména u nás k zavedení systemu dvou zodpovědných úředníků, tak totiž, že při každém úřadě dva jsou ustanoveni úředníci vrchní,

---

[1]) Srv. předchozí poznámku.

[2]) Činí se tak zpravidla zvláštním rekomandovaným dopisem. Blíže srv. Franz, n u. m. str. 316.

[3]) Zvláště při materialu cenných známek, předmětech monopolních, tiskopisech atd.

z nichž žádný bez druhého nižádného kroku hospodářského podnikati nesmí: Jeden obírá se pravidelně příjmem peněz a výplatou, druhý hlavně vedením některých knih účetních, na základě pak zápisů svých zkoušejí každodenně při t. zv. kassovní uzavírce, zdaž stav pokladny se zapsaným obnosem se shoduje, a najdou-li vše v pořádku, příslušný nález pokladní oba podepíší, od kteréhožto momentu vzájemné ručení nastává. Také klíče k pokladně tak mají rozděleny, že jeden bez druhého jí otevříti nemůže.

Prvý z úředníků slove pravidelně pokladníkem, druhý kontrolorem. Povinností pak druhého jest zvláště také t. zv. liquidatura. Tato spočívá ve zkoušení pravosti i neporušenosti listin, na jejichž podkladě ten který účin kassovní realisován býti má, jakož i ve srovnávání účinu požadovaného stranou s poukazem pokladně došlým, bez kteréhož nižádný účin realisován býti nesmí [1]). Jen tehdy, shledá-li mezi požadavkem strany a poukazem došlým souhlas, jakož i listiny, na jejichž základě má se státi realisace, nezávadnými, může označiti nárok strany jakožto liquidní — poznamenav jej ovšem prve ve svých knihách — načež teprve ovšem smí býti pokladníkem předsevzata realisace ať příjmová, ať výdejová. Přísluší tedy kontrolorovi zkoumání nároku strany po stránce formální [2]), nikoli však nějaká manipulace penězi a j. cennostmi, tato zase přísluší výhradně pokladníkovi, jenž jí však provésti nesmí bez schválení kontrolorova (liquidatorova).

Za účelem přehledu jest ovšem nutno, aby organ liquidující vedl zvláštní knihy liquidační, jež ovšem do celkového systemu účtovacího zařazeny budou. Jsou pak tyto tak zařízeny, aby z nich ihned byla patrnou náležitost poukázaná i realisovaná platba.

Pokud se ještě dalších předmětů, jimiž se v tomto pododdělení zabývati budeme, dotýče, budiž ještě poukázáno na percepci resp. vydání, jakož i na účtování chronologické u pokladen vedené [3]). Jest to kassovní účtování (Kassenbuchführung) a c. účtování poukazův (Anweisungsbuchführung) při úřadech řídících (resp. jejich odděleních účetních) vedeného, kteréž obojí ovšem vzájemně doplňovati se musí [4]). Co do stylu účetního převládá namnoze mínění, že především sloh kameralistický (jednoduchých položek) hodí se pro účetní vyjádření státního hospodaření [5]), jelikož se prý zde

---

[1]) Co do poukazu srv. níže § 5.

[2]) Nikoliv ovšem zpravidla po stránce meritální, ježto tato kontrole správní ponechána býti musí. Za to ovšem jest nepochybně formálním zkoumání, zda poukaz od řídícího úřadu došlý jest řádně vyhotoven (najmě kontrasignován), a zda jím kompetence tohoto úřadu nebyla překročena.

[3]) Knihy liquidační považují se za součásti systematického účtování, jehož ovšem úplnější provedení není ponecháno pokladnám. Srv. Franz, n. u. m. str. 192. nn. Vůbec srv. v. Posanner, n. u. m. str. 60. nn.

[4]) K tomu Wagner, n u. m. str. 290.

[5]) Srv. zvl. Schrott n. u m. str. 350., kdež praví: »Für die Regierungswirtschaft . . . scheint uns die Anwendung der Doppik geradezu unzweck-

zpravidla nejedná o hospodářství kreditové, a pro státní správu zvláště sestavení náležitosti a platby nepopíratelnou důležitost má, a podobné důvody byly uváděny. S druhé strany zase vyskytli se spisovatelé, kteří rozmanitými nepopíratelnými přednostmi dopiky svésti se davše a jejími domnělými úspěchy v kontrolním systemu jednotlivých států jí užívajících právě kameralistiku zavrhují a jedině dopice místa dopřáti by chtěli[1]). Praxe rozhodla se v různých státech různě. Pohlédneme-li blíže na uvedené přednosti kameralistiky, shledáme, že — aspoň v moderním hospodářství — z části nejsou pravdivé (zajisté jest zde dosti kreditového hospodářství, ostatně dopika nežádá nikterak vůbec poměr skutečného dlužnictví, stačí fikce) — z části jsou sice závažné, leč nikoliv tak, že by se jinými výhodami nedaly vyvážiti. Obtížnější pochopitelnost dopiky (zvláště tam, kde se užívá organův s menším vzděláním předběžným), nesnáze s fikcemi při takových pokladnách, jež převážnou měrou jako kassy sběrné fungujíce pravidelně pouze účiny příjmové vykazují a p. ukáží jasně, že také při dopice není nedostatek příčin, pro které by mohlo býti zaujímáno stanovisko proti ní. Nenajdeme pak nikterak důvodu rozhodujícího, který by in abstracto mohl nás přesvědčiti o výhradní oprávněnosti toho neb onoho systemu. Použití musí odpovídati konkretnímu zařízení kassovnímu, kontrolnímu i apparatu úřednickému, jaký v jednotlivých státech jest po ruce; zajisté pak také vývoj historický jest neposledním z činitelů zde rozhodujících, již k vůli spojitosti veškerého hospodaření státního s hospodářstvím dřívějších period, kterážto souvislost nutí k zachování přehledu, jenž náhlými a zásadními změnami v systemu účtovacím se ztrácí[2])[3]). Co do konkretních poměrů rakouských můžeme sobě uvésti následující:

---

mässig, weil hier die rubrickenweise Aufzeigung der Schuldigkeiten und der Rückstände eine wesentliche Bedingung einer guten Wirtschaftsleitung ist. Die Kenntniss, an welchen Abgaben und in welchen Rubriken derselben sich die Rückstände anhäufen, muss die oberste Finanzleitung zu der Untersuchung führen, ob solches Anhäufen blos durch zufällige vorübergehende Ereignisse herbeigeführt wurde, oder in unzweckmässigen Einhebungsformen seinen Grund hat, oder ob das betreffende Abgabengesetz selbst unverhältnissmässig schwerer auf den Abgabepflichtigen lastet.« K tomu zvl Rau a Wagner, n. u. m. str. 299. nn.

[1]) Srv zvl. v. Hock, Fin. Fr., str. 97. a Fin d. Ver. St., str. 69.

[2]) Že náhlé zavedení dopiky narazí na těžko překonatelné překážky praktické, ukazují již nezdařené rakouské pokusy ze stol. 18.; o konservativismu systemu účtovacího interessantní doklady u Adlera ve spise shora citovaném, kdež zařízení tyrolské účtárny své rysy základní stále s sebou nese (vzory francouzsko-burgundské) přese všechny změny během panování Maxmilianova nastalé. Účtování sběratelů odchyluje se také jen tehdy od starých způsobů stanou-li se výběrčími náhodou kupci, kteříž ovšem, jsouce rovněž věřiteli panovníkovými, celkový poměr hospodářský po kupecku účtují.

[3]) System anglický, kde banka jest výkonným organem pro peněžní správu státní, ovšem má důležitý vliv na účtování, srv. bližší u Philippovich-e na u. m.

Úřady berní i kassy řádu vyššího jsou založeny na systemu dvou vrchních úředníků zodpovědných, s podobným zařízením setkáme se také u větších pokladen specialních a u oekonomatů i úřadů hospodařících různými materialiemi [1]). Pokud však zvláště pokladen takových se dotýče, jež jednoduchý akt hospodářský provádějíce spíše prodejnami jednotlivých statků resp. služeb jsou (kassy železniční, poštovní a telegrafní), přináší s sebou povaha věci (nutnost rychlého postupu a jednoduchost manipulace), že vzat za základ system jediného pokladníka zodpovědného, i hospodaření při kasse takové značně jest příbuzno hospodaření pomocí příručních pokladen zálohových.

Jeden ze dvou úředníků jest pokladník (výběrčí, u berních úřadů »berní«), druhý kontrolor (liquidator). Prvému přísluší veškerá manipulace penězi, [2]) jakož i předměty hodnotu majícími.[3]) Jinak jest také představeným úřadu, veda dozor úřední i rozděluje práci, pokud tato ovšem již na základě stávajících předpisův určitým funkcionářům není přidělena. Při tom však ručí také za práce specialně kontrolorovi přidělené, totiž i liquidaturu, jelikož jest jeho povinností přesvědčiti se o řádném jejich vedení. [4]) Jelikož pak také kontrolorovi analogická zodpovědnost co do záležitostí pokladníkem vedených přináleží, podává se samo sebou, že jest pokladník povinen kontrolorovi poskytnouti možnosti, aby se o vedení těchto záležitostí mohl přesvědčiti, jakož i s ním vždy smlouvati se o záležitostech předsebraných a činiti opatření ve vzájemném souhlasu. [5])

Kontrolorovi přísluší jak vůbec kontrola veškerého jednání úředního, tak i zvláště obstarávání záležitostí liquidačních, jakož i vedení hlavního denníku; vedle toho především on jest pověřen dohledem nad vedením knih účetních, pokud dokonce také sám je vésti povinen není.[6]) S uzavřením pokladny, jež také jím podepsáno býti musí, přechází povinnost ručení i za tuto také na něho, jakž vůbec od doby té ručí oba vrchní úředníci za správnost denníkův (hl. § 52. sest. předp. o kas. man. z r. 1850 a j.).

---

[1]) Příslušné předpisy u Posannera, u. n. m. str. 56. nn.

[2]) Srv. zvl § 267. instrukce pro úřady výkonné z r. 1853 a j. Podotknuto budiž, že také při zásilkách peněžních stihá jej zodpovědnost za osud jejich až do té doby, kdy tyto jsou poště nebo úředníku dopravě přidanému formalně předány.

[3]) Jako jsou směnky, cenné papíry, listiny uschované atp.

[4]) Výslovně ustanoveno také v různých návodech k provádění služby likvidační, jak jednotlivými zemskými úřady finančními byly vydány; na př. srv. mor. příl. věst. m. f. z r. 1867; slezskou př. v. m. f z r. 1880.

[5]) Veškerá podání a přípisy jest potřebí otevírati a prohlédnouti u přítomnosti obou vrchních úředníků, jimž oběma bdíti jest nad vyřízením (v. m. f. ze dne 26. 7. 1871 čís. 17871., citován u Franze, n. u. m. str. 265.).

[6]) Srv. v. m. f. ze dne 28 8. 1871 čís. 15182. (věst str. 163. nn.), přísl. místa v sestavení předp. kass. man. z r. 1850 a j. spec. předpisy.

Nejnověji jest také oběma vrchním úředníkům ručiti za včasnost a správnost manipulace obnosy poštovní spořitelnou došlými (srv. instrukci z r. 1896).

Jest pak přirozeno, že jmenovitě při větších úřadech — nemohou veškery záležitosti sami dva tito úředníci vrchní obstarati. Jsou pak jim tudíž přidány síly výpomocné, jež vykonávají jednotlivé funkce vrchním úředníkům náležející, leč ovšem vždy za dozoru a zodpovědnosti úředníkův řídicích, z nichž každý především hleděti má na úřednictvo svého zvláštního oboru působnosti. [1])

Tyto závazky zračí se nejvíce v povinnosti ručení obou vrchních úředníkův vůči aeraru za veškerou škodu nastalou. Toto ručení má základem příslušné předpisy občanského zákonníka o náhradě škody více pachateli způsobené (§§ 1301. nn.) a může býti buď solidarní, jedná-li se o poškození dolosní nebo sice kulposní, jehož podíly se však nedají určiti; nebo partikularní, je-li poškození kulposní a podíly dají se určiti; nebo konečně subsidiarní za obnos od druhého podílníka nevydobytý nebo v případě smlouvy o ručení. [2]) Jinak ovšem jest dodržení povinností zabezpečeno i všeobecnými prostředky, o nichž níže sub lit. *c*) bude promluveno.

Co do liquidatury [3]) můžeme říci, že spočívá u nás ve zkoušení pravosti a nefalšovanosti dokladův, vyšetření správnosti ciferní, zvláště co do souhlasu s poukazem, jakož i podmínek všeobecných i zvláštních, co do příjmu neb výdaje, zejména pokud se týče oprávněnosti pokladny i různých povinností stran. [4]) Jednotlivými spisovateli přikládá se také větší důležitost praktická rozdílu mezi likvidací úplnou a neúplnou (§ 13. předp. o kass. man.), [5]) z nichž poslednější od prvé tím se liší, že zkouší se tu pouze určité, zvláště vytčené náležitosti.

Zmínili pak jsme se právě, že liquidaturu obstarává z pravidla kontrolor nebo za jeho zodpovědnosti a vedení některý úředník subalterní. Výjimkou obstarávají účetní departementy úřadů poukazujících likvidaci pro pokladny těchto poukazovacích úřadů

---

[1]) Srv. nejnověji v. m. f. ze dne 18./4. 1903 věst. čís. 75.

[2]) Srv. také Franz, n. u. m. str. 267. nn.

[3]) Srv. zvl. v. Posanner, n. u. m. str. 274. nn., Seidler, n. u. m. str. 135 nn. a j

[4]) Poněkud nejasně (mylivě) vyslovuje Seidler n. u. m. str. 135., že liquidování záleží »2. ve zkoušení oprávněnosti strany«; úřadu percepčnímu nepřísluší totiž zkoumati, zda konkretní, materielní podmínky poukazu zde jsou, čili nic, to jest jedině věcí úřadu poukazovacího; úřad výkonný řídí se poukazem, i zkoumá vedle některých všeobecných náležitostí jen ty konkretní podmínky nároku, jichž vyšetření bylo v poukazu výslovně vytknuto. Tak i se stanoviska všeobecného, srv. Schrott n. u. m. str. 425.

[5]) Tak Hankiewicz, Zusammenstellung der Cassavorschriften str. 13. a 14., srv. též Posanner, n. u. m. str. 110. a 112. Praktickým důsledkem jest nepoužití knihy liquidační v některých případech.

(zemských a centralních). Pokud ovšem praktická potřeba toho vyžaduje, nebyla také tato výminka úplně dodržena.[1])

Za účelem pak písemného provedení liquidace jsou založeny knihy liquidační (§ 13. předp. o kass. man.), jež v různých svazcích vedou se pravidelně pro platy aktivní, pense i ostatní náležitosti.[2]) (Srv. instrukci II. pro úř. perc.) Úřady berní vedou vedle toho na příklad ještě zvláštní druhy druhy knih liquidačpro daně přímé, nepřímé, platy na dluh státní, různá deposita i pro pokladnu sirotčí.

Formulář nejjednodušší knihy liquidační (tak, jak jej byl upravil Seidler, n. u m., str. 145.) sub lit *C* následující poukáže nejlépe při svém charakteristicky kameralistickém zařízení na způsob svého vedení.

Vzorec *C*.

Čís. položky	Etat	Předmět	Náležitost				Článek denníku	Platba			
			Příjem		Vydání			Příjem		Vydání	
			K	h	K	h		K	h	K	h

To jest ovšem jenom forma nejjednodušších knih liquidačních, tak pro aktivní platy a výslužné existují knihy liquidační složitější, hledíc ovšem k složitosti účinův.

Jak z formuláře patrno, obsahuje kniha liquidační jednak obsah dotyčné povinnosti té které pokladny, způsob nároku nebo povinnosti, jakož vůbec data poukazu. Korrespondujícím způsobem se stranou náležitostní pak provede se na straně platební každá realisace, takže ovšem jest takovéto zařízení velmi přehledným obrazem toho, pokud poukázané účiny byly realisovány i pokud jsou zde nedoplatky nebo pohledávky nezapravené. Jest přirozeno,

[1]) Pokud výminkou i kasy poukazujících úřadův samy liquidují, sestaveno u Franze, n. u. m. str. 374. nn.

[2]) O zvláštních zařízeních knih likvidačních viz u Seidlera n. u. m. str. 146.

ač ovšem tu a tam i v předpisech zvláštní zmínka o tom se činí,[1]) že tento t. zv. »předpis« v knize liquidační musí obsahovati základ nebo poukaz, osobu povinnou nebo oprávněnou, titul, terminy i obnos pohledávky nebo dluhu, jakož i případné zvláštní podmínky realisace. Ke straně platební jest zde ještě připomenouti, že potřebí vždy dovolati se dodatečně dat příjmových nebo výdejových po skutečné realisaci účinu.

Před zanesením v knihu liquidační třeba ovšem hleděti sobě formální stránky poukazu, zejména zdali byl příslušným oddělením účetním kontrasignován.[2]) Leč nejenom poukazu třeba si hleděti, nýbrž i jiných listin, jimiž právo neb povinnost se prokazuje, osoba legitimuje, nebo potvrzení o realisovaném účinu se vydává. Tyto všechny listiny buďtež při liquidaci zkoumány co do své pravosti, neporušenosti, právoplatnosti a přijatelnosti. Ve všech směrech těchto jest rovněž instrukcemi porůznu poukázáno k modalitám, jichž třeba šetřiti, leč v celku šetřiti jest způsobů i v jiných oborech hospodářského respektive právního života obvyklých.[3]) Specialního zřetele třeba bráti ke splnění povinnosti kolkové, pokud jednotlivé listiny produkované stihá, což ovšem ke všeobecnému systemu kontrolnímu nenáleží.[4]) Forma i obsah některých listin byly specialně upraveny příslušnými předpisy, rovněž i povinnost k vrácení jednotlivých listin v rukou stran se nalézajících, když evhnt. nárok jimi dokumentovaný splněním zaniknouti má. To platí zejména o t. zv. kassovních kvitancích.[5])

Vedle již zmíněného postupu potřebí jest při liquidaci zachovávati ještě řadu opatrností zvláštních, jimiž ovšem — jelikož značnějšího theoretického interessu neposkytují, zde blíže zabývati se nemůžeme. Celkem úplné a přehledné jich sestavení podává v. Posanner, n. u. m. str. 123.—124.

Shledá-li se při liquidatuře nějaká závada, jež snad dle povahy své nebo dle zvláštních předpisův v krátké cestě nedá se odstraniti, není možno dotyčný účin realisovati definitivně a to z pravidla výplata vůbec nemůže býti realisována, příjem pak pouze podmínečně.[6])

---

[1]) Srv. v. Posanner, n. n. m. str. 112.

[2]) Srv. ostatně i níže v §u 5. Poukazy došlé bez kontrasignace účetní nelze realisovati a musí býti úřadu poukazujícímu vráceny. — § 9. instr. II. z r. 1866 pro úř. výk.

[3]) Bližší sr. u. v. Posannera, n. u. m. str. 116. nn.; pak Franz, l. c. str. 278. nn., Seidler, n. u. m. str. 138. nn.

[4]) Srv. u Franze, n. u. m, str. 111. nn.; v. Posanner, n. u. m. str. 121.

[5]) Bližší srv. Franz, l. c. str. 275 nn., Seidler, l. c. str. 135 nn.

[6]) Srv. § 15. předp. o kass. man. z r. 1850.

Nenašlo-li se při liquidování nijaké závady, opatří úředník liquidující příslušné listiny svým visem.[1]

Pokud pak blíže se týče manipulace percepční i výplatní, jaké u státních pokladen rakouských se používá, možno v krátkosti uvésti následující:

Viděli jsme již, že manipulace kassovní a vedení hlavního denníku (prvního zápisu) jakož i knih liquidačních nesmí býti svěřeno jednomu a témuž úředníku,[2] jakož i že nesmí býti realisován jakýkoliv účin bez příslušného poukazu.[3] Spolupůsobení a spoluručení obou vrchních úředníků zodpovědných, shora bylo vytknuto, taktéž bylo již zmíněno se o prostředcích bezpečného uschování i bezpečné dopravy peněz i jiných cenností. Vytknuto však budiž, že vedle poukazů slouží ke krytí příjmů také t. zv. »složní list« (Erlagsschein), ke krytí pak výdejů realisovaných vždy zde býti má kvitance. Vedle toho však jest také stranám vydávati zvláštní potvrzení o zapravených obnosech, které ve případech plateb v určitých terminech opětovaných nabývají zvláštní formy t. zv. archu platebního (Zahlungsbogen), jenž analogicky zřízen jest se zvláštním výdajovým potvrzením vydávaným při stále se opětujících příjmech různých osob, na př. zřízenců státních.[4]

Následující vzorec lit. *D* podává formu jednoduchého příjmového archu platebního, jakéhož se užívá pro platy aktivitní.

Vzorec *D*.

1. strana:

Etat.............   *Pag.*.............

Platební arch

pana ....

jakožto .... poukaz ze dne .... čís. .... počínaje od	Služné	Aktivitní přídavek		Adjutum

[1] Pravidelně chiffrou, a jedná-li se o peněžitý obnos — také tímto obnosem. Vedle toho uvede se datum ve formě zlomku. Příslušné dokumenty sešijí se zpravidla dohromady, slouží-li za doklad více položkám, budiž u pozdější přičiněno pouze odvolání.

[2] Výn. min. ze dne 29./1. 1866 věst. m. f. str. 49.

[3] § 5. sest. předp. o man. kass. z r. 1850; ostatně srv blíže § 5.

[4] Tyto »archy« bývají začasté z praktických důvodů proměněny v knížky, jakž také formulář s. l. D následující ukazuje.

2. a *3. strana:*

Datum	Za dobu	Vyplaceno								Srážky												Hotově vyplaceno		Podpis	
		Na služném		Na přídavku akt.				Zálohy na služné			Taxa služební		3% přísp. pensijní		Daň důchodová			Vrácená záloha						likvidujícího	kassovního
		K	h	K	h	K	h	K	h	rata	K	h	K	h	K	h	rata	K	h	K	h	K	h	úředníka	

Na ostatní platy dávají se z pravidla buď kassovní kvitance, nebo bolletty. Prvá mimo pokud možno stručnou, koncisní formu, nemá zvláštností vůči jinakým kvitancím v obchodě právním se vyskytujícím, co do bolletty bude nám lze učiniti zmínku níže při výkladu rejstříkův i účtování pomocí jich. Tiskopisy, jichž se k vystavení takovýchto listin užívá, bývají zpravidla zvlášť pečlivě uschovávány a hospodaření jimi zvláštními opatrnostmi vázáno.[1]) Vrchní dozor nad nimi ponechán zpravidla kontrolorovi.

Značně přiblížilo se však hospodaření státní hospodaření soukromému, jak v době moderní se vyvinulo, zavedením řízení poukazovacího (checkového a clearingového) při poštovní spořitelně a použitím jeho k sprostředkování plateb jak stranami kassám prvotním, tak těmito vůči pokladnám řádu vyššího i naopak. S tím souvisí také větší upotřebení banky rakousko-uherské pro kassovní účely státní.

K interessantním podrobnostem tohoto zařízení nelze hledíc k rozměru práci této vykázanému přihlédnouti. Zdá se však, že jsou to, co až posud bylo vykonáno, teprve první kroky na dráze nastoupené k modernisování státního pokladnictví, jež značný budoucí rozvoj inaugurují.[2])

Pokud zvláštní předpisy upravují kasuisticky jednotlivé akty správy kassovní, nebudiž zde, ve spise povahy všeobecně instruktivní, rozšiřováno, poznámka předchozí poukazuje na sbírky předpisův v této příčině i co do manipulace kassovní vůbec vydaných.

[1]) T. zv. tiskopisy přísně zúčtovatelné (streng verrechenbare Drucksorten).

[2]) K manipulaci kassovní vůbec: v Posanner, l. c. str. 135—160; Franz, l. c. str. 283 nn; Seidler, l. c. str. 151 nn.

Bude tedy nám ještě zmíniti se v krátkosti o prvotním zúčtování, jež u pokladen se děje. Toto jest u nás kameralistické,[1]) a to po výtce chronologické-denníkové. Do těchto denníků zapisují kassy účiny poukázané i realisované, tak jak se přihodí, i není jim ovšem bdíti nad zachováním cifry rozpočtem stanovené, jež jim ostatně ani známa není (srv. níže § 7.).

Veškery účiny, jak se přihodí, zapisují se při berních a p. úřadech do t. zv. denníku hlavního, pravidelně ve zvláštní knize pro příjem a vydání vedeného, kterýž denník slouží za podklad účtování dalšímu. Sám ovšem přijímá v se jenom v summách měsíčních ty účiny, pro které k vůli přehledu zvláštní pomocné či sběrné denníky, rejstříky nebo seznamy se vedou. Tento hlavní denník zůstane při úřadě.

Forma jeho vysvitne z následujícího formuláře *E*.

Vzorec *E*.

(Stejný pro příjmový i výdajový denník.)

Číslo pol. a počet příloh	Etat	Odvětví účtovací	Předmět a datum jednání	Obnos v						Přen. do denníku	
				bankovní valutě		dobrém poštovní spoř.		obligacích		etátního	kontokorentního
				K	h	K	h	K	h	pod pol.	

Hlavním denníkem není ovšem již počet uvedených denníkův vyčerpán, jest přirozeno, že spořádané a přehledné účtování vyžaduje oddělené zaznamenání účinův různorodých. Jest pak ovšem věc konkretního rozsahu hospodářství, jak daleko dělení jíti může, aniž by pro přílišnou rozdrobenost pozbylo přehlednosti jako celek. Při úřadech berních, prototypu to kassy finanční, najdeme skupiny tři

1. Denníky, v nichž podle jednotlivých velkých odvětví budgetních (etatův) účtují se realní účiny týkající se pokladny státní.

[1]) Pouze správa montanní a poštovní spořitelna mají dopické účtování, což při jejich hospodářské povaze jest přirozeno.

Slují pak takové denníky etatními, zpravidla pak jsou zde pro náklad každého ministeria zvláště, vedle čehož ovšem také jiné se vedou.[1]) Forma vysvitne z následujícího vzorce *F*.

Vzorec *F*.

Položka denníku		Odvětví účtovací	Předmět	Příjem						Vydání						Hlavní knihy pagina
				bankovní valuta		pošt. spořitelna		obligace		bankovní valuta		pošt. spořitelna		obligace		
hlavního	etatního (počet příloh)			K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	

Leč ani v etatních dennících neobjeví se veškery účiny individualně, nýbrž existují ještě pro jednotlivá odvětví zvláštní sběrné denníky, z nichž pouze summy zpravidla měsíční, jak do denníku hlavního tak i do denníků etatních se přenášejí. Formou svojí jsou tyto zápisy buď s etatním journalem shodné, nebo vykazují rozmanité jiné formy dle svého účelu [2]) Uvedeno budiž, že dle okolností některý z etatních denníkův hlavní denník může zastupovati, tak při úřadech celních jest tomu s denníkem celních příjmův.

[1]) Tak mohou se vyskytnouti denníky etatní pro správu finanční, politickou, iustiční, vrchního stát. zastupitelství (co do vězenských nákl.) kultu a vyučování, orby, zemské obrany, obchodu, pro výrobu tabákovou, pro cejchovnictví, všeob. etat pensijní a j

[2]) Nelze nám zde do podrobností zabíhati se všemi zápisy uvedenými, příkladem budiž uvedeno, že etatní denník správy finanční vykazuje subjournaly pro daně přímé, potravní, clo, sůl, tabák, kolky a poplatky přímé kolkový důchodek, taxy, náklad na finanční stráž, důchodkové pokuty, regulaci daně pozemkové, taxy vojenské, kassu státních příjmů, hospodářství úvěrní, platy aktivní účty o tiskopisech přísně účtovatelných a prodejných. Při tom forma jest tu totožná s denníkem etatním (na př. subjournal pro daň potravní), tu zvláště zařízená k přijímání celkových obnosů z pomocných zápisů (na př. pro daně direktní, pro příjem z rejstříků a denních seznamů). Pokud pak dalších pomocných zápisů se dotýče, budiž se jen ještě zmíněno o rejstříkové formě, jejíž podstata v tom spočívá, že každý zápis (iuxta) má vedle sebe duplikat, jenž vyplněn byv a odstřižen zároveň straně podává kvitanci (bollettu) na obnos zapravený. Ovšem zovou se někdy rejstříky i zápisy jinak upravené. Následující formulář *G* podá obraz jednoduchého rejstříku vlastního.

2. Pro účiny nerealní, tedy platy kommissionalní, hospodářství odvodové a zálohové a výkazy stavů kassovních slouží denník t. zv. kontokorrentní formou s journaly etatními se shodující. Sem bude také účtovati účiny prováděné na účet společných centralních úřadův říšských, pak ovšem zemské i samosprávné hospodářství, pokud se jím zabývají organové zeměpanští (obstarávají zpravidla službu kassovní). Jak přirozeno, také denník kontokorentní neslouží — až na nepatrné výminky — k účtování direktnímu jednotlivých tam náležejících účinův: také zde jest řada subjournalův a zvláštních zápisův, o nichž na tomto místě šířiti se nelze.

3. Konečně jest vésti zvláštní účtování v dennících oddělených o takových odvětvích, jež rozpočtem neprocházejí, tvoříce buďto samostatná hospodářství právem osobnosti nadaná (fondy, pokladny sirotčí), nebo jsouce jakýmsi druhem státního dluhu (deposita a kauce). Budiž upozorněno, že tato účtování vedou se samostatně a po uzavření kontokorrentním denníkem neprocházejí, jakž jest tomu také při etatních dennících, následkem čehož denník

Vzorec *G.*

Čís. . . . Datum . . .	Povinnost					
	Daň		Přirážka		Celkem	
	K	h	K	h	K	h
N. N. platí dle opovědi za						

Země . . .   (Znak)   Okr. berní . . .
Okres fin. . . .

Platební bolletta za daň z masa čís . .

N. N. v . . . č. p. . . . platí za poplatné konání na den . . . hod. . . . ohlášené za

Kusů	Druh dobytka n. masa	Váha		Povinnost					
				Daň		Přir.		Celkem	
		q.	kg.	K	h	K	h	K	h

Datum, podpis:

Řada zvláštních zápisův vede se v agendě poplatkové podle ustanovení poplatkové instrukce (Gebührenamtsunterricht).

kontokorrentní veškeren zbytek státních peněz denně podati může.[1])

Není však práce ukončena zapsáním jednotlivých účinův do příslušných knih, záleží ještě na tom, aby každá položka dala se hodnověrným způsobem doložiti. Předpisy specialní stanoví, jaké doklady při realisaci toho kterého účinu jest produkovati: tyto doklady sebrány byvše tvoří přílohy dotyčných zápisův sloužíce praeventivní kontrole i detektivní zároveň.[2])

Jinak ovšem účtování jakožto celek slouží praeventivní kontrole udávajíc pomocí denníku kontokorrentního i zápisů specialních, kolik státních i jiných peněz v pokladně býti má, čehož při samoskontrech užiti lze.

Vzájemné pak seřadění náležitostí i plateb vede k přehledu, pokud bylo hospodářství dle předpisu provedeno a pokud jest zde snad difference v nedoplatcích nebo nerealisovaných platbách spočívající. Různé výkazy přivádějí pak tyto neshody k vědomosti úřadu řídícího, jenž odpomoci zjednává, ač ovšem také pokladna sama bývá nadána mocí zakročiti dle potřeby za tím cílem, by difference zmíněné odstraněny byly.

ad c. Konečně bude nám ještě v tomto §u zmíniti se stručně o garanciích, jež od poklesků v nevědomosti neb neopatrnosti či zlé vůli úřednictva samého svůj základ majících, chrániti jsou povolány. Tyto můžeme děliti na takové, jež vůli, by hospodařící správně hospodařil a také pozorně, upevňují, a na takové, jež záruku vědomostí i zralého uvážení podávají.

1. Pokud pak specielně prvých se dotýče, můžeme vytknouti, že všeobecně postavení zřízencův státních jsouc trvalým a placeným stává se i u úředníka kassovního povoláním životním, při němž ovšem na jeho správné vykonávání stavu přiměřený plat, zaopatření vlastní i rodiny pro budoucnost, i práva čestná značný vliv mají. Jelikož pak nesprávným konáním povinností do kollise s předpisy služebními úředník dotyčný přichází, propadá řízení i ev. trestu disciplinarnímu, který ovšem v nejvyšším svém stupni i k propuštění vésti může, v každém případě však — zanášeje se v tabelu kvalifikační — do určité doby i na postupové i jiné poměry úředníkovy vliv svůj jeví. To jest ovšem i v Rakousku právem a netřeba zde o tom se šířiti.[3]) Všeobecná sankce trestního zákonníka jest ovšem i zde zachována.

---

[1]) Bylo možno zde naznačiti jen hlavními rysy formu účtování úřadů berních. Tato spočívá takřka výhradně na instrukcích vnitřních veřejně nevyhlášených. Dosti obšírně podal přehled příslušných předpisů nejnověji v. Posanner, n. u. m. str. 161. nn.

[2]) Posanner, n u. m. str. 179. nn.

[3]) Srv. Hankiewicz: Die kaiserliche Verordnung vom 10/III. 1860 usw.

Jelikož pak majetkové poměry úřednictva jmenovitě kassovního velmi značný vliv mohou vykonávati na charakter dotyčného zřízence státního jest jim vykázati se i v tom případě, kdy přijati jsou prozatím bezplatně, dostatečnými prostředky subsistenčními ať již z vlastního jmění, nebo ze jmění jiných osob plynoucími.[1]) Každý úředník vázán jest pak buďto slibem (zpravidla až do definitivního přijetí) nebo přísahou k zachovávání povinností úředních.

Z t. zv. novelly trestní (zákon z. d. 15./11. 1867 ř. z. č. 131) vyplývající následky potrestání ovšem jsou také důvodem, že osoby, jež by pro činy tam jmenované úřadu atd. byly zbaveny, nemohou také úřadu takového vůbec nabýti pro dobu v cit. zákoně stanovenou. Ovšem předpisy specialními vyloučena jest zpravidla možnost přijmouti takovéhoto žadatele vůbec, i mohlo by jen zvláštní milostí panovníkovou dostati se jemu možnosti státní službu nastoupiti. Podobně jest tomu také s osobami pro hrubé porušení povinností ze služby propuštěnými, prohlášenými marnotratníky a konkursanty.[2])

Pokud dle dřívějších předpisů pokládati slušelo »závadné« politické přesvědčení za překážku nabytí státního úřadu, není to již vzhledem k moderní úpravě občanských práv v platnosti; za to ovšem taktní vykonávání práv politických jest všeobecně nařízeno.[3])

Zákaz společného použití příbuzných a sešvakřených osob při téže pokladně, přijímání darův ve věcech úředních, provozování vedlejších zaměstknání, zejm. též nikoliv pachtů státních statků, i libovolného skartování opatření učiněných a v aktech obsažených jest ovšem i při kassovních úřednících v platnosti, zvláště pak není jim dovoleno pro strany kvitance psáti nebo peníze za ně vybírati;[4]) vydávati potvrzení úřední jinde, než v úředních místnostech a předepsané formě;[5]) korrespondovati s úředníky kontrolujícími přímo o záležitostech úředních nebo žádati od nich účty nebo doklady bez prostřednictví úřadu, k němuž tito náležejí.[6])

O ručení úředníků kassovních bylo se již shora zmíněno.

Konečně uvésti můžeme jakožto záruku správného plnění povinnosti složení kauce. Uvádím je úmyslně mezi zárukami vůle

---

[1]) Dekr. dv. k. ze dne 25./8 1824 a v. m. f. ze dne 14./6. 1851 ř. z. čís. 380.

[2]) Po dobu trvání konkursu a pokud neprokázali, že nezpůsobilost k placení na neštěstí nezaviněném spočívá. — Srv. předpisy u Posannera, n. u. m. str. 38. pozn. 1. citované

[3]) Srv. v m. f. ze dne 8./8 1895 věst. m. f. str. 253.

[4]) V. m. f. ze dne 17./5. 1867 věst. str. 101.

[5]) § 47. rest. předp. o kass. man. z r. 1850. Ostatně pečeť úřední vždy má býti vrchním úředníkem řídícím uschovávána.

[6]) Č. 30. sb kas předp. z r. 1816 a j, v. m. f. ze dne 14./8. 1857 věst. str. 349.

poctivé, jelikož obnos jejich vůči možnému poškození zpravidla byl zcela nepatrný a jenom menší, nedopatřením vzniklé škody z něho státu nahraženy býti mohly.[1])

2. Co do záruk znalosti i rozvahy duševní možno uvésti následující:

Pro nastoupení služby jest předepsáno dosažení 18. roku věku[2]) a nepřekročení 40., při čemž venia aetatis panovníku vyhražena jest; za to ovšem definitivní ustanovení ve službě pokladní a účetní teprve uplynutím 23. roku věku nastati může.[3])

Předběžné vzdělání musí obsahovati u zřízenců zaměstknaných u pokladen řádu vyššího úplnou školu střední (gymnasium nebo realku), u kass řádu nižšího stačí nižší střední škola. Vedle toho však jest kandidatovi složiti v prvém případě zkoušku z t. zv. státního účetnictví, ve druhém t. zv. zkoušku kassovní.[4])

Ovládání řečí v zemi obvyklých se požaduje, ač dle praxe ne jako podmínka nezbytná, ovšem má ceteris paribus míti přednost ten, kdo více řečí v zemi obvyklých ovládá.[5]) (Dokončení příště.)

O kooperačních sdruženích v právu slovanském.

Uvažuje Dr. *Karel Kadlec.*

Ještě dnes vyskytují se v právu slovanských národů pracovní associace, které svým původem sáhají až do doby, kdy Slované žili ještě pohromadě jako jeden nerozdělený národ. Právní historie jednotlivých slovanských národů nepodává nám sice o tom dostatečných dokladů, ale přes to můžeme o existenci zmíněných kooperací s naprostou jistotou souditi z pramenů jiných. V této krátké stati chceme ukázati, že právě pokud se týče našeho thematu, osvědčuje se správným mínění již mnohokráte od různých badatelů pronesené, že nejstarším pramenem právní historie jest jazyk,

---

[1]) Jelikož kauce u nás zajisté záhy minulosti budou náležeti, nešířím se více o nich. Bližší u Posannera na str. 45. nn.

[2]) Výminkou možno praktikanty přijmouti v 17ti letech.

[3]) D. dv. kom. ze dne 3./9. 1819 sb. z. pol. sv. XLVII. str. 315.

[4]) D. dv. kom. ze dne 3./9. 1819, 2./5. 1833; v. m. f. ze dne 28./9. 1853, čís. 36624/2476; 16.|8. 1855 věst. str. 328 Co do bližšího zařízení zkoušky ze státního účetnictví viz u Posannera n. u. m., str. 41. nn.; zkoušky pak kassovní tamtéž na str. 39. nn.

[5]) Dekr. dv. kom. stud. ze dne 23./8. 1816; dekr. dv. kanc. ze dne 26./2. 1818 a 27./1. 1833; dekr. dv. kom. ze dne 3./12. 1819; pak známý kab. list ze d. 8./4. 1848, čes. prov. sb. z. sv. 30., konečně důsledkem čl. 19 zákl. z. st. o všeob. právech stát. obč. Srv i Pražák, n. u. m. str. 401.; Posanner, n. u. m. str. 38.

a vedle toho, že neméně důležitým pramenem jejím jsou právní obyčeje, pokud lze v nich nalézti stopy poměrů někdy všeobecně panovavších aneb alespoň velmi rozšířených. Data čerpaná z lingvistiky a z obyčejového práva jsou tu neobyčejně důležitými pomůckami právního historika.

Není pochybnosti o tom, že právní instituty vyskytující se ještě dnes u všech slovanských národů, a zejména těch, kteří spolu nesousedí, a jejichž právní zřízení nemohla na sebe vzájemně působiti, nevznikly samostatně na půdě oněch jednotlivých slovanských národů, nýbrž pocházejí z prastarých dob, kdy Slované se ještě nerozdělili a kdy tvořili jeden národ. Takovými národy, kteří byli od sebe odděleni národy jinými, jsou Rusové a jižní Slované. Vyskytují-li se u nich dle dat obyčejového práva nejen tytéž právní instituty, nýbrž i instituty stejně pojmenované, jest to neklamným důkazem, že běží tu o společné praslovanské právní zřízení, které zajisté existovalo někdy i v právu ostatních slovanských národů, později však rozličnými vlivy vyhynulo. Máme na mysli hlavně instituty, které od cizích národů nemohly býti přijaty, poněvadž jich právo cizích národů nezná.

Bádáním právních historiků dávno již jest dokázáno, že jediné v římském právu proveden byl až do krajních důsledků princip individualismu. Římské dominium jakožto neobmezené právní panství jednotlivcovo nad věcí jest právu všech snad ostatních národů na světě, pokud běží o nemovitosti, pojmem naprosto neznámým. Vyvinulť se u ostatních národů světa naproti římskému principu individualismu princip kollektivismu, který teprve v pozdějším stadiu právního vývoje ustoupil římskému individualismu, když v Evropě recipováno bylo římské právo. U primitivních plemen asijských, australských a afrických princip kollektivismu ještě dnes jest pravidlem, a nikoli výjimkou. Ve vědě dávno jest to známo. Srv. na př. cenné dílo N. I. Zibera Очерки первобытной экономической культуры (v Moskvě 1883).

Před několika málo lety pokusil se sice jeden z českých badatelů dokazovati, že primitivní člověk těžil z půdy sám, svou vlastní prací, nehledaje žádných spojenců a pomocníků, avšak důkaz se mu nezdařil. Již tehdy odporoval jsem tomu mínění, pokládaje nikoliv individualismus, nýbrž kollektivismus za starší formu právní organisace v lidské společnosti. Tenkráte běželo o zádružnou otázku u Slovanů, i nešířil jsem se tedy o věci než jen, pokud souvisela se zádružným zřízením. Dnes hodlám dřívější své mínění podepříti novými doklady a pojednati stručně o kooperačních sdruženích u slovanských národů.

Nejvíce dat poskytují nám prameny ruské. Pokud běží o Rusko, máme tolik bohatých dat z doby nové i staré, že snad právo žádného jiného národa nevykazuje tolik zajímavých a tak četných

zpráv o kooperačních sdruženích jako právo ruské. Rozsáhlé prostranství Ruské říše, nevyčerpatelné zdroje bohatství pozemního, vodního a horního, při tom pak poměrně malá zalidněnost a někde dokonce skoro liduprázdnost jistých krajin, dále nízký stupeň hmotné kultury a konečně nedostatek potřebného kapitálu, vše to dohromady působí, že jediný člověk chtějící těžiti z veliké a bohaté, avšak těžce překonatelné přírody, cítí slabost a bezvýslednost svých sil a vyhledává si spojence a pomocníky, s nimiž mu přibývá nejen hmotné síly, nýbrž i důvěry a naděje ve výsledek. Práce pojí se tu s prací, a proto se sdružení dotčená nazývají associacemi pracovními čili kooperačními. Ne vždycky však sdružují se tímto způsobem lidé, kteří do spolčení svého nepřinášejí nic jiného, než holé ruce a pracovní eneržii. Dosti často bývá potřebí, aby člen kooperačního sdružení společnému účelu věnoval vedle své pracovní síly ještě jisté nástroje, tedy jistý, byť zcela nepatrný kapitál. Některé podniky pak dokonce vyžadují na členech kapitálu dosti značného, tak že kooperace tohoto druhu jsou přístupny jen lidem zámožnějším. Jindy opět spojují se jednotlivci v kooperační svazky jen proto, aby si opatřili při malém členském vkladu dohromady veliký kapitál, který by jednotlivec nikdy nesehnal. Zkrátka pracovní associace mají rozličnou podobu podle povahy podniku a účelu, za kterým jsou zřízeny. V nejčastějších případech bývají to sdružení výrobní a jen zřídka sdružení spotřební. Spolčujíť se někdy jednotlivci (pracující každý odděleně) jen proto, aby si opatřili společný byt a společné stravování. Vedle výrobních a spotřebních kooperačních sdružení máme ještě dvě jiné formy pracovních associací: sdružení úvěrní a pak pojišťovací.

Všechny čtyry dotčené druhy kooperačních spolčení nazývají se v Rusku artělemi (артели промышленныя, потребительныя, кредитныя, страховыя). Nejčetnější a organisací svou nejpestřejší jsou artěle výrobní. Isajev[1]) dělí je: 1. na surovinové (артели сыревыя), jestliže se jejich pomocí opatřují suroviny, jež nutno teprve zpracovati, 2. na skladní (складочныя а.), jestliže je vyvolává k životu snaha zříditi pro zboží účastníků společným nákladem skladiště, 3. na výrobně-zařizovací (производительно-подсобныя а.), když účel artěle se vyčerpává opatřením na společný náklad místností, nástrojů nebo zařízení nutných k výrobní činnosti členů, 4. na výrobní (производительныя а.), jež zahrnují všechny stránky výrobní činnosti členů.

Spotřební artěle mohou býti bytové i stravní nebo jen stravní (a. харчевыя) a jen bytové (квартирныя а.).

Úvěrní artěle mohou zakládati své operace jak na úvěru osobním, tak i na věcném. Sdružení vlastníků půdy utvořiti může úvěrní artěl s emissí zástavních listů.

---

[1]) Артели въ Россіи (1881), str. 25.

Artěle pojišťovací mohou vzíti na se formu spořitelen, výpomocných a pensijních fondů, společností pojišťujících vzájemně proti ohni, krupobití, dobytčímu moru atd.

Ať běží o jakýkoli z uvedených druhů artělí, vždycky se zakládá artěl na jistou kratší neb delší dobu, která se řídí ovšem účelem, k jehož dosažení se artěl zakládá. Jsou některé artěle, které trvají jen několik dní, jiné však zase, jež trvají mnoho let, ba jsou i takové, které existují nepřetržitě od století XVIII. Jsou to artěle bursovní, jichž bylo v Petrohradě v 70. letech XIX. stol. dle Isajeva (u. m., str. 56.) 24. Z nich nejstarší — Jaroslavská — vznikla r. 1714; deset povstalo v prvé pol. XVIII. stol., sedm ve druhé, a jen šest ve stol. XIX.

Dle toho, je-li artěl počítána na delší existenci, a má-li větší počet členů, potřebuje také pevnější organisace. V novější době určovány jsou při artělích složitějších a počtem členů četnějších práva a povinnosti správních orgánů i prostých členů obyčejně stanovami nebo smlouvou. V dobách dřívějších platil v té příčině jen právní obyčej, který i dnes rozhoduje, pokud běží o artěle krátkodobé a máločlenné.

Nemohouce se v této krátké stati o artělích mnoho šířiti, odkazujeme toho, kdo by se otázkou podrobněji chtěl zabývati, na trojdílný Сборникъ матеріаловъ объ артеляхъ въ Россіи (v Petrohradě 1873—1875), kde jest sebráno mnoho cenného materiálu od četných přispěvatelů, a na konci přidán bibliografický přehled knih a článků pojednávajících o artělích. Pozdější literatura najde se ve známém díle Jakuškina Обычное право, a práce nejnovější uvádějí se ve spise S. N. Prokopoviče Кооперативное движеніе въ Россіи (v Petrohradě 1903). Prvý pokus podati systematický výklad právních zásad artělného práva pochází od prof. S. V. Pachmana, Обычное гражданское право въ Россіи (v Petrohradě sv. I. 1877, str. 247.—336.). Zákonně upraveno jest právo artělné prozatím v ruském obchodním zákonníku (Ustav torgovyj, v XI. sv. svodu zák., vyd. z r. 1887, čl. 89.—104.[1])), na příště však obsažena budou ustanovení o artělích v novém civilním kodexu (Graždanskoje uloženije), a sice v 5. knize (o obligacích, čl. 911.—925.).[2])

---

[1]) Německý překlad od Zwingmanna, Russisches Handelsgesetzbuch (v Rize, 1889).

[2]) Dvacetileté práce spojené se sestavením nového ruského civilního zákonníka chýlí se již ke konci. V blízké době má toto znamenité kodifikační dílo státi se zákonem. Zmíněná pátá kniha přeložena do němčiny za redakce advokáta Mik. Seelera a vydána pod n. Bürgerliches Gesetzbuch. Buch V. Das Recht der Forderungen Rižským bursovním komitétem (V Rize 1900). Pojem artěle stanoven jest tu (čl. 911) takto: Arbeitsgenossenschaft oder Artell wird eine Genossenschaft genannt, die zur Ausführung jeder Art von Arbeiten begründet worden ist, welche von den Mitgliedern persönlich für gemeinsame Rechnung und gesammtschuldnerisch geleistet

Artěle zařaděny jsou tam do kapitoly o společnostech, resp. společenstvech.

Hodlajíce zabývati se v tomto článku hlavně jen kooperacemi zemědělskými, pomíjíme četné druhy artělí[1]) a přestaneme na sdruženích zemědělských. K nejzajímavějším z nich náležejí associace obvyklé v Alexandrijském a Jelizavetgradském újezdě Chersonské gubernie.[2]) Tam sdružuje se obyčejně pět selských rodin v jednu artěl tím způsobem, že veškerá jejich půda — i spachtovaná, mají-li nějakou — slučuje se v jeden celek a nalézá se v nedílném společném držení a užívání celé artěle, t. j. orá se, seje se a sklízí se na všech pozemcích za sebou, tak jako by to byla půda jednoho sedláka, a za vlastníka veškeré půdy pokládá se celá artěl. Nikdo nemůže zvláště (mimo artěl) vzdělávati svou půdu. Nemají-li artělščíci (členové artěle) stejně rozsáhlou půdu, rozděluje se sice výtěžek na stejné části mezi všemi členy artěle, avšak čí půda jest menší než tato část, ten doplácí artěli $^4/_5$ ceny (je-li v artěli 5 členů), a ten zase, kdo má více půdy, dostává od artěle $^4/_5$ ceny za svůj přebytek půdy. Zbývající pětina odpočítává se z toho důvodu, že ten, kdo připlácí nebo dostává $^4/_5$, jakožto účastník artěle sám užívá půdy, za kterou připlácí nebo dostává náhradu. Všechny daně a rozličné peněžné a naturální povinnosti lpějící na půdě jednotlivých členů artěle a také pojistné z artělného majetku platí se společně, a sice rukou společnou a nerozdílnou. Všichni členové ručí také solidárně za všechny zápůjčky a dluhy. Artělné hospodářství vede se ve společném artělném dvoře, k němuž se vybírá nejvhodnější dvůr u členů artěle. Tam nalézají se všechna hospodářská nářadí a stroje, koně, dobytek (hovězí), ovce, prasata, obilí, píce a pod., aby každý ze členů si nemusel kupovati zvláště pluh, brány, vozy atd., a aby nemusel stavěti každý zvlášť kůlnu, stodolu a p. Veškeren uvedený m a j e t e k, týkající se hospodářství, jak movitý, tak nemovitý, je-li takový (na př. pozemky koupené artělí, rozličná stavení, zřídila-li je artěl atd.), n á l e ž í n e r o z d í l n ě a n a l é z á s e v e s p o l e č n é m d r ž e n í a u ž í v á n í a r t ě l e, a nikdo sám nemá práva užívati artělného majetku beze svolení druhých členů. K a ž d á ro-

werden. — Naproti tomu podána jest definice artělí v obch. zák. rus. (čl. 89.) takto (citujeme rovněž dle překladu): Artels werden Genossenschaften von Arbeitern genannt, welche nach freier Vereinbarung unter einander zur Verrichtung von Diensten, Arbeiten oder Gewerben sich vereinigen, welche die Kräfte eines Menschen übersteigen.

[1]) Artělného principu užívá se na Rusi v nejrůznějších případech. V artěle sdružují se na př. honci na medvědy a jinou zvěř, lovci ryb, tesaři, kováři, truhláři, zámečníci, drvoštěpové, kramáři, roznášeči novin a jiných tiskopisů, nosiči, skládači zboží, plťaři a loďaři, dobývači soli, malíři atd. I žebráci, ba i trestanci a dokonce i zloději koní spolčují se v artěle, aby dosáhli snadněji svého účelu.

[2]) Труды Импер. Вольн. Эконом. Общ., 1896, č. 2., str. 145—167.

dina žije zvláště, odděleně ve svém domě a dostává svou část z úrody. Domácí svůj život zařizuje si dle své libosti. Domácího života se tedy artěl netýká. Artělný majetek a rovněž tak pracovní dobytek musí býti pojištěn (v zemstvu), a pojištění děje se jménem veškeré artěle a jejím nákladem. Připadá-li na každou rodinu v artěli po krávě, a nejsou-li dvory blízko vedle sebe, může každá rodina k vůli svému pohodlí míti a dojiti artělnou krávu u sebe doma, přes to však pokládají se krávy nikoli za vlastnictví toho, u koho se nalézají, nýbrž celé artěle, bez níž nikdo nemůže nakládati s kravou, neopatřiv si souhlas členů artěle. Je-li krav méně než rodin, tak že na každou rodinu kráva se nedostane, nebo sice na ni připadne, avšak dvory členů jsou blízko sebe, nalézají se a dojí se krávy v artělném dvoře, a mléko dělí se mezi všemi po rovnu dle počtu duší bez ohledu na věk, nebo mohou všechny rodiny dojiti krávy, a sice po řadě.

Žádný člen artěle nesmí se vyhýbati artělné práci, naopak všichni jsou povinni pracovati pro společný prospěch a nečekati, až starosta nebo někdo ze členů k práci bude vyzývati. V době, kdy se pro artěl nepracuje, může každý vydělávati zvlášť pro sebe, může-li a chce-li. Také celá artěl může sama nebo se svým dobytkem vydělávati společně pro celé sdružení. Vezme-li na sebe nějakou práci, musí ji vykonati svědomitě, aby si zjednala důvěru. Chce-li některý ze členů v době, kdy se společně nepracuje (v zimě), odejíti na delší dobu za svým výdělkem, tak že zamešká dni, kdy na něho přijde řada vykonati pro artěl nějakou práci, musí žádati celou artěl za svolení a dosáhne-li ho, musí dáti náhradu za zmeškané dni.

Úroda sváží se do jednoho dvora, kde se též mlátí. Je-li obilí mnoho, nebo je-li zmíněný dvůr těsný, možno obilí složiti po částech i v jiných dvorech členů artěle. Po vymlácení dělí se obilí a jiné plodiny tímto způsobem: především odděluje se obilí a jiné plodiny na semeno a na zaplacení artělných dluhů a jiných peněžných povinností jakož i do zásoby pro všechny případy Ostatní část úrody dělí se mezi všemi skutečnými účastníky v artělné práci dle počtu pracovních sil bez rozdílu pohlaví stejným dílem, při čemž poloviční pracovní síla, mužský od 14 do 17 let a ženská od 13 do 16 let, dostává polovinu toho, co dospělý člověk; hoši od 10 do 14 let a děvčata od 10 do 13 let dostávají třetinu (tři se pokládají za jednu osobu), děti obého pohlaví od 8 do 10 let pak čtvrtinu. Dětem do osmi let nepřipadá nic.

Kromě zemědělství může se artěl zabývati ještě rozličnými živnostmi: pracemi lesními, rybolovem, hrnčířsvím, lámáním kamene, včelařstvím, pěstováním tabáku, chmele, zahradnictvím atd. V zimě, když zemědělské práce jsou ukončeny, může veškera artěl společně nebo jednotlivé rodiny zvláště zabývati se jakým-

koli řemeslem (ševcovstvím, truhlářstvím, kovářstvím, zámečnictvím, tkalcovstvím atd.).

Onemocní-li někdo ze členů artěle nebo z jiného závažného důvodu nemůže po nějaký čas pracovati, neumenšuje se mu část úrody naň připadající, neboť nemoc a jiná nehoda nezávisí na nikom, a může se přihoditi každému. Trvá-li však nemoc přes tři měsíce a stane se tak těžkou, že nemocný navždy pozbude způsobilosti k práci, zůstane jeho rodina přece v artěli, on však v dorozumění s ostatními členy může místo sebe vyzvati kohokoli k účastenství v artěli a dostává spolu s ním jednu část jako jedna pracovní síla. Zotaví-li se během času nemocný člen tak, že může některé lehčí práce zastávati, vydává se mu dle způsobu jeho práce větší nebo menší část.

Artělný starosta může míti u sebe artělných peněz jen do 50 rublů. Co jest nad to, třeba uložiti u nejbližší spořitelny říšské banky. Všechny artěle v jedné vesnici nebo v okolí mohou, chtějí-li, míti společnou kasu pro své potřeby i výdeje i pro vzájemnou pomoc v nehodách jak členovi artěle tak celému sdružení. Všichni artělšíci musejí po úradě ustanoviti, kolik každý člověk nebo každá artěl musí do roka odvésti do této společné artělné pokladny. Artělnou pokladnu spravuje artělný kurátor se dvěma plnomocníky, kteří musejí o všech příjmech a vydáních vésti knihy.

Shledá-li to artěl potřebným, může si zvoliti ze svého středu na jeden rok artělného starostu, který po úradě se členy vede hospodářství a všechny účty. Ostatní musejí ho poslouchati a plniti jeho rozkazy, nesměřují-li proti prospěchu artělného hospodářství. Po roce může artěl dle svého uznání buď zvoliti nového starostu nebo ponechati dosavadního ještě na rok. Na nesprávná jednání starostova možno si stěžovati kurátorovi.

Je-li ve vesnici neb okolí několik artělí, volí se, přejí-li si toho artěle, z artělných starostů jeden kurátor, který vede dozor nade všemi artělemi. Je-li artělí několik desítek, volí se mimo kurátora nade všemi — jemu na pomoc — na každých deset artělí jeden desátkový starosta.

Tyto zemědělské artěle Chersonské gubernie povstaly sice teprve v poslední době a způsobem umělým, avšak za vzor sloužily jim četné jiné artěle starého původu. Praktikujeť se, jak již řečeno, artělný princip na Rusi v nejrůznějších případech, a sice ode dávna. K prastarým formám artělí náležejí na př. zemědělská sdružení sedláků uzavíraná při t. zv. žďárovém hospodaření (подсѣчное, лядинное хозяйство). Tam, kde jest potřebí zříditi z lesní půdy a z porostlin půdu ornou, a plocha, která má býti proměněna v role, jest příliš rozsáhlá a jako les a porostliny pro obyvatelstvo bezcenná, spojují se celé rodiny, ba někdy i celé vesnice a vzdělávají půdu tím způsobem, že nejprve po jaru celá pro-

stranství lesa, když stromy se pokryly listím, vymýtí a pak v létě, když poražené stromy do té míry vyschly, že lehko shoří, suché to dříví zapalují. Pouze lepší stromy, jež se hodí za stavební materiál a na nástroje, se odvážejí, a pálí se jen dříví horší. Půda tímto způsobem získaná (nazv. лядо, подсѣка, vznikla-li z lesa, сыросѣкъ pak, vznikla-li z místa, pokrytého křoviskem) zasívá se pak — někdy beze vší další úpravy, někdy po skopání motykou — ozimým žitem. Teprve v druhém roce se lado zorává. Obilí seje se na takových ladech 5—6 let za sebou, dokud země rodí bez mrvení, načež se půda buď nechá ležeti jako porostlina nebo se mění v pole řádně mrvené.

Že byl artělný princip znám již obyvatelstvu staré Rusi, to dokázali mnozí ruští badatelé, jako jmenovitě Kalačov, Al. Jefimenko, Lappo-Danilevský, Sergějevič, Vladimirskij-Budanov, Kločkov a j. Také na Rusi Litevské byl znám, jak dokázal Ljubavskij a Leontovič. V Rusku byly obvyklé názvy pro artěl skladstvo, skladčina a tovariščestvo, a artělščík nazýval se obyčejně skladnikem, někde též potužnikem a p. Obtíž spojená se vzděláváním půdy a s provozováním rozličných živností byla toho příčinou, že slabší selské rodiny spojovaly se ve skladstva a provozovaly pak zemědělství společně. Někdy vedli skladníci docela i společné hospodářství, t. j. nejen společně pracovali na svých pozemcích, nýbrž i společně bydlili a se stravovali, tak že vlastně tvořili širší rodiny, t. zv. velké rodiny, jimž se na jihu slovanském říká rodiny zádružné. Dle toho, byly-li artěle uzavírány mezi příbuznými či krevně cizími osobami, a vedly-li rodiny sloučené v artěle společné hospodářství, bylo skladnictví rozličného druhu. Někdy vznikalo na příbuzenských principech, jindy na úmluvě žíti a hospodařiti společně, a jindy zase toliko na podkladě společné práce.

Ve staré Rusi nalézáme i takové případy pracovních sdružení, že v jednom selském dvoře žili někdy cizí lidé jako skladníci, drželi společně zemi a vedli společné hospodářství, avšak jen po několik let. Po vypršení jisté lhůty skladníci se rozcházeli, dělíce mezi sebou společný majetek tak jako rodinný.

Již ve staré Rusi mělo slovo »skladstvo« podobně jako nyní termin »artěl« rozličný smysl. Ukazovalo na účastenství v nějakém společném podniku, ať již to bylo řemeslo, obchod, živnost, budování nějaké stavby nebo společné vedení hospodářství.[1])

Osoby, jež vstupovaly ve skladstvo, uzavíraly zvláštní smlouvu, která se nazývala складная память, складная полюбовная, складная грамота, складная запись, одинашная запись. Nezřídka vznikalo skladstvo trhovou smlouvou. Koupě půdy děla se totiž společným nákladem všech skladníků. Ve formě skladstva bývala půda také

[1]) М. В. Клочковъ, Къ вопросу о складникахъ (ЖМНП., ч. CCCXXXVIII., 1901, ноябрь, стр. 36.).

pachtována. Dvě nebo tři osoby spojily se dohromady a uzavřely s vlastníkem půdy partiární kolonii, t. j. spachtovaly společně půdu se závazkem, že budou ji společně vzdělávati a vlastníkovi odváděti místo pevného pachtovného část úrody. Skladníky měli takto i polovníci, t. j. kolonové partiarní. Bývalo tomu tak zvláště na pozemcích církevních.

Někdy skladníci měli jen jistou část půdy (lesy a pastviska) společnou, kdežto pole nalézala se v jejich individuálním užívání. Zkrátka bývaly nejrůznější formy skladstva, všechny však zakládaly se na kooperaci právě tak, jako nynější artěle.

Artěle jakožto nejrozšířenější a často i nejtrvalejší forma pracovních associací jsou korrektivem nepříznivých následků rostoucí individualisace v oblasti hospodářského a právního života. Dokud zádružná rodina měla v právu slovanském ještě pevnější půdu, a dokud tedy rodina měla dosti pracovních sil, pociťovala se potřeba pracovních sdružení skládajících se z cizích, nepříbuzných elementů jen v případech zcela výjimečných, kde nestačily síly ani dosti četné rodiny (jako při žďáření). Jakmile však se rodiny počaly drobiti, a v nových, malých rodinách pracovních sil bylo málo, hledali členové těchto malých rodin pomoc v tom, že se sdružovali se členy jiných malých rodin a tvořili s nimi pracovní svazek trvání někdy delšího, někdy kratšího. Pracovní associace byly takto náhradou vymizelých svazků rodových, čili jinými slovy, místo svazků rodových zaujaly svazky smluvní, jež u všech národů jsou pozdějšího původu, než svazky rodové.

Jiná organisace hospodářské práce nedá se na prvých stupních hospodářského a právního vývoje vůbec ani mysliti. Za panujícího hospodářství naturálního a při prvých počátcích těžení z půdy nebylo ani možno, aby člověk-jednotlivec spoléhal pouze na své vlastní síly. Aby uhájil existenci, člověk bojovati musil nejen s přírodou, nýbrž i s člověkem nepřítelem. A tu ovšem jest pochopitelno, že v boji tom musil hledati posilu v širších svazcích, především příbuzenských (krevních), a jestliže jich nebylo, tedy ve svazcích jiných, ve sdruženích skládajících se ze živlů cizích.

Kooperační sdružení byla tudíž nevyhnutelným doplňkem krevních svazků. Utíkali se k nim lidé, kteří nebyli účastni výhod vyplývajících ze svazků příbuzenských. U Slovanů, jakožto národa zemědělského, měly největší význam kooperace zemědělské, ačkoli vedle nich vyskytovaly se i jiné formy pracovních sdružení.

Vedle artělí, jakožto kooperačních svazků trvalejšího rázu, s jejichž nejvyvinutější formou srovnati možno umělé jihoslovanské zádruhy,[1]) chceme ukázati na některé jiné kooperační formy,

---

[1]) Srov. spisy mé o zádružném zřízení jakož i práci mou »Agrární právo v Bosně a Hercegovině«, str. 54. a 55.

které se vyskytují buď u všech aneb aspoň u mnohých slovanských národů.[1])

Nejrozšířenější takovou formou, známou právu všech Slovanů, jest spřeha (спрега, супрега, sprež, supreštvo, спряга, супряга, спряжка, спрѣга, sprząganie się, suvez). Zmiňuje se o ní u Srbů již Vuk St. Karadžić ve svém Rječniku, píše o ní také V. Bogišić v práci své Pravni običaji u Slovena (v Záhřebě 1867) a pak ve Zborniku sadašnjih pravnih običaja (t. 1874), M. Milićević v knize Живот Срба сељака (v Bělehradě 1894, 2. vyd.) a mnozí jiní spisovatelé. Ze zákonů slovanských mluví o spřeze obecný majetkový zákonník černohorský z r. 1888 (nové vydání z r. 1898), a sice čl. 446.—456. Spřehou (спрега) rozumí se tam, jak již slovo samo ukazuje, spřežení tažného dobytka několika sedláků za účelem provedení jakékoli práce. Ve čl. 446. se praví: »Když dvě nebo více osob spřáhnou voly, t. j. učiní práci svých volů společnou, má se za to, že se jimi musejí zorati všechny pozemky, které jest sprežnikům (společníkům) třeba toho roku zorati, a sice bez ohledu na to, je-li třeba zorati někomu více a jinému méně. Pravidlo to platí ovšem jen v případě, že smlouvající se strany neujednaly něco jiného.« — Čl. 447.: »Pořad, jakým mají voli jednotlivým sprežnikům orati, bývá ujednán tak, aby to každému jednotlivému i všem dohromady nejlépe vyhovovalo, anebo se všeobecně má za to, že práce má se konati střídavě den po dni, tak že dnes orá se u jednoho sprežnika, zítra u druhého atd., až se zorají všechny pozemky.« — Čl. 448.: »Má-li jeden sprežnik ve spreze více volů než druhý, pracuje se mu v tom poměru více. Má-li na př. ve spreze jen jednoho vola, budou mu sprežní voli orati jeden den, tomu však, kdo má dva, dva dni za sebou atd., až se všichni vystřídají, a týmž pořadem zase znova, až se zorají všechny sprežnické pozemky.« — Čl. 449.: »Oč se zorá jednomu sprežniku více půdy než druhému, za to se nedává nijaká náhrada těm, kteří mají pozemků méně, leč že by bylo výslovně ujednáno něco jiného. Přes to však nedávají sprežnici bez výslovného ujednání zorávati sprežnými voly svoji nevzdělanou půdu.« — Čl. 450.: »Sprežnik, u něhož voli pracují, jest povinen je krmiti a hleděti si jich jako dobrý hospodář. Vůči ostatním sprežnikům odpovídá tedy za veškeru škodu způsobenou jejich volům buď vinou vlastní nebo vinou svých lidí.« — Čl. 451.: »Zvláštní úmluvou se stanoví, budou-li pomáhati sprežnici osobně tomu, u koho pracují jejich voli, jakým pořadem a jakým způsobem. Nebylo-li v té příčině

[1]) Nic jiného než jistý druh artělí jsou pracovní associace, spočívající v tom, že celé skupiny lidí chodí někam na výdělek, jako na př. Slováci z okolí Mijavy, Nového Města a Trenčína chodí již po dlouhá léta v počtu 120—180 lidí na »tovarych« do Oslavan. Srv. co píše o takových artělích v Bulharsku Bobčev, Сборникъ на Българскитѣ юрид. обичаи, II. str. 281.—287., a K. Jireček, Cesty po Bulh., str. 131. a 491.

nic ujednáno, platí o sprežnicích totéž, co ustanoveno o práci »na uzajmicu« (se vzájemností, viz níže) i bez ní.« — Čl. 452.: »Kdyby jakoukoli náhodou zahynul nějaký sprežnický vůl, tedy bez viny některého sprežnika, nese škodu vlastník, a chce-li ve spreze setrvati, musí pošlého vola nahraditi jiným.« — Čl. 453.: »Žádný sprežnik není oprávněn, nesvolí-li k tomu ostatní, ani svým vlastním sprežným volem někomu cizímu pomáhati, dokud nejsou všechny sprežnické pozemky zorány, jinak jest povinen nahraditi škodu, která by z toho vzešla. Kdyby se takové zneužívání opakovalo, mohou sprežnici vedle náhrady škody žádati ještě, aby takový sprežnik ze spregy byl vyloučen.« — Čl. 454.: »Není-li ustanoveno, jak dlouho má sprega trvati, má každý sprežnik na vůli dáti výpověď, musí to však učiniti nejméně měsíc před započetím nové orby. Sprega nemůže se rozejíti (raspreći se, t. j. rozpřáhnouti se), dokud se započatá orba neskončí, leda že by jejímu prodloužení stály v cestě překážky velmi závažné.« — Čl. 456.: »Uzavře-li se sprega volů za nějakým jiným účelem než k vůli orbě, třeba se říditi právem obyčejovým a normami o spreze zřízené za účelem orání. Totéž platí i o spreze koní a jiných zvířat, pomocí nichž se mohou rozličné práce spregou konati.«

Jak viděti, uzavírá se na Černé Hoře sprega hlavně za účelem orání polí, ač se připouští i za jinými hospodářskými účely. Spřáhají se nejčastěji voli, řídčeji koně nebo jiná zvířata. Na osobní práci sprežniků se tato forma kooperace nevztahuje, leč bylo li to výslovně ujednáno. Společnou stává se jenom práce dobytka nalézajícího se ve spreze.

Kdežto se na Černé Hoře orá obyčejně rádlem, do něhož se zapřahuje pouze jeden pár volů [1]), užívá se v některých jiných krajích jihoslovanských velikého pluhu, do něhož se zapřahují 3 nebo dokonce 4 páry volů [2]) Jest pochopitelno, že jen málo selských rodin má tolik vlastního dobytka, že jím může zorati svou půdu. Sprega (aneb, jak se v Bosně a Hercegovině také říká, s u v e z; sprežnici nazývají se tam s u v e z n i k y) jest následkem toho obyčejným zjevem selského hospodářského a právního života.

---

[1]) Pluhu užívá se velmi málo, pouze v Nikšići. Srv. P. A. Rovinskij. Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ, II (Сб р. отдѣл. русс. яз. и слов, Имп. Ак. Н. CII 1897), str. 585. a 586.

[2]) Vuk St. Karadžić, Рјечник, viz slovo спрега. — Bogišić, Zbornik sad, pr. ob., str. 489. a 490. — Marinov, Жива Старина, IV. (v Ruščuku 1894). str. 326. — Lovretić v Radićově Zborniku za nar. život i običaje južnih Slavena, II. sv., 1897, str. 259.: Nekada su pregli po osam (volova) u plug: prvi par se zvao p r e d ń a c i, za ńima su š e s t i ń a c i, onda dolaze p o g o n i č a r i (p o g o ń a č i), a najposli o r n i č a r i.

Ve Slavonii v okolí města Vinkovci nazývá se spregou čili spreží všeliká pracovní associace sedláků. [1])

U Srbů byla sprega v dřívějších dobách tak rozšířeným zjevem, že spréžnici pokládali se navzájem takořka za příbuzné, ač ve skutečnosti byli lidmi cizími. [2])

V rozličných formách známa jest spřeha v Bulharsku. Dle Marinova [3]) rozeznávati sluší zvláště dvě formy: sprežňáci (спрѣжнъци) a otorica (čili na sprega), při kteréžto druhé formě vyskytují se opět dva odstíny. Sprežňáci (t. j. spřežníci) sdružují se tehdy, má-li se zorati (cepiti) [4]) půda, která dosud nebyla orána (t. zv. celina). Užívá se k tomu 4—5 párů volů, krav nebo bůvolů, poněvadž jeden pár (jarém, čift) pluhem by ani nehnul. Několik párů tažného dobytka nemívá však bulharský sedlák, a proto se několik sedláků dohromady sdružuje. Podmínky, za kterých se sprežňáci sdružují, jsou tyto: 1. sdružení nesmí míti méně než pět párů dobytka, 2. každý ze sprežňáků musí nejen sebe živiti, nýbrž i krmiti své voly, 3. ke každému páru volů musí každý sprežňák dáti člověka, který by jednak voly hnal, jednak se o ně staral. Může to býti i hoch od 12 do 15 let, 4. voli, krávy i bůvoli, i když nejsou stejně silní, pokládají se za stejně silné, a nedělá se mezi nimi rozdílu, 5. novina osívá se kukuřicí, a sice po čtyry léta za sebou, 6. po tyto čtyry roky pokládá se novina za společný majetek sprežňáků a nesmí se ani zastaviti ani zciziti, 7. po uplynutí 4 let rozdělí se mezi sprežňáky, a každý vzdělává pak svůj díl, 8. dělba provádí se rovným dílem mezi sprežňáky, t. j. rozdělí se na pět stejných dílů, 9. na pluh připadá zvláštní díl, desátý, t. j. pro toho ze sprežňáků, čí jest pluh, orá se z 10 dnů jeden den nebo při deseti brázdách jedna brázda. [5])

Kdysi, když bývalo v Bulharsku mnoho nevzdělané půdy, bývala spřeha této formy velmi rozšířena, ba nevyhnutelna. Bez sprežňáků nedalo se zemědělství vůbec ani mysliti, poněvadž půda jinak se vzdělávati nemohla.

---

[1]) Lovretić, u. m., str. 385.: Otkad nema zadruga, spare se (udese) po dvi, po tri kuće u spregu ili sprež. Oni rade zajedno poljske poslove. Skupa oru, kose, kupe, voze, žańu i vrše. To ugovore i utvrde na drugi dan Božića Dojde jedan drugome, pa ga sprežnikovi kućani časte, a u večer ga prati s kolačem sva kućna čeljad k ńegovoj kući, pa opet kod ńega jedu i piju i pivaju.

[2]) Milićević, Живот Срба сељака (2. vyd.), str. 111.

[3]) U. m., str. 326. a násl.

[4]) Již Římané měli pro toto prvé orání (»štípání«) půdy podobný výraz jako Bulhaři. Říkávali proscindere; orati po druhé = offringere, orati po třetí = lirare. Viz M. Ter. Varro, Rerum rusticarum libri tres, I. 29., 2. (vyd. Keilovo, v Lipsku, 1889).

[5]) Zde se Marinov nevyjadřuje jasně. Běží tu přece o rozdělení půdy někdy společné, a nikoliv o orání!

Když celiny proměněny byly v role, a k jejich zorání nebylo již potřebí 4—5 párů volů, nabyla uvedená spřeha nové formy, zv. »otorica« čili »na sprega«, a sice, jak již řečeno, se dvěma odstíny. Někdy jest totiž potřebí ke zorání pole dvou párů tažného dobytka, jindy jen jednoho páru. Nemají-li sedláci (obyčejně sousedé, meždelnici) svého vlastního dobytka, spojují vždy dva z nich své voly dohromady; v prvém případě dá do spřehy každý jeden pár dobytka, ve druhém případě (kde stačí jeden pár) každý jeden kus dobytka. Kdežto při sprežňácích jest novina po 4 roky společným majetkem všech členů sdružení, má při otorici každý člen spřehy svou půdu vlastní. Spojeným dobytkem orá se střídavě u jednoho i u druhého člena spřehy, na př. jeden den u jednoho, druhý den u druhého, nebo dva dny u jednoho, dva dny u druhého, a pak zase znova, až se zorají všechna pole obou členů spřehy.

Dle Bobčeva[1]) nazývá se spřehou (спрѣга) v Plevensku onen druh associace, kde dva lidé, kteří mají dopraviti někam prodané obilí, a obilí toho jest málo, tak že se vejde snadno na jeden vůz, spojují se tím způsobem, že vezmou vůz jednoho, a oba dají po jednom volu, zapřáhnou je do vozu a obilí odvezou. Totéž se stává i tehdy, když prodaného zboží není na dva vozy, avšak jeden pár volů nemůže je utáhnouti s jedním vozem. Tu si vypůjčují od sousedů voly, zapřáhnou dva páry volů do jednoho vozu a zboží odvezou.

Okolo Staré Zagory[2]) vyskytuje se obyčej, dle něhož sedláci spojují svůj dobytek (koně nebo voly) a vozy za rozličnými hospodářskými účely. Více než dva nebo tři sedláci se tímto způsobem nesdružují.

V Trnsku[3]) říkají sedláci, kteří uzavírají podobné pracovní associace, že se k práci »směšují«. — Všeobecný výraz, jímž se rozličné druhy pracovních associací v Bulharsku označují, jest съортачване (spolčování, spojování).

Obyčej »spřáhati se« (спрягаться, супрягаться) rozšířen jest zvláště na Rusi, kde záleží ve spojení lidských sil, dobytka a hospodářského nářadí za účelem vzdělávání půdy nebo provedení jakékoli jiné práce. Před nějakým časem spřáhaly se v Rusku celé obce. Dle F. Ščerbiny[4]) v Olgopolském újezdě Kamenecko-Podolské gub. teprve před 50—60 lety přestaly jednotlivé obce užívati »s p ř e ž k y« (спряжка) za účelem vzdělávání obecní půdy. »Často i dnes«, píše dále Ščerbina, jehož kniha vyšla r. 1881,

---

[1]) Сборникъ на Българскитѣ юридически обичаи, II. (Софія 1902), str. 279. a 280.
[2]) Bobčev, u. m, str. 280.
[3]) Bobčev, u. m., str. 281.
[4]) Очерки южнорусскихъ артелей и общинноартельныхъ формъ (Одесса, 1881), str. 61. a 254.

»ještě na mnohých místech jižní Rusi (jak tomu bylo při stavění chrámu v jedné obci Dněprovského újezdu a bývá ve Skvirském újezdě Kyjevské gub. a j.) spřáhají se celé vesnice, je-li toho potřebí na př. ke zorání církevní půdy nebo ke zorání a vzdělání půdy, jejíž výnosu má se užiti na církevní nebo obecní potřeby«.

Dle svědectví Ščerbiny a jiných badatelů vyskytuje se sprjaga po celé jižní Rusi, — na Rusi Malé, v Novorossijsku i na Kavkaze.

Jakožto spojení práce a kapitálu předpokládají se ve »sprjažkách« tyto elementy: 1. pracovní síly (hlavní pracovník nazývá se pluhatyrj, poháněči volů pak pohonyči), 2. hospodářské nářadí: pluh, rádlo a brány, 3. tažný dobytek: voli a v řídkých, zcela výjimečných případech koně. Spřáhající se účastní se tedy ve spřehách buď prací nebo kapitálem, nebo tím i oním zároveň.

Stravování členů spřehy děje se pomocí skladčiny, t. j. každý si přinese příslušnou část potravin. Vaří se však a jí se společně. Také dobytek krmí se pomocí skladčiny, t. j. každý z účastníků dodá tolik sena, kolik jest ho potřebí k nakrmení jeho dobytka. Rozvrhování prací, jež připadají na každého sedláka, účastnícího se ve spřeze ať již vlastní prací či tažným dobytkem a nářadím, provádí se přibližně po celé jižní Rusi tímto způsobem: na toho sedláka, který posílá do spřehy pluhatýra nebo pár volů nebo pluh, připadá jeden den orání; na toho pak, kdo posílá pohonyče, průměrně polovina dne. Vzhledem k tomu, že do těžkého maloruského pluhu jest zpravidla potřebí zapřáhnouti tři páry volů — mnohdy dokonce 4, 5 nebo 6 párů —, připadají na tři páry volů tři dny orání, na pluhatýra čtvrtý, a na vlastníka pluhu pátý den. Pohonyč pak má právo orati pro svého hospodáře — podle věku — osmý, devátý nebo dokonce dvanáctý den.[1]) Podíl pohonyčův bývá však často plněn peněžnou mzdou, která se rozvrhuje mezi členy spřehy v poměru k jejich účastenství v associaci. Někdy se práce pohonyčova vůbec ignoruje, a za dostatečnou odměnu se počítá spotřebovaná od něho strava.

Sprjažky dotčené konají své práce hlavně na podzim a po jaru, totiž v dobách, kdy se orá a seje. Nejdéle trvá taková kooperace jeden nebo dva měsíce, někdy jen jeden nebo dva týdny.

Dle svědectví S. J. Děrunova[2]) ve vesnici Kozmoděmjanskoje, Ščetinské volosti, Pošechonského újezdu, Jaroslavské gubernie rozšířen jest obyčej »mlátiti si navzájem« (смолачиваться) a »spřáhati se« (спрягаться), t. j. několik rodin spojuje se za tím účelem, aby si po pořadí vymlátily obilí anebo společně vykonaly jisté práce, jako jest na př. vyvezení hnoje. Nemají-li spojené rodiny stejný počet pracovních sil, vyrovnává rodina méně četná vzniklý nepoměr buď penězi nebo prací.

---

[1]) Ščerbina, u. m., str. 258—263.
[2]) Якушкинъ, Обычное право, II., str. 438.

I Poláci znají spřehu (sprzęganie się). Ve vesnicích ležících podél jižní Ráby v Haliči blízko Nového Targu spřáhají se vždy dva a dva chudí sedláci, kteří mají pouze po jednom koni. Aby vzdělali svou půdu bez pomoci najatých lidí, spojují své koně do páru a orají jimi i vozí. Účastníce se spřehy stejnou měrou, oba spřežníci (sprzężnicy) mají právo na stejný počet pracovních dnů. Následkem toho, má-li jeden spřežník méně půdy, nebo připadne-li mu méně pracovních dnů, může spřeženým párem koní vydělávati si u cizích lidí tak dlouho, až se počet pracovních dní obou spřežníků vyrovná. Oba spřežníci mohou spojený pár svých koní i pronajímati a o výdělek se děliti [1]).

Konečně uvedeme doklady spřehy i na Moravě. Z právníků našich nevěnoval sice nikdo této formě kooperace pozornost, avšak filologové a sběratelé dialektologického materiálu si zjevu toho povšimli. Kott na př. ve svém Českoněmeckém slovníku a Bartoš ve své Dialektologii uvádějí doklady spřehy z rozličných krajin moravských. Tak existuje dle Bartoše (Dial. II., str. 388.) [2]) spřeha na Hané, dle Kotta pak na Ostravsku [3]), na Valašsku [4]) i jinde na Moravě. [5]) Dle jiné dosud netištěné zprávy [6]) praktikuje se spřeha též mezi moravskými Slováky. Ve vsi Ždánovicích na př. mají mnozí rolníci pouze po jednom koni, a proto se vždycky dva a dva sousedé nebo příbuzní, chtějíce orati, spřáhají. V případě takovém mívá obyčejně jeden z nich pluh, a druhý brány. Oba mívají někdy i společnou mlátičku. Pracovní síly opatřují obě rodiny.

Byť bychom prozatím o spřeze na Moravě neměli než tyto chudé zprávy, jest z nich patrno, a zejména z výrazů spřeha, spřáhati se, spřežník, že běží o týž právní ústav, který pozorujeme u všech ostatních Slovanů.

Jinou kooperační formou jsou pracovní associace, jež trvají zpravidla jen několik hodin a spočívají v tom, že sousedům poskytuje se při rozličných hospodářských pracích pomoc, při čemž se buď ujednává pomoc vzájemná aneb se předpokládá, že v případě potřeby pomoc podobná dobrovolně bude poskytnuta. Associace tyto nepotřebují nijaké organisace.

Obyčej pomáhati si navzájem v polních a jiných pracích rozšířen jest mezi selským obyvatelstvem ve všech slovanských zemích.

---

[1]) Świętek, Zwyczaje i pojęcia prawne ludu nadrabskiego (Materyały antropologicznoarcheologiczne i etnograf. wyd. staraniem Komisyi antropol. Akad. Umiej. w Krakowie, II., 1897, str. 185.

[2]) Pojedu do města spřehó, t. j. pojedeme dva s jedním vozem, každý dá jednoho koně a něco si naloží.

[3]) Spřežníci se spolu spřahajú (dva sedláci si připřahují).

[4]) Spřáhal se s ním = každý dal krávu do spřežení (příklad ze Slavčinského, Vlk Krampotů).

[5]) Spřáhati se = půjčovati si dobytek do zápřahu (zpráva P. Tom Šmýda). Spřáhnou se čtyři sedláci na cestu po jednom koni.

[6]) Sdělil nám p. učitel Urbášek.

Rusové nazývají dotčené vzájemné pomáhání si sedláků pomocemi (помочи, u Velikorusů) nebo tolokou (толока, u Malorusů).[1]) Pomocí užívá se při rozličných selských pracích. Předmětem jejich bývá kosení a svážení sena, žetí a sklízení obilí, dovážení dříví, lámání zelí, stavění pecí (v Oloněcké gub. pečebiťjó), zřizování obytných i hospodářských stavení, někdy i jejich převážení (při staveních dřevěných jest to zjev zcela obyčejný), vyvážení hnoje atd.

Toloka spočívá v tom, že chudému sedláku, který nemá dosti pracovních sil, nebo i sedláku bohatšímu, který nemůže zmoci hospodářskou práci svými vlastními lidmi, přispívá na pomoc celá vesnice a za několik málo hodin vykoná tolik práce, že by na ni nestačilo několik lidí pracujících po několik dní.

Za práci svou nedostávají toločané žádné mzdy, a jsou jen pohoštěni. Obyčej vyžaduje, aby pro účastníky toloky připravena byla nikoli obyčejná, denní strava, nýbrž jídla lepší, a čím jest zámožnější osoba, pro kterou se tolokou pracuje, tím větší nároky se na ni činí. Vodka se považuje v takových případech zpravidla za nezbytný nápoj[2]), ačkoli někde (na př. u rozkolníků v Piněžské volosti, Orlovského újezdu, Vjatské gub., kde skoro všechny práce konají se pomocemi, »v krugovuju«) nepije se při takových pracích ani vodka ani víno[3]).

Zajímavou podrobnost o právu na pohoštění sděluje kn. N. Kostrov v knize Юридическiе обычаи крестьянъ старожиловъ Томской губ.[4]) Vínem častují se toločané před obědem a pak po skončení práce. »Nepije-li někdo vína, přivádí sebou někoho z příbuzných a odevzdává mu připadající pro sebe část. Osoba ta nazývá se zachrebetnikem (od slova chrebét = hřbet, záda), poněvadž stojí jaksi »za zády« toho, kdo skutečně pracoval. Není-li zachrebetnika, má účastník »pomoci« (помочанинъ, помочанка) právo vzíti si víno naň připadající domů«.

Dle Ščerbiny[5]) praktikuje se toloka na Malé Rusi velmi často ve prospěch duchovenstva a vůbec za účely veřejnými, mravními i náboženskými. Tak na př. ve Skvirském újezdě v Kyjevské gubernii pomocí toloky žnou jednotlivé osady velkostatkářům obilí, mlátí je rovněž tolokou a vydělané takto peníze věnují na školy

[1]) Srv. chorv. výraz tlaka (= robota i dotčený druh kooperace). V stanici Olšanka v Podolské gub. vyskytuje se slovo klaka (místo tlaka). — Jakuškin, u. m., II. č. 1019.

[2]) Ščerbina, u. m., str. 251.

[3]) Jakuškin, II. č. 1165., 2327. — Naproti tomu rozšířilo se ve vsi Bakury při pomocích opíjení se, které trvalo ještě po skončení prací o všedních dnech, tak že pak bylo ustanoveno, že na pomoci má býti zváno jen s povolením obecního starosty neb obecní hromady, a pomoci že se mají povolovati jen chudým. Jakuškin II, č. 1092.

[4]) Jakuškin II., č. 2289.

[5]) U. m., str. 247.

nebo na chrámy. Toloka existuje jmenovitě v gub. Kyjevské, Volyňské, Kamenecko-Podolské, Poltavské, Černihovské, Charkovské, Voroněžské, Jekatěrinoslavské, Chersonské, v části Kurské a Taurické gubernie, dále v území Donského vojska, v Kubanské oblasti, v území vojska Terského a v Bessarabii [1]).

Touž formu kooperace, jako jest ruská toloka, znají jižní Slované. Jest to môba [2]) (zkráceno z molba = prosba) čili tlaka (bulh. тлъка, тлака, помощь, харь, меджия, мижия). Zprávy o ní podávají: Vuk St. Karadžić (v Rječniku, slovo моба), Bogišić (Pravni običaji u Slovena, str. 188. a 189.; Zbornik sad. pravnih običaja, str. 482.—485.), Krauss (Sitte und Brauch der Südslaven, str. 151. a 152.), Milićević (Живот Срба сељака, str. 140.), Marinov (u. m. II., str. 335.—339.; IV., str. 412.—414.), Bobčev (u. m., II. str. 271. —278.) a j. Ze zákonů mluví o ní obecný majetkový zákonník černohorský (v IX. rozdílu III. části, О радњи и помоћи на узајмицу и без узајмице, čl. 341.—347.). Moba nazývá se tu ve čl. 345. pomocí beze vzájemnosti, t. j. kdo pozve cizí lidi na mobu, musí jim dle obyčeje dáti stravu, není však povinen ani jim za práci zaplatiti ani navzájem jíti jim na mobu, kdyby o to žádali. Nárok na stravu mají i ti lidé, kteří na mobu nebyli zváni a sami pomáhat přišli, jen když od hospodáře na mobu byli přijati. (Čl. 346.) Pomáhá-li se po dohodnutí se vesnice, bratrstva nebo jiného svazku nějaké vdově, sirotkovi, pohořelému nebo jiné nuzné osobě, ať se již pracovalo ve svátek či všedního dne, není ten, komu se pracuje, povinen pracující síly ani stravovati ani penězi odměniti ani navzájem jim pracovati. (Čl. 347.) [3])

Jinou formou kooperace jest na Černé Hoře práce »na uzajmicu« (se závazkem k práci vzájemné). Kdo pozve cizí lidi, aby mu pracovali »na uzajmicu«, t. j. zaváže se jim, že v případě potřeby i on jim prací vypomůže, jest povinen pozvané lidi dle obyčeje živiti a mimo to i krmiti dobytek, jejž sebou přivedli, a ovšem, až sám k práci bude pozván, vyzvání uposlechnouti (čl. 341. a 342.). Kdo vyzvání nevyhoví, jest povinen nahraditi hodnotu práce nevykonané navzájem a mimo to i škodu, vznikla-li nějaká. (Čl. 342.) Pomáhač není oprávněn žádati na tom, komu pracoval, aby se odsloužil jinému místo němu samému. Učiní li to však požádaný z dobré vůle, nemůže za to žádati náhrady ani v práci ani v penězích. (Čl. 343.) Nárok na vzájemnou pomoc trvá jen po jeden rok, takže uplyne-li jeden rok od té doby, co osoba prací pod-

---

[1]) Ščerbina, u. m., str. 252.

[2]) V některých krajích užívá se nezkrácené formy molba, na př. v Trnu v Bulharsku (Bobčev, II, str. 277.).

[3]) V Srbsku nazývají takovou mobu (ve prospěch chudých) — moba za sevap (sevap, tur. slovo, = dobrý skutek, zásluha). Srv. Milićević, Живот Срба сељака, str. 141.

porovaná přijala poslední pomoc, veškeré právo žádati pomoc vzájemnou se promlčuje. (Čl. 344.)

Na mobu chodí jižní Slované obyčejně o menších svátcích, když nepracují pro sebe samé. Moby účastní se hlavně mládež, hoši a děvčata i mladší muži ženatí jakož i mladé ženy. Pracuje se za neustálého žertu a zpěvu a po práci se tančí, zpívá a besedujе do pozdní noci. Právě tak jako na Rusi bývají i u jižních Slovanů účastníci moby — mobari, umobnici — náležitě pohoštěni.[1])

Podobné slovo jako černohorský termin uzajmica znají v záp. Bulharsku, kde tlaku (medžiju) se závazkem k práci vzájemné názývají zaredou[2]) (= prací po řadě, t. j. vzájemnou; зареждамъ се = střídám se); na Vidinsku nazývají ji uzájem[3]).

U Čechů a Poláků oslábl sice obyčej vzájemného si pomáhání při polních pracích, avšak přes to přece nezanikl. Dle zprávy Škrdlovy z Kardašovo-Řečicka[4]) pomáhají si nejspíše příbuzní. V nouzi však půjčují si sedláci navzájem i vůz i potah. Staví-li někdo nový nebo vyhořelý dům a nakoupí dříví, cihel, tašek a vápna, objede si po vsi, a každý, kdo jen může, »udělá mu fůru«. Tomu, kdo vyhoří, pomáhají mimo to sousedé i slamou, senem, obilím, a příbuzní také živobytím (chlebem, moukou). Je-li oheň na podzim, vezmou si příbuzní po kousku dobytka pohořelého k sobě a přes zimu jej zdarma živí. Kdo staví, tomu pomáhají sedláci i chalupníci při sekání dříví, zdvihání krovu. Všichni jsou za to pozváni k obědu, k němuž selky vypomáhají mlékem. Při všech těchto pomocných pracích, buď ručních, buď potahem, sejdou se večer k hospodáři všichni pomocníci, aby se napili piva a pojedli chleba a sýra.

Co tu Škrdle vypravuje o usu platném v okolí Kardašovy Řečice, známo jest i z jiných krajin v Čechách a na Moravě[5]).

Z území polského možno ovšem podobné obyčeje také doložiti. Podél jižního toku Ráby blízko Nového Targu v Haliči nazývají dotčené vzájemné pomáhání si wygodzenie, poratowanie, dospomożenie, spórka[6]).

---

[1]) Bogišić, Pravni običaji, str. 188., 189.; Zbornik, str. 482.—485 ; Bobčev, II., str. 271.—278.; Milićević, u. m., str. 140.

[2]) Bogišić ve spise svém Pravni običaji u Sl., str. 193., uvádí zaredu, kterou nazývá dle Odžakova zaredem, v souvislost se spregou a praví: Na zared mogu biti i konji i volovi i kola itd. Ovo se razlikuje od tlake tim, što se mora vratiti, koliko je zajmljeno, a u tlaci to netreba, a drugo što jih na tlaci bude mnogo, a ovdje najviše po 5—6 glava.

[3]) Marinov, u. m., IV., str. 300.—305.; Bobčev, u. m. II., str. 272.

[4]) Obyčeje právní v lidu zachované od Kardašovy Řečice, Světozor 1882, str. 466.

[5]) Sr. na př., co píše Bartoš ve čl. Moravští Kopaničáři (Osvěta, 1884, str. 50.): »Na Lopeníku ve žně pomáhají si na vzájem. Při měsíčku sejde se i třicet pacholků a děvčat s gajdošem (dudákem) Popíjejíce darovaného jim od gazdy páleného a vesele prozpěvujíce za hodinu požnou celé pole«.

[6]) Świętek, u. m., str. 189. a 190.

Mohlo by se nám namítnouti, že bezplatné pomáhání si tohoto druhu nespadá snad ani v obor práva, nýbrž že tu běží o pouhý akt soucitu k nuznému bližnímu, tedy o skutky milosrdenství, o obor mravnosti. Povrchní pozorovatel dal by snad námitce takové za pravdu, přihlížeje k tomu, že právo jest vynutitelným řádem lidské společnosti, kdežto v případě našem o vynutitelnosti dosud ničeho jsme neslyšeli. A přece pokládali bychom mínění takové za nesprávné. Běžíť tu o právo obyčejové, známé jen lidu selskému a jen od něho také zachovávané. Ten člen selské společnosti, který, přijav pomoc od svých sousedů, zdráhal by se v případě potřeby navzájem jim pomáhati, nemohl by sice od veřejné státní moci, která zmíněných obyčejů nezná a neuznává, donucen býti ke vzájemné pomoci, avšak člověk takový sám by se vylučoval z oné společnosti, k níž všemi svými životními poměry jest poután, a nesměl by napříště sám nikdy počítati na jakoukoli součinnost svých sousedů. Byť tu tedy není vynutitelnosti úřední, jest tu vynutitelnost společnosti, pro niž platí jisté normy obyčejového práva. S druhé strany sluší však arci přiznati, že v případě tomto stýká se obor práva s oborem mravnosti tak úzce, že jest skutečně těžko vytknouti jejich hranice.

Vedle kooperací v pravém slova smyslu, t. j. sdružování se většího počtu lidí za účelem provedení nějaké hospodářské práce, zná obyčejové právo jednotlivých slovanských národů takové případy kooperací, kde si pouze dva lidé pomáhají, a sice tím způsobem, že jeden z nich vykoná pro druhého jistou práci pod podmínkou, že druhý vykoná pro něho práci jiného druhu. Ujednání tohoto druhu uzavírají se proto, že selský lid nemá zpravidla peněz, aby za objednanou práci zaplatil mzdu. Aekvivalentem práce stává se tedy zase jen práce. Na denním pořádku jsou takovéto úmluvy v Bosně a Hercegovině. Na př. jeden rolník orá druhému, a druhý zase kopá prvému na vinohradech nebo jinak se mu odslouží (dá mu k disposici soumara nebo přiveze na něm jisté břemeno atd.). Smlouvy takové (ústně uzavřené) soudy arci respektují a spory z jich neplnění vzcházející denně řeší[1]). Ruční práce (práce jednoho člověka) za jeden den vyrovnává se obyčejně s tažní silou jednoho koně (za jeden den). Činíť na př. denní mzda u Mostaru 80 kr. (v době kopání vína 1 zl.), a za půjčení koně na den se zpravidla platí též 80 kr.—1 zl. Koně živí arci ten, kdo ho užívá.

---

[1]) Zvláštní jest terminologie, které bosenští a hercegovští sedláci o podobných pracích užívají. O práci ruční říká se »udariti težaka«, o práci s potahem »udariti kiriju«; na př. ja sam tebi udario dva težaka (pracoval jsem pro tebe dva dni za sebou, anebo: poslal jsem ti do práce dva lidi na jeden den), ja sam tebi udario tri kirije (jel jsem třikráte s koněm ve tvůj prospěch), kod tebe su opet moje dvie kirije (ty jsi mně zas dlužen za to, že jsem ti jel dvakrát s koněm).

Také z Moravy můžeme uvésti příklad podobné kooperace. V Stavěšicích u Kyjova zavazují se chalupníci s celou rodinou, že budou sedlákům po celý rok pracovati, a vymiňují si za to v zimním období »šestku« denně a stravu (kterou nosí domů i dětem), v létě, tuším, dvě »šestky« a stravu; mimo to jest však sedlák zavázán vzdělávati chalupníkovi pozemky svým potahem a náčiním, dovézti z lesa palivo a vůbec »formanit« (zajeti pro lékaře, pro kněze, na trh, pro uhlí atd.)[1].

Ne méně zajímavé než kooperace shora uvedené jsou associace, jež se týkají dobytka. Na prvém místě budiž uvedena černohorská supona, která, jak již slovo samo ukazuje, znamená spojení (supoňa = spona), tedy jazykově totéž, co spřeha[2].

Supona záleží v tom, že několik hospodářů, nemajíce dostatečného počtu lidí k pastvě dobytka, spojují svůj dobytek podle jednotlivých druhů v několik stád, tak že na př. voli a krávy tvoří jedno stádo, kozy druhé, ovce třetí, jehňata a kůzlata čtvrté[3]. Pro každé stádo ustanovují »suponici« (hospodáři, kteří uzavřeli suponu, čili kteří »se usuponili«) zvláštního pasáka. Suponu uzavírají obyčejně 2—3 hospodáři. Supona sestávající z většího počtu suponiků nebyla by výhodná, poněvadž větší stáda nemohla by se pásti na jednom pastvisku.

Jednotliví hospodáři, jsou-li zámožní, mívají 150—200 kusů dobytka (volů, krav, ovcí, koz). Kůzlata a jehňata pasou se obyčejně při katunech (pastýřských osadách), a mohou je hlídati i děti (do 10 let). Dorostlých pasáků jest potřebí jen pro voly a krávy, ovce a kozy. Jedna výhoda supony spočívá v tom, že každý hospodář bez ní musel by míti tolik pasáků, mnoho-li má stád každého druhu dobytka. Při suponě však není toho potřebí. Střídajíť se při ní lidé obou (nebo všech tří) suponiků, na př. jeden týden pasou všechna stáda lidé (čeleď) jednoho, druhý pak týden lidé druhého hospodáře. Jsou-li jen dvě stáda (na př. voli a krávy tvoří jedno stádo, ovce a kozy druhé), pase jedno stádo po celé léto člověk jednoho suponika, a druhé stádo člověk suponika druhého. Aby poznali svůj dobytek (zvláště je-li těžko jednotlivá zvířata rozeznati, jak tomu bývá při dobytku drobném, ovcích a kozách), dělají suponici na uších svých zvířat rozličná znamení (na př. vyřezávají kousek ucha), každý hospodář totiž dělá na

---

[1]) Zpráva p. učitele Urbáška.

[2]) Vuk St. Karadžić nesprávně vykládá ve svém Rječniku pojem supony. Praviť: Супојник (у Боци) који с киме заједно стоку пасе и поји (у Црној Гори и околинама велика је невоља љети за појење стоке: кашто тјерају стоку на воде на Турској земљи, па се једни с Турцима бију док други за њима стоку поје).

[3]) Dobytek jednoho druhu tvoří jedno stádo jen, je-li ho větší počet, jinak bývá spojován s jiným stádem (na př. se stádem 200 ovec bývá slučováno 20—30 koz).

uších svých zvířat jedno a totéž znamení, které se nazývá biljegem[1].

Druhá výhoda supony spočívá v tom, že suponikům dostává se dobrého hnoje. Hledíť se k tomu, aby dobytek, jakmile pohnojil půdu jednoho suponika, zahnán byl na půdu suponika druhého. Množství hnoje odpovídati má počtu kusů dobytka ve stádě, tak že bohatšímu hospodáři připadne poměrně více hnoje. Na jeden kus velkého dobytka (skotu) počítá se 5 kusů dobytka drobného[2].

Aby si český čtenář učinil o suponě náležitý pojem, třeba pověděti něco o způsobu pasení dobytka na Černé Hoře. Dobytek všeho druhu pase se dílem v horách (na »planinách«), dílem v dolinách (v »dolcích«, ve »zgradách«), a sice střídavě za sebou. V horách drobný dobytek (ovce i kozy) také přezimuje, a sice v »oborech« před stájemi (ovce zdržují se tam skoro pořáde) nebo ve stájích (kozy, jež nesnesou zimu tak jako ovce). Ovcím dává se tu seno, které jest nakupeno ve velkých stozích, kozám pak dílem seno, dílem sušený list z jasanů a dubů. Hovězí dobytek žene se na zimu do vesnice a tam se krmí slamou z kukuřice, ze pšenice a z ječmene. Seno dává se mu jen zřídka. Do hor vyhání se dobytek (izdići říkají Černohorci, subst. izdig na planinu) teprve, když se pokosilo seno, a pase se tam obyčejně od Petrova do Gospodjina dne (do 15. srpna). Na to se žene (»zdiza«) do dolin (zdići = sehnati dolů, subst. zdig, sjavak) a tam se pase až do napadnutí sněhu, načež (v zimě) dílem se vyhání znova do hor k přezimování (drobný dobytek), dílem (skot) se žene do vesnice.

Hnojení děje se způsobem velmi praktickým. Dobytek zahání se k přenocování do ohrady zv. »tor«[3] a tam se zdržuje obyčejně 14 dní, nejvýše 3 neděle, až jest půda úplně pohnojena. Pak se žene na vedlejší místo do jiného »toru« v téže dolině, a to se opakuje, až jest celá dolina pohnojena, načež se »tor« přenáší do jiné doliny. »Tor« přenáší ten, komu patří pozemek. Ačkoli však suponik, kterému pozemek nenáleží, nemusí při přenášení »toru« pomáhati, činí tak často dobrovolně.[4]

---

[1]) Zajímavo jest, že podobná znamení dělají na uších svého dobytka i jinde, na př. v Bulharsku (srov. Мариновъ, Жива Старина, IV., 1894, str. 402. a 403., a Bobčev, u. m. II., str. 10.) a v Rusku. Srv. P. S. Jefimenko, Договоръ найма пастуховъ (Зап. И. Русс. Геогр. Общ. по отд. этн, VIII., str. 118). Podle zprávy Al. J. Jefimenko (tamtéž, str. 188.) znamenají i Samojedi tímto způsobem uši svých zvířat (rovněž aby je rozeznali ve větších stádech).

[2]) P. A. Rovinskij, u. m. II., str. 660. a 667. — Některé zprávy o suponě podal mi též Černohorec Dušan Vukotić

[3]) Tory takové znali, již Římané. Nazývali je cohortes. — Sr. Varro Rerum rust. libri tres, II. 2., 9. (vyd. Keilovo).

[4]) Se suponou nelze směšovati t. zv. jus stercorationis (das Pferchrecht, der Hürdenschlag), známé právu německému, jež spočívá buď v tom,

Některá ustanovení o suponě obsažena jsou i v obecním majetkovém zákonníku pro Černou Horu (čl. 442.—445..

Podobné spojení dobytka za účelem usnadnění dohledu nad ním, jakož i za jinými účely znají i jiní slovanští národové, zvláště na Balkanském poloostrově. Koho otázka zajímá, toho odkazujeme na zprávy o bačiji čili bačijaní (бачијање) neb bačevaní u Milićeviće (Кнежевина Србија, 1876, str. 849.—854.), S. Trojanoviće (Старинска српска јела и пића, Срп. Этн. Зборник, II., 1896, str. 70.—75.), Marinova (Жива Старина, IV., str. 381.—404.), Bobčeva (II., str. 264.—268.) a j. Bačijaním (bačijí) nazývají Srbové a Bulhaři společnou pastvu dobytka a společné vyrábění másla a sýra. Dobytek vyhánějí bačarové čili bači(l)jarové (účastníci bačijaní, vlastníci dobytka) na letní pastvisko a zůstavují jej tam k hlídání několika pastýřům, obyčejně třem, z nichž hlavní se nazývá ćechaja (kechaja), druhý podćechajnik, třetí pogoňač (bulh. pokarač čili poganič).[1]) Někdy bývá pastýřů i více (5—6).[2]) Na podzim berou si hospodáři dobytek svůj nazpět a dělí se o vyrobený sýr a máslo. Jaké množství sýra a másla připadne každému hospodáři, to určuje se dojením na zkoušku, když dobytek všech hospodářů jest spojen na společném pastvisku. Dojení to nazývá se prèmlâz (předojení; srv. bulh. mláznica, dojná kráva neb ovce, a čes. mleziva). Hospodář, který má v bačiji nejvíce dobytka, nazývá se stadnik (bulh. též zarednik). Při dojení společného stáda střídají se lidé jednotlivých hospodářů. Dobytek dojí se v košaře, zv. struga (stъrga). Pastýři najímají se za jisté množství sýra a másla a po skončení bačije zadrží si smluvenou část výrobků. Teprve po nich béře si sýr a máslo stadnik, po něm pak všichni ostatní bačiljarové v tom pořadí, jak mnoho mají dobytka, tak že poslední přijde na řadu ten, kdo dostane nejméně. Kdyby se bačija z jakékoli příčiny předčasně rozešla (na př. pro sucha, pro nemoci dobytka atd.), jsou všichni letošní bačijaři povinni utvořiti do roka znova bačiji, aby i ostatní měli možnost obdržeti máslo a sýr, kteří letos přišli zkrátka.[3])

že držitel pozemku má právo žádati, aby cizí stádo ovcí na jeho pozemek za příčinou pohnojení bylo zahnáno, anebo v tom, že vlastník stáda ovcí jest oprávněn nechat nocovati své ovce na cizím pozemku. Neběžíť tu o žádnou kooperaci, nýbrž v prvém případě vyskytuje se osobní nárok nebo právo reální, kdežto v případě druhém jest tu buď rovněž osobní nárok nebo pozemková služebnost. Pouze v případě prvém běží o účel podobný jednomu z účelů supony — získání hnoje —, avšak hnůj náleží tu osobě jediné, kdežto při suponě všem suponikům.

[1]) Bobčev uvádí výrazy poněkud odchylné; prvý pastýř nazývá se dle něho bačъtъ, druhý podbačъtъ, ostatní kechajite, ovčarite. — Také za Římanů pásána bývala větší stáda od několika pastýřů, z nichž přední se nazýval magister pecoris. Srv. Varro, Rerum rust. libri tres, II., 10., 2. a 5.

[2]) Marinov, u. m., IV., str. 385.

[3]) Bobčev, u. m. II., str. 267. a 268. (zpráva z Trnska).

Bačiji znají též Huculové,[1]) karpatští Poláci,[1]) moravští Valaši[2]) a slezští horalové na Těšínsku.[3]) Jak u nich, tak u balkanských Slovanů jeví se však v té příčině mnoho vlivů rumunských,[4]) a proto se o bačiji mnoho nešíříme.

Uvedli jsme příkladem jen některé kooperace, vyskytující se v obyčejovém právu slovanských národů. Běželo nám o ony formy, při nichž se práce pojí s prací buď výhradně, anebo aspoň převážnou měrou. Vedle nich zná však obyčejové právo i takové kooperace, při nichž se práce sdružuje s kapitálem. I takových forem jest dosti. Ve Slavonii na př. a v Bosně staví si několik sedláků společné mlýny a pak jich užívají v poměru, jakým se účastnili jejich vystavění. Někdy připadají mlýny celým obcím. Dle Iliće (Narodni slavonski običaji, str. 190.) bylo r. 1846 dosti takových mlýnů na řece Orlavě a Sávě. Obce zjednávaly si pro ně zvláštního mlynáře, obyčejně na tři léta. Smlouva mezi ketuši (společníky mlýna) a mlynářem bývala rozličná. Ještě dnes nejsou takové společné mlýny ve Slavonii a v Bosně žádnou zvláštností. Právo mlíti ve společném mlýně řídí se, jak řečeno, dle poměru, jak se kdo účastnil stavby mlýna. Tak má někdo celý red (řád, t. j. má právo mlíti 24 hodiny), jiný jen půl redu, jiný zase čtvrt redu atd.[5]) Dle toho sluje člen dotčeného mlýnského sdružení poredovnikem (tolik jako ketuš).

O jiném druhu mlýnské smlouvy dočítáme se u Marinova.[6]) V Bulharsku nebývá totiž ten, kdo vystavěl mlýn, sám mlynářem, nýbrž zjednává si mlynáře (vodeničara), který mu provozuje mlynářskou živnost. Mezi oběma vzniká společenský poměr, nikoli však co se týče mlýna, nýbrž výdělku.

V Hercegovině (na Trebiňsku) existuje ode dávna jakýsi druh vodních družstev. Vlastníci pozemků totiž, jež mají býti zavodňovány, spojují se dohromady a zřizují si společnou prací

---

[1]) R. Kaindl, Pasterstwo i wierzenia pasterskie u Hucułów. (Lud, II., str. 201.—210.)

[2]) Bartoš, Moravské Valašsko, kraj i lid (Osvěta, 1880, str. 380. a násl.), otištěno znova ve sbírce Lid a národ (Mor. Bibl., ve Val. Meziříčí, 1883).

[3]) Fr. Sláma, Vlastenecké putování po Slezsku (v Praze, bez udání roku, str. 202. a násl., 336. a násl.).

[4]) Srv. spis Miklošičův Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen (ve Vídni 1879). — Rumuni sami pak převzali asi mnoho od Illyrů, kteří se uvádějí od Varrona (u. m., II., 10., 7. a 9.) jako příklad lidu živícího se pastýřstvím. — Dnes zabývají se na Balkáně dobytkářstvím hlavně nomádští Cincaři, již sami sebe nazývají Aromuny. Srbové však a Bulhaři dávají jim četná jména jiná, jako Crnovunci, Ašani, Kucovlaši, Bílí Vlaši, Arnautští Vlaši a t. d. Srv. J. Cvijić, Антропогеографски проблеми Балканскога полуострва (Етн. Зборник Срп. Ак. IV., str. 130. a násl.).

[5]) Srv. též Lovretić, u. m. IV., str. 79. a 80.

[6]) Жива Старина, IV., str. 419. a násl.

a nákladem velká zavodňovací kola,[1]) jichž pak užívají dle »redů« podobně jako spoluvlastníci mlýnů. Pozemky takovým způsobem zavodňované nazývají se koljske zemlje.

Nehledíce k těmto jakož i jiným místním formám pracovních associací, vyskytujícím se u jednotlivých slovanských národů, všimněme si oněch kooperací, jež známy jsou Slovanům všem a, jak již názvy samé dokazují (spřeha, sprega, спряга, tlaka, toloka, pomoc, помочь), vznikly v dobách, kdy Slované se ještě nerozdělili na jednotlivé národnosti. Existence těchto kooperačních svazků, jejichž potřeba se objevila teprve tenkráte, když se počaly uvolňovati svazky rodové (příbuzenské), a jež tedy, jak shora již ukázáno, byly náhradou za mizící svazky rodové — pouhá jejich existence jest neklamným důkazem, že již ve starém, společném právu slovanském pozbýval princip krevního kollektivismu své půdy a ustupoval principu individualismu. Neboť jen rodina prostá (nezádružná) nucena byla hledati si pomocníky. Rodiny složité (zádružné) nevymizely ještě ovšem, ale nebyly již zjevem výhradným, bezvýjimečným.[2])

O státoprávním poměru zemí českých ku staré říši německé.

(Studie.)

V úvahách o státoprávním významu historického poměru zemí českých k bývalé říši německé setkáváme se s nestejnými názory: někteří zejména, majíce na mysli existenci dávných vztahů českých zemí k říši, určité jedenkráte založené právní poměry, dovozují odtud takový trvalý dosah oboustranných vztahů státních, pro jaký v pozdějším právním vývoji nedá se již najíti dokladu. Přenášejí účinky poměru jednou vzniklého na celou dobu další, přikládají poměrům jednou založeným význam nepřetržitý a nezrušený, nedotknutý pozdějším právním vývojem. Toto stálé, zvláště v politické literatuře obvyklé rozšiřování významu jednotlivých historických faktů a fasí, bez ohledu na pozdější změny státního vývoje českých zemí i říše, jest dostatečným podnětem, abychom sobě vždy znovu uvědomovali důsledky oněch různých státních stykův, abychom zkoumali jejich význam právní, tím spíše, ježto dřívější poměry státoprávní bývají podkladem a oporou různého politického přesvědčení.

---

[1]) Zavodňovacích kol užívá se i v Číně. Srv. Ziber, Очерки первобытной экономической культуры (v Moskvě 1883, str. 49.).

[2]) Stať tato ve zkrácené a poněkud i změněné formě vychází rusky ve Sborníku prací vydaných na počest prof. M. F. Vladimirského-Budanova redakcí prof. M. N. Jasinského v Kyjevě.

Není sporu, že již nejrůznější styky mezi státy, vyžadují li úpravy normami řádu právního, dovedou založiti jisté, velmi volné a nejširší státní spojení; užší vztahy státní vznikají však teprve spojením států ve vyšší svazky, ve kterých spojené státy buď ještě zůstávají samostatnými státy, aneb jsou zároveň podřízeny vyšší moci státní, moci státu celkového.[1]) Dle těchto státoprávních rozdílů sluší určiti, jakou formu na se bral právní poměr starého státu českého k říši římsko-německé: jmenovitě zda jednalo se jen o úpravu vzájemných vztahů států jinak neodvislých, aneb šlo-li o poměr, při kterém říši příslušela určitá vyšší moc tak, že by pak země české byly splývaly s říší ve vyšší územní svazek jako jeho části; zda státu českému dále náležela vlastní práva státní výsosti, nebo zda snad země české aspoň v některých směrech podléhaly nějaké spojené říšské moci římskoněmecko-české.[2])

Že Čechy byly stále lénem a částí říše, je v politické i státovědecké literatuře německé celkem rozšířeným míněním; ovšem neplatí tak o literatuře státoprávní celé. Z publicistů starého císařství *J. J. Moser*[3]) svým obvyklým rozvláčným a nedosti jasným způsobem jedná o otázce, jsou-li Čechy údem říše; i uznává, že až na práva a povinnosti plynoucí z opětného připuštění českého hlasu kurfirstského (1708) král nebo královna vládnou nad Čechami »s mocí zcela neobmezenou, nestarají se nic o říši a říše nestará se nic o ně«. Uvádí sice jednání r. 1756, kdy M. Teresie dovolávala se pro Čechy ochrany říše (dle říš. snesení o readmissi z r. 1708) a říšské exekuce proti králi pruskému; praví však, že z toho, že panovnice hledala proti říšskému knížeti pomoci

[1]) *V. Pražák*, Rak. pr. úst., IV. p. 218. sq., a pojednání *Brieovo* v XI. sv. Grünh. Zeit., p. 110. sq.; o svazcích mezinárodních, státoprávních a uniích dle staršího dělení v. *Zachariae:* Deut. Staatsr. u. Bundesstsr., 3. vyd., 1865 I., p. 96. sq., 104. sq.

[2]) *J. Čelakovský* v Čes. děj. práv. (Ott. Slov. N. VI. 499.) formuloval pro dobu habsburského panství idealní příslušenství České koruny k říši jako pouhou personální unii, jakmile moc císařská s královskou mocí českou byla spojena, protože poměr k říši byl toliko osobním poměrem krále českého k císaři římskému. I když koruna česká pokládala se stále za předního člena říše, byla státem samostatným, a pak spojení státní mezi ní a říší mělo povahu mezinárodní a císař býval tu jediným pojítkem, jsa vždy zároveň králem českým.

[3]) Von Teutschland u. dessen Staatsvfg. überhaupt, Stuttgart 1766, p. 27. sq, o Moravě, Lužicích a Slezsku p. 30.—37. K bližšímu objasnění názorů tohoto autora četných mnohosvazkových děl — jeho něm. stát. právo čítá 50 sv. — budiž dodáno, že dle něho všeobecně lenní poměr neruší suverenity, že kurfirstové však jsou jen polosuverenní, t. j. takovými regenty, kteří sice 1. nejsou zcela neodvislými, 2. mají však přece určitá oprávnění jinak jen souverainům příslušející, kterýchž ostatním říšským stavům se nedostává; rozdíl je tu prý ten, že souverain jedná ve všem jedině dle svého uvážení, polosuverenní však musí se říditi ústavou a pravidly státu, jehož je členem, a uznávati aspoň vrchní panství regenta a státu, jemuž je poddán, (Versuch ein. eur. Völkerr., 1777, I. p. 37., Beitr. z. eur. Völkerr. I. 508, 1778). Spisy *Moserovy* měly na státovědu XVIII. st. značný vliv, jakého ku konci století požívala jen ještě škola *Pütterova* (*Haeberlin*, *Gönner*, *Leist*). *Moser* byl mezi těmi, kteří bránili práva stavovská proti zeměpánům, jmenovitě vystupoval proti pojetí, že by byla jen odvolatelnými privilegiemi, od zeměpána odvozenými, a že by stavové nebyli zástupci svých zemí.

u říšských instancí, ještě neplyne, že by též sama byla chtěla uznati povinnost, státi k soudu na žalobu tam od říšského knížete na ni vznesenou — (tak požadovalo Prusko, stěžujíc si, že rakouský dům sice rád chce požívati ochrany říše, když myslí, že byl uražen členem říšských stavů, že však nikterak nechce státi pod říšskými soudy, když člena říšských stavů sám urazil, kteréžto jednání odporuje nejen vší slušnosti, ale i všem pravidlům občanské společnosti a předním zásadám práva přirozeného, a proto prý proti těmto prvním právům člověka nemohou domu rakouskému pomoci žádná privilegia, která si beztoho zvětšiny sám dal, ani říšská snesení, která si dobře dovedl vynutiti). Ze zemí přivtělených Morava byla kdysi nepochybným lénem říše a tento lenní svazek k říši prý ještě trvá, »ježto králové čeští mezi jiným bývají obdařováni lénem na markrabství, knížectví a země«; Lužice též zůstala v lenním svazku k říši, ježto prý Ferdinand III. při odstoupení jejím kurfirstovi saskému nemohl tímto jednostranným jednáním zadati ničeho z práv říše, třeba že si vyhradil všechna práva lenní jen jako král český. Nad Slezskem odstoupeným králi pruskému podržel prý císař jura imperii, která si v listině stvrzující usnesení říšského sněmu z r. 1751 o garantování míru drážďanského byl vyhradil; přes to přece však král pruský přijal titul suverenního a nejvyššího vévody za Slezsko, píše se tak, císař mu dokonce sám tento titul i ze své říšské kanceláře dává, a král pruský vřadil si i nabyté hrabství Kladské mezi své suverenní státy, bez uznání císařova imperia.

J. St. Pütter[4]) má Čechy od doby podrobení jejich knížat a od obnoveného spojení s říší (1708) za její část, kteráž požívá pouze staré přednosti královského titulu; přiznává však, že nepřispívaly k výdajům říšským, ježto nenáležejíce k říšským krajům, mezi kurfirství toliko dle jména se počítaly; ježto pak před r. 1708 ve skutečném spojení s říší nebyly, nevykonávaly také presentací přísedících k soudu komornímu. Shledává velmi podivným, že panovník český, jako král, náleží zároveň k říšským stavům, ježto dle zřízení celé Evropy král prý jen králem neodvislým býti může, kdežto od vlastnosti člena říšských stavů nelze odděliti pojem odvislosti od říše; tento odpor, že Čechy mají krále, jenž zároveň je říšským knížetem, není jiného prý než přežitek z doby, kdy středověké právo mezinárodní pokládalo za přípustno, aby králové císaře nad sebou uznávali, a odtud prý též skutečnost, že vládce Čech je v jedné osobě králem i kurfirstem.[5]) Náleží k stavům říšským, kteří

[4]) Anleit. z. Teut. Staatsr. (překl. Hohenthalův), 1791, p. 31., 84., 103.; Histor. Entwklg d. heut. Staatsvfg d. deut. Reich., 1786, I. 69., II. 296., 362. sq., III. 14., 38. sq.; Teut. Reichsgesch, 1778, 139., 219., 330.; Unparteyisches rechtl. Bedenken üb. d. zw. d. Kr. Böh. u. d. H. v. Zedtwitz weg. Mittelbar. od. Unmittel. d. Herrsch. Asch obwalt. Streit., 1772, p. 5., 8, 161.

[5]) Z úplné neodvislosti jiných korunovaných hlav nedá se prý souditi na tutéž neodvislost koruny Č., jak mínila Marie Terezie v reskriptu z 2. bř. r. 1769 k čes. kurfirstskému vyslanci, pravíc, že »koruna Č. mocí práv majestátu jí původně a vlastním právem příslušejících neuznává nad sebou žádného soudce a nikomu nemá se co ospravedlňovati«.

nosí korunu, ale těmto proto ještě nepřísluší žádná přednost, leč by osoba králova od osobnosti říšského knížete nikterak nedala se odděliti; ostatně je rozdíl, zda drží člen říšských stavů říši volební (takto dva kurfirstové saští stali se po sobě králi polskými), zda jen nahodilé okolnosti udělí říšskému knížeti na nějaký čas zahraničnou korunu, zda spojení je dědičné a v budoucnosti trvalé (Uhry, V. Britannie), nebo zda každý panovník jako král švédský, držitel Pomořanska, již tím samým je zároveň říšským knížetem, kdež koruna je v nerozlučném spojení se stavovstvím. Takový je úsudek čelného právníka posledních dob starého císařství.

Spisovatelé do r. 1866, kteří byli spracovali státní právo Německého Spolku (jako *Klüber, S. Jordan, Weiss, Maurenbrecher*) stojí již vesměs pod vlivem skutečnosti, že země české dostaly se s dědičnými zeměmi rakouskými do Spolku stejně jako země, které byly kdysi »náležely k říši německé« (odst. 2. čl. 1. Víd. Spol. Akty), a spokojují se pak prostým poukazem na rakouské prohlášení z 6. dubna 1818, kteréž české země k říši připočetlo. Opatrněji vyjadřuje se z nich jen *Zoepfl*: Böhmen galt stets als eigentliches Reichsland, als ein Kurstaat, wenngleich als ein selbstständiges Königreich. [6]) V německoprávní literatuře poslední doby pak opakuje se konstatování příslušnosti českých zemí k říši bez přesnějšího vymezení vzájemného poměru; tak *Schulte* (Lehrb. d. d. Reichs- u. Rechtsg., 1892, p. 202., 215) praví, že Karel IV. asi nevěřil na neodvislost českých zemí od říše, když v Zl. Bulle nařídil, že synové světských kurfirstův od 7. roku česky a italsky se mají učiti, aby později záležitosti říšské z těchto zemí s císařem spolu rozhodovati mohli; upozorňuje sice na rozdíl, že v Čechách zachována byla Zl. Bullou volba krále per regnicolas, kdežto v ostatních kurfirstvích po vymření rodu panovnického nastupovalo právo císařovo je znovu uděliti, dodává však, že prý Karel o toto právo volby málo se staral, jak dokazuje jeho prohlášení o nástupnickém právu, že po vymření české linie přejde na moravskou absque electione sive assumptione alia.

Dle *Schroedera* (L. d. d. Rechtsg. 1898, p. 386—8) staly se Čechy za Jindřicha I. říšským lénem a byly od té doby s nepatrnými přestávkami stále počítány k říši, k níž i Morava od 1028 patřila, zprvu jako lenní české knížectví, od 1182 prý jako říšsko-bezprostřední knížectví, které však zůstalo s Čechami spojeno. Jinak uznává, že knížectví české mělo postavení zvláštní, že kníže sice náležel ku knížatům říšským, jako oba biskupové, kteří až do 11. stol. přijímali investituru od říše, že však zřízení země bylo zcela samostatným, a že nelze souditi, proč by vrchní panství říše bylo se vztahovalo i na vnitřní světské záležitosti zemské; Palackému však přece namítá, že neprávem mluví o svrchovanosti zemí českých. Později, mluvě o rozkladu říše v novověku, sám

[6]) Grunds. d. gem. deut. Staatsr., 1863, I. 164. Ještě u *Jordana* (Lehrb. d. allg. u. deut. Stsr., 1831, p. 181.) čte se, patrně jako reminiscence na Saské Zrcadlo, že český král, měl-li zastávati hodnost voleneckou a říšský úřad, musil býti německým mužem.

uvádí, že již od Sigmunda těžiště dědičných zemí císařských bylo mimo říši a ukazuje na korunu českou, jako uherskou.

Vnitřní ústavní neodvislost a samostatnost koruny není ovšem popřena ani v německé literatuře rakouských dějin říšských (*Huber*, Oest. Reichsg., 1895, *Bachmann:* Lehrb. d. ö. R., 1895—6), která sice přijímá příslušnost a lenní poměr k říši, nicméně poměr českých zemí k říši s většími menšími modifikacemi má celkem za volný, nerovnajíc jich veskrze ostatním lénům říšským. [7]) Jen *Luschin* (Grundr. d Oest. Reichsg., 1899, p. 166.) tvrdí, že mezi postavením českých zemí k říši a mezi povahou ostatních říšských lén nebylo žádného kvalitativního rozdílu; poráží však sám tuto svoji všeobecnou formulaci hned tím, že zemím českým je nucen přiznati vnitřní ústavní i organisační samostatnost v plném rozsahu. Dle toho pak ovšem záleží především na pochopení rozdílu mezi vnějším postavením českých zemí k říši a mezi postavením ostatních říšských territorií, kteráž až do zániku říše vesměs podléhala zásadně říšské státní moci právní (třeba že de facto zeměpáni ve větších territoriích účinnost její dovedli znamenitě snižovati), a z nichž většinu mimo svazek státoprávní poutal k říši též lenní poměr k říšskému panovníku.

K rozhledu po stavu otázky je všeobecně říci, že pro existenci toho onoho právního poměru nejsou ještě rozhodnými samy výrazy positivních právních pravidel, kterými poměr došel úpravy. Terminologie starších státních aktův i smluv není vždy přesným výrazem skutečně celkové právní úpravy poměrův, poskytujíc tak vhodné pole sporům o myšlenkách, které měly býti vyjádřeny; jmenovitě z užití týchž označení pro několik poměrů nedá se hned souditi na jejich stejnou státoprávní podstatu. [8]) Mimo to za oné doby středověku i ještě novověku, kdy udržovala se stálá tradice, že císařové římští národa německého jsou dědici vševládných imperatorů světového panství římského, jejichž moci všichni druzí vládcové jsou poddáni, užívalo se formy císařských privilegií všeobecně i tam, kde dle pravé podstaty jednalo se jen o mezinárodní poměry smluvní, neboť jakékoliv obmezení světové císařské moci a exempce z ní mohly býti založeny jako ius singulare toliko konkretním aktem císařovým. Jedině císař mohl udělovati tituly královské, on uznával a potvrzoval panovníky jako hlava křesťanského světa vedle papeže; i přel se o své právo vyššího panství i s mocnými králi francouzskými, z nichž Filipu Sličnému samým papežem Bonifácem VIII. dostalo se odsouzení v prudkých slovech o »superbia Galli-

---

[7]) V. o tom *B. Rieger:* Říš. děj rak., 1898, p. 9. sq. a t. pozn. 8. *Bachmann* uznává, že země české vyvíjely se na dvojím základu, jednak jako vlastní říše s národní dynastií a domácím právem, jednak ve stálé příslušnosti k Německu, jako říšské území a kurfirstství. *Huber* mluví o úplné vnitřní neodvislosti Čech, i uznává taktéž trvání zvláštních zřízení českých do pol. 18. st.

[8]) Táž věc je ostatně i při výkladu novějších mezinárodních a ústavních aktův. Stačí ukázati jen na neurčité koncepce berlínské smlouvy a na známý výrok *Haenelův* o »barbarském jazyce německé ústavy«.

cana« za to, že nechtěl spolu s králi anglickými uznávati poddanost nástupcům Augustovým.[9]) Z toho, že si císařové vůči jiným panovníkům nadvládu osobovali, ovšem neplynula žádná státoprávní podřízenost, avšak tato nebyla právně založena ani tehdy, když císařům začasté přece podařilo se vliv svůj politicky uplatniti i ve vnitřních záležitostech jiných zemí, ve kterých fakticky zasahovali do státoprávních poměrův, aniž ingerence jejich došla v právním řádu výrazu a aniž mohla takto utvořiti státní spojení právní. V těchto mezistátních stycích středověku, které více než na vztahy zemí obmezovaly se na vzájemné poměry panovníkův, jejichž panovnická moc stejně složena byla z aggregátu soukromých jejich práv, jako z práv skutečné moci státní, žádná ze stran nečinila křivdy, přikládala-li moci své attributy, které nebyly právem strany druhé, právem založeným na nejrůznějších nabyvacích způsobech. Tyto více méně úzké panovnické vztahy mohly, ale nemusily míti vždy reflexních účinků na oboustranné poměry samých státův; tam, kde mezi státy došlo k takovému právnímu poměru, který v určitých pojmových znacích nabyl právního výrazu, lze ovšem dle těchto znaků, ve formě státního spojení obsažených, souditi na právní povahu státoprávních stykův oněch státův a vyložiti ji pak dle vyšších pojmových kategorií.

Poměr českých zemí k říši za starších dob středověku postrádal pevné povahy státoprávní. Často dovolávaná dávná povinnost Čech, odváděti říši tribut, neměla positivního obsahu mimo placení a přijetí poplatku; nemohla tudíž založiti poměr jednostranné právní odvislosti, poněvadž zavázaný stát český nebyl nijak omezen ve výkonu svých práv výsostných mocí říše a to ani positivně, ani negativně; že by říši bylo příslušelo právo, svou vůlí závaznost jednostranně utužovati, nemůže býti řeči, ježto objem závazku byl stanoven jednou pro vždy na základě úmluvy. Poplatnost znamenala spíše přiznání čestné přednosti v tehdejších poměrech mezinárodních, nikoli vázanost cizí státní vůlí, kteráž by jako nadřízená vykonávala vliv na státní moc poplatného státu. Není sice přímého důvodu, proč by i tato prastará forma státních vztahů měla býti zkoušena na pojmu suverenity, ježto, jak *Preuss* řekl, suverenita je vedoucím principem teprve u novověkých státův absolutistických, pojmem, k němuž dospělo se především konsolidováním moci panovnické; nicméně možno aspoň tolik uvésti, že při neobyčejné rozšířenosti poplatkových závazkův, z nichž mnohé přešly i do doby nejnovější, nebyl jim přikládán[10]) ani u starších kompetentních autorit vliv rozhodující na suverenitu panovnickou i státní. Nebyltě to nikdo menší, než sám první právnický theoretik pojmu suve-

---

[9]) Et sicut luna nullum lumen habet, nisi quod recipit a sole, sic nec aliqua terrena potestas aliquid habet nisi quod recipit ab ecclesiastica potestate. Nec insurgat hic superbia Gallicana, quae dicit quod non recognoscit superiorem. Mentiuntur: quia de iure sunt et esse debent sub rege Romano et imperatore. (Viollet: Histoire des inst. pol. de la Fr., II., p. 41.).

[10]) *Hancke:* Bodin, p. 13. sq, *Bornhak:* Ein. Abhängigk., p. 39.

renity, přísný zastance monarchické moci Jindřicha III. ve Francii, *Jean Bodin*, jenž ve svém roztřídění vládců správně liší mezi tributum coactum a pensio libera, kterážto byla placena na základě smírného, smluvního ujednání, nikoli na znak podrobení se, a zakládajíc poměr oboustranný, suverenitě nepraejudikovala, ani nenesla s sebou uznání cizí nadřízené moci vyšší, pokud oprávněný panovník jiných větších práv nemohl s úspěchem si osobovati. Dobře připomíná, že sám Ferdinand I. Turkům tributem zavázati se musil, a že proto suverenita jeho neutrpěla újmy, přes to, že se Turci chlubili, kterak mají poplatným i německého císaře.[11]) Povinnost z poplatkového závazku plynoucí, aby ve válkách říšských země české nestály na straně nepřátel, byla jen neurčitým závazkem allianční, ceny velmi problematické, ježto vědomí o nějakém společném účelu bývalo velmi slabé a závazek tento neměl nijaké organisace právní.[12])

Za římských výprav německých císařův docházelo k vojenským alliancím, při nichž král český s many svými stál pod vojenským náčelnictvím císařovým a účastnil se vojenských operací pod velením říšských vůdcův. Zásadního státoprávního významu tyto vojenské svazky však neměly; byly pouhým spojením vojenských sborů pro každé tažení zvláště, a nebyly výrazem státoprávní povinnosti země k obraně říše.

---

[11]) *Jean Bodin* (1530—1596): Le premier est le prince tributaire, qui est moindre au traité que celui auquel il doit tribut et néanmoins il retient tout droit de souveraineté, sans autre submission à celui auquel le tribut est payé. — ... Car en payant le tribut qu'il a promis pour avoir la paix, il est quitte, et n'a que faire d'autruy pour defendre son estat. Mais il y a bien difference entre ceux, qui sont en protection simplement, et ceux qui tiennent en foy et hommage... que les Princes qui sont en protection. s'il n'y a autre subiection, retiennent la souveraineté, ores qu'ils ayent traicté alliance inegale, par laquelle ils sont tenu recongnoistre leurs protecteurs en tout honneur. (Les six liv. d. l. Rép., Paris, 1583, chez J. d. Puys, l. I. c. 9. 162. sq.) — V lat. vyd.: Itaque cum ad vim prolapsa esset populus Turcarum, opes eblanditus est contra Ferdinandum, cui tamen provincias aliquot fruendas Turca reliquit, ea lege, ut fisco vectigal annuum dependeret, qua ex re Turcarum princeps Imperatorem Germanorum se tributarium habere gloriatur. Imperator vero pensionem, non tributum appellat: differt autem hoc ab illo, quod tributum a subditis aut ab illis, qui potentiorum vi coacti, ut libertate ac pace fruerentur, pecuniam victoribus se daturos spoponderunt, pensio libera est seu a cliente, seu ab iis solvatur, qui aequo foedere societatem et amicitiam cum iis inierunt, qui sese cum hostibus coniunxerint: seu ab iis auxiliares copias urgente bello accipiant. (De Rep. l. sex, ed. 4., Ursellis 1601, l. I. c. 9. p. 170 sq.)

[12]) O celém tomto poměru a o poměru zemí českých k říši vůbec v. *Kalouskovo* Čes. stát. právo (1.—67.), kdež celý soubor sporných otázek sem spadajících je vyložen a to namnoze s konečnou platností; jeho vývody nebyly alterovány tím, co namítá se od některých historikův a právníků německých. Z těchto *Pernice* (D. Verfassungsr. d i. Reichsr. vertr. Königr. u. Länd. p. 29. sq.) ozývá se sice velmi rázně proti tvrzením českých historikův o povinnosti tributní; sám však zapomíná, že závazkem poplatním neutrpí zavázaný stát žádného omezení své státní moci v určitém oboru ve prospěch jiné moci státní. O právním poměru č. zemí k říši dále *J. Čelakovský* v Ott. Sl. N. sv. VI. při Čes. děj práv.

Toliko český král jako říšský kníže (ovšem bezprostředný) v této své vlastnosti měl povinnost císaře provázeti, jako zase požíval práv knížete říšského. Účastnil-li se výprav, neplyne z toho ještě povinnost země, kteréž král byl hlavou; za dob feudalního válečnictví mohl si král (ať jako říšský kníže, ať jako český panovník) opatřiti vojsko jen výzvou svých manův a mohl jím sám disponovati. Později, za dob vyvinuté ústavy stavovské nebylo pochybnosti, že říšské povinnosti vojenské na země české se nevztahují, ježto stavové, jsouce zavázáni jen k obraně země, nebyli by uznali žádné vojenské závaznosti k obraně říše, a král, chtěl-li císaři přispěti, musil si sbírati vojsko na svůj náklad.

Zbývá pro starší dobu jenom otázka, zda vojenská povinnost říšských knížat provázeti císaře (Heerfolgepflicht) měla základ státoprávní, či zda spočívala na svazku lenním? Že měla základ státoprávní, dovozuje se z toho, že na odepření této povinnosti byly stanoveny různé tresty; odepření služby manem trestalo se jako felonie ztrátou léna, kdežto říšský kníže pro týž čin upadl jako velezrádce do říšské klatby.[13]) V tom směru však právě nelze povinnost českého panovníka rovnati vojenským službám jiných říšských knížat. Dvorská i vojenská služba těchto ostatních totiž spočívala na základě úředním, státoprávním, a také jejich stavovská důstojnost (říšských knížat) měla základ v udělení říšského úřadu hrabského; měli tedy k říši jiné povinnosti státoprávní, než král český, jehož postavení, jako postavení samostatného vévody kmenového (Stammherzog), nemohlo se srovnávati s úřednickým rázem vévodské moci jiných říšských knížat, nemajících vlastní, neodvozené panovnické a dynastické moci. Říšské knížectví českého krále mělo také jiný základ, než knížectví vévody burgundského nebo hraběte flanderského, kteří náleželi sice k stavům francouzským, avšak pro svá německá léna počítali se ku knížatům říšským. Z toho dá se pak pochopiti, proč vojenská povinnost česká byla volnější, že král nepodléhal vyzvání císařovu tak, že by na jeho rozkaz byl musil svoje many jednoduše mobilisovati; proč záhy, za Fridricha II., bylo králi přiznáno oprávnění, sprostiti se vojenské povinnosti složením peněžného obnosu, a proč králové ani po svých válkách s císaři neztráceli království pro vzpouru manovu.[14]) Povinnost českých panovníků, i když

[13]) *Schroeder* l. c. p. 510. *B. Rieger*, Říš. děj. p. 120., pozn. 21.

[14]) *Pernice*, l. c. 83., vypočítává dlouhou řadu výprav, na nichž králové čeští brali účast nerozeznává však hlavní věci, byla-li povinnost králova lenní, nebo státoprávní, byla-li povinností osobní, či povinností země jako části říše, nebo pouhým spolkem ad hoc. Pro své tvrzení, že byla uznáním obyčejného lenního svazku territoria samého, ovšem důkazu najíti nemohl. Konečně i když se dá dokázati státoprávní povinnost králova z jeho důstojnosti říš knížete, není tím pro poměr země k říši ničeho řečeno, protože říšská knížata nebyla v organisaci říše representanty svých territorií a jejich knížecká důstojnost záležela na osobním udělení, při kterém ani osoba oprávněného neurčovala se vždy držením jistého territoria. Obyčejnou lenní povinností však vojenské přispění nebylo, ježto česká moc královská neměla základ v lenním udělení úřadu.

třeba plynula ze smlouvy lenní, ze závazku vasallova pomáhati císaři v jeho válkách, neb ať byla státoprávní povinností královou jakožto říšského knížete, přece zůstávala volnější a podstatně jinou, jako již celý lenní svazek byl podstatně jiný, a nezakládal takový poměr k říši, jako u jiných knížat, které pojila k říši zároveň ještě soustava říšského zřízení úředního.[15])

V Čechách nebývaly celkem popírány manské vztahy královy k císaři a říši, jen o jejich objem a dosah a později též o jejich předmět býval spor. I když bez delších úvah lze do vydání Zl. Bully 1356 a do r. 1400 vůbec připustiti užší svazek koruny k říši, sprostředkovaný formou lenního poměru, při čemž docházelo k uzavírání formální lenní smlouvy a udělování lenní investitury císařem, nelze v tom ani před Zl. Bullou spatřovati újmu územní a ústavní samostatnosti koruny proto, že země české nebyly obyčejným lénem úředním,[16]) jako územky jiných knížat říšských (podléhající nejen povinnostem lenním, ale nerozlučně zároveň státoprávním, úředním), nýbrž skutečným »imperii membrum nobilius«. Z formy lenní smlouvy plynula ovšem určitá vnější závislost od říše, podřízenost manova císaři jako vrchnímu pánu lennímu a ochranci, jenž ovšem s říší požíval určitých práv z lenního svazku; naproti tomu však koruna nebyla podrobena obyčejným důsledkům lenního poměru u lén úředních, kdež udělováno bylo lénem území i s výkonem určitých práv výsostných uvnitř něho.[17]) Tak jako v Čechách nemohlo nikdy býti řeči o tom, že by král mohl pozbýti království pro nedostatek císařské lenní investitury, nedal se lenní svazek (v obyčejném smyslu) nikterak sloučiti s povahou monarchie volební, jakou Čechy byly, ani dědičné, kdež císaři zbývalo pouhé formalní potvrzení panovníka, nastupujícího dle zemské ústavy o posloupnosti trůnní; vždyť samo privilegium Fridrichovo z 1212, 1346 nově vyložené, uznalo dědičnost i případnou volebnost českého trůnu, vyloučilo každou odúmrť na říši, také zaručovalo jednotu království a královské moci i naproti císařům; již tím byly vyloučeny pravidelné účinky lenního poměru, nemohlo docházeti k znovudělení českých zemí lénem a nedostatek investitury nezbavoval krále jeho práv, ježto vládl z vlastní moci starší, potvrzení císařské pak nebylo podmínkou výkonu práv panovnických. Že král měl potvrzení císařského potřebí k uznání svého postavení v říši, vůči jiným knížatům říšským, nebylo s jeho výsostnými právy uvnitř zemí českých nikterak v souvislosti. Tuto nemusil svá výsostná práva lénem přijímati.

---

[15]) Nyní *B. Rieger*: Ústavní děj. Rak., p. 8. (otisk z Ott. Sl. N.).
[16]) Ib.
[17]) *Pernice*, jenž veškeru objektivitu vědeckého nazírání takřka výhradně pro sebe a německé historiky reklamuje, vyložil na p. 46. l. c. Karlův infeudační list z 15. května 1366 (*Kalousek* p. 43.) tak duchaplně, že by koruna česká jako subjekt byla měla zároveň lénem od říše sama sebe jako objekt, kterýžto logický smysl byl by se snad i středověkému stilu curiae zdál povážlivým.

Ani území koruny nepodléhalo právům vrchního panství (vlastnictví) lenního pána; nevztahoval se na ně zákaz zcizení části lenního předmětu, kdežto dle říšského lenního práva bylo třeba vždy císařova svolení k zcizení říšských lén;[18]) Zl. Bulla znovu vyloučila spadnutí království jako léna na říši, ač u jiných kurfirství tak neustanovila; území koruny stálo pod přímou státní mocí královou bez lenních omezení práv panovnických, a přivtělené země neměly nijakých přímých vztahů k říši, jak již pevně zajistily Karlovy inkorporační majestáty (1348 a 1355).[19]) Území jiných manů stálo sice též pod jejich přímou státní mocí; avšak jednak uvnitř jejich území nebyli jim všichni poddáni jako obyvatelé království českého svému králi, jelikož jejich územní výsost bývala prolamována přímou podřízeností některých poddaných říši, jednak císař zachoval sobě povždy práva vrchního vlastnictví, která docházela vždy nového výrazu v opětném udělení území v léno při spadnutí léna na říši po vymření oprávněné rodiny a v obnovování investitur při tom, — čímž státní moc manů nabývala povahy soukromoprávně propůjčených práv státní výsosti, nikoli vlastní moci původní ze zvláštní ústavy země; přímé moci lenního pána podléhali manové již dle práva lenního, říšská knížata podléhala však ještě státoprávní moci císařově, ježto byla původně zastávala říšské úřady královské, které s územím přijímala v léno. Když tedy obsahem lenní smlouvy českých králů nemohlo býti skutečné udělení práv výsostných v určitém území, ježto jim výkon královských práv příslušel ze staršího práva zemského, nikoli jako držitelům říšských úřadův, znamenaly pak lenní smlouvy spíše unilateralní uznání císaře za lenního pána s lenní ochranou za tím účelem, aby ve vypracované říšské lenní soustavě králům českým dostalo se rovného postavení s ostatními říšskými knížaty, — neboť za dob úplného zřízení lenního bylo udělování a přijímání léna formou, ve kterou se zahalovaly veškery ústavní a státoprávní změny nejrůznějšího obsahu, a kterou upravovaly se pak i vzájemné poměry zemí. Nejsou zajisté ve zřízení feudalním řídkými ani ty případy, v nichž základem lenního poměru nebyla dokonce nijaká realní koncesse se strany lenního pána, nýbrž ve kterých se udělení lénem jen fingovalo za jiným účelem, kdež udělení dělo se jen formalně, a vassal prohlašoval, že to, co dosud držel svobodně a právem výlučným, napříště držeti chce titulem lenním od pána lenního, aniž by to však mělo vliv na postavení a povinnosti manovy.[20])

---

[18]) Zachariae l. c. II. 602.

[19]) Jinak byla by M. Teresie k odstoupení Slezska králi pruskému (1742) měla zapotřebí svolení císařova jakožto lenního pána, kdežto ve skutečnosti vyžádal si král pruský svolení českých stavů dle ústavy české, jejichž svolení znamenalo nejen souhlas k opatření státní správy finanční, nýbrž požadavek jeho obmezoval panovníka i v uzavírání smluv mezinárodních, byť právo míru i války bylo panovnickou praerogativou Nedostatek přivolení říše k odstoupení Slezska je nápadným i *Pütterovi* (Hist. Ent. III. 40.).

[20]) K tomu vztahují se výroky: Quod si jam subjecit mihi bona sua, accipiendo illa a me in feudum, videtur ea mihi tradidisse et in me domi-

Nelze ovšem říci, měl-li lenní poměr králů k říši právě tento význam; jde jen o to, že, byly-li české země lénem, byly lénem od jiných lén kvalitativně rozdílným, že v celém poměru šlo více o úplnost lenní hierarchie, než o věcnou podstatu léna, více o formu léna. Ostatně sesazení Václava IV. r. 1400 a následující události způsobily takové uvolnění vztahů českých zemí k říši, že Jiří z Poděbrad uznával manský závazek již jen za kurfirství a úřad arcičíšnický, výslovně prohlásiv, že se lenní poměr nevztahuje na území koruny české; v lenním svazku byla dále některá říšská panství králi udělená, která mohl přijímati tak, jako mohl míti vlastní statky allodialní. Předmětem lenního udělení bylo tedy od doby Jiřího z Poděbrad dle samých listin jen kurfirství a arciúřad říšský, jenž jako ostatní arciúřady říšské byl důstojností čestnou, tak že v pozdějších dobách nevykonávali ani kurfirstové úřadů svých při císařské korunovaci osobně, nýbrž dávali se pravidelně zastupovati členy šlechtických rodin, kterým byli arciúřady jako t. zv. dědičné úřady v léno dále udělili. Že lenní svazek za říšský úřad, statky a říšská panství nevylučoval suverenitu panovníkovu jako českého krále, kterýž ve svém území zůstával stále nejvyšším pánem, nevyžaduje důkazu; možno však i tu dovolati se úsudku *Bodinova,* jenž tehdejší nauku pozdní renaissance přesně byl formuloval, přiznávaje zeměpánu suverenitu za země, které nebyly ve svazku lenním cizího panovníka. [21]) Za oné doby, kdy i jiní mocní zeměpáni a sám papež přijímali léna, byl poměr lenní se suverenitou v odporu jen potud, pokud zeměpán nebyl vládcem ještě v jiné zemi, ve které by byl nejvyšším a neodvislým: — panovník mohl dle tehdejší nauky v jednom ze svých států býti suverénem, a v druhém poddaným vassalem, aniž bylo lze poměr lenní rozšiřovati i na jeho země vlastní, ve kterých byl suverenním. V tom právě již je dobře rozlišováno, že panovník zůstává ve své zemi stále nejvyšším, třeba by mimo zemi byl ovládán vyšší mocí, jen když v jeho

---

nium transtulisse, iterum a me in feudum recepisse. (Durantis.) — Nou semper transfertur feudum in vasallum: immo plerumque is qui possidet et a nemine recognoscit, recipit illud ab illo propria voluntate, vel ut tyrannibus defendatur. (Hostiensis 13. st.) *V. Esmeinovy* dějiny franc. práva, p. 186.

[21]) »Le troisieme est le Prince souverain d'un pais, et hors protection, et neantmoins vassal d'un autre Prince pour quelque fief, pour lequel il doit l'honneur et service porté par son adveu. Le quatrieme est le vassal simple, qui doit la foy et hommage du fief, qu'il tient, est n'est point Prince souverain d'autre seigneurie, ny subiect de celuy duquel il tient le fief. Le cinquieme est le vassal lige d'un Prince souverain, duquel il n'est point subiect naturel.« (Ib. p. 162.) — »Quartum genus est eorum, qui Reges sunt et iura maiestatis in suos liberos exercent, sed aliorum fiduciarii seu feudatarii sunt, aliunde feudo accepto a principe, seu maiore, seu minore. Quintum genus est eorum, qui Reges non sunt, nec iura maiestatis habent, sed fiduciam propter feudum contraxerunt; qui a nostris simplices vasalli dicuntur. Sextum genus, vasalli ligii, qui data fide, domini dignitatem et existimationem tueri, ac pro eius salute arma sine exceptione capere.« (Ib. p. 170. sq.) — K tomu: Fournol: Bodin, prédécesseur de Montesquieu, p. 41 sq

zemi není vyššího vládce nad něho, nebo vládce stejné moci. Zeměpáni německých říšských territorií, ač se zvali domini terrae, byli v některých směrech přímo podřízeni i v zemích svých říšské moci, král český však nikoliv, neboť uvnitř jeho království nebylo nad něho vyššího.

Králové čeští dávali sobě až do Ferdinanda III. udělovati investituru a vyžadovali si potvrzení privilegií; od krále Vladislava (1477) vztahovala se investitura již jen na kurfirství a na ty země, které koruna lénem od říše drží. Mimo to však za předmět propůjčení lénem pokládala se i »regalia«, kteráž králové od císaře přijímali. Pokud by tu pod regaliemi měla rozuměti se některá vyhrazená zeměpanská práva výsostná (regál solní, horní, mincovní), nemělo by udělování regalií významu, protože stejně veškera tato výsostná práva náležela v českých zemích v obor původní a vlastní moci královské; dokonce však nelze snad z udělení regalií dovozovati, že by královská práva panovnická byla odvozena od říše. Zeměpanská výsostná práva resp. regalia nebyla za dřívějších dob projevy jednotné moci státní, určité všeobecné moci vyššího útvaru;[22]) nýbrž zeměpán osobně měl souhrn jistých práv jako jiní, a zakládal svá práva na nejrůznější tituly nabývací; měl sice práva jenom jemu vlastní, taková, která týkala se jeho vlády nad poddanými, ale i tato (na př. právo zákony dávati) považovala se za jeho práva osobní, nikoli za práva orgánu země. Jednotlivá práva zeměpánova stála tu proti souhrnu nabytých práv stavův i poddaných. Rozumí se, že »regalia« Zl. Bully nevyčerpávala z daleka rozsah moci panovnické, dokonce pak již nikoli obsah moci státní v zemích českých, kdež přistupoval široký obor ústavních oprávnění stavovských. Ani z udělování regalií v léno nelze pro Čechy dovozovati odvislost práv panovnických od propůjčení císařského: král, jenž držel lénem úřad kurfirstský, požíval přirozeně práv s úřadem spojených, ale udělení regalií v léno bylo by mělo jen tehdy význam, kdyby práva ona nebyla mu příslušela již z vlastní moci panovnické, a to ještě nejvýše význam jako sesílení titulu nabývacího, poskytované však jen kurfirstu říše, nikoli českému králi. Když Zl. Bulla práva regalní přiřkla všem kurfirstům, nedala tím českému králi ničeho, co by již nebyl měl; netvořila teprve nabyvacího titulu k regaliím, takže udělování jejich vlastně postrádalo materiálního důvodu.

Při výkladu takto pochybném jistě plnou platnost mají slova *Seydlova*, že právníku je každý právní ústav vykládati tak, aby měl

[22]) *Otto Mayer:* D. Vltgsr. p. 25. V zemích českých nebyl týž vývoj zeměpanské moci jako v německých territoriích říšských, ve kterých zeměpanská moc vytvářela se teprve postupným zatlačováním říšské moci z oborů moci zeměpanské, a stálým rozmnožováním výsostných práv zeměpánů na úkor moci císařské, jež trpěla snahou zeměpánů zaopatřiti sobě na všech stranách výjimky z říšské moci a proměniti takto svoji moc zeměpanskou v nejvyšší státní moc v území zeměpánově. V zemích českých nebylo třeba tohoto pochodu, ježto králové neměli svá práva zeměpanská odvozená od říše.

rozumný smysl a tu pak, jde-li zároveň o výklad, který by měl co nejméně fikcí, bude na snadě, propůjčování regalií dle jeho podstaty vysvětlovati ne jako akt konstitutivný, nýbrž jen jako potvrzení (uznání) práv panovnických, zejm. čestných práv královských, práv královského majestátu, při čem formální jich udělení císařem zajistiti má přednostní postavení královo v říši. [23]) Doma, v českých zemích, nepotřeboval král ovšem žádného formalního propůjčení neb potvrzení práv majestátních, ježto veškera práva královská vykonával na základě vlastní moci, nebyv nikdy říšským úředníkem ve formě mana; ale v říši, ve sboru říšských knížat a mezi kurfirsty, aby tam za krále byl uznáván, potřeboval k tomu potvrzení resp. formálního propůjčení čestných, majestátních práv královských, a proto králi na udělení jich často záleželo. Propůjčování regalií dělo se pak v tradicionelní lenní formě, zbytku to po právních aktech lenního zřízení, ježto propůjčování lénem bývalo druhdy obvyklým způsobem udělování neb uznávání práv v říšských ústavních poměrech. Ani tady nebylo tedy léno ve vlastním smyslu, neuděloval se souhrn výsostných práv na určitém území, nýbrž pod právní formou léna krylo se zaručení (ne konstituování) panovnických práv českých a majestátního postavení krále českého v říši, čehož ovšem bylo třeba vůči zeměpánům v říši, kteří byli many i zeměpány zároveň. Kurfirství a volenecký hlas úřadu číšnického byly již o sobě předmětem lenního udělení i náležely vlastně také k čestným přednostním právům královým, bývaly však uváděny vedle regalií, jako obsah lenní smlouvy.

Požadavek císařské konfirmace královských práv českého krále resp. přiznání jemu insignií královského majestátu, byl sice pro obvod říšské ústavy německé požadavkem právním, a byl i od českých králů uznáván jako právní závazek, když chtěli dojíti uznání svých práv přednostních v říši; neznamenal však žádného obmezení českých práv panovnických, ani králova státoprávního postavení v jeho zemích, aniž značil obmezení státoprávního postavení koruny. Ze závazku, králi českými dle ústavních obyčejův uznávaného, plynula sice určitá podřízenost právní (nikoli jen faktická), avšak pouze vnější, poněvadž nejvyšším pánem v území koruny a vyšším než každý jiný tam zůstal král, jenž v území svém byl vždy superiorem non recognoscens. Právě tak, jako králové vyžadovali si konfirmací císařských, vyžadovali sobh císařové uznání papežských, chtěli-li dojíti uznání svých majestátnícě práv v celém křesťanském světě: císařové k výkonu svých práv v říši taktéž nepotřebovali žádného papežského uznání, a přece povinnost,

---

[23]) Tak míní *B. Rieger* v přednáškách o rak. říš. děj.; ve středověku král. majestát vycházel formálně buď od císaře neb papeže. — Potvrzování práv panovnických mělo význam proti druhým kurfirstům, aby neupírali českému hlasu jeho privilegovaného postavení. Mocní kurfirstové jako saský a braniborský, snažíce se stále sobě jako volitelům zjednati supremacii nad zvoleným císařem, nalézali pak protiváhu v postavení českého krále v kollegiu kurfirstův, což císařové, jsouce pravidelně králi českými, dovedli oceniti, jak i jednání M. Teresie v r. 1770 ukazuje.

oznámiti každou volbu císařskou papeži, byla uznávána jako závazek právní a oficielní,[24]) nikoli jen politický, byť i papežům bylo odepřeno jakékoli účastenství při volbě císaře. Tento závazek oznamovati volbu papeži (uznávaný zvl. v 13. st.) měl v zápětí též určitou právní podřízenost, ježto církev v těchto dobách byla se ustavila jako skutečný stát a vykonávala i jeho attributy s vlastním zákonodárstvím a úřední hierarchií: a přece neuznání císaře papežem nezbavovalo císaře jeho výsostných říšských práv a neomezovalo jej, právě tak jako český král nepozbýval výkonu svých práv pro zanedbání investitury, jelikož nedostatek konfirmace císařské neměl jiné sankce, leda plné uznávání v říši a ve světě křesťanských států. Byly tu tedy případy oněch středověkých právních vztahů státův, ve kterých vyžadovalo se potvrzení práv od toho, u něhož měla dojíti uznání. Celá soustava státních privilegií byla na tom založena (stalo se dokonce, že císařové římští několikráte sami si vyžádali aprobace papežské, schválení cizí vyšší moci, mimo říši stojící, bez újmy svého státoprávního postavení).

Když od 15. stol. země koruny samy nepochybně již nebyly v přímém lenním svazku s říší, když s konsolidováním moci panovnické a vývojem ústav stavovských formy lenního zřízení upadaly, a když nad to důstojnost císařská, královská i kurfirstská zůstávala spojena v jediné osobě, ztrácela investitura českého krále na váze. V držbu domu rakouského r. 1526 přešla již koruna česká tak jako uherská ve vlastnosti neodvislého státu, jehož státní spojení s říší bylo nadále sprostředkováno jen státoprávním postavením panovníkovým v říši a vlastními jeho právy, pokud byla též právy zemskými; této neodvislosti království od říše nedotklo se, že panovník společný stál se svými zeměmi rakouskými v lenním i státoprávním svazku říše německé, ve kterou území starorakouské bylo pojato. Ostatně od času Ferdinanda III. r. 1628 i panovníci z domu rakouského přestali vyžadovati investuru dosud obvyklou od císaře; užívali pak, ježto jejich moc a neodvislost od říše znamenitě vzrostla, od míru westfalského výrazu »suverenity« jako král pruský i pro své země k říši náležející, byť jim, jak *Otto Mejer*[25]) poznamenává, suverenita příslušela jen za země k říši německé n e n á l e ž e j í c í.

Český král, jako člen sboru kurfirstův, byl povolán míti účast při určení nositele říšské panovnické moci, při volbě císaře. Králi příslušel tedy podíl na obstarání orgánu pro říši a výkon králova volebního práva byl tedy funkcí pro říši, pro státní osobnost říšského celku. Přímého reflexního účinku na země české královo volební právo pravidelně nemělo, neboť výkonem práva volebního byl obsah jeho konsumován beze vztahu k zemi; kurfirstové však stávali se hned po vykonané volbě právně poddanými nově zvolenému císaři, což však v českých zemích mělo jen formální význam, ježto osobnost císaře i krále kurfirsta většinou bývala táž. Právo, určiti svým aktem osobu držitele říšské státní moci, nevykonávali kurfirstové jako důsledek

---

[24]) *Rehm:* Allg. Staatsl., p 16. sq.
[25]) Einl. i. d. deut. Staatsr., 2. v., p. 25., 63.

nějakého orgánového zastoupení svých poddaných, nejednali jako ústavní jich representanti resp. ústavní zástupci svých států; neměli k výkonu volby moci delegované od svých poddaných, nýbrž jejich volenecká důstojnost byla oprávněním pošlým z říšského udělení, byla právem přednostním mezi ostatními říšskými stavy, plynula ze říšských zákonů a císařských privilegií. Než naproti tomu zase dle zákonů říšských kurfirství bylo nerozlučně spojeno s territoriem knížat voličův, bylo na jejich území »radikováno«; to znamenalo nejen, že osoba oprávněného voliče určuje se držbou zvlášť kvalifikovaného území, resp. výkonem výsostných práv uvnitř určitého území, nýbrž i kurfirství a hlas volenecký bylo lze nepřímo pokládati za příslušenství země. Volebního práva požíval vždy onen český král, který dle zemského řádu dědictvím neb volbou byl povolán k vládě v českých zemích; výjimkou však, když král nebyl v zemi přítomen, nebo dosud vlády nenastoupil a přísahy k zemi nesložil, byla připuštěna (jako r. 1519) k volbě deputace stavovská: vykonali tedy stavové svými zástupci účast českého panovníka na označení osoby císařovy, volbu panovníka říšského.[26]) Tím však stavové nikterak nestali se přímými poddanými císaře ani říše,[27]) třebaže stavové jinak zastupovali korporaci zemskou. Dle názoru, že kurfirství je příslušenstvím země, náleželo též mezi ona zemská práva, která stavové v nepřítomnosti nebo neschopnosti královĕ mohli vykonávati, jakož jim příslušelo vésti vládu v zemi; jim a jejich úřadům příslušel výkon všech výsostných práv v území, nebylo-li krále, jim příslušel stejně i výkon práv panovnických (a právě výkonem práv panovnických v určitém území určovala se osoba k volbě oprávněného); proto stavové měli se za kompetentní k výkonu volebního práva královského, na území radikovaného.[28]) Poddaným císaři stával se právně jen král kurfirst, za něhož stavové hlas vykonali, protože jim náleželo právo voliti krále. Že hlas volenecký vykonával pravidelně jednotlivec, král, v jeho nebytí však stavovská korporace svými zástupci, nemělo vlivu na povahu oprávnění; tak jako nerozhodovalo, zda předpokladem a důvodem nabytí práva volebního byl říšský úřad, či zda spíše, jak míní *Bryce*,[29]) úřad byl accessoriem práva volebního; obojí bylo právem královským, s územím nerozlučně spojeným.

Když kurfirství pokládalo se nepřímo za příslušenství země, měli stavové čeští býti povoláni, dáti nebo odepříti svůj souhlas, kdykoli se měla jeho dotknouti nějaká změna; tak r. 1770 bylo uznáno Marií Teresií, že jednostranná disposice panovníkova ve příčině volenectví a říšského arciúřadu v zemích českých nemá místa, tu že stavům jako spoluzástupcům koruny přísluší ústavní spolupůsobení ve příčině podobného jejího příslušenství. Kurfirstské kollegium a kurfirstská volenecká práva byla

---

[26]) *B. Rieger:* Příspěvek k děj. čes. kurfirství a arcičíšnictví, Práv. 1893.

[27]) Ani císař ani říše nenabyla moci nad stavy českými nebo uvnitř království.

[28]) *V. Kalousek* l. c. p. 49. sq.

[29]) The Holy Roman Empire, p. 235.

sice částí ústavní formy říše, dílem státního práva říše římsko-německé; avšak kurfirstské důstojenství a práva s ním souvislá byla též součástkou státního práva jednotlivých oprávněných zemí, tedy také částkou státního práva českého, i mělo vliv na státoprávní postavení koruny k říši. Od té doby, co bylo uznáno, že není lénem království české,[30]) nýbrž úřad kurfirstský, docházelo zvláštní postavení zemí českých v říši, kdykoliv se o ně jednalo, výrazu ještě patrnějšího. Již tím, že království samo lénem nebylo a že i král volený, resp. i stavové, jimž příslušela volba krále, mohli vykonati hlas při volbě císaře, ukazovalo se, že kurfirství české není v patrimoniu královĕ, a že jeho základ byl dle zvláštních privilegií a svobod českých, Zl. Bullou vyhražených, jiný, než u kurfirství jiných, kteráž sama byla říšskými lény. Když i stavové čeští byli někdy připuštěni k volbě císaře, mohlo se tak státi jen na základě českého zemského zřízení, dle starých řádův domácích vzhledem k tomu, že v nedostatku krále vedli správu země a ev. krále si volili; v jiných kurfirstvích nebylo nic podobného možno, ježto při nezpůsobilosti kurfirstově náleželo hlas vykonati jeho poručenstvu, zde však stavové čeští vykonali předpisy státního práva říšského i českého podle své zemské ústavy, kteráž tím spůsobem od kollegia kurfirstů byla uznána. Tu ústava říše ustupovala: v určité části řídila se domácími předpisy zemskými o právech stavův. Tu objevilo se znovu přednostní právo zemí českých a jejich privilegované postavení v říši; tu však objevilo se také, že spojení zemí českých s říší nebylo obmezeno výhradně na osobu společného panovníka, ježto při volbě císařské v nedostatku krále zemi, zemským zástupcům a zemské ústavě připadl podíl na zřízení říšského panovníka, podíl na ústavě říše; prostřednictvím panovníka a jeho práv, která byla s územím tak nerozlučně spojena, že byla též právy zemskými, korunními, ocitala se koruna česká nepřímo v státním spojení s říší i dle ústavy zemské, ovšem stále privilegovaná a jinak samostatná. V těchto případech mělo tedy státní spojení českých zemí s říší reflexní účinek i na státní osobnost zemskou, dle jejíhož zřízení právě vykonávala se veřejnoprávní funkce pro říši.

Když během 15. st. (a vlastně již od Zl. Bully) království bylo se vymklo z lenního svazku s říší, a z poměru lenního zbývaly jen manské povinnosti královy za kurfirství a úřad číšnický, když země české nadále jen prostřednictvím panovníkovým a takových jeho práv, která zároveň byla právy zemskými, ocitala se ve volném státním spojení s říší, nebylo právního podkladu, na kterém by království bylo se stalo takovou částí říše, jakými byla ostatní říšská území, v říšském územním

[30]) Protože král český měl ještě léna v říši, podléhal územní lenní výsosti říšské, totiž onomu oboru práv státní moci, který přísluší každé státní moci uvnitř jejího území, jako právo lenního zákonodárství, lenního soudnictví i vrchního dozoru; tak ovšem podléhali i jiní zeměpáni, kteří měli léna v zemích českých, území lenní výsosti české. V. čl. *Brockhausův* »Lehnshoheit« u Holtzendorffa (II. v.). *Pütter* v Unp r. Bed. liší léna, která podléhají lenní výsosti českého krále, od těch, která podléhají jeho moci zeměpanské (p. 5.).

svazku jsoucí.[31]) Říšské moci scházel jakýkoli vyšší vliv právní na stát a poddané české. Král jako kníže říšský měl sice povinnost účastniti se sněmů říšských; to však bylo by mělo na království jen tehdy vliv, kdyby se byl na sněmích objevoval jako zástupce země, kdyby účast na říšské vládě byla mu příslušela jako representantu a orgánu země, kdežto mu příslušela jen jako právo osobní přednosti, ježto vůbec starý říšský sněm německý nelze srovnávati se zastoupením poddaných a území, nýbrž jen se shromážděním osob z různých důvodův oprávněných, vždy na základě zvláštního udělení a přijetí povolaných. Říšská snesení nemusil král v zemích svých vykonávati, protože říšská zákonodárná moc neměla tu průchodu, a zemské zákony české nemusily se říditi ani absolutně rozkazujícími nebo zakazujícími zákony říšskými. V Čechách platila sice Zl. Bulla, zákon říšský; v době vydání jejího však byly země české s říší personálně spojeny a tu nemusila dojíti výrazu skutečnost, že císař a král »duas sustinet personas« (Zl. B. mohla tam platiti též jako zákon z české moci panovnické); ostatně spíše jen vyhražovala těmto zemím zvláštní postavení. Země koruny České byly pak vypuštěny z rozdělení říše na kraje, rakouské země od r. 1512 nikoliv; na země české nevztahovala se pravomoc říšského soudu komorního a říšské rady dvorské a byly vyjmuty i z jurisdikce císařovy, kterému ve věcech práva občanského rozhodování v určitých případech bylo příslušelo. Toto vše pak nebylo snad následkem privilegia de non evocando et appellando, jakého měli třeba ostatní kurfirsti a zeměpáni (i rak. arcivévoda), aby vyloučili příslušnost říšských instancí, nýbrž důsledkem neodvislého postavení koruny, v jejímž území výsostná práva bylo konati z královské moci české; a tak ještě Josef II. káral omyl pražského gubernia, jako by království potřebovalo privilegia de non evocando, o jakémž při Čechách jakožto neodvislé říši nikdy řeči býti nemůže [32])

V tom právě je rozdíl postavení koruny České od jiných territorií říšských, že tato území až do konce říše byla podrobena přímé, zásadní právní moci říšské, že byla ve státoprávním svazku s říší. Území říše byla podrobena nejen říšským zákonům, ale nad právy zeměpanské výsosti v jednotlivých částech říše stály říšské instance,[33]) především říšský soud komorní, jenž dbal, aby nebylo zneužíváno zeměpanské moci proti poddaným, kdykoli tito u něho žalobu proti zeměpánům svým pro překročení moci zeměpanské vznesli;[34]) privilegium de non appellando

---

[31]) O právní povaze staré říše německé a o poměru jednotlivých území k říši nejsou sice mínění s hlediska státoprávního sjednocena, tolik však je obecně uznáno, že až do konce svého říše byla s to, orgány svými vykonávati přímý vliv nejen na zeměpány, ale i na jejich poddané. *V. Brie* l. c. p. 145. sq.

[32]) *B. Rieger*: Císař Josef II. a český trůn, Osvěta 1897.

[33]) *G. Meyer*: Vltgsr. I. p. 37.

[34]) *Edgar Loening:* Lehrb. d. d. Vltgsr.. p. 772 sq. Již skutečnost, že zeměpáni měli před říšskými soudy své řádné forum, a že soudy říšské na žalobu rozhodovaly v mezích práva mezi poddaným a zeměpánem, byla dokladem, že bezprostřední podřízení poddaných říšské moci, moci vyššího útvaru, mělo význam právní až do zániku říše.

nevztahovalo se na žaloby poddaných proti zeměpánům, ani na případy odepření a protahování spravedlnosti. Říšský soud komorní byl i řádnou apelační instancí, kde nebylo privilegií, a při vší faktické malomocnosti proti velkým zeměpánům přece jim připomínal, že stojí pod kontrollou říše a že jejich zeměpanská moc před soudy říše má jen povahu souhrnu jednotlivých oprávnění, jejichž objem podléhá posouzení říšských instancí, tak že nad zeměpanskou mocí stojí ještě říšská moc právní, která chráníc poddané proti zeměpánům vykonává na poddané říše bezprostředný vliv, a brání, aby moc zeměpanská nestala se neobmezenou a neodvislou; význam tento nebyl ani u právníků na konci říše podceňován, naopak uváděn na doklad toho, že právo stojí i nad státní mocí (*Schlözer*).

Dosavadní poměr nezměnil se tím, když po readmissi nevykonávaného hlasu českého v radě kurfirstů (1708) stavové čeští, ač při jednání o readmissi nebyli spolupůsobili, vzali na se náklad spojený s vydržováním stálého vyslance při říšském sněmu a přísedícího při říšském soudu komorním; soud říšský nestal se tu orgánem vyššího svazku, k němuž by i země české byly náležely jako jeho část, nýbrž zůstal zřízením pro říši, a jen králi českému jako kurfirstovi říše příslušelo zastoupení v něm, jako při úřadech, které složeny jsou ze zástupců několika státův. Zastoupení v oligarchickém kollegiu kurfirstů při říšském sněmu i při říšském soudu bylo pouhým obnovením podílu, jaký králi jako kurfirstu příslušel na výkonu moci říšské; stavovské přispívání pak bylo jen důsledkem názoru, že hlas volenecký spojen je nerozlučně s držbou koruny, za jejíž spoluzástupce stavové čeští nepřestali se pokládati. Soud komorní nenabyl v českých zemích ani nejmenší místní nebo věcné příslušnosti; zákonodárná kompetence sněmu říšského jako před tím na ně se nevztahovala; úřady říšské vůbec nebyly společnými institucemi státoprávními pro země české a říši, jakož také nadále působnost říšských úřadů zůstala v zemích českých zcela vyloučena.[35]) Říše slíbila sice při readmissi, že béře království v ochranu dle zákonů říšských a řádu exekučního: prostý to slib vzájemné podpory, jenž na neodvislost státní nemá vlivu, ježto nemá základu v poměru podřízenosti,[36]) a nepředpokládá ani společné právní organisace.

Když konečně faktický rozklad římské říše národa německého byl složením císařské koruny německé také právně dokumentován, byly země rakouské i české dvor. dekretem z 21. srp. 1806 sproštěny jakéhokoli poměru k říši; tuť pravilo se jednak, že přestává důstojnost volenecká a úřad arcičíšnický, které ve vlastnosti říšského léna s korunou

---

[35]) Že jmenovitě správní reformy Marie Terezie a Josefa II. neměly na postavení českých zemí k říši žádného vlivu, o tom sr. státoprávní studie *B. Riegra:* Dílo centralismu v 18. st., Osvěta 1888, kdež vliv konsolidované zeměpanské moci na zemskou ústavu je ve svých důsledcích vystižen a oceněn. V. i: *Kramář*. D. böhm. Staatsr., p. 18. sq.

[36]) Dle průpovědi: Schutz und Schirm gibt keine Obrigkeit.

českou byly spojeny,[37]) jakož i každé spojení její s říší dle Fridrichových privilegií, Zl. Bully a readmisse, jednak císař a arcivévoda rakouský prohlásil se za nejvyššího lenního pána a suveréna v zemích rakouských. Ještě jednou země koruny české byly uvedeny ve spojení s territoriemi starého císařství: Císař rakouský přistoupil k Německému Spolku dle akty z 8. června 1815 za »veškery své země, dříve k říši přísluševší«; jen Uhry, přetrvavše snahy absolutismu josefinského, zůstaly vně Německého Spolku. Tento však nebyl právním nástupcem ani bývalé římské říše, ani rýnského spolku; jen spolčené svrchované státy (resp. jich knížata) měly bezprostřední podíl na jeho organisaci, a jen ony, nikoliv i poddaní, byly bezprostředně vázány spolkovými sneseními.[38]) Země české, které naproti staré říši byly požívaly zvláštního postavení, ježto jejich králi byl náležel hlas v kollegiu kurfirstův, a jejichž poměr k říši v posledních stoletích starého císařství byl souřadný, ztrácely se v tomto novém státním spojení mezi ostatními zeměmi monarchie, které společný panovník zastupoval; tak r. 1848 i Palackému podobně jako zástupcům z ostatních zemí rakouských a spolkových dostalo se pozvání na národní shromáždění do svatopavelského chrámu frankfurtského.[39]) Také tento spolkový poměr, ve kterém zemím českým i druhým zemím nynější monarchie opětně připadlo nésti oběti, jakých vyžadovaly snahy po převaze mocnářství ve Spolku proti vzrůstu rivalisujícího Pruska, za šedesát let po tom, kdy rozvázány byly vztahy českých zemí k starému císařství, skončil na výšinách u Chlumu.

Shrnou-li se důsledky staletých státních vztahův, ukazuje se, kterak země české ze státu poplatnického a lenního, který však nikdy nebyl obyčejným lénem, kde by byla králi bývala propůjčována lénem moc úřední, vyvíjely se pod určitou vnější závislostí na říši, až lenní svazek obmezuje se na čestný úřad říšský a právo volenecké, až konečně za Habsburků zaniká i zbytek lenních forem, a země české, vypuštěné z lenního spojení s říší, stávají se neodvislými od jakékoli moci říšské,

---

[37]) O tom: *B. Rieger*: Jak bylo zavedeno rak. císařství, Osvěta 1893; tu je správně upozorněno, že dokud cís důstojenství vztahovalo se i na rak. země nesvrchované, nemohlo značiti ještě jednotnou moc státní. Také *Hauke* (D. gesch. Grundl. d. Monarchenr. p. 96., 1894) uznává, že sice již před zánikem říše poddaní v zemích rak. podrobeni byli přímé státní moci zeměpánově, že však tento účinek docílen byl jen říšskými privilegiemi domu rak. udělenými. *Tezner* (D. oest. Kaisertitel) brojí sice velmi proti těm, kteří titulu rak. císařství přikládají význam pouze dynastický, otázku lenního svazku rak. zemí k říši však ponechal stranou. *V. Pražák*, l. c. IV., 2 sq.

[38]) Jak malá byla nejen státoprávní, nýbrž i politická jednota tohoto spolku státův, viděti mezi jiným z toho, že když v r. 1864. Spolkové shromáždění bylo zamítlo spolkovou exekuci proti Dánsku, vypověděly Prusko i Rakousko Dánsku válku jako evropské mocnosti, nikoli jako členové Spolku.

[39]) Právě snahy rakouské vlády, aby do Spolku dostaly se též ostatní země rakouské jako Halič a Uhry, vzbuzovaly prudkou oposici pruskou, která správně namítala, že by pak čelné postavení připadlo v Německém Spolku mocnosti většinou neněmecké.

stojí mimo její organisaci a mimo její státoprávní rozčlenění. Ukazuje se, kterak v tom rozpadajícím se státu států, jejž *Puffendorf* tak vhodně byl charakterisoval výrazem »irregulare aliquod corpus et monstro tantum simile«, a který zval se Svatou říší římskou národa německého, země české měly zvláštní postavení přednostní, stále jako membrum nobilius, neodvislé od moci říšské a uváděné do státního spojení s říší jen panovníkem a jeho právy, která zároveň svou měrou byla právy zemskými. Jako na státní formu staré říše německé nehodí se žádná ze státních forem, stanovených novodobou státovědou, nedá se též pro státní spojení českých zemí s říší užíti žádné z daných nyní forem svazků státních. Stačí tolik, že říše neměla nad zeměmi království českého vyšší jednotné moci, že vládní moc zeměpánova byla uvnitř samostatnou, nezávislou na lenním udělení říše. Státní vztahy byly tedy zvláště v novém věku volné; zda vztahy politické, hospodářské a kulturní byly užší, je otázka jiná, o níž rozhodovati nepřísluší již theorii státoprávní, neboť úkolem a snahou její je upozorniti pouze na momenty, které mají význam pro právní konstrukci státních stykův, které mají přispěti k výkladu státního ústrojí dle právního řádu.

V Heidelberku, v květnu 1903.

F. Vavřínek.

Sociální dění a jeho zákonnost.[1]

Nic tak okatě neukazuje nehotovost sociální vědy jako stálý ještě spor o její stežejní ponětí: o sociální dění a jeho zákonnost.

Byla doba, kdy se tvrdilo že ruch v lidských pospolitostech spravuje se týmiž pravidly, jako pohyby koulí na kulečníku. Jevy sociální pokládaly se za přírodní a jich proměny vysvětlovány touže příčinností, kterou objevují v svém oboru fysikové. *Wundt* a *Dilthey* dovodili mylnost toho methodologického názoru. *Wundt* rozlišil předně úkazy psychické, jichžto jsme si vědomi bezprostředně, od přírodních a vytkl, že je nelze příčinně odvoditi z pochodů hmotných. To vedlo jej k tomu, že pro jevy duševní dožadoval se příčinnosti zvláštní, která se liší od přírodovědecké. Ve fysice na př. dvě síly souhlasného směru dávají za výslednici pouhý jich součet a dvě protivné síly se vespolek oslabují; naproti tomu výjevy psychické nebývají pouhým součtem svých složek (na př. akkord tónů) a stavy kontrastné posilují se tím více, čím rychleji za sebou postupují (na př. v jedné chvíli pevné přesvědčení o zdraví otcově a v druhé náhlá zpráva o jeho úmrtí). *Wundt* vyhledav několik takých (domnělých) zákonů pro psychologii,

---

[1]) Dr. *W. Ed. Biermann:* »W. Wundt und die Logik der Sozialwissenschaften.« (Jahrb. für Nationalök. und Statist. I. Heft 1903.) — *Rud. Stammler*: »Die Gesetzmässigkeit in Rechtsordnung und Volkswirtschaft.« Vortrag. 1902.

prohlásil ji za základ věd duchovních a pro úkazy historickosociální stanovil tři zákony obdobné (resultant, relací a kontrastů), klada důraz na to, že na rozdíl od přírodních nemají platnosti bezvýjimečné, a jsou čistě empirické povahy. Ale *Stammler* namítá mu právem: není-li možná z přítomnosti jistých příčin bezpečně očekávati určitý účin, »zákony« *Wundtovy* scvrkají se v pouhé tendence. Takové tendence však nabývají přesnějšího smyslu a srozumitelnosti, jen pokud přimýšlíme si k nim jistý konkretní právní řád, kterým ta ona společnost i její osobitý ráz teprve vznikly. I Malthusův »zákon« jest vskutku než podobnou tendencí, jasnou a dobře pochopovanou, jen když myslím při něm na sociální pospolitost, která nějakým takovým řádem zevně upravena. *Dilthey* postihl, že v úkazech sociálních na rozdíl od přírodních vyskytuje se mnohem více singulárního než generálního, ale něco přehlédl. Vytknuv sociálním vědám za úkol, poučovati o přirozených hromadných a vespolných účinech, které nastávají z bezděčného pudu lidí, žije-li jich mnoho pospolu, zapomněl, že nějaký právní řád, ať takový neb onaký, jest nezbytnou podmínkou sociální pospolitosti vůbec

Tak hledání příčinnosti (třeba svérázné) v sociálních výjevech svádělo nejen k uvedeným nedopatřením a nedůsledkům, ale i k patrným logickým sporům. Dnes většina předních filosofů uznává determinismus vůle lidské, třeba v rozličných odstínech. Jestliže každý jedinec jedná ze své vniterné nutnosti, kterak lze mluviti, že se sociální dění spravuje jakousi kausalitou obecnou, vládnoucí nad všemi těmi jedinci jednostejně, tak že by byla takřka hypostasí singulární kausality všech údů nějakého spolku? —

Na podobném scestí ocitla se dvě novodobá učení národohospodářská: nauka Manchesterská a Marxova.

Škola Manchesterská se domnívá, že hýblem sociální oekonomie jest »volná soutěž« hospodářských sil, působících pospolu i proti sobě, z čeho prý již o sobě samého (»dle vniterné nutnosti«) vyplývá harmonie zájmů. Státu dovoluje pouze odklízeti překážky volného závodění (uvnitř i v mezinárodním styku) a brániti porušování práva. Nauka tato, zrodivši se ve Francii (Quesnay, Gournay) s heslem »Laissez faire, laissez aller!« zachutnala Angličanům, kterým ji Ad. Smith upravil ve způsobě »svobody všeho obchodu«. V Německu bylo jinak; tam většině badatelův zamlouvala se ethická národní oekonomie, dle níž státu jest dbáti zásad mravnosti a zasahovati do nevázané soutěže, aby zejmena chránil toho, kdo by jí byl nemilosrdně zničen jakožto oběť protivníka hospodářsky mocnějšího. Oběma těm názorům je společna jakási nepromyšlenost. Prvý vyvěrá z bludu, že národní hospodářství a sociální styk výměnný jsou útvary přírodní, t. j. že vznikly prvotně samy sebou a dříve, než-li je právní řád upravoval. Avšak zda-li by byla možna »volná soutěž«, kdyby neexistovalo již vlastnictví prostředků výrobních a statků spotřebních, právo smlouvy a ochrana státem uchystaná? A čím se odůvodňují sociální proměny? — Jestliže přirozenou harmonií, t. j. tím, že se tyto jevy samy sebou nezbytně zlepšují, jsou to prázdná slova. — Po chuti ethických národohospodářů má rozhodovati mravní soud o státním zakročování, avšak zapomínají, že ethice lze působiti pouze a jenom na (vniterné) smýšlení a zdokonalování jedincův; kterak tudíž

mohla by se státi sociálním měřítkem a ručiti za to, že zachovají se lidé správně při svém společenském styku i v zevnějších úkonech?

Marxovo materialistické pojímání dějin vyvěrá rovněž z myšlenky, že hospodářské sociální výjevy jsou útvary přírodní (jako dle učení Manchesterského) a — prvotné; i odvozuje z nich všechny společenské změny (i právní) jako z posledních příčin; vše to (i s ideami dobra a zla) závisí prý na rázu hospodářských podmínek té oné historické doby. O to učení opírá se novodobý socialismus, hlásaje, že podmínky ty se změnily a proto, že nezbytna i proměna starého právního řádu, který však přes to ještě udržován. Jindy náležely dělníku nástroje výrobní i výrobek, dnes výroba jest již socialisována, t. j. celé zástupy dělníků pracují dle určitého plánu v továrnách, na velkostatcích a ve velkoobchodech čili v organisovaných oekonomických jednotkách značné rozsáhlosti. Tyto jednotky zveličují se den co den co do rozsahu, ale ubývá jich co do počtu.

Stammler vytýká Achillskou patu nauky Marxovy, zejmena i dvojsmyslnost jeho výrazu »hospodářské jevy«, jehož užívá jednak pro techniku ukájení potřeb, jednak pro způsob, jak lidé pospolu žijí a působí. To dlužno methodologicky rozlišovati a učiniti předmětem jednak technologie, jednak pravé sociální vědy.

Hospodářské úkazy, pokud jsou opravdu sociálními, vyskytují se jenom tam, kde již stojí společnost lidská, t j. pospolitost nějakým řádem zevně upravená. Lidé mohou vedle sebe existovati, ale tím ještě ani nežijí ani nejsou činni sociálně. Obého jest podmínkou, aby byli něčím sdruženi, totiž týmž účelem, který vede k tomu, že se stanoví zevnější pravidlo, jak si všichni mezi sebou mají vésti. Teprve ten řád činí život a činnost lidí vskutku sociálními, určuje a zabarvuje všechnu práci jejich a tedy i způsob, jak mezi sebou hospodaří. Dle té neb oné jakosti řádu zevnějšího spravuje se ta neb ona obměna hospodaření. V jednom družstvu lidském, kde vládne zevnější pravidlo *A*, hospodaří se způsobem *a*; v jiném neb témže družstvu, které má řád zjinačený *A'*, hospodaří se též zjinačeným způsobem *a'*. Z toho patrno, že právní řád není způsobován hospodářstvím, nýbrž je sám logické, třeba ne časové neb příčinné prius, ježto není příčinou hospodaření sama, nýbrž dává mu jen ten neb onen ráz dle svého rázu.

Budiž nám dovoleno snad triviálné, ale případné srovnání. Osoby A a B mohou prodlévati spolu v téže hostinské místnosti, čísti noviny obě neb jen jedna z nich a druhá snad z dlouhé chvíle posunovati koule na kulečníku. Tato jejich činnost není sociální, ale stává se jí, jakmile obě osoby se dohodnou o společný účel, na př. o zábavu hrou v šachy. Tu činnost jejich mění se v sociální, přestávajíc býti rovnoběžnou a libovolnou. Neboť právě proto, aby byla žádoucí zábavou, t. j. hrou v šachy, musí každý účastník pohybovati figurkami, vyhrávati neb prohrávati dle pravidel hry, kterou si vyvolili Zvolí-li si jinou zábavu (na př. že budou hráti v karty, a to bulku), podrobují svou součinnost jiným pravidlům (na př Klicperovým). Ta hrací pravidla nejsou příčinou jejich součinnosti, nýbrž společný účel — touha po zábavě té neb oné; jakmile však chtějí ukojiti tu touhu společnou,

musí býti jejich součinnost upravena dle toho řádu, který ta neb ona hra sama s sebou přináší, a který hráči mlčky přijímají.

I ve velikých pospolitostech lidských rodí se z nespokojenosti s dosavadním řádem touha po jiném, správnějším, čili vznikají nové účely a nabádají k hledání nových prostředků, které vedou k tomu cíli.

Mnozí historikové, místo aby vyzkoumali, k čemu tíhnou sociální jevy A, B, C atd., které účely stanoví a sledují, vyšetří pouze, že pravidelně jdou za sebou neb koëxistují. Tím však uniká jim nejdůležitější stránka sociálního hnutí. Nejde na př. při revoluci francouzské o to jenom, které změny objevovaly se pospolu neb za sebou — toť pouze předpravou pravého výkladu — nýbrž k jakému účelu směřovaly Pravé sociální dějiny jsou tedy dějinami účelů, které vymáhají na lidech, aby pospolitou svou činnost podrobili nějaké normě, tak a ne jinak pospolu žili a si vedli. Proto jest nezbytná úvaha, které vhodné prostředky voliti, aby bylo dosaženo žádoucího cíle. Sociální dění jest po stránce obsahové ovládáno teleologií; jeho zákonnost projevuje se tím, jestliže pravé prostředky jsou voleny k účelu věcně odůvodněnému. Nestačí ukázati, jak ten onen právní řád (geneticky) vznikl, nýbrž k čemu čelil; neboť jen tím nabývá hodnoty, jestliže se mu poštěstilo lépe upraviti pospolité styky lidské. A nejen oceňování nových řádů, ale i interpretace trvajících k tomu má přihlédati, aby pečlivým rozborem konkrétních případů vyšetřilo, co věcně jest správné. Zákonodárství, majíc na mysli zdárné řešení případů sporných neb pochybných, buď samo napomáhá tomu jistými noremními větami, buď (zvláště ve věcech práva civilního) vybízí právní příslušníky, jejich rádce aneb i soudce, aby sami dle »svého nejlepšího vědomí a svědomí«, »po zralém a spravedlivém věci uvážení« a p. snažili se obsahově správnému rozhodnutí přijíti na kloub. Ale k tomu nestačí důvěra v »přirozený právní cit«, v »názory v národě panující« atd, nýbrž úsilné, samostatné pátrání po věcně nejdokonalejší cestě, po nejpřípadnější úpravě sociálních vztahů mezi lidmi, krátce ustavičná, poctivá snaha zpytovací.

Někteří utíkají se k mravouce, aby vybavovala vědu sociální z nesnází řešitelské práce. Ethika není schopna přejímati takové úlohy. Její normy hledí k (vniternému) smýšlení osob, a to chtějí povznášeti i napravovati, kdežto normy právní vymáhají na nich pouze správné zevnější chování. Vstoupí-li někdo dnes u nás v monogamické manželství, ustaví se tím (pouze zevně) oprávněný poměr naprosté oddanosti mezi dvěma osobami rozdílného pohlaví. Manželství bylo by z té příčiny vhodněji nazývati řádem správného práva, nikoli mravnosti. Osoba, která vstoupila v to manželství, arci vede si zevně správně; zda-li i při mravním soudu obstojí, sejde na tom, jaké smýšlení ji pudilo k tomu svazku, zda upřímná oddanost či touha po penězích, protekci atd. Úkol zákonodárcův a úkol mravouky názorně jest vyznačen ve výrocích Kristových: »Nezabiješ, neboť kdo se hněvá na bratra, hoden soudu«; »Nesesmilníš, neboť kdo na ženu pohledí, aby jí požádal, smilnil již v svém srdci«. První díl každého výroku — toť norma pro správné chování sociální, druhý díl usiluje svým výkladem o mravní zdokonalení nitra jednotlivcova. Jest jiná věc starati se o vnitřní ušlechtilost lidí a jiná

o to, aby se zákonně vytvářely jejich sociální styk a činnost. Ethik i zákonodárce mohou si sice pracovati do rukou a jejich ideálem bude, aby všeliké chtění lidské bylo zároveň mravně dobré i právně správné, ale pomáhati tomu jinak nemohou než každý svým způsobem, nepletouce se druh druhu do řemesla. — Jak patrno, výklady *Stammlerovy* zahajují zásadní převrat v methodologii vědy sociální *Ot. Josek.*

Literatura.

Právo římské.

M. Rostowzew: Geschichte des Staatspachtes in der römischen Kaiserzeit bis Diokletian. Leipzig 1903, str. 184.

Spis, jenž jest novým spracováním rusky vydané (r. 1899) publikace téhož spisovatele, pojednává o finanční správě ve státech antických na území říše římské. Proti náhledu Kniepovu (Societas publicanorum) a Hegewischovu (Versuch über die röm. Finanzen), že obyčej, pronajímati vybírání veřejných dávek soukromým podnikatelům, přijat byl Římany od Řeků, soudí spisovatel (str. 1.—46.), že vývoj instituce státního pachtu byl jenom přirozeným důsledkem nejstaršího zřízení jak řeckého tak i římského, jež neznalo trvale ustanovených a zodpovědných úřadů. Sp. dovozuje ze zpráv zachovaných, že tento systém spočíval původně i v Římě i v Athénách na stejných základních zásadách: Zvláštní magistrátové, v Římě censores, v Řecku πωληταὶ, převádějí za cenu určenou smlouvou, jež má zároveň povahu prodeje (emptio-venditio) i zákona (lex censoria, νόμος τελωνικός), na osobu soukromou právo výhradného vymahání dávek, a další činnost těchto orgánů omezuje se pak jen na to, aby skutečné zaplacení kupní ceny bylo státu zástavou pozemků podnikatelových (praedia), a rukojmími (praedes) náležitě zjištěno. Dále péče magistrátů nesáhala; zejmena postrádáme v této době předpisů o dozoru nad způsobem vybírání daní, o poměru mezi podnikatelem a jeho zřízenci, a j. Proti státu byl kontrahentem vždy toliko jediný podnikatel (manceps, redemptor, ἀρχώνης), třeba že záhy stalo se obyčejem, že rukojmí jeho byli účastni na docíleném zisku jako jeho společníci, praedes-socii. Ač smlouvy takové uzavírány byly na lhůty krátké, v Římě na 5 let (lustrum), v Athénách dokonce jen na jediný rok, přece nákladnost zařízení, zejmena vydržování úřednictva, způsobovala, že soutěž při tomto státním pachtu byla dosti omezena, a že vytvořil se zvláštní kruh pachtýřů, jenž výhradně zabýval se najímáním státních dávek, ordo publicanorum, kterýž pozvolně stává se stále uzavřenějším, nabývá vynikajícího postavení a rozhodujícího vlivu v ohledu politickém, vládna ohromnými prostředky finančními, mohutnící spolu se vzrůstem říše římské. Jest na snadě, že nyní ustupuje v pozadí prvotní jednotlivý podnikatel, manceps, a na jeho místě vzniká organisovaná společnost, societas publicanorum, jež konečně dosáhne uznání co zvláštní osoba právnická.

Poněkud jinou cestou bral se vývoj státního pachtu ve státech hellenistických se zřízením monarchickým. I v nich setkáváme se sice se smlouvou, jež uzavírá se mezi státem a soukromým podnikatelem, přece však s tím rozdílem, že tomuto není ponechána co do způsobu vybírání daní taková volnost jako ve státech se zřízením obecním. Tak dovozuje sp. pro Aegypt z listin aegyptských, jmenovitě z Revenue Laws Ptolemaea Philadelfa, že omezení, jimž Ptolemaeovci podrobili pachtýře státních dávek, zavedením četného dozorčího úřednictva, které samo daň vypisovalo, repartovalo a i jinak při vybírání daně se súčastnilo, byla tak dalekosáhlá, že pacht daní pozbyl vlastně povahy svobodného jednání, ježto vedoucí úkol připadl téměř zcela orgánům státním. Nájemce byl tu ve skutečnosti jen passivním účastníkem, jenž neměl ani volné disposice s vybraným obnosem daně, nýbrž teprve po projití pachtovní lhůty buď obdržel na základě účtů úřednictvem sestavených přebytek, anebo uhradil schodek mezi summou skutečně vybranou a cenou, za niž nájem daní převzal. Obdobná omezení pachtýřova dovozuje sp. i pro království Sicilské ze zachovaného výtahu legis Hieronicae (Hierona II.), jimiž upraven byl způsob vybírání desátku z obilí (decuma frumenti).

V další stati (str. 46. a n.) jedná sp. o změnách, jež při státním pachtu nastaly v říši římské v době císařské; převrat státní nezůstal ani tu bez vlivu na utváření se této instituce. Měliť císařové zájem nejen na tom, aby seslaben byl politický význam bohaté třídy pachtýřů daní státních, publikánů, ale též aby učiněna byla přítrž vyssávání provincií. Snaha císařů čelí tedy k tomu, aby dosavadní systém nepřímé správy finanční prostřednictvím státního pachtu nahražen byl přímým vybíráním veřejných dávek. Nejsnáze bylo lze provésti tuto reformu při daních přímých, stipendia a tributa, jež ani publikáné co generální pachtýři nevybírali svými zřízenci, nýbrž prostřednictvím měst provinciálných, s nimiž za tím účelem zvláštní úmluvy (pactiones) uzavírali. Ze zpráv Tacitových a zachovaných nápisů soudí sp., že způsob vybírání těchto přímých daní pronájmem odstraněn byl nejpozději za císaře Nerona, od kteréž doby zůstala societas publicanorum omezena již jen na dávky nepřímé, vectigalia, ohledně kterých dokázati možno trvání systému pachtovního v době císařské ještě ve 2. stol. po Kr. Ale ani při nich nezůstalo při původní volnosti pachtýřů, byliť dle vzoru Aegyptského podrobeni přísnému dozoru císařských, trvale ustanovených úředníků (procuratores), jichž snahou bylo, zisk pachtýřů uvésti na míru poměrům přiměřenou. Spolu s tím stopovati lze změnu i co do nazírání na právní povahu státního pachtu, jenž až dosud posuzován byl jako lex o emptio-venditio, postupně však přenášejí se naň zásady práva soukromého o locatio-conductio, platného pro správu soukromých statků císařských, což jeví se zevně i v tom, že původní název pachtýře (manceps, redemptor), zatlačen byl výrazem conductor, jenž již od císaře Hadriana jest tu terminem technickým.

Odpor finanční politiky císařské proti pronajímání státních dávek jevil se však nejpatrněji při dávkách nově zavedených, jako na př. při dani z dědictví, vicesima hereditatum (zavedena Augustem r. 6. po Kr.), jež sloužiti měla určitým potřebám státním, a platila se do zvláštní pokladny, tak i při dani z dražby věcí, centesima rerum venalium (zavedena, jak se zdá, rovněž

Augustem). Při těchto dávkách byl systém pachtovní, až dotud všeobecně obvyklý, poprvé zcela opuštěn a zavedeno vybírání přímé zřízenci k tomu ustanovenými.

Ale i při ostatních dávkách, z nichž nejdůležitějšími jsou clo (portorium) a vicesima libertatis, lze sledovati pozvolný přechod od systému pachtovního, nejprve zavedením organisovaného úřednictva výběrčího a kontrolního, čímž pachtýři odejmuta byla disposice se splacenými obnosy, a konečný výsledek jest dle náhledu sp. ten, že zachovává se forma pachtu jen na oko jako fikce, v pravdě však conductores vectigalium nejsou pravými nájemci dávky, nýbrž jakýmisi poloúředními výběrčími, kteří jsou trvale ustanoveni a placeni ze státní pokladny z pravidla určitým procentem z výtěžku dávky.

Také pro zužitkování pozemků a dolů státních i císařských, ager publicus, saltus Caesaris, metalla, byl pravidlem systém pachtovní; sp. souhlasí (str. 94—130.) s náhledem Mommsenovým, že při ager publicus byl obvyklým pacht ve velkém, celých latifundií, jež velkopachtýř sám nevzdělával, nýbrž pronajímal dále malým pachtýřům, tak že byly i tu vlastním předmětem státního pachtu tyto dávky malých pachtýřů (vectigalia). Povahu skutečného pachtu pozemku měl tento pacht jen ohledně částí, které nebyly velkopachtýřem dále pronajaty. Tento systém pachtu ve velkém spojeného s pronájmem na dílce byl základem i pro správu statků císařských, saltus, o jehož dalším vývoji sp. z leges dictae, t. j. pravidel vydaných císařem jako vlastníkem pozemků stran organisace jich správy (lex Manciana, ara legis Hadrianae, Decretum de saltu Burunitano) soudí, že obdobně jako v ostatních odvětvích přeměnil se i zde státní pacht, konduktorát, v instituci poloúřední, pronájem v malém pak v nevolnictví, kolonát, tak sice, že coloni partiarii nemohli býti konduktorem z pozemku vypuzeni, byli mu však povinni konati práce robotní (operae aratoriae, sartoriae, messoriae, iuga) na pozemcích jím samým vzdělávaných.

Ke stejným výsledkům dospívá sp. ohledně správy státních a císařských dolů, při nichž setkáváme se nejprve s nekontrolovanými pachtýři, kteří vybírají dávky od malých nájemců anebo provozují hornictví přímo svými zřízenci. Volnost těchto pachtýřů mizí však zaváděním intensivnějšího dozoru císařských kontrolních orgánů, až vyvíjí se z generálního pachtu poloúřední konduktorát, který však posléze rovněž zaniká a nastupuje dolování přímé pomocí trestanců anebo prostřednictvím malých podnikatelů, z nichž stávají se časem nevolní metallarii a aurileguli, odvádějící vectigalia a vázaní na doly stejně jako coloni na své dílce pozemkové.

V dalším (str. 131—169.) pojednává sp. o státním pachtu v Aegyptě a východních provinciích římských v době císařské. Pozoruhodna jest zejmena stať o vývoji leiturgie (λειτουργία), t. j. povinnosti určitých tříd domácího obyvatelstva ručiti za nedoplatky daní. Spisovatel spatřuje zárodek této instituce již v pachtu daní doby Ptolemaeovské, při němž účastenství pachtýřovo bylo omezeno vlastně jen na příjem přebytku, nebo vyrovnání schodku daně. Po dobytí Aegypta ponechali císařové římští tuto formu pachtovní, když však pro skrovnou výnosnost pachtu jevil se nedostatek pachtýřů, učinili další krok, nahradivše ručení, jež přejímal pachtýř dobrovolnou úmluvou,

ručením nuceným tím způsobem, že v každém místě sestavena byla dle censu listina osob (εὐσχήμονες), z nichž losem ustanovováni byli t. zv. praktorové, výběrčí daní, kteří byli státu za předem určený obnos daně osobně i rukojmími zavázáni. Z téhož seznamu vybíráni byli dále dozorčí orgánové (strategové, epiterété), rovněž státu podpůrně za nedoplatky ručící; kruh těchto osob byl stále rozšiřován, tak musili v další řadě hraditi schodky starostové obcí, až konečně byl system ručení měst i v Aegyptě zaveden.

Spisovatel podává mnohé cenné příspěvky k studiu finanční politiky a techniky v jednotlivých územích říše římské až do doby Diokletiánské; některé úsudky nezdají se nám však dosti přesvědčivě doloženy. Tak zejmena jednu ze svých základních theorií, že konduktorát, t. j. pacht dávek státních, přeměnil se již dosti záhy v době císařské v instituci mající povahu úřední, opírá spisovatel toliko okolností, že někteří conductores vectigalium byli zároveň císařskými úředníky, tak Antonius Rufus uvádí se v nápisech jako conductor v r. 146—157 po Kr. v Dacii, Pannonii a Noricum, a spolu jako praefectus vehiculorum a procurator. Z toho lze však nejvýše dovoditi, že převzíti pacht státních dávek, konduktorát, nebylo státním úředníkům bráněno.

Dr. Josef Vančura.

Унив. извѣстія, Kijev 1902. Obšírný článek prof. *J. A. Pokrovského,* Генезисъ преторскаго права. V úvodě rozbírá autor otázku původu práva praetorského v literatuře, dotýká se theorie vládnoucí a odchylné, originální theorie Puntscharta (Die Entwickelung des grundsätzl. Civilrechts der Römer 1872) a Schnetzeho (Privatrecht und Prozess in ihrer Wechselbeziehung 1883). V hlavě první (str. 17.—78.) promlouvá o roli magistráta v starořímském processe civilním. § 1. jedná o karakteristických zvláštnostech starořímského procesu a o pokusu jich objasnění (karakteristické dělení na jus — judicium), rozbor literatury této otázky jakožto základu zvláštností procesu římského, rozbor theorie dogmatické, konstituční, učení o legisakcích Iheringovo, Bernhöftovo (Staat und Recht der röm. Königszeit 1892), Schultzeho (spis shora zmíněný) a Krügerovo (Geschichte der Capitis Deminutio I. 1887). § 2. jedná o pignoris capio a manus iniectio, způsobech to mimosoudní exekuce nejen u Římanů nýbrž i u jiných národů. Při rozboru manus injectionis dotýká se otázky addictionis a účastenství vindexa. Ke konci pak pojednává autor o historickém postavení obou těchto forem a roli magistráta. § 3. Legis actio per sacramentum. Dotýká se otázky původního významu sacramenta, totiž sacramenta jako přísahy stran, podává rozbor theorie Dantzovy (Der sacrale Schutz im röm. Rechtsverkehr 1859) jakož i pokusy jejího opravení (Krügerův, Schultzeův, Pflügerův), ke konci pak vlastní analysu této legisakce, jakož i vývody ohledně původu a dalšího rozvoje této legisakce. V § 4. pak shrnuje všeobecné vývody o legisakcích v několika zásadách: Dle pojmu legisakcí účastenství magistráta není nevyhnutelné; jestliže se súčastní procesu, zakládá se toto účastenství nikoli na jeho funkci soudní nýbrž na funkci politické, neboť účastenství jeho v legisakcích nedává mu vlády nad právem materielním. V hlavě druhé (str. 79.—134.) rozbor formální genese práva praetorského. § 5.: Administrativní cognitio a interdicta. Rozvoj interdiktů

z cognitio magistrátské (vládnoucí theorie Huscheho: Die Multa und das Sacramentum a Jobbé-Duvala: Études sur l'histoire de la procédure chez les Romains 1896). § 6. jedná o stipulationes praetoriae, missio in possessionem a restitutio in integrum. § 7. jedná o praetorských prostředcích v době procesu s formulami. Dotknuv se nejprvé starých forem vlivu praetorského (interdicta a p.), rozbírá autor nové jeho formy: denegatio žaloby a excepce, a podává zároveň analysu jich povahy právnické, jakož i rozbor mínění Schultzeova o obecném karakteru procesu s formulami a exkurs o procesuální konsumpci. V § 8. pak shrnuje všeobecné resultáty této hlavy (praetorské prostředky vyvinuly se z administrativní cognitio, až do zákona Aebutiova mimo veškeré spojení s normálním procesem občanským). Hlava třetí (str. 135.—176.): materiální genesis práva praetorského. V § 9.: Jurisdictio a imperium dotýká se neustálenosti klassické terminologie, dřívějších názorů o jurisdikci, juris dictio a imperium v klassické jurisprudenci. Ke konci pak vyvozuje, že dlužno hledati zárodek práva praetorského v ideji ochrany obecného míru. § 10.: Princip obecného pořádku v historii práva praetorského (vyklíčení práva praetorského, otázka o materialném vzniku interdiktů, sledy tohoto principu v pozdějších institucích praetorských, zvláště v historii závazku, postupné rozšiřování tohoto principu a parallelní ztráta jeho počáteční břitkosti. § 11.: Princip obecného pořádku v aedilském právu. Dotknuv se nejprve jurisdikce aedilské rozbírá autor otázku rozvoje prostředků aedilských. Probrav mínění Iheringovo (Zweck im Recht) a Wlassakovo (Zur Gesch. der Neg. gestio) o principielní protivě mezi praeturou a aedilitou, dokazuje autor chybnost tohoto mínění. Hlava čtvrtá (str. 178.—209.): Právní povaha juris honorarii. V § 12. podává nejprve obzor po současné literatuře; rozebírá mínění Windscheidovo (Actio des röm. Civilrechtes 1856 a kritiku jeho odpůrce Muthera 1857), mínění Brunsovo (mimochodem v Symbolae Bethmanno-Hollwegio oblatae 1868), ke konci pak mínění Bekkerovo (Actiones) a dokazuje jeho neudržitelnost. § 13.: Právní povaha práva civilního a praetorského. Právnická karakteristika juris civilis: actio je toliko funkcí práva. Pak pojednává o jus honorarium (actio v případech v ediktu napřed neupravených, vznik a rozvoj ediktu a jeho vliv na soukromoprávní poměry) a na konec závěr: V systemu práva praetorského jus jeví se býti následkem actionis.

Dr. Čk.

Przegląd prawa i administracyi 1902. Prof. Dr. *Ign. Łyskowski.* O pojęciu własności zarazem przyczynek do nauki o źródłach prawa. Obšírná práce o pojmu vlastnictví s abstraktního stanoviska právního jakož i hospodářského a společenského, a zároveň rozbor pramenů. V II. kapitole dotýká se kriticky práce hrab. Pinińského Begriff und Grenzen des Eigenthumsrechtes nach röm. Rechte, Vídeň 1902, vyšlé nejprve polsky 1900 v »Památníku jubilea 500letého lvovské university«, a dochází rozborem pramenů římských k přesvědčení, že podle práva římského podstatou pojmu vlastnictví nikterak není neobmezené panství nad věcí fysickou, nýbrž toliko možnost výlučného hospodářského využitkování jejího, podobně jako Piniński v zmíněném spise: vlastnictví jest právními předpisy zajištěná právní možnost vý-

lučného hospodářského využitkování nějaké věci fysické. Podporu své theorie shledává autor též v novém německém zákonníku občanském, nejnovější německé judikatuře a v projektu občanského zákonníka švýcarského. *Dr. Čk.*

Бранич 1901: Dr. *B. P. Ljubišič* Капара при куповини (по римском праву); předeslav stručný historický rozvoj ústavu tohoto v právu římském, rozbírá autor ustanovení práva toho o závdavku při koupi. — Dr. *D. Arnautovič*, Интерпретациjа jедног места у пандектима (I. 41. pr. Dig. de legatis II.)

Dr. Čk.

Právo církevní.

(Pokračování; viz III., 501 nsl.)

Co do státního zákonodárství ve věcech církevních a co do poměru mezi státem a církví vytýkáme *Pfannmüllerovu*: Kirchliche Gesetzgebung Justinians hauptsächlich auf Grund der Novellen (v Berlíně, 1902, str. 94); jest to přehledné seřadění Justinianových předpisův obsažených v 1. knize kodexu a v novellách o církevních záležitostech. Předeslav krátký úvod o zákonodárné činnosti Justinianově uvádí autor normy de rebus sacris, zejména o scizování nemovitých statků církevních (I. oddíl), de personis sacris, hlavně o ustanovování a ordinaci biskupův a klerikův (II. od.) a de episcopali audientia, jakož se zmiňuje o péči biskupův o chudé, o vězně, o opuštěné děti, o šílené, nezletilé, o ženy nucené k vystoupení na jevišti atd. (III. od.). V dodatku připojeny Justinianovy předpisy vzhledem k některým určitým diecésím. Práce tato nechce býti ničímž, než předběžným sebráním příslušného materiálu, na němž by dále mohlo býti budováno.

Krauss otiskuje v Archiv für kath. K. R. (1902, str. 17 nsl.) po krátkém úvodu: »Sacri Palatii Apostolici auditorii assertio Ecclesiasticae libertatis adversus eius impugnatores« vyvolanou sporem vzniknuvším mezi papežem Pavlem V. a republikou Benátskou r. 1605 a 1606 za příčinou vydání tří proticírkevních zákonův a porušení privilegia fori.

Günther ukončuje v Archiv f. K. K. (1902, str. 55 nsl., 234 nsl.) řadu svých článkův o katolické autonomii v Uhersku, o nichž v těchto referátech již zmínka učiněna byla. On přichází k důsledku, že církevní autonomii přísluší vedení i administrace katolického školství všech stupní a správa katolických fondů; že vykonávání nejvyššího práva patronátního přísluší jediné králi jako právo reservátní, jež tudíž nemůže vykonávati vláda, která naopak má pouze nad tím bdíti, aby platné zákony státní nebyly porušeny.

Celý druhý objemný sešit citovaného Archivu (515 str.) obsahuje osnovu zákona o svobodě vykonávání náboženství v říši německé podanou německým centrem i se stenografickými zprávami o plenárním sezení německého říšského sněmu ze dne 5. prosince 1900; dále obsahuje zprávu o příslušném jednání komisijním, konečně materialie k návrhu centra, tak zejména uvedena dosud platná příslušná ustanovení říšská a zemská. V sestavení toto uvolili se soudní rada *Groeber* a kanovník *Pichler*.

Spolkový zákon francouzský (Loi relative au contrat d'association) ze dne 1. července 1901 otištěn s příslušnými nařízeními v Deutsche Zeitschrift für K. R. 1902, str. 140 nsl.

Vzhledem k organisaci církevní budiž poukázáno k tomu, že papež Lev XIII. zrušil t. zv. vacabilia (doživotní, prodatelné úřady u papežského dvora a římské kurie, zejména při apoštolské komoře, papežské kanceláři a datarii) listem ze dne 11. června 1901 (srov. Archiv 1901, str. 689 nsl. a 1902, str. 163 nsl.); taktéž zrušen úřad »notariorum vicarii urbis« papežským listem ze dne 5. dubna 1902 (Archiv 1902, str. 340 nsl.).

Již shora (III., 503 nsl.) při referátu o Schaeferově knize poukázáno ku článkům *Zorellovým* (Archiv 1902, str. 74 nsl, 258 nsl.), Die Entwicklung des Parochialsystems bis zum Ende der Karolingerzeit. Články tyto jsou oproti Schaeferovým výkladům rázu více extensivního, jeho pole pozorování jest větší, ovšem nešel ale do takových jednotlivostí, jako Schaefer. Zorell různí dvě periody; první jde od šíření se křesťanstva k úplnému vývoji farního systému; druhá objímá dobu od 6. až do 10. století. V první periodě sleduje hierarchickou ústavu prvotní církve a správu duší, mluví o křesťanství v městech, o biskupském a kněžském úřadě, o velikosti diecésí a o šíření se křesťanství po venkově, při čemž zmiňuje se o biskupech venkovských a o právním postavení venkovských kněží před Konstantinem. Na základě svých pozorování odmítá ovšem mylné názory o vzniku farství, jako by byly původu apoštolského, nebo že jim vzorem bylo rozdělení římského národa na kurie, nebo že by první papežové byli původci jeho; zřizování far jest naopak výsledkem zvolného historického vývoje, k němuž autor se pak obrací. On jej sleduje na Východě, kde biskupové venkovští znenáhla byli zatlačováni od polovice 4. století a kněžími nahrazováni, zmiňuje se o prvních spolehlivých zprávách o zřizování far v důležitějších městech vzdálených od města biskupského. Na Západě sleduje vývoj v Africe, ve Španělsku, v Gallii, v Italii i vytýká některá ustanovení papežská o farním zřízení, tak zejména od Zosima (417) a Gelasia (492—96). Třeba bylo rozdělení diecésí začátkem 6. století provedeno, přece nelze s úplnou jistotou říci, jaké bylo přesně právní postavení farářů.

V druhé periodě mluví autor o organisaci církve v říši franské, zejména o zřizování far, oratorií, basilik a kaplí po venkově, o ecclesiae baptismales, baptisteria čili plebes, o přímusu farním, o venkovských arcipryštech a teritoriálním rozsahu farností. Dále uvažuje o vnitřním zařízení far, jak se znenáhla vyvinula samostatná universitas bonorum (fara), co jí bylo na příjmech přikazováno a že desátky staly se karakteristickou známkou far. Pak se probírá osazování jich. Vypsáním právního postavení farářův (od 6. do 10. stol.), jejich práv a povinností, zejména práva správy majetkové a dozoru nad kleriky při oratoriích, jakož i vyznačením pohrom stihnuvších samostatný vývoj farní ukončeny články Zorellovy.

Jak velké oblibě těší se stále pro svou praktičnost patronátní právo, patrno ze stálého jeho spracování. Tu sluší především opětně poukázati ku článkům *Doubravovým* uveřejněným v Časopisu kat. duch. r. 1902 (str. 36, 121, 200, 247, 330), k nimž se vrátíme po jejich ukončení.

Bayer podávaje v Archivu (1902, str. 3 nsl.) interpretaci ku c. 18 X. de iure patronatus III., 38 přichází k úsudku v dosavádní literatuře již známému, třeba ne všeobecně uznanému, že patronátní právo nezaniká tím, že jeho biskup nabyl, že nelze zde mluviti ani o konsolidaci, vždyť není presentační právo (na které se hlavně při patronátu myslí) žádnou částí biskupské jurisdikce, ani ne o konfusi, ježto biskup není oproti patronovi k instituci povinován, ana povinnost tato zakládá se na veřejném právu.

Schindler v témže Archivu str. 437 nsl. přetřásá dvě otázky patronátního práva se týkající: 1. v jaké době lze patronátní právo vydržeti při praescriptio translativa; i dochází k důsledkům těmto: Běží-li o vydržení reálného práva, ať laického, ať duchovního, rozhodna jest doba pro vydržení příslušného pozemku. Běží-li však o osobní patronát duchovní, žádoucí pouze bona fides a doba 40letá; při osobním patronátu laickém nutny justus titulus, bona fides a doba 10- resp. 20letá; anebo pouze bona fides (bez titulu) a 30letá doba. 2. Druhá otázka týká se následků, když patron navrhl nespůsobilého kandidáta. Odpověď zní, že nutno různiti, zda návrh takový stal se úmyslně nebo nevědomky. Stalo-li se tak úmyslně se strany laického patrona, má týž po dobu lhůty presentační právo variační; patron duchovní ztrácí pro tentokráte práva podacího. Jednali-li však patronové bez úmyslu, přísluší laickému patronu právo variační, kdežto u duchovního patrona říditi se jest obdobně dle předpisův o kanonické volbě, t. j. že patronovi sluší popřáti v nové lhůtě novou presentaci.

Velmi zajímavé jest *Kornovo* pojednání »Über den dinglichen Mitpatronat nach kath. K. u. österr. Gesetzgebung« (1902, str. 76, zvláštní otisk z 35. ročníku časopisu Österr. Zeitschrift f. Verwaltg.). Tři hlavní otázky jsou to, které autora zajímají: 1. které zásady platí dnes o reálním spolupatronátu?; 2. sluší-li uznávati při řečeném patronátu solidaritu práv a povinností?; 3. kterak má se to s právy a povinnostmi, dělí-li se oprávněný statek na více částí aneb rozparcelují-li se statky oprávněné?

Co se první otázky tkne, přiznává autor sám, že nepodává nic nového, že mu běželo pouze o to, aby v jediný celek sebral, co o spolupatronatu v kompendiích jest roztroušeno, čímž si buduje základ pro zodpovídání otázek ostatních.

V otázce druhé jest panujícím učením, že patronát jest právem nedělitelným, a že co do účinků vnějších není rozdílu mezi patronátem jednotlivým a spolupatronátem; spolupatronové že tvoří jednotu a že jsou oprávněni a zavázáni in solidum, že mají při praesentaci každý stejný hlas. Na doklad tohoto učení uvedeny vývody Schlayerovy, Rittnerovy, Hinschiovy a Wahrmundovy. Oproti tomu shledává Korn při právu presentačním, že není nedělitelným, že spolupatronům nepřísluší in solidum, nýbrž že jest mezi jednotlivé reálně oprávněné patrony děleno. Kompatronové mají stejné právo hlasovací tenkráte, jsou-li vlastníky statkův obdařených právem patronátním hned při fundaci. Byly-li však takové statky děleny na základě právních jednání inter vivos nebo mortis causa, maji právní nástupci právo hlasovací v poměru svých podílů, které se dají vystihnouti dle poměru placené daně pozemkové a domovní. K opodstatnění svého názoru podává Ungerův

a Krainzův výměr o právech dělitelných a nedělitelných, poukazuje k §§ 833. a 888. obč. z. a k příslušným výkladům Randovým, dále že nelze se pro opáčný náhled dokládati c. 3. X. de iure patronatus (III, 38) a Clem. 2 ibidem (III., 12), ani ne Traktatem de iuribus incorporalibus, naopak že hájená právní zásada došla uznání v § 8. zemského zákona Korutanského ze dne 28./V. 1863, č. 6 z. v. z r. 1864.

Taktéž neuznává Korn solidaritu při nárocích alimentačních patronu příslušících a zasazuje se při výměře kvot o stejné zásady, jak byly vytknuty při právu presentačním. Oproti tomu uznává solidaritu při právech dozorčích a čestných. Co se povinnosti spolupatronů reálně oprávněných tkne, nelze dle Korna solidaritu předpokládati. Je-li tudíž více dlužníků při dluhu dělitelném, sluší se rozhodnouti pro poměr platný dle zásad o společném vlastnictví (§ 888. obč. z.).

Velikost dílčích závazků řídí se dle poměru podílů, které v pochybnosti sluší pokládati za stejně veliké (§ 839. obč. z.). Z toho plyne, že kompatronové participují na břemenech stavebních touže měrou, jakou jsou oprávněni při právu presentačním; velikost podílů nerozhoduje ale jen co do vnitřního poměru subjektů konkurujících, nýbrž též v poměru oproti věřitelům (§ 889. obč. z.).

Co se konečně tkne třetí otázky shora naznačené, zastává Korn názor tento: Nositelem reálního práva patronátního byly vždy jen statky nebo komplexy pozemkové. Tyto tvoří však dle zásad národohospodářských jednotky hospodářské; k těmto jednotkám bylo právo patronátní přiřčeno, ježto byly vlastnictvím zakladatele kostela. Podle toho zaniká právo patronátní reálné tenkráte, přestala li ona hospodářská jednotka existovati. Zdali tomu tak, není otázkou právní, nýbrž otázkou skutkovou, kterou lze zodpovídati dle hledisek národohospodářských. Patronát byl vždy akcesoriem statku, na př. nějakého panství, města, městyse nebo nějaké vesnice a souvisel s dominiem, nikoli nemohl ponechán býti poddaným. Patronát reálný souvisel se statky v deskách zemských zapsanými, nikoli ale se statky rustikálními zapsanými v knize pozemkové. Na těchto poměrech nezměnil prý ničehož patent ze dne 7. září 1848, ježto patronát jest ius spiritualibus annexum, jehož udělení spadá do kompetence církevní. Z toho vyvozuje Korn, že patronát v duchu vývoje tisíciletého nemůže ani nyní souviseti s pozemky selskými.

Byl-li oprávněný statek parcelován, rozhoduje o přejití resp. o zániku práva patronátního celkem okolnost, zdali deskový statek rozdělen na menší statky deskové anebo zdali jednotlivé rozdělené díly byly zapsány do knihy pozemkové. V prvém případě nastává spolupatronát, v druhém nikoli, neboť oddělují-li se od patronátního statku pouze menší parcely, které tím ztrácejí značku statku kmenového, nepřechází pr. p. na tyto oddělené dílce Zanikne-li parcelací statku patronátního právo patronátní, musí farní obec nésti stavební břemena; stalo-li se tak bez příslušného svolení, vzniká pro dosavadní patronátní ústav nárok na odškodnění oproti parcelujícímu patronovi z důvodu, že patronátní břemena byla jednostranně zrušena. V tomto pojímání vidí Korn východiště ze zmatků v praxi často se objevujících, pokud

nenastane dlouho slibovaná akce vyvazení patronátu: neboť ordinariát nabyl by takto liberam collationem na prospěch církevních zájmů, nabyvatelé parcel nebyli by spolupatrony, patron parcelující mohl by odškodnění lehčeji poskytnouti, an dostává do rukou kapitál, i může založen býti fond stavební; celou touto procedurou byl by učiněn malý začátek ku kýženému vyvazení.

Se specielní otázkou zanáší se *Brünneck* v pojednání: Die Verbindung des Kirchenpatronats mit dem Archidiakonat im norddeutschen, insonderheit Mecklenburgisch-Pommerschen Kirchenrecht des Mittelalters (1903, str. 55).

Účel orientační pro širší veřejnost sledují *Wahrmund*, Das deutsche Reich u. die kommenden Papstwahlen (1903, str. 36), an podává výklad o kreaci kardinálův, o volbě papežské a o exklusivě, a pak *Ad. Srb*, jenž podal ve sbírce rozprav o věcech časových náčrtek o konklave (1903, str. 21).

Schneider v článku »Der Kanonische Gehorsam« (Archiv cit. str. 290 nsl.) zabývá se otázkou, kam sahá obedienční povinnost kléru oproti představeným duchovním, zejména oproti biskupům, a to hlavně vzhledem k veřejnému životu modernímu.

V Časopisu kat. duch. (1902, str. 31, 93, 190, 301) píše *Kašpar* o advokacii se zřetelem k církevnímu právu, t. j. podává obrys církevních předpisův o advokátech před úřady církevními. *Dvořák* (tamže, str. 153, 287) vykládá pod titulem o církevních censurách, o trestech církevních s hlediska všeobecného.

Statečný sestavil ku praktické potřebě zákonné předpisy, kterých šetřiti třeba při zakládání nadací církevních (tamže, str. 445 nsl., 556 nsl.). *Jirák* pokračuje ve vypsání daní, přirážek a poplatků církevním ústavům a osobám v Rakousku ukládaných (tamže, 46, 108, 171, 230, 281, 365, 473 nsl.).

Dekret kongregace Episcoporum et Regularium »Perpensis temporum adiunctis« ze dne 3. května 1902 schválený papežem Lvem XIII. ustanovil, že v ženských klášteřích sliby slavné mohou teprvé tenkráte složeny býti, byly-li po noviciátě jednoduché sliby pro dobu alespoň tříletou složeny, čímž v této otázce jednostejnost zavedena byla s kláštery mužskými (breve Pia IX. ze dne 7. února 1862); otištěn jest dekret na př. v Časopisu kat. duch. 1902, str. 502 nsl. a v Archivu f. k. K. 1902, str. 541.

Tumpach podává v cit. Časopisu (str. 356 nsl., 459 nsl.) obsah dekretu papeže Lva XIII. »Conditae a Christo« z r. 1900 o řeholních společnostech se sliby prostými, ať již byly papežskou stolicí schváleny nebo neschváleny, kterýžto dekret však nezrušil ani příslušná privilegia papežská, ani obyčej právní se vyvinuvší.

Co se manželského práva tkne, vykazuje německá literatura opětně novou objemnou učebnici katolického práva manželského (Lehrbuch des k. Eherechts), kterou sepsal *Leitner* (subregens kněžského semináře v Řezně) pro vědeckou příruční knihovnu vydávanou Schöninghem v Paderbornu (1902, str. X. a 648). Kniha psána v první řadě se zřetelem ku praktickým potřebám, čímž se vysvětluje množství praktických případův uvedených a řešených; zvláštní péče věnována, což hned v úvodu též vytčeno, moderním názorům o manželství, státnímu zákonodárství, hlavně německému a pak nauce

o dispensích z překážek manželských a to zejména vzhledem k nově vydaným Formulae apostolicae datariae; směr celé knihy jest apologetický. Nápadno jest skrovné povšimnutí literatury pocházející od protestantů. Co se systematiky tkne, nemůžeme s ní úplně souhlasiti. Na př. mluví se o samostatné překážce omylného pochopení stavu manželského (§ 19., Das Hindernis der irrtümlichen Auffassung des Ehestandes), čímž míněn error in negotio a pak se vytýká v § 22. opětně samostatně impedimentum defectus consensus; nauka o uzavření manželství jest zcela rozkouskována: jednak se o ní mluví při překážce tajnosnubu, jednak při překážce zakazující pro opomenutí ohlášek, pak opětně jest zvláštní oddíl věnován skutečnému uzavření manželství, kdež pojednáno o objevení překážek manželských, o zdvižení jich a o positivných přípravách k uzavření manželství. Výklady jako na př. o »částečném zdvižení manželského spolužití následkem vzniklé překážky manželské« jasnosti rozhodně neposlouží.

Text reforem r. 1901 provedených při vyřizování dispensí od překážek manželských se strany datarie otištěn v Archivu cit. str. 102 nsl., 349 nsl., 545 nsl.

Konečně sluší vytknouti, že v citov. Časopisu kat. duch. (1902, str. 345 nsl.) zahájil *Sedlák* řadu článkův obsahujících stručné dějiny dispensační praxe při překážkách pokrevenství a švakrovství. *Henner.*

Právní dějiny.

Erben, Das Privilegium Friedrich I. für das Herzogthum Österreich. Vídeň. 1902.

Od posledního zkoumání *Fickrova* (Sitzungsber. d. Wr. Akademie, phil.-hist. Cl. 23.) nepochybovalo se již o pravosti privilegia minus. Erben pokusil se otázku jeho pravosti rozvinouti znova. Obrátil svou pozornosť k těm místům, kde Ficker sám již měl pochybnosti aneb kde věc jen zběžně přešel. Na základě svého bádání přichází Erben k výsledkům, že privilegium minus, samo o sobě pravé, obsahuje nepravé interpolace z doby mezi červnem 1243 a srpnem 1244; jsou to »jus affectandi« a obmezení návštěvy dvorských sněmů na sněmy v Bavořích a válečných výprav do jiných zemí mimo země sousední.

Spisovatel zabývá se nejprvé zevním zjevem privilegia minus a srovnáváním jeho s jinými listinami a kopiáři zjišťuje, že při jeho sepisování účasten byl muž, který zaměstnán byl v císařské kanceláři v l. 1156 až 1158 a 1163. Na to všímá si textu privilegia, hledíc k osobě podmětu, která se v privilegiu jako mluvící uvádí. A tu zjišťuje, že začátek a konec privilegia sepsán jest v první osobě množného čísla (terminavimus, concessimus, commutavimus, iussimus, statuimus); uprostřed však tato podmětná souvislosť náhle přestává, a v privilegiu stojí: »Dux vero Austrie, de ducatu suo aliud servicium non debeat imperio, nisi quod ad curias quas imperator in Bawaria prefixerit evocatus veniat, nullam quoque expedicionem debeat,

nisi quam forte imperator in regna vel provincias Austrie vicinas ordinaverit«. Spisovatel nedá se však mýliti prvním dojmem a vykládá, že podobné nesouvislé přechody jsou v listinách časté. Vysvětlují se zápisy, které hned při ústním jednání bývaly zhotovovány, při smlouvách předchozími úmluvami. Zápisy a předchozí úmluvy tyto, sepsány v třetí osobě jednajících osob, přejímány byly nezměněny v samy listiny. Spisovatel vyšetřuje tudíž, zda i při privilegium minus jde o nějaké takové zápisy neb předchozí úmluvy, a odpověď jeho je záporná. Předmětná forma ponětí vázána je vždy na určité formule, a častější její užívání má asi svůj důvod v tom, že kancelář chtěla poměr, o nějž šlo, přesně zasáhnouti a vytknouti. Místo o návštěvě dvorských sjezdů a říšských výpravách jde však nad tyto případy jak věcně, tak grammaticky. Učiní-li se vsunutá věta odvislou od předchozího »Statuimus«, bije rozpor souvislosti křiklavě v oči. O císařské kanceláři té doby také není známo, že by z ní vycházely podobné textové poruchy.

Okolnosti tyto činí vsunutí místa podezřelými, a spisovatel snaží se posíliti toto podezření i úvahami z jich obsahu. Obmezení návštěvy dvorských sjezdů není v historii ojedinělé. I zlatá bulla sicilská z r. 1212 promíjí králi Českému návštěvu dvorských sněmů, leda že jde o sněmy v Bamberku Norimberku a Merseburku. Spisovatel vytýká však sám, že mezi poměry země české k říši a poměry, v kterých se k ní nalézala východní marka, byl podstatný rozdíl, když se již ani nehledí k době 56 let, která privilegium minus od zlaté bully sicilské dělí. Ve výhodách, které touto bullou mocný král Český obdržel, obrážejí se jeho volné svazky s říší. Pravdě nepodobno je však, aby je již několik desítiletí před tím obdržel nově jmenovaný vévoda rakouský. Účastenství vévodů rakouských na dvorských sjezdech mimo Bavory od 11. až do 13 století neskýtá pražádného svědectví o privilegiu, které by byli vévodové rakouští v této příčině obdrželi. Mezi léty 1033—1138 účastni jsou na dvorských sjezdech 16krát, mezi léty 1156—1200 18krát, mezi léty 1201—1230 22krát. Přičtou-li se k tomu i jízdy do Italie, lze z toho nabýti dojmu stále vzmáhajícího se účastenství rakouských vévodů na říšské politice. S tímto zřejmým vývinem stojí obmezení v privilegiu minus ve zřejmém odporu. Je-li pravé, neporozuměl vévoda nejbližší budoucnosti své země: aneb viděl až za ni, jda za cílem, který uskutečnil se teprve později. Obojí je pravdě nepodobné.

Osvobození od účastenství na válečných výpravách mimo země sousední považovalo se dosavadními badateli za výhodu, již Rakousy své vlastnosti jako marka vděčí. Erben zkoumá proto, zda pro rakouskou marku před vydáním privilegia minus takovéto obmezení vskutku platilo. Zacházeje tu až do doby Karolinské, vykládá, že vyloučení marky z válečných výprav určovaly ty které skutečnosti, nikoli ale nějaké pravidlo. Tak vedl Arnulf r. 887 vojenský lid jihovýchodních marek k Rýnu, aby svrhl Karla III. s trůnu, a nejspíše za jeho vedení táhli r. 882 proti Normanům i Korutanci. Co bylo za doby Karolinské, lze přijímati i pro dobu Ottonskou. Erben příklady z historie tu zjišťuje, že nějakého obmezení marek na výpravy v zemích sousedních vůbec nebylo. Přes to však, kdyby i fakticky takovéto obmezení pro marku rakouskou

skutečně se bylo vyvinulo — ptá se spisovatel — byl by vévoda rakouský s to, aby před císařem uznání jeho vymohl a písemného stvrzení v císařském privilegiu dosáhnul? Odpověď spisovatelova zní tu záporně. Takové privilegium nebyl by udělil ani císař, a nebyli by k němu svolili ani stavové. Celou vládu Bedřicha I. vyplňuje snaha, aby všechny nároky, které jako král a císař činiti mohl, hájil a dobýval. Vasalům, kteří nedostaví se k ohlášené římské výpravě, odnímá léna; panstvím nad Burgundem a královskou korunou českou vykupuje si vojenskou podporu; v červnu r. 1156 dává si přísahati výpravu do Italie a několik dní na to udělí privilegium, které s celou jeho politikou stojí v odporu! A kdyby i tak byl chtěl učiniti, nebylo tu ještě jiných faktorů, které by mu v tom byly stály v cestě? Nebylo tu knížat, kteří přece mohli žádati, aby břemena, je tížící, ukládána byla stejnoměrně? Přistupuje-li k tomu všemu ještě mlčení frisinského kronikáře, který o této části privilegia, do dějin říše přece náležející, praničeho nevypravuje, nelze přijíti k jinému závěrku, než že tu jde jen o pozdější interpolaci.

Jednaje o době, kdy interpolace vznikly, probírá spisovatel nejprvé sám text, jak se v opisech jeví, a zkoumá, zda i při privilegiu minus zachován byl zvyk, že pořízeno dvojí vyhotovení listiny, jedno pro Rakousy, druhé pro Bavory. Poněvadž však všechny známé opisy táhnou se ku rakouskému prvopisu, obrací se spisovatel pouze k těmto opisům. Zjišťuje na nich, že opisovači přesmykují různá slova originálu v jiný sled (nisi quam forte imperator, nisi quam imperator forte, nisi forte quam imperator), což ukazuje na to, že opravy jeho různé zařadění nadepsaných slov připouštěly.

Interpolace samy povstaly dříve, než privilegium předloženo bylo ku potvrzení Bedřichu II. (1245), poněvadž v jeho potvrzení se již nalézají. Naproti tomu nelze klásti dobu jich povstání před rok 1230. Jsouť konec 12. a první 3 desítiletí 13. století vyplněny takovou účastí rakouských vévodů na dvorských sněmech a válečných výpravách, zkrátka na říšské politice, že nelze se domnívati, že by tehda byli nějakou změnu na privilegiu předsevzali. Jinak je to za Bedřicha Bojovného. Je o něm známo, že r. 1231 a 1232 odepřel návštěvu říšských sněmů v Ravenně a Akvileji a předvolání do Augspurku a Mohuče nechal nepovšímnuto. Povstání ministeriálů, nespokojených s živým účastenstvím rakouských vévodů na říšských záležitostech, bylo asi prvním podnětem ku změně jeho politiky a také k interpolaci. Než tato nenastala ani ještě až do června 1236, poněvadž by byla jinak mohla Bedřicha před říšskou klatbou uchrániti. Také nebyla doba, kdy všechny svazky říše s vévodou byly přervány, příhodná, aby se na změnu listiny z r. 1156 pomýšleti mohlo. Zbývají proto léta 1239—1245, kdy styky s říší byly zase příznivější. V této době dá se však stanoviti i bližší termin pro vznik interpolace. V červnu r. 1243 žádá Bedřich za rozvod svého manželství, a v téže době počíná se jednati o sňatek jeho s Alžbětou Bavorskou. To navazuje častější osobní styky sousedních knížat. V této době může tedy zdáti se Bedřichovi vhodno, dostavovati se před císaře do Bavor. Ke konci r. 1244 nastává však jisté ochlazení v těchto přátelských stycích a r. 1245 dochází ku zjevné roztržce. 15 měsíců tedy od června 1243 do srpna 1244 mohou se označiti jako doba, v které Bedřich nejspíše byl k tomu naladěn,

aby se snažil o změnu privilegia minus v tom způsobu, jak se nám zachovala. Také přestálé války s Tatary, Čechy a Uhry mohly kolem r. 1243 vésti k myšlénce, aby vyloučeny byly výpravy mimo země sousední, i když v těchto zemích nebylo žádného válečného nebezpečí.

Podezření jedno budí podezření druhé, a tak za podezřelé prohlašuje spisovatel i jus affectandi. Výzkumy jeho podporuje i bádání Luschinovo Tento ukázal již r. 1872 (Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen, 9. sv., str. 137.), že i privilegium štýrských ministeriálů z r. 1186 jest za Bedřicha Bojovného interpolováno. Upozorňuje na to poznovu v MJÖG. 1903, str. 113., chvále práci Erbenovu jako vzor důkladného diplomatického bádání.

Dr. M. Stieber.

Balzer Oswald, Przyczynki do historyi źródeł prawa polskiego. (Otisk ze 46. svazku Rozpraw Wydziału histor. filozof. Akad. Umiej. w Krakowie.) 1903. Stran 151.

Přítomný spis tvoří Prolegomena k nejdůležitějšímu dosavadnímu dílu prof. Balzera. Jako někdy oba Kovačićové, otec a syn, vytkli si za úkol doplniti Corpus juris Hungarici zákony, o nichž učenci XVII. a XVIII. stol. nevěděli, tak umínil si prof. Balzer sebrati a nově vydati památky zákonodárství polského z doby Zikmunda I. (1506—1548), a to v původní, neporušené formě. Hlavní zásoba známého dosud materiálu zákonodárného z té doby nalézá se ve sbírce zv. Volumina legum (ve druhé části I. sv., uveř. Konarským r. 1732, a ve vydání novém r. 1859 od Ohryzky). Sbírka tato však nejen není úplnou, nýbrž, jak Balzer dokazuje, podává text namnoze porušený. Vysvítá to ze srovnání zmíněné části Volumin se starými vydáními Zikmundovských statutů.

Dříve než přikročil prof. Balzer k vydání samého textu zákonodárných památek z doby Zikmunda I., prostudoval a srovnal všechny dosud známé i neznámé tisky statutů sněmovních i nařízení královských z řečené doby a probral i prameny netištěné.

Již r. 1524 vyšlo prvé souborné úřední vydání Zikmundovských statutů, které bylo pak devětkráte znova otištěno. Sbírka tato není však úplným vydáním sněmovních zákonů z prvé polovice vlády Zikmundovy, a i co do památek v ní obsažených jest jen zkráceným přepracováním vlastních původních textů autentických. Všechny zákony měly tedy dva texty úřední, jeden původní z doby před r. 1524, druhý z tohoto roku.

V kap. I. autor popisuje co nejdůkladněji všechny tisky sněmovních statutů a král. nařízení z doby Zikmunda I. (od r. 1507 do 1545). Ačkoli dosud byly v polské bibliografii známy jen 33 tisky z této doby, vykazuje jich on 62. Množství materiálu se tedy zdvojnásobilo.

V kap. II. spisovatel rozebírá Zamojské vydání sněmovních statutů Zikmunda I. z r. 1602, jež jest jen v jisté části reprodukcí prvotisků, tedy autentického textu statutů Zikmundovských, co do ostatku však podává jen texty pozdější. Úkolu svému nevyhovovalo, poněvadž text uchyluje se značně od pramenů, a mnohdy jest dokonce pokažen.

V kap. III. zjišťuje autor prameny I. sv. sbírky Volumina legum, vyd. Konarským r. 1732, a stopuje zvlášť prameny prvé části řečeného svazku, obsahující středověké zákony, a na to teprve prameny části druhé, zahrnující zákonodárství doby Zikmundovy. Pro část prvou čerpal Konarski hlavně ze statutu Łaského z r. 1506 a vedle něho i z rozličných právních kompendií: z Przyłuského, Herburta, Sarnického, Januszowského jakož i z některých pozdějších sbírek zákonodárných aktů polských, zvláště partikulárních (jako jsou Privilegia statuum ducatus Prussiae a Jura fundam. terrarum Prussiae). Poněvadž vydání Konarského bylo jen novým otiskem starších vydání, není prosto vad a chyb originálů, ba některé nedostatky zavinilo samo. Také chronologické uspořádání látky není bezvadné. Z rukopisů nečerpal vydavatel v prvé části nikde.

Pro část druhou sloužilo Konarskému za vzor hlavně vydání Zamojské z r. 1602. Všechny chyby tohoto vydání nejen jsou tu reprodukovány, nýbrž i rozmnoženy. Vedle toho čerpá Konarski z Przyłuského, Herburta, Januszowského a Zalaszowského i z uvedených již sbírek práva pruského. Několikráte použil též rukopisů, ač celkem velmi málo, čímž se zbavil možnosti kontrolovati tištěné texty zněním rukopisů, a zejména takových, jaké poskytnouti mu mohly prameny úřední (Metrika korunní) Ačkoli však vydání Konarského nepodává ani zdaleka úplnou sbírku zákonného materiálu polského, a ačkoli text zákonů v něm uveřejněných namnoze jest nesprávný, byla to dle prof. Balzera na svou dobu publikace přece jen veliká, za niž musíme býti vydavateli vděčni. Že Konarski úkolu svému plnou měrou nevyhověl, tím byla vinna jen doba. Dnes sbírka jeho arci nedostačuje, a proto podjal se prof. Balzer nesnadného úkolu vydati Zikmundovské statuty znova. — Synoptickým přehledem pramenů I. svazku sbírky Volumina legum končí se Balzerova Prolegomena, jež jsou znamenitou zárukou, že i v oboru vydávání pramenů zjedná si vážený právní historik polský totéž jméno, jaké si pojistil dosavadní činností badatelskou. Těšíme se upřímně na jeho vydání Zikmundovských statutů. *Dr. Karel Kadlec.*

Dr. Przemysław Dąbkowski, O utwierdzeniu umów pod grozą łajania w prawie polskiem średniowiecznem. (Archiwum naukowe, wydawnictwo Towarzystwa dla popierania nauki polskiej. Dział I., tom I., zeszyt I.). We Lwowie, 1903, Stran 75.

Mladý právní historik polský, Dr. Przem. Dąbkowski, známý cennou svou prací Zemsta, okup i pokora na Rusi Halickiej (ve Lvově 1898), vystupuje tu s thematem neméně zajímavým než v rozpravě dřívější. Běží tu rovněž o užití svépomoci v oboru práva jako při krevní mstě.

Sub fide et honoře, t. j. pod ztrátou víry a cti zavazovali se v polském právu jako dlužníci skoro výlučně jen šlechtici, a sice i vůči věřitelům nešlechtickým. Závazek takový mohl vzíti a bral na sebe i panovník. Nesplnil-li dlužník své obligace, byl věřitel oprávněn nejen důraznými a hanlivými slovy jej upomínati, nýbrž mohl mu i veřejně láti, ústně nebo písemně, a to dotud, dokud dlužník nezaplatil. Lání to, jež si musel nechat líbiti i panovník, mělo za účel donutiti dlužníka k zaplacení. Byl to tedy prostředek

exekuční, ovšem mimosoudní. Celkem nebylo utvrzování smluv pod pohrůžkou láním v polském právu zjevem příliš rozšířeným. Užívánoť prostředku toho obyčejně jen, když jiné prostředky k utvrzování smluv (jako na př. zástavou nebo rukojemstvím) jevily se nedostatečnými. Dle Dąbkowského byl institut lání v Polsku v největším rozkvětu v prvé pol. stol. XV.; méně dokladů o něm máme již z druhé polovice téhož století. Ještě více upadl ve stol. XVI. Překročil-li polovici XVI. stol., nebylo to na dlouho. V Německu zapovídá lání polic. zákon z r. 1577, v Čechách teprv obn. zříz. zemské. V Polsku má řečený institut vůbec mnohem menší životnost než v Německu a v Čechách.

Od práva českého lišilo se právo polské při tomto ústavě hlavně tím, že dle něho bylo možno tupiti dlužníka jakýmkoli způsobem, tedy vytýkati mu jakékoli nečestné skutky, ba i zločiny, jež s obligačním poměrem neměly nic společného, kdežto právo české připouštělo pouze nazývati dlužníka »lhářem o peníze«.

Autor zabývá se podrobně terminologií ústavu lání, podměty právního poměru, formami dobou, místem, obsahem a následky lání, srovnává prostředek lání s jinými prostředky utvrzujícími smlouvy a končí daty z dějin ústavu. S jakou důkladností pracoval, o tom svědčí již okolnost, že probral veškeren tištěný materiál pramenný (z několika tisíc listin a zápisek zjistil v letech 1398—1522 pouze 55 dokladů pro zkoumaný právní ústav). Bádání své obmezil sice jen na území práva polského a jen mimotně přihlédl za účelem srovnání k právu německému a českému, avšak výsledky jeho studia přispějí zajisté k objasnění zkoumaného právního ústavu i u národů jiných.

K. K.

Samolewicz Janusz, Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku Sanockim. (Studya nad historyą prawa polskiego wyd. pod red. Osw. Balzera. Tom II., zeszyt 1.) Lwów 1903. Stran 53.

Po delší přestávce pokračuje prof. Balzer ve vydávání své historicko-právní knihovny, na kterou jsme se my Čechové dosud nevzmohli. Prvý sešit druhého svazku zabývá se otázkou z práva německého na půdě polské. Autor náleží k mladé badatelské družině Balzerově.

Jako u nás, tak i v Polsku šly appellace ve sporech práva něm. k soudům zahraničným, na př. do Magdeburka. Teprve Kazimír Veliký svým privilejem z r. 1356 zakázal odvolání za hranice, a sice ve prospěch soudu krakovského. Vedle tohoto vyššího soudu práva něm. na zámku krakovském setkáváme se v Polsku již ve XIV. stol. i s jinými podobnými soudy, jež vykonávají jurisdikci ve věcech nesporných, týkajících se fojtovství a šoltyství, i soudnictví odvolací. Mezi těmi soudy objevuje se již v prvé čtvrti XV. stol. vyšší soud práva něm. na zámku sanockém. (Soudy takové byly na př. v Bieczi, Sandoměři, v Novém Sączi a j.) Soud sanocký povstal mezi l. 1403 a 1425. Prvé zápisky jeho pocházejí z r. 1425.

Soud ten, zvaný nejčastěji judicium supremum, organisován byl kollegiálně. Skládal se obyčejně z osmi členů, z přednosty zv. zemským fojtem (landvojt, judex, viceadvocatus, advocatus juris supremi) a sedmi přísedících

čili šoltysů (ławnicy, scabini, sculteti). Přísedícími byli šoltysové z osmi vesnic ležících kolem Sanoku. Jeden z nich býval volen za fojta. Dosti často nedostavovali se však dotčení šoltysové k soudním rokům. V případech takových volán byl na místo scházejícího šoltysa některý měšťan sanocký. Takovíto náhradníci šoltysů zvali se in locum scultetorum surrogati, jurati regales, scabini de bracchio regali. Za funkci svou přísedící brali soudní poplatky zv. solidus scabinalis, memoriale čili schepeszelink (kmetcí peníz; srov. české památné). Soud měl ještě písaře soudního (notarius) a komorníka (ministerialis, woźny).

Roky soudní nebyly v určitých dobách roku nebo měsíce. Soud svoláván byl dle potřeby (byla to judicia bannita).

Co se týče místní kompetence, vypočítává autor 33 místa sanockého okresu, jež náležela pod tento soud. Některá z nich byla osadami královskými, jiná soukromými. Co se týče kompetence předmětné, soudily se na soudě sanockém výhradně věci z oboru práva soukromého: vedle věcí sporných i nesporné záležitosti týkající se fojtovství a šoltyství ležících v zemi sanocké.

Z nálezů soudu sanockého šla odvolání k vyššímu soudu na zámku krakovském.

Studie — zejména str. 22—25 — svědčí o neobyčejně pečlivém, až minuciosním prostudování pramenů. *K. K.*

Бобчевъ С. С., Сборникъ на Българскитѣ Юридически обичаи. Часть пьрва. Гражд. право. Отдѣлъ I. Семейно право. Пловдивъ, 1897. Stran 302. — Отдѣлъ II.—IV. Вещи. Наслѣдство. Обязателства. София, 1902. Stran 321.

Má-li kde sbírání obyčejového práva význam, má jej zvláště v Bulharsku, kde celé obory práva postrádají dosud zákonných předpisů, a spočívají tudíž jen na normách obyčejových. Vzhledem k tomu nařizuje bulh. soudní řád, aby soudy v otázkách, jichž nelze řešiti právem psaným, řídily se obecnými nebo místními obyčeji, ovšem s podmínkou, že tyto obyčeje neodporují veřejnému řádu a dobrým mravům. Sbírky obyčejového práva mají tedy velkou důležitost pro soudce bulharské, jimž sloužiti budou za rukověť pro denní praxi. Sbírky takové nejsou bezvýznamné ani, pokud běží, o právní obory, jež jsou upraveny normami práva psaného. Jest pochopitelno, že mladé zákonodárství bulharské není prosto nedostatků, jež mohou býti odstraněny teprve seznáním skutečného právního přesvědčení národa. Na základě obyčejového práva mohou dosavadní zákony býti opraveny, změněny a doplněny, jak vhodně poznamenal S. S. Bobčev již ve stati své Нѣколко думи за българското обичайно право (v Plovdivě 1893). Sebraný materiál obyčejový bude míti dále velikou cenu pro účely vědecké. Teprv až budeme znáti všechny právní obyčeje bulharské, bude možno na základě srovnání s právem tureckým posouditi, zdali a do jaké míry ty které obory práva bulharského podlehly právu tureckému. Prozatím vyslovil Bobčev v dotčené své stati mínění, že vlivy turecké nejsou velké, a že Turci přijímali právní řády bulharské právě tak, jako Bulhaři turecké.

Myšlénku sbírati a studovati právní obyčeje bulharské vzbudil S. S. Bobčev již r. 1883. Aby se zabýval bulharským právem obyčejovým, k tomu byl pobádán moskevským prof. M. M. Kovalevským. Jako kdysi V. Bogišić, chtěje vydati svůj Zbornik sadašnjih pravnih običaja, sepsal program pro sbírání právních obyčejů, tak počínal si i Bobčev. V časopise Наука uveřejnil r. 1883 podrobný program, nevzal však za základ kvestionář Bogišićův, nýbrž P. A. Matvějevův, vytištěný v I. sv. ruského sborníku národních právních obyčejů (VIII. sv. Zapisek Cís. rus. geogr. spolku, r. 1878). Téhož roku vydal řečený program ve zvláštním otisku s malými doplňky a rozeslal jej asi ve 300 exemplářích do rozličných krajů bulharských. Současně se obrátil osobní žádostí k některým soudcům a doufal, že v brzku obdrží náležitý materiál. Doufal ovšem marně. Pouze na jednom místě došla žádost jeho ohlasu. V Chaskově chopil se sbírání právních obyčejů kněz Stančo Kožucharov. Prvé jeho odpovědi na svůj kvestionář Bobčev uveřejnil v časop. Наука (kn. II.—V. r. 1883—84). Neúnavnými prosbami a stálým naléháním docílil pak Bobčev po několika letech konečně toho, že mohl r. 1888 započít vydávati Сборникъ на Българскитѣ Юрид. обичаи, часть I. Z rozličných příčin nebylo mu však možno v tisku pokračovati, až teprve r. 1897 vyšel prvý a r. 1902 druhý svazek jeho publikace tiskem.

Sebraný obyčejový materiál pochází z Achyr-Čelebijska (z míst podél toku řeky Ardy v jižní části Rodopy), z Dobriče v Chaskovsku (nedaleko od Východorumelijské dráhy jdoucí od Plovdiva k Harmanli), z Evdžiler (vesnice v Čirpansku, ve Starozagorském okruhu), z Elenska (rodného kraje vydavatelova), z Kazanlycka, z Koprivštice, z Ljaskovce (obyčeje z tohoto místa sebrané kdysi Odžakovem pro citovanou sbírku Bogišićovu jsou přejaty z této sbírky), z Makedonie, z Ruščucka, ze Staro-Zagorska, z Tatar-Pazardžicka, z Chaskova, z Hisarska. V druhém svazku vydavatel uveřejnil materiál ještě z některých jiných krajů; zprávy týkající se západního Bulharska čerpal z podobné sbírky obyčejového práva Жива Старина, vydané Marinovem.

Publikací svou zasloužil se S. S. Bobčev, tou dobou advokát a prof. dějin bulharského práva na vysoké škole v Sofii, velice nejen o právo bulharské, nýbrž o právo slovanské vůbec. Srovnáme-li obsah publikace jeho se zmíněným shora Bogišićovým Zbornikem jakož i s knihami pojednávajícími o ruských právních obyčejích, můžeme rekonstruovati některé právní řády a normy tak, jak je znalo ještě jednotné právo praslovanské. Bohatou látku poskytuje dílo Bobčeva i pro bulharskou a slovanskou právní terminologii. Mnohé právní výrazy jsou sice tureckého původu (jako na př. pišmanlak = = litkup, odstupné, trampa = směna, esnafi = cechy atd.), avšak pojem sám arci z práva tureckého vzat není. *Dr. Karel Kadlec.*

Бобчевъ С. С., Юбилеенъ Сиоменъ за десетгодишнината на »Юридически Прѣгледъ«. 1893 Пловдивъ 1902. София. Stran VIII. a 126.

Jak již titul ukazuje, oslaveno bylo desetiletí trvání bulharského časopisu Юридически Прѣгледъ (1893—1902), jehož redaktorem jest advokát dříve plovdivský a od r. 1899 sofijský S. S. Bobčev, vydáním pamětní knihy. Po

úvodě, v němž redaktor líčí nesnáze spojené s vydáváním svého časopisu, podán jest na 56 str. bibliografický přehled právnických statí uveřejněných v bulharských časopisech v l. 1844—1900, a sice podle jednotlivých oborů práva. Přehled tento, k němuž jest přidán abecední seznam autorů všech statí v bibliografii uvedených, pochází od D. P. Konsulova. Na to podává Bobčev bibliografii bulharských právnických spisů uveřejněných v samostatné formě (ve zvláštní knize, mimo časopisy), a sice opět dle jednotlivých oborů. Abecední rejstřík jmen autorů a překladatelů jest rovněž připojen. Za tím následuje přehled statí uveřejněných v Юрид. Прѣгл. v uplynulém desetiletí. Kniha končí se abecedním seznamem a, pokud vydavatel obdržel data, i stručnými biografiemi přispěvatelů jmenovaného časopisu. Vzhledem k tomu, že pamětní kniha S. S. Bobčeva, jež opatřena také několika vyobrazeními zakladatelů a prvých redaktorů i hlavních přispěvatelů časopisu, jest dosud prvou bibliografií právnické literatury bulharské, není třeba ani podotýkati, že bude nevyhnutelnou pomůckou pro každého, kdo se bude ve věci chtít informovati.

K. K.

Е. Н. М., *Православна Далмациjа.* Историjски преглед. Нови Сад. 1901. Stran 603.

Autorem tohoto velezajímavého díla jest pravoslavný biskup zaderský Nikodem Milaš, o jehož církevním právu jsme přinesli referát (Sborník III., str. 119.). Přítomný spis jest výsledkem skoro pětileté práce, k níž použito vedle pramenů tištěných i archivních ještě několika dosud neuveřejněných monografií, zvláště tří (srbského letopisu Končarevićova, řeckého spisu Kutuvaliho a memoirů Aleksijevićových z let 1778—1836).

Spisovatel všímá si jen poměrů ve středověké Dalmacii, t. j. na území od ostrova Rábu do Kleku. Území dubrovnické (od Kleku do Sutoriny) a Boku kotorskou pouští tedy se zřetele. Látku dělí na sedm období: 1. od r. 55, kdy Titus, učeník apoštola Petra, založil dalmatskou církev, do r. 313 (do vydání milánského ediktu prohlašujícího křesťanskou církev za svobodnou v římské říši), 2. období od r. 313 do 732, v němž se dalmatská církev nalézá pod vrchní jurisdikcí římského patriarchy, 3. období od r. 732, kdy přechází pod jurisdikci patriarchy cařihradského, do r. 1075, t. j. do pátého splitského círk. sněmu, kdy latinské i chorvatské obyvatelstvo Dalmacie opouští pravoslavnou víru a přijímá římskokatolickou, 4. období od r. 1075 do 1420, v němž se drží pravoslavné víry s počátku jen řecké kolonie, posílené v pozdější době v boji s latinismem srbským lidem přistěhovalým do Dalmacie z Bosny a Hercegoviny, 5. období od r. 1420, kdy dalmatské přímoři přešlo do moci benátské, a tím přestalo spojení mezi pravoslavným obyvatelstvem dalmatské pevniny a přímoří, až do r 1699, kdy následkem karloveckého míru skoro celá Dalmacie přešla do moci benátské republiky, 6. období od r. 1699 do 1797, t. j. do pádu republiky benátské, 7. období od r. 1797 do r. 1849, kdy cís. patentem ze 4. března prohlášena pravoslavná víra rovnoprávnou se všemi ostatními v rakouském mocnářství zákonně uznanými vyznáními.

Autor vyvrací podobně jako kanovník Bulić a bollandista Delehaye roz-

šířené dosud mínění, jako by Domnus (Dujan) byl prvým stálým biskupem dalmatským. Jeť o Domnovi čili Domnionovi dokázáno, že působil teprve ve druhé polovici III. stol. a zemřel r. 299.

Již ve IV. stol. objevují se v Dalmacii vedle latinských kolonií i osady řecké, jež se množí, když nařízením cís. Valentiniana III. r. 437 Dalmacie a záp. Illyricum přešly pod moc byzanckého císařství. Kolonie ty posilují se ještě více od r. 535, když se nad Dalmacií na dobro upevnila moc byzanckých císařů. Jazyk řecký panoval v Dalmacii do té míry, že ve stol. VII. pokládána Dalmacie za řeckou provincii.

R. 530. svolává solinský biskup Honorius III. do Solinu církevní sněm a upravuje tam zcela nezávisle na Římu dalmatskou církev. R. 532 nabývá biskup solinský synodálně titulu arcibiskupa Teprv od r. 589 počíná opět Řím zasahovati do záležitostí dalmatské církve.

V VII. stol. objevují se v Dalmacii Chorvati a Srbové a zaplavují celou pevninu. Dalmatinci (Římané) zůstávají jen v Přímoří. Víra křesťanská šíří se mezi novým obyvatelstvem velmi pomalu. Setrvaloť v pohanství až do IX. stol. Za vlády kníž. Borna († r. 821) vysláni sice do Dalmacie římští misionáři, avšak činnost jejich neměla valného úspěchu. S úplným výsledkem setkalo se dle Milaše teprve nové křtění, a sice od duchovenstva byzanckého, vyslaného do Dalmacie za Basilia Makedonského (867—886). Illyricum a Dalmacie přešly totiž r. 732 pod jurisdikci patriarchy cařihradského.

V době, kdy byl chorvatský národ pokřtěn, byla ještě jen jedna církev; dogmatických rozdílů mezi Římem a Cařihradem dotud nebylo, pravoslavný byl římský papež jako cařihradský patriarcha. Brzo však počalo v církvi rozdvojení, když založena theorie o papežské moci nad veškerou církví. Kanonický důkaz nalezen v Pseudoisidorských dekretáliích. Na koncilu v Římě r. 862 prohlásil papež Mikuláš, že Fotios není patriarchou, a Fotios zase na koncilu cařihradském r. 867 prohlásil Mikuláše vyloučeným z církve. Rozdvojení v církvi bylo hotovou událostí.

Za kníž. Branimíra, jehož rukou zahynul r. 879 kníže Sedeslav, pěstována byla v dalmatském Chorvatsku slovanská bohoslužba, již tam šířil ninský biskup Theodosius. Knihy bohoslužebné psány byly hlaholicí. Obklopiv se duchovenstvem jen slovanským, vyvolal však Theodosius reakci duchovních románských, kteří se odtrhli od Cařihradu a přidali se k papeži. S episkopátem dalmatským odvrátil se od Cařihradu i veškeren lid latinského jazyka. Pouze řecké kolonie na dalmatském přímoří zůstaly věrny východní církvi. Po Theodosiovi nastoupil v ninském biskupství kolem r. 890 Sveslav (Adalfred), po něm pak Řehoř, horlivý zastance slovanské bohoslužby, který usiloval o odtržení od arcibiskupství splitského. Vznikl boj mezi chorvatskými a latinskými duchovními, resp. mezi chorvatským a latinským obyvatelstvem. Řecké kolonie se boje toho nezúčastnily. Za knížete a pak krále Tomislava (914—940) usneseno na splitském koncilu r. 924, že bohoslužba smí se konati jen latinským jazykem, a chorvatský (ninský) biskup podřízen splitskému arcibiskupu. Na novém splitském koncilu r. 927 ninské biskupství zrušeno.

Za Petra Kresimíra podlehla chorvatská církev romanismu úplně. Na splitském koncilu r. 1059 zakázána slovanská bohoslužba. Biskupství ninské obnoveno teprve na koncilu r. 1075, když odpadlo už nebezpečí, že by se potlačovaná slovanská bohoslužba opět vzmohla.

Doba po prvé křižácké válce (1095) byla nejtěžší pro pravoslavné v Dalmacii. Byla to doba despotické vlády maďarské, jež tam potrvala do druhého desetiletí XII. století. Na koncilu splitském r. 1111 prohlášena pravoslavná víra za kacířskou. Vydáno nařízení, že ve státě krále Kolomana musejí býti zavřeny všechny kostely, v nichž se nezachovává latinský obřad.

Krátký čas požívala dalmatská města úplné samosprávy, až se dostala r. 1166 do moci cís. Emanuela Komnena, v níž setrvala do r. 1180. Po smrti Emanuelově zmocnili se většího dílu Dalmacie Maďaři; Benátčanům zůstala jen malá část.

Od konce XIII. stol. stěhovali se do Dalmacie bosenští Srbové a posilovali tak posici pravoslavných.

Za krátké vlády Tvrtkovy v Dalmacii (od r. 1390) vedlo se dobře pravoslavným. Za nedlouho dostala se však přímořská Dalmacie (r. 1420) do moci benátské a zůstala v ní až do r. 1797. Kontinent dalmatský náležel sice ještě po jedno století ke koruně uherské, avšak od té doby připadl Turkům. Autor pojednává tedy zvlášť o událostech na pevnině a zvlášť o událostech v Přímoří.

Po skončení války tureckouherské r. 1533 zřízen z Dalmacie kninský sandžakát. Když se byl chorvatský lid z krajin dobytých Turky vystěhoval, zaujali opuštěná místa (v l. 1523—1527) Srbové z Bosny a Hercegoviny. Pravoslaví došlo tím značné podpory. Co ještě zbylo v Dalmacii v rukou uherských, toho se zmocnili Turci r. 1540, tak že od té doby rozdělena Dalmacie jen mezi Benátskem a Tureckem. Ze sandžakátu kninského zřízen nový, lický, a vedle něho klisský. Oba spolu s jinými pěti (bihačským, zvornickým, crmnickým, požežským a hercegovským) tvořily veliký beglerbegluk čili pašaluk bosenský.

Srbská dalmatská církev připadnuvši k Bosně, postavena byla pod moc dabrobosenského metropolity, jehož úředním sídlem byl rmaňský monastýr (na řece Uně).

Úsilím srbského biskupa Makaria a pomocí bratra jeho vel. vezíra Mehmeda Sokoloviće zřízen byl nanovo r. 1557 pečský patriarchát. Církevní moc patriarchova vztahovala se i na pravoslavné Srby dalmatské. Srbská dalmatská církev rozdělena byla na dva církevní okruhy shodující se s politickými (sandžakáty): lický (duch. sídlo mon. Krka) a klisský (mon. Dragović).

Když po míru karloveckém r. 1699 skoro celá pevnina Dalmacie spadla pod moc benátské republiky, rozšířila se jurisdikce benátského biskupa, zvaného filadelfijským arcibiskupem, pod níž náleželi dosud jen pravoslavní v Benátkách a v dalmatském přímoří, i na pravoslavné dalmatské pevniny. Se zánikem dosavadní jurisdikce dobrobosenského metropolity přešla vrchní církevní moc nad dalmatskými pravoslavnými s pečského na cařihradského patriarchu.

Zvláštní oddíl věnoval autor pravoslavné církvi v Benátkách. Již ve XIII. stol. nalézáme v Benátkách pravoslavnou řeckou kolonii, která v prvé pol. XV. stol. čítala téměř tisíc rodin. Bylo mezi nimi i mnoho Slovanů. Po Florecké unii počala římská kurie pokládati pravoslavné, zvláště v těch zemích, v nichž panovala víra latinská, za uniaty.

Přechodem Dalmacie pod moc benátské republiky (r. 1699 a 1718) nabyl srbský živel převahy nad řeckým. Prvé místo v přímořských církevních obcích zaujímají znenáhla Srbové, a srbští duchovní zaměňují řecké, následkem čehož se zavádí místo řecké bohoslužby slovanská.

Po smrti benátsko-dalmatského biskupa Melentia Tipaldiho († 1713) přerušila se na 69 let pravidelná řada benátskodalmatských biskupů (filadelf. arcibiskupů). Nový biskup dosazen teprve r. 1782. Za celou tu dobu neměla církev dalmatská žádného svazku s církví v Benátkách.

Velice trpěla dalmatská pravoslavná církev počínajíc r. 1713, když se stal zaderským arcibiskupem Vincenc Zmajević. Aby vyhubil pravoslavnou víru v Dalmacii, umínil si založiti illyrský seminář k vychovávání kněží, kteří by sloužili mši ve slovanském jazyku (hlaholskou mši). Chtěl tak připoutati k latinské církvi chorvatský lid na dalmatské pevnině, který náležel k východní církvi. Seminář byl otevřen teprve tři léta po smrti Zmajevićově roku 1748.

Na své pravoslavné poddané hleděla benátská vláda stále jako na uniaty. Teprve 16. listop. 1780 vydán byl benátským senátem zákon, kterým se pravoslavní poddaní prohlašují nezávislými na římském papeži a uznává se nad nimi moc cařihradského patriarchy.

V době prvé vlády rakouské v Dalmacii (1797—1805) se postavení pravoslavné církve v ničem nezměnilo. Za vlády francouzské (1806—1813) nastal obrat k lepšímu. Nový, svobodný život započal pro pravoslavnou církev. Plné rovnoprávnosti dosáhli pak dalmatští pravoslavní za druhé vlády rakouské. — Odborným kruhům doporučujeme dílo Milašovo co nejvřeleji.

Dr. Karel Kadlec.

Czasopismo prawnicze i ekon. 1902. Jako samostatná příloha počaly vycházet prof. Dra *Fr. Piekosińského*: Szkice do historyi prawa polskiego. Účelem práce té jest poskytnouti studentům příručku k přednáškám o právu polském a nahraditi jedinou dosud existující knihu toko druhu, *J. V. Bandtkieho* Dějiny práva polského z r. 1850 resp. 1830, dílo dávno již zastaralé. Co se tkne periodisace dějin práva polského, dělí autor právní děje polské na dobu stařešinskou, dobu Popelovců (od IX. st. do 1370), epochu Andegawińskou (—1399) a epochu králů volených (do pádu říše polské). Co tkne se doby stařešinské, rozbírá autor v § 1. nejprvé otázku, odkud přišli Poláci do své vlasti, v § 2. pak s čím do vlasti své přišli. V § 3. snaží se autor určiti počet předků v době přistěhování (na základě názvů topografických); v § 4. rozbírá otázku, přišli-li Poláci již jako zvláštní národ anebo jako část kmene lechyckého, který teprvé zde se vyvinul v Poláky. V § 5. určuje dobu příchodu, v § 6. pak stupeň kultury jich v době přistěhování, v § 7. způsob hospodaření bezprostředně po osídlení, v § 8. nej-

starší organisaci jich v nové vlasti. V § 9. pojednává o původu moci knížecí, o vzniku šlechty, erbů šlechtických. V § 10. podává analysu názvů místních jako hlavního materiálu dějin doby stařešinské (župní), a stanoví devět různých kategorií názvů topografických. V § 11. líčí poměry ekonomické v dobách těch a v § 11. podává rozbor zajímavé své theorie podboje.

Унив. извѣстія, Kijev 1902. *Prof. Vladimirskij-Budanov,* Судебникъ 1589 года. Proslulý historik práva ruského pojednává o významu a pramenech Suděbníka z r. 1589. *Dr. Čk.*

Hlídka časopisů za r. 1902 (část další, v. Sborník III., 320 sl.).

V. Úřady a správa.

F. Tezner, Die landesfürstl. Verwaltungsrechtspflege in Oesterreich von Anfang des 15. bis zum Ausgang des 18. Jahrh. (Grünh. 29, pokrač. ze svazku 25), srov. též Sbor. III., 393—4.

Dr. *Čeněk Klír,* Stručný nástin bernictví království Českého v dobách před válkami husitskými (ČČM. 76); pojem, důchody vladaře, roční platy obyvatelstva poddaného a měst královských, berně královská, zemská i židovská. *E. — A. Kern,* Bemerkungen zur Finanz- und Verwaltungsgesch. Schlesiens vor 1740 (F. Pr. BG. 15., 1902); některé příspěvky k dějinám vlivu slezských stavů na správu vojenskou, povolování rekrutů, řízení obrany země a na bernictví, též k dějinám bernictví zeměpanského v 2. pol. 17. stol. a 1. pol. 18. stol. — *F. Kogler,* Das landesfürstl. Steuerwesen in Tirol bis zum Ausgange des Mittelalters, I.: Die ord. l. f. Steuern (AÖG. 90, 1901); v. Sborník III., 317 sl. Rec. *L. Bittner* (MJÖG. 23, 1902), *H. Voltelini* (HVJS. 5, 1902). — *F. Freih. v Myrbach,* Zur Steuergesch. Tirols (FA. XIX.); krátký rozbor právě uvedeného spisu Koglerova i spisu v. Sartoriho: Gesch. des landschaftl. Steuerwesens in Tirol von K. Max. I. bis Maria Theresia (v. Sborník III., 315); oba spisy se doplňují, avšak schází dosud článek je spojující, kterým bude II. díl spisu Koglerova o vývoji mimořádných daní zeměpanských do Maximiliana, jež tvoří přechod k daním stavovským od Sartoriho vylíčeným; chválí oba spisy, toliko vytýká Koglerovi, že používá moderních theorii finančních na primitivní dávky 13. a 14. stol., a Sartorimu, že si příliš málo všímá souvislosti zápasu mezi mocí stavovskou a zeměpanskou se současnými zevnějšími příběhy politickými; snaží se ze stávajících politicko-historických děl poněkud vysvětliti řečený přechod od řádných daní zeměpanských k daním stavovským. — *A. v. Jaksch,* Münzfunde in Kärnthen 1902 (Car. I., 92, 1902), přehled nálezů s udáním pánů mincovních, totiž patriarchů Aquilejských a hrabat Gorických. — *Bruno Bellerode,* Beiträge zu Schlesiens Rechtsgesch., 3. Heft, I. Theil: Bergbau-Vorrechte in der Herrschaft Pless in Oberschlesien. Rec. *K. Siegel* (MHL. 30, 1902): obsahuje mezi jiným obnovený důkaz, že s ius ducale nebyly spojeny žádné regalie. — *K. Kolbe,* Zur geschichtl. Entwickelung des schles. Freikuxgelderfonds (OS. 1, 1902): z fondu toho hradily se potřeby horníků, hlavně ve školství, ale i jiné, zejména v obecní správě, při tom vůbec líčí se různé poměry práva hor-

niho. — *P. Arras*, Urkundliche Beiträge zu dem Salzmarktstreite zwischen Bautzen und Kamentz 1505-1507 (NLM. 78, 1902). — 150 let rakouské loterie (ON. 7, 1902); krátká zpráva současně historická i statistická. *E.*

W. Erben, Das Aufgebot Herz. Albrecht V. von Oest. gegen die Hussiten (MJÖG. 23, 1902); obšírnějším rozborem dokazuje, že nedatovaná »Aufgebotsordnung« Albrechta V. proti Husitům pochází pravděpodobně asi z 28. dub. 1431, a ne jak tvrdil Kurz (Oest. Militärverfassung) ze 27. dub. 1426; pak, že tento řád všeobecné hotovosti nijak pragmaticky nesouvisí s Karlovskou brannou soustavou, jelikož v Rak. před válkami husitskými vůbec nelze dokázati takovou všeobecnou domobranu jako pevnou, vojensky organisovanou instituci; hotovost z r. 1431 dostala se do Rakous cestou usnesení norimb. říš. sněmu, při čemž dle spisovatele sluší její vzor hledati ve vojenské organisaci důležitějších měst německých a ve vojenské organisaci Uher za doby Sigmundovy. — *J. Leisching*, Die bürgerl. Artillerie-Compagnie von Brünn (ZVGMS. 6, 1912). o organisaci z l. 1743 a 1763. — *A. F.* v. *Wrede*, Geschichte der k. und k. Wehrmacht, I. und II. Bd.: Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des 19. Jahr. Rec. *F. Wagner* (MJÖG. 23, 1902): Dílo velmi cenné, pilně a kriticky zpracované z materiálu c. a k. vojenského archivu; prvé svazky obsahují úvod a dějiny všech druhů pěchoty, což recensent bližším rozborem ukazuje.

J. Goll, K. Ottokars v. Böhmen zweiter Kreuzzug (MJÖG. 23, 1902); v podstatě německé spracování článku z ČMM. 1891, kde mezi jiným hledí se přesvědčivě dokázati, že Přem. Otak. II. při druhé křižácké výpravě do Prus (1267—8) měl v úmyslu založiti v Olomouci arcibiskupství pro Litvu, jež se měla k Čechám přivtěliti. — *Jan Roškot*, Nadací listina cís. a krále Karla IV. o založení kapitoly a děkanství na hradě Karlštejně (SHK. 3); zněn. listiny s českým překladem. *E.* — *Josef Veselý*, Požitky a štola luckého faráře (Luka u Jihlavy) okolo r. 1800 (ČL. 11). *E.* — *M. Radlinský* a *J. Valouch*, Železné krávy (SA. I., 1902); první vysvětluje pojem t. zv. železné krávy jakožto věčné dávky ve prospěch kostela neb obročí za dobytčata tomu kterému osadníku od záduší neb obročí v jakýsi dědičný nájem daná, a ukazuje rozdíl od starožitného platu na Těšínsku, lat. též »census vaccarum«, čes. však »dvorové« zvaného, t. j. platu, jenž se vrchnosti z dobytčat dával, a konečně od tak zv. »povolové«, platu dávaného vrchnosti od sedláků za pasení jich dobytka na panských pozemcích; druhý spisovatel uvádí některé doklady železných krav dosud nevyvazených. Týž i jiní spisovatelé na jiných místech téhož časopisu podávají další doklady. — *V. Janoušek*, Původ a význam »železných krav« (ČL. 11, 1902); ze záduší Němičoveského dle pamětní knihy kostela. *E.* — *V. Prasek*, Desátky farské (SA. I., 1902); doklady různých desátků, odváděných vrchnostem duchovním buď in natura, buď v platech výkupných z diecese Olomoucké i Vratislavské. — *J. Kopecký*, Placetum regium (Al. V.); od poč. 15. stol. jeho vývoj a stručně povaha v jednotlivých státech až do 19. stol. *E.* — *Valentin Schmidt*, Zur Geschichte der Gegenreformation in Südböhmen (MVGDB. 40); jedním z prostředků bylo 1628 odnětí práva várečného všem městům a městečkům na panství Rožmb. a Novohrad. za neposlušnost. *E.* — *Victor Bibl*, Die Organisation des evangel. Kirchen-

wesens im Erzh. Oesterreich u. d. Enns von der Ertheilung der Religionsconcession bis zum K. Maximilians II. Tode, 1548–1576, Sep. Abd. aus AÖG *G. Wolf* (MHL.): cenné dílo; úkolem budoucnosti bude srovnati vývoj protestantismu ve vnitrorak. a dolnorak. skupině zemské, jenž prý dopadne velice ku prospěchu štyrských stavů. — *V. Bibl*, Das österreichische Reformationsedict vom J. 1578 (JGGPÖ. 23, 1902); dokazuje zevrubným rozborem, že t. zv reformační edikt cís. Rudolfa II. z r. 1578, kterým prý tento po svém nastoupení nařídil potlačování protestantů v Dol. Rak, nikdy nebyl vydán, a náleží do říše výmyslů. — *V. Bibl*, Die Einführuug der kathol. Gegenreformation in Niederösterreich durch K. Rudolf II. (1576—80). Rec. *G. Loesche* (HZ. 88, 1902): výtečná práce. — *J. Loserth*, Nachträge zu den Acten und Correspondenzen zur Gesch. der Gegenreformation unter Erzh. Karl II. (JGGPÖ. 23, 1902); uveřejňuje 4 menší listiny k poměru moci světské a církevní za Karla II. štýrského. — *Loserth Jos.*, Ein Hochverrathsprocess aus der Zeit der Gegenreformation in Innerösterreich. Rec. *G. Wolf* (MHL. 30, 1902): cenná práce, která namnoze opravuje Hurtera a ukazuje, že obvinění proti Kandelbergrovi a Gabelkofrovi vzato ze vzduchu (sr. Sborník II., 364). — *J. Wallner*, Geschichte des Convictes in Olmütz von der Gründung bis zur Vereinigung mit der k. k. Theresian. Akademie in Wien 1566—1782 (ZVGMS. 6, 1902); zatím první dvě části do r. 1741, zajímavé pro dějiny školské správy. — *W. Schulte*, Zur Geschichte des mittealterlichen Schulwesens in Breslau (ZVGAS. 36, 1902); dotýká se místy též poměrů tehdejší správy školské. -- *W. Schulte*, Die Entwicklung der Parochial-Verfassung und des höheren Schulwesens Schlesiens im Mittelalter (ZVGAS. 36, 1902); stručný nárys, který hledí dokázati, že až do 13. stol. nebylo ve Slezsku pevně uzavřené parochiální soustavy, a že teprvé něm. kolonisace církevní organisaci slezskou povznesla; táž kolonisace prý zvýšením potřeby vzdělávací povznesla také školství na vyšší stupeň; druhá část dotýká se poněkud správy školské. — *K. Siegel*, Eine Schulordnung des Markgrafen Georg Friedrich (OS. I, 1902); krátký obsah řádu daného markrabětem († 1603) pro knížectví Krňovské a příslušná panství. — *M. Hippe*, Aus dem Tagebuche eines Breslauer Schulmannes im 17. Jahrh. (ZVGAS. 36, 1902); výňatky z denníku rektora gymnasia Alžbětina (nar. 1588, † 1669), s údaji důležitými pro dějiny školské správy m. Vratislavi. — *B. Navrátil*, Glossy k dějinám moravského knihtisku (ČMM. 26, 1902); dotýká se též dějin moravského práva tiskového, zejména censury tiskové v 16. století. — *J. Kopecký*, O kolportáži (Al V.), v Rakousku, Německu a Francii, s malou retrospektivou. Doplňkem k článku jest další stať téhož: O kolportáži dle vládní osnovy zákona tiskového. *E.*

Zikm. Winter, Nová dráha vodní v XVII. věku (ČR. 5); o projektu zemské vlády Rudolfovy, aby ze Zbirovského panství z lesů Baštin, po potoce Padrckém k tomu regulovaném bylo do Prahy plaveno dříví; věc nevyřízena, když za Matyáše vypočten náklad nejméně na 9000 kop míš., k němuž měli přispěti nejprve pražští nákladníci piva vaření. *E.* — *H. Herbert*. Die Gesundheitspflege in Herrmannstadt im 17. Jahrh. (AVSL. 30, 1902). — *R. Dürnwirth*, Die Grenzsperre Kärnthens gegen Steiermark in den Pestjahren 1713–1716 (Car. I., 92, 1902).

F. J. Čečetka, Kouřímské a kolínské paměti cechovní z konce XVI. a z poč. XVII. věku (SHK. 3); poučují v prvé části o pořádcích a řemeslnících toho kraje a té doby, podávajíce zprávy ty srovnaně podle všeobecného vztahu k cechům a přistupujíce pak k podrobnostem z jednotl. cechů (řezníků, pekařů, mlynářů, sladovníků a nákladníků atd.). *E.* — *Hynek Gross*, Ze řemesel a živností v Českém Krumlově v XV. a XVI. století (PAM. XX., 1902), drobné příspěvky týkající se mlynářů, pekařů řezníků, bednářů, soukenníků, kloboučníků a hostinských, jakož i zprávičky o životě obchodním (také Židů) a společenském, o konkurrenci v řemeslech, a zasahování vrchnosti do tržních a obchodních záležitostí v obci. *E.* — *Stan. Klíma*, Z pamětí města Zbraslavic u Kutné Hory, pokus histor. topografie (ČSPSČ. IX., 1902), s některými daty o ceších, privilegiích a právu hrdelním. *E.* — *Jos. Zeman*, Z pamětí Smiřic n. L. (PAM. XX., 1902), o solním obchodu. *E.* — *K. V. Adámek*, Město Svratka (PAM. XX., 1902), také zprávy o poměrech poddanských, správních, cechovních a církevních. *E.* — *Václav Petrů*, Akcí Košetická aneb solicitací o dluh Košetický, obraz z dějin města Pelhřimova (PAM. XX., 1902), týká se finančních poměrů a síly města po válce 30leté. *E.* — *Frant. Lipka*, Archivní památky města Boskovic (ČSPSČ. IX., 1902); popis a obsah 29 rukopisných památek z l. 1463—1868, z nichž některé týkají se tržních, výčepních a j. výsad, opětovaného jich potvrzení, osvobození od poddanství a osobních služeb, spory a transakce v té příčině s vrchností, opět také seznamy robot a jich povaha, instrukce výběrčím kontribuce. *E.* — Dr. *M. Urban*, Zur Geschichte der Burg und Stadt Theusing (MVGDB. 40); též o privilegiích, trzích, činžích atd. Toužími. *E.* — *Anton Mörath*, Die deutsche Zunftordnung der Krummauer Weber vom J. 1568 (MVGDB. 40). *E.* — *J. Kux*, Gesch. der Stadt Littau von den ältesten Zeiten bis zum J. 1848. *Rec. S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902); cenné dílo. — *E. Zivier*, Die älteste Geschichte von Myslowitz (OS. I., 1902), s přílohou k právním dějinám. — *H. Wendt*, Die Breslauer Stadt- und Hospital-Landgüter, I. Amt. Ransern, mit 2 Karten. Rec. *K. Siegel* (MHL. 36, 1902), dílo netoliko lokálního, nýbrž všeobecného zájmu; podává vysvětlení o finanční správě a hosp. politice města, o právních a državebnostních poměrech poddaných. — *J. P. Chrząscz*, Die Tuchmacher in Preiskretscham (OS., 1. 1902); hist. vývoj, zevrubnější teprve v době pruské. — *Th. Stock*, Eine Oberlausitzische Kleinstadt (Rothenburg) um 1600 (NLM. 78, 1902), líčí dle archiv. pramenů poměry kolem r. 1600, všímaje si právních poměrů. — Dr. *von Boetticher*, Beiträge zur Gesch. des Kirchdorfs Crostwitz (NLM. 78, 1902).

Dr. *K. V. Adámek*, Úřední zákazy obyčejů a zvyků lidových (ČSPSČ. X., 1902), několik poznámek dle policejních předpisů. *E.* — *Ant. Tomíček*, O poměrech selských na Litomyšlsku (PAM. XX., 1902), poznámky hlavně dle knihy purkrechtní z l. 1640—1657. *E.* — *Václav Petrů*, Robota a vzpoury selské na Pelhřimovsku (ČL. 11), dle německého urbáře Ign. Fuchsova z r. 1760. *E.* — Dr. *Fr. Krásl*, Některé zprávy o Zbiroze a okolí; výpisky z urbáře panství zbirožského založ. r. 1652 (SHK. 3); obraz hospodářské oslabenosti kraje po válkách a jeho soudobého výnosu. *E.* — *Hynek Gross*, Několik písemných památek o bývalém poustevnickém klášterci na Výtoni

(SHK. 2); jedno číslo obsahuje vysazení ročního platu klášteru na městských poddaných lidech vesnických. *E.* — *Alois Klaus*, Morašice, inventář statku a jeho poddaní po r. 1560 (PAM. XX., 1902). *E.* — *W. Mayer*, Obrigkeitliche Verordnungen aus dem 17. und 18. Jahrh. (MVGDB. 40); podrobný obsah dvou objemných nařízení opatů Kladrubských ve věcech poddaných v m. Kladrubech (z r. 1641, české) a Touškově (r. 1733, německé). *E.* — *A. Ugwitz* Poddanství na Kravařsku (SA. I., 1902), s doklady dávek robotních. — *F. A. Slavík*, Poměry lidu poddaného na panství Ivanovském u Víškova r. 1590 a 1750 (ČMM. 26, 1902), dva krátké výňatky ze zem. desk Olomuckých a zem. registratury v Brně. — *Fr. Lipka*, Z obecní truhly Chrudichromské u Boskovic (ČMMZ. 1901, č. 2), přepis několika listin z XIII stol. k dějinám poddanství. — *V. Prasek*, Volenstva selská a jich druhy (SA. I., 1902); celkem 13 druhů sedláků roboty prostých, mezi nimiž vedle svobodníků vyskytují se i sedláci v poměru lenním. — *Staroštík*, *Chytil*, *Klvaňa*, Kterak přijímali za souseda (SA. I., 1902); podmínky a způsob přijímání rychtářem resp. velkou hromadou v někt. vsích na Hané. — *V. Prasek*, Jména »sousedská« (SA. I., 1902), příspěvek ku vzniku příjmení z přezdívek. — *V. Prasek*, Obecní pečeti (SA. I., 1902); ukazuje na dokladu z r. 1672, že udělením tak zv. »hlavní pečeti« některé obci udělila se jí právomoc notářská. — *E. Domluvil*, O starém účtování obecním (SA. I., 1902); ukázka obecního hospodaření s penězi sirotčími z sirotčích register obce Chmelovy či Veliké Lhoty u Val. Meziříče z r. 1571 a násl. — *V. Prasek*, Polejcký obecní počet na 1773 rok (SA. I., 1902). — *M. Chytil*, »Doušky« (SA. I., 1902); roční obcházení pozemkových hranic, obyčejně o Sv. Duchu, s různými slavnostmi, k jichž krytí vyměřovaly se zvl. platy novým chalupníkům na pozemcích obecních. — *V. Prasek*, »Ulíky« (SA. I., 1902); t. j. stojany s hasičským nářadím uprostřed vsi, zároveň uveřejňuje se hasičský řád kláštera Hradištského u Olomouce z r. 1732 pro obec Mezickou. — *A. Březina*, Čeled. řád (SA. I, 1902); čel. řád abatyší poddaným kláštera Dominikánského u sv. Kateřiny v Olomouci z r. 1753. — *V. Prasek*, *F. Obrtel*, *A. Březina*, *F. Slavík*, *A. Klvaňa*, Kterak zakládali nové dědiny (SA. I., 1902); doklady, jakým způsobem zakládány různé vesnice (celkem 9) na Moravě a ve Slezsku, počínajíc osadami nejmladšími postupně k starším dle zachovaných záznamů. — *V. Prasek* a *F. Slavík*, Osady familiantské čili kolonie za 18. století na Moravě a ve Slezsku založené (SA. I., 1902); následek rozdrobování velkostatků. — *V. Navrátil*, Chalupy ve Vrbí Troubeckém (SA. I., 1902); lokace osady té blíže Přerova v 2. pol. 18. stol. pomocí smluv emfyteutických, které v jistém kolenu potomstva původního nabyvatele vyhražovaly nápadnické právo obci. — *A. Březina* a *V. Prasek*, Smlouvy na porážení robot (SA. I, 1902); smlouvy uzavírané s vesnicemi někdy kláštera Hradištského u Olomouce a býv. kláštera Dominikánek v Olomouci při zrušení těchto klášterů, ve příčině povinnosti robotní vůči náboženské matici. — *A. v. Jaksch*, Jagdordnung der Freiherrschaft Paternion vom J. 1728 (Car. I., 92, 1902); uveřejňuje se s krátkým úvodem řád pro honbu na vysokou zvěř vypracovaný vrchnostenským správcem (spolu přísp. k dějinám roboty).

Dodatek:

A. Huber, Österr. Reichsgesch., bearb. v. *A. Dopsch*. *E. Werunsky*, Oest. Reichs- und Rechtsgeschichte. Rec. *S. Knapp*. (ZGSRW. 22, 1902). — Ad I.: Monumenta Germaniae historica, Sciptorum, qui vernacula lingua usi sunt, tomi III. pars II; Deutsche Chroniken und andere Geschichtsbücher des Mittelalters III. 2: Johann Enikels Fürstenbuch, her. von *Filip Strauch*. Mit Anhang II.: Das Landbuch von Oesterreich und Steier, herausg. von *Joseph Lampel*. Rec. *J. Loserth*: Výborná edice; ohledně »Landbuchu« dokazuje se, že jej Enikel položil v čelo své kroniky knížat Babenberských, aby v něm vylíčil territoriální vývoj Rakous a Štýrska. — *H. v. Voltelini*, Die ältesten Statuten von Trient und ihre Überlieferung (AÖG. 92, 1902); rozebírají se zevrubně palaeograficky i dle obsahu nejstarší statuta z italského obvodu Rakouska, základ právního vývoje Trentina až do rak. kompilací 18. stol. a sekularisace biskupství Tridentského r. 1803, a sice nejprvé statuta 14. stol. (starší z r. 1303—06, při čemž polemisuje se s Tomaschkem, AÖG. 26, pak mladší z let 1337-47), pak přechází se k statutům Alexandrinským a Udalricianským (1425 a 1491); připojena celá řada právně zajímavých listin a úryvků z těchto různých statutů. — *G. Winter*, Die Gründung des kais. u. kön. Haus-, Hof- und Staatsarchivs 1747—62 (AÖG. 92, 1902): u příležitosti přestěhování do budovy v l. 1899—1902 nově vystavěné podávají se tu od nyn. chefa dějiny počátků tohoto archivu, jehož myšlénka pochází již z dob Maximiliana I., k jehož uskutečnění však došlo teprvé za cís. Marie Terezie; po zrušení direktoria in publ. et cameralibus r. 1762 archiv sloučen s obnovenou čes. rak. dvor. kanceláří; až do té doby sahají přítomné dějiny, které se dotýkají též tehdejších reform administrativních. — *F. Staub*, Grundbücher der Stadt Wien, 1. Bd. Die ältesten Kaufbücher (1368—1388). Rec. *K. Uhlirz* (HZ. 88, 1902): celý plán této edice spočívá na mylném předpokladu, že r. 1420 značí rozhodný mezník v městských dějinách vídeňských; jednotlivé knihy vydávají se každá samostatně, takže bylo nutno alfabetický pořad rušiti a chronologický zaváděti, což nadále sotva se dá udržeti; vylíčení knihovnictví vídeňského, které vydavatel chce podati teprve na konci, mělo býti podáno již na začátku. — Archive (DGBl. III.) mezi jiným krátký přehled bohatého materiálu městského archivu Vídeňského. — *F. Krakowitzer*, Das Archiv von Schlüsselburg im oberöst. Landes-Archive zu Linz. Rec. *Ed. Heydenreich* (MHL. 30, 1902): cenné repertorium. — *O. Weber*, Der Verein für Gesch. der Deutschen in Böhmen (DGBl. III.) registrují se k 40l. jubileu publikace tohoto spolku.

Ad IV.: *M. Vancsa*, Hist. Topographie mit bes. Berücksichtigung Niederösterreichs (DGBl. III.), týče se i administrativního a soudního rozdělení. — *W. Michael*, Wallensteins Vertrag mit dem Kaiser im J. 1632 (HZ. 88, 1902). — *F. v Krones*, Landesfürst, Behörde und Stände des Herz. Steier 1283—1411. Rec. *G. v. Below* (HZ. 88, 1902): v prvé řadě pouze sebrání materiálu. — *A. v. Dörr*, Der Adel der böhm. Kronländer. Rec. *W. Lippert* (MHL. 30, 1902): seznam šlecht. diplomů a erbovních listů ze šlechtického archivu c. k. ministerstva vnitra, jenž vedle účelů genealogických namnoze má cenu i pro

dějiny právních poměrů čes. šlechty. — *J. Höchsmann*, Der Streit über die Konzivilität (ZVSL., N. F. 30, 1902, 3. Heft); pokračování v článku téhož svazku líčí další průběh zápasů ve stol. 18., se zevrubným jednáním sněmovním. — *R. Theil*, Die Hetzeldorfer Erbgrafen (ZVSL., N. F. 30, 1902): Dějiny těchto dědičných županů, při čem řeč hlavně o soudní i správní organisaci stolice Mediášské a Schelkské v Sedmihradsku v 15. a v první čtvrti 16. stol.

B. Státy jiné. Podává Dr. *Jar. Demel.**)

Eduard Winkelmann, Allgemeine Verfassungsgeschichte, als Handb. für Studierende und Lehrer. Rec. *Th. Lorentzen* (ZGOR., N. F. 17, 1902): otisk sešitu, který byl základem přednášek, doplněný novější literaturou a věcným rejstříkem, práce cenná, ovšem jen asi do r. 1700 sahající. — *E. Mayer*, Deutsche und französische Verfassungsgeschichte vom 9. bis zum 14. Jahrh. Rec. *C. Mirbt* (HZ. 89, 1902); spisovatel ukazuje velikou sečtělost, bystrozrak a samostatnost úsudku, avšak jeho líčení není zvláště přesným, interpretace nikoli prosta námitek a názory dosti fantastické; též methoda je nepraktickou a neoprávněnou, ježto Německo a Francie při srovnávání za jeden celek se pokládají. Pro neobyčejnou píli sběratelskou bude se ke knize jeho i přes jiné lepší práce sahati, ale věty jeho třeba přijímati s opatrností. — *H. Brunner*, Grundzüge der deut. Rechtsgeschichte. Rec. *E. Rosenthal* (HVJS. 5, 1902); výtečná učebnice s výsledky nejnovějšího bádání (Sborník II., 153--156). — *H. Beaune*, Nouveaux fragments de droit et d'histoire, VII., Paris, 1899. Rec. *G. Blondel* (CBRW. 21, 1901—2): dílo velecenné. — *K. Bücher*, Die Entstehung der Volkswirthschaft. Rec. *G. v. Below* (HZ. 90, 1902): v jednotlivostech lze cennému a duchaplnému dílu leccos namítati, některé názory jsou přenáhlené. — *O. Hintze*, Staatenbildung und Verfassungsentwicklung (HZ. 88, 1–3): snaží se dokázati, že zevnější osudy a životní podmínky národů mají rozhodný vliv na jich zřízení vnitřní, že v životě historickém jde o ustavičné spolu a protipůsobení zevnějšího i vnitřního světa; odtud dále ukazuje, jak si myslí příčinnou souvislost mezi určitými typy útvarů státních a formami ústavními. — *H. Delbrück*, Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der polit. Geschichte; 2. Theil, 1. Hälfte, Römer und Germanen. Rec. *Jos. Fuchs* (HVJS. 23, 1902): rozsáhle založené dílo, vysoké ceny, které snaží se netoliko veškeré jednotlivé zjevy válečné v souvislost uvésti, nýbrž i veškerý veřej. život národa ve správě, politice, konání spravedlnosti a válce vysvětliti jako výplod jediné duše národa. — *Peter P. Albert*, Ortsgeschichte (DG. III); místní dějiny, které až do nedávna měly ráz

*) Některé články jsou všeobecné, po příp. dotýkají se zároveň mocnářství rak. uh. Mimo časopisy, uvedené ve Sborn. III, str. 320, extrahovány ještě tyto: AÖGZ. = Allgem. öster. Gerichts-Zeitung, ASchG. = Archiv für schweizer. Geschichte, ASrSp. = Archiv für Strafrecht und Strafprocess, FGB. = Forschungen zur Geschichte Bayerns, GS. = Gerichts-Saal, OS = Ober-Schlesien, SchZS. = Schweiz. Zeitsch. für Strafrecht, WZGK. = Westdeutsche Zeitsch. für Geschichte und Kunst, ZBR. = Zeitsch. für Bergrecht, ZHR. = Zeitsch. für das gesamte Handelsrecht.

dilettantský, znenáhla vždy více nabývají rázu vědeckého; zejména mají si všímati i hospodářských a právních dějin místních, dějin všeobecných pak jen potud, pokud toho nezbytně třeba ku porozumění dějin lokálních. — *H. Witte*, Ortsnamenforschung und Wirthschaftsgeschichte (DG. III.); ukazuje rozborem vývodů různých spisovatelů, kteří se snažili z etymologie místních jmen činiti závěry o hospodářské minulosti různých končin Německa, že tato snaha nevede k bezpečným výsledkům. — *Kurt Breysig*, Kulturgeschichte der Neuzeit, 2. Bd.: Altertum und Mittelalter als Vorstufen der Neuzeit; 2. Hälfte. Rec. *W. Martens* (MHL. 30, 1902): výtečně se tu líčí též všeobecně germanské rysy státního a společenského života (str. 781—784). — *G. Adler*, Geschichte des Socialismus und Kommunismus von Plato bis zur Gegenwart, I. Theil: bis zur franz. Revolution. Rec. *Beloch* (HZ. 88, 1902): dílo toto, ve kterém pojmy »socialismus« a »kommunismus« se stotožňují, při vší stručnosti líčení vytýká s pravým taktem všecky podstatné body a snaží se jednotlivé systémy z hosp. poměrů vyložiti.

I. Prameny.

A. Kluckhon u. *A. Wrede*, Deutsche Reichstagsakten: Jüngere Reihe 1.—3. Band. Rec. *P. Kalkoff* (HZ. 89, 1902): úzkostlivě svědomitá edice akt něm. říš sněmu od dob reformačních. — *O. Freih. v. Mitis*, Eine Fälschung Cecarellis und ihre Nachwirkung (MJÖG. 23, 1902): privilegium Ottona I. z 962, udělující italskému šlechtici Carpegnovi hodnost říšského knížete, které bylo falšováno známým falsatorem z 16. stol. Ceccarellim a již Mabillonem prohlášeno za falsum; za Leopolda I. bylo říš. dvor. radou německou prohlášeno za pravé, na základě toho r. 1694 »knížeti« Carpegnovi uděleno říšské léno, což pak bylo příčinou stoletého sporu mezi papežem, Toskanou a říší. — *H. Glagau*, Hessische Landtagsakten, 1. Bd.: 1508—1521. Rec. *G. Wolf* (MHL. 30, 1902). — *R. Fester*, Regesten der Markgrafen von Baden und Hachberg 1050—1515, I. Bd. Markgr. v Baden 1050—1431, v. Hochberg 1218—1428. Rec. *W. Martens* (MHL. 30, 1902). — *F. Liebermann*, Über das englische Rechtsbuch Leges Henrici. Rec. *Schmitz Mancy* (MHL. 30, 1902): po výborném úvodu o významu a způsobu této právní knihy dokazuje se, že autor byl totožným s autorem dříve od Liebermanna projednaného »Quadripartitus«, podává se pak životopis autorův a úsudek o jeho díle. — *F. Holtze*, Die Kodifikazion des neumärkischen Rechts vom J. 1799 (TPBG. XV., 1902): líčí dějiny kodifikace provinciálního práva Nové Marky Braniborské, provedené tajným just. radou J. Bedřichem Buschem, i otiskuje se dotyčný návrh, s odchylkami od pruského všeob. Landrechtu.

G. v. Below und *F. Keutgen*, Ausgewählte Urkunden zur Deutschen Verfassungsgeschichte; 1. Bd.: Urkunden zur städt. Verfassungsgesch. von F. Keutgen. Rec. *Ilgen* (HZ. 88, 1902). Rec. *C. Beyerle* (ZGOR, N. F. 17, 1902): pomůcka prvního řádu pro dějiny měst. zřízení německého, mající zření i k hospodářství a kulturním dějinám vůbec; v prvé řadě určená pro seminář, bude však i každému badateli vítána. — *C. Caro*, Zum ersten Strassburger Stadtrecht. (HVJS. V., 1902 Kl. Mittheil.): právo to aspoň v té formě,

v jaké se nám zachovalo, prý nemůže pocházeti z 12. stol., nýbrž z pozdější doby. — *A. Overmann*, Die Stadtrechte der Grafschaft Mark, Heft 1.: *Lippstadt*, Rechtsquellen, Westphälische Stadtrechte. Rec. *S. Rietschel* (HVJS. 23, 1902): velmi svědomitá edice s cenným úvodem. — *O. Opermann*, Kritische Studien zur älteren Kölner Geschichte: 1. Kölner Urkundenfälschungen (St. Cäcilien 962, St. Gerg 1067, St. Severin 948) und die Entstehung der Kölner Stadtverfassung: 2. Siegburger Urkundenfälschungen und die Entstehung der Siegburger Territorialherrschaft (WZGK. XXI., 1902). — *R. Knipping*, Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter 2. Bd. (1100 až 1205). Rec. *F. Vigener* (WZGK. 21, 1902). — *J. F. Böhmer-F. Lau*, Codex diplomaticus Moenofrancfurtanus; I. Bd. 794—1314, Rec. *Nathusius-Neinstedt* (WZGK. 21, 1902). — *H. Zeller-Werdmüller*, Die Zürcher Stadtbücher des 14. und 15. Jahrh. Rec. *G. Below* (HZ. 89, 1901): velecenná edice těchto knih městských, které oproti jiným právním knihám severoněmeckým mají ráz úřední. — *H. Ermisch*, Das älteste Stadtbuch von Liebenstadt (NSGA. 23, 1902): zpráva o knize m. L. v Sasku z konce 15. stol. — *H. Verner*, Über den Verfasser und den Geist der sogen. Reformation des Kaisers Sigmund (HVJS. V., 1902); dokazuje, že autorem t. zv. reformace cís. Sigmunda z l. 1433—39 je laik, a sice městský písař Augsburský, který byl vyslancem měst k císaři a náležel kruhu humanistů Augsburských, zároveň pak vystupuje jako rádce císaře, jemuž navrhuje různé reformy státního i církevního zřízení, při čemž je zástupcem říš. měst a nižšího duchovenstva proti říš. knížatům a praelátům. — Records of the borough of Leicester being a series of extracts from the archives of the Corporation of Leicester 1327—1509. Rec. *F. Liebermann* (MHL. 30, 1902). — *K. Albrecht*, Rappolsteinsches Urkundenbuch (759—1500), V. Bd. Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902): tohoto výtečného díla všimni si každý, kdo se obírá soudnictvím té doby. — *K. Rieder*, Die Archivalien des Münsterarchivs zu Breisach (ZGO., N. F. 17, 1902). — *F. Bruns*, Die Lübecker Bergenfahrer und ihre Chronistik (Hansische Geschichtsquellen, N. Folge 2. Bd.) Rec. *Daenell* (HZ. 90, 1902): mimo jiné obsahuje též 231 testamentů Bukoveckých kupců, námořský obchod s Bergami provozujících z l. 1372—1530, a probírá jejich korporativní organisaci. — *O. Günther*, Des Syndicus der Stadt Danzig, Gottfried Lengnich, Jus publicum civitatis Gedanensis oder der Stadt Danzig Verfassung und Rechte. Rec. *F. Hirsch* (MHL. 30, 1902): vydává se tu poprvé tiskem dílo Gdanského učence G. Lengnicha (1689—1774), které pojednává o zřízení m. Gdanska v té době a o poměru jeho ke králi a k republice Polské, jakož i k pruským stavům; v předu výborný úvod. — *G. Winter*, Aus pommerschen Stadtarchiven (Dg. III.).

B. Hilliger, Rheinische Urbare, Sammlung von Urbaren und anderen Quellen zur Rhein Wirthschaftsgesch.; I. Band: Die Urbare von St. Pantaleon in Koiin. Rec. *O. Redlich* (WZGK. 1902). — *Eduard Heydenreich*, Das älteste Fulda'er Chartular im Staatsarchiv zu Marburg. Rec. *H. Hahn* (MHL. 30, 1902). — *C. Caro*, Zur Gütergeschichte des Fraumünsterstifts Zürich (ASchG. 33, 1902); rozbor listiny vév. Burkarda I. Alamanského z r. 924. — Meklenburgisches Urkundenbuch, herausg. von dem Verein für. Mekl.

Gesch. und Alterthumskunde, 20. Bd. (1381—1385); Rec. *M. Wehrmann* (HZ. 88, 1902).

J. Kohler, Die Carolina und ihre Vorgängerinnen, I. Bd.: *J. Kohler* und *Willy Scheel*, Die peinliche Gerichtsordnung Kaiser Karls V. Rec. *H. Schreuer* (HZ. 88, 1902): Nové, vědecké kritice vyhovující vydání, s věc. poznámkami a rejstříkem, opírající se o nově nalezené rukopisy (celkem 9), při němž recensent činí některé menší výtky ve příčině jejich oceňování; zajímavý a duchaplný jest prý důkaz, že známé nedatované vydání není nejstarším, nýbrž že je nutno položiti teprve za rok 1555. — Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902): první cenné vydání na zákl. původního Kolín. rukopisu z 1532; též malé příručné vydání pro studující. — *J. Kohler*, Zum Sprachgebrauch der Carolina (ASrSp. 49, 1902), vyvrací tvrzení Bindingovo, že se v Const. crim. Car. »oder« užívalo ve smyslu »aber«, a že slovo to bylo v tom smyslu převzato jako zvláštnost franského dialektu; zmíněný zákonník nebyl psán ve franském dialektu, nýbrž ve franské resp. všeobecné jihoněm. spisovné řeči. — *L. Günther*, Jean Paul Marat, der »Ami du peuple« als Criminalist. (GS. 61, 1902); vylíčiv krátce průběh kriminalně politického pokrokového hnutí ve Francii ve stol. 18., spisovatel rozbírá podrobně spis Maratův »Plan de legislation criminelle« z r. 1782, navrhující reformy v oboru práva i řízení trestního. — *H. Knapp*, Humor im Würzburger Recht (ZGSRW. 22, 1902), ze starých, zejména vesnických práv ve Würzburském krajském archivu.

II. a III. Právo občanské, řízení soudní, právo trestní.

G. Caro, Zur Grundbesitzvertheilung in der Carolinger-Zeit (DG. III.): rozbírá názory panující, proti kterým právem činí se různé námitky; ukazuje stručným rozborem knihy tradicí kláštera Sv. Havelského, kterak podobnými četnými prameny toho druhu (chartuláři a p.) lze si zjednati obraz o stavu majetku pozemkového za nejstarší doby v různých krajinách německých. — *C. Caro*, Zwei Elsässer Dörfer zur Zeit Karls des Grossen (ZGO., N. F. 17, 1902), z darování obsažených v »Traditiones Wizenbergenses«, činí závěry o poměrech majetku pozemkového. — *C. Caro*, Städtische Erbleihe zur Karolingerzeit (HVJS. V. 1902); dodatkem ku článku Ritschelovu v Z. d. Savigny-Stift., Germ. Abth. 22, pojednává se o vzniku dočasného a dědičného pachtu městského, při čem spisovatel podává některé velmi staré doklady pro posuzování městských poměrů pozemkových ve stol. 8., 9., 11. a 12. — *H. Reichel*, Der rechtliche Charakter der Fruchtsache im Römischen und im Deutschen Rechte (Grünhut 30, 1902): probírá právní povahu plodu resp. poměr jeho ku věci plodonosné v právu římském a německém, při čemž konstatuje, že v právu římském fructus pendentes jsou naprosto nesamostatnou částí věci plodonosné; ohledně fructus separati že jsou dvě theorie v pramenech i v povaze věci stejně odůvodněné, z nichž theorie dílčí i tyto plody pokládá za samostatnou část věci plodonosné, theorie nové věci pak za věc úplně samostatnou; že však první duchu práva římského lépe odpovídá, kdežto v německém právu i fructus pendentes jsou věcmi

samostatnými již okamžikem vzniku, t. j. jakmile se stávají patrnými a oddělitelnými, tím spíše ovšem fructus separati. — *K. Lehmann*, Die Entwikkelung des deutschen Handelsrechtes (ZGHR. 52, 1902): krátký nárys dějin této discipliny v Něm., při čem krátce dotčeno i historické bádání v oboru obch. práva.

O Müller, Untersuchungen zur Gesch. des attischen Bürger- und Ehe-Rechtes. Rec. *Beloch* (HZ. 89, 1902): Užitečná práce počínající dobou po r. 403; o další době nedostává se spisovateli pevného historického úsudku. — *R. Bartsch*, Die Stellung der Frau innerhalb der Familie (AÖGZ 53, 1902): líčí přehledně vývoj práva rodinného od počátků praehistorických až na naše doby, při čemž poněkud blíže dotýká se vývoje novověkého v zemích rak. — *Julius Ficker*, Untersuchungen zur Erbenfolge der ostgermanischen Rechte, Abth. I. Rec. *Otto Opet* (MJÖG. 23, 1902): díl tento dokazuje původní rovné právní postavení obou pohlaví na základě úpravy dědického práva po bezdětném zůstaviteli ve právech germánských, vyjímajíc skupinu gotskonorvéžskou, a sice celkem přesvědčivě, v některých bodech však jsou vývody nesprávny. — *R. J. R. Goffin*, The Testamentary Executor in England and elsewehre. Rec. *Hamburger* (CBRW. 21, 1902): historicko-právní i právně srovnávací práce, založená na bohatých pramenech, která, vycházejíc od římského a starogermánského práva, všímá si vedle práva anglického též nového francouzského a německého.

A. Hegler, Die praktische Thätigkeit der Juristenfakultäten des 17. und 18. Jahrh. Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902): práce velmi vzácná. — *Heinemann*, Der Richter und die Rechtspflege in der deutschen Vergangenheit. Rec. *S. Knapp.* (ZGSRW. 22, 1902): dílo cenné, ač poněkud nesystematické. — *A. Stölzel*, Die Entwickelung der gelehrten Rechtssprechung untersucht auf Grund der Akten des Brandeburger Schöppenstuhls, Bd. 1: Der Brandeburger Schöppenstuhl; *týž*, Urkundliches Material aus den Brandeburger Schöppenstuhlsakten, 4 Bde. Recens. *Schück* (CBRW. 21, 1902): slovutný badatel v právní historii braniborsko-pruské, podává v uvedených dvou dílech práce, jež prý možno směle prohlásiti za nejpřednější zjev historicko-právní literatury posledního desítiletí i co se týče pragmatického zpracování, i bohatosti použitého archivního materiálu. — *Friedrich Holtze*, Geschichte des Kammergerichtes in Brandeburg-Preussen 3. Theil: Das Kammergericht im 18. Jahrh. Rec. *A. Vorberg* (MHL. 30, 1902): spis vyznačující se jasným líčením, důkladnou znalostí věci a ovládáním látky. — *Levi Georg*, Zur Geschichte der Rechtspflege in der Stadt Strassburg i. E. Rec. *K. Brunner* (MHL 30, 1902). — Dr. *Vogel*, Alte Gemeinderügen der Dörfer Rudelsdorf und Masten (ZKG. 9, 1902); vyňatky z knihy začínají r. 1555.

P. Merkel, Die Urkunde im deutschen Strafrecht, I Abth.: Die gesch. Entwickelung des strafrechtlichen Urkundenbegriffs. Recens. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902); rozbor velmi pilné a cenné práce. — *R. His*, Das Strafrecht der Friesen im Mittelalter, Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902): pěkné dílo, opírající se jinak o Brunnerovy něm. dějiny právni. — *Th. Distel-Blasewitz*, Geschichtl. Hermäa in bunter Reihe (ZGSRW. 22, 1902); roztrou-

šené úryvky resp. zprávy z novověkých dějin práva trestního v Německu. — *H. G. Schmidt*, Die Lehre vom Tyrannenmord. Rec. *H. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902): duchaplná a cenná práce, s hist. vývojem od nejstarších dob. — *H. L. Strack*, Das Blut im Glauben und Aberglauben der Menschheit, 5.—7. Aufl ; Rec. *Knapp* (ZGSRW. 22, 1902): není to obyčejný polemický spis, nýbrž poctivá práce vědecká. — *J. Hansen*, Zauberwahn, Inquisition und Hexenprozess im Mittelalter und die Entstehung der grossen Hexenverfolgung. Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902). — *J. Hansen*, Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Hexenwahns und der Hexenverfolgung in Mittelalter. Rec. *H. Haupt* (HZ. 88, 1902): edice pramenů prvního řádu pro středověké náboženské a kulturní dějiny; Rec. *W. Marteus* (MHL. 30, 1902): doplněk k dílu téhož autora »Zauberei, Inquisition und Hexenprocess«, zároveň systematická sbírka pramenů pro dějiny čarodějnictví vůbec. Rec. *G. Steinhausen* (ZGKG., 1902). — *J. Diefenbach*, Der Zauberglaube des 16. Jahrh. nach den Katechismen Dr. M. Luthers und P. Canisius. Recens. *S. Knapp* (ZGSRW 22, 1902): spis polemický ze stranného stanoviska katolického. — *A. Köhler*, Begünstigung und Hehlerei (GS 61, 1902), podává též stručný historický vývoj předpisův o podporování pachatele a účastníka po vykonaném zločinu a o ukrývání předmětů zločinu v právu řím. a staroněm. — *C. Stoss*, Eine Episode des Jetzerprozesses (SchZS. 15, 1902): doplňkem ku spisu Dra. *R. Stecka*: Der Berner Jetzerprozess (1507—1509), Bern 1902, který se týká trestního processu proti novici Jetzerovi a čtyřem mnichům dominikánského kláštera v Bernu pro kacířství a rouhání. – *F. v. Jecklin-J. Ponitisella*, Eine neue Quelle für die Geschichte des bündnerischen Strafgerichtes vom J. 1572 (ASchG. 33, 1902), po krátkém úvodu otiskuje se rukopis z r. 1572, »Handlungen« nadepsaný. — *v. Ruber*, Criminalistische Fragmente: XI. Über die Berechtigung des Schwurgerichtshofes zur Stellung von Zusatzfragen [§ 319. St. P. O.], Zur Lehre vom unwiderstehlichen Zwange [§ 2. g, St. G.], (AÖGZ. 53, 1902); líčí též historický vývoj názorův o neodolatelném donucení a svépomoci, probíraje stanoviska práva řím. a kanonického, jež se v té příčině opírá o řím. právo a mělo rozhodný vliv na názory CCC Karla V., stanoviska germánských práv národních, jež rovněž vycházela z názorů práva řím., pak nové, svérázné názory filosofů a zákonodárců 18. a 19. stol. (Grotia, Puffendorfa, Kanta, Hegla a jich epigonů Fichteho, Matthäa a Feuerbacha, pak trest. zákonníků Terezianského, Josefinského, Františkova z r. 1803 a nyní platného z r. 1852). (Příště konec.)

Právo občanské.

Przegląd prawa i administracyi 1901 a 1902. E. Till, O znaczeniu prawnem automatu. — Prof. Dr. *L. Jaworski* uveřejňuje výňatek z chystaného svého Komentarze do kodeksu cyw. austr a to část o mezinárodním právu soukromém. Autor nejprvé podává v části první interpretaci §§ 4., 33. až 38. a 300. obč. z. a vykládá pak v části systematické užití těchto §§ na veškeré

poměry soukromoprávní. — O civilní povaze kontraktu naftového uveřejněny dva články a to Dra *Vojt. Dziedzice* a Dr. *St. Hofmokla*. Théma toto bylo předmětem porad lvovského Towarzystwa prawniczego a Przegląd přináší odchylná mínění obou referentů. První z nich pokládá právo k naftě za věcné právo in re aliena, kdežto druhý za právo obligační a to dle okolností za smlouvu společenskou nebo nájemní. — Prof. Dr. *Chlamtacz* ve článku Posiadanie w świaťle teoryi Wróblewskiego podává obšírný referát a kritiku rozpravy Wróblewského Posiadanie na tłe prawa rzymskiego 1899. — Ročník 1902 přináší překlad článku prof. *Stupeckého* ze Sborníku našeho 1901. K materialiím všeob. zák. obč. — *Ernest Till* podává podobný Przyczynek do materyalów kodeksu cyw. austryackiego. Jest to referát východohaličské komise zemské ve Lvově, jíž, jako i jiným, dle nařízení Františka I. návrh Martiniho byl poslán k dobrozdání. Domníváno se, že referáty ty jsou ztraceny. Prof. Stupecký při pátrání v archivu ministerstva spravedlnosti na ně připadl. Protokol ten psán latinsky. — Dr. *Fryderyk Zoll ml.*, Posiadanie według prawa cywilnego austryackiego v zarysie. Autor opírá výklad nauky o držení v právu rakouském z valné části o Randovo klassické dílo (Besitz) a rozpravu Wróblewského Posiadanie na tle prawa rzymskiego 1899. V první kapitole jedná o podstatě držby: rozebrav pojem držby vůbec a pojem držby věcí a práv, účinky její, mluví stručně o t. zv. držbě knihovní a zastoupení v držbě. V kapitole druhé jedná o nabytí držení a v třetí o držbě pořádné a nepořádné, v čtvrté o držení poctivém a nepoctivém, v páté o pravém a nepravém a v šesté pojednává o ochraně držení, totiž o žalobě na ochranu držení a operis novi nuntiatio a konečně v kapitole sedmé o ztrátě držení. — *M. Szybalski*, O reformie ksiąg gruntowych w Galicyi. — *Týž*, Współczesna umowa pracy.

Czasopismo 1902. Prof. Dr. *Zoll* ml. pokračuje ve svých studiích o právu soukromém na základě judikatury. V části II. rozbírá §§ 454., 455. a 457. ob. z. obč.

Ateneum 1901: Dr. *K. Rychliński* Opieka nad umyśłowo-chorymi w Ewropie w XIX. w.

Часопись правнича и економична 1901. Dr. *St. Dnistrjańskij* (Австр. право облїгаційне) podává první oddíl první části své práce, jež má být příručkou při studiu rak. práva obligačního.

Mjesečnik pravničkoga družtva u Zagreba 1901.: Dr. M. Rein: (Praktične studije iz pobojnog zakona) pokračuje z minulého ročníku v rozboru některých praktických otázek ze zákona odpůrčího; pojednává o postavení věřitelovu, dojde-li dlužník opět jmění. — Dr. *K. Horvat*, Titulus acquirendi kod vlastničke tužbe na nekretinu, rozbírá otázku, musí-li vlastník v knihách zapsaný při žalobě vlastnické dokazovati titulus acquirendi a dovozuje, že stačí k zachování vlastnictví jeho zápis knihovní. — Dr. *M. Košutić* Princip publiciteta u našem tabularnom pravu. Pojednav o podstatě, podmínkách a účincích principu publicity, rozbírá autor princip spolehlivosti v případu neshody materiálního a formálního práva tabulárního. — Práva knihovního týká se práce od *Haladi Fr.* Gruntovni unosi povodem uredjenja zeml-

jištnih zajednica po zakonu od 25. travnja 1894. — Práva zádružného týče se práce *Ante Gaveza* Nezakonite potajne diobe i položaj zadrugara u nezakonito razdieljenim zadrugama, a od *téhož* autora: Brisanje zadružnog svojstva po § 65. zakona od 9. svibnja 1889 o zadrugach u savezu sa § 36 istoga zakona.

Slovenski pravnik 1901 a 1902: Dr. *Iv. Dolenc*, Moreli zastavni dolžnik sě ne izbrisano hipoteko odstopiti novemu upniku na tistem mestu, kjer je prvotno vpisana? — Dr. *Fr. Mohorič*, O pravnem značaji zemljišča, solastnega vsled odkupa služebnosti več zemljiščem. — Dr. *J. Žolger* podává svou přednášku ve víd. spolku právn. Jamstvo za poškodovanje ob uporih, přihlíží též k historii (obecná poruka starého práva, opole polská atd.). — Ročník 1902 obsahuje z práva občanského: Dr. *St. Lapanje*: Zmota ali prevara? — Dr *Fr. Mohorič*, Vknjižba rabokupne pravice na posamezni idealni delež solastnine (o knih vkladu práva nájemního na jednotlivý ideální díl spoluvlastnický).

Dr. Čk.

Právo trestní.

Der Gerichtssaal, svazek 61. a 62.

Na úvodním místě svazku 61. pojednává prof dr. *Rosenblatt* (Krakov) »O právním omylu před soudcem trestním dle judikatury nejvyššího i kassačního soudu vídeňského« Probrav celkem dvacet judikátů tohoto tribunálu a podrobiv je posudku, dospívá k závěru, že kassační soud ex professo se přidržuje sice — právě tak jako říšský soud německý — zásady, dle kteréž omyl skutkový, jakož i právní omyl mimotrestní přičítání skutku jako dolosního vylučuje, nikoli však omyl práva trestního se týkající, nechť zakládá se na úplné neznalosti normy zákonné či na nesprávné subsumpci (omyl subsumpční); že ale přes to jednotlivé judikáty od této zásady se uchylují a že zejména v jednom z uvedených případů (obžalovaný, jenž bral svůj plat invalidní přes své odsouzení pro zločin dále, nevěda, že dle § 26. tr. z. práva naň pozbyl, byl obžaloby sproštěn a zmateční stížnost státního zastupitelství zamítnuta) viděl se nejvyšší soud nucena zásadu »ignorantia juris criminalis nocet« obmeziti za neznalost trestní normy in concreto přestoupené. Nato zabývá se spisovatel literaturou, zejména pokud se týče tak zv. omylu subsumpčního, a poukazuje zejména k obecnému mínění, jež prý se nesrovnává se zásadou, dle kteréž přičitatelnost skutku jako dolosního omylem subsumpčním vyloučena není, dospívá k těmto thesím: »Sluší činiti rozdíl mezi neznalostí práva a omylem subsumpčním. Prostá neznalost existence trestního zákona in concreto přestoupeného nemůže pachatele nikdy omlouvati. Subsumpční omyl je tu, je-li pachatel v omylu o vztahu svého činu ku trestnímu zákonu. Subsumpční omyl může býti dvojí, buď je pachatel následkem omylného pojímání předpisu práva trestního, občanského, správního neb jiných toho mínění, že jeho čin vůbec nespadá pod zákon trestní, neb subsumuje svůj čin nesprávně pod trestní zákon mírnější. Omyl subsumpční

vylučuje přičítání zločinů, neměl-li pachatel následkem omylu svého vědomí bezprávnosti svého činu. Na přičítání deliktů z nedbalosti nemá omyl subsumpční žádného vlivu. Omylná subsumpce pod trestní zákon mírnější je pro trestnost nerozhodnou.«

Mám za to, že tyto these nejsou předcházejícími vývody spisovatelovými dostatečně podepřeny a že proti některým z nich jsou vážné námitky. Zejména sluší se vysloviti proti tomu, aby omyl subsumpční byl prohlášen za zvláštní kategorii omylu, pro kterouž by platily také zvláštní odchylné zásady. Skutečnost, že pachatel se mýlil ve příčině relace svého činu k zákonu trestnímu a že následkem toho čin svůj pod tento zákon nesubsumoval (tedy právě omyl subsumpční), může míti příčinu svou v tom, že byl v omylu buď o skutečnostech činu se týkajících (omyl skutkový), neb o významu a dosahu trestní normy (právní omyl trestní) neb o významu a dosahu jiné normy právní (právní omyl mimotrestní). O tom, jaký význam jedné každé z těchto tří kategorií omylu, pokud jde o přičítání skutku, sluší přikládati, mínění jak de lege lata tak i de lege ferenda valně se rozcházejí. Tolik pokládáme však za nezbytný logický důsledek, že, nechť již se rozhodneme v té příčině pro zásadu tu či onu, sluší ji vztahovati též na t. zv. omyl subsumpční a že tudíž je s tímto naložiti dle toho, do které z uvedených kategorií podstatou svou in concreto spadá. Pro stanovení nějakých odchylných pravidel pro omyl subsumpční nevidíme žádných vnitřních důvodů.

Problém o účinku omylu v právu trestním nelze dosud pokládati za uspokojivě rozřešený, pročež sluší vítati příspěvek před námi ležící aspoň v tom směru, že probrána tu svědomitě judikatura našeho kassačního soudu tohoto předmětu se týkající.

Z ostatního obsahu svazku 61. sluší vytknouti podrobné pojednání docenta *A. Köhlera* (Mnichov) o nadržování a přechovavačství a dále historicky zajímavý článek prof. *Günthera* (Giessen): »Jean Paul Marat, zvaný »ami du peuple« jako kriminalista«, v němž probrán zejména spis tohoto hrdiny velké revoluce v r. 1780 pod titulem »Plan de législation criminelle« anonymně vyšedší.

Ze svazku 62. zajímá pojednání Wernera *Rosenberga* (státního zástupce ve Strassburku) »o trestných léčeních«. Týž snaží se, jak sám praví, »přiblížiti se rozřešení tohoto zajímavého problému cestou dosud nenastoupenou,« zvoliv při posuzování oprávnění lékaře k operativnímu zasáhnutí za východisko soukromoprávní poměr »negotiorum gestio«. Zdali však tato »dosud nenastoupená cesta« skutečně nás přibližuje k rozřešení kriminalistického problému, o který tu jde, o tom sluší s důvodem pochybovati. I kdyby základ, z něhož vychází, byl správný, zůstala by vždy ještě nezodpověděnou otázka, zdaž tedy je trestný a jak trestný je lékař, který, nemoha býti pokládán ani za negotiorum gestora, operaci předsevzal, a je-li trestný zejména i v tom případě, když operací pacientu život zachránil a zdraví navrátil.

»Co rozumí obecné (lidové) mínění vůlí,« snaží se vyzkoumati vrchní soudce *Huther* (Hagenov n. M.) známý svými četnými články z oboru nauky o trestní vině. Úkol věru málo vděčný, ba, nemýlíme-li se, práce Sisyfova.

Příčinu neúspěchů, se kterými se potkaly dosud veškery pokusy theorie ku stanovení pojmu vůle směřující, spatřuje spisovatel zcela správně v tom, že theoretikové »přestávali na analysi pojmu vůle, místo aby dílnu samu navštívili, kde vůle, jako výrobek ducha, vzniká a se vytváří a proto nedospěli k nalezišti vůle, jež z pouhého abstraktního pojmu nevyplývá.« Však směle, tuším, lze tvrditi, že také spisovateli samému se nepodařilo k tomuto nalezišti, k této »ústřední instanci našeho já« ni o píď se přiblížiti. Dle našeho mínění jde tu o metafysický problem, se kterýž síly člověka dosud nejsou a jehož rozřešení pro vědu práva trestního nemá toho významu, jaký se mu namnoze přičítá.

Ze zprávy dra *Mumma* (právního zástupce ve Strassburku) »O osnově nového japonského zákona trestního« dovídáme se, že v Japonsku se úsilovně pracuje o reformě trestního práva, jež s výsledky moderní právní vědy trestní v soulad uvedeno býti má. Považíme-li, že platný trestní zákon říše japonské datuje teprve za dne 1. ledna 1882, nedivno, že v nás přirovnání s našimi známými poměry v té příčině budí city dosti smíšené. *M.*

Przegląd prawa i administracyi 1902. Dr. *Jul. Makarewicz*, Pomoc prawna ze strony sądow cywilnych według procedury karnej wojskowej. — *Czasopismo prawnicze i ekonomiczne 1902.* Docent Dr. *Makarewicz* pokračuje ve svých studiích z oboru řízení trestního. V části III. pojednává o eventuelní změně pokuty na vězení a opovědlivosti předmětu časopisu. — Dr. *Jul. Morełowski*, Z dziedziny statystyki kryminalnej. — *Slovenski pravnik 1902. K. W.*, Nedostatki pri rešitvach tržeb radi žaljenja časti (nedostatky při rozsuzování žalob pro urážku na cti). — Dr. *J. Robida* pokračuje z minulého ročníku ve své studii: O presodnosti normalnega človeka. — *K. W.*, Kako je rešiti pritožbe zoper zavarovalni zapor okrajnih sodišć v zmislu §ov 178. in 89. kaz. pr. r.? K studii zavdalo podnět rozhodnutí krajského soudu lublaňského, dle něhož nepřípustna jest stížnost proti zjišťovací vazbě soudu okresního dle §§ 178. a 89. tr. ř. — Načrt zakona proti pijančevanju, ve kterémž podány živnostensko-právní, soukromoprávní, trestnoprávní a závěrečná ustanovení osnovy zákona proti pijáctví. *Dr. Čk.*

Civilní řízení.

Přehled literatury v r. 1902. (Konec.)*)

II. Řízení exekuční a konkursní.

G. Neumann[1]) počal uveřejňovati obsáhlý kommentář k ex. ř., kdežto v Německu dokončeno 2. vydání díla *P. Reinharda*,[2]) zabývajícího se zákonem o nucené dražbě a vnucené správě nemovitostí, o kterémž spůsobem

*) V. Sborník III., str. 360.—377.

[1]) Kommentar zur Exekutionsordnung, Wien 1902, Manz. 1. Lief.

[2]) Gesetz über die Zwangsversteigerung u. Zwangsverwaltung, Leipzig, 1900—1902, Rossberg u. Berger.

systematickým pojednává *F. Freund.*[3]) Zprávy o spisech těchto podali *Eccius* (Gr. sv. 46., str. 728.), *Heinsheimer*[4]) a *Voss* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 256.). *K.* a *A. Kurlbaumové* podnikli společně s *W. Kühnem* nové vydání kommentáře k něm. ř. konkursnímu, dříve spracovaného *G. Wilmovskim,*[5]) vedle čehož započato též 2. vydání kommentáře *V. Rintelena.*[6]) Předpisy o službě soudních vykonavatelů vykládají především vzhledem k praktické potřebě *E. Exner*[7]) (viz referát *Fiedlerův,* Z. f. C. P. sv. 30., str. 547.) a *Franz;*[8]) stejný účel sledují letos dokončená kniha *Hellera* a *Trenkwaldera*[9]) pro ex. ř., *P. Badstübner*[10]) pro něm. z. o nucené dražbě a vnucené správě, pak *Bysen*[11]) a *Schellhas*[12]) pro něm. ř. konkursní. Upozorněno budiž také na zprávy, které o dílech v lonském přehledu na tomto místě uvedených podali *Vierhaus* (Z. f. C. P. sv. 28., str. 532.) a *Fuchs* (Gr. sv. 46., str. 195.: *Schönfeld* a *Walter*), *Eccius* (Gr. sv. 46., str. 726.: *Sarwey-Bossert*), *Heinsheimer*[13]) (*Betzinger*), *Menoušek* (Sb. II.. str. 398. *Neumann*) a *Dobruský* (Zp. str. 127., *Worel*).

Všeobecnou otázkou, jsou-li proti eráru vydané rozsudky dle předpisů ex. ř. vykonatelnými, zabývají se *R. Langrod* (J. Bl. č. 30) a *G. Petschek* (J. Bl. 38.), jiţ v málo lichotivé, ale spravedlivé kritice plenárního rozhodnutí nejvyššího soudu č. 173. repertoria nálezů (sbírka sv. II. č. 361.) dokazuji, že ustanovení zákona (čl. IV., IX., §§ 15., 28., 290. ex. ř.) v odůvodnění uváděná vztahují se na případy naprosto odchylné povahy, a že právní názor v tomto nálezu vyslovený odporuje i úmyslům zákonodárce z materialií ex. ř. jasně vycházejícím.

Úv. z. k ex. ř. č. IX. č. 10. Zprávy o loni oznámeném pojednání *B. Picka* podali *Menoušek* (Sb. III., str. 151.) a *W. Kisch* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 539.). **Čl. XIII.** č. 3. viz § 354. ex. ř. a § 19. nesp. ř. *M. Pollack* (J. Bl.

---

[3]) Die Zwangsvollstreckung in Grundstücke in systemat. Anordnung zum prakt. Gebrauche dargestellt, 3. Aufl. Breslau 1901 Kern.

[4]) Centralbl. f. Rechtswissensch., sv. 22. str. 48.

[5]) Deutsche Reichskonkursordnung, 6. umgearb. Aufl. Berlin 1902, Vahlen, 1. Lief.

[6]) Das Konkursrecht nebst Anhang betreffend die Anfechtung von Rechtshandlungen eines Schuldners ausserhalb des Konkurses, systemat. Kommentar, 2. Aufl., Halle 1902. Buchh. des Waisenhauses.

[7]) Die gesammten Dienst- und Geschäftsverhältnisse des preussischen Gerichtsvollziehers. Freystadt 1901.

[8]) Gerichstvollzieher-Gebührenwesen in Elsass-Lothringen, Strassb. 1902, Strassb. Druckerei u. Verlangsanstalt.

[9]) Die österreichische Exekutionsordnung in ihrer praktischen Anwendung, Wien, 1900—1902 Manz.

[10]) Die Zwangsvollstreckung in das unbewegliche Vermögen in der gerichtlichen Praxis nach dem Reichsgesetze über die Zwangsvollstreckung und Zwangsverwaltung, Berlin 1902, Häring (Hülfsbücher für die gerichtl. Praxis, herausg. v. Peters .

[11]) Die Konkursordnung nebst den zugehörigen Nebengesetzen, Gross-Lichterfelde 1901, Schulze & Co.

[12]) Die Konkurssachen in der gerichtlichen Praxis, Berlin 1902. Häring (Hülfsbücher für die gerichtl. Praxis, herausg. v. Peters V.).

[13]) Centralbl. f. Rechtswissensch., sv. 22. str. 18.

č. 3.– 7.) líčí podrobně význam notářského spisu v právu procesním od vš. ř. s. až k ex. ř. a dovozuje, že pravidelně sluší účinnost jeho zkoumati teprve ve sporu o platnost právního jednání jím dosvědčeného, důsledkem čehož potřeba samostatného výroku soudního stává jen tenkráte, když v základě § 3. not. ř. tvoří titul exekuční. Proto lze, jak vysvítá též z genese §u 4. not. ř. a čl. XVII., žalobu tuto opírati jen o okolnosti, jež notářskému spisu ve formě správnému odnímají vykonatelnost, nikoli o důvody, čerpané z neplatnosti dosvědčeného právního jednání; otázku tuto sluší rozhodovati i ve sporu zvláštním. **Čl. XXVI.** viz § 183. ex. ř. Další trvání §u 46. I. odp. z, a z něho plynoucí možnost, nahraditi ve sporu odpůrčím osvědčení nebezpečí dáním jistoty, hájí *K. Wolf* (G. Z. č. 5.). Vždyť **čl. XXVII.** prohlašuje ex. ř. za směrodatný jen ohledně prostředků zajišťovacích a ohledně řízení, nikoli vzhledem k podmínkám povolení. Proti zrušení mluví též zachování knihovní poznámky žaloby odpůrčí (čl. XIII. č. 8.), a nelze je ani odvozovati z čl. I. poněvadž deroguje toliko předpisům všeobecné povahy, zabývajícím se úpravou řízení exekučního. Konečně nestala se snaha zákonodárce, usnadniti tímto ulehčením povolení zajištění oproti protivníkovi, jenž se dopouští tak podezřelých jednání, ex. ř. nikterak bezúčelnou. **Čl. XXVIII.** Zprávy o loni oznámeném spisu *E. Fischer-Colbrie-a* podali *Kienböck* (J. Bl. č. 11.) a Dr. *S*... (Not. č. 8.).

§ 1. viz § 19. nesp. ř. *Th. Aigner* (G. H. č. 43., 44.) vytýká, že soudové neprávem se odvolávají k **§u 14.**, když jakožto zbytečnou odpírají poznámku vykonatelnosti hypotekární pohledávky, zažádanou současně s návrhem na nucenou dražbu. Věřitel poznámku tuto potřebuje, pak-li dražební řízení se zastaví a realita přejde do jiných rukou, poněvadž mu § 208. neskýtá možnost jí dosáhnouti. *St.* (P. str. 657.) dovozuje ze zásady bezprostřednosti výkon exekuce ovládající, že dle **§u 18.** č. 4. jest okresní soud, v jehož obvodu se zabavené movitosti nacházejí, i tentokráte k výkonu dražby příslušným, když věci tyto teprve po zabavení tam přeneseny byly, kdežto *Fläschner* (G. H. č. 40.) upozorňuje na nedostatek předpisu odpovídajícího §u 79. j. n. pro případ, že by exekuce se vedla proti okresnímu soudci.

§ 39. viz § 200. ex. ř. § 47. Upravením přísahy vyjevovací v něm. c. ř. s. zabývají se *O. Bülow* (Z. f. C. P. sv. 30., str. 80.) a *Schröder* (D. J. č. 16.). Prvý pojednává o zkoumání procesuálních podmínek přísahy této soudcem; tento ji prohlašuje za vyloučenou, pak-li předměty svou cenou k uspokojení věřitele stačící byly excindovány a nebylo při výkonu zjištěno, že jiných movitostí zabavitelných není Oba články pro různost zákonodárství postrádají pro rakouského právníka aktuálního zájmu.

W. P. (G. H. č. 50., 52.) tvrdí, že ustanovení **§u 52.** vylučuje subsidiární platnost předpisů c. ř. s. o zmocněncích, a že lze mimo rekursy a spory incidenční dle zásad vš. obč. z. použíti i osob nezletilých jakožto zástupců; redakce oproti tomu poukazuje na to, že cit. § rozhoduje jen otázku, zda-li vůbec zastoupení jest dovoleno, kdežto způsobilost k němu sluší posouditi v základě §u 78. dle c. ř. s. Jelikož **§ 53.** nečiní vyjimky, lze dle G. H. r. 47. č. 6. v exekučním řízení podání použitím §u 84. c. ř. s. vrátiti k opravě, i když jsou podnětem k zápisu do veřejných knih, aniž by se poznámka

olůvkem před uplynutím lhůty k reprodukci vymazala. Podobně doporučuje nejmenovaný v G. Z. č. 24., aby v zájmu stran předčasně podané návrhy exekuční (§ 54.) nebyly ihned zamítány, nýbrž vyčkáno uplynutí lhůty k plnění, vyjma ony případy, kde žádá se zápis do veřejných knih soudu exekuci povolujícího a odložením vyřízení by rušena byla řádná činnost listovního úřadu, aneb kde před uplynutím lhůty této dojdou žádosti týkající se těchže vložek knihovních. §§ 55., 66. viz § 213. ex. ř.

Odvolávaje se na úvahu *K. Schönbergera* (D. J. č. 13.) o vykonatelnosti německých rozsudků u nás, dovozuje G. H. r. 47. č. 9., že pro příslušnost cizího soudu ve smyslu § 80. č. 1. stačí, když naše právo vůbec uznává důvod v konkretním případu ji zakládající; otázku, zda-li důvodu toho stává, rozhoduje výhradně lex fori, pročež nelze žádati při forum contractus písemní úmluvu dle § 88. j. n.

§ 125. *K. Flieder* (P. str. 269.) prohlašuje náklady různých prostředků exekučních za jednotné příslušenství dobývané pohledávky, jelikož by vedení zvláštní exekuce jen pro útraty odporovalo úmyslům zákonodárce; zákon přesně liší útraty exekuce vůbec a jednotlivých prostředků exekučních; a vydání hyperochy povinnovanému by jinak porušovalo právo věřitele.

Speciálním případem vadné žádosti exekuční (viz § 53. ex. ř.) zabývá se *J. Choloney* (G. H. č. 25), jenž pokládá za nesprávné, vrátiti žádost o zavedení dražebního řízení k opravě, když postrádá §em 133. žádaného knihovního výtahu, soud exekuci povolující jest zároveň soudem knihovním a nevázne dosud pro vymahanou pohledávku právo zástavní, čímž se dotýčnému exekventu bezprávně zachovává priorita poznámky nucené dražby. Kdežto on nynější praxi schvaluje jen pro ony případy, kde soud exekuci povolující není soudem knihovním aneb právo zástavní již vtěleno jest, odpovídalo by, jak se domnívá *F. Büchse* (G. H. r. 47. č. 1.), úmyslu zákonodárce nejlépe, kdyby žádáno bylo zároveň s nucenou dražbou o vyhotovení knihovního výtahu, neb jen takto rozhodne soudce bezpečně na základě posledního stavu knihovního. Postup tento skytal by i tu výhodu, že by se výtah pro věřitele přistupujícího k již zavedenému řízení dražebnímu vyhotovil jen tenkráte, kdyby prvý navrhovatel dražby od této upustil a jeho přílohy mu byly vráceny.

V otázce, dosud částečně sporné, kdy dle §u 150. sluší služebnosti a reální břemena převzíti bez započtení do podání nejvyššího, připojuje se *J. Ziffer* (G. H. r. 47. č. 5) k dobrozdání nejv. dv. s. ze dne 13. května 1902 praes. 272./I., že lze dle zásady § 32. k. ř. tak stanoviti jen tenkráte, když břemeno jest zapsáno v prvním pořadí knihovním aneb za daných poměrů jeho převzetím se neohrožují předcházející věřitelové hypotekární. Pokládá však za nedostatečné, ponechati bdělosti těchto věřitelů, aby se návrhem na prozatímné určení stavu břemen před poškozením svých zájmů chránili, nýbrž požaduje, aby soudce před příklepem z moci úřadu se přesvědčil, zda-li po uspokojení věřitelů převzatou služebnost předcházejících vybývá více než útraty exekuce pro vymahajícího věřitele, a při výsledku negativním řízení dražební dle §u 39. č. 8. ex. ř. zrušil. Zvláštním případem takového převzetí závady bez započtení zabývá se *O. Schanzer* (J. Bl. č 32.), obraceje

se proti spisu *E. Paupie-ho*,[14]) o kterémž referuje též *Habietinek* v Not. č. 5 Za nesprávné pokládá tvrzení, že sluší bez započtení převzíti reální břemeno pojištěné na nemovitosti celé, i když mu předchází na ideálním dílu hypotékární pohledávka, neb intabulace neposkytuje jen nárok na plnění opakující se dávky se strany dočasného majitele knihovního tělesa, nýbrž toto samo jest zavazeno pro nárok náhradní, jenž případně vstupuje na místo břemene. Převzetí tohoto bez započtení znamenalo by těžké poškození předcházejícího věřitele, a úplné zvrácení zásady prioritní. Sluší proto v daném případu břemeno započítati, důsledkem čehož vydražitel ideálního dílu bude je s ostatními spolumajiteli plniti jen tenkráte, když část vypočtené úhrady na ten který díl připadající jest nejvyšším podáním kryta. Není-li tomu tak, zruší se reální břemeno a úhradní kapitály na ostatní dílce vypadající i s částkou na prázdno vyšlou se na těchto pojistí. Totéž platí, když jde o výměnek, který ovšem sluší plniti tak dlouho, až se nedostačující úhrada z nejvyššího podání za ideální část přikázaná stráví. Na dále bude oprávněnému příslušeti nárok o náhradu proti ostatním spolumajitelům nemovitosti, směřující pravidelně k plnění peněžní hodnoty pojištěných dávek. Dr. *K.* projevuje souhlasně s redakcí v G. H. 47. č. 12. mínění, že zákaz vyslovený v **§u 151.** III. ohledně nového řízení dražebního před uplynutím půl roku po stání platí také pro jednotlivé parcely, oddělené od nemovitosti do dražby dávané. **§§ 154., 155.** Úvahu o dražbě opětné podává *J. Stuchlík* (P. str. 413.). Jakožto cíl opětné dražby označuje rozdělení podstaty dražební, které bylo zmařeno nedodržením podmínek dražebních. Materielním podkladem pro její povolení jsou poklesky vydražitele v zapravování nejvyššího podání, ať jsou zaviněné čili nic, formálním návrh účastníka na podstatu poukázaného. Právomocným povolením opětné dražby ztrácí dražba prvá svůj účinek, čímž vydražitel pozbude veškerých práv příklepem nabytých, ano i nákladů na nemovitosti učiněných, kdežto jeho závazky trvají dále; on nese i nebezpečí věci, pokud nový příklep nevzejde v moc práva, a ručí mimo to za veškerou škodu z nutnosti opětné dražby vyplývající. Přiklepne-li se realita za vyšší obnos, než podal on, řídí se praxe jen ohledy slušnosti, když difference použije ku hrazení jeho povinností. Opětná dražba není ani pokračováním v exekuci proti povinnovanému ani exekucí proti vydražiteli, nýbrž výkonem práva dražebními podmínkami daného. Pro tuto různosť povahy nelze použíti ustanovení zákona podmíněných povahou prvé dražby jakožto prostředku exekučního, zejména ohledně zrušení, obmezení a odložení exekuce, o přístupu a prozatimném určení stavu břemen. Mimo snížení nejmenšího podání na polovici jest změna dražebních podmínek vyloučena, nový odhad jen výminečně přípustným; při stanovení roku nutno vyčkati, až povolení dospěje v moc práva, netřeba však šetřiti lhůty § 169. č. 2. Plnou účinnosť zachovají předpisy o průběhu dražebního řízení a roku, zejména též § 184. mimo č. 1. a 8. Rok dražební budiž u zachování všech zápisů k dražebnímu řízení se vztahujících, zejména i poznámky příklepu, v pozemkové knize poznamenán.

[14]) Lastenübernahme u. Schätzungswert. Die Lehre vom Beitritt. Zwei Abhandlungen, Wien 1901, Konegen.

Prvý vydražitel jest z podávání vyloučen, předražek přípustný. Zůstal-li rok k opětné dražbě bezvýsledným, sluší v řízení z moci úřadu pokračovati, a nezastaví se toto ani odvoláním návrhu se strany účastníků. Opáčný názor hájí Dr. *S.* (J. Bl. č. 32.), jenž pojímá opětnou dražbu za prostředek exekuční a hledí dokázati, že k výkonu takovému ex. ř. vyžaduje nezbytně návrh stran, že by mimo to pokračování v opětné dražbě i proti vůli všech súčastněných jen poškozovalo zájmy těchto. Nejmenovaný zachovává v G. H. č. 38. věřiteli, který se stanovení podmínek dražebních nesúčastnil, právo rekursu, když navržená odchylka od zákonných předpisů nebyla v předvolání k roku dostatečně vytknuta, aneb jí dle zákona vůbec povoliti nelze.

§ 183. Dalekosáhlý význam pro právo vydražitele připisuje *M. Allerhand* (Prz str. 517.) opomenutí knihovní poznámky příklepu. Jelikož ji čl. XXVI. ex. ř. staví na roveň s poznámkou exekuční dražby dle § 72. k. z., obhájí v takovém případu vydražitel svůj nárok na vklad vlastnictví oproti třetímu nabyvateli jen tenkráte, pak li toho nabyl již příklepem, což prý ani §em 237. ex. ř. se nestalo platným právem, a byl-li onen malae fidei. Poznámka zavedení dražebního řízení vydražitele nechrání, poněvadž jejím úkolem jest jen ochrana věřitele dle obdoby poznámky žaloby hypotekární (§ 59. k. z.), což po příklepu toliko v případu opětné dražby dojde praktického významu. Jinak by byla též poznámka příklepu úplně zbytečnou. *K. Flieder* (P str. 603.) poukazuje oproti opáčnému rozhodnutí, uveřejněnému v P. 1901 str. 646., k tomu, že dle jasného doslovu §u 187. nepřísluší věřiteli, který o dražbě nebyl vyrozuměn a k ní se nedostavil, právo stížnosti na udělení příklepu, kterýžto názor i v literatuře jest všeobecný. Ovšem může poškozený věřitel domáhati se náhrady syndikátní žalobou, pokud soud porušil předpisy §§ 171., 175. a 186. ex. ř.

Předpis **§u 201.** sleduje dle výkladu *C.* šl. *Ohmeyera* v J. Bl. č. 3. | 6. účel, zachrániti hospodářskou existenci povinnovaného nahražením nucené dražby vnucenou správou, pak-li se tím věřiteli neukládá větší újma než zrušení nastalé ztráty lhůt aneb povolení moratoria ne delšího jednoho roku Ustanovení odstavce I. sluší použíti, když vykonatelná pohledávka pozůstává z několika splátek kapitálových, tedy převyšuje aspoň obnos jedné annuity, kdežto alinea II. hodí se na závazky jednotné, tedy také na případ vymáhání jediné lhůty úhrnné, oboje však jen na zadrželé kapitály, nikoli na dlužné úroky. V případě prvém vyžaduje se, aby průměrný příjem stačil nejen k zapravení annuit a úroků během roku k placení dospívajících, nýbrž i na veškeré splátky zadržalé s úroky z prodlení a bez útrat soudních, kdežto lze použíti odstavce II. již tenkráte, když výnos hradí zažalovanou částku s vedlejšími závazky bez ohledu na annuity a úroky z téhož kapitálu během roku splatné. Při výpočtu tomto sluší ovšem odečísti veškeré povinnosti, jež dle §ů 120. a 124. ex. ř. před vymáhajícím věřitelem docházejí zapravení z běžných příjmů nemovitosti. Objeví-li se po zaplacení nedoplatků, annuit a úroků, dotýčný rok tížících, ještě přebytek, budiž jeho použito k rychlejšímu splácení kapitálu, pak-li nastala prodlením ztráta lhůt, neboť zákon účinků této se nedotýká, vyjma jedině vylíčenou přeměnu nucené dražby ve vnucenou správu.

§ 213. *M. Winkler* (J. Bl. č 27.) poukazuje k tomu, že o odporu proti přikázání jistých pohledávek z nejvyššího podání sluší rozhodnouti výlučně na základě výpovědí osob při roku přítomných. Porušuje se zákon, pak-li se. nařídí z moci úřadu jinaká zjištění a nesprávným jest též, s odvoláním k §um 55 a 66. ex. ř. zamítati stížnosť na takové opatření podanou. K převodnému požívajícímu privilegovaného pořadí **§u 216.** č. 2 počítá *K. Flieder* (P. str. 629.) také dědický poplatek z převodu nemovitosti, která před vydáním odevzdací listiny se exekučně prodá, poněvadž dle §ů 1. a 10. zákona ze dne 18. června r. 1901 ř. z. č. 74. nárok státu na zapravení téhož povstává již nápadem dědictví Oproti tomu lze vlastní poplatek dědický přikázati teprve po uhražení všech závad realitu tížících, poněvadž dříve nelze mluviti o nějaké čisté pozůstalosti. Možnosť relicitace jest toliko resolutivní podmínkou a jejím splněním poplatek z prvého prodeje se neruší. Došel by z výtěžku opětné dražby zapravení, kdyby stávající nařízení min. financí nepřikazovala jeho odepsání. Zabrániti předražku, není v moci vydražitele, a sluší jej rovnati podmínce odkládací, splněním kteréž poplatek z převodu dražbou nastalého pomíjí. **§ 218.** Nové řešení hojně přetřásané otázky, jaký význam přísluší postoupení přednosti před výměnkem, podává *M. Fryc* v P. str. 665. Pojímá právo výměnkáře v pádu exekuce jakožto právo požívací k uhražovacímu kapitálu. Byla-li předstouplá pohledávka ve svém původním pořadí poukážána na tuto úhradu, jest účinkem postupu, že ohledně odpovídající částky právo požívací výměnkáře pomine a tato se ihned vyplatí, čímž ovšem roční důchod o obnos jejího úroku se zmenší. Sluší-li dávky výměnkové doplňovati z uhražovacího kapitálu, nezmenší se jen o úrok vyplacené částky, nýbrž odpadne i doplňování ročních dávek po onu dobu, po kterou by dle pořadí předstouplé pohledávky mezi kapitály na úhradu poukázanými toto se bralo z uvolněného obnosu. Není-li pohledávka předstupující uhražovacím kapitálem vůbec kryta, dá postup jen nárok na vybírání dávek výměnkových. Dostala-li se na závazek tento jen částečná úhrada, vyplatí se tato ihned, kdežto ohledně zbytku lze se hojiti vybíráním dávek. Tímto způsobem míní spisovatel odpomoci nedostatku posavadní teorie a praxe, že uhražovací kapitál předstouplé pohledávky následkem jejího zapravení z běžných dávek připadne pozdějšímu věřiteli aneb povinnému, jichž právních poměrů se smlouva o postupu přednosti dle § 30. k. z. vůbec nesmí dotknouti. *K. Flieder* (P. str. 809.) uznává sice důmyslnosť řešení tohoto, pochybuje však o jeho praktické upotřebitelnosti. Skoro všeobecná praxe dosavadní, že se předstupujícímu věřiteli přikazovalo relutum na penězích, připadající vydražiteli za poskytování dávek, doznala ovšem vážného otřesu rozhodnutím nejvyššího soudu ze dne 6 srpna 1901 č. 11.446, že předstouplý věřitel může požadovati jen dávky naturální. K odvrácení dvojnásobné škody odtud věřiteli hrozící, poněvadž na dávky ryze osobní vůbec sáhnouti nemůže a za ostatní nesnadno docílí obstojného relutum, doporučuje *F.*, aby již ve smlouvě o postup přednosti aneb v dražebních podmínkách se ustanovilo, že vydražitel jest povinen věřiteli odváděti cenu dávek v penězích. *Drbohlav* (P. str. 765., 789.) obrací se proti panujícímu zvyku, že pohledávka, jíž byla postoupena přednosť před několika závadami stejné priority požívajícími, přikazuje se stejnoměrně na

účet všech. Zásadně takové stejnoměrné hrazení ani při pořadí stejném odůvodněno není, jelikož úmluva dotyčná zakládá vždy jen právní poměr mezi předstupujícím a ustupujícím, tak že při ústupu několika pohledávek různé priority jednotlivý věřitel ustupující nemůže se hojiti na ostatních, pak-li jen z jeho kapitálu úhrada byla vzata. Při nedostatku výslovného ustanovení rozhodne výkladné pravidlo § 915. vš. o. z., dle něhož jest proporcionální přikázání ospravedlněno jen tenkráte, když postup se zakládá na smlouvě jednostranné, aneb jest-li přednosť poskytnuta ode všech ustupujících jedinou smlouvou obapolnou. Nežádá-li oprávněný úhradu výlučně z určitého pohledávání, rozhodne volné uvážení soudcovo, pro něhož povinnosť k rozdělení nelze odvozovati z § 888. vš. obč. z., poněvadž nejde o jednotné právo k téže věci.

Živé pozornosti těšila se i letos ustanovení **§ 222.** ohledně zapravení pohledávek zajištěných hypotekou simultanní a případných nároků věřitelů v pořadí po této se nalézajících. *R. Rössel* (Zp. str. 51.) vytýká po krátkém nástinu posavadního vývoje nedostatky zvolených klíčů pro vypočtení náhrady, z nichž klíč dle berních hodnot odhadních zvolen jen jakožto menší zlo oproti značným nákladům, které by vyžadoval odhad všech hypotek. Náhradní nárok, jehož povaha na klíči k vypočtení užitém jest nezávislá, poskytnut z ohledů slušnosti porušené vybráním pohledávky z jediné hypoteky. Obsah jeho tvoří právo skráceného věřitele, žádati v pořadí simultanně váznoucí pohledávky přikázání částky na ni vypadající, pak-li dojde k nucenému prodeji dotyčné reality; mimo případ tento, zejména při prodeji z volné ruky a v dobrovolné dražbě, nelze výplaty požadovati, poněvadž v případech těchto kupec veškeré závady přejímá; cestou žaloby nelze nároku tohoto vůbec realisovati. Vykonatelným není, jak omylem zodpovědění otázek tvrdí. Nejsa totožným s právem simultanně váznoucím, jest přece vydán veškerým námitkám oproti tomuto stávajícím. Nárok takový nezakládají jen pohledávky hypotekární, nýbrž i jiná práva věcná a pouhé nároky na uspokojení. Vázne-li takto uplatněné oprávnění samo simultanně, lze ovšem přihlížeti jen k části vypadající na knihovní těleso, při němž skrácení nastalo. Právo toto mohou vykonati jedině knihovní interessenti oné reality, z níž bylo uspokojení žádáno, nikoli majitelé a hypotekární věřitelé ostatních neprodaných zástav, pak-li simultanní věřitel nežádal nic aneb menší částku, než by byla na dotyčné těleso připadla. Mezi několika vkladbami má sice poškozený věřitel volbu, ale vždy jen do výše kvoty na dotyčnou realitu připadající a bez nároku na pojištění nerozdílné. § 222. platí též při společném zavazení několika ideálních podílů, nikoli však oproti veřejným dávkám, požívajícím simultanního pojištění, aneb při nucené dražbě různých podstat movitostních, i když tyto se prodají pro tutéž pohledávku. S výklady Rösslovými shoduje se v podstatných rysech *Kornitzer* (G. H. č. 44., 45.), který § 222. čítá k t. zv. předpisům odpůrčím (Anfechtungsnorm), kterými se řeší rozpor několika práv, hrozící zmařením některého z nich. Nárok náhradní čelí nebezpečí, že výkonem práva volebního se strany věřitele simultanního následující vyjdou na prázdno, aniž by se dotýkal povinnosti majitele hypoteky neb právního postavení osob třetích. Není tedy totožným s pohledávkou nerozdílně pojištěnou, ani se závazkem

na prázdno vyšlým, nýbrž povahy ryze restitutorní a subsidiární, důsledkem čehož vzniká teprve okamžikem, kdy nastalo skutečné skrácení, spůsobené volbou hypotéky. Tato povaha jeho vysvětluje též, že podléhá všem námitkám, majiteli reality oproti simultanní pohledávce příslušejícím, aniž by byl účastným jejich výhod, zejména vykonatelnosti, a že dojde účinnosti jen k návrhu strany. Proto může jen tenkráte vzniknouti, když věřitel zadní výlučně následkem nestejnoměrného uspokojení pohledávky společně váznoucí obdržel zaplacení, nikdy v případech, kde by i při proporcionálním rozvrhu byl vyšel na prázdno, třeba by k nároku takovému oprávněný přední věřitel se nehlásil. Se stanoviska valně se lišícího hledí k pravidlu §u 222. *M-t* (P. str. 860.), dle jehož mínění zakládá simultanní hypoteka jakousi reální solidaritu, obdobnou osobní obligaci k společné ruce. Z poměru toho vyplývá pro majitele hypotéky, který zaplatil celou pohledávku, oproti ostatním zástavám regresní nárok ve smyslu § 896. vš. obč. z., jehož výši stanoví při nedostatku zvláštních úmluv předpis §u 222. Poněvadž nárok tento jest pouhým příslušenstvím zástavy, vztahuje se právo zástavní na prázdno vyšlého věřitele i k němu. Ovšem uznává i tento spisovatel, že jde o právo podstatně různé od pohledávky simultanní i na prázdno vyšlé, a že majiteli nerozdílně zavazené nemovitosti nelze odepříti, aby uplatnil své námitky proti povinnostem jemu z titulu oné reální solidarity ukládaným, pročež nároku dle § 222. vykonatelnost nikdy nepřísluší.

§ 225. Uhražovacím kapitálem služebností a reálních břemen zabývá se monografie *M. Stiebra,*[15]) o níž viz samostatnou zprávu (Sb. III. str. 356.), **§ 226.** viz §§ 150., 218., 225. ex. ř. *S.* (G. Z. č. 24.) snaží se dokázati, že rekurs proti nesprávnému vykázání podstaty rozdělované v usnesení rozvrhovém podléhá jen všeobecným ustanovením, jelikož obmezení §u 234. vztahuje se jen k oněm námitkám, které lze uplatniti odporem při stání rozvrhovém.

§ 253. *W. Grabowieński* (Prz. str. 112.) má za nesprávné, vede-li se exekuce na pojistku doživotní dražbou dle zásad pro cenné papíry hmotným věcem na roveň postavené, poněvadž listina taková není nositelem obligace a nelze též zjistiti tržní cenu, ovšem ale výši pohledávky dle stanov dotyčné společnosti z ní vyplývající, pročež sluší jen povoliti přikázání této k vybrání aneb na místě placení. **§ 259.** Neslušnou praxi některých advokátů, že upouštějí od uschování excindovaných věcí jen tenkráte, když vylučující zaručí se za vymahanou pohledávku a vzdá se práva k vybavení, hájí *M. Sternberg* (G. H. r. 47. č. 4.) proti oprávněné repressi soudů civilních i trestních. **§ 286.** viz § 125. ex. ř. **§ 290.** O významu loni uvedeného díla *G. Petschka* svědčí četné zprávy, jež o něm podali *R. Pollak* (Z. f. C. P. sv. 30. str. 261.), *B. Pick* (Grünh. sv. 29. str. 781.), *W. Godlewski* (Prz. str. 378.), *M. Pollack* (J. Bl. č. 47.) a *Walker* (Not. č. 33.). **§ 294.** viz § 253. ex. ř. *K. Flieder* (Zp. str. 129., 177.) podrobně uvažuje otázky, na které druhy pohledávek se vztahuje **§ 296.**, kterým spůsobem sluší exekuci tuto prováděti, který soud jest soudem exe-

[15]) Uhražovací kapitál služebností a reálních břemen (Knihovna Sborníku věd právních a státních, řady právovědecké č. 2). Praha 1902.

kučním a lze-li i zde použíti §u 301. § 296. upravuje zabavení papírů výplatných, které karakterisuje jich hospodářské sužitkování vybráním pohledávky, kdežto při cenných papírech v užším slova smyslu slouží tomu účelu jich prodej. To jest také důvodem, že zákon hodnoty skupiny této, ať již znějí na majitele, à l'ordre neb na jméno, podrobuje pravidlům o hmotných věcech movitých. Výpočet druhů pohledávek v § 296. není taxativní, a sluší mimo výslovně uvedená jeho ustanovení používati také ohledně listin čl. 301. a 302. obch. z., kasovních poukázek veřejných ústavů, pojistek na doživotí, loterních riskont, tažených losů, splatných a oddělených kuponů, rovněž ohledně recta-směnek, směnečních duplikátů a kopií, pak vinkulovaných knížek vkladních. V základě § 325. platí § 296. též ohledně indossovatelných a neindossovatelných papírů dle čl. 301. a 302. obch. z., když oprávňují k pohledávání jiných zastupitelných věcí než peněz, pro listy nákladní i skladní a konnossementy. K skupině této nenáležejí podepsané formuláře směneční (blanko-směnky), podíly společenstevní, rozhodnutí amortisační a vůbec soudní rozsudky o pohledávkách z papírů uvedených druhů. I tak zvané papíry legitimační nelze sem čítati, poněvadž závazek k jich vrácení připoután není, nýbrž jimi dlužník jen se sprošťuje povinnosti, aby zkoumal totožnosť věřitele. Ovšem jsou některé z nich, jako lístky zástavní, papírům výplatným velice blízké. Kdežto jest bezpředmětné, zakazovati povinnovanému volné nakládání s pohledávkou a třetímu dlužníkovi zaplacení, jest odejmutí a složení k soudu podstatnou podmínkou nabytí zástavního práva, pročež již v návrhu exekučním třeba označiti pohledávku co nejpřesněji (udáním druhu papíru, obnosu a zavázaného). V případě zatajení nelze použiti ani **§u 306.** ani §u 47. I. ex. ř., neb prvý předpokládá zástavní právo již stávající, tento exekuci na vydání nezastupitelné věci; nalézá-li se dotyčná listina v rukou osoby třetí, třeba ochoty její k vydání, poněvadž pouhé trpění zabavení nestačí k nabytí zástavního práva, a rovněž není správným, ustanoviti třetího bez jeho svolení za schovatele; vždyť i tu se zabavení k nabytí zástavního práva naprosto nutného nedostává. Odpírá-li schovatel vydání papíru, bude nárok na vydání předmětem exekuce dle §u 325., která též nastane, nalézá-li se listina v soudním uschování. Je-li vymáhající věřitel zároveň uschovatelem, netřeba vedení exekuce, pak-li mu přísluší smluvní právo zástavní, poněvadž požívá pak dle mínění *F.* právo k mimosoudní realisaci dle obdoby dvor. dekretu ze dne 13. července 1789 č. 1133 sb. z. s. Soudem exekučním jest dle § 18. č. 4. ex. ř. soud, v jehož obvodě se papír nachází, neb jen tento může zabavení a opatření §em 297. předepsaná v pravý čas provésti; jemu svědčí též okolnosť, že zákon i při prozatímních opatřeních (§§ 379., 382., 401.) naše hodnoty stav na roveň věcem hmotným, kdežto by příslušnosť obecného soudu poddlužníkova výkon zabavení učinila nemožným, kdyby tento byl neznámým aneb dlužníků několik. Povinnosť poddlužníka k prohlášení dle § 301. i zde stává, poněvadž i v těchto případech může takové objasnění býti nutným; a na zásadě ničeho nemění, že poddlužník nebude s to vždy je podati, aneb pro neznámosť jeho bude třeba návrh tento podati zvláště po výkonu zabavení.

Povahu cenných papírů v užším slova smyslu přikládá zástavním lístkům *L. Geldwerth* (J. Bl. č. 20.), obraceje se proti panující praxi, která nucenou

dražbu těchto legitimačních papírů nepřipouští, nýbrž povoluje jen exekuci dle **§u 325.** na nárok o vydání zastavené věci, vylučujíc ovšem dle §u 319. č. 6. prodej v dražbě.

§ 330. S exekucí na práva patentní zabývá se *V. Kasanda* (Pr. roz. III. č. 16.—18.), který ji připouští nejen ohledně privilejí dle zákona ze dne 15. srpna 1852 ř. z. č. 184. a patentů dle zákona ze dne 11. června 1897 ř. z. č. 30., jak v celku tak na ideální podíly, nýbrž i na vynálezy samy o sobě, k patentování ani neohlášené, jakmile znázorněním v podobě modelu neb výkresu poskytnuta možnost, aby jich i jiná osoba než vynálezce využitkovala. Samostatnou exekuci vésti nelze na patent podružní neb oprávnění dřívějšího používatele. Kdežto práva zástavního k privilejím a nepatentovaným vynálezům nabývá vymahající věřitel dle **§u 331.** doručením zákazu nakládání, třeba při patentech dle kategorického ustanovení §u 23. pat. z. zápisu do rejstříku patentů. Zpeněžení nastává vnucenou správou, propachtováním a výminečně též prodejem. Vnucený správce, jemuž jest se říditi dle předpisů pro správu nemovitostí platných s odchylkami §§ 335.—339. zavedenými, smí patent vykonávati a poplatky z licencí vybírati; licence nové může uděliti jen s povolením soudu exekučního a s výhradou výpovědi. Propachtování, které se děje cestou veřejné dražby, dlužno poznamenati v patentním rejstříku, poněvadž jest v podstatě jen udělením licence. Ačkoli dražba podléhá předpisům o prodeji movitostí, bude povaha rejstříku patentů a práva patentního vůbec vyžadovati mnohého obdobného užití předpisů platných pro dražbu nemovitostí. Zejména poznamená se zavedení řízení dražebního a příklep v rejstříku, a bude třeba zvláštního odhadu patentu, někdy i stanovení podmínek dražebních. O rozdělení výtěžku rozhodne právní stav z rejstříku zřejmý. Dle mínění K. nalézá se patentovaný vynález v bydlišti majitele patentu, pak-li týž zdržuje se v cizině, v bydlišti jeho zástupce, není-li ani toho, v sídle patentního úřadu, a jsou tudíž okresní soudové těchto míst dle § 18. č. 4. případně soudy exekučními.

Ohledně vedení exekuce na živnostenská oprávnění trvá *H. Fischböck* (G. Z. č. 30.—34.) při zásadě, že předmětem exekuce jsou jen živnosti reální a takové koncessované živnosti osobní, jichž nabytí jest závislým na okolnostech mimo moc žadatele ležících, zejména tedy živnosti obmezené co do počtu místní potřebou (§ 23. ž. ř.). Ačkoliv koncesse takové nejsou předmětem plného obchodu právního, vyvinul se týž přece pod rouškou výkonu živnosti zástupcem a pachtýřem (§ 55. ž. ř.). To platí i ohledně oprávnění hostinských a výčepních, ovšem s dalším obmezením, že třeba úředního schválení k výkonu jinou osobou než majitelem koncesse, pročež F. upouští od výhrad dříve (G. Z. 1900, č. 8.—10., Sb. I., str. 299.) vzhledem k nim učiněných. Nelze tudíž popírati, že koncessované živnosti tohoto druhu representují jistou hodnotu majetkovou a dle zásad ex. ř., nejsouce výslovně vyjmuty, jsou předmětem exekuce, ovšem za šetření pravidla, aby sužitkování se dělo spůsobem, který by zvolil svých zájmů dbalý dlužník sám. Vedení práva se zahajuje zabavením, s nímž lze při oprávněních kolísajících v objemu spojiti zájemné popsání. Výkonem tímto nabývá vymáhající věřitel

zástavního práva ku koncessi, důsledkem čehož i živnostenský úřad nesmí hleděti k disposicím dlužníka proti zákonu učiněným, ačkoli jeho právo k odvolání a odejmutí oprávnění se tím nikterak neruší. Jak majitel živnosti tuto může využitkovati ustanovením zástupce, propachtováním a vzdáním se za úplatu, aby tím svému kontrahentu umožnil nabytí práva stejného obsahu a objemu, tak lze toto exekučně zpeněžiti vnucenou správou, propachtováním a nucenou dražbou. Prostředků těchto lze použíti, ať se vede právo na živnostenskou koncessi samu o sobě neb současně na podnik na základě její provozovaný; praktická potřeba toho vyžaduje, aby s exekucí na podnik vždy byla spojena exekuce na koncessi k němu opravňující. Vnucená správa bude hospodářsky vhodnou jen tenkráte, když koncesse buď sama neb i s podnikem od dlužníka zřízeným vykonává se zástupcem neb pachtéřem, kde činnost vnuceného správce vyčerpá se dle obdoby § 110. a 111. ex. ř. podstatně vybíráním platů těchto osob. Nestává-li podniku aneb vede-li jej dlužník sám, bude výhodnější propachtování. Poukaz §u 340., že toto sluší provésti veřejnou dražbou dle pravidel při prodeji movitostí platných, ovšem nestačí; bude pravidelně třeba, aby vymáhající věřitel předložil řádné podmínky pachtovní, o nichž soud po výslechu stran (§ 331. II.) rozhodne. Ačkoli § 334. a 340. znají jakožto spůsoby zpeněžení jen vnucenou správu a propachtování, odvozuje F. přece z §u 332. přípustnost nuceného zcizení, nemoha ovšem popříti, že i smluvní zcizení koncessí odporuje úmyslům zákona a umožňuje se jen dosti povážlivou konnivencí správních úřadů. Exekuční prodej koncesse provedl by se tím spůsobem, že by soud vydražitele zmocnil dle § 353. k vzdání se podaného oprávnění, a že by trh byl podmíněn udělením koncesse nové. Takové nucené prodání prohlašuje spisovatel dokonce za přípustné i při živnostech nepatrných, u nichž § 341. I. vnucenou správu a propachtování vylučuje. Pro rozdělení výtěžku kterýmkoli z uvedených exekučních prostředků získaného sluší obdobně užíti předpisů pro immobilární exekuci platných a věřitele uspokojiti dle priority. Při věcech nalézajících se v spoluvlastnictví více oprávněných připouští *Dr. K.* (G. H. ř. 47., č. 13.) ve smyslu **§ 333.** exekuci jen na nárok, aby podíl povinovanému náležející byl vyloučen, kdežto redakce i v takovém případě žádá použíti předpisu o exekuci na věci movité, odvozujíc z §u 253 III., že spoluvlastnictví nemůže brániti prodeji věci, když ani úplné vlastnictví vedení práva nestaví. **§§ 334., 340., 341.** viz **§ 331.** ex. ř.

Splnění závazku k depuraci nemovitosti lze dle mínění *Dra E. B.* (G. H. č. 22.) tenkráte, když dotyčné břemeno vázne indebite a vymáhající věřitel jest již knihovním vlastníkem, vymoci provedením výmazu na útraty povinovaného (**§ 353.**); stává-li pohledávka dosud a není li lhůty k výpovědi delší než k svedení břemen, sluší zakročiti pokutami neb vazbou dle **§ 354.** Za jiných okolností zbývá jen exekuce o interesse ve smyslu § 368. Za velmi pochybnou označuje *S. Karplus* (J. Bl. č. 10.—13.) otázku, pokud lze vésti právo k uskutečnění práv rodinných. Připouští exekuci v zásadě (vyjma majetkoprávní vztahy z poměrů rodinných vyplývající) toliko z nároku na přijetí manželky do společné domácnosti a na navrácení dítěte neb chovance, popírá však, že by bylo lze použíti §u 354.; případným by byl § 19. I. nesp. ř.,

pak-li nebyl čl. XIII č. 3. a čl. I. ex. ř. zrušen. Na cizozemské tituly se v těchto případech vůbec odvolati nelze. **§ 368.** viz § 353. ex. ř.

§ 378. O nároku jakožto podkladu prozatímních opatření, uvažuje *H. Juster* v G. Z. č. 49., 50., 52. Zásada zabezpečení ohrožených nároků dochází v soudním řízení uznání teprve zavedením procesu arrestního, jehož celý vývoj ukazuje dva podstatné prvky, totiž nárok a ohrožení jeho. Tímto povstává zvláštní procesní nárok na zabezpečení, jenž se obrací proti soudu, jsa podstatně různým od kaučního nároku proti odpůrci, vyplývajícího z hmotného práva, i od nároku ohroženého, kterým rozumíme oprávnění, ukládající jisté osobě nějaké plnění, buď si konání neb opomenutí. Karakteristickým jest pro nárok tento jeho předmět, kdežto důvod vzniku jest lhostejným, ačkoli oba momenty tyto sluší objasniti k osvědčení toho, že nároku zabezpečení vyžadujícího již stává. Tohoto lze se domáhati jen pro nároky, ohledně nichž lze nabýti titulu exekučního, a které dopouštějí uskutečnění cestou exekuce, pročež závazky naturální a nároky určovací jsou vyloučeny. Vykonatelnost prozatímní opatření nevylučuje, pak-li nelze nebezpečí výkonem odvrátiti, ovšem však exekuce k zajištění, pokud jde o pohledávky peněžní. Zabezpečiti lze jen nároky ohroženému oproti odpůrci příslušející, nikoli nároky téhož proti osobám třetím. Přípustná jsou prozatímná opatření ohledně podmíněných neb doložením lhůty vázaných nároků, nikoli ohledně pouhých nadějí na jich získání, neb pro nároky zdánlivě podmíněné, vskutku neplatné (§§ 698., 1080. vš. obč. z.). Přísluší-li při závazku alternativním právo volby dlužníku, může věřitel domáhati se prozatímného opatření jen tehdy, když veškerá plnění jsou ohrožena a jen ohledně jediného, má-li však volbu sám, pro každé. Říšská rada rozšířila i na prozatímná opatření protivu celý ex. ř. ovládající mezi pohledávkami peněžními a jinými. Při prvých shledává zákon nebezpečí jen v insolvenci dlužníka a jeho vlastních činech, při těchto v každé změně trvajícího stavu, pročež poskytuje opatření i proti zasáhnutí osob třetích a nejen při ohrožení splnění, nýbrž již při stížení soudního uplatnění. Důsledně nevypočítává prostředky, jichž v směru tomto lze použíti, taxativně, a nedopouští jich zamezení složením kauce, jak tomu jest při pohledávkách peněžních. J. pokládá lišení toto za neodůvodněné, poněvadž i při plnění peněžním může nastati nutnost opatření ve smyslu **§ 382.** k odvrácení nenahraditelné škody, aniž by bylo zároveň třeba ohrožení plnění. **§§ 389., 390.** viz čl. XXVII. ex. ř.

Detailní otázku z *konkursního řízení* uvedl jedině *Hollerstein* (J. Bl. č. 29.) na přetřes, který oproti názoru soudů, že článkem I. ex. ř. byl **§ 31.** k. ř. zrušen, pokud se týče útrat za zcizení nemovitostí do podstaty konkursní náležejících, poukazuje k tomu, že útraty tyto náležejí správci všeobecné podstaty stejně jako zvláštnímu správci nemovitostí, a že sluší proto jedině zkoumati, zda-li vynaložení útrat bylo účelné.

III.

Ze samostatných spisů věnovaných v minulém roce *oboru nesporného řízení* hledí opětně většina k právu říše německé; ze skupiny této uvésti

sluší kommentář *Kaisenbergův,*[16]) učebnici *E. Josefa,*[17]) systematická díla *P. Mühsama,*[18]) *G. Meyerhoffa,*[19]) *Götte-ho,*[20]) pak *Dorst-ovu*[21]) pomůcku pro praxi. Potřebám této slouží pro naše právo nové spracování oblíbené knihy *J. Schimkowského*[22]) a sbírka formulářů *F. šl. Némethy-ho,*[23]) které však nelze též upříti vědecké ceny pro řešení sporných aneb aspoň pochybných otázek. Zprávy o posledních třech spisech podali *Reich* (Not. č. 40.), *M. L.* (Not. č. 26. a 27.) a *Písko* (G. H. č. 29., 30.).

Pokud jde o jednotlivé otázky, dovozuje *M. Sternberg* (Not. č. 20.), že dle čl. II. c. ř. s. jest týž subsidiárním pramenem práva, pokud nesporné řízení postrádá podrobných ustanovení, a že tudíž na základě § 362. II. c. ř. s., který vyslovuje docela všeobecnou zásadu, soud každé instance může naříditi opětné provedení znaleckého důkazu, aneb v posouzení věci se odchýliti od dobrozdání znalců. *J. Kraus* (Not. č. 37.) pochybuje, byl-li předpisem §u **2.** č. 5. zaveden formálný důkaz svědky; odpoví-li se kladně, nezbývá ovšem, než použíti i ohledně výpovědí mimo spor učiněných § 199. *a)* tr. z. a § 321. c. ř. s.

§ 18. Málo aktuální bude pro rakouského právníka úvaha *E. Josefa* (Z. f. C. P. sv. 30. str. 98.) o vzájemném poměru rozhodnutí ve sporu a v nesporném řízení vydaných. Vzhledem k rozdělení zákonodárné moci pro tyto obory mezi říši a státy spolkové, odpírá zásadně soudu procesnímu oprávnění přezkoumati správnosť a zákonnosť usnesení u výkonu dobrovolné pravomoci soudní vydaných, ačkoliv uznává četné výjimky. *E. Bettellheim* (Not. č. 49., 50.) upozorňuje na velkou změnu, kterou doznal **§ 19.** ustanovením § 1. č. 6. ex. ř., důsledkem jehož lze soudní opatření v nesp. ř. vydaná již před nabytím moci právní vykonati prostředky ex. ř., kdežto ony vš. ř. s. byly přípustnými jen k provedení rozhodnutí v moc práva vzešlých, totiž výroků o zájmech stran sobě odporujících. Donucovací prostředky § 19. mohou sloužiti k provedení všech usnesení, pokud tato nejsou svou deklaratorní neb praejudiciální povahou vůbec neschopna výkonu; oněmi ex. ř. lze pouze zakročiti, když se k vynucení dotyčného nároku hodí a týž v ex. ř. došel úpravy. Pro nedostatek této nelze ex. ř. použíti při rozkazech vydaných od soudu jakožto úřadu vrchnoporučenského a vrchnoopatrovnického,

---

[16]) Kommentar zum bayrischen Notariatsgesetz vom 9. Juni 1899, München 1902, Schweitzer, sešit 1.—3.

[17]) Lehrbuch des Verfahrens der freiwilligen Gerichtsbarkeit im Deutschen Reiche u. in Preussen, Berlin 1902, Vahlen.

[18]) Freiwillige Gerichtsbarkeit. Berlin 1902, Ebinger (aus: Rechtsbücher für das deutsche Volk, herausgegeben v. Marie Raschke).

[19]) Corpus juris civilis für das Deutsche Reich u. Preussen, III., 2. Freiwillige Gerichtsbarkeit, Berlin 1902, Heyman.

[20]) Der preussische Testamentsrichter, Berlin, 1901, Liebmann.

[21]) Die notarielle Urkunde nach Form und Inhalt, Köln 1902.

[22]) Formularien für Verträge und für Eingaben im nichtstreitigen Verfahren, Wien 1902, Manz. (Ein Handbuch für Advokaten u. Notare, auf Grundlage des Handbuches von J. Schimkowsky).

[23]) Die Formularien des Verfahrens ausser Streitsachen, Wien, 1902, Manz.

aneb v konání úředního dozoru na veřejné knihy a rejstříky, dále při usneseních upravujících osobní poměry rodinné, na př. při nařízeném vydání dítěte. Nedostatečnými svou účinností objeví se prostředky ex. ř. jen málokdy, poněvadž předměty většiny nároků nesp. ř. upravovaných lze pojmouti za nezastupitelná plnění. V konkretním případě bude ex. ř. použito jen tenkráte, když bude podán formální návrh exekuční, ovšem pak výlučně; není však závady, aby soud ustanovil z moci úřadu opatrovníka, který zastane úlohu vymáhajícího věřitele. Zásada, že usnesení lze ihned vykonati, doznává v nesp. ř. četných výjimek na základě výslovného zákonného předpisu, odkládajícím účinkem rekursu před zahájením exekuce podaného, aneb přímým rozkazem soudcovým. Pokládá-li soud po podání rekursu zabezpečení účastníků za nutné, nelze použiti prozatímných opatření ex. ř., ovšem však exekuce k zajištění vzhledem k pohledávce peněžní. Ačkoliv ex. ř. usnadnil provedení usnesení v nesp. ř. vydaných, slušelo by při očekávané reformě zásadám jeho dopřáti ještě více místa a odstraniti odkládající účinek podaného rekursu.

C. Putz (Not. č. 11.—13.) podal zprávu o dějinách uherského notářství, vydaných *M. šl. Erdujhelyim.*[24]) *Reich* (Not. č. 52.) pak srovnání zákonodárství bavorského a rakouského o notářství. Četné byly opět stesky na obmezování činnosti notářů co soudních komisařů a vůbec na nepřízeň správy justiční (Not. 1., 16., 23., 36., 51.), rovněž na přibývání officiosního postupování soudů ve věcech tabulárních (Not. č. 9., 14., 20., 25.). **§ 4.** not. ř. viz čl. XVII. ex. ř. **§ 50.** *Niemczewski* (Not. č. 26.) poukazuje k tomu, že supervidimace prvopisu notářského spisu, jenž byl předložen soudu, přísluší pouze tomuto, nikoli notářské komoře, poněvadž stvrzením tímto má se prokázati, kam prvopis byl odevzdán, nikoli snad věrohodnost vidimátu zvýšiti. **§ 55.** *C. F. Rietsch* (Not. č. 7. 8.) stěžuje si na zatemnění, jehož doznala zásada volného zjištění totožnosti přijatá v německém zákoně o dobrovolné pravomoci soudní, v protivě k formálnímu důkazu našeho not. ř., ustanoveními § 176. cit. z.

Bylo-li v úvodu tohoto přehledu poukázáno k značnému úbytku množství, jejž jeví literatura našeho odboru v r. 1902, bylo by přece nespravedlivým zamlčeti, že i toto období vykazuje mnoho příspěvků, jež platně přispěly k řešení velkého úkolu, jakýmž dosud jest všestranné monografické probádání rakouského práva procesního. *Dr. Ludvík Popel.*

Slovenski pravnik 1902. Henrik Sturm, O načelu pravnomočnosti zvršilnega oziroma rubežnoga dovolila, na katerem sloni pristop, in načelu jednotnosti postopanja v slučaju pristopa; práce dotýkající se §§ 139. a 167. ex. ř. a jednající o zásadě pravomoci exekučního resp. zájemního povolení, o které se opírá přístup, a o zásadě jednotnosti řízení v případě přístupu. — Dr. *Fr. Mohorić*, K uporabi §a 74. odst 2. zvrš. reda (výklad a užití § 74. odst. 2. ex. ř.). — *V.* pojednává o poměru zákona z 25. května 1883 proti maření exekuce a nového ex. řádu v článku: Zakon zoper obrezuspešenje prisilnih izvršil in novi izvršilni red. — Dr. *Mohorić*, Ali so stroški za vknjižbo prisilne

[24]) Geschichte des öffentl. Notariates und der loca credibilia in Ungarn, Budapest 1899.

zastane pravice in prosebno za zaznambo izvršljivosti potrebni (§ 74. odst. 1., 88., 89. izvrš. r.). K otázce této, jsou-li totiž nutny útraty za ex. vklad práva zástavního a zvláště za poznámku vykonatelnosti, odpovídá autor kladně. *Dr. Čk.*

Ústavní a správní právo.

Marcuse: Die Verfassung des König. Serbien v. 6. Apr. 1901. Berlin, 1902. S. 42.

Ústavního života v Srbsku až do r. 1835 nebylo. Dne 2. ún. 1835 svolána byla první národní skupština do Kragujevce a tomuto národnímu shromáždění předložil první kníže Miloš návrh ústavy; po jejím přijetí složil kníže Miloš první přísahu na ústavu. Ústava spokojovala se se státní radou, jejíž kompetence rovnala se činnosti státního ministerstva a zavedla dále kabinetní radu; neobmezená práva knížecí byla ústavou touto málo dotčena. Za tři léta na to byla však již tato ústava zrušena a nahrazena novou, kteráž zavedla značnější obmezení knížecí moci a některé ústavní záruky všeobecných práv občanských. Po zavraždění knížete Michala (1867) předložil prozatímní regent (pozdější kníže) Milan Obrenović národnímu shromáždění novou ústavu, kteráž r. 1869 byla přijata a kteráž zavedla pravidelné zasedání skupštiny. Dle této ústavy byly dvě třetiny členů skupštiny voleny, třetinu pak jmenoval kníže. Teprve r. 1888 byla ústava z r. 1860 zmodernisována dle zásad jiných ústav, avšak již r. 1895 zastavil král Alexander z vlastní moci platnost této moderní ústavy z r. 1888 a zavedl opět v oktroyovanou platnost ústavu z r. 1869. Konečně 6. dub. 1901 odstraněna byla ústava z r. 1869 podruhé a nahrazena novou ústavou, kteráž poprvé zavedla soustavu dvou komor, zřídivši trvalou instituci senátu. Tato poslední ústava byla sice králem Alexandrem opět zastavena, ale jen potud, aby mohla býti rozpuštěna skupština a vypsány nové volby; hned potom uvedena táž ústava králem samým v oktroyovanou platnost, tak že při státním převratu právně platila ústava z 1901.

Poslední ústava z 6. dub. 1901 má již jen zájem historický (ježto za nového krále platí opět ústava z r. 1888). Srbsko prohlášeno bylo tu za dědičnou konstituční monarchii; zajišťují se práva občanská na širokém základu (tituly šlechtické se neuznávají dle zásady rovnosti občanské); moc zákonodárná měla býti vykonávána za spolupůsobení dvou komor, skupštiny a senátu; mandáty zvolených členův obou komor měl zkoumati kasační soudní dvůr, politická autonomie zákonodárných sborů byla tedy obmezena. Právo volební příslušelo občanům od 21. roku; census pro oprávnění voliti do senátu byl třikráte tak velký, jako pro volební právo voliti do skupštiny. Řádné soudy první inst. měly rozhodovati o tom, má-li kdo náležitosti práva volebního, a bdíti nad správným sestavováním listin voličských. Poslancem skupštiny, jichž mělo být 130, mohl se státi občan od 30 let, znalý čtení a písma a platící dosti vysokou daň státní; volitelni nejsou aktivní úředníci až na výjimky ústavou stanovené, obecní představení a kněží. Mandát trvá

4 roky a jest inkompatibilní se státním úřadem. Senát měl míti 30 členů králem jmenovaných, 18 volených a dva arcibiskupy. Mandát volených členů byl by 6letý; volitelni byli občané od 40 let. Senát nesmí býti nikdy rozpuštěn. Zvláštní státní rada měla rozhodovati o stížnostech proti nařízením správním, ministerstvem vydaným, o kompetenčních sporech mezi úřady správními, o stížnostech proti překročení moci úřadů správních a o některých věcech finančních. Rozpočet povoluje se na rok; položky, vřaděné na základě zákona, nemohou býti škrtnuty. Ústava nebyla tedy nikterak špatnou, záleželo jen na tom, bude-li se prováděti; než libovůle v zastavování a porušování ústavy králem vedla nutně k znehodnocení ústavního života a k přesvědčení o oprávněnosti revoluce z dola.[1] *řk.*

M. Boghitchévitch: Halbsouveränität. Administrative und politische Autonomie seit dem Pariser Vertrage (1856). V Berlíně 1903 S. VII. a 254.

Za »polosuverenní« označil *J. J. Moser* (1777) ony státy, které sice mají nad sebou skutečnou vyšší moc, které jsou však v držení důležitých práv, která jinak jen státům neodvislým příslušejí a která jinak byla by znakem svrchovanosti. Ačkoli theorie výraz tento namnoze za pravou contradictio in adiecto prohlašovala, udržel se v mezinárodních státních stycích podnes. Spis., podav dějiny státního vývoje jednotlivých státův, za polosuverenní platících (Bulharsko, Samos, Kréta, Egypt, Alžír, Tunis a j.), vymezuje dogmaticky pojem suverenity; výraz polosuverenní znamená mu poměr kvalitativní, nikoli kvantitativní, ježto o dělení suverenity nelze mluviti. Polosuverenita má základ v poměru mocenském, jsouc podmíněna suverenitou státu vyššího, kterýž, maje volnost říditi se vlastní vůlí, může některou územní korporaci nadati výsostnými právy a poskytnouti jí přímý vliv na osoby v jejím území jsoucí; předává se tu korporaci výkon výsostných práv v té míře, že kdyby byl osvědčován z moci vlastní, stala by se územní korporace suverenní. Polosuverenita je tedy právním poměrem mezi suverenní státní mocí a polosuverenním státem. V základních zásadách založen je spis na názorech *Gierkeových.* *řk.*

C. V. Fricker: Gebiet und Gebietshoheit. Tübingen 1901. S. 112. (Aus »Festgaben für *Alb. Schäffle* zur Feier seines 70. Lebensjahres«.)

Obsahem spisu je obrana mínění spisovatelova, kteréž byl zastával již v první své práci o státním území v r. 1867, proti námitkám, které byli pro-

[1] Právnické otázky, pojící se k změně dynastie tamní, pozbyly uznáním evropských mocností praktického významu. Pokud jde o legitimaci státní moci, určitou politickou stranou usurpované, uznáno bylo takto oprávnění k výkonu státní moci založené faktickou držbou a nepodmíněné nabytím právním, neodvislé od skutečnosti, že přechod státní moci stal se proti stávajícímu řádu právnímu. Nová dynastie uznána byla bezprostředně za representanta státní moci. V otázce potrestání spiklenců neměly mocnosti sice stricto iure právní moci, předpisovati království, kteréž je bez odporu svrchovaným státem, výkon a způsob výkonu jeho výsostných práv, avšak mocnosti mohly vždy vedle svého politického vlivu ukázati na berlínskou smlouvu, v níž uznání srbské neodvislosti uloženy byly taktéž podmínky, které vyžaduje civilisace moderního státu; za zachování smlouvy mocnosti se zaručily. Jinak vymykají se tyto politické události všeliké právní kvalifikaci.

nesli v oboru státního práva zvláště *Seydel* a *Bornhak* a v oboru mezinárodního práva pak *Ulmann* a *Heilborn.* Jde o názor F.-ův, že objektem státního panství mohou býti toliko osoby, že stát věci ovládati může jen prostřednictvím osob, že není zvláštního státního panství nad územím a že veškera výsostná práva státní moci jsou toliko výkony moci nad osobami. Mínění, že územní výsost je jen právo státu uvnitř území výsostná práva vykonávati, že územní výsost je imperium, nikoli dominium, stalo se, jak *Laband* poznamenal, skutečným locus communis státovědecké theorie; jen v mezinárodním právu udrželo se posud, ač i tu s výjimkami *(Liszt).* *řk.*

K. v. Stengel: Die Rechtsverhältnisse der deutschen Schutzgebiete. 1901. S. 239.

Území, která jsou pod ochranou německé říše, jsou podrobena sice říšské státní moci, avšak nejsou částí říšského territoria, které jest ústavními předpisy vymezeno; území chráněné není v státoprávním smyslu územím německé říše, a poddaní jeho nejsou občany a příslušníky říšsko-německými. Chráněná území mají tedy vlastní území a vlastní příslušníky, nemají však vlastní moci státní, nejsou subjekty státní činnosti; panství cizí moci státní nad nimi mimo moc říšskoněmeckou je vyloučeno a říše zastupuje je v poměrech mezinárodních. Naproti tomu jsou však osobnostmi práva majetkového, neboť každé území ručí především za náklady své správy. Se stanoviska práva mezinárodního jsou částmi říše; není však správno je míti za cizí země, ježto za cizí zemi platí jen ta území, která jsou podrobena státní moci jiného státu aneb nejsou podrobena vůbec žádné státní moci, kdežto německá chráněná území stojí pod suverenitou říše, kteráž výkon suverenity přenesla na císaře. Moc ochrany znamená suverenní státní moc, která obsahuje zákonodárství, jurisdikci i správu na territorialním základu, tak že všechny osoby v území jsoucí jsou moci té podrobeny stejně jako domorodci. Chráněná území jsou tedy jen objekty státního panství a jejich státoprávní postavení je asi takové, jaké mělo *Elsasko-Lotrinsko* od uzavření míru *versailleského*, kterým bylo postoupeno, až do přivtělení svého říši německé (zák. z 9. čna 1871). *řk.*

Reinsch: Colonial Government. New York, 1902. S. 386.

Kdo by se chtěl stručně poučiti o ústavních, správních a hospodářských zřízeních osad, jak amerických, tak afrických, australských a indických, najde tu dobré a jasné vylíčení, sestavené na základě bohaté bibliografie. Zajímavostí vyniká zvláště rozbor ústavy, na níž založena jest státoprávní povaha Kanady, a dále ústava Spojených Států Australských, obsahující některá státoprávně velmi závažná ustanovení. Též vylíčení složité správy francouzských kolonií, kteráž platí za vzornou, nepostrádá zásadní státoprávní zajímavosti; jsouť francouzské kolonie do dnes spravovány pouhými dekrety výkonné moci s platností zákonnou. *řk.*

G. Koch: Manegold von Lautenbach und die Lehre von der Volkssouveränität unter Heinrich IV. 1902. S. 159.

Výklad státovědecké nauky tohoto učeného elsasského mnicha, jenž žil asi mezi r. 1060—1120 a jehož názory podporovaly boj říšských knížat

proti císaři Jindřichu IV. za papeže Řehoře VII. Vedoucí myšlenkou jeho děl, mimo podřízenost císaře papeži a církvi, je názor o smlouvě s panovníkem, jenž úřad svůj má jen z moci lidem jemu svěřené a proto také jeho moc je menší než moc celku. Originalním však tento zastance práv papežových nikterak nebyl. *řk.*

H. Berthélemy: Traité élémentaire de droit administratif. Paris, 1901. S. 933.

K učebnicím správního práva republiky, kteréž byli napsali *Aucoc*, *Laferrière*, *Ducrocq*, *Hauriou*, přibylo toto kompendium pařížského profesora a je bez odporu z nejlepších prací v oboru francouzské správní theorie. Soustava přijala rozdělení v nauku o organisaci správy, výkonech správy a správním soudnictví. Pozornosti zasluhuje zvláště důležitá nauka o veřejném statku a o uzavírání zvláštních smluv správních při provozování státních podnikův a obstarávání úkolů veřejných. Funkce správního soudnictví rozlišeny jsou (dle panujících názorů) dle toho, jde-li o soudnictví plné jurisdikce, rozhodování u věci samé, nebo jedná-li se o rozhodnutí o legalitě výkonu správy a kassaci, aneb konečně jde-li o prohlášení, kterými se pouze určuje smysl správních předpisův. Veškery výkony správy dělí B. ve dvě rozsáhlé kategorie: Akty veřejné autority, t. j. takové úkony veřejné moci, kterými se něco předpisuje nebo nařizuje, a akty pouhé správy, t. j. takové úkony správy, které podnikají orgánové správní jako zástupci a zřízenci podniků veřejných a státních ústavův. Dle toho řídí se pak i příslušnost správních orgánův a kompetence správního soudnictví. Jinak lze se v knize setkati se všemi rozdíly, které charakterisují francouzskou theorii správy na rozdíl od soustav německých. *řk.*

Lucas Jos.: Über die Gesetzes-Publikation in Oesterreich u. dem Deutschen Reiche. V Št. Hradci 1903. S. 248.

Publikace zákonů je dle spis. buď materielní, při které právní řád jak nejvíce možno se stará, aby předpisy právní došly známosti u všech občanů (veřejnými vyhláškami, ohlašováním v místnostech úředních a kostelích), nebo formalní, při které se pouze praesumuje, že zákon publikací v obecnou známost vešel, jakmile v určitém listu byl otištěn. Dnes platí při vyhlášení zákonů v Německu jako v Rakousku publikační methoda formalní, původu francouzského; konvent republiky zřídil za revoluce 1793 v Bulletin des lois první list pro vyhlašování zákonů v nynějším našem technickém smyslu a v 1. pol. 19. st. nastala recepce tohoto publikačního prostředku ve státech německých a Rakousku. Základní zásady této publikační methody jsou ty, že publikace děje se rozesýláním určitého listu, ve který veškery zákony, mají-li platiti, musí býti pojaty, a který má takto publikační monopol, a dále, že jen tímto způsobem vyhlášený zákon má materielní platnost a úřady i poddaní, jde-li o platnost nějakého zákona, jsou odkázáni jen na otištěný zákon v zákonníku: otisk zákona je pro ně originálem zákonného předpisu. Největší část spisu věnována je líčení publikačního práva francouzského až do 1870. I v tomto spisu, pracovaném s obsáhlou znalostí pramenův i literatury, zůstal

spisovatel věren své theorii o podílu parlamentu na výkonu moci zákonodárné ve státech monarchických.[1] *řk.*

Státoprávní politika. (Knihovna Samostatnosti seš. 23.—29., sv. XI.) V Praze 1903. — *Hajn A.: Politické strany u nás.* V Pardubicích 1903.

Oba spisy mají pro ústavní právo zajímavost pouze potud, pokud obsahují názory různých politických stran na povahu historického práva státního českých zemí a na jeho poměr k nynější říšské ústavě. Prvý spis jedná o podstatě státního práva v historickém vývoji, o významu jeho se stanoviska národnostního, kulturního a národohospodářského, dále pak o vývoji státoprávní politiky od 1848 do přítomnosti a o státoprávní politice přítomnosti i budoucnosti. V právnickém a státovědeckém podkladu líčení drží se spis celkem starších formulací, ač nikoli veskrze správně;[2]) nedostatek přesného dogmatického vymezení státoprávních pojmů lze však omluviti především politickým účelem spisu. *řk.*

Przegląd prawa i administracyi 1902. Jan Guckler, Kilka uwag do kwestyi odszkodowania za nierogaciznę wybitą z powodu pomoru, práce zabývající se sociálně důležitou otázkou náhrady škody za dobytek v případu moru poražený, jejíž zákonné upravení cís. nařízením ze dne 2. května 1899 č 81. ř. z. a ze dne 15. září 1900 zanechává mnoho pochybností a případů nerozhodnutých. — Prof. Dr. *St. Starzyński* pokračuje z minulého ročníku v otázkách právně-politických, jež byly předmětem rokování sněmovních (haličských) v r. 1901 a 1902 a jedná o zákonodárné činnosti sněmu 1902.
Dr. Čk.

Czasopismo prawnicze i ekonomiczne 1902. Dr. *Tad. Bresiewicz* dokončuje z minulého ročníku práci svou o smlouvách administrativních. — Prof. Dr. *Madejski,* Polityczne prawo wolności narodowej; práce vydaná 1901 německy v 2. sešitě Studien zur Rechtssprechung des Reichsgerichtes. Stanoviv nejprve pojem kmene národního a národa, zabývá se autor otázkou podnětu práva článkem 19. zákl. zák. garantovaného, jakož i jeho obsahem a před-

---

[1]) V. o tom Sbor. II. 416.

[2]) Z četných dokladů: Na p. 27. se praví, že »státoprávní postavení království Českého, zračí se také v naprosté samostatnosti zemského majetku, který jest zemským majetkem státním«. V majetkové samostatnosti země dochází však výrazu pouze její povaha jako korporace; z pouhé majetkové samostatnosti nedá se ještě ani dokázati *veřejnoprávný* ráz země jako korporace; státoprávní postavení země (a všech zemí cislajtanských) dochází výrazu jedině potud, pokud země vykonávají funkce jako jiné státy a pokud mají vlastní skutečné *státní orgány,* které jinak jen státům přísluší. Státoprávní postavení země nepřesahuje tedy nijak obor zemského zřízení, zemské ústavy, pokud tato obsahuje normy rázu státoprávního. Povaha země, jako majetkového subjektu, nezaručuje jí ještě žádné státoprávní povahy. — Na p. 127. vyložen byl rozdíl státního práva a autonomie tak, že by dle tohoto výkladu žádný dílčí stát spolkového státu, protože dílčí státy mají jen autonomii v záležitostech spolkové ústavě nepřikázaných, nebyl státem s vlastní zákonodárnou mocí a nebyl by dle uvedeného nejasného výkladu vůbec ani státem. Že naše zemské sněmy jsou bezprostřednými orgány právě tak jako říšská rada, o tom není dnes v státovědecké literatuře žádných pochybností.

mětem. Pak pojednává o způsobilosti právní, zejména o otázce, zdali a pokud osobám právnickým náleží způsobilost právní k ochraně národnosti. — Doc. Dr. *Rostworowski*, Ostatnie reforma prawa wyborczego w Belgii; jedná o poslední reformě práva volebního v Belgii a zásadě poměrného zastoupení.

Dr. Čk.

Mezinárodní právo.

1. Dr. *Franz* v. *Liszt*, Das Völkerrecht systematisch dargestellt. 2. Aufl., Berlin, Haering, 1902. Str. VI. + 412. — 2. Dr. *Karl Gareis*, Institutionen des Völkerrechts. 2. Aufl., Giessen, Roth, 1901. Str. XII. + 320. — 3. Dr. *Albert Zorn*, Grundzüge des Völkerrechts. 2. Aufl., Leipzig, J. Weber, 1903 (Str. VI. + 315.) (Webers Illustrierte Katechismen. Bd. 79.). — 4. Dr. *Quaritsch*, Compendium des Europäischen Völkerrechts. 7. Aufl.. erg. v. Dr. C. Goesch, Berlin, Weber, 1901. Str. 165.

5. *Henry Bonfils*, Manuel de droit international public (droit des gens). 3. éd. rev. p. Paul Fauchille, Paris, Rousseau, 1901. Str. VIII. + 914. — 6. *René Foignet*, Manuel élémentaire de droit international public. 4. éd., Paris, Rousseau, 1902. Str. 430.

7. *Ф. Мартенсъ,* Современное международное право цивилизованныхъ народовъ. 4. изд. С. Петербург. I. T. 1898, str. XXV. + 434., II. T. 1900, str. XII. + 618. + XL. — 8. *П. Казанскій,* Введеніе въ курсъ международнаго права. Одесса, 1901. Str. IX. + 386. — 9. *Э. К. Симсонъ,* Система международнаго права. Томъ I. С. Петербургъ, 1900. Str. VI. + 183.

Udalosti posledních let v životě mezinárodním, válka španělskoamerická a jihoafrická, intervence velmocí v Číně a zvláště výsledky Haagské konference míru z r. 1899 poskytly hojnost nové látky nejen k řadě monografických prací, nýbrž i k novým vydáním některých učebnic a soustav mezinárodního práva.

Ad 1. V německé literatuře vyšla v rozšířeném, přepracovaném vydání učebnice *Lisztova*, požívající pro své didaktické přednosti: jasné, přehledné a výborné formální spořádání látky, stručný, však obsažný a živý výklad, opatřený dobrým výběrem literárních dokladů i positivních příkladů s vymezením politických a filosofických úvah, zaslouženého rozšíření. Některé původní názory spisov. (na př. o t. zv. základních právech států a j.) došly všestranné pozornosti. Plán spisu zůstal celkem nezměněn (úvod o pojmu, pramenech, dějinách a literatuře, pak ve čtyrech oddílech nauka o právních subjektech a jich právním postavení, o mezinárodních poměrech států vůbec, o mezinárodní právní úpravě a správě společných interessů v míru, spory státní a jich uklizení). Novotou připojeny jsou na konci některé texty: 1., 2. a 3. Pařížský mír 1814, 1815, 1856, čtyrspolek 1815, Berlínský mír 1878 a závěrečná akta Haagské konference 1899), jež bylo by záhodno doplniti snad ještě závěrečnou aktou Vídeňského kongressu 1815, deklarací Petrohradskou 1868 i Ženevskou konvencí 1864.

Ad 2. Nové vydání známých ještě stručnějších institucí *Gareis-ových* jest co do účelu svého, rozvrhu látky rovněž nezměněno, však pečlivě přehlédnuto a doplněno. Jako Liszt vykládá též G. toliko positivní právo mezinárodní, kteréž pojímá ve smysle v německé literatuře převládající theorie chráněných interessů. Kromě úvodu (pojem, dějiny, prameny, literatura) předeslán jest všeobecný díl (subjekty, objekty, subj. práva mezinárodní, načež následuje na zvláštním dílu právo materielní (státní interessy chráněné obecnými normami: právní poměry států, státních hlav, úřadů mezinár., státních občanů, státního území a zvláštní [smluvní] právo mezinárodní) a právo formální (řízení ve sporech mezinárodních, právo války). Z textů připojeny jsou konvence Ženevská 1864 a Petrohradská 1868 Berlínská smlouva 1878, Berlínská generální akta 1885 a Haagská konference míru 1899.

Ad 3. *Zornův* spisek jest spíše populárním přehledem mezinárodního práva, než vědeckou příručnicí, zajímá však i po této stránce zvláštním soustavně a důsledně hájeným základním názorem spisov., dle něhož lze právo mezinárodní konstruovati pouze z pojmů práva státního, ježto není nad suverenními státy žádného právotvorného činitele. Právo mezinár. jest právem jen potud, pokud jest právem státním (národním) buď na základě státních smluv neb souběžných zákonodárství neb obyčeje Odtud vycházeje odmítá Z. pro právo mezin. všeliké obdoby práva soukromého při výkladu pojmů státuích služebností, polosuverenity, t. zv. základních práv států, exteritoriality a spatřuje v nich spíše jen jistá omezení suverenity. Podobně záleží právo vyslanecké v jistých ústupcích států vyslance přijímajících; stálé orgány mezinárodních jednot správních jsou smluvená omezení suverevity zúčastněných států; státní smlouvy nemají samy o sobě rázu právního, neboť právo tvoří zde teprv příslušné zákony a nařízení států smluvních; právo válečné — za jehož humanisaci se Z. jinak vřele přimlouvá — jest absolutní právo moci, právo silnějšího, plynoucí ze suverenity státu a t. p. Názory tyto hájil prof. *Filip Zorn*, jak známo, při konferenci míru v Haagu, jakožto mluvčí delegát Německa. Přehled mezinár. práva podává spisek stručně, jasně a přehledně v šesti oddílech (1. subjekty, 2. orgány mezin. práva, 3. formy mezinárodních právních styků, 4. obsah mezin. poměrů právních, 5. spory mezinárodní a jich smírné řešení, 6. válka a neutralita)

Ad 4. Více praktickým školským než vědeckým účelům hovící malé kompendium *Quaritschovo* dospělo po smrti autora k sedmému vydání, jež opatřil a doplnil Dr. C. Goesch. Přidržuje se většinou starší soustavy bez literárních dokladů.

Ad 5. Francouzská literatura mezinárodního práva jest nad jiné dobrými menšími povšechnými zpracováními opatřena (*Renault*, *Leseur*, *Despagnet*, *Chrétien*, *Funck-Bretano et Sorel*, *Bry* a j.). Základní ton jest zde celkem ideálnější než v přísně dogmatických pracích německých. *Bonfils-ův* (professor university Toulousské † 1897) Manuel (1. vyd. 1894) určený předem studujícím práv a aspirantům diplomacie, náleží dnes s doplňky dobrého znalce práva mezinárodního *Fauchille-a* (spoluredaktora Revue génerale de droit internat. public) k nejlepším spisům toho druhu; vyniká přísně vědeckým a právnickým výkladem provázeným četnými historickými i současnými doklady a bohatými

přehledy příslušné literatury všech jazyků. Látka rozvržena jest kromě úvodu (základní pojmy, prameny, dějiny, literatura) v sedm částí: osoby (státy, papež, jednotlivci), věci (území, řeky, moře, lodi), poměry států v míru (představitelé států, úřady mezinárodní, kongressy, smlouvy), spory mezinárodní a smírné i donucovací prostředky k jich vyřízení, (velmi pečlivě zpracované) právo válečné (droit d'action) pozemní i námořní incl. neutrality a budoucnost práva mezinárodního (kodifikace, sankce, mezin. soudnictví, všeobecnost práva mezin.). Tento původní plán knihy jest zachován obšírné doplňky Fauchille-ovy připojeny jsou v závorkách. Politické úvahy jsou celkem řídké; m. j. zřejmě odporuje B. principu nacionalismu hájenému, jak známo, zvláště ve vlašské literatuře práva mezinárodního.

Ad 6. *Foignet-ův* Manuel v menším objemu svědčí týmž kruhům jako příruční kniha Bonfils-ova má však celkem ráz spíše studijního repetitoria bez literárních dokladů než pomůcky k hlubším a obšírnějším studiím. Tomu odpovídá přehledný a po stránce didaktické vhodný způsob výkladu bez theoretických zdůvodnění. Obsah rozpadá se na pět oddílů: stát jakožto subjekt práva mezinárodního, práva a povinnosti států, rozsah suverennity státní (území, moře, řeky, lodi), poměry států v míru (orgány, smlouvy), spory mezinárodní a jich smírné i válečné řešení (incl. neutrality), jimž předeslán jest velmi stručný úvod. Na konec připojeny jsou zvláštní doplňky o t. zv. mezinárodním konfliktu trestního práva francouzského a o vydávání zločinců, o postavení papeže v právu mezinárodním, methodická snůška hlavních otázek ku zkouškám a synoptické přehledné tabulky k opakování.

Ad 7. V ruské literatuře odborné jest málo lepších souborů mezinárodního práva. Práce toho druhu jsou od prof. *D. J. Kačenovského* (Курсъ международнаго права, 1863), prof. *Stojanova* (Очерки исторій и догматики международнаго права, 1875), prof. *Kapustina* (Обозрѣніе предметовъ международнаго права, 1856 a Международное право, 1873) prof. *Eichelmana* (Конспектъ лекцій по международному правѣ, 1887 a j.), prof. *Danevského* (Пособіе къ изученію исторіи и системы международнаго права, 1892). Větši výběr poskytují spisy a články monografické Dvojdílná povšechná soustava práva mezinárodního státního rady a professora petrohradské university *B. z Martensu* (překlady německý [Bergbohmův], francouzský [Léo] a anglický) zaujímá ovšem první místo v ruské a jedno z předních míst ve světové literatuře odborné. Význam spisu, vybočujícího z rámce akademické příručnice, byl často při dřívějších vydáních podrobně kriticky oceněn; trvání na pevné půdě positivních pramenů, zdůvodnění vědecké, vycházející od pojmu mezinárodního uspolečnění (ač ne se všemi jeho důsledky), střízlivost v příčině ideálních plánů a přepjatých návrhů opravných, při tom ale zásadní odmítání německo-anglických názorů o právu silnějšího, moci nad právem, hojnost historických dokladů, čerpaných m. j. zvláště též z málo známých diplomatických pramenů ruských (M.-ův Recueil des traités et conventions conclus par la Russie avec les puissances étrangères — od r. 1848) zjednaly mu obecně uznané autoritativní váhy. Přes veškeré námitky kritické zůstává M. i v novém vydání svého díla věren své význačné soustavě, záležející kromě úvodu (základy, pojem, obšírné dějiny práva mezinárodního a jeho nauky, prameny, kodifikace)

z všeobecné části (I. sv.), v níž pojednáno jest o povaze, složení a právu společnosti mezinárodní, o subjektech právních poměrů mezinárodních, o státním území (řeky a moře) a o smlouvách, kdežto zvláštní část (II. sv.) nazvána jest mezinárodní správou, kterouž (po způsobu L. Steina) M. definuje jakožto volnou činnost států v obvodu společnosti mezinárodní k dosažení jich účelů v mezích mezinárodním právem určených. Mezinárodní správa zahrnuje organisaci a úpravu interessů národů neb sociálních skupin i jednotlivců v oboru duševním, fysickém a hospodářském, právním (soukromé, trestní právo mezin.) a konečně v oboru jich vynutitelné ochrany (smírné prostředky, válka, neutralita). Nové vydání díla opatřeno jest abecedním indexem. Smírnému řešení sporů mezinárodních a právu války jest věnována poměrně malá část II. sv. (str. 477.–618.) Obšírnější výklady o právu války dle výsledků konference Haagské, při níž M. měl vynikající účastenství, obsahuje však spis téhož autora La paix et la guerre (La Conférence de Bruxelles de 1874; droits et devoirs des belligerants, leur application pendant la guerre d'Orient 1874—78; La conférence de la Haye 1899) trad. par le C. de Sancé (Paris, Rousseau 1901, str. XI. a 553.), jenž jest novým přepracovaným vydáním studie z r. 1878: Восточная война и Брюсселская конференція 1874—78.

Ad 8. Spis *Kazanského* (professora na novoruské universitě Oděsské) má býti úvodem k obsáhlému dílu dle vzoru Holtzendorffova čtyrsvazkového »Handbuch d. Völkerrechts« (1885—90), s nímž však sotva snese porovnání. Zatím podává K. objemnou revisi základních otázek práva mezinárodního (faktické základy, definice, rozdělení, názvy, prameny, positivní a právní povaha práva mezin., obecné a zvláštní [partikulární] právo mezin., význam soustava a dějiny vědy), neposkytující vedle rozvláčné, jinak o značné se čtělosti autora svědčící kompilace různých mínění (uvádění příslušných spisů co do míst pokládá spisov. za zbytečné, omezuje se na připojení prostého bibliografického seznamu ku konci knihy) ani mnoho nového aniž původního. Dějiny práva mezinárodního a všeobecná část soustavy zůstaveny jsou dalším svazkům, načež má následovati zvláštní část, rozdělená na mezinárodní právo veřejné (organisace právních poměrů a správa mezinárodní) a soukromé, spočívající dle K. na tožných principech. Nelze tvrditi, že by základní otázky práva mezinárodního došly zvláštního prohloubení tímto novým spisem prof. K.-ého, jehož dřívější obsáhlé studie o řekách a o správních jednotách mezinárodních (Договорныя рѣки, 1895 a Всеобщіе административные союзы государствъ, 1897, 3. sv.) obrátily na se větší pozornost v kruzích odborných.

Ad 9. Též svazek *Simson-ův* (docenta Petrohradské university) jest počátkem velkého díla soustavného, jež by postavilo právo mezinárodní, dosud konglomerat nejasných ideí mravních, na zcela nové principy. Ve vydané všeobecné části jest pojednáno o vzniku, pojmu, principu práva mezinárodního, o positivním a filosofickém právu mezinárodním, o vědě a kodifikaci jeho. Odvolávaje se k názorům učitele svého Bergbohma dovozuje S., že právo mezi národy jest právnický nonsens, společnost mezinárodní fikce, ježto uspolečnění lidské končí státem. Jako všecko jiné právo pochází i právo

mezinárodní ze státní moci; veškeré právo platí toliko ve státě, jen že právo mezinárodní, jakožto část práva vnitrostátního (nacionálního), na rozdíl od ostatního práva předpokládá existenci více států vedle sebe. Jest tudíž toliko ruské, německé, anglické a j. právo mezinárodní. Důsledkem toho popírá S. též existenci subjektů práva mezinárodního a připouští jen osoby v (?) právu tom (státy, sociální třídy, individua) atd. Jest pravda, že jest těžko srovnati běžný pojem suverenity státní s pojmem práva mezi a nad státy, s pojmem společnosti mezinárodní, obtíže tyto budou však sotva uklizeny úplným nacionalisováním práva mezinárodního po způsobu spisovatele.

Dr. Jos. Trakal.

Грабарь В. Э., Римское право въ исторіи международно-правовыхъ ученій. (Элементы международнаго права въ трудахъ легистовъ XII.—XIV. вв.) Юрьевъ. 1901. Stran XII. a 293.

Autorem tohoto velmi zajímavého spisu jest uherský Rusín, tou dobou mimoř. professor jurjevské university. Obral si za úkol stopovati vývoj zásad mezinárodního práva od jejich sotva znatelných počátků až k definitivnímu vytvoření se samostatného mezinárodního práva v XVI.—XVII. stol. Přítomná kniha stopuje elementy mezinárodního práva v pracích legistů XII.—XIV. stol., a jest tedy jen částečným provedením úkolu, jejž chce autor dovršiti teprve v díle budoucím.

Na počátku XII. stol. shledáváme dle autora prvé stopy obracení se k římskému právu za tím účelem, aby nalezena byla příslušná norma k úpravě poměrů, jež v době pozdější vystupují jako poměry mezinárodní. Od té doby římské právo převádí se na pole poměrů, jež jakožto právo »civilní« (vnitřně státní), zdálo by se, není povoláno upravovati. Příčiny toho jsou dvě: jednak veliký vliv školy glossatorů, jednak feudální ráz všech středověkých poměrů, kde právo veřejné spočívá na soukromém. Veliký význam pro mezinárodní právo má stol. XIV., v němž západní Evropa, tvořivší dotud takořka politickou jednotu s císařem a papežem v čele, znenáhla se rozpadá v jednotlivé státy s vlastními zájmy. Postglossatoři s Bartolem činí prvé pokusy konstruovati doktrinu mezinárodního práva. Vedle římského práva jakožto práva »obecného« působilo na vývoj práva mezinárodního ještě právo přirozené a právo národů (jus gentium). Kanonisté rozšířili pojem tohoto posledního práva, jakožto práva regulujícího poměry mezi samostatnými politickými obcemi, slovem jakožto práva mezistátního. Normy práva přirozeného i práva národů doplňují normy práva římského, jež novým poměrům již nevyhovují.

K. K.

Politické hospodářství.

Dr. *Vilém Funk, Poplatek z převodů na případ smrti* dle zák. z 9. ún. 1850 č. 50 ř. z. a jeho dodatků, se zřetelem k historickému vývoji. Část I. (Knihovna Sborníku, řady státověd. čís. III., 1902).

Autor podává zatím díl I., výklad historický; ze soustavy práva platného, které je věnován díl II., podána pouze jedna částka, i bude k ní

přihlednouti teprve po dokončení díla. Část historická sama vykládá t. zv. daň dědickou, jak trvala v českých a rakouských zemích dle základního patentu z r. 1759 a patentů dodatečných pro jednotlivé země, jakož i dle jednotného patentu z r. 1810, avšak nikoli v celém jejím rozsahu, nýbrž sleduje blíže toliko jednu její část: totiž jenom dávku z čistého nabytí z dědictví, z legátů a darů na případ smrti kterážto dávka měla netoliko název, ale zároveň i povahu vlastní daně dědické, a byla tudíž historicky předchozí formou t. zv. poplatku obohacovacího ve smyslu zákona poplatkového z r. 1850 (kdežto t. zv. poplatek immobilární byl r. 1850 novotou). V celku jde tu o jednu formu daně od roku 1759 do 1840, jelikož patent z r. 1810 spočíval vlastně na předchozím vývoji jako jednotná republikace; teprve kolkovní a taxovní zákon z r. 1840 daň dědickou úplně zdvihl, takže pak až do r. 1850 vybírala se pouze jistá taxa při projednávání pozůstalosti (u soudů zeměpanských), jež nicméně svojí výškou dani se přibližovala; až konečně zákonem poplatkovým z r. 1850 zase dospělo se k nynější formě daně dědické, byť i pod jinými názvy. — Autor sledoval podrobně všeliké fase zákonodárného rozvoje daně dědické, i budiž zde k nim přihlednuto také vzhledem k tomu, že ona zaujímala postavení zvláštní, a osvětluje nám zároveň ještě některé styky moci zeměpanské se zřízením stavovským v době vyvinutého absolutismu.

1. Následkem finanční tísně za 7leté války byl Marii Terezii zač. r. 1757 podán návrh nejmenovaného, dovolávající se zvláště římské vicesima hereditanum i dědické daně hollandské, jenž stal se předmětem četných zdání a porad (naposledy také se chefy zemských stavů), až konečně v zemích česk. a rak. t. zv. základním patentem z 6. června 1759 zavedena byla z absolutní moci panovnické daň dědická, výslovně jen jako daň mimořádná, účelová, a nikoli kamerální, neboť přenechávala se stavům jednotlivých zemí jako fond ke kapitálovému splácení dluhů stavovsko eraiálních, totiž stavy zaručených, za 7l. války kontrahovaných, a sice až do splacení jich v zemích všech (námitky stavů českých, že to bude na škodu stav. úvěru, ježto dosavad měl za hypothéku fond kontribuční, byly odmítnuty). Tato daň pokládala se za mírnou, postihujíc prý jen lidi zámožnější a obohacení vlastně nezasloužené, i zvýšenou způsobilost berní; (nehledí-li se zde k darům mezi živými a k duchovnímu aequivalentu) záležela v 10% čistého nabytí z dědictví, legátu neb daru na případ smrti, ale klesala ev. na polovici při konkurrenci odchodného nebo vyšších vrchnostenských dávek. Přímé manželské linii sestupné i vzestupné bylo přiznáno osobní osvobození úplné, manželům částečné; věcné osvobození přiznáno nabytím malým (pozůstalostem pod 500 zl. a p.), jistým mobiliím; účelové pak jistým piae causae. Zároveň dány předpisy o vyšetřování hodnoty, o placení a pojištění daně, ručení za ni, o trestech, i vůbec o řízení, jež celkem bylo ponecháno stavům: příslušeloť zvláštní stavovské komisi, aby činila prvý slušný výrok, s výhradou rekursu na soudní instanci pro zeměp. důchodky v téže zemi (někde jako v Čechách byl to consessus in causis summi principis et comm., v Rak. bankodeputace). Vzhledem ke stručnosti zákl. patentu bylo pak nutno vydávati do zemí jednotlivé dodatky, načež v l. 1760 - 62 vyhlášeny t. zv

patenty vysvětlovací, z nichž hornorakouský přijat i pro Krajinu a z části Korutany, dolnorakouský z r. 1761 i pro Slezsko a od r. 1765 i pro Čechy a Moravu — tento byl nejpodrobnější, i byly později podle něho spracovány jednak patenty josefinské pro Tyrolsko a Halič, jednak i jednotný patent z r. 1810. Mimo to, když výhradná správa stavů (stav. výborů) ukazovala se nedostatečnou, zřízeny nejdříve r. 1760 v Dol. Rakousích, pak i v ostatních zemích zvlášť autorisované »Erbsteuerhofkomissionen«, smíšené ze jmenovaných zástupců stavovských i zeměpanských, pod praesidiem hlavy stavů zemských. R. 1767 pak uzavřeny se zem. stavy recessy o konversi a unifikaci stav. dluhů, při čem i některé kamerální dluhy byly od stavů převzaty mezi erariální, tak že dani dědické dostalo se vlastně širšího účele, než bylo splacení dluhů války 7leté. Ostatně zákonodárství snažilo se učiniti tuto daň snesitelnou úlevami a osvobozeními, zejm. r. 1766 a 1777 pro stav selský, jednak také výnosnější, jako zejm. r. 1788 rozšířením na užitky z doživotních smluv rentovních, i dalšími předpisy o řízení a vyšetřování hodnoty, a úpravou povinností instancí projednávacích. — Daň dědická výjimkou vůbec nebyla zavedena v přístav. městech Terstu a Rjece, při čem zůstalo i r. 1814. Mimo to vláda upustila od ní v Tyrolsku, kdež r. 1763 byla provedena jistá reluice její (do r. 1785), vzhledem k odporu tamějších stavů, dovolávajících se zvl. nexu obou říš. biskupství Tridentského a Brixenského, dle něhož tato dosavad přejímala 13. díl berních břemen země. Podobně i Vorarlbersku povolena r. 1761 reluice (do r. 1790).

Jak za Marie Terezie daň dědická zprvu těšila se veliké oblibě, tak naopak za cís. Josefa II. jevila se k ní nepřízeň, tak že se měla ve všech zemích zmírniti (neli vůbec odstraniti), jakožto prý fiskální skracování jmění kmenového. Po nových poradách vydány konečně (namnoze dle dosavad. předpisů) toliko dva shodné patenty: 1785 pro Tyrolsko a 1786 pro Halič (od r. 1788 i v Bukovině), jimiž přiznáno osvobození prvnímu stupni příbuzných pobočných a poloviční snížení pro stupeň druhý a pro manžely, též úplné osvobození stavu selského. Zároveň byla dědické dani v těchto zemích dána povaha dávky kamerální, pročež tam též agendu její převzaly samy úřady zemské; ano i v ostatních zemích při zrušení zemských výborů r. 1784 odstraněny komise pro daň dědickou, a působnost jejich převzaly tam rovněž úřady zemské (gubernia). Ostatně od r. 1785 připouštělo se vedle stížnosti ke spoj. dvor. úřadu také nastoupení cesty právní proti fiskál. úřadu té které země. — Po smrti cís. Josefa nastala však zase restaurace, tak že zvl. komise obnovena r. 1790 v Dol. Rakousích, r. 1795 v Čechách, kdežto na Moravě převzal r. 1791 působnost sám výbor zemský (žádost stavů těchto zemí za úlevy při děd. dani byly však odmítnuty). Tyrolsku, jež dovolávalo se svých zvláštních poměrů (obou biskupství, a zvl. děd. práva s obmezeným testováním) povolena koncem 1791 opět reluice, takže tam děd. daň 1. květ. 1792 zase přestala, a Tyrolsko dle reversu, r. 1794 konečně podepsaného, už napotom zůstalo trvale daně té sproštěno. — Ostatně fiskus výnosem daně dle pat. 1759 nebyl upokojen; vynášelať světská daň děd. v l. 1774—83 průměrem 278 tisíc zl. ročně, k r. 1803 asi 494 tisíc; v Čechách suma kolísala v letech 1760—90 mezi 21—106 tis. zl. a k r. 1803 činila 133 tisíc zl.

2. Malý výnos daně a snaha po novém systemisování státních dluhů od r. 1803 vedla konečně k revisi patentu o dani dědické, a sice na základě elaborátu komise pro dědickou daň v Dol. Rakousích z r. 1805 (dvor. radů Stocka a Oswaldra) a posléze koncertace mezi dvor. kanceláří a komorou z r. 1810. Nový patent o dani dědické z 15. říj. r. 1810 vydán opět z absolutní moci panovníkovy, a byl celkem spíše republikací platných předpisů (zvláště patentů dolnorak. z r. 1761, tyrol. a halič.), od nichž lišil se arciť i změněným pořádkem vzhledem k motivu této revise: zvýšiti výnos daně jednak omezením četných osvobození, jednak řádným vyšetřováním neb odhadem základů daně a lepší kontrolou projednávacích instancí (pozdější předpisy do r. 1840 přinášely pak jen administrativní interpretace). — Také dle patentu z r. 1810 dědická daň byla ještě určena ke splácení státních dluhů, a rovněž byly (vyjma Halič) ponechány zvláštní komise pro daň dědickou: nicméně tato daň ztratila původní účelovou povahu a stala se dávkou kamerální, zařazenou do všeobecného fin. systému. Spisovatel, jak se zdá, pokládá to přímo za následek toho, že sešlo z nové systemisace stavovsko-erárních dluhů, jež r. 1804 v zásadě byla už schválena, dle níž také dědická daň byla by mimo jiné sloužila za fond amortisační (bylyť zatím tyto dluhy od recessů z r. 1767 vystoupily z 56 až na 170·6 mill. zl., aniž by jaké nové rektifikované recessy se stavy 9 recessovaných zemí byly uzavřeny). Avšak patrně zde rozhodně zasáhl teprve známý fin. patent z r. 1811, kdy všeliké kapitálové splácení bylo zastaveno (nahraženo nízkou rentou), resp. později zřízení všeobecného fondu k umořování státních dluhů r. 1817, kdy stát sám převzal také splácení dluhů stavovsko-erariálních; nad to r. 1819 bylo také konečně určitě zjištěno, že dluhy z války 7leté už byly v l. 1784—1805 splaceny (ovšem že tedy dle slibu z r. 1759 bylo by náleželo dědickou daň zrušiti, k čemuž došlo vskutku teprve r. 1840). Přes to vše zůstávala zatím ještě stavům předešlá působnost v komisích pro daň dědickou.

Ostatně do této doby spadaly větší změny territoriální následkem válek francouzských, jež také při dani dědické měly své následky, vyjímajíc Tyrolsko a Dalmacii, kde k zavedení daně té vůbec nedošlo. Po zvrácení franc. vlády r. 1814 obnovena zase daň dědická v Krajině, Goricku a běláckém kraji Korutanska, avšak zřízena tam pro ni už jen komise zeměpanská; rovněž zavedena v Přímoří zvláště patentem r. 1815 i pro někdejší benátskou Istrii a ostrovy quarnérské (r. 1818 rozšířena i na kraj Karlovecký). Mimo to jednáno též o zavedení děd. daně v Lombardsko-Benátsku, jmenovitě pomýšleno tam r. 1818 zavésti dávku stejnoměrnou s poplatky rejstříkovými (francouzským enregistrement).

Předmětem delších jednání stala se zvláště otázka komisí pro daň dědickou. Složení jejich zatím změnilo se r. 1813 potud, že bylo nařízeno přibírati do nich také rady justiční, začež pak cesta soudní měla býti vyloučena (konflikty z toho vyplývající rozhodnuty později 1818 v tom smyslu, že definitivní vyměření daně předpokládá předchozí zjištění sporných nároků na pozůstalost rozhodnutím soudním). Když však dolnorakouský maršálek zemský r. 1815 a 1817 domáhal se reorganisace tamější komise pro daň děd., vznikla r. 1818 zásadně otázka trvání komisí vůbec, při čem dvor. komora postavila se

proti všelikému vlivu stavů. Ve společné poradě dvor. kanceláře, dvor. komory i zástupce fin. ministra (dv. rady Kübecka) referent kanceláře zastával se ponechání komisí aspoň z toho hlediska, že stavové jeví se v nich toliko obstaravately přenesené správní působnosti (což tedy je bezzávadné); avšak naproti tomu zejména dv. r. Kübeck hájil kamerální povahu děd. daně a obmezoval stavy na to, že jsou zástupcové všech zemí povoláni do »Einlösungs-u. Tilgungsdeputation« z 1817 ku kontrole fondu, z něhož stát chce veškeré dluhy (také stavovskoerariální) amortisovati. A tak společná porada vskutku navrhla přenésti agendu komisí na úřady zemské (»úplnou« inkameraci) a zároveň revisi patentu z 1810, což panovník tudíž r. 1818 schválil, ač toliko v předpokládání, že tu již není žádných docela nesplněných recessů se stavy. Fin. ministerstvo pak r. 1819 vykázalo, že recessovaný dluh 50 resp. 56 mill. zl. do r. 1805 byl zaplacen a vyúčtování se stavy provedeno; protož dv. kancelář chtěla komise pro děd. daň vskutku zrušiti, — tu však český stavovský výbor podal představku, kterou podporoval i nejv. purkrabí, načež také českohaličský kancléř mínil, že recessy se stavy vlastně nejsou úplně splněny, jelikož ve stavovských dluhopisech byla také daň dědická připsána věřitelům jako specielní hypotheka. Ve státní radě bylo tomu sice odpíráno, že by recessy splněny nebyly; nicméně přece uznáno opportunním, ponechati komise pro děd. daň, aby se nemusilo hýbati citlivou otázkou stavovských práv; a tak komise ony zůstaly r. 1821 i nadále zachovány (až do r. 1850).

Vedle toho nastávala zase jednání o reformu daně dědické v l. 1818—22 a 1824—7. Dvorská kancelář, kteréž (r. 1818 a 1820) byla uložena revise patentu z 1810, vyslovila se konečně r. 1822 pro snížení děd. daně, jelikož postihuje vlastně jmění kmenové a nikoli důchod; chtěla však mimo to věděti, zdali se strany dvor. komory nepomýšlí se zařaditi tuto daň do systému jiných dávek, t. při reformě taxovní (z převodu vlastnictví neb dědictví), tak aby nevzniklo dvojí zdanění. Na tom bodě uvízl prvý pokus reformy, jelikož nastala komplikace s otázkou reformy soudních tax pro království Lombardsko-Benátské. Tam totiž r. 1820 byl podán rektifikovaný návrh soudní taxovní normy (s hlediska, že taxy nemají býti úplatou, nýbrž jen příspěvkem k uhrazení nákladů just. správy) a panovník 1821 nařídil přezkoumání s ohledem na poplatky rejstříkové. Místokrál arcikn. Rainer vyslovil se, že by bylo nejlépe spojiti děd. daň, mortuár a taxu v jedinou dávku za projednávání pozůstalosti, a tu zase fin. ministr hr. Nadasdy r. 1824 nadhodil, zdali by totéž nedalo se zavésti i pro ostatní země, načež také násl. roku navrhl panovníkovi vydání nového zákona o kolkov. papíru a nové normy tax soudních pro celé mocnářství (dle osnovy lomb. ben. 1824), tak aby takto zároveň obtížná a nevýnosná daň dědická i mortuár mohly býti zrušeny. Panovník to schválil, a po řadě dalších porad 1826 předloženy jemu konečně v červnu 1827 návrhy patentů: 1. o dani kolkovní, 2. o soud. taxách a dávce z pozůstalostí projednávaných u soudů zeměpanských, 3. o státní dávce z pozůstalostí projednávaných při soudech patrimoniálních a kommunálních (kde taxy projedn. připadaly jurisdikcím). Touto reformou měl býti zejm. zrušen netoliko patent kolkovní 1802 a taxovní řády 1781 a 1787 pro soudy zeměpanské, ale i patent o zeměp. mortuáru 1787 a patent 1810 o dani dědické.

Avšak proti návrhům těmto se vším důrazem vystoupila rada státní, jež spatřovala v dani z pozůstalostí a kolku hodnotném daň ze jmění, jež by nepříznivě účinkovala na blahobyt (ohrožujíc finančně zdroj dávek, kapitál oběžný). Následkem toho finanční správa r. 1828 sama upustila od navržené reformy.

3. Za to vypracován r. 1829 »zcela nový« návrh všeobecného řádu taxovního, vztahující se na všechny jurisdikce, i také na taxy politické a kameralní. Tuť taxy pokládaly se vůbec jako ceny za skutečné neb možné výkony úřední v záležitostech soukromoprávních nebo za propůjčení neb ochranu nějakého práva; při projednávání pozůstalosti pak přijímaly se pouze taxy v moder. smyslu, kdežto se chtělo upustiti od dávky nahražující daň děd. (také zrušiti mortuár), jak blíže patrno z »rozboru důvodů ku všeobecnému řádu taxovnímu«. Nový návrh byl už r. 1830 skutečně schválen, — nicméně odkládáno jeho provedení, až bude možno také v Lombardsko-Benátsku a v Dalmácii, zatím nařizována 1832 zase revise nedostatků a r. 1836—7 šlo též o srovnání se zákonem důchodkovým. A tak došlo teprve 27. led. 1840 k vydání jednotného zákona kolk. a taxovního (jehož hlavními spolupracovníky byli Kremer a Benoni): — tu konečně zrušena daň dědická od 1. list. 1840, a později také komise pro ni r. 1850 (od 1. list. 1851). Následovně pozůstalosti byly v l. 1840—50 postihovány pouze taxami; byť pak tyto svou výškou blížily se dani, přece nepodávaly vzoru pro novou úpravu dle patentu 1850, neboť tento měl předchůdce svého spíše v historické dani dědické. (Ostatně podnes jsou výjimečně možny případy děd. daně dle pat. z 1810.)

Stížnosti proti zákonu z 1840 vedly netoliko ke zřízení zvláštní komise pro jeho vykládání, ale i k návrhům novým; zejm. r. 1844 bylo navrženo zavésti spotřební dávku na papír a za to odstraniti kolek listinný. Začátkem r. 1848 pak nařízena vůbec revise zákona kolk. a taxovního. Při tom přijímal se za základ nejprve návrh dvor. r. Wildschga, vycházející se stanoviska t. zv. daní vedlejších s nízkým výnosem, uspořádaný tak, že napřed postaven tarif o 17 položkách, pak oddíly zákonných předpisů. Potom však přijat návrh dvor. r. Schwarzwalda, kterýž vzhledem ke zvýšeným fin. potřebám od r. 1848 hleděl materiálně zasáhnouti větší kruh předmětů, kdežto formálně sestával napřed ze zákona a pak z připojeného tarifu (i s abecedním rejstříkem ukazov. slov); při tom arci jevil se ještě spolupracovnický vliv Wildschga a fin. ministra Krausa. Po fiskální stránce působily svým vzorem francouzský enregistrement a kolkovní zákony pruské. Nový zákon z 9. ún. 1850 (o němž ostatně poradní protokoly jsou nezvěstny, a známo jen přednesení veškeré min. rady) shrnul v jediném zákoně jak vlastní poplatky (při projednávání záležitostí soukromých u veřejných úřadů), tak i některé daně obchodové (při změnách v subjekt. právech občanů), a mezi posledními nacházejí se též poplatek obohacovací i immobilární z převodů na případ smrti. —

Z tohoto přehledu patrno, jak bohatý jest obsah díla, jež mimo to přihlíží i k zákonodárství států jiných. Přináší též exkursy o soudních taxách dle pat. 1781 a 1787, o mortuariu (1781, ač pominuto všeobecného zavedení

mortuaria zeměp. 1787), o patentu kolkovním 1802 (dle spisu Kremerova), jakož i delší rozbor návrhů z r. 1824—7 o těchže předmětech vůbec. Tím způsobem, a zvláště obšírným referováním o četných poradách (též citováním textu archivních pramenů) vzrostl objem spisu nad svou míru; tím také z části utrpělo přehledné, soustavné spořádání výkladu, jakož i vmísily se do něho některé nedostatky nebo nepečlivosti (též jazykové), patrně kvapem zaviněné. To však nebudiž na tomto místě blíže rozváděno, jelikož při prvé, tak rozsáhlé historické a monografické práci mladého nadaného autora dlužno především na váhu klásti jeho původní, positivní vědeckou zásluhu o dějiny finančního práva rakouského. *BR.*

Max Fleischmann, *Friderizianischer Socialismus* (Zeitsch f. Socialwiss. VI., č. 1. a 2., 1903).

Autor měl jako docent zahajovací přednášku na universitě v Halle, ve které se snažil ukázati, že snahy sociálně politické, jimiž tak rádo honosí se XIX. století, nejsou ničím novým, nýbrž že jimi provanuto bylo již také ovzduší století XVIII. a v Prusku zejména proslulá doba Bedřicha II. Vezme-li se pojem s ciální politiky v širším smyslu, neobmezuje-li se jen na úpravu poměru mezi zaměstnavatelem a dělníkem, jest to do jisté míry správno Otázka dělnická pojímána s dnešního hlediska jest ovšem otázkou novou, které století osmnácté neznalo, scházelyť k tomu předpoklady právní (politická emancipace) i hospodářské (průmyslová velkovýroba). Avšak nemenší důležitost, jakou pro soudobou společnost má otázka dělnická, měla pro věk tehdejší otázka selská, t. j. úprava poddanských poměrů obyvatelstva rolnického. Nesnesitelné jho, pod nímž zejména v některých krajinách úpěl lid selský, a krvavé bouře selské, jež přiměly správu státní poměry poddanskými blíže se obírati a zákonodárným zásahem (robotní patenty) dosavadní libovůli pevnými normami vzájemné poměry upravujícími nahražovati zdaž neupomíná vše to na obdobný proces, jenž odehrává se v době naší co do řešení otázky dělnické? Ostatně i celý směr merkantilistický ve všech státech evropských ve větší neb menší míře pěstovaný, jakožto směr význačně hospodářsko-politický, nepostrádal sociálních momentů. Neboť podpora průmyslu, tržby, vývozu, kolonisace, měla zajisté nepřímo i značný vliv na vývoj poměrů sociálních.

V tom směru ani Prusko nečinilo výjimky. Zejména pak král Bedřich III, jakožto panovník prozíravý, vzdělaný, ale také po moci bažící a ve volbě prostředků nepříliš úzkostlivý, rozuměl dobře, co značí kulturní a hospodářská vyspělost obyvatelstva pro budoucnost říše a dle toho se též řídil Ovšem hlavní oporu měla dotyčná politika jeho v militarismu, ale ani tento nepříčil se politice merkantilistické, zejména po stránce její populační a fiskální. Bylo by zajisté dobře bývalo dotknouti se, třeba stručně a jen povšechně, toho, co Bedřich II., jeho předchůdci i nástupci v duchu merkantilismu vykonali a kterak tyto jich snahy přispěly k budoucímu hospodářskému i politickému rozmachu Pruska. F. však zúžil úkol svůj, zajisté nikoliv ku prospěchu věci, tím, že v obor úvahy své zabírá hlavně jen právní normy pruského »Landrechtu«. Nevadilo by ovšem, že byl zákonník tento vydán

teprvé r. 1794, tedy již po smrti Bedřichově, neboť není pochybnosti, že i v něm, jako v každé obsáhlé, dlouhé doby a valných příprav vyžadující kodifikaci, zrcadlí se duch významné oné éry. Ovšem jiná vzniká pochybnost, zdali soubor norem rázu především soukromoprávního poskytuje dostatečné příležitosti ku vyjádření a sledování určitých cílů sociálně politických. V jistém směru ovšem každé platné právo jest plodem ideového prostředí dané doby a tedy i sociální názory nalézají v něm svého výrazu. To platí na př. i o právu trestním i soukromém, zejména pokud obírá se úpravou poměrů majetkových a rodinných. Ale s druhé strany přece jen hlavní a vlastní sociálně politická činnost státu spadá v obor správy veřejné a normy jí se týkající jsou povahy veřejnoprávní. Proto také kořisť, kterou na tomto poli z pruského »Landrechtu« lze vyzískati, nemůže býti valně bohata.

Za »sociální čin« pokládá F. vůbec kodifikaci práva samu, ježto nahradila dřívější právní nejistotu a spletitosť právních předpisů. Co do jednotlivých oborů dotýká se »Landrecht« poměrů mzdových, zapovídaje soustavu truckovou, zejména co do horníků a sladovnických, dále poměrů řemeslných částečnou úpravou cechovnictví. Výsady šlechty a poddanství rolnictva zůstaly v »Landrechtu« celkem nedotčeny, ač ovšem i zde jeví se tendence některé tvrdosti zmírniti a libovůli vrchností novými normami nahraditi. Nevolnictví »Landrecht« vůbec nezná, zabírání selkých statků vrchnostmi jest zakázáno, tyto naopak jsou povinny při neúrodě poddaným vypomáhati, pachtovné sleviti, škodu zvěří způsobenou nahraditi atd Za to nárok dědičný poddaným ani v »Landrechtu« nepřiznán.

Také stav šlechtický těšil se zvláštní péči Bedřichově. I tu vedle obecných příčin politických stanovisko militaristické bylo rozhodno. Ještě dnes valná část sboru důstojnického vychází z kruhů pruské nižší šlechty, tím spíše tak bylo v století osmnáctém. Při tom nejednalo se však pouze o zachování určitých výsad politických, rodových a majetkových, nýbrž i o kladnou podporu různých snah hospodářských. Nejdůležitější a pro budoucnost nejplodnější byla v tom směru Bedřichova akce za účelem opatření úvěru velkostatkového na základě svépomocném v t. zv. »Landschaftech«, zárodcích příštích hypotečních bank. Také úřednictvo, jehož pověst v Prusku vždy příslovečně vynikala, postavil Bedřich na pevný základ. O jmenování rozhodovala jen odborná, zkouškami prokázaná způsobilosť, práva i povinnosti byly přesně vymezeny, hmotné postavení zlepšeno a upevněno a, zejména pokud soudních úředníků se týkalo, sesaditelnost jen opět výrokem vyššího soudu připuštěna.

Se sociálního hlediska není také bez zajímavosti, jak staví se »Landrecht« k otázce ženské. Prohlašuje sice v zásadě rovnost obou pohlaví, ale z toho připouští v různých směrech ihned četné výjimky. Tak i plnoletá dcera jedině provdáním sproštěna byla moci otcovské, a vše, co provdaná žena v manželství získala, bylo samo sebou vlastnictvím manžela. Naproti tomu manželka bez vlastní viny rozvedená mohla požadovati doživotní výživu aneb odbytné ve výši jedné šestiny až jedné čtvrtiny jmění mužova Také dával již »Landrecht« podnět ku zřizování společných pokladen vdovských,

úmrtních a výbytných. Není také pochybnosti, že v různých ustanoveních »Landrechtu« o poměrně snadném rozvodu, snížení lhůty, ve které vdova se může opět provdati, neplatnosti slibu coelibatního atd., zračí se opět snahy merkantilistické po stránce co možno rychlého vzrůstu obyvatelstva. Také v opaku ku kruté zásadě francouzského práva »la récherche de la paternité est interdite!« jest postavení matky nemanželského dítěte v »Landrechtu« velmi výhodno, ježto tato, dána-li jí byla přípověď sňatku, mimo značné odbytné, dokonce měla míti nárok i na jméno a stav otcův. Za to rovnoprávnost nemanželských dětí, zejména pokud se jednalo o jich přijetí do cechů, neprovedena úplně. Rovněž věnována péče schovanectví a nalezinství.

Avšak ještě jedním směrem nesla se činnost Bedřichova. Jest to v otázce dnes ve velkých městech tak palčivé, ale již tehdy v Berlíně pociťované, totiž v otázce bytové. Již předchůdcové Bedřichovi starali se o přiměřené rozšiřování hlavního města, jež by odpovídalo rychlému vzrůstu jeho obyvatelstva. Za tím účelem stanoveno, že vlastníku stavební plochy, který by přes opětné vyzvání se zastavěním jejím otálel, tato mohla býti odňata a bez náhrady tomu přiřčena, kdo stavěti chtěl. Ale vedle toho pruský stát sám kupoval stavební místa, stavěl na nich domy a tyto pak přiděloval těm, kdo se zavázali, že se o jich udržování budou starati. Tím způsobem vystavěl stát v Berlíně v letech 1769 až 1777 149 obytných domů. Aby pak při rostoucí poptávce po bytech pokud možno obmezeno bylo umělé zvyšování nájemného, které se dělo zejména při častých změnách vlastnictví, zrušena byla výslovně Bedřichem II. stará právní zásada »Kauf bricht Miete«. Nedá se tudiž upříti, že řešení otázky bytové dělo se v Prusku tehdy způsobem dosti radikálním.

Také v oboru chudinství byla péče státní správy v Prusku velmi vydatna. Ano v tom směru šel »Landrecht« tak daleko, že nepokrytě aspoň v teorii stanovil onu pro dnešní společenský a hospodářský řád dosti povážlivou zásadu »práva na práci«, jež v pozdějších dobách tak důležitou úlohu hrála v socialismu francouzském. Stanovíť »Landrecht (§ 2. II. 19.): »Denjenigen, welchen es nur an Mitteln und Gelegenheit, ihren Unterhalt selbst zu verdienen, ermangelt, sollen Arbeiten, die ihren Kräften und Fähigkeiten gemäss sind, angewiesen werden.« Místo toto bylo od pozdějších vykladatelů »Landrechtu« různým způsobem oslabováno a závažných důsledků jeho také v praxi nijak nešetřeno, nicméně ve své ostré a žádné pochybnosti nepřipouštějící formulaci jest pro ducha doby, ve které »Landrecht« vznikl, dojista význačno. A skoro po stu letech nabylo i praktické důležitosti, kdy Bismarck při svých návrzích na zavedení povinného děln. pojišťování jeho se dovolával a oň se opíral. Škoda, že F. právě v tomto směru studii svou neprohloubil, zejména co do historického vzniku této zásady, způsobu i okolností, jak do »Landrechtu« byla přejata, i neporozumění a rozpaků, s jakými se v praxi setkala. Přes to nepostrádá přednáška F—ova zajímavosti a bylo by velmi vděčno sledovati obdobné snahy státní správy i u nás v současném legislativně tak bohatém období Terezianském a Josefinském.

C. Horáček.

Ad. Wagner, Das ethische u. sociale Moment in Finanzen u. Steuern (Sociale Praxis, XII., č. 35., 1903).

Toto thema bylo předmětem Wagnerovy přednášky na evangelicko-sociálním sjezdě v Darmstadtě. Není to ani novosť myšlénkového obzoru, jako spíše stručnosť a zaokrouhlenosť formy, jež přednášku tuto činí pozoruhodnu. V soustavném seřadění uvádí zde W. hlavní po většině ovšem již v jiných svých spisech hájené zásady finanční a daňové, pokud při nich moment eticko-sociální jest rozhodující.

Především pokládá W. za povinnosť každého občana, zejména však tříd vzdělaných a majetných, aby dle sil svých k potřebám veřejným přispívaly a berní povinnosti se nevymykaly. Klade tedy důraz na daňovou poctivosť. Soukromý zájem má tu před veřejným ustoupiti do pozadí. Vědomí etických a sociálních povinností má státi se činitelem, působícím platně na veřejné mínění i na orgány zákonodárné a správní. Jak upotřebení tak i zjednávání finančních prostředků vykonává vliv na hospodářské poměry celého národa, jeho společenských tříd i každého jednotlivce, a má tudíž i význam sociální. Sluší tedy ke každému opatření finančnímu i po této stránce hleděti a finanční politika má státi se i důležitým článkem politiky sociální, má krátce státi se »sociální« finanční politikou.

Pokud se týká upotřebení státních zájmů, není pochybnosti, že tu účely sociální sledovány býti mohou přímo i nepřímo. Vždyť nejrůznější větve činnosti státní slouží dnes ku povznesení nižších tříd (úkoly vzdělávací, zdravotní, pojišťovní a j.) a tím samým mají ráz sociální. A právě v tomto směru činnosť státní se stále rozšiřuje. Ani velké obory působnosti, jimiž stát domáhá se svého účelu bezpečnostního, právního a mocenského, zejména tedy vydaje na udržení dostatečné branné moci, nejsou dle W. protisociální, ježto bezpečná existence státu jest nutným předpokladem pro sledování dalších jeho úkolů. Oprávněnosť námitek protimilitaristických W. tedy neuznává.

Také co do zjednávání prostředků finančních má přihlíženo býti k hledisku sociálnímu. W. rozeznává tři velké prameny řádných příjmů finančních: soukromohospodářský, poplatkový a daňový. Co do prvých dvou padá na váhu zejména otázka postátnění neb poveřejnění takových podniků, jež v soukromém vlastnictví mají povahu faktických neb právních monopolů a při nichž zisk není hlavní zásluhou podnikatele, nýbrž následkem společenských poměrů. Otázku tu řešiti jest nejen s hlediska hospodářsko-technického a fiskálního, nýbrž především sociálního. Při tom ale i finanční prospěch může pro hospodářství veřejné (státní, obecní atd.) býti velmi značný.

V oboru daňovém mají co nejdokonaleji k platnosti přijíti zásady spravedlnostní, zejmena všeobecnosť a stejnoměrnosť daňová. Toho lze dosíci zejména důsledným provedením principu způsobilostního. Dnešní spletitosť hospodářských poměrů nedovoluje zdaňování jednoduché, nýbrž třeba jest soustavy daňové velmi složité a značně rozvinuté. V této vyniká dle W. zvláště tento čtverý druh daní: daně nepřímé spotřební, cla v to zahrnujíc, obchodové, přímé a dědické. Ovšem nelze etické měřítko přikládati ku každé dani zvláště, nýbrž ku celé soustavě daňové jako celku. Neboť některé druhy daní s obecného hlediska mohou býti dosti povážlivy (ku př. ochranná cla),

avšak přes to z různých důležitých příčin nelze jich odstraniti. Tu má nastati jednak vyrovnání v celé daňové soustavě, jednak má výnosu daní takových býti užito k úhradě zvláštních účelů sociálně politických (ku př. spotřebních daní v zájmu nemajetných tříd atd.). Také má býti soustava daňová považována za celek co do jednotlivých veřejnohospodářských subjektů v ní súčastněných a s tohoto hlediska provedeno souměrné roztřídění daní říšských, zemských, okresních a obecních.

Spotřebni daně nemají býti pokud možno ukládány na spotřebu statků nezbytných, nýbrž přepychových, ale ovšem značně konsumovaných (tabák, líh). Výhodné jsou daně obchodové: co do nemovitostí zejména daň z prodejů stavebních míst, postihující konjunkturní zisky, plynoucí ze součinného stoupání renty pozemkové ve městech, co do movitého jmění daň bursovní.

Co do přímých daní bráti se má vývoj od starých daní výnosových k daním osobním a to osobním daním důchodovým a ze jmění. Při tom budiž použito těchto zásad: přiměřené existenční minimum daně prosté, vzestupnosť, vyšší zdanění důchodů ze jmění, rozlišování dle různých pramenů důchodů, přihlížení k individuálním, zejména rodinným poměrům. Účinnou kontrolou i trestními normami budiž dbáno přesného výkonu povinnosti deklarační.

Daně výnosové, jež jakožto daně komunální v Německu mají hlavní význam pro finanční hospodářství obecní, pokud jich ponechání ze závažných příčin jest žádoucí, buďtež rovněž požadavkům sociálním přispůsobeny a jich některé tvrdosti zmírněny. Zejména doporučuje W. opravu daně pozemkové a domovní ve městech z míst stavebních, při nichž nikoliv skutečný výnos, zpravidla nepatrný, nýbrž stoupající obecná cena má vzata býti za základ zdanění.

Důležitý sociální úkol přikládá W dani dědické. Ve směru tom spočívati má daň ta na těchto dvou zásadách: sproštění malých pozůstalostí a vzestupnosti sazeb dle velikosti jmění i vzdálenosti poměru příbuzenského. Právě dědická daň může platně působiti ve směru sociálního vyrovnávání protiv majetkových. Konečně i v oboru příjmů mimořádných, zejména veřejných výpůjček, nutno sociální hledisko v různých směrech přiváděti k místu.

Tím nakreslil W. v hrubých obrysech svou finanční politiku sociální. Některé požadavky jeho snad se stanoviska dnes platných poměrů budou se zdáti příliš daleko jdoucí, a se zřetelem na velké oběti, jež určitým společenským vrstvám by ukládaly, nesnadno uskutečnitelny, naproti tomu jiné z nich, a těch jest většina, vnitřní odůvodněnosti dojista nepostrádají a také skutečně v praksi v pokročilých soustavách daňových vždy více docházejí průchodu. Duch doby přináší, že i v politice finanční a zejména daňové pronikání živlu etického a sociálního jest stále patrnější. *C. Horáček.*

J. L. Brokeš: Cukerní zákonodárství evropské a cukerní průmysl. Praha, 1902.

Spisovatel vyšel patrně od impulsu daného Guyotem (La question des sucres en 1901; Paříž, 1901); psal však své dílo bez průhledné motivace Guyotovy (se stanoviska franc. raffineurů), i rozšířilo se patrně proti svému vzoru a nabylo rázu objektivnosti. Boj mezi cukrem řepovým a třtinovým jest základem otázky cukerní, a to dosvědčuje také hned z počátku díla podaný statistický přehled pro starší dobu. Otázka komplikovala se daňovými systémy

a protekcionistickými opatřeními v praemiích se projevujícími; i vyvolána tím nadprodukce cukerní, ohrožujíc krisemi veškeru výrobu. Tlak kolonií a snahy po ozdravění poměrů (patrně však též fiskalní snahy po ušetření praemií i konkurenční řevnivost) přivedly ke snaze praemie odstraniti, což má státi se smlouvami mezinárodními. Také přehled těchto konferencí (až k brusselské) jest podán. Přehledem světové výroby končí tento jaksi (pevně sice neoddělený) prvý oddíl práce. — Druhým dílem jsou kap. VII.—XIII., vykládající zákonodárství všech evropských zemí; držáno pak se při větších státech (Německo, Francie, Rusko, Belgie, Nizozemí) přísně rozdělení na vývoj historický, platný zákon a statistiku, jež může nazváno býti případným. — XIV. kapitola podává historický vývoj, platné právo i statistiku rakouskou, a to dosti obšírně a kriticky. Práci možno nazvati pilnou; vědecké její ceně bylo by bývalo na prospěch rozvésti poněkud partie theoretické, ač jsou ovšem správně a přehledně podány. Účel knihy arci stručnost odůvodňuje. *Drachovský.*

Gallat: O povinnostech soudu pozůstalostního vůči poplatkovému aeraru (Právník 1902; str. 557. nn.).

Jest to instruktivní sestavení příslušných předpisů. Obsah podává přehled označení kapitol (I. o úmrtních zápisech; II. o předmětu poplatné pozůstalosti; III o zjišťování hodnoty jmění pozůstalostního; IV. o měření poplatku v kompetenci soudní; V. o výkazu pozůstalostním; VI. pojištění poplatku, ručení soudu atd.). Krátký rozměr článku nepřipustil ovšem širších výkladů. *Dr.*

V »*Rozhledech*« psal *J. V. Hron o zemské dani z piva* (roč. XII, str. 984. nn., 1010 nn.). Poukazuje na zisky plynoucí překupníkům (zde zpravidla hostinským) ze sazby nevhodně volené a kritisuje způsob, jakým se k této sazbě došlo. Nezdá se ovšem, že by různá sazba daně zemské navrhovaná se zřetelem k různým sazbám daně aerární (podle jakosti piva) dala se prakticky provésti. Obtíže z toho plynoucí již v dalším průběhu líčení seznány co do zřetelů braných na dávky kommunální. Nedostatky osnově zákona vytýkané jsou celkem správné. — Tamže najdou se též články Dra *Drachovského:* Daň z lihu (XI. str. 122. nn.); Daň cukerní (XI. str. 628 nn.); Rakouský dluh státní až do r. 1867. (XII. str. 384. nn. a 411. nn.).; Otázka praemií cukerních (XII. str. 633. nn.); Nová úprava daně cukerní (XIII. čís. 17.); O cle vůbec a rakouském zvláště (XIII. čís. 14.)

O pojmu a významu mezinárodního práva soukromého.

Píše doc. Dr. *Jan Krčmář.*

Literatura: I. Z učebnic a kompendií práva mezinárodního dlužno na př. srovnati:

Zucker: Počátkové práva mezinárodního; *Liszt*: Das Völkerrecht; *Gareis*: Institutionen des Völkerrechtes; *Heffler*: Das europäische Völkerrecht der Gegenwart auf den bisherigen Grundlagen; v. *Holtzendorff*: Handbuch des Völkerrechtes (in Einzelbeiträgen), *F. Martens*: Das Völkerrecht. Das internationale Recht der civilisirten Nation. Deutsch von *Bergbohm*;

specielně pak: *Martens*: na u. m sv. II. str. 274.; *Dicey*: Zeitschrift für internationales Privat- und Strafrecht. Sv. II. str. 117. *Zitelman*: Internationales Privatrecht sv. I. str. 1. *Bar*: Theorie und Praxis der internationalen Privatrechtes I. str. 3. a sl.

II. 1.) *Meili*: Der internationale Streit, betreffend die Eisenbahnlinie Laurenço-Marquès (Delagoa Bay). Rechtsgutachten erstattet im Aufrage der portugiesischen Regierung. 2.) *Bekker*: Die österreichischen Couponsprozesse. 3. Spor o dědictví *Evangely Zappy* sr. Zeitschrift sv. III. str. 117. a sl. (Dr. *Fleischlen*) str. 275. a sl. (*Hübler*) 479 a sl. (*Streit*) sv. IV. 329 a sl. (*Martens*). 4.) Spor o dědictví *N. Collara*. Zeitschr. sv. XI. str. 229 sl. (*Busdugan*) str. 328 sl.; 5.) *Fuchs*: Die siebenbürgischen Ehen; *Call*: Gegen die siebenbürgischen Ehen. Zeitschrift sv. IV. str. 117. (*Jettel*: Die internationalen Bestimmungen des ungarischen Ehegesetzentwurfes.) *Bluntschli*: Deutsche Naturalisation einer separirten Französin; *Holtzendorff*: Der Rechtsfall der Fürstin Bibesco.

Předmětem, kterým zde zabývati se máme, je mezinárodní právo soukromé, čili, jak zní jméno odedávna pro tutéž větev právní užívané: collisio statutorum. Co jest ono? Jest snad částí onoho práva mezinárodního, které vůbec známo jest pode jménem ius gentium či přesněji ius inter gentes?

Lépe zajisté než stručnou odpovědí, ať kladnou ať zápornou, jest odpověděti přes výstrahu právníka římského, jenž praví, že »omnis definitio in iure periculosa«, tím, že zopakujeme sobě pojem práva mezinárodního, a vedle něho postavíme pojem mezinárodního práva soukromého.

Který obor právní nazýváme právem mezinárodním, či ius inter gentes?

Pojem práva mezinárodního zahrnut je v titulu spisu první kapacity v oboru práva tohoto, první kapacity netoliko tempore, nýbrž i qualitate, *Hugona Grotia*: De iure belli ac pacis libri. Jest tudíž právem mezinárodním rozuměti souhrn oněch norem, kterými upraveno jest vzájemné obcování mezi státy civilisovanými, tedy právo, ve kterém jako podměty práv subjektivních, jako osobnosti (právnické) vystupují státové civilisovaní. Jest pak tomu, kdo o mezinárodním právu vykládá, v obsáhlé míře zabývati se dějinami lidstva vůbec a politickými dějinami zvlášť. Z veškerého skutkového materialu totiž, který v dějinách uložila staletí, jasně lze poznati, v jaké styky během staletí těch jednotliví státové navzájem vstupovali a jak sobě při stycích těch počínali. Styky ty pak jsou studnou, ze které vážíme právo mezinárodní. Neboť to zajisté dostatečně je známo, že nemáme codicem iuris, quod inter gentes valeat, že naopak právo mezinárodní je ponejvíce právem obyčejovým; že rozumíme právem mezinárodním ona pravidla, která ve vzájemných stycích států longaevo usu ve zvyk vešla, pravidla, která takto ex opinione necessitatis mezi civilisovanými státy za závazná se pokládají.[1])

Vše, co tu řečeno bylo o právu mezinárodním, až do posledního takřka slova neplatí o mezinárodním právu soukromém. Dle panujícího mínění totiž poučuje mezinárodní právo soukromé o tom, dle jakých norem říditi se musí soudce, posuzuje-li soukromoprávní poměry, ve kterých vyskytuje se nějaký element, moment, či vztah mezinárodní (internationales Anknüpfungsmoment, *Kahn*, Jahrbücher für Dogmatik, sv. 39. str. 2. a sl.).

Myslím, že pojem je jasný a že nutno blíže vyložiti toliko, co jest rozuměti elementem či vztahem mezinárodním. Věc je ta: Pravidelně stává se, že poměr, jaký soudci k řešení se předkládá, náleží, abych tak řekl, celým obsahem i rozsahem našemu territoriu: strany jsou státními občany předlitavskými, v Předlitavsku domicilovanými, právní jednání sporné bylo uzavřeno v Předlitavsku a dotýká se předmětů, ať movitostí ať nemovitostí, v Předlitavsku položených. Ale zhusta poměry takovými nejsou, a moderní doba se svými prostředky dopravními, se svým zahraničným obchodem, i s moderní touhou po cizích, dalekých krajích, mohla by mne z nepravdy usvědčiti, pravil-li jsem, že právní poměry soudci našemu k řešení předkládané pravidelně uzavřeny jsou v oblast Předlitavska. Velmi zhusta totiž se stává, že našemu soudci jest posuzovati poměry právní, jejichž subjekty jsou cizinci, jejichž objekty jsou věci v cizině položené a jejichž obsahem jsou právní

[1]) O principielní otázce, zdali předpisy t. zv. práva mezinárodního za předpisy právní dlužno považovati, bude, ač otázka ta netvoří vlastní obsah těchto pojednání, promluveno, pokud účel práce bude toho vyžadovati, ve článku příštím.

jednání v cizině uzavřená. Je-li tomu tak, pak možno říci, že právní poměry tyto vztahují se v jistém směru k cizině, že obsahují element mezinárodní. Substituujeme-li tyto konkretní skutečnosti do své svrchu uvedené definice, bude ona zníti asi takto:

Mezinárodní právo soukromé poučuje o tom, dle jakých norem říditi se musí soudce, má-li posuzovati manželství, které v cizině bylo uzavřeno, anebo sice u nás, ale mezi nupturienty-cizinci, má-li projednati pozůstalost cizince u nás zemřelého, anebo cizince, který u nás majetek zanechal atd.

K definici této dlužno ještě dodati: Nejen soudce bude čerpati poučení o normách mezinárodního práva soukromého, když bude jemu řešiti mezinárodní poměry soukromoprávní, nýbrž i súčastněné obecenstvo samo, které vstupuje v mezinárodní poměry charakteru soukromoprávního. Neboť každý, kdo v nějaký mezinárodní poměr soukromoprávní vstoupiti chce, a kdo pomýšlí hned z předu na to, aby poměr byl platný a projevil aspoň v hlavních rysech účinky právní, jaké dotčený interessent na mysli má, bude zabývati se otázkou: Jaké jsou právní předpisy, podle kterých v případě neshod mezi účastníky anebo dokonce v případě řádného sporu poměr právní bude posuzován? Každé osobě zkušené bude zajisté na tom záležeti, aby právní poměr postavila na pevnou basi a účinnost jeho zajistila (*Zitelman*, Internationales Privatrecht str. 18. sl.).

Tak tedy můžeme nazvati mezinárodním právem soukromým právní řád vytýkající meze působnosti zákonů obsahu soukromoprávního čili právní řád upravující soukromoprávní styky přes meze určitého politického svazku se rozprostírající (*Jitta,* Archiv für öffentl. Recht sv. 15. str. 575.). Toť mezinárodní právo soukromé v užším a vlastním slova smyslu.

V širším a nepřesném smyslu pak rozumíme mezinárodním právem soukromým všechny ony předpisy právní, které vytýkají meze působnosti zákonů určitého státu, nechťsi zákony ty jednají o právech soukromých či veřejných (tímto rozdílem tuto blíže zabývati se nelze; bude však o terminologii promluveno zevrubněji v některém pojednání pozdějším).

Z toho, co doposud bylo uvedeno, seznáváme jasně, že jak obsah, tak dějiště práva mezinárodního s jedné a mezinárodního práva soukromého s druhé strany podstatně jsou rozdílny. Tam jsou obsahem právní poměry vznikající a trvající mezi státy jako takovými, dějištěm jednak bojiště a vřava válečná, jednak kanceláře ministerstev zahraničních záležitostí a stkvělé síně paláců ambassadeurů, zde jsou obsahem poměry práva soukromého, dějištěm prostá síň soudcova.

Ku konci dlužno dáti odpověď na dvě otázky, které snad mohly by býti položeny.

První otázka je ta: Jak přicházíme k tomu, že tážeme se po zvláštním řádu právním, upravujícím styky soukromníků přesahující meze určitého svazku politického? Což je vůbec nutno, aby soukromoprávní poměry, obsahující element mezinárodní, podrobeny byly nějakému zvláštnímu právu, které liší se od onoho, jež upravuje poměry soukromoprávní v oblast jednoho státu uzavřené? Není hned z předu jasno, že soudce musí říditi se vždy stejným právem, svým občanským právem domácím, nechť si on inter cives Romanos, nechť si on inter peregrimos ius dicit? Na to zní odpověď: Od dávných dob, jak o tom poučují nás dějiny mezinárodního práva soukromého, byla pociťována potřeba, v jistých případech respektovati právo cizí; t. j. v jistých případech, které vztahují se po stránce osobní nebo věcné k státu cizímu, bylo vždy (v jednotlivostech vyskytují se ovšem rozdíly více či méně podstatné) souzeno dle práva tohoto státu cizího a nikoli dle práva onoho státu, kterému přináležel soudce, kterýž o tom kterém případě sporném rozhodoval. Tak na př., byl li ve sporu stranou cizinec, byla látka processní aspoň v jistém směru podrobena jeho právu domácímu, právu státu, kterému on jako státní občan přináležel a nikoli naveskrz právu lokálnímu, místnímu, právu, které platilo na místě, kde spor se odbýval.

Výklad o tom, v jaké míře toto respektování v různých dobách se dálo, jest předmětem dějin mezinárodního práva soukromého; výklad o tom, v jaké míře respektování to v jednotlivých státech se děje, jest předmětem platného, positivního mezinárodního práva soukromého; výklad o tom konečně, v jaké míře respektování to díti se má, jest předmětem politiky mezinárodního práva soukromého.

Ale ještě na jednu otázku, která mohla by se snad naskytnouti, dlužno dáti odpověď: Zasluhuje tento obor právní, jejž zde nazýváme mezinárodním právem soukromým, toho, aby bylo se o něm zvláště šířeno? Jsou normy, které spadají do kapitoly o mezinárodním právu soukromém, tak důležité počtem a významem, že dlužno je shrnouti ve zvláštní disciplinu? Je na snadě, že otázku takovou vůbec velmi těžko lze zodpověděti, a že odpověď na ni, ať kladná ať záporná, více neb méně zřejmě vyplyne teprve tenkráte, až celá látka, o kterou se jedná, podrobena bude rozboru.

Přes to neváháme hned zde prohlásiti se pro odpověď kladnou a sice z těchto důvodů: Život národů v předešlém století (devatenáctém) a v ovšem také v oněch několika okamžicích, které prožili jsme ze století dvacátého, přivodil dalekosáhlé změny v poměrech právních

V dobách starších nebyly poměry takovými, jakými jsou dnes. Především všeobecně: celé poměry hospodářské byly jednodušší. Lidstvo žilo, abych tak řekl, v menších skupinách. Menší

celky byly způsobilými ukojiti navzájem veškeré svoje potřeby. To jsou fakta, o kterých lze dojíti dostatečného poučení a dostatečných informací v nauce o hospodářství národním.

S druhé strany specielně: každý stát, ať již z nedostatku prostředků pospojných, ať již z důvodů právních, žil život více méně uzavřený, isolovaný. Stávalo se sice i tenkráte, že příslušníci různých států vcházeli spolu ve vzájemné styky, ale styky ty nebyly jednak příliš husté, jednak příliš komplikované. Nebylo tudíž snad tak naléhavým, podrobiti tyto vzájemné styky souhrnně pozorování, nebylo tak naléhavým, pátrati po normách, kterým by tyto styky v případech potřeby měly býti podrobeny. Dálo-li se tak přece, nedálo se to pod titulem samostatným, ve zvláštním oddílu vědy právní, nýbrž většinou bylo o věcech těch jednáno ve zvláštních appendixech, dodatcích připojovaných k pojednáním o jednotlivých pěstěných oborech práva. Tak na př. pojednáváno o právu soukromém vůbec a připojen výklad o normách, které upravují řešení mezinárodních poměrů soukromoprávních, pojednáváno o právu trestním, a připojen výklad o poměrech práva trestního, majících vztah k cizině atd.

Později poměry se změnily. Nastala, jak se praví, doba hospodářského rozkvětu. Hospodářské poměry jak rozsahem tak obsahem v míře neobyčejné se rozhojnily a měly za následek vznik nových aneb aspoň značné zdokonalení stávajících institutů právních. Dlužno poukázati jen na právo směnečné a různé instituty práva obchodního, pak na celé hospodářství veřejné, hospodářství států i jiných korporací veřejných. Máme tu na mysli jmenovitě celé úvěrnictví veřejné i soukromé v jeho nynější, dokonalé formě. S druhé strany Evropa stala se menší a bližšími se staly i některé země mimoevropské, na př. státy severoamerické a j., jednak tím, že v míře netušené zdokonalila a dosud zdokonaluje se kommunikace; jednak i tím, že z velké části padly různé právní překážky, bránící volnému pohybu lidstva i jmění. Ve spojení s tímto zdokonalením hospodářství veřejného i soukromého, ve spojení s těmito pokroky techniky změnil se u valné míře i veškerý životní názor obyvatelstva.

Tím vším se stalo, že příslušníci různých států vstoupili v hustší styk a tím také rozhojnily a spolu i komplikovaly se právní poměry stykem tím zakládané, naše mezinárodní poměry soukromoprávní.

Chceme uvésti některé zvláště markantní případy, které svého času zaměstnávaly praxi a také v literatuře doznaly podrobného rozboru. Jsou to jaksi representanti, charakteristické typy mezinárodních poměrů soukromoprávních, k jakým vůbec styk příslušníků různých národů vždy hojněji a hojněji zavdává podnět.

Mnohé státy, jmenovitě takové, které vládnou značnými koloniemi, jaly se pečovati o kommunikace v těchto koloniích. Stavby

dráh, jako i jinde, svěřeny byly podnikatelům soukromým, ovšem takovým, kteří měli vedle dostatečného kapitálu a dostatečných schopností technických také dosti podnikavosti k podnikům obtížným a spolu pochybným. Poněvadž pak zhusta se stalo, že nenalezlo se mezi příslušníky toho kterého státu osob způsobilých, byla stavba svěřena cizinci. V tom nebo onom případě smlouva po té neb oné stránce nebyla dodržena, nastal spor. Vznikla otázka: Jaké normy platí pro rozřešení tohoto sporu vůbec a specielně, dle jakých předpisů práva materielního právní poměr má býti posuzován.

Za příklad uvádím t. zv. mezinárodní spor týkající se železniční linie do Laurenço-Marquès (v zátoce delagoyské). Portugalská vláda uzavřela r. 1875 s někdejší republikou transvaalskou smlouvu, dle které zavázali se oba kontrahenti dle možnosti podporovati stavbu dráhy, která měla spojiti zátoku delagoyskou s územím republiky transvaalské. Vláda portugalská udělila koncessi Američanu Mac Murdovi za té podmínky, že dráha do určité doby bude dostavěna. Mac Murdo však podmínek smluvních nesplnil a vláda portugalská ujala se později stavby sama. Po nějaké době žádala vláda Spojených Států severoamerických, kam Mac Murdo jako státní občan přináležel, jménen vdovy Mac Murdovy náhradu škody na Portugalsku. Vzešel spor o orgán kompetentní k řešení sporu, vzešel spor i o právo, dle kterého právní poměr měl by býti rozhodnut.

Nebo dále: Následkem zdokonalení forem úvěrnictví stali se příslušníci cizích států věřiteli buď přímo jiných států samých, aneb společností a korporací v těchto posledních státech existujících. Vzešly různé sporné otázky týkající se těchto poměrů zápůjčních. Za příklad uvádím processy svého času v Rakousku i v Německu proslulé pode jménem rakouských processů kuponových. (Die österreichischen Couponsprozesse). Když totiž v Rakousku došlo k značnému rozšíření sítě železniční, bylo ihned z předu patrno, že domácí kapitál k uhražení potřebných prostředků by nedostačil. Aby do země přiveden byl kapitál cizí, byly vydány obligace, cenné papíry, ve kterých jednak bylo slíbeno placení netoliko ve měně tuzemské, rakouské, nýbrž i v měnách cizích, jednak bylo slíbeno placení netoliko v platebních v místech rakouských, nýbrž i v místech platebních v jiných státech se nalézajících; na př. zněla obligace — na 200 zl. r. č. $= 133^1/_3$ tolarům spolkovým, $= 233^1/_3$ zlatým jihoněmeckým $=$ 500 frankům $=$ 20 librám anglickým, — splatným ve Vídni, Frankfurtě n. Mohanem, Paříži, Londýně a p.

Dokavad Německo trvalo při měně stříbrné, nenastaly komplikace. Jakmile však ono v létech sedmdesátých přešlo k měně zlaté, a měna stará přepočtěna byla na měnu novou v poměru — 1 tolar spolkový $=$ 3 markám říšským, 1 zlatý jihoněmecký $=$

$1^5/_7$ marek říšských, — došlo ke konfliktu. Němečtí věřitelé žádali zúrokování a zaplacení ve měně zlaté, tedy za zmíněných 200 zl. r. č. požadovali 400 marek říšských, tvrdíce, že těchto 400 marek podle německých zákonů o měně rovná se oněm v obligacích slíbeným $133^1/_3$ tolarům spolkovým, resp. $233^1/_3$ zlatým jihoněmeckým. Naproti tomu dlužníci rakouští (rakouské železniční společnosti) pravidelně nechtěli platiti o nic více, než hodnotu stříbra obsaženou v oněch mincích stříbrných, jejichž placení v obligacích bylo slíbeno. Toto stanovisko dlužníků znamenalo se zřetelem ku kleslé hodnotě stříbra (také o těchto věcech lze sjednati sobě bližší informace v nauce o národním hospodářství) značnou, do milionů jdoucí differenci v neprospěch věřitelů. Odtud vzešly četné spory známé pod svrchu uvedeným jménem processů kuponových. Také tu šlo o t. zv. mezinárodní poměry soukromoprávní.

Dále: Příslušníci různých států opustili svůj domov a usadivše se v cizině a nabyvše tam jmění značného či méně značného, zemřeli. Nastaly spory o posloupnost dědickou. V tomto směru nejznámější jsou v literatuře milionové pozůstalosti dvou příslušníků řeckých, známé pode jménem případ Zappův a případ Collarův. (Literatura uvedena je svrchu.)

Pro nás státní občany předlitavské konečně, pokud se týče zajímavosti na neposledním místě stojí otázky pojící se k t. zv. manželstvím sedmihradským, resp. vůbec k manželstvím uzavřeným na místech, kde jiné právo než náš občanský zákonník platí. Do téže kategorie náleží některé spory manželského práva se týkající, které širší zajímavosti rozborem literárním nabyly. Jsou to: spor o platnost manželství, které uzavřela Henrietta Valentina de Riquet, hraběnka Caraman-Chimayova v Německu s rumunským knížetem Bibescem, když prvé její manželství s knížetem Beauffremontem ve Francii uzavřené ve Francii od stolu a lože byla rozvedeno (séparation de corps), (literaturu sr. svrchu); dále spory o platnost manželství, které uzavřela Sarah Bernhardtova r. 1882 s Řekem Damalou a Adelina Pattiova r. 1879 s markýzem de Caux (sr. *Martens* Völkerrecht, sv. II. str. 307. sl.). Také to jsou vesměs otázky, které spadají v obor mezinárodního práva soukromého.

Ostatně samo nahlédnutí do sbírek rozhodnutí soudních poučí nás o rostoucím významu oněch předpisů právních, které zde shrnujeme pode jménem mezinárodního práva soukromého. Vždy víc a více t. zv. mezinárodních poměrů soukromoprávních předkládá se soudům k řešení, vždy komplikovanějšími a obtížnějšími stávají se případy ty.

Z toho všeho, co zde právě bylo uvedeno, zcela jasně zdá se vyplývati důležitost nauky, kterou nazvali jsme mezinárodním právem soukromým, a nutnost intensivního jejího pěstění.

V průběhu tohoto pojednání nebyla ovšem zodpověděna ona část otázky svrchu položené, která nemá vlastně povahy zásadní, nýbrž spíše jen povahu systematickou: zdali totiž je vhodno zabývati se mezinárodním právem soukromým ve zvláštní disciplině. K tomu ovšem z předu vůbec odpověděti nelze. Úsudek musí býti ponechán každému, kdo touto větví práva se zabývá, ačkoli v dalších pojednáních chceme přičiniti lecjaký argument pro zodpovědění kladné.

Dodatek: O pojmu normy kolisní či místní.

V této souvislosti bylo by vhodno poukázati na podstatu norem, ze kterých mezinárodní právo soukromé se skládá. Mezinárodní právo soukromé skládá se z velké části z t. zv. norem kolisních (Kollisionsnorm) či místních (Anwendungsnorm, Ortsnorm). (K terminologii dlužno srovnati: *Niemeyer* Das internationale Privatrecht des bürgerlichen Gesetzbuches. *Kahn* Jahrbücher für Dogmatik sv. 39. str. 1. sl.).

Co je taková norma kolisní a čím liší se od obyčejných norem práva materielního, t. zv. věcných norem (Sachnormen ?

Každá právní norma materielní, věcná pozůstává v tom, že se jí s jistým skutkovým základem blíže označeným spojují jisté změny v poměrech životních, v poměrech právních, čili, jak se vůbec praví, s jistým skutkovým stavem spojují se jisté materielní právní účinky. Na př. praví norma materielní: Jestliže někdo drží bona fide, ex iusto titulo věc nějakou po 3, 10, 20, 30 let (jak právě v různých soustavách právních se dovídáme), stává se jejím vlastníkem. Tu tedy právnická skutečnost, že někdo stává se vlastníkem, spojuje se se skutkovým základem bezelstného, řádného, 3, 10, 20, 30letého držení.

Kolisní norma vypadá poněkud jinak, I ona skládá se z oněch dvou svrchu uvedených elementů, z jistého skutkového základu a z jistých účinků právních. Ale tyto právní účinky nejsou charakterisovány jako změny právních poměrů, poměrů životních. Zmíněné účinky v kolisní normě ke skutkovému základu připojené pozůstávají v tom, že se praví: Nastane-li určitý skutkový základ, řekněme A, budiž o tomto základě souzeno dle právního řádu X, na př. rakouského, nastane-li jiný základ skutkový, základ skutkový B, budiž o něm souzeno dle právního řádu Y, na př. německého. Věc budiž vyložena příkladem. Kolisní normou jest ku př. tento předpis: Předsebéře-li osoba nějaká právní jednání, jest posuzovati osobní její způsobilost k právním činům dle práva její vlasti, nechťsi ona jednání to byla předsevzala kdekoli; čili rozvedeno: Způsobilost tuzemcovu jest posuzovati dle práva rakouského, způsobilost cizozemcovu dle práva jeho vlasti atd. Lze tedy říci, že kolisní normy působnost jednotlivých právních řádů rozhraničují.

Z takovýchto kolisních norem, jak řečeno, skládá se po většině mezinárodní právo soukromé. Zdali ono z takovýchto norem výhradně se skládá, t. j. zdali snad v nauce o mezinárodním právu soukromém vůbec není místa pro normy věcné, materielní, o tom bude nutno pojednati v souvislosti jiné.

Vrchní poručenství v českém právu.

Napsal JUDr. *Jan Kapras.*[1])

I. Právo zemské.

Péče o sirotky a jich poměry majetkové, jevící se ve všech moderních právech vrchnoporučenským dohledem úředním na poručníky, nebyla neznáma ani právu středověkému. Právo české rozeznávalo jednak dohled příbuzných, jednak dohled úřední.

Dohled a spolupůsobení příbuzných při vedení poručenství, obmezujíc se znenáhla na zcela bezvýznamné okolnosti, je nepopíratelně zbytkem starších dob.[2]) Původně zapotřebí bylo intervence příbuzných při všech důležitých právních úkonech, týkajících se jmění sirotčího vůbec a statků zvláště. Tak nemohlo se státi ani zcizení ani zavazení jmění sirotčího bez svolení příbuzných.[3]) Jmenovitě obracelo se právo proti starším dětem, chráníc prostřednictvím ostatních příbuzných děti mladší, a nepřipouštělo žádného zkracování nedospělých dorostlými sourozenci. Stalo-li se přece něco podobného, bylo příbuzným jako ochráncům vystoupiti a na to upozorniti soud, jenž o nápravu se postaral.[4]) S tím souvisí i vliv rodiny při oddělování syna[5]) a eventuelně při ustanovení náležité výživy pro něho.[6])

Nehospodařil-li poručník řádně, mohl a měl přímo za povinnost nejbližší příbuzný žádati, aby byl odstraněn z poručenství.[7]) Soud, uznav žádost odůvodněnou, sesadil poručníka.

---

[1]) Pojednání toto, jest částí studie o dějinách českého poručenského práva.

[2]) Že jedná se o instituci jevící se jako seslabení silnějšího práva původního, patrno zvláště na Moravě.

[3]) Zř. z r. 1516 odst. XVI. (Kn. Drn. 110); R. T. I. 559.

[4]) CJB. III. 2. 60.; dále usnesení sněmů moravských 1581, 1599, 1620. (Pam. sn. III. 237., IV. 429., VI. 206.) u Kameníčka, Sněmy II. 137. a 140.; Kadlec, Rodinný nedíl 82.

[5]) Kn. Tov. 151., Kn. Drn. 67.

[6]) Zř. 1549 F. 27.

[7]) Kn. Tov. 150.; Kn. Drn. 67.; Zř. 1549. F. 23., 32.; případ podobný uveden v zápisech Žerotínových (Ed. Brandl) I. 90., kde Vanecký jako nejbližší příbuzný proti poručníku vystupuje.

Význačný vliv zůstal příbuzným nejdéle při prohlášení plnoletosti a při provdání. Byly-li proto náležité důvody, aneb vyžadoval-li toho prospěch sirotků,[8]) mohli přátelé na králi se domáhati toho, aby sirotek dříve plnoletým prohlášen, a jemu statek jeho postoupen byl. Důležitým bylo, byť i ne rozhodným svědectví příbuzných v otázce dospělosti vůbec, i pokud rozhodovalo ohledání — v době starší, i když léta počítána — v době pozdější.[9]) Že vážné slovo připadalo příbuzným v otázce sňatku, jest přirozeno. Tak stihá Majestas Carolina osiřelou dceru, která bez vůle přátel se provdala, nejen ztrátou jmění, nýbrž i smrtí potupnou, které propadl i muž její.[10]) Libovůli přátel, kteří pro majetkový svůj prospěch by snad svého svolení k sňatku odpírali, položena meze tím, že možno bylo nahraditi nedostatek tohoto svolení výrokem soudu zemského.[11]) Nemůžeme říci, bylo-li kruté ustanovení o smrti dívky proti vůli přátel se provdavší vskutku kdy v platnosti.[12]) Ustanovení ostatní — jak majetková ztráta, tak i odvolání k soudu zemskému — potvrzena jsou pozdějšími nálezy soudními,[13]) převzatými i ve zřízení zemská.[14]) Kdežto dcera i plnoletá nemohla se provdati bez svolení příbuzných,[15]) nebyl syn plnoletý v té příčině ničím omezen. Že ovšem příbuzní bližší byli poručenství, nebylo-li poručníků otcovských, než lidé cizí, dokládati netřeba.[16])

[8]) Zř. 1549. F. 12. . . . . když by to na JMt královskou neb na soudce zemské bylo, buď od bratří mladších neb od přátel neb od kohožkoli jiného vznešeno . . . .

[9]) Ibi barones eo viso et amicis intellectis, invenerunt pro jure, quod idem Joannes, cum habet annos aetatis debitae . . . . CJB. II. 2. 47.

[10]) Parentibus non exstantibus, pudoris honore servato, non debent puellae inconsultis et contradicentibus fratribus vel eis deficientibus patruis vel avunculis, quibuscunque viris nubere aut quod gravius est ferendum illos carnaliter quoquomodo cognoscere. Quod si qua mulier sponte fecisse constiterit, et per dictos fratres vel patruos judicialiter querela proposita fuerit, ipsa virque dictus, confiscatis bonis, pali affixione mortem subire consueverant corporalem. Maj. Car. 85.

[11]) Si quis patruus aut frater neptem vel sororem aetatis jam nubilis nuptui tradere recusaverit, retinere cupiens forsitan dotem suam liceat dictae puellae per se vel alium curiae nostrae implorare judicium . . . . . Maj. Car. 109.

[12]) O rodinných poměrech srov. Lippert Socialgeschichte I. 191., Schreuer, Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte 51.

[13]) CJB. III. 2. 159, 163.; R. T. II. 488.

[14]) Zř. VI. 490., 516.; zř. 1549. F. 17. a 19., zř. 1564 J. 59. . . . . tehdy bratří té panny neb strýc vlastní anebo poručníci mají se o to s přáteli svými a jejími raditi a jestliže se přátelům slušné zdáti bude, mají ji vdáti . . . Jestli že by pak nahoře psaní všichni ji k tomu vdání neradili a povoliti nechtěli: tehdy ona to vdání své může vznésti na krále . . . ., srov. Officium circa tabulas terrae. 11., CJB. II. 2. 257. — Srov. i kn. Tovačovská 165.

[15]) A tu děvečka bude se moci bez jeho (poručníkovy) vůle a rady vdáti, za kohož se ji zdáti a líbiti bude kolivěk, s jiných přátel radau . . . . Zř. 1549 F. 17.

[16]) V otázce té odkazujeme prozatím na Všehrda V. 38. a zvláště na článek Hanelův v Právníku VIII str. 513. a n.

Dohled úřední, vlastní vrchní poručenství, vytvářilo se poněkud jinak v Čechách, kde v té příčině vedle krále hlavním faktorem byl zemský soud, a jinak na Moravě, kde mimo krále hlavní část agendy sirotčí připadala zemskému hejtmanu.

V instituci desk zemských, po případě knih městských sluší hledati hlavní příčinu, pro kterou naše zařízení vrchnoporučenské tak rychlým tempem se rozvíjelo a zdokonalovalo. Právo německé znajíc instituci desk a knih městských pouze v míře mnohem omezenější a ve formě nedokonalejší, nemohlo tak rychle k rozkvětu přivésti důležité zařízení úředního dohledu poručenského, ač náběhy k němu dály se dosti záhy.[17])

Instrukce Karlova [18]) neuvádí sice výslovně poručenství mezi oněmi jednáními, která do desk se zapisují, ve skutečnosti však již nalezneme je v těch dobách v deskách. Nejstarší zápis jest z r. 1327 a nachází se ve zbytku desk Jindřicho-Hradeckém.[19]) Později zápisy ty jsou častější.[20]) Tamtéž zapisováno i poručenství na mocný list králův,[21]) spolkem,[22]) poručenství dané králem,[23]) jakož i odvolání poručenství.[24]) Jednání ta zapisována původně do knih půhonných, později do kvaternů trhových, patrně proto, že shledávala se hlavní důležitost v omezení převodu vlastnictví na statcích sirotčích.[25])

Král byl nejvyšším poručníkem,[26]) jemu příslušelo dbáti

---

[17]) Již v době franské. Schröder, Deutsche Rechtsgeschichte III. vyd. 323.

[18]) Demuth, Geschichte der Landtafel in Mähren. 15.

[19]) Nejstarší tento zápis poručnictví zní: »Styborius de Drahonicz commisit pueros suos patruelis suis siue filiis fratris sui Rynardo, Przibislao et Tobie cum omnibus bonis suis mobilibus et inmobilibus super fidem eorum. Actum anno d. 1327 sequenti die post Jeronimi. R. T. I. 42.

[20]) Zápisy pozdější jsou obšírnější, R. T. I., 419., 436., 458., 545., 576., 591.-II. 281 a j.

[21]) R. T. II. 360.

[22]) R. T. I. 467.

[23]) R. T. I. 556. — Václav římský a český král z milosti své přiznal se před úředníky pražskými, že všecky děti aneb sirotky někdy Jana z Chodžova se všemi dědinami jich a se všemi nábytky, ktetéž nyní mají neb potom jmíti budú, mocně poručil jest, a poroučí Bozděchovi z Bělušic, tak že jest jej učinil pravého a nejvyššího otce poručníka a obranci všech věcí svrchu psaných, a Jindřicha z Bělušic odvolal z té příčiny, že nadepsaný Jindřich na svobodných cestách a silnicích loupeže činil, a proti království učinil. Posel na to byl jest Purkhart z Janovic řečený Strnad, nejvyšší purkrabie Pražský.

[24]) R. T. II., 436., 452.

[25]) Čelakovský, Právní dějiny 234.

[26]) První výslovně uvádí krále nejvyšším poručníkem Ondřej z Dubé »král právem starým jest najvyšší poručník sirotkóv« (§ 77.) — Skutečně nalézáme v R. T. I. 418 případ výkonu vrchního poručenství r. 1356 a v CJB. II. 2. 334. a 336, formy soudních listin téže záležitosti se týkajících také as z této doby. — Všehrd uvádí v předmluvě ke knize čtvrté svého díla krále jako nejvyššího poručníka s povinností starati se o poručníka a dávati sirotkům léta (IV. 1.). Zřízení zemská potvrzují tyto zásady. Zř. Vl. 105.; zř. 1530 čl. 104.; 1549 F. 11., 21., 23.; 1564 D. 54. a 62.

o dobro a prospěch sirotků, o to, aby škody nevzali buď od poručníků neb nemajíce těchto, od osob jiných. Ale ve všem vázán byl král starým právem, které jako důležitou zásadu stanovilo »k jich (sirotků) škodě a jich zlému jim král z práva starého nic dáti nemóže, než toliko svój nápad«.[27]) Ve století XIV. staral se král ještě sám o sirotky, vysýlaje buďto posly[28]) anebo nařizuje popravcům,[29]) aby o poměrech se přesvědčili. Znenáhla však ustupoval král svá práva soudu zemskému a úředníkům zemským. Ku konci století čtrnáctého a na počátku patnáctého byl král omezen na práva tato:

1. Dával léta sirotkům, buď vůbec je plnoletými prohlašuje,[30]) neb určitá právní jednání jim dovoluje.[31])

2. Staral se o poručníka, nebylo-li poručníka otcovskéko, a nehlásil-li se žádný příbuzný.[32]) Ale v tomto právu omezován byl král pány a soudem.[33])

3. Dokud nebyl spolek se sirotky zakázán, bylo k platnosti jeho zapotřebí svolení královského.[34])

Soud zemský a úředníci zemští měli tedy nejdůležitější záležitosti sirotčí na starosti. Na otázku, byly-li záležitosti sirotčí vždy omezeny na soud zemský, či patřily-li soudům župním — odpověděti se nám zdá, že některé věci patřily v obor působnosti popravců, ovšem v zastoupení krále, jiné před soud župní. — Soudíme tak z forem listin soudních ze století čtrnáctého.[35]) Později, když moc královská v otázce naší ustupovala, nepopíratelně jsou vyhrazeny soudu zemskému.[36]) Agenda sirotčí původně s ostatní agendou soudu směsována. Od r. 1543 ustanoveny zvláštní čtyři sirotčí dni[37])

---

[27]) Ondřej z Dubé § 77.

[28]) Případ ten z r. 1356 v R. T. I. 418.

[29]) CJB. II. 2. 334. a 336.

[30]) Ondřej z Dubé 77.; CJB. III. 2. 130.; Všehrd IV., 1., V. 46. an. V právu tomto král nikdy stavy omezen nebyl. — Dání let zapsáno do desk k právnímu jednání, při němž k němu došlo, vložka . . . Petrus orphanus . . . cui rex annos legitime aetatis de plenitudine sue potencie addidit et supplevit . . . . R. T. I. 478., II. 291. a 316.

[31]) Případ ten dle Všehrda býval častější. V. 46.

[32]) Všehrd. V. 38.; CJB. III. 2. 147. a 167.

[33]) Všehrd uvádí pouze krále; ale praxe tu již měla, »komu by král neb páni to poručenství dali« (Nálezové v CJB. III. 2. 147.), a tak i zř. 1549. F. 16. a 1564. J. 57.

[34]) Spolky takové jsou v R. T. I. 470., 556, 560, 587., 606. — II. 316., 327. Později zakázány. CJB. III. 2. 36. a 37., Všehrd V. 42, VI. 18. — Spolek proti zákazu králem daný je neplatný (Nálezové, CJB. III. 2. 37). Na Moravě však zákaz ten neplatil.

[35]) CJB. II. 2. 334. a 336.

[36]) Tak i v Majestas Carolina 85. a 109.

[37]) Kdy soud zasedá, o tom: Brandl Staročeské řízení soudní Právník VIII. 592. — Ruber. Streifzüge 45. — V pramenech CJB. II. 2. 127.; Všehrd II. 1. a III. 16.; zř. VI. 4. a 21.

při každém ze tří soudů ročně konaných, v nichž pouze jednání sirotků a vdov probírána.[38])

Sem patřila v prvé řadě péče o jmění osiřelých. Jmění nemovité zapsalo se do register, která tvořila podklad pro pozdější počet. Při tom došlo k uručení jak statku, tak peněz hotových a movitostí. Pravidelně měla jednání ta býti konána před králem a pány, tedy před soudem. Poněvadž však zvláště sepsání statku sirotčího, jakýsi druh inventáře lépe na místě samém konán býti mohl, stalo se zvykem vysílati tam komorníka, jenž registra sestavil a k deskám přinesl, kde byla uložena, aby vydána býti mohla sirotku, až let dojde.[39])

Zápověď zcizení statku sirotčího vyvinovala se znenáhla. — V deskách zemských nalezneme několik případů prodeje statku toho druhu beze všech dalších formalit.[40]) Později bylo zapotřebí svolení krále a soudu,[41]) jen otcovský, mocný poručník nebyl ani potom vázán ničím.[42]) Přivolení to dávalo se jen z důležitých příčin, nejčastěji pro předluženost, a bylo k tomu eventuelně zapotřebí intervence přátel. Trh však, a patrně i jiná právní jednání, jemu naším právem na roveň stavená, na příklad zástava, nebyl neplatný; nýbrž musili si sirotci v letech zemských od dospělosti odpor proti němu položiti Nestalo-li se tak, právo promlčelo.[43]) Tím vysvětluje se také, proč slibováno při správě spravovati před věny a sirotky (a dotibus et orphanis).[44])

Celkem bylo hlavní zásadou, že soud byl oprávněn a povinen k jakýmkoli nedostatkům ve správě přihlížeti a o jich nápravu se postarati,[45]) a bylo-li toho třeba, i poručníka sesaditi a s králem o nového se postarati.[46])

Za trvání poručenství doplňoval zemský soud, bylo-li třeba, plnou moc poručníka,[47]) a intervenoval jak při počátku tak i při ukončení poručenství, kdy poručníkovi bylo činiti počet před men-

---

[38]) Usnesení to v zř. 1549. B. 38. — »A poněvadž jest soud, kterýž se držíval nazajtří svaté panny Barbory složen, místo téhož soudu přidává se k těm třem soudům k jednomu každému čtyři dni výš nad dvě neděli, aby souzeno bylo; a v těch čtyrech dnech nic jiného než toliko vdovy a sirotci aby slyšáni byli, a k těm čtyřem dnům, aby vdovy a sirotci pro potřeby své obsílali .... Zř. 1549 B. 39. — Zř. 1564 B. 21. a 22.

[39]) CJB. III. 2. 158; zř. Vl. 105. a 484.; zř. 1530 104.; 1549 J. 11.; 1564 J. 54.

[40]) R. T. I. 422. a 471. — Slibuje se disbrigace tři léta po plnoletosti.

[41]) CJB. III. 2. 160.; zř. Vl. 485. a 491.; 1549 F. 16. a 18.; 1564 J. 57.

[42]) CJB. II. 40. a 42.

[43]) R. T. I. 125.; CJB. III. 2. 38. a 85.; zř. Vl. 105. a 222,; 1549 E. 39.; 1564 D. 41.

[44]) Na př. R. T. I. 471. — Srov. Stieber, K vývoji správy.

[45]) Zř. 1549 F. 11.

[46]) Všehrd V. 39.

[47]) CJB. III. 2. 110.

šími úředníky.[48]) Také o postoupení staral se tento orgán. Vydáván totiž nejprve list výstražný,[49]) a neměl-li účinku, list vyzývající k postoupení [50]) Nevyhověl-li ani tomu poručník, postupováno proti němu buď listem obranním,[51]) anebo konečně sporem.[52]) Ostatně, jak svrchu [53]) bylo poznamenáno, ručil poručník svým statkem za jakékoliv zmenšení a zhoršení jmění sirotčího před soudem.

Spory o poručenství jako otázka, je-li někdo poručníkem vůbec, nebo spor o poručenství mezi několika osobami oprávněnými k němu, nebo i spor mezi několika spoluporučníky, bývaly rozhodovány ve dnech sirotčích [54]) Obeslání k těmto dnům zapisována nejprvé k ostatním obesláním; [55]) od r. 1595 však jsou zvláštní knihy obeslání k sirotčím dnům.[56])

Na Moravě [57]) měly se věci tyto potud jinak, že král byl sice nejvyšším poručníkem, ale většina jeho práv přešla v zastoupení na hejtmana zemského. Pouze udíleti veniam aetatis zůstalo vyhraženo králi, ale i tu vázán byl radou pánů [58]) Ovšem nebylo toho vždy dbáno, a udělována často plnoletost podobně jako v Čechách pouze z vůle královy.[59])

Ve zřízení zemských mluví se o zemském hejtmanu, jenž byl zástupcem panovníkovým, jako o nejvyšším poručníku,[60]) jehož působnost byla následující:

1. Byl referentem o všech věcech sirotčích, které projednávány v pozdější době pohromadě.[61]) Bylo-li potřebí, mohl se dáti zastupovati, a referát sirotčí byl přednášen některým jiným pánem.[62])

2. Neměli-li sirotci žádného poručníka otcem ustanoveného, a nechtěli-li přátelé úřadu toho na se vzíti, byl hejtman povinen sám o ně se starati a buďto osobně poručenství zastávati anebo zástupce svého ustanoviti.[63]) V případě tom ručil za všechnu škodu

[48]) R. T. I. 260.
[49]) Všehrd VIII. 14. 20.
[50]) Všehrd VIII. 18.
[51]) Všehrd VIII. 18. 5.
[52]) R. T. II. 344.
[53]) Všehrd V. 38. a 39.; zř. 1564 J. 54.
[54]) R. T. I. 127, 392., 574. — II. 307.; CJB. II. 2. 39.; III. 2. 12. 61.
[55]) R T. I, 374., 375., 376., 392.
[56]) Čelakovský, Právní dějiny. 244.
[57]) Otázkou touto obírá se Ruber, Vormundschaftsrecht § 11. — Kameníček, Sněmy II. 136. a n. přichází na ni sice často, neprobírá ji však v souvislosti.
[58]) Kn. Tov. 161.; Drn. 74. . . . . Let sirotkům můž také pán země přidati pro jich lepší s radú panskú. — Podobně zř. 1545 f. 101.
[59]) Tak zápis Žer. I 58. — Zř. 1604 vynechává slova »s radú panskú«.
[60]) Zř. 1516. Drn. kn. 11S.
[61]) Ruber, Vormundschaftsrecht 80.; Streifzüge 45.
[62]) Záp. Žer. I. 263.
[63]) Kn. Tov. 162.; kn. Drn. 75. — Tak výslovně i zřízení 1516 čl. XIII. Na tom zůstáno jest, aby pan hejtman nynější i budoucí předkem o sirotcích péči měl, a zvláště o těch, kteříž by bez poručníků aneb strýců osiřeli, kterak by najlép opatřeni býti mohli. — Srov. i Kameníček, Sněmy II. 150.

sirotkům buď jím aneb jeho zástupcem způsobenou.[64]) Zemřel-li hejtman, převzal nový hejtman spolu s ostatním úřadem i vedení těchto poručenství. Dědicové zemřelého zůstali zavázáni za dobu prvního poručenství. Účty při přechodu neskládány, nýbrž obě strany podržely si zapečetěné inventáře.[65])

3. Byl-li poručník ustanoven, provedl hejtman přípravné řízení, nebylo-li právo někde porušeno, zvláště byl-li ustanovitel k ustanovení oprávněn, aneb byl-li příbuzný nejbližším.[66])

4. Dále dbal hejtman o to, aby jmění sirotčí nebylo zašantročeno, pečoval o zřízení příslušného inventáře,[67]) a odhad,[68]) o složení kauce,[69]) o prodej statku předluženého, jehož žádný poručník ujmouti se nechtěl.[70])

5. Při ukončení poručenství intervenoval při skládání účtů a kvitování.[71])

Práva a povinnosti soudu zemského v naší věci byly na Moravě tytéž jako v Čechách. I zde spolupůsobil soud při obsazování[72]) a ukončení[73]) poručenství, při nakládání s jměním,[74]) při provdání[75]) a při ustanovení nákladu výchovy;[76]) k tomu však ještě přistoupilo svolovati k udílení let.

Zřízení obnovená, která povšechně dle možnosti unifikovala právo obou zemí, ponechala v otázce vrchního poručenství v obou zemích staré právo.[77]) A tak zůstal na Moravě zemský hejtman hlavním organem vrchního poručenství, a jemu po boku soud zemský, v Cechách však soud zemský se svými funkcionáři. Když později ukázala se nemožnost dosavadní praxe na Moravě, přidána

[64]) Kn. Drn. 65.
[65]) Usnesení brněnského soudu postního 1558 u Kameníčka II. 147.
[66]) Záp Žer. I. 94. 165.
[67]) Zap. Žer. I. 58. aj.
[68]) Kameníček II. 142.
[69]) Kn. Tov. 162., kn. Drn. 75. a 76.
[70]) K tomu bylo třeba naučení soudu. — Různá usnesení sněmovní otázky té se týkající u Kameníčka II. 146.
[71]) Kvitování to děje se před hejtmanem a pány. Kn. Tov. 162., kn. Drn. 75., Usnesení sněmu 1520 čl V. v Drn. str. 113.
[72]) Kn. Tov. 159, 162.; kn. Drn. 75.
[73]) Kn. Tov. 200.
[74]) Kn. Drn 75, zř. 1516 XIV.
[75]) Kn. Tov. 165.
[76]) Záp. Žer. I. 60., 117.—120.
[77]) Sirotci odvolávají se ve všech důležitých věcech k soudu (N. 11.), tak zvláště v manželství. (M. 27—30., zř. Mor. 379), při ustanovení a zrušení poručenství, při kauci, účtu kladení, zřízení inventáře, při prodeji statku atd., vystupuje zemský soud činně. — Sirotčí dny v Čechách jsou tytéž jako dříve (B 1), na Moravě je to každá sobota ve dnech zasedacích (čl. 55.). Nově zavedena přísaha poručníků, pro kterou v Čechách zřízeny od r. 1642 zvláštní kvaterny. (Čelakovský, Právní dějiny 246.)

hejtmanovi k ruce zvláštní komise.[78]) A nedlouho na to obmezena povinnost jeho na pouhý vrchní dohled, takže neměl sám zastávati více ona poručenství, kde jiného poručníka nebylo.[79])

II. Právo městské.

V městském právu,[1]) jak u nás z německého přijato a modifikováno bylo, nalézáme týž zjev, který jsme i v zemském právu českém seznali. I tu poručenství původně kollektivně, později individuelně příbuzným náleželo. Nechceme zde stopovati ony měny práva německého,[2]) nýbrž poukázati jen na zbytky těchto starších poměrů v právu pozdějším.

Momenty osobní poručencovy[3]) ustupovaly tu úplně do pozadí vůči zřeteli majetkovému. Příbuzní měli právo dozírati na to, spravuje-li poručník jmění poručencovo správně a pečlivě; nebylo-li tomu tak, mohli u rady městské[4]) uručení požadovati.[5]) Dozor svůj vykonávali příbuzní nejlépe při ročních účtech, které poručník — nebyl-li otcem ustanoven — do jich rukou v starší době skládati musil.[6]) Jen poručník otcem czu seynen trewen, czu seyner gewissen und warheyt seyner sele ustanovený, neměl povinnosti tyto účty skládati.[7]) Oprávněnost žalovati na zanedbání péče a

---

[78]) Srv. instrukci pro tento tribunal z r. 1636 u D' Elverta v 16. (Beiträge zur Geschichte d. Rebellion) a 21. (Zur öst. Verwaltungs-Geschichte) svazku historicko-statistické sekce.

[79]) Tamtéž str. 476. resp. 203.

[1]) O tomtéž pojednává Ruber, Beiträge zur Geschichte des Vormundschatsrechtes § 19.

[2]) Schröder Deutsche Rechtsgeschichte 3. vyd. 70., 323., 733. — Siegel Deutsche Rechtsgeschichte 3. vyd 382. — Z monografií uvedeny buďte: Kraut, Die Vormundschaft nach den Grundsätzen des deutschen Rechtes I.—III., 1835—1859; Rive, Geschichte der deutschen Vormundschaft I.—II., 1862—1875. Ostatní literatura u Siegla na str. 374., u Schrödra 323.

[3]) Tak mají příbuzní právo poradní k sňatku dle práva brněnského pod ztrátou nároku dědického a vypovězení z obce (... occulte sine consauguineorum vel illorum, quorum interest, consilio ...) Rössler II., 238.

[4]) Si aliquis amicis videretur quod executores in factis et bonis puerorum non bene facerent, illud ipsi amici debeut proponere dominis juratis et ipsi domini jurati secundum deum et justitiam debent hoc judicare. (Rössler I., 36.)

[5]) So mag ain Frunt oder ain ander piderbmann vor die schephen gen und in daz kunt tun ... so schulten sie schephen senten noch den selben Furmund oder Furmünden, daz sie daz gut vorpurgen, daz daz sicher sei und nicht abhendig werde. (Rössler I., 42.)

[6]) Haben sie erb und aigen er sol is in pesseren und nicht ergeren, und alle iar vor denn nesten Frunten rechnung da von haben ... Rössler I., 131. — Místo samo je výborným dokladem dřívějších poměrů, kde poručnictví bylo poručnictvím příbuzných.

[7]) Tomaschek, Oberhof 172. a n.

jistoty jmění měli příbuzní nejen mužští, ale i ženské osoby, jako matka-vdova, sestra a jiní příbuzní.[8])

Později ustoupilo dozorčí právo rodiny do pozadí, a na místo jeho nastoupil dozor úřední, vrchnostenský. Přinesl to s sebou zde duch času. Celkové názory právní zvláště právě ve městech se úplně změnily, rodina netvořila více onu právní jednotku, která staršímu právu německému je charakteristickou, svazky veřejnoprávní, nově se vyvinuvší, převzaly její funkce [9])

Starost o sirotky připadala za těchto změněných okolností v městech královských králi,[10]) v městech poddaných pánu města,[11]) kteří ovšem radou a rychtáři funkce sirotčí vykonávali,[12]) takže ve skutečnosti, ač ne in theoria, rada a rychtáři byli vrchními poručníky.[13])

Záležitosti sirotčí tvoří od té doby stálou část agendy městské rady, a zaujímají objemnou rubriku v knihách městských. Před radou zajisté činěny a do knih zapisovány byly nejen závěti a testamentární ustanovení poručníka, ale i ustanovení poručníka bez testamentu a různé nálezy o poručenství.[14]) Jde tu patrně o instituci přejatou z práva zemského, kde toho druhu záznamy jsou starší a četnější. Nebyl-li poručník vůbec pro sirotky stanoven, jmenovala jej rada svou mocí.[15]) Někdy bývala rada otcem přímo žádána o ustanovení poručníka a dítky zvláštní její ochraně svěřovány.[16])

---

[8]) Unde ad curam vel tutelam suspectum accusandum debent admitti etiam mulieres, quae pietatis necessitudine ductae ad hoc precedunt sicut mater avia, soror vel propinqua . . . Rössler II., 75.; také Brikcí 96

[9]) V téže době i právo testamentární došlo úplné přeměny, a není pochyby, že obě tyto změny společný mají podklad ve změněných názorech životních. Ruber, Vormundschaf sr cht 139.

[10]) Tomek, Děje města Prahy II., 312. — A IV., 356. — výslovně konšelé nejvyššími poručníky po králi.

[11]) Bydžov lib. conscienciae f. 212., 234. — Chlumecký Dorfweisthümer str. 95. Řád pro poddané kláštera Starobrněnského. — Případy, kdy pán města sám staral se o sirotčí záležitosti jsou velmi řídky. — Tak činil Čeněk z Wartemberka v Bydžově. Na př. r. 1387 . . . dominus noster Czenco de Wessel commisit Johanem orphanum fratrem predicte Anne . . . (lib. cons. f. 212.), . . . r. 1390 per nobilem dominum nostrum Czenkonem de Wartemberk facta est conditio inter ipsam ex una et orfanos antedicti Prowazconis parte ex altera . . . (lib. consc. f. 234.) . . . V obou případech však dodatečně ještě prohlášeno právní jednání před radou.

[12]) Výslovně čteme tak v Řádu pro poddané kláštera Starobrněnského z r. 1597: Vdovy a sirotky v jich spravedlnostech rychtářové a konšelé, poněvadž jste na to závazky přijali, opatrujte a jim, dokudž na vás jest, křivdy činiti nedopouštějte . . . Chlumecký, Dorfweisthümer 95.

[13]) Praha, Lib. vetust. p. 212.; Bydžov, Lib. consc. f. 452. a 453.; A. IV. 347. a 361.; Čelakovský, Privilegia II., 1027; Tomek II., 312.

[14]) Bydžov, Lib. consc. 252.

[15]) Rössler II, 74., 232., Brikcí 95 ; Nález z r. 1407 v lib. vet. priv. pragens. p. 212.; Tomek II., 312.

[16]) Bydžov, Lib. consc. 452.; Tomaschek, Oberhof 223.

Ujímání poručenství dělo se buď v radě[17]) aneb před dvěma přísežnými.[18]) O tom vždy učiněn zápis ve knihách městských, kdež poznamenán byl nejen majetek sirotčí a jeho zajištění buď rukojmím nebo zástavou, ale i slib poručníkův, že majetek ten řádně spravován a k účelu sirotků poctivě upotřeben, bude navrácen, jakmile sirotkové dojdou let svých.[19])

Statku sirotčího neměl poručník bez svolení rady ani prodati,[20]) ani zastaviti,[21]) ani na delší dobu pronajati;[22]) učinil-li však něco z toho, nebylo sice jednání to neplatným, nýbrž pouze v letech[23]) od plnoletosti sirotkově naříkatelným.[24]) Byl li statek předlužen nebo tou měrou zadlužen, že nebylo lze na něm řádně hospodařiti, prodala jej rada sama.[25])

Peníze hotové, které buď hned po smrti otcově anebo po prodeji statku zbyly, nebývaly přenechány poručníkovi, nebyl-li otcem jmenován, nýbrž dostaly se v opatrování rady,[26]) která

---

[17]) Gregorius brazeator . . . recognovit, quia VIII. sex. gr. recepit . . . Anne, orfane olim Henzlini brazeatoris tali sub conditione, quod debet praedictam Annam habere in sua cura . . . et cum annos habuerit maturitatis tunc debet eidem Anne reddere . . . et eandem pecuniam assignavit et indicavit ac praesentibus acticavit in domo et brazeatorio suo . . . Bydžov, Lib. conscien. f. 252. — Srov. také, Tomaschek, Oberhof 222.

[18]) Benesius cingulator suscepit cum consensu duorum consulum et amicorum Casparum filium Thome similiter cingulatoris cum quinquaginta sex. gr. . . . eundem orphanum fovere debeat victu et amictu decenter, quousque orphanus annos legittimos assequitur. Praescriptam pecuniam Benesius predictus super omnibus bonis suis mobilibus et immobilibus . . . deputat et assignat . . . . . Formulář právní věku XV. (Ms. 212. knihovny Děčínské), fvl. 14.

[19]) Později zavedena při nastupování úřadu poručenského přesná inventura, tak již Chlumecký, Dorfweisthümer 108. — Zajímavý výkaz jmění sirotčího, byť nejednalo se i o inventuru v našem smyslu, podává Bydžovský liber memorab. I., p. 94.: Paměť o sirotku Hniskovi mladším, co peněz má jest vyjíti. My purgmistr a rada etc. oznamujem tímto zápisem všem tak nynějším jakožto i buducím našim na potomní čas, že jest předstoupil před nás Pavel Kautzky zprávu dávaje, co se sirotka Hniskova mladšího dotýče, že jest kráva nájemní téhož sirotka u Prokopa řezníka a přijal od téhož Prokopa k sobě peněz nájemních dvoje po XII gr. míš. Item od Havlové koželužky dva nájmy po XI gr. — Item též prodal včely téhož sirotku XIIII gr. míš. Item týž sirotek má před jinými lidmi a dlnžníky wzíti z statku zákonného dílu svého XIII kop a Martě bez jednoho sirotku ještě dáno má býti dílu jejího XVII kop míš. A. f. II., ante Joh. Bapt. a. MDXXII. s. m. c. Martino Zahamtil.

[20]) Rössler I., 64. a 75.; Tomaschek, Oberhof 145., 187., 233.; Tomek, II., 312.

[21]) Emler Regesta III., 517.

[22]) Práva brněnská (Ms. 119. knihovny Děčínské) z r. 1543, str. 192.

[23]) Rössler I., 64

[24]) Tomek II., 312.

[25]) Bydžov, Kniha gruntovní zápisná z r. 1549, f. 18.

[26]) Tomek II., 313.; Praha, Liber vetust. priv. 110.; Chlumecký, Dorfweisthümer 98. a 108.

o tom učinila záznam ve knihách městských,[27]) nebylo-li v místě zvláštních knih neb register peněz sirotčích.[28]) Rada peníze ty buď rozpůjčila,[29]) anebo užívala jich k potřebám města úrokujíc deseti ze sta.[30])

Když později na radu přešlo starší právo dozorčí rodiny a jejich členů, požadovala tato od poručníků počet ze jmění sirotčího, který zkoušen a po schválení ve knihách zapisován býval.[31]) Agendu sirotčí míval přidělen některý z úředníků, jehož činnost nezřídka valnou částí jí zaujata bývala.[32])

V radě rozhodovány veškeré spory sirotčí majetkové[33]) i osobní[34]), ať vznikly mezi sirotky a poručníky, nebo mezi příbuznými oněch a těmito. Shledalo-li se, že poručník špatně se jměním sirotků hospodaří, byl radou sesazen a na jeho místo jiný jmenován.[35]) Došel-li sirotek let svých, tak že právem nepotřeboval poručníka, rada přijímala odříkání se poručníka, kvitujíc ho a kvitování to do knih zapisujíc.[36]).

Pro lepší a jistější přehled mívala rada sestavený seznam sirotků, její péči svěřených.[37]) Také tento seznam zapisován v knihy městské.

---

[27]) Na př. Bydžov liber memorb. I., str. 8., 14., 24. atd. — Forma zápisu byla zcela jednoduchá: »My purgmistr i rada oznamujem tímto zápisem všem, jak nynějším, tak i budoucím na potomní čas, že jsme přijali ty IV kopy, kteréž položil Wanek za statek Wanka Tormgolba syna na její díl, kterýž se jí má dostati z toho statku po otci jejím ... Bydžov, Liber memorab I., str. 8.

[28]) Registra taková byla na Novém Městě pražském od r. 1398 pod titulem Praesens liber pro debitis orphanorum est comparatus, quae si persolvi illo tempore non poterint, ut census super eisdem debitis talibus orphanis solverentur (Tomek II., 313.); podobně v Bydžově uvádějí se registra sirotčí několikráte v liber memorb.; bohužel však se nezachovala. Srv. dále i. Chlumecký, Dorfweisthümer 108.

[29]) Tomek II., 313., Praha, Liber vet. pr. 110.

[30]) Bydžov, Liber memorb. I, p. 24.

[31]) Rössler II., 403.; Tomaschek, Oberhof 366.; A. IV., 347. a 361; Tomek II., 312.

[32]) Chlumecký, Dorfweisthümer 95.

[33]) Tomaschek, Oberhof 222.; A. IV, 358., zápisy pražské 1414; Bydžov. Liber consc. p. 260.

[34]) Stránka osobní v poručenství staročeském vůbec, a v otázce vrchního poručenství zvláště ustupuje do pozadí více než v kterémkoli jiném právu, omezujíc se vlastně pouze na otázky dvě: otázku sňatku a najímání do služeb. — Při najímání rychtář pravidelně intervenoval, a staral se později o náležité dodržení smlouvy z obou stran. Chlumecký, Dorfweisthümer 96. a 97. — Šlo li o sňatek, nebylo nutným rady se dovoláti; nechtěl-li však poručník svoliti, mohl sirotek k radě se odvolati (Rössler II., 239.) — V městech podaných stávalo se, že pán nutíval sirotky přímo k sňatku, většinou z příčin majetkových. Tím vysvětlují se privilegia u Čelakovského Privilegia II., 930., 1044., 1052., 1054.

[35]) Rössler II., 298.; A. IV., 355. a 358. zápisy pražské; Tomek II., 313.

[36]) Bydžov, Liber memorab. I., 27 a 28.

[37]) Podobný seznam nacházíme v liber memorab. I. (Bydžov) p. 18.: Sirotci ve vsech ku právu našemu příslušející 1515. — V Prasku nebožtíka

Koldín precisoval právo vrchnoporučenské, uváděje za povinnost konšel »aby přední péči měli o sirotky a poctivé toho města vdovy. Nebo poněvadž ten titul na sobě nesou, že jsou po Pánu Bohu a na místě J. M. královské, sirotků a vdov nejvyšší poručníci a povinnost nejvyšších poručníků taková jest, aby sirotky jako své vlastní dítky a statek jejich, jakožto svůj vlastní statek opatrovali.« [38]) Ačkoliv tu již vrchní poručenství vrchnostenské jest jediným, nalezáme přece u Koldína jako zbytek starého práva nejen vliv přátel při vychování sirotků a při volbě povolání,[39]) ale i právo žalobní při zlém hospodářství se statkem sirotčím.[40]) Práva vrchního poručenství zůstávají táž, jaká byla dříve, pouze zaveden kontrolní orgán t. zv. tutores honorarii.[41]) Než instituce ta neměla dlouhého trvání, ana funkce osob těch přenesena na komise sirotčí v XVII. století zřízené.[42])

* * *

Přihlédneme-li k oběma našim hlavním právům, městskému a zemskému, poznáváme, že vývoj obou děl se obdobně, a že v obou na prvém místě byla rodina a na druhém stát hlavním činitelem. Není pochybnosti, že původně rodině v otázce poručenství příslu-

---

Kubíka jest dvé pacholat Martin a Jíra, Martin je v Jehličí u paní Skrchové a Jíra na Hrádku. — Item nebožtíka Martina Haška pachole jedno, to jest v Humburgách. — Item nebožtíka Kašpara též jedno pachole, Wondrák, ten jest u mateři a vočíma. — Item nebožtíka Matouše z Němcova, tré dítek, dvé děvčat a jedno pachole, děvčata jsou v Němcově, pachole jest ve Lhotce u mateře . . . — Sirotci v Humburgách . . . Sirotci v Skřeněži . . .

[38]) Koldín A. XXIX., 1.

[39]) D XX.

[40]) D. XXIII. Ovšem není právo to více omezeno na přátele samé, nýbrž přísluší každému řádnému občanu. Neb lépe řečeno není více ve prospěch přátel, jako eventuelních dědiců, nýbrž je ve prospěch sirotka, sledujíc jedině účel zachovati jmění jeho pro něho.

[41]) Tutores honorarii bývali obyčejně dva členové rady, kteří, nemajíce povinností obyčejných poručníků, těmto k pomoci a k dozoru byli. Právomoc jejich byla obsáhlá: »A uznali-li by, že by se sirotci a statek jich nedobře opatroval; takové poručníky k pilnosti budou moci napomenouti, přátelsky potrestati a nedostatky k nápravě přivésti. A jestliže by při ochraňování sirotků a statku jich nedbánliví uznáni a nalezeni byli, mohou ty z poručenství složiti a jiné pilnější a bedlivější na jich místa voliti«. Koldín D. XXII. — Vzor pro tyto tutores honorarii hledati sluší v římském právu (l. 3., § 3. D. de adm. tut. 26., 7.) kde bylo-li několik poručníků, spravovali buď všichni dohromady poručnictví, aneb jen jeden (tutor gerens) a ostatní jako tutores honorarii bděli nad jeho vedením, mohouce dožadovati se po případě i jeho sesazení. Ovšem byl rozdíl mezi oběma těmito institucemi dosti značný. Kdežto dle římského práva vyskytují se tito tutores honorarii jen výjimkou, jest dle Koldína tento kontrolní organ pravidlem všude, kde nešlo o poručníka mocného. Mimo to dle římského práva magistrát je neustanoval, nýbrž jen po předchozím jednání s poručníky rozhodoval o tom, mají-li již ustanovení souborně poručenství vykonávati nebo jen jeden z nich za dozoru ostatních, kdežto dle Koldína rada městská přímo tyto tutores jmenovala. (Dernburg, Pandekten III., 5. Auf., 81.)

[42]) Ruber, Vormundschaftsrecht 252.

šelo rozhodovati, a že poručenství nebylo s počátku individualní, nýbrž jako v právě německém kollektivní, jež proměnilo se průběhem doby v individualné, při čemž ze starého práva rodiny zbyl pouze dozor. Poručenství, které má základ v péči o sirotky a ve starosti o jmění, bylo, jak doklady ještě z XV. století [43]) o tom poučují, zdrojem příjmů, a proto byli příbuzní k němu v prvé řadě oprávněni.

Tento doror rodiny není lze dobře nazvati vrchním poručenstvím, tento výraz lze užíti teprve pro dozor svazků veřejnoprávních. Zdali při tom cizí právo, které při utváření názorů v svazcích veřejnoprávních působilo,[44]) mělo mocný vliv, není nám nepochybným. — Jisto jest, že v prvé řadě měl král, jemuž náležela odúmrť, zájem na statcích sirotčích. A proto také vidíme v králi první a nejstarší organ vrchnoporučenský.[45]) Z něho za nedlouho většina práv přešla na soud zemský, jenž institucí desk zemských stal se důležitým činitelem pro soukromé právo. Král byl spíše jen dle jména vrchním poručníkem, skutečným byl soud. Když konečně pominula odúmrť, ztratil král přímý interess na sirotcích, a tím z původního práva stalo se vlastně břemeno, které složeno zcela na bedra soudu. Na Moravě, jak svrchu připomenuto, zastupoval krále zemský hejtman.

Při právu městském shora již vytknuto, jak mocný účinek modifikující mělo v naší otázce zemské právo na městské.

Celkem možno jen říci, že nalezneme v českém právu XVI. století již úplně vyvinuty všechny ony živly a instituce práva vrchnoporučenského, jimiž se honosí právo moderní.

Principy kontroly státního hospodářství v Rakousku.

Napsal JUDr. *Josef Drachovský.*

(Dokončení.)

§ 4. *2)* Detektivní kontrola správy kassovní.

Přistoupíme-li ke kontrole detektivní správy kassovní, shledáme, že dvojím způsobem bráti se může za svým cílem: buďto totiž organ kontrolující jedině na základě výkazů, zápisů, knih a dokladů, jež mu organem kontrolovaným byly předloženy, zkoumá správnost hospodaření: t. zv. kontrola zkoušením účtů (počtů —

[43]) Čteme totiž . . . »Nález o tom, kdež Zbyněk vinil Přibíka, že by jemu sirotka držal. k kterémuž on lepší právo má jako strýc nedielný a společník . . .«; a dále jinde »Jestliže by kdo k komu poslal, aby mu čeledína vydal neb člověka a služebníka nebo sirotka . . «. C. J. B. III., 2., 106. a 135.

[44]) Hanel, O poručenství starého práva českého. Právník VIII., 514.

[45]) Kalousek, Právo dědické 10.

Rechnungsprüfungskontrolle); nebo však organ kontrolou pověřený přímo delegatem svým se přesvědčí, zda hospodářství organem kontrolovaným řádně se vede: tedy kontrola nepředvídaným (po případě ovšem také již všeobecně při některých příležitostech nařízeným) skontrováním toho kterého úřadu výkonného (likvidací). Dle těchto dvou oddělení hlavních bude nám také postupovati. Někteří, zvl. Schrott, n. u. m., rozeznávají zde oddělení tři, připojujíce jakožto oddíl samostatný nauku o t. zv. mimosoudním aerarialním processu účetním, t. j. o souboru formálních předpisů, jak v účtech shledané závady vysvětliti i vyříditi jest.

Neshledávám však potřebným věnovati této z větší části formalní stránce kontrolního řízení oddíl zvláštní, ježto s kontrolou účetní co nejúžeji souvisí a ani úpravou svojí právní aniž podstatou svojí oddělení zvláštního přísně differencovaného netvoří.[1])

Přistoupíme-li pak blíže nejprve ke kontrole účetní, shledáme, že jsou to především účty a doklady, které tvoří nutnou podmínku veškeré kontroly účetní Podstata její spočívá pak jednak ve zkoumání správnosti i souhlasnosti účtů i dokladů předložených k censuře, jednak v sestavování systematickém výsledků z těchto pomůcek nabytých v určitý celek a to za tím účelem, aby dosaženo bylo tím pomůcky pro kontrolu další, najmě státní. Shledáváme zde tudíž dvojí činnost, kontrolu vlastní, jež především jsouc kalkulatorní samým organem kontrolním se vykonává, i sbírání materialu i jeho přehledné sestavování pro účely budoucí kontroly jinému organu ponechané.

Co do organů tuto kontrolu vykonávajících můžeme poukázati k výkladům svým v §u 2. podaným. Jest přirozeno, že bude různá organisace jejich podle toho, jak vysoko stojí v hierarchii úřední, a že také dle toho budou různé úkoly jim přikazovány. Celkem lze říci, že čím jest nižší stupeň úřadu kontrolujícího, tím více obírá se tento pouhou kontrolou kalkulatorní, postupem však — kdy přezkoumání počtů zúplna prvým organem provedené vyžaduje pouze některého pozdějšího přezkoušení jenom po případě namátkou učiněného — vždy více také živel správní i státní kontroly se vzmáhá. Postup jest pravidelně ten, že dvojí kalkulatorní kontrola se provede, při nejvyšších pak stupních kontroly vtělené v ostatní správu státní jakož i u organu nejvyššího (samostatného) oba další dva druhy kontroly přednější místo zaujmou.

Aby pravidelná činnost kontrolní vyvinuta býti mohla, jest potřebí pevně stanoviti, by veškeré k posouzení státního hospodářství potřebné účty i s doklady svými v určitých terminech (pokud možno krátkých) byly kontrolnímu organu předkládány, a to pokud možno in originali. Jen některé zápisy, jež především

[1]) Specialní pojednání u Schrotta, Der österreichische Aerarial-Rechnungsprozess (Vídeň, 1854), dnes ovšem již co do konkretní úpravy rakouské zastaralé.

pro hospodařící organ sám největšího mají významu, a spíše nesystematické přehledy celého hospodaření podávají, mohou býti u hospodáře ponechány, jsouce předkládány buď jako pouhá pomůcka v opise, nebo jsouce revidovány pouze komisařem skontrujícím.

Došlé spisy budou kontrolujícím organem srovnány i podrobeny zkoušce ve dvojím směru, jednak je-li vše to, co v účtech uvedeno, zapsáno správně, spočítáno i řádně doloženo; jednak bylo-li v skutku zapsáno vše a nebylo-li ničeho zamlčeno. V prvém pak případě vychází se jednak se stránky formalní, zda-li totiž zápisy samy svým vedením nejsou povážlivé, zda zápisy i doklady jsou pravé a neporušené, zda forma jejich vyhotovení předpisům odpovídá, zda zaúčtování jejich správným způsobem bylo předsevzato. Jednak zase jsou zde hlediska materielní, zda totiž příslušné doklady byly vydány kompetentní osobou a v mezích kompetence, zda bylo se řízeno poukazem, zda realisace zapsaná v skutku byla provedena atd.[1]) Možno připomenouti, že ve směru posledním vyvinula se zvláštní routina co do způsobu vyhledávání účinův zamlčených nebo zastřených. Slouží pak k tomuto účelu jednak t. zv. inkontrace, t. j. přehledné sestavení a srovnání položek v příčinné souvislosti se nacházejících,[2]) jednak celá řada zařízení jiných. Jest ovšem z povahy věci docela přirozeno, že nedá se mluviti o nějaké absolutně bezpečné a vědecky, abstraktně podepřené methodě: výsledky její jsou relativní, a pouze na zkušenostech během doby nabytých založené, cena jejich ovšem jest, hledíc ke značnější nebo méně značné obratnosti a opatrnosti osoby zamlčující, nestejná. Pro praxi poskytují ovšem sestavení takových pravidel mnohý užitečný pokyn.[3])

Výsledkem zkoušení účtů jest pak buďto konstatování, že v účtech vady není; nebo však mohou býti při něm shledány nedostatky, z nichž resultují nároky na náhradu se strany účet kladoucího vůči státu nebo naopak, či není způsob zaúčtování a doložení účinův správný, nebo jest konečně něco v účtech nejasného.[4]) O takovýchto vadách shledaných sepíše organ revidující

---

[1]) Srov. k tomu Schrott, Verrechnungswissenschaft, str. 437.—441.; co do okolnosti, jak dalece přísluší kontrolním organům hleděti ke vnitřní správnosti poukazů vydaných, srv. shora str. 54., pozn. 4.

[2]) Definice Schrottova (n. u. m. str. 440.).

[3]) Srv. Schrott, l. c. str. 440. nn.

[4]) Schrott shledává ve svém díle Aerar. Rechnungsprozess, na str. 5. tyto možné způsoby shledaných nesprávností (podle instrukce pro býv. dvor. účtárnu válečnou z r. 1801):

a) nesprávnosti, z nichž vychází nárok státu na náhradu od účet kladoucího;

b) nesprávnosti, z nichž vychází povinnost státu navrátiti co účet kladoucímu nebo stranám;

c) požadování dokladů scházejících;

d) poučení o formalitách účtovacích;

e) vyžadování si vysvětlení o temných a pochybných bodech účtu zkoumaného.

výtky, jež ovšem s organem počet kladoucím sděleny býti musí, aby také tento mohl o nich se vyjádřiti a po případě potřebného vysvětlení podati. Může dále shledán býti v účtech nedostatek, z něhož vyplynul by nárok strany na vrácení indebite zapraveného, po případě pak také může shledáno býti, že aerar má na straně čeho požadovati; není ovšem věcí kontroly účetní, aby zkoumala, zda snad strana na základě nesprávného předpisu málo nebo mnoho zapravila. I posledně zmíněný tento případ bude potřebí vyjádřením účet kladoucího vysvětliti. Takový bude tedy obsah příslušných písemních vyřízení prvních vydaných organy kontrolujícími organům účet kladoucím, t. zv. monit účetních (výtek atp.). Účet kladoucí jest povinen o výtkách těchto se vysloviti, načež ovšem za písemního řízení ještě protispis podán býti může. Při tom ovšem bývá z důvodů praktičnosti počet spisů obmezen. Po řádném vysvětlení věci vydán bývá pak úřadem kontrolním t. zv. spis konečný.[1])

Bývá ostatně vůbec obvykem vydati na základě předložených účtů kladoucímu je organu vyřízení, jež má význam jakéhosi absolutoria nebo uznání správnosti účtův. Nelze však tak říci bez dalšího: význam takovéhoto absolutoria není osvobození účet kladoucího ode vší zodpovědnosti za všech okolností, nýbrž znamená tolik, že o účtech položených a revidovaných dalšího šetření konáno nebude, pokud by snad později na jevo vyšlé okolnosti jeho neodůvodnily. V takovémto případě ovšem potřebí jest šetření za všech okolností zahájiti: výsledek jeho pak ukáže, zdaž podle platných norem právních ještě další řízení (trestní, civilní, disciplinarní) jest možné a účelné.

Zmíněný konečný spis v mimosoudním processu účetním jest také určitým druhem konečného vyřízení, nepřipouštějícího dalšího řízení, leda snad ob noviter reperta nebo z jiného zvláštního důvodu.

Takovéto řízení o účtech složených děje se tedy beze vší intervence soudní, pokud tato jest ještě přípustna (jak ve prospěch aeraru, tak účet kladoucího, resp. do jisté míry také stran, což řídí se podle positivního práva toho kterého státu, najmě podle úpravy náhrady škody).[2])

Jiným velmi důležitým a účinným prostředkem vyšetření správnosti hospodaření jest skontro, t. j. vyšetření stavu jmění i způsobu hospodaření u toho kterého organu hospodařícího delegatem nadřízeného úřadu.[3]) Jest nutno, aby skontro vykonáno

---

[1]) Tento mimosoudní t. zv. process účetní ovšem v organisacích moderních značně bývá zjednodušen: shora podané tvoří však jeho jádro, u nás od nové úpravy nahrazen jest úřední korrespondencí.

[2]) Srv. Schrott, Verrechnungswissenschaft, str. 452. nn.; též Wagner, n. u. m. str. 310. nn.

[3]) Poněkud úže Schrott, n. u. m. str. 458.

bylo člověkem správným, svědomitým i věci znalým, který z výsledku šetření i z praxe úřadu neb organu na vlastní oči shlédnuté dovede usouditi na správnost i přiměřenost hospodaření. Skontrující musí ovšem býti s to, aby nedostatky menšího rázu sám dovedl odstraniti, aby hospodáře mohl poučiti, kde sobě tento rady neví; leč není mu zpravidla dána moc disciplinární: suspensi jako opatření z nouze může pod výhradou schválení kompetentního úřadu zavésti, leč další řízení a rozhodování onomu úřadu zůstává. Skontrujícímu nemůže býti ukládáno, aby bez vážné příčiny vyšetřoval hospodaření za dobu delší, než kdy poslední skontro předcházející bylo provedeno, musí tedy z knih a zápisů organu skontrovaného býti to patrno jakož i výsledek, s jakým se potkalo. Skontrujícímu musí býti opatřena již úřadem nařizujícím skontro nebo po případě na dožádání i jinými úřady veškera data, jichž k posouzení správnosti hospodaření potřebuje.

Po dobu skontra nesmí nižádná manipulace majetkem díti se bez vědomí skontrujícího, ba i přístup k majetku musí od jeho svolení býti odvislý.

O shledaném stavu jest skontrujícímu podati podrobnou zprávu nadřízenému úřadu.

Skontrování nařizuje se úřadem představeným buďto jako opatření nepředvídané, nebo jest předepsáno za různých okolností zvláštních, najmě ve případě nějaké změny v osobách hospodařících, při nastalém podezření nesprávností nebo jednání nepoctivého, při konstatované krádeži nebo jinakém činu trestném proti integritě spravovaného jmění čelícím a podobných okolnostech.

Zmíněné vyšetřování stavu majetku může býti více nebo méně intensivní: buďto jest skutečně veškery položky prozkoumati, s doklady srovnati a resp. úplnou liquidaci provésti, nebo spokojí se revisor s pouhými zkouškami namátkou činěnými. Rozdíl intensity často již v pojmenování se objeví (v Rakousku známý rozdíl mezi skontrem a revisí berních úřadův).

Pojednávajíce dále o specielním rakouském zařízení kassovní kontroly detektivní stejného pořádku se přidržíme, i bude předmětem našeho pozorování:

I. Censura účetní.

II. Skontro kassovní.

Ad I. Uřadům hospodařícím, v prvé pak řadě úřadům berním jest přikázáno, aby v určitých lhůtách, zpravidla vždycky po uplynutí jednoho měsíce, odváděly jednotlivé zápisky a rejstříky, najmě tedy denníky etatní, denník kontokorrentní i k nim příslušející subjournaly a p. [1]) jednotlivým účetním oddělením a odborným,

[1]) Tento předpis netýká se ovšem, jakž jsme ostatně již shora měli příležitost ukázati, denníku hlavního, jenž jako základ pro další účtování vždycky při úřadě berním jest ponechán.

oddělením účetním.[1]) Z tohoto všeobecného pravidla jest nemnoho výminek.[2])

Spisy tyto zasílají se in originali, musí pak býti příslušně dokumentovány, t. j. doklady opatřeny. Schází-li některý doklad, budiž to vyznačeno, a tento pak při následujícím odvodu připojen, což opět zřejmě musí býti naznačeno.[3])

Vedle tohoto pravidelného způsobu předkládání účtů pokladních vyskytuje se ještě tu a tam předkládání náležitě doložených účtů soustavných, zpravidla ročních: tak zasílá berní úřad soustavný roční účet o daních přímých (k tomu exek. poplatky, úroky z prodlení a j.) a dávkách horních (Bergwerksabgaben); ve větším rozsahu vyskytuje se způsob tento u mincovních, puncovních, horních úřadů i pro výměnu drahých kovů.[4])

Ve směru formalním budiž ještě podotknuto, že z účtů předkládaných patrny musí býti osoby, jež účet kladou i zaň zodpovědny jsou (verantwortliche Rechnungsleger). Odvedení děje se jenom na potvrzení pomocí konsignace.

Veškery zaslané účty (denníky) musí býti řádně uzavřeny.

Pokud by existovaly ještě zvláštnosti pro celkový system všeobecnějšího interesse nemající, poukazuji na Seidlera, n. u. m. str. 166. nn

Účty předkládají se organům kontrolním v §u 2. blíže vytčeným; cesta pak jest při úřadech finančních prostřednictvím expositury účetní u okresních finančních ředitelstev se nacházející, tu zase (a to zpravidla), přímo k oddělení účetnímu poukazovacím právem nadaného úřadu zemského. Co do censury (a revise) možno říci, že obstarává se pro denníky jednotlivých větví výdajových v účetních odděleních, pro rejstříky i některé denníky zvláštní v odborných odděleních účetních (§ 3. cís. nař. z r. 1866) Zvláště však ještě přísluší účetním departementům zemských úřadů finančních censura i knihování hospodaření peněžního i materialového pro zemské hlavní pokladny i ostatní úřady výkonné vlastního ressortu na základě předkládaných zápisků chronologických i výkazů občasných.[5]) Jinak ovšem není nějakého jednotného a zásadního dělítka, dle kterého by se pří-

---

[1]) K tomu zvl. § 11. instr. II. z r. 1866 (pro ber. úřady); § 18. instr. III. z r. 1866 (pro úč. depart. poukazujících úřadů zemských); § 5. instr. IV. z r. 1866 (pro odbor. úč. odděl.) a j. v.

[2]) Takovou výminkou jsou rejstříky o daních direktních.

[3]) Jaké jsou doklady zde zmíněné, bylo již shora str. 56. ukázáno.

[4]) Srv Seidler, l. c. str. 162. nn., Franz, l. c. str. 320. nn. Co do předkládání spisů jednotlivých odvětví správy finanční se týkajících staly se již pokusy soustavného officialního sestavení jich i lhůt, kdy předkládati jest, tak na př. pro obor agendy poplatkové výn. zem. fin. řed. v Praze ze dne 16 1. 1903 příl. věst. čís. 7. a 1./9. 1903 p. v. čís. 74.

[5]) § 15. instr. III.; viz též v. Posanner, l. c. str. 233.

slušnost organu censurujícího stanovila a jsou takováto přidělení povahy ryze positivní (srv. také § 17. instr. III.).

Zkoumání účtů, pokud do správní kontroly nezabíhá, což bude předmětem našeho pozorování v paragrafech následujících, dělí se na censuru, t. j. zkoumání účtu předloženého položku za položkou, a na revisi, t. j. přesvědčení se o správnosti censury přezkoumáním jednotlivých namátkou vybraných položek. Stejný význam má superrevise, pokud jí zde jest, vykonávaná úředním přednostou, jež ovšem také dalším důsledkem úřední moci vykonavatelovy uklízí povstalé difference v mínění a rediguje definitivně vydávaný enunciat.[1])

Modality přejímací, jež jsme naznačili, totiž srovnání, zdaž dodané účty i doklady s dokumenty odvodními se shodují, i vyžádání si scházejících dokladův jsou částí t. zv. zkoušení předběžného. K opatrnostem tu zachovávaným druží se také prostředky, jimiž nepředpojatost úředníkův censurujících se zabezpečuje: spočívajíť pak tyto jednak v přidělení práce podstatně účetní a nikdy (až na nepatrné výminky)[2]) také kassovní, vylučujícím z censury účtů osob spřízněných nebo sešvakřených,[3]) v zákaze soukromého dopisování o věcech úředních s úředníky počet kladoucími, o čemž již výše byla zmínka učiněna,[4]) jakož i dohodování ústního, na jehož základě závady případně shledané opraviti by se měly.[5])

Co do manipulace účty, jež pouze některým oddělením účetním nižšího úřadu probíhají, aby vyššímu ke zkoumání byly zaslány, možno podotknouti, že hledí se při nich pouze k úplnosti zásilky, správnému podpisu i přenášení latusů. Pro jednotlivé případy jsou ovšem také zvláštní předpisy.[6])

Po takovéto předběžné manipulaci i zabezpečení před možnými důvody pozdějších nesprávností přistoupí se k vlastní censuře, jež provádí se jednotlivými úředníky, jsouc ještě podrobena revisi se strany přednosty jednotlivých pododdělení účetních departementů resp. superrevisi přednostou účetního oddělení vůbec.[7]) Censura spočívá pak ve srovnávání všech jednotlivých položek s doklady, zkoumání těchto stejným způsobem jak shora při liquidaci bylo vyloženo, jakož i zjištění, zdaž všechny položky na pravém místě byly zaknihovány. Jest to samozřejmo, že také

---

[1]) Srv. Franz, n. u. m. str. 326., v. Posanner, n. u. m. str. 235.

[2]) Jak na př. při liquidatuře pro zemské hlavní pokladny; v tom případě však není přípustno, aby censuroval organ, který na liquidování dotyčném podílu měl.

[3]) Výn. gen. řed. úč. ze dne 7./11. 1827 čís. 7282 a 29./7. 1829 4446.

[4]) Shora str. 63.

[5]) Srv. vůbec Seidler, l. c. str. 167. nn.; Franz, l. c. str. 335. nn.

[6]) Franz, n. u. m. str. 327.

[7]) Tomuto poskytnuto jest zvláštní, vůdčí postavení (přísl. předp. u Franze, l. c. str. 334.).

vlastní kontrola početní (aritmetrické správnosti) při censuře se provádí. Výsledek může pak býti různý: buďto neshledá se závad, [1]) nebo jsou zde závady, spočívající v nedostatku zápisu při předložených dokladech, v nedostatku dokladu při nastalém zápisu, nebo v differenci mezi zápisem učiněným a dokladem podaným (sem lze subsumovati také shledanou nepravost či zfalšovanost dokladů i zápisů). Konečně může býti shledáno, že zápisy byly sice učiněny věcně správně a v souhlase s doklady, leč zaknihovány byly na místě nenáležitém. V tomto posledním případě stane se odčinění chyby spáchané zpravidla uvnitř organismu účetního a bez intervence kassy, pokud jedná se o peníze státní; provedeno však musí býti zpravidla kassou příslušnou, pokud spočívá v záměně státních peněz s fondovními a p. [2]) Ve případech ostatních nastane pak postup jako při shledání jiných závad, o nichž si ihned promluvíme.

Vedle takovéto práce upínající se těsně ke zkoumanému elaboratu účet kladoucího bere se kontrolní činnost účetních departementů ještě směrem tím, že pátrá po vynechaných a zamlčených účinech, kteréžto pátrání mimo shora zmíněný případ předložení dokladů bez korrespondujícího zapsání účinu jimi dosvědčovaného, může se díti pomocí soustavného účtování, pokud jest zařízeno tak, aby z něho zbytky nerealisované účinů poukázaných vyplývaly; dále výkazy nižších úřadů řídících o vydaných poukázkách (zvl. co do soud. deposit); pak kontrolováním hospodářství zálohového a odvodového pomocí avis účetním oddělením zasílaných; konečně t. zv. inkontrací, t. j. srovnáním položek souvztažných, [3]) jež díti se může buďto srovnáním přímým, jsou-li totiž veškery souvztažné účty u téhož oddělení účetního, nebo pomocí t. zv. výkazů inkontračních, není-li tomu tak (k podob. účelu slouží t. zv. výkazy o nálezu v dennících; srv. Seidler, l. c. § 129.).

Když tedy takto účty byly zcensurovány a po té revisí i superrevisí prošly, jsou definitivně zjištěny závady, které se pouhým účetním postupem odstraniti nedají: o těchto musí jednak býti úřední cestou zjištěno, čeho jest potřebí k vysvětlení i doložení, zda i pokud není zde ještě snad činu trestného dle zásad všeobecných nebo dle práva disciplinárního, když pak povaha záležitosti vyšetřením byla zjištěna, bude se jednati o tom, jak by bylo shledané závady odstraniti. O tomto posledním v konečném §u bude řeč. Jest ovšem přirozeno, že valná část závad shledaných vyšetřením se vyloží a odpadne. Za tímto účelem, totiž konstatovati faktický stav i dovésti záležitost až k možnosti vyřčení soudu

[1]) Nebo jsou tak nepatrné, že lze u nich užíti obdoby řehole právní »minima non curat praetor«, srv. na př. § 49. lit. y instr. čes. prov. účt.
[2]) Srv. Seidler, l. c. str. 168. nn.
[3]) Franz, l. c. str. 331., Seidler, n. u. m. str. 170.

spravedlivého bere se tedy t. zv. účetní process mimosoudní, jak jsme se o něm shora[1]) byli zmínili. Jeho forma ovšem u nás, kdy staré jeho zařízení (s ním namnoze v praxi i jméno) v důsledcích cís. nař. ze dne 21./XI 1866 ř. z. čís. 140. a výn. min. fin. ze dne 3./XI. 1867 čís. 3601[2]) odstraněno bylo, pouhá úřední korrespondence, ovšem i tu rozmanitým způsobem účelně upravená.

Korrespondence úřední takováto děje se přímo (bezprostředně) mezi účetními odděleními a dotyčnými úřady resp. organy výkonnými (srv. n. př. § 19. instr. III. z r. 1866) i není nyní určitým počtem spisův nebo protispisův vázána, vede se (hledíc ovšem k všeobecně předepsaným zřetelům na stručnost) tak dlouho, až předmět jest pro úřední potřebu s dostatek objasněn.

Nehledíc pak ovšem k jinému vyplyne z vyšetřené výtky nutnost všeobecného opatření nějakého nebo poučení, nebo rozmanité povinnosti k náhradě nebo navrácení nesprávně přijatého nebo vydaného (v mezích výše vylíčených, pokud týče se kasovního a výkonného personálu, ve směru v posledním §u tohoto spisu naznačeném, jedná-li se o strany, jimž indebite zapravené má býti vráceno nebo od nichž nevybrané má býti požadováno).

V celku však budiž již tady vyřčeno, že opatření příslušná dějí se vždy jménem a pod firmou úřadu řídícího, jen výtky odbor. účet. oddělení III. ministeria financí — pokud stran se týkají — jsou přímo realisovatelny.

Tyto náhrady a navracování zaznamenávají se ve zvláštních sbornících, dle nichž pak správné realisování střeženo býti může.[3]) Proti předepsaným náhradám přísluši ovšem úředníkům i stranám právo představení resp. odvolání ve smyslu zák. ze dne 19./III. 1876 ř. z. č. 28. Řízení jest zde administrativní a možnost zakročení soudního obmezena na minimum.[4]) Blíže ovšem v §u konečném.

Úplnost i správnost účetní kontroly zabezpečena jest i ručením osobním organů účetních za správnost práce vykonané. Celkem možno říci, že každý ručí za účty, jež zkoumal a svým podpisem opatřil, vedle toho ručí každý za výkon instrukcí přikázaných jednání (vedení záznamů, dodržení terminů atp. — Srv. §§ 45. nn. instr. III. z r. 1866). Jinak co do vlastností osobních platí obdobně totéž, co na konci předešlého §u bylo uvedeno (komptabilitní zkouška i středoškolské vzdělání nutno.)

Ad II. V tomto oddělení blíže přihlédneme k naší úpravě kassovní přehlídky čili skontra. Toto může býti zavedeno z důvodů všeobecných nebo zvláštních. Nynější předpisy skontra se

---

[1]) Str. 206.
[2]) Citován též u Franze, l. c. str. 337.
[3]) Což také ve případě vracení kaucí důležito jest.
[4]) Osoby vojenské účty kladoucí — § 2. zák. ze dne 6./6. 1887 ř. z. č. 42.

týkající lze vesměs uvésti zpět na první systematičtější předpis z roku 1793, jak Gruber interessantně dokládá.[1]) Nejdůležitější z těchto předpisů jest výnosem finančního ministerstva ze dne 20. dubna 1889 čís. 28.164 vydaná instrukce pro skontro úřadů berních, vedle toho jsou ještě pro ostatní úřady výkonné instrukce speciální.[2])

Tu pak jest především ustanoven počet t. zv. normalních skonter, totiž vyšetřování nižádnou specialní příčinou zevnější nezpůsobených, a to obyčejně po dobu jednoho roku.[3])

Bývá pak volno, aby jedno z těchto skonter provedlo se v jednodušší formě revise, jakž tomu jest také při úřadech berních. K výkonu skontra brávají se úředníci konceptní i účetní, tu a tam existují zvláštní organy odborné (na př. ve správě finanční zemští berní inspektoři a přidělení úředníci berní); často ovšem nikterak témuž odvětví organismu úředního nepřislušející (skontra berních úřadů delegaty okresních finančních ředitelstev a okresních hejtmanství, což ovšem ve zvláštním postavení berních referatů svůj důvod má).

Pro takováto normalní skontra i revise sestaví se zpravidla na jeden rok napřed programm řídícím úřadem zemským (při kassách finančních zemským finančním ředitelstvím resp. finančním ředitelstvím), který sice sdělí se i s jednotlivými přednosty úřadů, které delegatem svým přehlídku mají provésti, jinak však ovšem naprosto v tajnosti zachován býti musí, aby ani takováto přehlídka charakteru nepředvídanosti nepozbyla.

Vedle toho[4]) ovšem mohou se vyskytnouti skontra mimořádná, jež zpravidla předsevzata budou z následujících příčin:

1. Předávání úřadu resp. pokladny se strany jednoho z řídících úředníků vrchních jinému, jež může míti důvod svůj buď v trvalém vzdálení jeho s úřadu dotyčného, nebo jenom přechodném, dobu 14 dní převyšujícím.

2. Podezření, že při úřadě výkonném jsou nepořádky, nebo vůbec hospodaření správné není.

3. Příhody, jež na neporušenost peněžní hotovosti nebo materialií vliv měly nebo míti mohly (krádež, zpronevěra, vloupání; požár, zátopa vodní atp.).

Co do osoby skontrujícího možno ještě dodati, že jím bývá zpravidla úředník konceptní (s eventuelní podporou úředníků

[1]) Ve spise »Der österreichische Rechnungs- und Controlsdienst«, Vídeň 1896; ve výtahu u Posannera, l. c. str. 260 nn.

[2]) Pro kasy zemské z r. 1887, pro celní a důchodkové úřady z r. 1851 a j.

[3]) Počet ten není stejný: stačí pro berní úřad dvě, taktéž pro kassu zemskou, pro celní úřad tři skontra atd.

[4]) Ovšem v některých případech při shledané správnosti s eventuelní možností započtení do předepsaného počtu přehlídek normalních.

účetních, jichž však ve případu potřeby také k provádění skontra užíti lze), připuštěny jsou však (vedle výše zmíněných organů odborných) ještě výminky pro úřady menšího rozsahu a důležitosti.[1]) Jinak ovšem jest k provádění kontroly jenom spolehlivé, taktní, energické i věci znalé úředníky vysílati. Při tom bráti jest zřetel k přiměřené změně v osobě skontrujícího (ovšem v mezích možnosti).

Z pomůcek, jež skontrující komisař ssebou přinésti musí, budiž zvláštní pozor věnován takovým, jež mají mu poskytnouti přehled výsledků denníků po skončení předešlého měsíce odvedených (jelikož by jinak nemohl posouditi správnost přenešení do kurrentního denníku), pak těm, jež mají mu poskytnouti bezpečné vědomosti o odvodech i zálohách, o obnosech k dobrému toho kterého úřadu poštovní spořitelnou zaúčtovaných, jakož i o jednotlivých kreditech úřadu stanovených a p. v.

Co do samého provedení skontra ovšem možno říci, že, ač úprava jest velice podobná a jenom v těch věcech, kdež zvláštnosti organisace toho vyžadovaly, odchylující se od druhých vzorů — přece podle příslušných předpisů můžeme rozeznávati několik skupin úřadů a organů, uvnitř každé z nich jest pak úprava totožná. Jsou pak to:[2])

a) Kassy finanční a s nimi spojené pokladny vojenské i fondovní a pokladny tabákových továren.

b) Kassy státních železnic.

c) Kassy a úřady poštovní a telegrafní.

d) Prodejní úřady výrobků horních a hutních.

Jest přirozeno, že v díle tomto pouze principy podati majícím, nemožno se příliš ztráceti v jednotlivostech, zbude nám tedy nepopisovati postup zachovávaný uvnitř každé skupiny, nýbrž podáme si všeobecné zásady, na nichž úprava ve všech případech spočívá, nechávajíce konkretní zvláštnosti stranou. Vzorem dobře upotřebitelným jest nám skontro tak zv. pokladen finančních, t. j. pokladen svým personalem i hlavní podřízeností v obor správy finanční náležejících.

Skontrující musí sobě od příchodu svého zabezpečiti, aby až do skončení přehlídky nebylo možno bez jeho vědomí nižádné manipulace provésti jak penězi v kasse (podržení jednoho z klíčů pokladny), tak i v zápisech, což poslední děje se jednak uzavřením důležitějších denníků[3]) do pokladny pro tu dobu, kdy se neskontruje, i nařízením založení zápisů zvláštních po tu dobu,

---

[1]) Tak nižší úřady celní mohou býti skontrolovány sekcionářem finanční stráže (§ 16. přísl. instr. služ.).
[2]) Srv. Franz. l. c. str. 339.
[3]) Jsou to denníky, subjournaly, seznamy platů aktivitních a rejstříky.

po kterou se skontruje. Skontro má býti vedeno in continuo až do ukončení, výminkou může nastati přerušení dnem svátečním.[1])

Zvláště jest povinen skontrující se přesvědčiti, zdaž v pokladně nejsou snad proti předpisu uchovávány doklady nezapsané (resp. také ještě ne liquidní) místo hotových peněz,[2]) ve kterémž případě dlužno věc protokollárně zjistiti pro účely event. příštího jednání úředního a doklad, je li k tomu způsobilý, ihned journalisovati. Doklady neliquidní připojí se k protokollu konstatačnímu, což ovšem úředníku kassu spravujícímu se potvrdí.

Celkem lze pak říci o skontrujícím kommissaři, že jest jeho právem i povinností vše vyšetřiti, co by k odkrytí eventuelních nesprávností vésti mohlo, i dle okolností případu vhodná opatření učiniti buď po dřívějším vyrozumění úřadu nadřízeného, nebo i z moci vlastní pod výhradou kompetentního schválení. Všechny důležitější závady shledané buďtež již mezi skontrem — však bez přerušení jeho event. očekáváním vyššího rozhodnutí — nadřízenému úřadu i s případnými návrhy oznámeny.

Vyšetření, jak před se jde, dělí se na přehlídku účtů a přehlídku stavu jmění: při prvé z nich dlužno veškery denníky a zápisy co do souhlasu s přílohami i ciferní správností přezkoumati,[3]) též co do vnější úpravy (zdaž korrektury a rasury se vyskytují, což dle okolností přestupek disciplinární tvoří, jaká jest zevnější adjustace zápisů i příloh atp.). Při tom dlužno zápisy uzavříti a zbytky v číslicích i slovech vyznačiti; uzavírka takováto podepíše se pak oběma vrchními úředníky i kommissařem skontrujícím. Pokud jednalo by se o skontro za příčinou předávky prováděné, podepíše se k uzavírce jak úředník předávající, tak i přejímající, a to s výslovným udáním této své vlastnosti.[4])

Přehlídka jmění spočívá pak ve vyšetření obsahu veškerých schrán pro majetek movitý (v nichž uschovávati peníze jinaké, než účel jejich jest, zapovězeno býti musí), i děje se pak toto zvláště při penězích zpravidla vypočítáním po kusech, výminečně — a to jen tehdy, neshledá-li se žádné nesprávnosti, možno celé položky peněz papírových i kovových dle předpisů upravené vzíti za správné a jen zkouškami namátkou o správnosti tohoto předpokladu se přesvědčiti. Při vyšetřování pokladního stavu doporučuje se veškeren obsah pokladen před započetím vyprázdniti.

---

[1]) Ač se tu a tam vykládá, že klid nedělní neplatí pro činnost skontrační, jakožto mimořádnou a na styk se stranami se nerozšiřující.

[2]) Na př. kvitance na platy, jež posud nedospěly, leč již dříve byly vybrány (třebas bez animo fraudandi, jen za účelem uspoření práce).

[3]) Zbytky kassovní z minulého měsíce přinese si skontrující ssebou, jakž bylo již výše řečeno.

[4]) Vedle toho žádá se přitištění pečeti skontrujícího.

Při jiných materialiích dlužno také zpravidla jednotlivé předměty přepočítati i eventuelně podle bližších znaků je se zápisy srovnati. Ovšem jsou také při předmětech ve velikém množství o ceně nepatrné se vyskytujících (na př. tiskopisy, pokud nejsou prodejné nebo přísně súčtovatelné) přípustny výminky.

Srovnáme-li pak nalezenou hotovost peněžitou a j. předměty se zásobou, jež podle zápisů uzavřených zde býti by měla, a jež v t. zv. nálezu liquidačním [1]) jest uchována, možno pak buďto shledati, že správně obě summy spolu souhlasí, nebo zjistí se nesouhlas buď aktivní, nebo passivní. V obou případech ovšem dlužno pátrati po příčinách tohoto nesouhlasu, neodvisle však od dalšího postupu dlužno eventuelní plus vzíti do příjmu, eventuelní minus pak buďto dáti zodpovědnými súčtovateli nahraditi, nebo — nemohli-li by tak ihned učiniti — jim k tíži jakožto zálohu, jež má býti nahražena, připsati; ovšem zajisté jen tehdy, nenajde-li se snad příčina nesouhlasu v chybném počtu nebo vyšetření.

---

[1]) Nález liquidační musí býti při skontraci vždy sdělán i podepsán jak skontrujícím tak oběma zodpovědnými účtovateli. Následující formulář *H* podá ve své formě, jíž při skontraci berních úřadů se užívá, obraz úplného nálezuk lividačního.

Vzorec *H.*

Strana 1.

Likvidační nález,

o hospodaření peněžním, materialovém a listinovém, který u c. k. .... berního a depositního úřadu soudního v .... za příčinou .... dne .... sepsán byl.

Přílohy tohoto nálezu likvidačního:

1. 1 mincovní listina hotovostí } mimo jmění sirotčí, opatrovanecké a
2. 1 summarní výkazy effektů } soudní deposita.
3. Nález o pokladně sirotčí s mincovní listinou a summárním výkazem.
4. Nález o soud. depositech s minc. list., sum. výk. a soudním seznamem o .... přílohách.
5. 2 nálezy o prodejných a přísně súčtovatelných tiskopisech.
6. Nálezy o kolcích, nákl. listech želez., blanketech směn. a známkách pro daň burs.
7. Nález o známkách na školní plat.
8. Výkaz stavu pokladního přezkoušený co do správnosti přenosů (jejž skontrující ssebou byl přinesl).

[Shledané počáteční zbytky kassovní, pokud jich nebylo skontrujícími kommissaři účtárnou dodáno.]

Konečně jest ještě skontrujícímu přihlédnouti k tomu, jak bezpečnost pokladní jest opatřena, jak veškero hospodaření a úřadování vůbec jest vedeno, zdaž předepsané pomůcky jsou vedeny a po ruce, není-li nějakých stížností se strany úřednictva a ev. obecenstva i podobným otázkám akcidenčním.

Zvláštní poznámky.

Strana 2. a 3.

Hospodaření peněžité a listinové mimo jmění sirotčí, opatrovanecké a soudní deposita.

Číslo pol.	Pojmenování denníků	Člán. denníku		Příjem				Vydání			
		pří-jem	vy-dání	Bank. valuta	Poštovní spoř.	Zlato	Cenné papíry	Bank. valuta	Poštovní spoř.	Zlato	Cenné papíry
		od	od								
		do	do	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h	K h
	Hlavní denník . . .										
	. . . .										
	Zvláštní denníky . .										
	Conto corrente . . .										
	. . . .										
	Finanční etat										
	. . . .										
	Etat min. vnitra . .										
	. . . .										
	Etat spr. justiční . .										
	. . . .										
	Etat kultu a vyuč. .										
	. . . .										
	Etat zemské obrany										
	. . . .										
	Etat min. orby . . .										
	. . . .										
	Etat vrch. stát. zast.										
	. . . .										
	Etat výroby tabákové										
	. . . .										
	Etat min. obchodu .										
	. . . .										
	Dohromady . . .										
	U porovnání s výsl. hlavního denníku .										
	tudíž { více										
	tudíž { méně . .										

Výsledek skontra resumuje se jednak ve zmíněném již nálezu likvidačním, vedle něhož ještě některé jiné výkazy dlužno připo-

Strana 4.

Číslo pol.	Pojmenování denníků	Člán. denníku		Příjem								Vydání							
		příjem	vydání	Bank. valuta		Poštovní spoř.		Zlato		Cenné papíry		Bank. valuta		Poštovní spoř.		Zlato		Cenné papíry	
		od	od																
		do	do	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h
	Přenos se str. 3. . .																		
	Politická deposita																		
	Důchodková deposita																		
	Důch. pokut zbytek kassovní																		
	Depos. vrch. st. zast.																		
	Peníze za kolky . .																		
	» » směnečné blankety																		
	Všeob. hudebné . .																		
	Zvláštní hudebné . .																		
	Fond kostelní . . .																		
	Depos. vyvazovací .																		
	Pojištění požární . .																		
	Hospod. kreditové .																		
	Dohromady . .																		
	Od toho vydání . .																		
	Má býti pohotově .																		

L. S.

t. j. ....

V .... dne ....

N. N. skontrující. N. N. berní. N. N. kontrolor.

Podle připojených výkazů o hotovosti obnáší tato								
U srovnání s hořejším								
jeví se { přebytek								
jeví se { schodek								

L. S.

V .... dne ....

N. N. skontrující. N. N. berní. N. N. kontrolor.

Co k likvidačnímu nálezu takovémuto připojiti sluší, vysvitne ze seznamu na první stránce jeho podaného.

jiti[1],) jednak ve zvláštních relacích o jednotlivých odvětvích úřadování podaných; jež již zpravidla ve formě odpovědí na dané (předtištěné) otázky se podávají.[2]) Celek sluje operát skontrační a má býti skontrujícím předlož-n do 8 dnů po ukončení přehlídky úřadu nadřízenému, jenž pak jej zkoumá jak se stránky administrativní, tak i se stránky účetní a případné nedostatky vyšetří a odstraniti dá i příslušné event. další řízení úřední zavede.[3])

§ 5. Kontrola správní, a to:

1. Praeventivní.

Zde bude nám všimnouti si především poukazu, jeho významu i provedení.[4]) Jak jsme již z počátku si byli uvedli, nejsou organy hospodářství veřejné vůbec a státní zvláště řídící (normativními rozkazy upravující) i úřady skutečnou manipulaci provádějící (úřady výkonné) zpravidla snad spojeny v jedno, nýbrž každá kategorie má svoji organisaci zvláštní a přesně vymezený obor působnosti. Jest ovšem přirozeno, že některé menší výminky povahou věci dané i konkretními potřebami života se vyskytnou (že úřad řídící dostane určité obnosy paušální, z nichž běžné drobné útraty správní i kancelářské hradí — system t. zv. paušálů úředních, kancelářských atp., určité nepatrné příjmy resp. náhrady za útraty z kassy paušální zálohou zapravené plynou zase do ní zpět). Zmíněné však oddělení jest pravidlem.

Za nynější pak písemnosti řízení správního i z důvodů bezpečného hospodaření jest nutno, aby úřady řídící rozkazy své manipulace státním majetkem se týkající organům výkonným písemně dodávaly. Rozkaz pak řídícím úřadem výkonnému organu daný o konkretní jakés manipulaci státním majetkem (ať příjmové, ať výdajové, ať účtovací) jest poukazem, po případě pak (zejména v praxi všeobecně) zove se poukazem listina, kterou ono nařízení jest intimováno organu výkonnému.[5]) Bez poukazu takového ne-

[1]) Srv. předchozí poznámku na konci.

[2]) Tak vyskytne se při berních úřadech jednak relace hlavní (A), subrelace co do hospodaření v odvětví daní přímých, o hospodaření materialem kolkovým, hospodaření tiskopisy, peněžní operace pomocí poštovní spořitelny prováděné, o stavu hlavních knih berních a p.

[3]) K celému tomuto odstavci o skontru jednajícímu srv. Seidler, l. c §§ 133. nu.; Franz, l. c. hl. XII.; v. Posanner, l. c. str. 260. nn. a j. v.; pak též Wagner, l. c., str. 280. nn., Schrott, Verrechnungswissenschaft, str. 458 Bloński, n. u. m., II., str. 356. nn.

[4]) Srv. Schrott, Verrechnungswissenschaft, str. 475. nn.; v. Stein, Finanzwissenschaft, I. (5. vyd.), str. 430. nn.; Wagner, F. W., str. 312. nn.

[5]) Pravím výslovně »intimováno«, jelikož úřad výkonný jedině dle toho může se říditi, čeho se mu od úřadu řídícího dostalo, a nemá možnosti přesvědčiti se o správném znění vůle organu řídícího, jež ve vyhotovení konceptu approbovaného zodpovědným přednostou úřadu nebo jeho zástupcem dochází svého vyjádření. Eventualní možnost pochybení při mundování tako-

smí nižádný účin býti realisován (až na některé nezávažné výminky; zvláště jest tomu tak při odvětvích státního hospodářství po soukromohospodářském způsobu provozovaných, kde ovšem nelze k jednotlivým aktům hospodářským žádati zvláštního schválení resp. poukazu).[1])

Z jakého důvodu pak jsou oba tyto systemy úřadů a organů odděleny? Důvod ten jest ryze kontrolní: tomu, jenž má právo penězi a j. disponovati, nedostane se jich do ruky; tomu pak, jenž je v rukou má, není volna disposice jimi. Jest tudíž zde disponujícímu i manipulujícímu vzata možnost jednostranných nepoctivých manipulací. Další pak důvod rozdělení jest ovšem zvláštní povaha manipulace peněžní a vůbec majetkové, odborných sil vyžadujících ve směru jiném, než u řídících úřadů toho potřeba se jeví.

Tomuto kontrolnímu účelu slouží poukazy tím způsobem, že jednak písmem zachovávajíce nařízení každého času k průkazu shody výkonu a nařízení použity býti mohou, jednak že za příčinou vystavování jich záznam učiní se v t. zv. knize poukazů vydaných, (po případě ovšem v různých knihách dle zařízení účetní služby), jenž ovšem pak se zaznamenanými poukazy ve knize likvidační v souhlasu býti musí.

Jinak ovšem jest přirozeno, že poukaz vydaný organem odborným i kompetentním nejspíše může odpovídati skutečným předpisům zákona, a že v takovémto zařízení nejméně vyskytne se nutnosti oprav nařízení vydaných.

Jest pak ještě připomenouti, že co do kompetence k vydávání poukazů různé předpisy panují, dělí se pak tato jak podle ressortu, obnosu, tak i hranic territorialních (zemský úřad finanční na př. nepoukazuje účiny v interessu správy politické nutné, jeho právo poukazovací jest rozsáhlejší než řídícího finančního úřadu I. instance, nemůže však poukázati ničeho o jiné zemi korunní).

Leč ještě o jiné kontrole za příležitosti vydání poukazu možno mluviti: jest to kontrola správní praeventivní *κατ' ἐξοχήν* vykonávaná pomocí předpisu a kontrasignace poukazů (kontrola visová, jak ji Wagner, Finanzwiss. I., str. 312. nn. zove), jež vykonávají orgánové účetní. Jest totiž potřebí, aby každý poukaz, dříve než bude výkonnému organu vydán, byl orgánem účetním zapsán do knih poukazů (předepsán) i opatřen na znamení toho spolupod-

vého rozhodnutí není vyloučena, za tuto stojí ovšem úřad. resp. orgán nařízení přímo vydávající. Jiná ovšem neshoda může vzniknouti z toho, že rozkaz intimován jest nižší instancí v jiné řeči, než ve které stalo se rozhodnutí původní. Toho třeba se zajisté v zájmu služby i stran co nejvíce vyvarovati, a jest to možno jedině takovým zařízením služby, při němž veškery akty k jedné a téže záležitosti náležející ve všech instancích týmž jazykem se projednávají, a to nejenom zevně, t. j. v emanacích úředních stranám dodávaných, nýbrž i v t. zv. styku vnitřním.

[1]) Ovšem třeba jest takovéto účiny zapsati, na základě pak těchto zápisů podrobují se kontrole, zda zákonny a přiměřeny byly.

pisem (kontrasignován), bez kterýchžto náležitostí není úřadu (organu) výkonnému volno došlý poukaz realisovati.

Nežli však účetní orgán kontrasignuje, musí se přesvědčiti, zda poukaz vydán byl v mezích kompetence úřadu poukazovacího, zda položky ciferní jsou správné, zda nařízení účtovací, zpravidla na počátku poukazu uvedené, jest korrektní, konečně, zda při výdejových summách rozpočet nebyl překročen.[1])

Někteří, mezi nimi i Schrott (n. u. m.) žádají, aby účetní orgán zkoumal také zákonnost poukazu, t. j. jeho souhlas s platnými zákony a nařízeními, v tom však, aspoň zajisté pro poměry rakouské, šli příliš daleko. Organům kontroly účetní zajisté chybí qualifikace pro takovéto zkoumání, jelikož jim nejsou přikazovány také síly v tomto oboru vzdělané (konceptní); ostatně již z citovaného[2]) §u. 3. čís. nař. z r. 1866 nepochybně vyplývá, že především odborným účtárnám ministerským ona »péče o zákonnost« jest přikázána. Ex professo nemají tedy účetní oddělení zabývati se stránkou zákonnou, jest však nepochybno i vyplývá již ze všeobecného vytknutí úkolu, že zajisté přísluší jim nekontrasignovati bez dalšího poukazu, kdež patrný omyl právní jest obsažen, ať jest již jeho důvod jakýkoliv. Neshledalo-li by však oddělení účetní tohoto omylu, nemohlo by později při jeho odkrytí činěno býti za tím povstalou škodu zodpovědným.

V tom případě, shledá-li účetní oddělení závady, jest povinno oddělení administrativnímu poukaz nekontrasignovaný se svými poznámkami navrátiti. Oddělení účetní nemá však práva na výslovně udělený rozkaz kontrasignaci odepříti (té jest totiž i formalně k realisaci účinu zapotřebí), leč v tom případě učiní tak s výhradou odvolávajíc se na rozkaz daný; tato pak podmíněná kontrasignace působí, že zodpovědným organem jest pak pouze úřad poukazujíeí sám a ručení účetního organu přestává v takovém objemu, na jaký výhrada se vztahovala.[3])

Co do náležitostí, jež poukaz vedle kontrasignace míti má, lze uvésti všeobecně, že z něho musí býti patrny veškery modality výdaje resp. příjmu (osoba oprávněná nebo povinovaná, obnos resp. předmět, který přijat či vydán býti má; kassa resp. úřad výkonný, jenž k realisaci účinu jest povolán; jakož i termin, v němž resp. do či od něhož plnění státi se má), i účtovací (odvětví správy, rok účetní, titul a rubrika rozpočtu). Vedle toho jsou zde ovšem ještě určité požadavky formelní.

Pokud jedná se o titul plnění, žádá se zpravidla jeho udání, nebylo by ho však potřebí s logickou nutností ve případech účinů na některých sběrných odděleních účtovacích, pokud by zejména záleželo na zachování důvodu takového plnění v tajnosti. Ovšem

[1]) Srv. Schrott, Verrechnungswissenschaft, str. 478.
[2]) Na str. 39.
[3]) Srv. Schrott: Verrechnungswissenschaft, str. 482.

nařízení účtovací by bylo v tomto případě naprosto nevyhnutelné, jelikož úřad výkonný z obsahu poukazu modalit účtovacích seznati nemůže.

Bylo-li by třeba při realisaci účinu šetřiti zvláštních podmínek a opatrností, buďtež také tyto v poukazu[1]) vytknuty. Při tom není z pravidla potřebí zvláště vytýkati modality všeobecně platnými předpisy normované a orgánům výkonným známé.[2])

Jak se pak poukazy nakládá u výkonného útadu, bylo již výše v §u 3. ad *b*) dostatečně vyloženo.

Co do poměrů konkretních v Rakousku panujících možno uvésti následující:

1. Úřady poukazovacími[3]) jsou celkem vzato úřady správní i centrální orgány státní vůbec. Rovněž ovšem jsou zde orgány správy záležitostí společných královstvím a zemím na říšské radě zastoupeným i zemím koruny Uherské (resp. zemím zabraným). Právo poukazovací přísluší však v plném rozsahu především organům ústředním, pak také organům v jednotlivých zemích resp. vůbec větších territoriích ustanovených; organům nejnižším (prvé instance), třebas k t. zv. »úřadům řídícím« se počítají, právo poukazovací jen v rozsahu velmi nepatrném přísluší. Přehled těchto organů podá následující tabella:

Centrální úřad	Podřízené organy právem poukazovacím nadané
A) Pro záležitosti společné:	
Ministerstvo záležitostí zahraničních	—
Společné min. financí	—
Ministerstvo války (s námořní sekcí)	Vojenská velitelství territorialní (s intendancemi), přístavní admiralát v Pulji a terstské okresní velitelství námořní
Nejvyšší účetní dvůr společný (jen pro vlastní záležitosti)	—

[1]) Při plnění peněžném zve se tento v praxi obyčejně rozkazem platebním (Zalungsauftrag — jedná-li se o výplatu), plat zastavovacím rozkazem (Zalungseinstellungsauftrag — jde-li o zastavení platů periodických), nebo příkazem příjmu (Empfangsauftrag — má-li úřad výkonný cos vybrati resp. přijmouti).

[2]) Především se stanoviska formalistického Schrott: Verrechnungswissenschaft, § 155.

[3]) Srv. Seidler, n. u. m. str. 20. nn.; Franz, l. c. str. 123. nn., v. Posanner, n. u. m. str. 25. nn.

Centrální úřad	Podřízené organy právem poukazovacím nadané
B) Pro záležitosti království a zemí na říšské radě zastoupených:	
Ministerstvo vnitra	Místodržitelství a zemské vlády; pak okresní hejtmanství a policejní ředitelství (s obmezeným právem poukazovacím)
Ministerstvo financí	*a)* všeobecné: Zemské úřady finanční *b)* zvláštní: * Okresní finanční ředitelství (fin. insp.) — pro t. zv. správu daní nepřímých * Úřady pro vyměřování poplatků * Berní správy (lokální kommisse) a okresní hejtmanství (pro daně přímé) * Ředitelé některých hlavních úřadů celních * Organy monopolu tabákového, solního a loterního, pak pro mincovnictví a puncování * Ředitelství dvorní a státní tiskárny * Ředitelství stát. dluhu a budov dikasterialních * Finanční prokuratury Organům hvězdičkou označeným přísluší jen omezené právo poukazovací.
Ministerstvo zemské obrany	Velitelství z. o. (s intendancemi) a vrchní úřad z. o. v Innomostí.
Ministerstvo kultu a vyučování	Zemské školní rady a místodržitelství (zemské vlády); do urč. míry i okresní školní rady
Ministerstvo orby	Horní hejtmanství, revírní úřady (obmez.) Ředitelství lesů a statků Místodržitelství (zems. vláda)
Ministerstvo obchodu	Poštovní a telegrafní ředitelství Ředitelství poštovní spořitelny Námořský úřad v Terstu Skladištní správa v Terstu Ředitelství normalní cejchovní kommisse
Ministerstvo železnic	Generalní inspekce státních drah Ústřední úřad vozy dirigující Ředitelství státních drah Správy staveb železničních
Ministerstvo spravedlnosti	Vrchní zemské soudy Vrchní zastupitelstva státní (pro náklady vězniční)
Praesidium rady ministerské (vlastní náklad, fond dispoziční, off. časopisy, korresp. kancelář)	—

Centrální úřad	Podřízené organy právem poukazovacím nadané
Přednosta kabinetní kanceláře (pro její náklad)	—
Nejvyšší dvůr účetní (cislajtanský)	—
Nejvyšší soud	—
Říšský soud	—
Správní soud	—
(Poslední čtyři jen pro vlastní náklad.)	

Takový as jest v povšechných rysech schematický přehled úřadů poukazovacím právem nadaných. Při něm dlužno si všimnouti, že obmezené právo poukazovací prvých instancí do jisté míry považováno býti může za delegované právo instance vyšší. Vždy pak poukazovací právo vyšší instance také poukazovací oprávnění veškerých organů podřízených v sobě uzavírá.

Pokud se rozdělení práv poukazovacích v nejvyšší instanci dotýče, dlužno si také toho všimnouti, že jest jím dán též základ pro rozdělení budgetu na jednotlivé kapitoly, jakž níže ukázáno bude.

Organ poukazovací smí dávati poukaz jenom přikázanému nebo podřízenému úřadu výkonnému, nikoliv pak jinému, třebas by i ressortoval pod tentýž úřad centralní.

2. Co do náležitostí a formy poukazu vůbec budiž zkrátka podotčeno, že potřebí jest pokud možno stabilní formy pro rozkazy takovéto. Tato bývá z pravidla dvojí (hledíme-li především k poukazům částek peněžitých): forma rozkazu platebního i forma adjustační i poukazovací klausule. Prvá z nich se svými náležitostmi vynikne z následujícího formuláře:

Vzorec *J.*

Rozkaz platební
(příjmový nebo výdejový).

Budiž účtováno:

Fond .... Kapitola ....
(řádný n. mimořádný)
potřeba (úhrada) ....
Rubrika .... Titul ....

C. k. .... (pokladně) v ....
[prostřednictvím c. k. .... (administrativního úřadu) v ....].

C. k. .... (pokladna) jest povinna .... (osobě blíže určené, v .... částku .... (číslicemi i slovy) jakožto .... (titul) dne .... (termin) na .... (potvrzení obdržecí) .... vyplatiti (resp. od ní vybrati) a způsobem shora uvedeným zaúčtovati.

Kontrasignace účetního oddělení (podpis).

L. S.

V .... dne ....

....

(podpis přednosty úřadu).

Bližšího výkladu mimo otázku kontrasignace, o níž jednáno bude níže, není zapotřebí, jenom budiž podotknuto, že v ř. 9. vzorce uvedené prostřednictví má za účel, by o vydaném rozkazu platebním ve případě potřeby dověděl se administrativní úřad kasse přímo nadřízený [1]) a jehož se to týče.

Formy klausule adjustační a poukazovací užívá se při účtech cestovních [2]) i jiných, všelikých súčtováních a podobných dokumentech: zde jednak účetní oddělení, jež zpravidla přezkoušením a upravením (adjustací) zabývati se má, jednak klausuli výsledek adjustace vyznačující (»adjustováno obnosem.......................«) a vedle toho dle okolností připojiti klausuli poukazovací, jež formou zkrácenou a stručnou obsahuje data jinakého poukazu, až ovšem na ta, jež při formě účtu sama sebou odpovídají (titul, osoba a dle okolností i termin); na př. »Budiž vydáno (přijato) obnosem .... u c. k. .... (kassy) v .... Datum, podpis přednosty úřadu i přednosty oddělení účetního, úřední pečeť«.

Při některých příležitostech, najmě při depositech, nebývá třeba vyhotovovati formelní rozkaz platební: zde možno operovati t. zv. zkrácenými poukazy [3]), při nichž jenom přejímací resp. vydavací roz-

[1]) Důvodem toho, že ve vzorci platebního rozkazu při nařízení účtovacím nebylo zavedeno, zda účtování díti se má na službu běžícího roku, nebo minulého (jak na př ještě v. Posanner n. u. m. str. 28. má), jest, že v době nynější v Rakousku celkem (až na nepatrné výminky z části též teprve letošním rozpočtem zaváděné) kredity koncem roku propadají resp. pouze jednoroční služba se vede, jak ostatně o tom ještě v nauce o budgetu bude promluveno.

[2]) Bližší Fuchs, Diäten und Reisekosten, (1886).

[3]) Viz též u Hankiewicze, n. u. m. str. 6.

kaz na aktu samém se napíše a přednostou úředním se podepíše, načež kassa na aktu samém potvrdí u připojení dat účtovacích, že rozkazu vyhověla. Že způsobu toho při přechodných depositech, (jež záhy vrácena, jinam zaslána nebo definitivně zaúčtována budou) se užívá, není podivno, uvažíme-li, jak by byla veškera manipulace zdržována zbytečným (jelikož netřeba tyto průběžné položky dříve knihovati obšírněji) vyhotovováním rozkazů platebních formalních.

3. Konečně všimněmež sobě naší úpravy kontrasignace a s ní souvislých úkolů účetního oddělení. Účetnímu oddělení přísluší zkoumání poukazu učiněného v rozsahu shora (všeobecně) uvedeném. Za tím účelem jest potřebí koncept poukazu (již approbovaný) oddělení tomu dodati, oddělení koncept prozkoumá, a nenajde-li pozastávek, opatří jej i čistopis kontrasignací (jež spočívá formálně především v podpisu přednosty účetního oddělení). Pokud zde pozastávky se vyskytnou, budiž akt v krátké cestě vrácen oddělení administrativnímu a opětně projednán; neuklidí-li se difference tímto způsobem, možno kontrasignovati s výhradou (jak výše bylo uvedeno), nebo (při úřadech nižších) vyžádati si rozhodnutí vyšší instance, jež pak ovšem v kontrasignační klausuli uvedeno býti může.

Klausule kontrasignační obsahuje zpravidla také data t. zv. předpisu, jakž výše pojem jeho byl vyložen.

V různých případech, kde jiný než finanční úřad zemský poukazuje různé platy,[1]) jest třeba, aby takovýto akt jak administrativního oddělení zemského úřadu finančního došel za příčinou vyslovení souhlasu, tak i od účetního oddělení tohoto úřadu zaknihován i platební rozkaz kontrasignován byl.

Platební rozkazy nekontrasignované (nebo ne dostatečně) buďtež pokladnou nerealisovány vráceny úřadu, kterýž je vydal.[2])

Pokud jedná se o poukazy vztahující se na jinaké věci, než peníze, dlužno šetřiti zpravidla týchž opatrností jako co do peněz při takových předmětech, které jsou tak jako peníze účetně vedeny; při jiných materialiích není začasté třeba poukazu, ježto stačí objednávka a dokladem účetním jest pak list obdržecí resp. zpáteční, nebo při poukazu není třeba předpisu a kontrasignace. Vše řídí se zde především ideou hbitosti a příručnosti manipulace.

§ 6. *2)* Detektivní kontrola správní.

Jak přirozeno, spočívá značná část detektivní kontroly správní v dohlédacím oprávnění nadřízených úřadů nad orgány podřízenými, jakož i v možnosti projednávání záležitosti cestou instanční, konečně také v zachovaném oprávnění rozhodovati v některých

[1]) Jsou to zpravidla platy odpočivné, vdovské a sirotčí.
[2]) Srv. v. Posanner, l. c. str. 29.

zvláště důležitých nebo sporný výklad připouštějících případech, což ovšem z části také pod kontrolu praeventivní spadá. Jelikož zde však neexistují formy samostatné pro činnost kontrolní, jež by jinak byla upravena než ostatní činnost správní, není potřebí, abychom tím se ex professo zabývali, a stačí pouhé poukázání na tuto okolnost.

Za to bude ovšem nám poohlédnouti se po specielní kontrole dodatečné poukazů vydaných, pokud zvláštními orgány se děje,[1]) překročujíc ovšem meze pouhé kontroly kalkulatorní resp. účetní, o kterýchžto již shora byla řeč. Jelikož pak sem spadající oprávnění nejvyššího dvora účetního při kontrole státní svého projednání dojdou, bude se nám na tomto místě zabývati především organy za účelem dodatečné kontroly správní zvlášť zřízenými a uvnitř správy samotné se nacházejícími.

Není pochyby, že proti takovýmto orgánům a kontrole tohoto druhu závažné hlasy se ozvaly (srv. předchozí poznámku), že uváděno bylo, že kontrola tohoto způsobu nikam jinam nemůže vésti než k dodatečnému stíhání (což ostatně nastává i při pouhé kontrole účetní) úřednictva, i že kontrola tato zdá se odporovati v mnohých směrech principu rei iudicatae. Abychom nejprve juristických námitek se dotkli, musíme poukázati hlavně k té okolnosti, že princip rei iudicatae na valnou část rozhodnutí a opatření správních se nehodí, že jest zde vůbec značně odchylný od úpravy ve právu soukromém, což ze spojení úzkého se zájmem veřejným v záležitostech tomuto rozhodování ponechaných jasně vysvítá.[2]) K tomu hledíce nemůžeme tedy princip tento ve většině případů bráti za překážku této instituce; ostatně i ve právu správním res iudicata facit ius inter partes, nedotýkajíc se náhradní povinnosti úředníkův nesprávně rozhodnuvších. Tato povinnost ostatně při různosti úpravy ručení jejich za škodu z opominutí péče aeraru vzrostlou (ať při samém hospodaření, či pouze při kontrole) i z promlčení daní a dávek veřejných (ovšem i jinakého promlčení event. ke škodě aeraru nastati mohoucího) právě také od tohoto ručení neodvislá jest, což vede k tomu, že začasté aerar aspoň na úředníku vinu nesoucím hojiti se může, což od stran pro nastalé promlčení nebo pro nastalou právní moc dřívějšího rozhodnutí žádati by nemohl. Jest z toho ovšem patrno, že bude dosti případův, kde ostří kontroly této především proti úřednictvu bude se obraceti, leč nelze nazvati to snad nesprávným, když již zákonem jednou ručení za škodu způsobenou úřednictvu bylo uloženo (qui iure suo utitur neminem laedere potest). Nelze konečně upříti, že kontrolou také

[1]) Srv. k tomu také Schrott, Verrechnungswissensch., § 156., ač ovšem zde nejvíce o praeventivní kontrolu se jedná. Schrott ostatně v tomto směru kontrole dodatečné příliš přízniv není (poukazy na Gneista a Villu).

[2]) Srv. Pražák: Jaký má význam res judicata v právu správním. — Sbor. věd práv. a stát., II. str. 456.

na obnosy aerarem nesprávně přijaté se přijde, jejichž ponechání ve státní pokladně a nevrácení stranám právě tak jest nespravedlivé, jako nenahražení obnosů proti právu aeraru neposkytnutých. Jelikož pak prakticky kontrola taková jest jenom s to, aby praxi správnější činila i právní vědomí sílila i důvěru stran v zákonnost rozhodování utvrzovala, můžeme říci právem, že jest důležitým doplňkem každého moderního systemu kontrolního.

Jak v Rakousku specielně poměry se mají, bylo již zprvu stručně naznačeno [1]) poukazem na základ kontroly této v odst. 2. §u 3. cís. nař. ze dne 21./XI. 1866 ř. z. čís. 40. obsažený, jímž instituce odborných účetních oddělení při místech centralních v život byla uvedena, i výčtem těchto jednotlivých institucí (odborných oddělení účetních a oddělení účetních, jejich místo v některých případech zastávajících), z něhož ovšem nepochybně vyplývá, že instituce tato nikterak nebyla pro celý obor majetkové správy státní rozšířena i všude stejnoměrně provedena. Ukázal k tomu již také citovaný § 3., jenž zřizování takovýchto organů jenom hledisku potřeby a účelnosti přenechává.

Odborným účtárnám přináleží zajisté zvláštní péče o úpravu jednotné praxe úřední v tom kterém oboru správy hospodářské,[2]) za kterýmž účelem koncentruje se také v nich kontrola odborná toho kterého odboru z celého území státního.[3])

Svému úkolu dostojí odborná účtárna zkoumáním subjournalů etatních, journalů pomocných i rejstříků se všemi k nim náležejícími přílohami. Tyto instrumenty zašlou se prostřednictvím účetního oddělení úřadu druhé instance (resp. zemského) bez bližšího přezkoumání.[4]) Zkoumání děje se pak jak ve směru ryze účetním resp. kalkulatorním, tak i ve směru konstatování správnosti těch kterých opatření: výsledek pak zkoumání jednak slouží administrativnímu úřadu centralnímu, jehož částí odborný departement účetní jest, za podklad úpravy jednotné praxe a popud k odstranění závad; jednak uložen jest v monitech, o jejichž významu v posledním §u tohoto pojednání bude promluveno.

Pokud některé oddělení účetní vedle svojí agendy také má přikázánu kontrolu odbornou, jest přirozeno, že ji vykonává pokud možno v souhlasu i za příležitosti vlastního úkolu svého; v podstatě ovšem na kontrolu samu tato úprava vlivu nemá.

§ 7. Kontrola státní.

Co do systematiky, jíž hodláme použíti při zpracování kontroly státní, dlužno především říci, že bude se poněkud lišiti od

[1]) Str. 36., 39. nn.
[2]) Srv. Seidler, l. c., str. 36.
[3]) Blíže srv. příslušnou instrukci z r. 1866.
[4]) Srv. též v. Posanner, l. c. str. 237.

systematiky v dřívějších případech zachovávané, což má svůj důvod v odlišném a teoreticky sporném upravení jejím. Ostatně bližší podá se samo z rozdělení, jež bude takovéto:

I. Budget.
II. Závěrka účetní i ostatní úkoly nejvyššího dvora účetního.
III. Úkoly kontrolní kommisse dluhu státního.

K čís. I. Není pochyby, že právě nauka o budgetu jest jednou z nejvíce sporných partií našeho práva veřejného: pojíť se zejména k ní z valné části známý spor co do významu t. zv. zákonů formalních. [1])

Přihlédneme-li k původní a základní podstatě budgetu, shledáme, že tato spočívá právě tak, jako u rozpočtu soukromého hospodářství, v přehledném sestavení účinů aktivních i passivních, jež během určité doby v tom kterém hospodářství pravděpodobně as se přihodí, i znázornění z toho plynoucího výsledku hospodářského.[2]) Není pak ovšem pochyby, že také v hospodářství soukromém rozpočet nejen podává obraz hospodářské moci subjektu hospodařícího, nýbrž i naznačuje nutnost předsevzetí nebo obmezení určitých operací hospodářských, zůstává pak konečně také plánem, dle něhož hospodaření konkretní v tom kterém období účetním říditi se má. Jest patrno, že rozpočtu tím více jest k řádnému hospodaření zapotřebí, čím jest hospodářství rozsáhlejší a komplikovanější u vzájemném zasáhání jednotlivých členů.

Jest ovšem také zřejmo, že v poměrech dávných dob, kdy manželka panovníkova byla jeho finančním ministrem, [3]) nelze mluviti o rozvinutější praxi budgetní, setkáme se však s ní ihned, aspoň in nuce, jakmile značnější rozsah úkolů státních i zmenšení jmění panovníkova vedou k povolování tehdy ještě mimořádných příspěvků ve formě berní. Zde ovšem zpravidla byl panovník nucen udati (třeba i dosti podrobně), k jakému účelu o povolení berně žádá, i bylo začasté pak stavům ponecháno obsáhlé právo kontrolní, zda postulované daně skutečně k cíli při postulaci vytčenému používáno jest. Ovšem pak příjmy panovníkovy vlastní (pokud stavovskému schválení resp. povolení nepodléhaly), byly vybírány bez bližší kontroly a rovněž tak bylo jimi disponováno. Že takovéto hospodářství jimi nemohlo vésti k hospodářsky prospěšným důsledkům, jest patrno (ostatek pro dobu Maximiliana I. srv. shora citovaný spis Adlerův). Tedy celek hospodářství státního nebyl v dobách těch a i dlouho do periody t. zv. osvíceného absolutismu aniž rozpočtem a priori aniž účtem konečným a posteriori vy-

---

[1]) Ke stručné orientaci srv. můj článek o právu budgetním v »Nové České Revui« roč. 1903, čís. 2.

[2]) Srv. Fricker: Die Natur der Steuerverwilligung und des Finanz-Gesetzes (Tüb. Ztschr. 1861); str. 640. nn.

[3]) Srv. J. H. G. v. Justi: Staatswirtschaft (Lipsko, 1758), II., str. 511.

značen: vlády dokonce obávaly se nějakých nebezpečných následků z toho, přišla-li by takovýmto způsobem pravda o státním hospodářství ve známost veřejnou.

Avšak přece doba osvíceného absolutismu jest to u nás,[1]) jež prvnímu (ovšem z počátku tajnému) rozpočtu celkovému vzniknouti dá, aniž by snad bylo jeho sestavení finanční mizerií tak značně odůvodněno, jak tomu bylo ve Francii před velkou revolucí. Leč důvod byl v rozsahu a spletitosti státní činnosti hospodářské: bez plánu nedalo se dále pracovati, neznala se síla hospodářská státu, neznalo se, zda potřebné výdeje budou moci býti kryty z běžných příjmů, výpůjčky bylo nutno uzavírati ad hoc.

V době té byl budget tím, čím jest rozpočet pro hospodáře soukromého, t. j. byl ve státě pouhou normou správní.[2])

Nový princip vnikl však na kontinentě do tohoto předmětu, kdy zavedením soustavy konstituční rozpočet měl státi se prostředkem, jímž zastupitelstvo lidové na vedení hospodářské správy státní podíl bere, jí cestu, kudy bráti se má, předepisuje, i dodržení její pak kontroluje. Stanoveno totiž (při neujasněnosti pojmů při velkých převratech pochopitelné) vydávání rozpočtu ve formě zákona, jenž z předlohy vládou podané, sněmovnami přijaté i hlavou státu sankcionované vyšel.[3])

Předpis o takovémto stanovení rozpočtu byl buďto obligatorní, nebo bylo takovéto stanovení rozpočtu vysloveno ve výčtu kompetence zastupitelstva lidového, nebo i jinde takovým způsobem, že nemožnost jiného způsobu rozpočtu výslovně nebyla stanovena. Vše bylo upraveno co možná tak, aby vláda své moci nadužiti nemohla, jak bylo pochopitelně diktováno obavami před přemocí vlády: nebylo však vypomenuto případu, že by též zastupitelstvo lidové budget neprovedlo.[4]) Vidíme tedy, že vznikla otázka, čeho počíti, nepřijde-li budget k místu způsobem ústavním? Že se tak z různých důvodů, najmě z antagonismu vlády a parlamentu (neb i jeho části) státi může (třebas by poslední za nespravedlivé

---

[1]) Srv. v. Czörnig: Darstellung der Einrichtungen über Budget usw. (Vídeň, 1866) str. 1. nn.; Seidler: Budget und Budgetrecht im Staatshaushalte der constitutionellen Monarchie mit besonderer Rücksichtnahme auf das österreichische und deutsche Verfassungsrecht (Vídeň, 1885), str. 62. nn.

[2]) Nehledíme zde ovšem k poměrům anglickým dříve již cestou poněkud jinou se beroucím (srv. u Philippoviche n. u. m., str. 113. nn.), jejichž pouhé napodobování na kontinentě (jež se všeobecně předpokládá) není tak zcela pravdivé. Bližší srv. v uvedených spisech Seidlerově a Czörnigově; též Schulze-Gävernitz: Das preussische Staatsrecht (II. v., Lipsko, 1888), II., str. 211.; Herrm. Schulze: Das Finanzrecht der Reichs- und Landtage usw. (Grünh. čas. II.), str. 163. nn. a j.

[3]) K tomu n. př. G. Meyer: Der Begriff des Gesetzes usw. (Grünh. Ztschr. VIII), str. 6. nn.

[4]) Cf. n. př. Seidler, StHHE., str. 1073., Schulze-Gävernitz, n. u. m. II., str. 213.

bylo prohlašováno,[1]) vždyť není možné donucení),[2]) učí nejnovější historie až příliš.

Vedle toho vyskytla se však otázka jiná: což státi se má v tom případě, odchýlí-li se schválený budget od zákonů platně stanovených; může-li odepříti prostředků k výkonu zákonů platných; může-li se dotknouti práv nabytých? Vše to jsou otázky samé podstaty předmětu se týkající.

Podstata pak předmětu nebyla v literatuře nikterak nespornou. Jak Kaizl [3]) správně uvádí, byly zde především strany dvě: legisticky-hermeneutická vrcholící v posledních obecněji přijatých důsledcích ve vysvětlení budgetu, jakožto zákona formalního; a strana druhá dívající se na budget jakožto periodicky obnovované zmocnění vlády k vedení hospodářství státního. Jakkoli této teorii o zmocnění nemůžeme upříti duchaplnosti a zdánlivé souhlasnosti s principy konstitučními, nemůžeme přece popříti, že ona sama nemůže nám dáti nijakého vysvětlení o podstatě budgetu jako aktu, který cestou legislativní prováděn býti má. Vždyť z této teorie ani nemůže logicky nic jiného následovati, než konstatování parlamentarní zodpovědnosti vlády,[4]) jež má faktický význam, ovšem poměrů právních se nedotýkajíc.

Bude nám nutno obrátiti se k výkladu legistickému: tu pak nebudeme moci ani s Martitzem,[5]) Rümelinem [6]) a j. tvrditi, že jedná se zde o zákon ve vlastním a všeobecném slova smyslu; ani s Jellinkem,[7]) že jedná se tu o akt vázaného zákonodárství; aniž konečně se Schultze Gävernitzem,[8]) Labandem [9]) a některými jinými, že jedná se pouze o zákon formální.[10]) Spíše lze přisvědčiti

---

[1]) Srv. Seidler: Budg. u. Budg. R. zvl. str. 230. nn. a Jellinek, Ges. u. Vdng., str. 289.

[2]) Srv. Jellinek: Gesetz und Verordnung (Freiburg i./B. 1887), str. 290.

[3]) Kaizl: Finanční věda (Hustopeč, 1888), str. 58.

[4]) Eventualní (ne ve všech státech pojmově nutné) nutnosti odstoupení vlády, proti níž většina parlamentní (ev. po rozpuštění a nových volbách opětně) se projevila, ač proti tomu (bez udání důvodů) polemisuje Jellinek, Ges. u. Vdng, str. 289.

[5]) Tüb. Ztschr., XXXVI., str. 207. nn.

[6]) Emil Rümelin: Der Etat in seiner öffentlich-rechtlichen Bedeutung (Tüb. Ztschr. XLV.), soudí ovšem, že b. není »zákonem«, nýbrž »nařízením druhu nejgeneralnějšího« (str. 313.), a blíží se svými výsledky názorům u prvého zmíněným. Co do literatury sem spadající srv. ostatně také Pražákovy: Beiträge zum Budgetrecht und zur Lehre von den formellen Gesetzen (Laband's Archiv, II., 441. nn. a Právo ústavní, III. (2. v.) § 213).

[7]) Cit. spis Jellinkův (Ges. u. Vdng.), k čemuž také polemickou poznámku Pražákovu, Úst. pr. III., str. 220., pozn. 1.

[8]) Zvl. Preuss. St. R. II., str. 211. nn.

[9]) Zvl. Staatsrecht des D. R. (4. v.), sv. 2, str. 55. nn.; Finanzrecht des D. R. (Hirth's Annalen 1873), str. 405 nn.; Das Budgetrecht nach den Best. der Preuss Verfassungs-Urkunde u. n. s. (Berlin 1871). K tomu též Seydel v Krit. V. J. Sch. 1884, str. 394. nn. a Gierke v Grünh. VI., str. 221. nn.

[10]) Terminologie v. Stockmarova, srv. Schulze-Gävernitz, Preuss. St. R. II., str. 10., (však Sarwey u Marquardsena, Allg. Verw. R., str. 27.). Co do

Pražákovi,[1]) ač také G. Meyer a Jellinek[2]) na to již upozornili, že nejedná se při budgetu o nějakou podstatu jednotnou. Není pochyby, že nauka moderní jasně prokázala existenci formálních zákonů, jež neobsahují všeobecného rozkazu k poddaným státním se obracejícího, nýbrž konstatování, výklad, definici, nebo konečně pouhý rozkaz k orgánům — úřadům státním se vztahující, tedy předpis správní.[3]) Že budget ve svém shora uvedeném pojmu jest aktem správním, není pochyby, pokud pak nic jiného neobsahuje, než co v pojmu shora uvedeném naznačeno bylo, jest také zákonem formálním v celém rozsahu svém. Jakmile však obsahuje i jiné věci, upravuje rozmanité právní poměry ve státě ať způsobem specialního předpisu, ať normy všeobecné, jakmile zkrátka materielní obsah zákona v některém díle se vyskytne, není pochyby, že obsah tento pomocí postupu pro provedení budgetu předepsaného, jenž s tvořením legislačním totožný jest, materielním zákonem se stane. Z vlastnosti budgetu jako formálního zákona plyne, že všecky číslice v něm obsažené, nejsou bez zákonného předpisu nezměnitelny, jak při závěrce účetní u pojednání o případných differencích si vyložíme (jsouť začasté číselným vyjádřením očekávaného výsledku), že rovněž jím bez dalšího nemohou býti měněny nebo dokonce annulovány právní předpisy dosavadní a rušena práva nabytá, že konečně budget není nikterak již pojmem svým nutně výplodem téže formy činnosti státní, která zákony tvoří. Forma zákonná však zase ukazuje, že vláda nesmí se odchýliti od rozpočtu ústavně schváleného pod následky zodpovědnosti ministerské za zachování zákonů.

Není ovšem pochyby, že povolením budgetu dává parlament ve státech konstitučních svůj souhlas k tomu, aby hospodářské operace v něm naznačené ta která vláda provedla.

Rozsah práce toho nedovoluje, abych šíře pustil se do kritiky názorů, s nimiž se neshoduji, vyplývá ostatně tato celkem

---

velesporného předmětu toho odvolávám se mimo spisy již v tomto odstávci citované ještě na Seligmanna: Beiträge zur Lehre von Staatsgesetz und Staatsvertrag (Berl. a Lipsko, 1886); Gneista: Gesetz u. Budget a Budget u. Gesetz (k tomu Gumplowiczova recense v Grünh. Ztschr. VI., str. 790. nn.); G. Meyer: Der Begriff des Gesetzes und die rechtliche Natur des Staatshaushaltsetats (Grünh. Ztschr. VIII., str. 1. nn.); Zorn: Zu den Streitfragen über Gesetz und Verordnung nach deutschem Reichsstaatsrecht (Hirth's Annalen, 1885., str. 301. nn.); příslušné partie státního práva Arndtova i G. Meyerova; pro starší právo Pernice (říms. pr.); Eisele a Wendt (pr. obecné); také Starzyński: O t. zv. ustawodawstwie tymczasowem (Lvov 1883) a výtah v Oest. Ztschr. f. Verwaltg. 1882, čís. 49 až 51. atd.

[1]) Beiträge.

[2]) Jellinek n. u. m., G. Meyer: Lehrb. des Deutsch. Sttatsr. (4. vyd. Lipsko 1895), str. 643. nn.

[3]) Srv. též předchozí poznámku. Jinak ovšem charakter předpisu správního uznávají ovšem všichni spisovatelé, kteří nejsou přívrženci teorie zákonné. Základním jest zde názor Labandův.

z uvedeného; za to bude nám uvědomiti si jednotlivé důsledky, jichž z vyložené podstaty budgetu čerpati můžeme.

Především ovšem dlužno dle té které jednotlivé ústavy rozhodnouti, zdaž byla stanovena výslovně nebo jinak **povinnost**, aby rozpočet parlamentně byl projednán, nebylo-li by jí, jest patrno, že parlamentní projednání jest fakultativní. Jest pak přirozeno, že ty části budgetu, které by jinak materielním zákonem byly, bez dalšího cestou nařizovací supplovány býti nemohou. Leč obraťme se k jednotlivým případům:[1])

1. Budget byl povolen cestou ústavní, a to tak, že

a) obsahuje všecky položky, které podle platných zákonů a s patřičným zřetelem k právům nabytým tam náležejí: vláda jest povinna neodchylně rozpočtem se říditi pod následky zodpovědnosti.

b) neobsahuje všecky takovéto položky, a to:

α) položky příjmové, jež by tam podle platných zákonů přijíti měly (z daní, úplaty za prodaný majetek atp.), leč

αα) s dodatkem výslovné prominutí prohlašujícím: zde jest zákonné zrušení povinnosti na zákoně dřívějším založené, nastane tedy osvobození povinovaného.

ββ) formou pouhého přejití: tu vláda není oprávněna vybrati obnos dlužný (nárok státu zůstává), v journalech bylo by obnosy jeho provésti jako nedoplatky, i zůstaly by tam až do promlčení, leč až do uplynutí doby promlčení mohly by býti po opětném umístnění v budgetu dodatečně vybrány (ovšem nesměly by z nich býti počítány úroky z prodlení).

β) položky výdajové,

αα) jejichž dobývání cestě administrativní jest ponecháno: tu není vláda oprávněna poukázati je k výplatě, pokud nebudou nově v budgetu vyznačeny, a toto jest také možno bez dalšího jenom do promlčení.

ββ) jejichž dobývání se díti může cestou soudní: v tom případě bude vláda nucena vyhověti rozkazu soudnímu (již v důsledcích ideje právního státu, třeba by dle některých exekuce možna nebyla).

---

[1]) K těmto vývodům srv., což v tomto směru vykládá Deybeck ve spise citovaném; Seidler, Budg. u. Budgetr. hl. kap. VI, pak s. v. Staatshaushalts-Etat (St. W. B.) str. 1072. nn.; Laband, Staatsr. 4. hl. § 130.; Fzrecht, IV. kap.: Schulze-Gävernitz, Pr. St. R., II. str. 214. nn.; G. Meyer, Begriff des Gesetzes, str. 6. nn.; St. R., str. 648. nn; Rümelin, Etat, zvl. str. 304 nn.; Ulbrich (u Marquardsena), Oesterr. St. R., str. 146. nn.; v. Heckel u Elstera, s. v. »Budget u. Budgetrecht«; Fricker, Steuerverwilligg a též Tüb. Ztschr. 1861. str. 285. nn. (co do württemberských poměrů starších); Jellinek, Ges ü. Vdng., str. 276. nn. (k tomu Brie-ova Kritika v Arch. f. öff. R., 1889., str. 1. nn.) atd.

V obou případech modifikace nastaly by materielně právním ustanovením v budgetu se nalézajícím (jež by mělo moc konstitutivní).

c) obsahuje položky ve stávajících předpisech nebo právech nabytých neodůvodněné. K tomu, aby tyto položky vládou realisovány býti mohly, třeba jest ustanovení materielně právního, jehož rozsah jest ovšem podle okolností případu různý.

2. Budget vůbec povolen nebyl cestou ústavní, a to:

a) Výslovným zamítnutím: toto jest projevem nedůvěry k vládě a ovšem zamítnutím veškerých materielně právních předpisů dotýčné předlohy vládní (co do části formalní srv. níže).

b) Neprojednáním, zde pak dlužno lišiti dva případy:

α) buďto vláda neprojednání zavinila (nepodavši v čas předlohy, nedavši svolati v čas sněmovnu, předkládajíc rozpočet patrně nepřijatelný), tu pak budiž stihána dle předpisů o svojí zodpovědnosti.

β) nebo není to vinou vlády; tu stíhá vina buď parlament, nebo hlavu státu, kteřížto faktorové však k zodpovědnosti voláni býti nemohou (ovšem byl by myslitelný i případ, že vina nikoho nestíhá; tak v době zmatků válečných).

Nepřijde-li k místu rozpočet cestou ústavní, není tím již řečeno, že má se přestati s veškerou činností hospodářskou, což by znamenalo negaci státní [1]) a nevyhovovalo by zajisté právu účelnému. Není tím také řečeno, že má býti vládnuto bez rozpočtu, což jest při nynějším rozsahu státního hospodářství nemožné.[2]) Nelze také bez dalšího tvrditi jak Laband [3]) činí, ze zůstane v platnosti rozpočet dřívější, neboť platnost jeho jest výslovným terminem ad quem obmezena.

Především dlužno v takových případech míti na zřeteli, zda zákon neustanovuje čehosi pro takovéto případy; teprvé tam, kde takových ustanovení není, nebo kde nedostačují pro všechny případy, budiž rozpočet sdělán samým zodpovědným orgánem hospodařícím, tedy vládou (zdali učiní se tak zv. nařízením z nouze, jest lhostejno, leč superfluum), za šetření právního stavu trvajícího (právních předpisů i nabytých práv; nesmí zejména býti odepřeno prostředků k výkonu platného zákona nutných), při čemž dle okolností nedosti opatrné, resp. nedosti korrektní chování vlády následky zodpovědnosti ssebou přinésti může, kterých

[1]) Meyer, St. R., str. 656.
[2]) Jellinek, Ges. u. Vdng., str. 292. »... eine budgetlose Wirtschaft wäre gleichbedeutend mit einer kopflosen«.
[3]) N. u. m., k tomu též Schulze-Gävernitz, Pr. St. R. II. str. 219.

z valné části parlamentárním schválením zbavena jest.[1]) Ostatně může býti v této příčině parlamentem na vládě průkaz korrektnosti postupu žádán.

Zásady pro ten případ, že by rozpočet byl opozděně projednán, lze z předchozího snadno vyvoditi.

Z řečeného bude lze také vyvoditi, že ve případech odchylek od budgetu stanoveného, jež během času nutnými se ukáží, bude vláda nucena opatřiti sobě t. zv. kreditů dodatečných, a to ovšem bude zde zase v prvé řadě zřetel vzíti k »cestě zákonodárné« (ve formalním slova toho smyslu), toho zejména bude třeba v případech nutných výdajů v rozpočtu prvotním neobsažených. Jest ovšem jisto, že v mezích shora vytčených vládě volno bude ve případech těch, kdy »cesta zákonodárná« dodržeti se nedala resp. dodržána nebyla, dle konsequencí shora vytčených zásad pro sestavení budgetu vůbec postupovati. Jest ovšem přirozeno, že ani v těchto případech není jí volno přes hranice kompetence co do moci nařizovací postupovati a tudíž na př. kreditními operacemi samostatně úhradu si opatřiti. Výminku jakous tvoří ovšem případy nouze, pokud v oboru veřejného práva se vyskytují, o čemž pojednávati však rámec práce této by přesahovalo.

Hledíc k výše řečenému vyplývá však také zřejmě, že odchylky od budgetu za zodpovědnosti vlády s výhradou schválení účtu konečného (indemnity) mohou také býti provedeny, jakž o tom při nauce o konečném účtu budeme míti příležitost promluviti.

V téže souvislosti bude nám také zmíniti se o přípustnosti virementů, t. j. krytí některých položek, jichž kredit povolený překročen byl, z úspor na položkách jiných, arciť beze překročení celkové summy budgetní.

Vyvinuté zde zásady začasté najdou také svého vyjádření v zákonech finančních (srv. vzor cislajtanského zákona finančního a rozpočtu).

Se stanoviska státohospodářského důležit jest názor v moderní doktrině se vyvinuvší,[2]) že státní rozpočet má obsahovati nejenom čistou summu příjmů z toho kterého odvětví plynoucích, nýbrž skutečně přijaté obnosy i vydané náklady, jež výnos zmenšují, a korrespondentně má býti zařízen i při výdajích, zkrátka,

---

[1]) Většina spisovatelů přikládá tento význam parlamentarnímu schválení rozpočtu, může pak také přijat býti výklad tento (zmocnění) s tou ovšem modifikací, že to ještě nepraejudikuje zásadám pro zkoumání účtu konečného platným (srv. níže).

[2]) K těmto výkladům zvl. Seidler, Budg. u. B. R. (passim), příslušné partie finanční vědy Wagnerovy a v. Steinovy, pak Ad. Wagner: Die Ordnung der Finanzwirtschaft und der öffentliche Kredit (X. část fin. vědy ve sv. III. 1. Schönbergovy příruční knihy, 4. vyd.), zejm. str. 757 nn.

že má se předpokládati nikoliv netto-, nýbrž brutto-budget. Také praxe moderní k požadavku tomu v celku se připojila, a to především z toho důvodu, že již řádné hospodářství ssebou přináší nutnost evidence veškerých příjmů i výdejů a vůbec veškero nakládání majetkem státním; jest to na př. zajisté stejná výdejová operace, platím-li úřednictvu kontrolu nad správným prováděním nějakého předpisu berního vykonávajícímu, jako platím-li služné jinému druhu státních zřízenců. Také ovšem byl to požadavek doby, z níž většina moderních ústav svůj původ má, aby kontrole rozpočtem vykonávané nižádná část hospodářství státního se nevymykala, kterýž požadavek ovšem hojným zneužíváním ve případech systemu budgetu čistého jen mohl býti posílen.

Jiná otázka sem spadající jest otázka jednotnosti budgetu.[1]) Není pochyby, že zobrazení veškerého hospodářství státního v jednom rozpočtu přehlednosti i kontrole hospodářských sil státních i jejich rovnoměrného upotřebení jest na prospěch, nelze však také pro specialní případy a limine zamítati rozpočty vedlejší ovšem v mezích A. Wagnerem stanovených.

Konečně bude na tomto místě zmíniti se o době, pro kterou rozpočet sděláván býti má, i o tom, jak dlouho kreditů jednou povolených použito býti může.[2]) Není pochyby, že příliš krátká doba rozpočtová, zejména při stationárných poměrech státohospodářských jest zbytečným obtěžováním toho, kdož rozpočet sestavovati i projednávati má, nepřinášejíc ssebou nižádných patrných prospěchů. Jest však zase neméně jisto, že příliš dlouhé období budgetní pro nemožnost předvídání všech budoucích případů vede k nekongruenci stanoveného budgetu s poměry se vyvinuvšími, a přivádí v periodě počáteční k nemírnému spoření, a ke konci budgetního období k nemírným výdajům, jimiž kredity nepoužité vyčerpány býti mají. Že pak zvláště tehdy, kdy hospodářské poměry státní hojným změnám jsou podrobeny, příliš dlouhé periody budgetní jsou škodlivy, jest zřejmo. Nedá se ovšem nějak schematicky stanoviti období pro všechny státy i doby vhodné, možno však celkem říci, že ve větších státech evropských budgetní období jednoroční se osvědčilo. Zda tento rok s rokem občanským shodovati se má, čili nic, jest ovšem také podle konkretních poměrů toho kterého státu rozhodnouti.[3])

Poněkud rozmanitěji vypadá věc s otázkou doby upotřebení kreditů povolených. Ihned můžeme podotknouti, že neobmezené doby jejich upotřebení praxe nezná, a také to bylo by pojmu pouhého rozpočtu cizí. Celkem pak možno zase také říci, že bez-

---

[1]) Sem zvl. Wagner, F. W., str. 221. nn.
[2]) Některé praktické pokyny u Deybecka i Czörniga.
[3]) Kritické poznámky k jednotlivým státům evropským u Czörniga l. c.

výminečně nutné upotřebení kreditu pouze v periodě budgetní a propadnutí jeho po jejím uplynutí také se nepraktikuje. Celkem hlavně dva směry mohli bychom uvésti:

a) Rozpočet, při němž zásadně dovoleno jest kreditů jednou povolených použíti také ještě po určitou řadu budgetních období pořád následujících (typický systém francouzský).[3])

b) Rozpočet, kde zásadně má býti kreditů upotřebeno jenom v období budgetním, avšak jsou přípustny výminky (typ rozpočet cislajtanský).

Prvý případ nutně ssebou přináší nemožnost okamžitého přehledu úplného po stavu věcí koncem budgetní periody, ač ovšem zase provedení rozpočtu jednou povoleného spíše zabezpečuje, moha ještě provésti na jeho účet (»službu«; něm. Dienst; franc. service) operace, jež povoleny byvše rozpočtem v jeho období z jakýchkoli důvodů realisace nedošly. Trvá však vždy dobu delší, než účty periody uplynulé definitivně uzavříti možno i jako celek přezkoumati.

Ve druhém případě toho není, ač někdy pro zmíněné případy výminečné k podobným operacím dlužno sahnouti, jak výše bylo pověděno. Leč i tomu vyhýbají se některé rozpočty tím, že přijmou do zákona finančního ustanovení, podle něhož kredity nepropadlé eo ipso do příštího rozpočtu zařaditi jest a tak zaúčtovati, jako by v něm hned prvotně byly povoleny bývaly.

Přechodním tvarem možno nazvati system takový, kdy jen ještě krátkou dobu po uplynutí období budgetního lze realisovati dodatečně účiny na účet období uplynulého.

System druhý jest theoreticky nejsprávnější, v praxi možno vytýkati mu snad jen tu vadu, že působí snahu po co možná úplném vyčerpání kreditů ke konci období budgetního. Leč dá se jistě tomu zabrániti rozumně zařízeným užíváním výminečných kreditů s delší platností. Že by hospodaření zůstatky při tomto druhu rozpočtu nějakých vážnějších obtíží působilo, nedá se tvrditi.

Pokud dělení rozpočtu na řádný a mimořádný se dotýče, souvisí toto se všeobecným způsobem dělení příjmů i výdajů na řádné a mimořádné, s tak různých hledisk theorií i praxí řešeným, a není možno na tomto místě blíže jeho se dotknouti.

Podavše sobě takto přehledný obraz otázek v právu budgetním se vyskytujících můžeme se obrátiti ke stručnému vylíčení konkretních poměrů rakouských. Pomůckou jest formulář cislajtanského zákona finančního a rozpočtu (vzor *K*).

---

[3]) U Czörniga, l. c. str. 82. nn.; pak v. Hock: die Finanzverwaltung Frankreichs a tam citovaná literatura. Též (pro povahu státopr.) Eugène Pierre: Traité de droit politique électoral et parlamentaire (Paříž, 1893), str. 504. nn.

Vzor *K.*

Formulář finančního zákona a rozpočtu pro království a země na říšské radě zastoupené.[1])

Finanční zákon pro rok 1904.

Se souhlasem obou sněmoven rady říšské vidí se Mi nařížditi, jak následuje:

Čl. I. Veškeré státní výdaje stanoveny jsou pro rok *1904* summou *1.734,771.291* K.

Čl. II. Zvláštní použití a summy etatní pro jednotlivá odvětví správní povolené obsahuje prvý díl následujícího rozpočtu státního. Kreditů povolených podle jednotlivých kapitol, titulů, paragrafů a pododdělení paragrafů ciferně oddělených tohoto rozpočtu státního smí býti použito jenom k účelům v dotyčných kapitolách, titulech, paragrafech a pododděleních paragrafů naznačeným, a to odděleně pro potřebu řádnou (ať s jednoroční nebo dvouletou dobou upotřebení) a pro mimořádnou.

Čl. III. Ke krytí státních výdajů ve čl. I. povolených určují se příjmy na daních přímých a dávkách nepřímých i ostatních státních odvětvích příjmových summou *1.737,509.991* K stanovené.

Čl. IV. Aby dosaženo bylo summy státních příjmů ve čl. III. stanovené, buďtež daně přímé i dávky nepřímé podle platných (»bestehenden«) předpisů vybírány.

Čl. V. Ke krytí kapitálů všeobecného dluhu státního během r. *1904.* splatných mohou u provedení §u 2. zákona ze dne 24. prosince 1867 ř. z. čís. 3. ex. 1868 resp. zákona ze dne 16. února 1903 ř. z. čís. 37. vydány býti obligace jednotného dluhu rentového zákonem ze dne 20. června 1868 ř. z. čís. 66. utvořeného, resp. rentového dluhu na základě zákona ze dne 16. února 1903 ř. z. čís. 37. na jejich místo vstoupivšího, daně prostého, čtyřmi ze sta zúrokovaného a na měnu korunovou znějícího, a to v takovém obnosu, který podle státního rozpočtu k zaplacení oněch kapitálů potřebným se jeví.

Dle toho budiž ihned takových obligací v obnosu *26,663.900* K vyhotoveno a finančnímu ministru odevzdáno.

Čl. VI. Výdajové kredity pro rok *1904* povolené a koncem jeho buď vůbec nebo aspoň ne zúplna vyčerpané propadají koncem prosince *1904.*

---

[1]) Podle vlád. předlohy čís. 1906. příloh ke stenografickým protokolům rak. sněm. poslanecké (XVII. zased. 1903).

Z tohoto ustanovení jsou vyjmuty ony obnosy, které určeny jsou ke krytí stálých platů (stehender Bezüge), jako: služné, pense, atd., nebo k uhražení takových plnění, která na nějakém titulu právním spočívají, jako úroky dluhu státního atd.; těchto obnosů může býti použito až do uplynutí lhůty promlčecí.

Rovněž jsou z hořejšího ustanovení vyjmuty všechny kredity mimořádné, jakož i ony řádné, pro které povolena jest v prvním díle následujícího rozpočtu doba upotřebení až do konce prosince r. *1905*; s těmi však jest, pokud by jich v roce *1904* nebylo užito, tak naložiti, jako by v rozpočtu roku *1905* byly povoleny bývaly, a jest je tudíž také na službu (Dienst = franc. a belg. »service«) tohoto poslednějšího roku zaúčtovati.

Čl. VII. V následujícím uvedené kredity (obnosy) mohou ještě až do konce prosince *1904* užity býti, a jest s těmito kredity (obnosy), pokud jich až do konce roku *1903* nebylo použito, tak nakládati, jako kdyby v rozpočtu roku *1904* byly povoleny bývaly.

A. V etatu ministerstva vnitra.[1])

. . . .

52. Zákonem finančním pro rok *1902* pod titulem 5. § 10. pol. 1. jakožto státní příspěvek k útratám spojeným s vydlážděním průběžné trati slavkovské silnice říšské městem Hodonínem povolený kredit v obnosu . . . . *21.500* K.

. . . .

72. Kredit zákonem finančním pro rok *1895* pod titulem 6. § 8. pol. 1. na regulaci vltavskou povolený a císařským nařízením ze dne 29. června 1903 ř. z. čís. 139. až do konce prosince 1903 prodloužený v obnosu *420.000* zlatých nebo . . . . *840.000* K.

. . . .

B. V etatu ministerstva kultu a vyučování.

. . . .

8. Kredit finančním zákonem pro rok *1897* pod titulem 10. § 7. na restaurování kostela svatováclavského v Praze jakožto 1. splátka povolený a císařským nařízením ze dne 29. června 1903 ř. z. čís. 139.

[1]) Pokud dat konkretních bylo použito, byla vzata z citovaného návrhu finančního zákona pro rok 1904 a jsou proloženým písmem naznačena. Není v interessu věci, abychom všechna data v pododděleních čl. VII. opakovali, spokojíme se s uvedením pododdělení a případů typických.

až do konce prosince 1903 prodloužený per *5000* zl. nebo . . . . *10.000* K.

. . . .

C. V etatu ministerstva financí.

. . . .

D. V etatu ministerstva obchodu.

. . . .

E. V etatu ministerstva železničního.

. . . .

F. V etatu ministerstva orby.

. . . .

G. V etatu ministerstva spravedlnosti.

. . . .

H. Obnosy v §u 5. zákona ze dne 22. prosince 1901 ř. z. čís. 210. zmíněné a císařským nařízením ze dne 29. června 1903 ř. z. čís. 139. až do konce prosince 1903 prodloužené.

I. Ony obnosy, pro které v návrhu zákona o povolení úvěrů dodatečných k státnímu rozpočtu pro rok 1902 na základě Nejvyššího rozhodnutí sněmovně poslanecké rady říšské předloženém, doba upotřebení více než jednoroční vyznačena jest.

. . . .

Čl. VIII. (Zmocnění finančního ministra, aby v období budgetním bez zmocnění zvláštního jen na dodatečné ospravedlnění prodávati a zavazovati mohl státní nemovitosti až do určitých obnosů.)

Čl. IX. O použití případných přebytků hospodářských r. 1904 jest, pokud se jich k umoření kapitálů dluhu státního neupotřebí, říšské radě nejdéle do konce roku 1905 předlohu zákona podati.

Čl. X. Výkonem tohoto zákona, který dnem prohlášení působnosti nabývá, pověřen jest Můj ministr financí.

* * *

Státní rozpočet pro království a země

Díl prvý:

Kapitola	Titul	Paragraf	Státni výdaje	Výdaje na rok *1904*				Státní rozpočet pro rok 1903
				řádné		mimoř.	Summa	
				upotřebitelné do konce prosince				
				1904	1905	1905		
				v korunách				
. . .	.	.	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .
5.			V. *Rada ministerská a správní soud.*					
	1.		Ministerská rada:					
		1.	Praesidium rady minist. .	438.449	. . . . . .	. . . .	438.449	428.632
		2.	Fond disposiční	200.000	. . . . . .	. . . .	200.000	200.000
		3.	Útraty officiel. časopisů .	1,619.350	. . . . . .	. . . .	1,619.350	1,483.100
		5.	Telegrafická kancelář korrespondenční . . .	514.310	. . . . . .	. . . .	514.310	369.570
			Summa (titul 1., §§ 1.-4.)	2,772.109	. . . . . .	. . . .	2,772.109	2,508.302
	2.		Správní soud	727.467	. . . . . .	. . . .	727.467	706.056
			Celková summa (kapit. 5., titul 1. a 2.)	3,499.576	. . . . . .	. . . .	3,499.576	3,214.358
6.			VI. *Příspěvky k nákladu na společné záležitosti.*					
	1.		Přebytky důchodku celního	99,800.400	. . . . . .	. . . .	99,800.400	99,531.000
	2.		Quotový příspěvek ke krytí společ. výdajů .	. . . . . .	166.101.616	. . . .	166,101.616	166,101.616
	3.		Příspěvková quota k mimořádné potřebě vojenské pro potřebu sborů v Bosně a Hercegovině, pak v obvodu Limském stationovaných	. . . . . .	. . . . . .	5,125.984	5,125.984	5,125.984
			Celková summa (kapit. 6., titul 1.—2.)	99,800.400	166,101.616	5,125.984	271,028.000	270,758.600
. . .	.	.	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .
9.			IX. *Ministerstvo kultu a vyučování.* *A.* Centrala.					
. . .	.	.	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .
9.	8.		Výdaje pro účely umělecké a archaeologické:					
. . .	.	.	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .
			b) pro účely archaeolog.:					
. . .	.	.	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .
9.	8.	8.	Konservování a restaurace starých památek stavebních a uměleck.	1.500	24.000	. . . .	25.500	24 000
			Subvence a dotace:					
			Horní Rakousy	. . . . . .	. . . . . .	45.000	45.500	20.000
			. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .
			Čechy	. . . . . .	. . . . . .	96.000	96.000	74.000
. . .	.	.	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .

na říšské radě zastoupené na rok 1904.[1]

Potřeba.

Kapitola	Titul	Paragraf	Státní výdaje	Výdaje na rok *1904* řádné upotřebitelné do konce prosince 1904	1905	mimoř. 1905	Summa	Státní rozpočet pro rok 1903
				v korunách				
			Rekapitulace.					
1.			I. Nejvyšší dvůr . .	11,300.000	. . . . . .	. . . .	11,300.000	11,300.000
2.			II. Kabinetní kancelář Jeho Veličenstva .	181.186	. . . . . .	. . . .	181.186	180.835
3.			III. Říšská rada . . .	3,010.108	. . . . . .	125.810	3,135.918	2,802.800
4.			IV. Říšský soud . . .	53.124	. . . . . .	. . . .	53.124	50.724
5.			V. Ministerská rada a správní soud . . .	3,499.576	. . . . . .	. . . .	3,499.576	3,214.358
6.			VI. Příspěvek k nákladům společn. záléž.	99,800.400	166,101.616	5,125.984	271,028.000	270,758.600
7.			VII. Ministerstvo vnitra	58,996.855	500.000	13,858.863	73,355.718	70,309.061
8.			VIII. Min. zem. obrany	2,354.576	61,119.748	132.600	63,606.924	62,165.906
9.			IX. Ministerstvo kultu a vyučování . . .	75,546.918	2,439.127	6,604.372	84,5[illegible]0.417	81,326.562
10. až 25.			X. Minist. financí . .	218,876.888	42,827.020	5,109.833	[illegible]66,813.741	280,777.759
26.			XI. Minist. obchodu .	128,861.480	834.500	8,568.990	138,264.970	134,310.860
27.			XII. Minist. železnic .	242,320.790	. . . . . .	6,056.350	248,377.140	243,388.810
28.			XIII. Ministerstvo orby	35,377.542	5,562.338	7,779.282	48,719.162	50,369.368
29.			XIV. Min. spravedlnosti	70,075.571	. . . . . .	4,833.832	74,909.403	72,326.691
30.			XV. Nejvyš. dvůr účet.	509.000	. . . . . .	. . . .	509.000	474.760
31.			XVI. Pensijní etat . . .	68,566.168	. . . . . .	. . . .	68 566.168	66,538.403
32. a 33.			XVII. Subvence a dotace	464.000	7,720.000	10,151.200	18,335.200	19,052.110
34.			XVIII. Státní dluh . . .	355,609.288	2,338.000	. . . .	357,947.288	359,207.624
35.			XIX. Správa dluhu stát.	1,097.830	. . . . . .	480.526	1,578.356	1,677.026
			Celková summa potřeby	1.376,501.300	289,442.349	68,827.642	1.734,771.291	1.730,232.257

[1]) Data číselná vzata jsou z citované předlohy. S účelem této ukázky ovšem by se neshodovalo podati celý rozpočet, stačí některé ukázky a rekapitulace.

Státního rozpočtu díl druhý: Úhrada.

Kapitola	Titul	Paragraf	Státní příjmy	Příjmy pro rok 1904 řádné	Příjmy pro rok 1904 mimořádné	Příjmy pro rok 1904 summa	Státní rozpočet pro r. 1903
				v korunách			
. .	.	.	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
9.			IX. *Ministerstvo kultu a vyučování.*				
			A. Centrala.				
	1.		Centralní vedení	600	. . . . . .	600	600
	2.		Školní dozor	50	. . . . . .	50	50
	3.		Statistická kommisse ústřední . .	10.700	. . . . . .	10.700	10.[illegible]50
	4.		Geologický ústav říšský	9.200	1.100	10.300	10.100
	5.		Centralní ústav pro meteorologii a zemský magnetismus	12.900	. . . . . .	12.900	12.900
	6.		Příjmy pro účely umělecké a archaeologické:				
			a) Příjmy pro účely umělecké:				
		1.	Akad. výtvarných umění ve Vídni	8.470	. . . . . .	8.470	8.520
		2.	Akademie umění v Praze	18.280	. . . . . .	18.280	18.[illegible]80
		3.	Akademie umění v Krakově . . .	900	. . . . . .	900	750
			b) Příjmy pro účely archaeologické:				
		4.	Přímoří	1.200	. . . . . .	1.200	1.200
			Astronomicko-meteorologická observatoř v Terstu	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	*) 1.200
			Summa (Titul 1.—6.) . . .	62.300	1.100	63.400	64.350
. .	.	.	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
			Rekapitulace.				
1.			I. Nejvyšší dvůr	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
2.			II. Kabinetní kancelář Jeho Veličenstva	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
3.			III. Říšská rada	. . . . . .	5.000	5.000	. . . . . .
4.			IV. Říšský soud	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
5.			V. Rada min a soud správní .	2,062.780	. . . . . .	2,062.780	1,826.470
6.			VI Společné záležitosti	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
7.			VII. Ministerstvo vnitra	2,745.944	160.811	2,906.755	2,965.475
8.			VIII. Ministerstvo zemské obrany	989.248	. . . . . .	989.248	947.646
9.			IX. Ministerstvo kultu a vyučování	14,364.993	194.834	14,559.827	14,527.665
10. až 25.			X. Ministerstvo financí	1.214,390.809	11,757.560	1.226,148.369	1.217,735.248
26.			XI. Ministerstvo obchodu . . .	135,260.940	132.870	135,393.810	133,868.640
27.			XII. Ministerstvo železnic . . .	284,288.980	566.320	284,855.300	283,740.380
28.			XIII. Ministerstvo orby	34,917.418	12.500	34,929.918	39,09[illegible].751
29.			XIV. Ministerstvo spravedlnosti .	2,632.530	8.000	2,640.530	2,624.288
30.			XV. Nejvyšší dvůr účetní . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
31.			XVI. Etat pensijní	3,806.760	. . . . . .	3,806.760	3,274.746
32. a 33.			XVII. Subvence a dotace	325.000	862.000	1,187.500	1,179.300
34.			XVIII. Státní dluh	1,111.412	26,491.282	27,602.694	27,966.975
35.			XIX. Správa státního dluhu . . .	21.500	. . . . . .	21.500	21.500
36.			XX. Příjmy z prodeje nemovitého majetku státního	. . . . . .	400.000	400.000	880.000
			Celková summa úhrady . . .	1.696.918.314	40,591.677	1.737,509.991	1.730,650.084

*) Na rok 1904 praeliminována v kapitole 26. titul 10. § 2.

Co do formy rozpočtu říše ústřední nelze nic zvláštního říci, jest ovšem značně jednodušší, než rozpočet jednotlivých polovic říše.

Podkladem pro rakouskou (cislajtanskou) úpravu právní jest § 11. lit. *c)* zákl. zák. stát. o zastupitelstvu říše ze dne 21. prosince 1867 ř. z. čís. 141., jenž uvádí jakožto spadající do kompetence říšské rady: »Die Feststellung der Voranschläge des Staatshaushaltes und insbesondere die jährliche Bewilligung der einzuhebenden Steuern, Abgaben und Gefälle; die Prüfung der Staatsrechnungsabschlüsse und Resultate der Finanzgebarung, die Ertheilung des Absolutoriums; die Aufnahme neuer Anlehen, Convertirung der bestehenden Staatsschulden, die Veräusserung, Umwandlung und Belastung des unbeweglichen Staatsvermögens, die Gesetzgebung über Monopole und Regalien und überhaupt alle Finanzangelegenheiten, welche den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern gemeinsam sind.«

Jak patrno, smíseno v tomto ustanovení mnoho, zůstává však základním, že budget i povolování daní[1]) pro stát předlitavský říšské radě jest vyhraženo. Zákonodárství jenom o kompetenci se zmiňuje: nepředpokládá ani jiný možný způsob ustavení budgetu; podobně nazírají na věc i § 1. lit. *c*) rak. zákona ze dne 21. prosince 1867 ř. z. čís. 146. a § 40. nn. uherského čl. zák XII. z r. 1867 co do rozpočtu společného, jehož projednání delegacím jest přikázáno.[2]) Dle toho ovšem předkládán jest sněmovnám i delegacím rozpočet: není však v ústavě naší učiněno opatření pro případ, že by rozpočet projednán resp. povolen nebyl. Zde nastane tedy působnost oněch zásad všeobecných, na něž jsme z počátku upozornili. Pokud děje se pak vyhlášení rozpočtových nařízení způsobem císařského nařízení s mocí zákona, možno říci, že děje se tak jenom z toho důvodu, aby formě zákonné co nejvíce bylo se přiblíženo, nelze však tvrditi, že by vždy byly materielně všecky podmínky splněny, za nichž císařské nařízení s provisorní mocí zákona vydáno býti smí: bylo by snad opatrnějším, vydávati podobný rozpočet pouhým nařízením ministerským. Schvalování rozpočtu za dobu prošlou ex post nemá dobrého významu, a zajisté stačí schválení účtu konečného, jemuž podkladem byl rozpočet exekutivou sestavený. Takové schvalování rozpočtu ex post mohlo by míti jenom význam formální.

---

[1]) Pokud v něm jest obsaženo, o historickém i pojmovém důvodu lišení obou těchto věcí srv. Pražák, Pr. úst., III. str. 222. nn., kde zvláště pojednává o t. zv. zákonu finančním a o povolování daní a dávek.

[2]) Co do sporných otázek, na kolik quota náleží do rozpočtu států dílčích a jak dalece zde mohou ji zkoumati tyto dílčí státy, srv. Pražák, Pr. úst., IV. str. 111. nn. Pro nás podá se její řešení dalším vedením konsequencí ze zásad na počátku tohoto oddělení pronesených.

Budget náš, společný i cislajtanský, jest bruttobudget, jest také zásadně hlavním a jediným budgetem státním: jen řídkou výminkou vyskytuje se tvoření budgetů vedlejších, specialních (n. př. pro fond pokut důchodkových). Při budgetu cestou ústavní k místu přišlém jest ovšem (viz čl. II. form. zák. fin.) nepochybno, že virementy nejsou přípustny, leda na dodatečné ospravedlnění; při budgetu ministerstvem stanoveném vůbec a ovšem i uvnitř nejmenších oddělení, o nichž bylo se usnášeno při budgetu ústavně provedeném, jsou virementy možné, ovšem jen se schválením toho organu, který tu kterou položku v tom kterém tvaru byl fixoval, jakž shoduje se se zásadami v následujícím oddělení vyvozovanými.

Sestavování rozpočtu děje se u nás jak i u jiných států postupem a minori ad maius, od instance nižší k vyšší.[1])

Nejnižší organy hospodářské podají své výkazy organům druhé instance (z pravidla zemským), jejichž oddělení účetní v souhlase s administrativními podle určitých schemat rubrikových příslušné položky sestaví. Tyto rozpočty dílčí jdou pak k úřadu centralnímu, jenž z nich sestaví jediný rozpočet pro obor svůj. Tento rozpočet předá se však dříve ministru financí, jakožto hlavnímu opatřovateli úhrady, kterýž se svého stanoviska rozpočet zkoumá i začasté s ostatními ressorty ujednává, jakým způsobem by poměrné rozdělení příjmů státních na ně provedeno býti mohlo dle potřeby se jevící i rozsahu a důležitosti agendy; při tom ovšem není oprávněn o své újmě na předložených rozpočtech čehos měniti. Když pak případné neshody byly urovnány a rozpočet v jeden celek sestaven, podán bývá v redakci poslední ministrem financí opatřené sborům zastupitelským.

Vyhlášení rozpočtu cislajtanského děje se v říšském zákonníku, pro rozpočet říše ústřední podobného zařízení nemáme.

Za účelem správného hospodaření kredity, jest povinen každý úřad poukazovací vésti je, pokud jeho se týkají, v evidenci a zaříditi svoje poukazy tak, aby svými summami pohybovaly se uvnitř poukazů těchto: jak již bylo poukázáno, valná část působnosti oddělení účetních právě na evidenci a souhlas hospodaření s kredity se vztahuje.

V mezích z počátku vylíčených jest i u nás ve věcech budgetních místa pro ministerskou obžalobu. Jest ovšem u nás patrno, že při ministerstvu říšském pro nedostatek prováděcího předpisu příslušné ustanovení vůbec jenom na papíře se nachází, tak i ovšem při ministerstvu předlitavském pro vážné nedostatky zákona ze

---

[1]) Nač správně ukazuje v. Huene s. v. »Staatshaushalt« na str. 311 V. dílu Bruder-Bachemova »Staatslexika« (Freibug i./B. 1897).

dne 25. července 1867 ř. z. čís. 101.[1]) valného významu nemá: zůstane i zde konečně pouze právní vědomí, jež správnost zabezpečuje, jakož i po příp. zodpovědnost politická.

Ad II. Tím byli bychom došli k závěrce účetní, jež při vyslovené zodpovědnosti ministerské za dodržení budgetu — pokud cestou ústavní k místu přišel — jest korrelatem jejím; leč ani ve případech, kdy budget pouze nařizovací cestou byl upraven, není bez důležitosti, prokazujíc jednak ve všech případech, zda úřady výkonné vskutku držely se v mezích budgetem a povinností řádného hospodaření jim vytčených, jednak jsouc podkladem pro udělení absolutoria za hospodaření v době bezústavného rozpočtu provedené. Tu bude pak jednak potřebí organu, který by dostatečně byl neodvislý, aby zkoumati mohl způsob hospodaření veškeré administrativy, který by měl dostatečnou qualifikaci odbornou a jemuž vše účtování o hospodářství státním bylo by přístupno. Takovým organem bývá nejvyšší dvůr účetní, o němž se stanoviska všeobecného i co do zařízení rakouského (i pro říši ústřední) již shora na str. 30. nn. a 36. nn. bylo vyloženo.

Leč ovšem nejvyšší dvůr účetní nemůže býti nižádnou instancí nějakým právem koërcičním vůči organům kontrolovaným nadanou: nastupuje tedy ve státech absolutistických ještě udělení absolutoria na základě konečného účtu samým panovníkem, ve státech se zastupitelstvy lidovými pak zpravidla projednání konečného účtu státního ve sborech zastupitelských. Těmto činitelům přísluší, aby zkoumali, zdali položky vykázané jsou účelné, hospodářské i zvláště zdali jsou v souhlasu s rozpočtem ev. povoleným, resp. též, zda jsou s dostatek odůvodněny buď potřebou státní nebo právním předpisem, jedná-li se o položky beze schválení učiněné, či jinak, než bylo povoleno, provedené. Vedle toho jest ovšem také zkoumati, zdali a pokud vysvětlivky exekutivou podané difference v očekávaných číslech rozpočtu a výsledkových číslech účtu konečného mohou objasniti. Sbor zastupitelský i panovník nejsou ovšem zpravidla vázáni nějakým řádem, dle něhož by projednání účtu konečného díti se mělo, a mohou zkoumání svému podrobiti kteroukoliv část jeho i kterýkoliv detail. Jako pomůcka, jíž právo toto sněmovny nabývá významu důtklivějšího, má působiti zmíněný předpis o zodpovědnosti ministerské a jak ji k místu přiváděti, jakož i faktická možnost zodpovědnosti parlamentarní: znamenáť neschválení účtu konečného jako i rozpočtu (třebas by zde současně nebylo jednáno o žalobě na ministerstvo) zajisté votum nedůvěry vládě. Za to však neshledáváme zpravidla v ústavách ni-

---

[1]) Srv. Pražák, Pr. úst., III. §§ 247.; pak anon. článek: Zwei Fragen, betreffend den Staatsgerichtshof (von einem Mitgliede). Vídeň 1893. (Též Allg. oesterr. G. Z.)

žádné sankce pro případ, že by projednání účtu konečného předsevzato nebylo: v tom případě ovšem bude považovati takové jednání za ratifikaci po tak dlouho, pokud nebude zde aktů opaku svědčících, kteréž ovšem zase jenom do uplynutí doby promlčecí mohly by míti jakéhos praktického významu. Jinak ovšem lze vyvoditi zásady o nakládání účtem konečným z valné části ze zásad v předešlém oddílu o budgetu vyvozených.

Právní význam projednání účtu konečného spočívá v udělení absolutoria vládě, byl-li účet schválen; za to jest právní význam zamítnutého účtu konečného (nehledě ke zmíněnému účinku politickému) jiný, většinou přísluší mu pouze charakter vyjádření strany (ne snad jakés autoritativní emanace nejvyšší moci), jehož oprávněnost teprve soudním jednáním (dojde-li k němu vůbec), zjištěna býti může, a jež teprve po té jest vykonatelným (t. j. náhradní povinnost vlády teprve rozsudkem může býti vyslovena). Na poměr stran vůči státu nemůže míti zpravidla žádný vliv dodatečný, už proto, že zde není ustanovení organisačních, podle kterých by ten vliv mohl se uplatniti (není tu kassační moci proti rozhodnutím instancí v právní moc vešlým). Tyto všechny zásady zmíněné ovšem tehdy k platnosti přijdou, shledala-li sněmovna vhodným zamítnouti položky, jež ani výslovným usnesením z rozpočtu (či lépe řečeno z hospodářství) vyloučiti nelze, nebo jež spočívají plně v mezích rozpočtu povoleného. Pro takové položky ovšem, jež v povoleném rozpočtu a všeobecných zásadách svého ospravedlnění nemají, jest ovšem schválení účtu konečného také ratifikací účinu předsevzatého vůbec: pokud pak by takového schválení zde nebylo, nastupovala by také zde při vysloveném zmocnění vlády k zastoupení státu vůči stranám resp. kontrahentům povinnost náhradní organů zodpovědných, což by místo mělo i tehdy, nedostalo-li by se účtu schválení pro různé nesprávnosti v něm obsažené. S kterého stanoviska ovšem tu kterou položku posuzovati máme, podá se nám ze zásad pro povolování budgetu vyvinutých (ovšem vedle nich a nezávisle na nich jest otázka správnosti).

Pro poměry naše (předlitavské i společné) jsou základními táž místa zákonná, jež jsme při budgetu citovali. Lze pak říci o jejich významu totéž, co bylo řečeno při rozpočtu. Vedle toho dlužno poukázati ovšem také na předpisy nejvyšších dvorů účetních se týkající, jež v § 2. svého vyložení došly.

Pokud se pak formalního postupu týče, tu lze především říci, že úřady poukazovacím právem nadanými předkládá se každoročně do 1. května t. zv. závěrka účetní ve formě tabellarní a odděleně pro příjem a vydání sestavená (srov. vzorec *L*, jak uveden jest též u Seidlera, n. u. m. str. 182.) nejvyššímu dvoru účetnímu.

Vzorec *L*.

Číslo položky	Rubrika	Výsledek		Rozpočet resp. zbytek úvěrový		Tedy výsledek příznivější neb nepřízn. (červená čísla)		Zbytky				Poznámka
								na počátku		na konci		
		K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	

Vidíme pak, že se vykazují zvláště účiny dle toho, jsou-li řádné či mimořádné, zda s jednoroční nebo dvouletou dobou upotřebení. Při tom vydána jsou zvláštní ustanovení (ovšem zpravidla cestou interní instrukce), pokud zbytků úvěrových z roku minulého nelze překročiti.[1]) Vedle toho najdeme zde také udání nepraeliminovaných účinů, zvl. zisku mincovního, jež zvláště se vykazují. Dále hleděti sluší také k tomu, aby vyskytnuvší se případné náhrady nepraeliminované byly náležitě kompensovány[2]), pokud ovšem takováto kompensace za nepřípustnou prohlášena nebyla.

Co do zbytků možno zde užiti předpisů o závěrce knih hlavních a liquidačních (posléze výn. ze dne 19. ledna 1895 věst. m. f. str. 23.): za zbytky počáteční roku účtovacího budou se ovšem pokládati konečné zbytky roku předchozího.

Jinak jest předním pravidlem účtu konečného stručnost a přehlednost, za účelem pak podrobnějšího provedení a ospravedlnění vykázaných účinů mají býti přidány účtu konečnému rozmanité vysvětlující přílohy.[3])

Závěrka účetní klade se pro každé odvětví správní zvláště, co do přímého předkládání nejvyššímu dvoru účetnímu existují některé výminky (železniční a vojenské úřady poukazovací), jež předkládají z pravidla účty v kratších obdobích ressortním mini-

¹) Srv. Seidler, n. n. m. str. 61.
²) Tamtéž str. 91.
³) Jejich výčet a zařízení na př. u Seidlera, n. u. m. str. 183. nn.

sterstvům, která pak ročně předkládají výsledek nejv. dvoru účetnímu.

Vedle této zmíněné závěrky účetní předkládají správní organy poukazovacím právem nadané (předlitavské), pokud jest jim také účtování kontokorrentní přikázáno, do 15. května každého roku nejvyššímu dvoru účetnímu závěrku kontokorrentní [1]) co do tohoto odvětví hospodářského příslušně dokumentovanou. Zvláštní pozornost sluší pak věnovati položkám přechodným i zkoumáním správnosti jejich. [2])

Z účtů takto sebraných pro správu nespolečnou i z dat analogickým postupem i pro správu společnou nabytých sestavují oba nejvyšší dvory ústřední závěrku účetní pro obory svěřené, přezkoumavše ovšem prve podané výkazy jak po stránce kalkulatorní resp. účetní, tak i ve směru legality zaznamenaných účinů.

Ústřední závěrka účetní pak pro království a země na říšské radě zastoupené obsahuje deset přehledů a rozborů, podávajících úplný obraz veškerých příjmů a výdajů *pro* ten který správní rok započítaných, etatních i mimoetatních, též ve specialisaci do nejmenších detailů státního rozpočtu jdoucích. Vedle toho jest tu řada příloh jednotlivé partie blíže osvětlujících. [3]) Z povahy věci plyne, že zvláště při rozborech bude dbáno rozdělení podle povahy kreditu, i zdaž a pokud s rozpočtem (náležitostí) se shoduje. [4])

Pro účet ústřední společný ovšem vyplyne zvláštnost z toho, že kreditů vždy o půl roku déle užiti možno: bude třeba tedy sestaviti jednak t. zv. účet o účinech, který má znázorniti skutečné hospodaření *v* tom kterém roce provedené, jakož i rozdělení jeho na náležitost roku účetního a let předešlých; pak jest zde vlastní účet závěrečný, jenž má znázorniti hospodaření *pro* ten který rok provedené a jeho souhlas s rozpočtem povoleným. Poslednější sestává ze dvou oddílů: summáře spol. výdajů a příjmů podle kapitol a výkazu společných výdejů a příjmů podle titulů. Vedle toho jsou zde podle některých ressortů zvláštní přílohy (cf. u Seidlera na str. 201.). [5])

Takto upravené a vysvětlivkami nejvyšších dvorů účetních opatřené rozpočty předloží se říšské radě resp. delegacím k dal-

---

[1]) Zvl. nař. nejv. úč. dvora ze dne 8. 2. 1872, 11./4. 1872, 28. 11, 1874 a inst. pro voj. úř. poukaz. z r. 1869. — Srv. Seidler, l. c. str. 182. a 185. nn.

[2]) U Seidlera, n. u. m. §§ 145. a 146.; k celému pak výkladu o závěrkách účetních vedle cit. míst u Seidlera též Franze, l. c. §§. 224. nn.; pak v. Posannera l. c. str. 258. nn.

[3]) Výčet u Seidlera, n. u. m. str. 192. nn. Srv. taktéž zák. ze dne 22./12. r. 1901 ř. z. čís. 210. a vyhl. ze d. 24./12. 1901, věst. čís. 219.

[4]) Pro usnadnění použití příslušných předloh upozorňuji, že v kolonnách srovnávacích výsledky nepříznivější červenou barvou jsou vyznačeny.

[5]) K výkladům o ústř. závěrce účetní srv. u Seidlera §§ 150. nn, u Franze §§. 227. a 228.

šímu projednání, jež posouditi lze podle zásad na počátku tohoto oddělení vyvinutých.

Při vylíčení této působnosti nejvyšších dvorů účetních lze ovšem také poukázati na uvedené již[1]) oprávnění iniciativní a poradní v oboru státního účetnictví, jež jeví se též v podávání zpráv výročních císaři[2]). Vedle toho ovšem kontrolní postavení organu tohoto ssebou nese, že může také (resp. jest i povinen) předsevzíti delegáty svými visitace úřadů poukazovacích[3]) co do oddělení účetních, i odstraniti prostřednictvím chefa toho kterého správního úřadu případné závady tam shledané (přímé dávání rozkazů oddělením těmto není oprávněné). Z důvodů kontrolních může také nejvyšší dvůr účetní dožádati úřadů správních, aby dali předsevzíti skontro té které pokladny.

Ad III. Co do úkolů kommisse kontrolní pro dluh státní[4]) můžeme poukázati jen na kompetenci shora na místě citovaném rozvinutou. Jakožto pomůcka provádění kontroly slouží kommissi této jednak účtování o veškerých objektech kontrole její svěřených, jednak spoluzávěra peněz i obligací jakož i intervence při event. ničení papírů z jakéhokoliv důvodu z oběhu braných, konečně i nutnost spolupodpisu na effektech dluhu státního, jež — aspoň ve své nynější formě — bez tohoto spolupodpisu platnosti by neměly, kterýžto poslední prostředek ovšem značné váhy kontrole této přidává, ač ovšem tato ve případech ostatních, kde spolupodpis nemůže býti pomůckou kontrolní, na pouhou možnost zprávy parlamentu a pak eventualní vymáhání zodpovědnosti ministerské jakož kontrola státní vůbec se obmezuje.

Důvodem, proč organisace tato zvláště ještě, vedle ostatních organů kontroly státní se vyvinula, jest patrně značný stav dluhů státních, jak v dobách moderních se vyvinul, a možnost zneužití státního kreditu nesvědomitým správcem hospodářství státního, jež za moderních způsobů provádění půjček státních jest ovšem příliš nebezpečná.

§ 8. Účinky kontroly.

Po tom, co jsme sobě při jednotlivých způsobech kontroly o její účinnosti byli podotkli, málo zbyde nám nového zde dodati, hlavně bude se jednati o rekapitulaci a systematické uspořádání.

---

[1]) Str. 37.

[2]) § 15. jedn. ř.; podobných zpráv nejvyšší dvůr účetní sborům zastupitelským nepodává, ač ovšem jest to v dobách konstitučních anachronismem.

[3]) § 12. jedn. ř.

[4]) K tomu Spiegel: Zur Umgestaltung der Staatsschulden-Controlommission des österr. Reichsrathes (Oest. Ztschr. f. Verw. 1893); Pražák, l. c. III. str. 242 nn. a IV. str. 199., pak shora str. 37. nn.

Jak přirozeno, můžeme o důsledcích kontroly mluviti zpravidla jen tehdy, byla-li nějaká závada při kontrole shledána: nestalo-li se tak, mívá to význam absolutoria, ač ovšem dnes zpravidla — aspoň v kontrole způsobem administrativním prováděné — nějakých zvláštních listin tohoto způsobu se nevydává. Ovšem i vydané absolutorium nemohlo by míti platnosti jiné, než té, že účty položené nejsou více bez zvláštní příčiny zkoumány, ač ovšem ob noviter reperta opětné zahájení řízení jest zajisté možno, ježto výslovně nikde vyloučeno není.

Jestliže pak závady shledány byly, možno různým způsobem na věc hleděti podle toho, zda jedná se o kontrolu způsobem administrativním prováděnou, nebo o kontrolu státní.

Ve případě prvém můžeme rozeznávati:

a) Shledaná chyba jest toho způsobu, že stát, ať následkem poklesku účetního, ať pro nesprávnou subsumpci případu více obdržel, než by mu náleželo. Zde jest ovšem dán požadavek navrácení obnosu indebite přijatého. Zda ovšem obnos indebite přijatý i s úroky (correlatními úrokům z prodlení) vrácen býti má, rozhodlo se v konkretních případech nestejně (u nás na př. co do t. zv. poplatků). Jest ovšem patrno, že takovéto navrácení specielně normováno býti musí, neboť straně po právomocném rozhodnutí instancí administrativních zpravidla nezůstává nároku na vrácení částky indebite zapravené, vyjma snad pokud by tu byla možna obnova řízení. Co do poměrů rakouských možno jen dodati, že výtky učiněné administrativními odděleními kontrolními zpravidla přímo nedají se realisovati, nýbrž potřebují příslušného nařízení vydaného přednostou administrativního organu samého (srv. na př. § 19. instr. III. z r. 1866); výminkou jsou výtky odborné účtárny III. pro clo a daň potravní přímo realisovatelny.[1])

b) Ze zmíněné pozastávky plyne, že stát nespravedlivým způsobem škodu utrpěl, a to:

α) Tak, že strana může býti k zodpovědnosti resp. náhradě obnosu nedoplaceného přidržána. Tu zpravidla žádá ovšem zájem veřejný (jenž do jakés míry i zásady rei iudicatae v právu veřejném alteruje [2])), aby tento nedoplatek byl stranou zapraven. Leč z pravidla ještě bývá zde ustanovení, že tato primarní povinnost strany nezbavuje ještě organ hospodařící, nařizující nebo kontrolní zodpovědnosti buď sekundarní (ručení) nebo i koordinované (solidarní závazek). Tak tomu jest i pro poměry rakouské, jak shora při zmínce o ručení úředníků a zřízenců veřejných bylo podotknuto. Co do realisovatelnosti takových výtek platí totéž pro naše právo, co shora ad *a*) bylo vyloženo.

---

[1]) Různé předpisy z l. 1867, 1876 a 1892.
[2]) Srv. str. 226.

β) Není možno na straně žádati náhrady: tu nastupuje ovšem v první řadu povinnost organu na ztrátě vinu majícího. Při tom ovšem bývá zpravidla výslovně vytknuto, že organ takový nemá práva snad hojiti se na stranách. To platí také pro právo rakouské.

Pokud by ovšem bylo vedle této povinnosti náhradní zavésti řízení trestní nebo disciplinární, dlužno posouditi podle příslušných předpisův.

Konečně co do kontroly státní víme, že její působivost zaručena jest především t. zv. zodpovědností ministerskou, vedle toho zodpovědností parlamentarní a konečně vědomím právním státu právního. Jak ovšem patrno, obracejí veškery tyto prostředky ostří své pouze proti ministru jednotlivému resp. ministerstvu celému: jeho však povinností jen ve případech obžaloby ministerské bude nahraditi škodu způsobenou, ve případech jiných takovéto povinnosti náhradní není. Za to ovšem touto zodpovědností ministerskou za vlády principu personality v úřadech správních pochopitelnou není nikterak dotčena event. administrativní povinnost organů správních k náhradě jak státu tak i ev. stranám ve smyslu dvor. dekretu ze dne 14. března 1806 sb. z. s. čís. 758.

Řád jednání anglického parlamentu.

Podává dr. *Emil Hácha.*

Rakouská parlamentní krise, jejíž zevní a konečná příčina tkví v jednacím řádu poslanecké sněmovny, obrací bezděčně zájem k parlamentu anglickému, k němuž parlamenty kontinentální jsou v poměru bližší nebo vzdálenější descendence. Recepce anglického zřízení parlamentního v kontinentální Evropě stanula ovšem na některých, domněle fundamentálních zásadách, v pravdě však spíše jen na pouhých obrysech; obsah, kterým recipované formy byly naplněny, zejména však funkční mechanismus kopií nemá s anglickým originálem mnoho společného, mimo jiné příčiny snad i proto, že ti, kdož sprostředkovali kontinentální Evropě znalost parlamentního zřízení anglického, sami nepronikli hloub do jeho ústrojí.[1]) Nicméně nejsou formy jednání anglického parlamentu bez zajímavosti i vzhledem k poměrům rakouským, již i proto, že také anglická sněmovna poslanecká ocitla se v letech osmdesátých —

---

[1]) Delolme v postscriptu svého slavného spisu o ústavě anglické přiznává, že neměl nikdy příležitosti slyšeti parlamentních debat. Zmínky o jednání parlamentním v 8. a 21. kap. druhé knihy jeho spisu jsou právě jen kusé zmínky.

ne sice poprvé, ale nejvážněji — v krisi, způsobené v konečné příčině řádem jednání.

Podati v hrubých rysech popis tohoto řádu jednání, jest účelem této stati.[1]) Při tom stačí obmeziti se na sněmovnu dolní, neboť procedura její jest jednak la plus complète et la plus compliquée, jak praví *Franqueville*, jednak není mezi řádem jednání obou sněmoven v celku hlubokých rozdílů.

I.

Poněvadž různosti ve formě jednání těsně souvisí s růzností předmětu jednání, dlužno úvodem vytknouti hlavní obory činnosti sněmovny. Rozvrh podřízen jest účelu stati a nepřihlíží blíže k právní povaze jednotlivých funkcí.

I. Dolní sněmovna jakožto činitel zákonodárný. Účastenství parlamentu v moci zákonodárné, jakkoli již brzy po vzniku »vzorného parlamentu« Edvarda I. bylo mu přiznáno (15. Edw. II.), nabylo důležitějšího významu a vedlo k vývinu určitých forem jednání teprve, když během 15. stol. ustoupil dosavadní obyčej — vyslovovati souhlas s novým zákonem jaksi předem a in bianco ve formě petice za vydání zákona a zůstavovati textování a vlastní obsah zákona koruně bez další kontroly (legislation by petition) — způsobu novému (legislation by bill), který v tom záleží, že sněmovny samy formulují (frame) znění a s ním i obsah a dosah zákona, kdežto koruně zůstaveno jest toliko vysloviti neb odepříti »královský souhlas«.[2])

Zákonodárná moc, na které parlament má účastenství, či spíše kterou parlament (což dle právnické mluvy anglické znamená krále, sněmovnu lordů a sněmovnu obecných)[3]) vykonává, zahrnuje v sobě dle třídění u anglických spisovatelův obvyklého dvě kategorie a to: zákonodárství obecné (general neb public legislation), a zákonodárství soukromé (private bill legislation), od nichž jako zvláštní kategorie vždy se rozlišují zákony finanční.

V příčině zákonodárství obecného není pro účel této stati třeba další poznámky. Za to nelze se obejíti bez podrobnější zmínky o zákonodárství soukromém.

---

[1]) Hlavní použité prameny: *May*: Law and Usage of Parliament. 10. vyd. *W. Anson:* Law and custom of the Constitution. I., II., 2. vyd *Ilbert*: Legislative methods and forms. Oxford 1901. *Franqueville*: Le Gouvernement e le Parlement Britanniques, hlavně 3. svazek. Standing orders of the Houst of Commons 1902, Standing orders of the House of Lords 1902; *Bourke* Parliamentary Precedents 1854 Z všeobecné literatury ústavního práva angl. Kromě Ansonova díla hlavně *Dicey:* Introduction to the study of the Law of Constitution 6. vyd. *Courtney:* The Working Constitution. London 1901 a konečně *Stephen:* New Commentaries 12. vyd.

[2]) Právo odepření souhlasu, čili jak se populárně praví, »veto«, nebylo fakticky od r. 1707 vykonáno. Zdali však zaniklo nevykonáváním, jak se tvrdívá (Bagehot), jest velmi pochybno.

[3]) Ku př. Dicey na uv. m. str. 37.

Private acts (soukromé zákony) definují se v anglické literatuře právnické [1]) jakožto »zákony, jimiž poskytují se privileje neb práva jednotlivým osobám, neb jimiž ukládají se zvláštní dávky neb povinnosti«, čili jako »zákonná ustanovení, která jsou vydána ve prospěchu určité osoby neb celé třídy osob, buď jednotlivců, korporací neb obyvatel některého hrabství, města, farnosti [2]) neb jiného místního okrsku, a která mají vznik svůj v petici interessentů«. »Účelem soukromých zákonů jest obdržeti privilegium, tj. dosíci výjimky z obecného práva neb dosíci nějakého opatření, jehož nelze dosíci prostředky poskytnutými právem obecným«. Není zde nutno ani možno vyšetřovati, zdali tyto »soukromé zákony« skutečně jsou správními akty, jak v německé literatuře se zastává, [3]) či nejsou-li aspoň některé druhy jejich skutečnými zákony (leges speciales). Zde postačí poznamenati, že vznik tohoto druhu zákonů — jimiž co do formy private acts jistě jsou, byť sankční formule (soit fait comme il est désiré) byla jiná než při obecných zákonech (le roy le veult) — dlužno hledati v peticích od dávných dob jednotlivci »králi v radě«, »králi v parlamentu« neb jenom parlamentu předkládaných a vyhledávajících mimořádné pomoci tam, kde právní řád pomoci neposkytoval neb fakticky poskytnouti nemohl. Tříděním kompetencí vyštěpil se ze souboru těchto petic jeden druh, který trvale a výlučně připadl do kompetence parlamentu.

Novodobé druhy soukromých zákonů jsou jednak (1.) osobní, jednak (2.) lokální.[4])

1. Pro prvou kategorii jsou illustrativní zákony rozvodové, jež ovšem po obecné rozvodové aktě (Divorce Act z r. 1857) pozbyly pro Angličany, nikoli však pro Irčany praktického významu. Do vydání řečené akty nabylo totiž rozloučení manželství (divorce a vinculo matrimonii) platným právem připuštěno. Byl-li však vážný důvod, poskytovala k petici manželově legislativa mimořádný prostředek vydáním »soukromé rozvodové akty«, kterou vyslovuje se rozloučení určitého svazku manželského. Aktou z r. 1857 dovoluje se rozloučení manželství nálezem soudním, takže kategorie tato, pokud se týče Anglie a Skotska, odpadla.

---

[1]) Dicey na uv. m. str. 47. Ilbert str. 28. a nn. May na uv. m. str. 634., 648. Stephen Comm. I. 68.

[2]) Parish: nejnižší jednotka místní správy veřejné.

[3]) Srv. kromě Gneistova: Engl. Verwaltungsrecht; Jellinek: Gesetz und Verwaltung str. 9. Redlich: Die englische Lokalverwaltung str. 48., 698, 706. a j. Zejména odvážná je argumentace Jellinkova (na uv. m.), že povaha private acts jakožto správních aktů i z toho vyplývá, že existují všeobecná zákonná ustanovení o materiích, jež »soukromými zákony« se upravují, j. na př. zákony o odvodňování, zákony železniční a j., které prý pro parlament sám jsou závazny (!). Tato »všeobecná ustanovení« však z velké části nejsou ničím jiným, než souhrnem (consolidation acts) oněch paragrafů, které se v private acts určitého druhu stereotypně opakovaly, a jež nyní neuvádějí se v jednotlivých private acts expressis verbis, nýbrž poukazem na »všeobecné« zákony. Srv. May l. cit. 759., Franqueville III. 125. násl., Courtney 178. sq., Ilbert 28., 317. násl.

[4]) Dle dělení ve Standing orders lordské sněmovny, St. O. 1., 149.

Podobně má se věc s naturalisačními aktami a s t. zv. estate acts, které poskytovaly možnost zcizení nemovitého majetku v případech, kde dle obecného práva bylo zcizení nemožno.

2. Lokální akty jsou opět dvojího druhu. *A.* Orgány místní správy veřejné (hrabské, městské rady a pod.) nejsou dle obecných zákonů oprávněny prováděti různá zařízení (zdravotnická, kommunikační a pod. jako regulace ulic, kanalisace, vodárny, plynárny, tramwaye a pod.) a nemají zejména práva na vyvlastnění nemovitostí k tomu potřebných. Pomoc poskytuje i zde legislativa soukromou aktou k petici lokální autority. V novější době doznal tento obor private bill legislation značného zúžení, a to několikerým způsobem. Jednak obecnými zákony (zejmena reformou místní správy veřejné) a vydáním různých zákonů adoptivních poskytnuta lokálním autoritám obsáhlejší pravomoc, jednak zmocněny obecným zákonodárstvím některé vládní departementy (ministerstva), aby v určitých případech lokálním autoritám poskytly pouhým správním aktem potřebné »powers« (pravomoc) (na př. dle Light Railway akty z r. 1896 za účelem zřizování sekundárních drah), hlavně však nastoupily na místo četných private akt tzv. Provisional orders, jež jsou nařízení vládní, potřebují však, aby nabyly platnosti, schválení zákonem (konfirmační aktou). Co do podstaty a účinku rovnají se zcela soukromým aktám, nevznikají však v parlamentu, nýbrž v departementu vládním po řízení provedeném na místě samém vládním orgánem (inspektorem), v parlamentu pak neprojednávají se separatně, nýbrž souborně jako přílohové součástky konfirmačního billu, předkládaného nikoli peticí interessentův, nýbrž ministrem, do jehož oboru spadají. Provisional orders pohltily valnou část lokálních billů, ač tyto vyskytují se z různých důvodů i tam, kde obecný zákon připouští Provisional order.[1])

B. Do druhé skupiny lokálních billů spadají ony, jimiž povoluje se zřízení společností za účelem stavby a provozování železnic, přístavů, dolů a pod., a jimiž poskytují se společnostem těmto práva k provedení podniku potřebná (právo na vyvlastnění pozemků, vybírání poplatků, vydávání bye-laws and.), k této skupině náleží největší počet soukromých billů v parlamentu projednávaných.[2])

---

[1]) Report on private business z 21. listopadu 1902 bod 34 a j.

[2]) Výrazem: Private acts označují se ostatně určité kategorie parlamentních akt v různém (trojím) smyslu. Dle officielního třídění (1868) jsou private acts zákony, které v úředních sbírkách zákonů nejsou otištěny. Proti nim stojí Public General acts a Local acts. Private acts v tomto smyslu jsou v textu, popsané osobní akty

Dále rozeznává se mezi public a private acts ve smyslu »legalním« t. j. forensním Public acts jsou ty, k nimž soudy musí ex officio hleděti, private acts ony, které musí být stranou produkovány.

Konečně rozeznává se mezi public a private acts ve smyslu parlamentním. Private acts – jest to kategorie, která v textu pod tento název jest shrnuta — projednávají se jen k petici, a v jednotlivých fasích parlamentního jednání vybírají se od stran velmi značné poplatky (fees). Třídění ve smyslu »legál-

Zákony finanční. Zákony, spadající do této skupiny, jsou trojího druhu: jednak (1.) zákony, jimiž ukládají se státní daně (přímé i nepřímé, cla atd.), jednak (2.) zákony, jimiž povoluje se vydání z konsolidovaného fondu — (consolidated fund charges) a konečně (3.) zákony, jimiž povoluje se vydání z peněz, které povolí parlament — (of money to be provided by parliament, čili annual supply charges). Rozeznávání mezi druhou a třetí kategorií je sice distinkce officielní, skutečný rozdíl však spíše zatemňuje než objasňuje, neboť do konsolidovaného fondu, čili jinými slovy: do anglické banky na účet státní pokladny plyne veškerý příjem státní, a rovněž veškeré vydání platí se z tohoto »konsolidovaného fondu«. Skutečný rozdíl záleží v tom, že »vydání z konsolidovaného fondu« jsou trvale zavedena zákonem a nejsou podmíněna každoročním povolením parlamentu, kdežto vydání »z peněz, jež povolí parlament«, jsou ona vydání, která parlamentem každoročně se povolují, a nesmějí býti učiněna, nebyla-li a dokud nebyla pro běžný správní rok parlamentem povolena.

Příjmy státní jsou ovšem také dvojího druhu, a to jednak příjmy stálé, na perennujících zákonech založené, jednak příjmy podmíněné každoročním povolením parlamentu, čili — konkretněji řečeno — přijetím výročního billu, kterým povoluje se na dobu správního roku (od 1. dubna do 31. března) vybírání cla z čaje a income- taxy, jež té doby jediné jsou podmíněny každoročním povolením, kdežto všecky ostatní daně (cla) státní zavedeny jsou trvale. Avšak mezi kategorií trvalých příjmů a trvalých vydání (a rovněž i mezi ročně povolovanými daněmi a ročně povolovaným vydáním) není žádného vztahu.[1])

Pro účel této stati dlužno blíže dotknouti se jen jediného zákona, který by slušelo zařaditi do třetí ze svrchu uvedených kategorií. Jest to totiž Appropriation Act, obdoba našeho »finančního zákona«. Appropriační aktou autorisuje se ministr financí, aby z konsolidovaného fondu vybral summy touže aktou povolené a vydal je na účely v aktě samé individualně označené. Appropriační akta jest vyřízením státního rozpočtu. Rozpočet tento, který na jiném místě blíže sluší popsati, neobsahuje — jak svrchu již naznačeno — veškerých vydání státních, nýbrž toliko ona, jež podmíněna jsou každoročním schválením parlamentu. Stačí zde podotknouti, že jsou to tři kategorie státních vydání, a to:

---

ním« a třídění ve smyslu »parlamentním« nekryjí se zúplna. Neboť lokální akty, které se projednávají skoro vesměs jako private bills, jsou již dle Broughamovy akty z r. 1851, recipované v podstatě do Interpretation akty z r. 1889, vesměs public acts se stanoviska soudce, leč že by v aktě samé byl stanoven opak.

[1]) Trvalý, t. j na perenujících zákonech založený příjem státní jest daleko větší než trvalá — každoročním povolením nepodmíněná vydání. Toto trvalé, na zákonech založené vydání činí asi $^{3}/_{8}$ veškerého vydání státního. Jsou to nyní úroky státního dluhu, civilní lista panovníkova, služné soudců a jiných neodvislých t. j. jen k addresse parlamentu sesaditelných osob úředních, služné předsedy dolní sněmovny, služné professora civilního práva v Oxfordě a různé jiné.

vydání na civilní správu, na vojsko a námořnictvo.[1]) O zvláštním druhu zákonů — Consolidated Fund Acts — které jsou jaksi částečnou anticipací appropriační akty, bude pojednáno v jiné souvislosti. Spornou (v německé literatuře) otázku, zdali appropriační akta je prováděcím nařízením (Gneist), či zákonem (Jellinek), či aktem právní kontrolly (ein Akt der Verwaltungsgerichtsbarkeit[2]), nutno pominouti, byť bylo lákavé vyšetřovati blíže, nemá-li snad řečená akta povahu dispositivního aktu správního, a bylo-li v literárním sporu k tomuto momentu přihlíženo.

II. Soudcovské funkce sněmovny. Nositelem soudcovských funkcí v parlamentu anglickém soustředěných, a to jak trestní jurisdikce nad peery království (trial of peers), tak civilní pravomoci (appelační), jest sněmovna lordů. Rovněž impeachment, tato »zrezavělá zbraň, jež nebude z politické zbrojnice opět vynesena«, spadá do jurisdikce lordů, kdežto sněmovna dolní vystupujíc pouze jako žalobce, usnáší se k návrhu v obvyklých formách jednání o obžalobě, nařizujíc navrhovateli, aby odebral se k Lordům a u jejich baru jménem Obecných obžaloval obviněného a oznámil, že v náležité době předloženy a odůvodněny budou podrobné žalobní artikule, k jichž formulování obyčejně ustanovil se zvláštní výbor.

Rozhodování o sporných volbách, jehož dolní sněmovna dlouho se domáhala, a kteréž půl třetího století vykonávala, pominulo, když r. 1868 vzneseno bylo na řádný soud.

Ze zvláštních důvodů dlužno dotknouti se blíže jisté kausální jurisdikce trestní, která každé z obou sněmoven dle nepamětného obyčeje přísluší, ač právní základ její jest sporný. Povaha jurisdikce této vysvitne z účelu: poskytuje totiž sněmovně ochranu ve dvou směrech; jednak ochranu parlamentních privilejí,[3]) jednak ochranu (které požívá i každý vyšší soud, court of record) proti neváznosti projevené skutkem neb opomenutím (contempt, na př. neuposlechnutím, nedostaví-li se, kdo byl obeslán k baru sněmovny, insulty proti sněmovně neb jednotlivým členům, a pod.). Dle dotčené již lex et consuetudo parliamenti přísluší totiž každé sněmovně (rovněž jakožto jedna z jejích privilejí) výhradné právo upravovati vnitřní její záležitosti a rozhodovati o záležitostech, jež týkají se jejích privilejí, řádů a obyčejů.[4]) Na základě této privileje může sněmovna stíhati určitými tresty každé jednání, které jest buď porušením privileje nebo urážkou (contempt) sněmovny neb jejího člena, a to bez rozdílu, i když je pachatelem člen sněmovny. Výklad otázky, co v konkretním případě jest porušením privileje neb urážkou, přísluší neobmezeně sněmovně samé. Tresty, jež

[1]) Činí asi $^5/_8$ veškerých vydání státních.

[2]) Richard Schmidt Allgem. Staatslehre II. 505.

[3]) T. j. oněch nesnadno vymezitelných, na mlhavé lex et consuetudo parliamenti založených práv, jichž parlament pode jménem privileje požívá, a z nichž svoboda slova se vším, co z ní bylo vyvozeno — jako zápověď publikace parlamentních debat — jest nejznámější.

[4]) Anson I. 163, 166. Broom: Constitutional Law. 2. vyd. str. 842.

dolní sněmovna ukládá — a fakticky ukládati může — jsou tyto: 1. obeslání k baru sněmovny a výtka vyslovená předsedou (admonition); 2. důtka (reprimand), což jest stupňovaná výtka; 3. poněvadž pokuty, obvyklé do konce 17. stol. vyšly z obyčeje, nyní jen ještě trest na svobodě, který však právně trvá jen tak dlouho, pokud sněmovna zasedá, a může tedy vězeň, nebyl-li po uzavření (prorogaci) sněmovny propuštěn, dosíci propuštění pomocí soudu na základě známé Habeas Corpus act. Trest na svobodě (commitment) jest dvojího stupně: 1. pouhá vazba (custody) u výkonného orgánu sněmovny (sergeant at arms), jemuž také náleží k rozkazu sněmovny zatknouti a předvésti obviněné osoby; 2. skutečné vězení. [1])

Pokud jde o členy sněmovny znám jest ode dávna ještě další trest t. zv. expulsion čili zbavení poslaneckého mandátu (nikoli však zároveň způsobilosti býti volenu) pro přečiny, které činí člena nehodným zasedati v parlamentu. [2]) Jako přečiny takové označeny jsou precedentními případy: korrupce, urážka sněmovny a j.

Konečně slušelo by zmíniti se ještě o suspensi člena, starém to trestu, který roku 1877 oživl, a to jako jeden z trestů pro contempt; poněvadž však suspense nyní [3]) má větší význam jako pořádkové opatření, lze o ní vhodněji pojednati v jiné souvislosti. —

Funkce dolní sněmovny nejsou předeslaným popisem nijak vyčerpány. Avšak pro líčení forem jednání mají uvedené hlavní větve — zákonodárství »veřejné«, »soukromé«, a finanční — význam největší. Formální postup při výkonu trestní pravomoci, posléze dotčené, nevybočuje ze všeobecných forem ani tím, že obviněný byv obeslán resp. předveden k baru sněmovny, bývá zde vyslýchán a obdrží obyčejně též slovo k obraně, neboť sněmovna vůbec má právo kohokoli k baru svému obeslati a (ku př. jako svědka) třeba i přísežně vyslechnouti. Bylo však nutno o této funkci zmíniti se blíže, neboť popsaná právě pravomoc poskytuje sněmovně (vlastně majoritě) donucovací prostředek i proti členům, takže za pořádkovými pravidly stojí v krajním případě vždy ještě commitment for contempt.

II.

Řád jednání. Zdroje a právní povaha pravidel upravujících sněmovní jednání. Anglické sněmovny nemají jednacího řádu, t. j. soustavného, na základě a v mezích ústavních zákonů sněmovnou usneseného souboru jednacích pravidel, jaký jest obvyklý v parlamentech kontinentálních. [4]) Sněmovna anglická (dolní i lordská) jest ovšem také autonomní, to jest může si pro určitý obor sama stano-

[1]) Ve věztních Newgate neb Toweru.
[2]) May l. c. 55.
[3]) Standing Order 18.
[4]) Srv. Perels: Das autonome Reichstagsrecht. Berlín 1903.

viti závazná ustanovení, právní normu, a do oboru jejího panství spadá také úprava jejího vlastního jednání; rozdíl je však především v tom, že není ústavního zákona (ovšem také ne jiného zákona),[1]) který by sněmovně autonomii v řečeném směru vyhražoval. Rovněž na obyčejovém právu — common law — nelze této autonomie sněmovny zakládati, poněvadž za common law pokládá se toliko onen obyčej, který soudy byl uznán a jest v soudních recordech uložen, kdežto zásadu, že sněmovna může vydávati pravidla pro své jednání, v recordech soudních marně bychom hledali, již proto, že soudy ani neměly příležitosti o tom rozhodovati. Jediný právní základ parlamentní autonomie jest ona mlhavá »lex et consuetudo parliamenti«, jež, nejsouc ani právo zákonské, ani common law, přece pokládá se za obecně závaznou a dle toho, co svrchu bylo řečeno o trestní jurisdikci sněmovny (commitment for breach of privilege and for contempt), jest i normou vynutitelnou, takže se stanoviska našeho — nikoli ovšem se stanoviska anglického — má všecky znaky objektivního práva. Jakkoli teoretická konstrukce právního základu autonomie sněmovny (jakož i ostatních privilejí jejích) jest obtížná, nebylo o právo sněmovny, dávati si řád jednání, nikdy sporu, a zásada kterou stanoví »lex et consuetudo parliamenti«, že sněmovna má právo rozhodovati o všech svých záležitostech, byla, aspoň pokud se týče regulování jejího vlastního jednání, vždy uznávána. Jako tento právní základ sněmovní autonomie, tak i normy jednací na tomto základě vydané jsou lex et consuetudo parliamenti. Není pochybnosti, že jsou závazny, dokud sněmovna sama jich nezruší neb platnost jejich nesuspenduje, a není také pochybnosti, že jsou zevní mocí vynutitelny.[2]) Nicméně právníky anglickými nejsou pokládány za právo, law. *Dicey* na př. nazývá je conventions čili understandings of the constitution, konstituční neb politickou morálkou[3]), a výslovně upírá jim povahu práva (are not in reality laws at all). To však je toliko důsledkem úzkého vymezení pojmu law, pod nímž anglická pravověda rozumí jen takovou normu právní, která může býti vynucena soudem (rules, which are enforced by the courts).

Jak svrchu uvedeno, nemá sněmovna soustavného řádu jednacího. Pravidla o jednání sněmovním obsažena jsou jednak ve standing orders, pak v sessional orders, a konečně ustanovena jsou »dávným obyčejem« a praxí. Vedle nich lze uvésti rozhodnutí a výklady o konkretních otázkách předsedou sněmovny vyslovené, jež mají sice povahu

---

[1]) Rozdíl mezi ústavními a jinými zákony jest v anglickém právu státním toliko materielný, nikoli formálný.

[2]) Vynutitelnosti sluší rozuměti ve dvojím smyslu: vůči menšině normy řádu jednacího jistě vynutitelny jsou; vůči sněmovně samé, čili vůči většině, jejíž vůle platí za vůli sněmovny, arci vynutitelny nejsou, a nemůže býti zde o vynutitelnosti vlastně ani řeči, poněvadž uchylujíc se od norem jednacích, mění neb suspenduje sněmovna (většina) normy tyto, byť snad jen mlčky a pro jednotlivý případ. Vůbec může se o vynutitelnosti mluviti jen potud, pokud normy jednací jsou ius cogens.

[3]) Dicey na uv. m. str. 22., 27., 361. nn. a j.

jen deklaratorní, obsahujíce však mnohdy novou zásadu, přispívají ke tvoření se nového »obyčejového práva sněmovního«.

Standing orders jsou porůzná, v různých dobách učiněná, k rozkazu sněmovny v celek sebraná usnesení, jimiž stanoví se trvalá pravidla jednací o porůzných otázkách, jak kdy na sněmovnu právě naléhaly. Standing orders, pokud nejsou snesením sněmovním změněna neb zrušena, platí nejen pro sněmovnu, která je usnesla, nýbrž i pro její nástupkyně. Rozpadají se ve dvě skupiny: prvá, čítající té doby 96 standing orders, týká se tak řečené public business (což zahrnuje vše kromě »soukromého zákonodárství«); druhá, soustavnější a úplnější, obsahuje 259 standing orders, které týkají se soukromých billů, a obsahují kromě pravidel o projednávání soukromých billů také mnoho ustanovení materielních, která musí býti do soukromých billů pojata, pakli sněmovna v konkretním případě od nich neupustí.

Sessional orders jsou nečetná, pro jediné zasedání platná a počátkem každého zasedání znovu usnášená pravidla, jež netýkají se ani tak jednání parlamentního, jako spíše ochrany některých privilejí na venek, nebo směřují k zabezpečení pravdivých výpovědí svědků, ve sněmovně neb v užším výboru vyslýchaných. Jsou původu velmi starého a od r. 1700 nezměněna.

Dávný obyčej a praxe jest jakési obyčejové právo, které lze čerpati z různých snesení sněmovních, jež jako trvalé pravidlo nebyla sice vyslovena, ale v praxi se stále zachovávají, a z ustálené praxe vůbec. Pravidla tohoto původu jsou nejčetnější (na 500), a byla r. 1854 pod autoritou předsedy sněmovny clerkem (sekretářem sněmovny) poprvé, a od té doby opětně vydána. Pravidla tato zachovávají se neméně přesně jako standing orders.[1])

Obecné formy jednání. Formy jednání lze stručně vylíčiti, rozložíme-li celé souvislé pásmo jednání v prvky, ze kterých jest složeno. Činnost sněmovny směřuje zpravidla (není-li úkol její pouze receptivní) k usnesení, jakožto projevu její vůle. Usnášení předchází neb může předcházeti diskusse o předmětu usnesení, porada. Této předchází skutečnost, kterou sněmovně předkládá se předmět jednání. Obecnou formou, ve které činí dolní sněmovna anglická svá snesení, jest (kladná neb záporná) odpověď k otázce (question) položené předsedou. K otázce této pojí se celý postup jednání: člen sněmovny ji navrhuje, předseda ji sněmovně předkládá, čímž zahajuje se debata, a po skončené debatě ji konečně klade, buď beze změny, neb se změnami, jichž v debatě doznala. Dle tohoto základního schematu dlužno pojednati:

1. o návrhu a v souvislosti o jiných skutečnostech, jimiž dostává se sněmovně látky jednací;

2. o poradě (diskussi) o otázce předložené;

3. o usnášení se o otázce položené.

[1]) Některé z obyčejů mají povahu pouhé observance, zejména různá pravidla parlamentní etiquetty.

1. *Návrh* (motion) jest primární skutečnost, kterou dostává se sněmovně určitě ohraničeného předmětu jednání. Vedle primárního návrhu jsou návrhy změňovací (amendmenty), vztahující se k návrhu původnímu, a dále návrhy formální, které vztahují se jen k postupu jednání.

Návrh činí se ústně a musí být podporován jedním členem (seconder), kromě navrhovatele, jinak není způsobilým základem otázky. Navrhovatel může návrh svůj ihned odůvodniti, má však skončiti formální proposicí otázky. Členové nejsou však oprávněni kdykoli a v kterémkoli pořádku návrhy podávati. Vyjímaje některé návrhy formální a pak návrhy, které týkají se privilejí sněmovny, (jediný druh pilných návrhů jednacímu řádu známý)[1]), musí každý návrh býti dříve ohlášen (notice of motion). Tato opověď děje se ústně a písemně zároveň, obsahuje, byť ne doslovně, meritum návrhu a označuje den, kdy navrhovatel přeje si návrh učiniti. Aby však mohl učiniti opověď, musí navrhovatel dříve, než nadejde doba určená k podávání opovědí, zapsati své jméno do archu vyloženého na stole clerkově[2]), načež se losem stanoví pořad, ve kterém předseda volá ohlášené členy, by podávali opovědi. Podávání opovědí jest však členům, kteří nejsou členy kabinetu, značně stíženo a časově velmi obmezeno. V souvislosti sluší poznamenati, že některé návrhy jsou nepřípustny, tak nesmí býti navržena žádná otázka, jež jest totožna s otázkou, o které během zasedání bylo učiněno usnesení, neb otázka o věci, která má teprve příště býti projednávána a pod.

Amendmenty. Otázka návrhem proponovaná může býti pozměněna amendmenty, které musí býti podporovány jako původní návrh. Opověď se zpravidla nevyhledává, vyjímaje návrh nových paragrafů k projednávané předloze zákona a některé zvláštní případy. Doba k podávání amendmentů nadchází, když předseda předložil navrženou otázku. Kdo dříve povstane, obdrží dříve slovo. Amendment musí týkati se věci, býti srozumitelný a nemá býti v rozporu s usnesením, které sněmovna v předcházejícím projednávání otázky byla učinila; jinak jest amendment out of order a předseda nepřipustí jej k jednání. Hlasování o amendmentech řídí se zevrubnými, staletým obyčejem vyvinutými pravidly, do nichž nelze zde zabíhati. Spíše jako kuriosita budiž uveden amendment zhusta obvyklý, kterým navrhuje se, aby slova následující za úvodní spojkou »That« . . . (aby . . .) byla nahražena slovy jinými, čímž se návrh úplně změní, někdy v pravý opak. Byl-li navržen amendment, má se debata vztahovati jen k němu, nikoli k původnímu návrhu.

---

[1]) Návrh takový má přednost před kterýmkoli předmětem jednání, a jakmile byl učiněn, jedná se o něm, a jednání, které je právě v proudu, se přerušuje. Zneužívání těchto pilných návrhů není však snadno možno, poněvadž předseda na základě své diskreční moci může rozhodnouti, že návrh nespadá do této privilegované kategorie a nepřipustí jej k jednání.

[2]) Clerk je officielní zapisovatel a jakýsi sekretář sněmovny.

Amendmentu bylo hojně užíváno jako prostředku obstrukčního.[1]) Proti obstrukčním amendmentům čelí closura a po případě i t. zv. předběžná otázka, o nichž blíže bude pojednáno v jiné souvislosti. Kromě toho poskytuje ochranu všeobecný protiobstrukční prostředek, suspense, o níž stane se zmínka na konec.

Formální návrhy směřují vůbec k odstranění věcného návrhu z pořadu jednání, nikoli k věcné změně jako amendmenty. S amendmenty mají ten společný znak, že jako ony jsou vůbec podružné, vztahujíce se k primárnímu návrhu věcnému. (O jediném formálním návrhu primární povahy doleji)

Pro návrhy tyto ustálily se dvě pevné formule: návrh odročovací »aby sněmovna (neb debata) nyní se odročila,« a předběžná otázka (previous question): »Že otázka (t. j. předložená) nemá nyní býti položena.«

Návrh odročovací má formálně ovšem vzhled návrhu samostatného, a nikoli formu amendmentu, nicméně není potud návrhem samostatným, poněvadž předpokládá jednání o konkretním návrhu hlavním. Návrh odročovací může býti učiněn kdykoli během jednání, předpokládajíc ovšem, že navrhovatel má právě slovo. Jakmile byl návrh učiněn, obmezuje se debata na otázku odročení. Byl-li návrh zamítnut, nesmí býti opětován, pokud nebylo opětně jednáno. Návrhu tohoto užíváno hojně jako obstrukčního prostředku. Proti tomu poskytují standing orders dvojí obmezovací opatření. Jednak nesmí člen, který návrh tento učinil neb podporoval, v téže debatě učiniti návrh podobný. Jednak může předseda, má-li za to, že návrh je zneužíváním řádu jednacího, otázku stran odročení položiti ihned, nepřipustiv o ní vůbec debaty, aneb může předložení otázky prostě odepříti. Do roku 1882 bylo přípustno před zahájením tak řečené »public business« podati samostatný

---

[1]) Obstrukci ve standing orders officielně uznanou, lze označiti jako úmyslné stavění sněmovního jednání zneužíváním pravidel jednání upravujících, zejména pravidel takových, jež mají zabezpečiti důkladné uvážení předmětu a poskytnouti opposici příležitost k věcné obraně. Uváděje při každém jednotlivém prvku, ve které pokusil jsem se jednání sněmovní rozložiti, případná opatření proti obstrukčnímu užití jeho, mohu jen na tomto místě podati kratičkou zprávu o obstrukcích v anglické dolní sněmovně. První případ klade Lecky (v Dějinách Anglie v 18. stol.) do r. 1771, kdy vedl parlament na ochranu své privileje »svobody slova« boj proti tisku, aby potlačil otiskování parlamentních debat v novinách; jako obstrukčního prostředku bylo užíváno amendmentů a návrhů odročovacích. (Lecky, na uv. m. III. chap. XI.). Rovněž za velikého parlamentního boje o Reform bill z r. 1831 užíváno v obstrukci řízené R. Peelem návrhů odročovacích. (Molesworth, History of England 1830—1874 vol. I. str. 143. násl.) Podobně v Parnellově obstrukci. která ovšem nečelila proti určité předloze, nýbrž měla za účel vůbec zmařiti jednání sněmovní, užíváno kromě dlouhých obstrukčních řečí, rovněž amedmentů a odročovacích návrhů. (Mc Carthy: History of our own times VI. str. 80. sq (Tauchnitz.) Protiobstrukční opatření, učiněné sněmovnou poprvé při irské obstrukci usnesením tak řečených »urgency rules«, obsažena jsou v některých standig orders z r. 1882, pozměněných r. 1888 a r. 1902. V textu činí se o nich zmínka na příslušných místech.

(primární) návrh na odročení sněmovny a zahájiti o něm debatu. Nebezpečný tento prostředek obstrukční byl roku 1882 obmezen a roku 1902 užívání jeho ještě více stíženo; byl jednak obmezen časově na určitý kratičký intervall mezi určitými dvěma body pořadu jednání, jednak připouští se jen z naléhavých, předsedovi sněmovny písemně sdělených důvodů důležitosti veřejné, a dále jen když podporován jest určitým počtem členů (40).

Předběžná otázka: byla-li předběžná otázka (že otázka hlavní nemá býti nyní položena) sněmovnou zodpověděna kladně, nesmí toho dne hlavní otázka býti položena. Usnese-li se sněmovna záporně, musí následkem záporné stylisace otázky předběžné, býti položena hlavní otázka ihned, což má prakticky podobný (navrhovatelem arci nezamýšlený) účinek jako closura, totiž další debata, amendmenty a návrhy odročovací jsou vyloučeny.

V souvislosti sluší zmíniti se o jiných skutečnostech, jimiž dostává se sněmovně buď látky k jednání neb aspoň sdělení sněmovně svědčících nebo před ní činěných.

Sem náleží hlavně petice a dotazy (questions): tyto poslednější jsou obdobny, nikoli totožny s naší interpellací. Slušelo by sem řaditi rovněž tak řečené returns t. j. účty a jiné listiny týkající se záležitostí veřejných, jichž předložení každá sněmovna buď přímo může vládnímu departmentu naříditi, neb za předložení jich addresou svědčící koruně žádati. Listiny tyto samy o sobě však nejsou bezprostředním základem jednání, a lze o nich pomlčeti.

Petice jsou dvojího druhu, jedny týkají se záležitostí obecného zájmu, majíce na př. za účel působiti ke změně obecného zákonodárství, k odstranění veřejných nedostatků a pod., druhé čelí k vydání »soukromých zákonů«, jichž povaha v úvodním sloupci byla naznačena, projednání pak doleji bude popsáno.

Petice prvé kategorie [1]) musí býti podány členem a opatřeny jeho podpisem. Veškeré jednání obmezuje se na to, že členové v době k tomu stanovené odevzdávají petice, při čemž nejvýše smějí sděliti jména petentův a stručné petitum a jen ve zvláštních případech žádati, aby clerk petici přečetl. Debata, kdysi pravidelně obvyklá, nyní jest připuštěna předsedou jen ve zcela výjimečných případech. Podané petice přikáží se pak beze zvláštního jednání výboru petičnímu, který dvakrát týdně podává tištěný report, obsahující seznam peticí roztříděných dle látky s označením petentův a předmětu a jen, kde toho význam věcí žádá, připojuje se plné znění petice.

---

[1]) Zdomácněvše v parlamentu teprve v 17. stol., měly kdysi jakožto projevy mínění širších vrstev národa důležitý význam, jehož v době moderní při intimním styku poslanců s voličstvem (meetingy) a při vyvinutém tisku pozbyly, ač číselně jich spíše přibylo. Kdysi jednání o těchto peticích vyplňovalo velkou část parlamentních debat. Odtud podrobná pravidla o formě peticí, jichž šetření jest podmínkou přijetí petice.

D o t a z y (questions), které sluší rozlišovati od otázek předkládaných a kladených předsedou, jsou původu poměrně nového (19. stol.) a mají za účel zjednati členu, který dotaz činí, informaci o veřejných záležitostech, a to buď od ministra, aneb od jiného člena sněmovny. Dotazy ke členům, kteří nejsou členy kabinetu, smějí se týkati jen jejich činnosti veřejné (ku př. jako bývalých ministrů) a parlamentní (jako navrhovatelů předloh a pod.). Účelem vymezen jest obsah dotazů, a parlamentní obyčejové právo vytvořilo celou řadu obmezujících pravidel (tak nesmějí se týkati mínění tázaného, nýbrž jen fakt, nesmějí také obsahovati dedukcí a mínění tazatele, nýbrž jen fakta). K podávání peticí určena jest krátká doba před zahájením denního pořádku. Dotazy nečtou se, leč s výslovným povolením předsedy, nýbrž odevzdávají se písemně clerkovi. Podati dotaz jest však oprávněn člen sněmovny zpravidla jen po předchozí opovědi (notice), o níž platí celkem totéž, co bylo svrchu řečeno o opovědích návrhů. Jest tedy i podávání dotazů dosti obmezeno, zvláště i tím, že předseda na základě své diskreční moci může dotaz odmítnouti. O d p o v ě d i na dotazy podávají ministři nyní buď tiskem, tak totiž že tištěná odpověď rozdává se s protokolem (votes and proceedings), nebo ústně, což však děje se jen ke zvláštnímu, předepsaným způsobem projevenému přání tazatele. Jsou praecedencie, že ministři odpověď v zájmu veřejném vůbec odepřeli. Odpověď má se obmezovati na pouhou informaci. Další dotaz po podané odpovědi připouští se jen ve velmi obmezené míře. Každý n á v r h d e b a t y o odpovědi příčí se řádu jednání.[1])

2. *Porada.* Deliberativní činnost svou koná sněmovna buď v p l e n á r n í schůzi nebo ve v ý b o r e c h.

Není ovšem časového období, vymezeného přesně pouze pro debatu, neboť amendmenty a popsané návrhy formální lze klásti právě během debaty, a to jak v plenu, tak (s některými obmezeními) ve výboru.

Ze všeobecných pravidel o debatě buďtež jakožto nejčelnější vyjmuta tato:

a) Debata jest časově ohraničena předložením a konečným položením otázky.

b) Slovo obdrží, kdo povstane; povstane-li více členů, rozhodne předseda, a to obyčejně tak, že střídá řečníky pro a proti návrhu.

c) Řečník jest povinen mluviti přesně k předložené otázce (rule of relevancy); jinak dle staré resoluce (z r. 1604) předseda mu připomene, aby mluvil k věci. Proti obstrukčním řečem čelí ustanovení standing order-u (z let 1882 a 1888), dle něhož, nepřestává-li řečník mlu-

[1]) V tom jest podstatný rozdíl anglické question od kontinentální a zejména ve francouzském parlamentu obvyklé interpellace, neboť zde připouští se jednak debata, jednak sněmovna projevuje svůj souhlas neb nesouhlas s odpovědí vlády, usnášejíc se o přechodu k dennímu pořádku (pure et simple) neb o motivovaném přechodu k dennímu pořádku.

viti věci irrelevantní neb opakuje-li rozvláčně své nebo také cizí vývody, upozorní předseda nejdříve sněmovnu (calling attention) a nepomůže-li tento prostředek, odejme řečníku slovo. Kromě toho ovšem lze užiti obecného protiobstrukčního prostředku t. j. suspense.

d) Žádný člen nesmí mluviti k téže otázce dvakrát, leč za účelem pouhé vysvětlivky své dřívější řeči; navrhovateli věcného návrhu povoluje se odpověď (reply). Obmezení toto neplatí pro debatu v committee (ve výboru).

Obyčejem vyvinutá obmezení, jež brání na př. dotýkati se debat ve druhé sněmovně, neb debat konaných ve výboru před podáním reportu, a četnou řadu jiných pravidel nelze zde blíže probírati. O udržování pořádku v debatě bude učiněna zmínka na konec této kapitoly, poněvadž dotčená pravidla nevztahují se pouze na debatu.

Na tomto místě dlužno pojednati o zmíněné již Closure of debate. Jest to prostředek, zavedený roku 1882 po irské obstrukci za tím účelem, aby bylo možno rázem skončiti debatu a přiměti sněmovnu k usnesení.[1]) Původně bylo closury užito jako protiobstrukční zbraně, nyní užívá se jí zhusta ke zkrácení jednání při všech větších předlohách. Postup jest následovní: Jakmile byla s předsednického křesla předložena otázka, tedy ihned po zahájení debaty, může kterýkoli člen povstati a navrhovati, »aby otázka byla nyní položena«. Předseda, neshledává-li v návrhu tomto zneužívání řádu jednacího neb zkracování práv menšiny, položí ihned otázku o closuře, nepřipouštěje ani amendmentu, ani debatu o tomto návrhu. Byl-li návrh closury přijat, položí se ihned hlavní otázka. Po usnesení o hlavní otázce, může býti vyslovena žádost, aby ihned položena byla otázka již dříve předložená.[2]) O žádosti takové rozhoduje předseda samostatně. Pro closuru musí však po případě, t. j. koná-li se hlasování obřadným způsobem (division), býti většina čítající nejméně 100 členů. Pode jménem closury poskytují standing orders ještě další, v podstatě totožný prostředek, který má za účel vyloučení všech změňovacích návrhů k paragrafu projednávané předlohy zákona a skončení debaty. Formule návrhu zní pak: »aby položena byla otázka, že ta ona slova jsou částí toho onoho paragrafu, neb že ten onen paragraf jest částí billu«.

Výbory (Committees). V prvé řadě spadají sem výbory, jichž úkolem jest diskusse otázky, která jest předmětem sněmovního jednání. V souvislosti sluší zmíniti se o výborech, které mají úkoly jiné.

Výbory prvé skupiny liší se podstatně od obdobných institucí parlamentů kontinentálních. Obecně uznaná nezpůsobilost velkých sborů projednávati zevrubně předlohy složité a odborné vědomosti předpokládající, pak také praktická potřeba uvolniti pro podrobná projednávání

---

[1]) Podobný účinek má záporně zodpověděná previous question.

[2]) Ku př. closura provedena byla při debatě o amendmentu, o němž následkem closury učiní se usnesení; před amendmentem byla však předložena již originální otázka, amendmentem měněná.

předloh přísnější formy jednacího řádu a konečně žádoucí oekonomie s parlamentním časem vedly v parlamentech k rozčlenění plena v užší výbory, jakožto orgány pro zevrubnou diskussi a přípravu látky pro plenum. Jinak ve sněmovnách anglických. Pravidelný »výbor«, jehož úkolem jest zevrubná diskusse a příprava usnesení plenárního, jest »committee celého domu«, které vůbec není výborem, nýbrž plným sněmem (the house itself).[1]) Rozdíl mezi plenární schůzí a tímto výborem celého domu jest v podstatě následovní: Jednak nepředsedá předseda sněmovny (speaker), nýbrž zvláštní chairman,[2]) který zaujme předsednické křeslo, jež speaker opouští, jakmile sněmovna (k návrhu neb dle denního pořádku) ustavila se ve výbor celého domu. Jednak platí pro jednání výborové volnější pravidla o jednání, hlavně v tom směru, že může každý člen k téže otázce i vícekrát než jednou mluviti. Protiobstrukční prostředky j. odejmutí slova a closura připuštěny jsou však ve výboru celého domu celkem právě tak [3]), jako v plenu. Toliko suspense může být usnesena jen v plenu, pročež v případě potřeby opouští chairman křeslo, a podá report předsedovi sněmovny, který ihned křeslo zaujav, zahájil tím jednání plenární. Konečně dlužno uvésti, že sněmovna zasedajíc jako committee celého domu, nemůže se odročiti, poněvadž formálně není sněmovnou. Institucí »výboru celého domu«, jejíž původ klade se do doby Tudorovské a Stuartovské, vyhověno je sice potřebě diskusse volnější, nikoli však potřebě diskusse odborné. Pomoc poskytuje dávná praxe ustanovovati v případě potřeby užší výbory (select committees) za účelem porady předběžné (dříve než věc projednává se v committee celého domu) aneb dodatečné (po výboru celého domu). Porada ve výboru celého domu jest však obligatorní při všech finančních předlohách, pravidlem při všech předlohách obecných zákonů. O »soukromých« billech jedná se zpravidla jen v užších výborech. Tyto užší výbory jsou skutečné výbory, jež ustanovují se pro záležitosti obecné od případu k případu snesením sněmovny, pro soukromé zákonodárství způsobem zvláštním.

Uprostřed mezi committee celého domu a užšími výbory stojí dvě standing committees, stálé výbory, poprvé roku 1882 přechodně, nyní trvale zavedené a ustanovované pro celé zasedání ihned po jeho zahájení. Výbory tyto mají za účel diskussi veřejných billů (tj. předloh zákonů), které týkají se *a*) práva (law), soudnictví včetně řízení soudního, *b*) obchodu, plavby, průmyslu, pak zemědělství a rybolovu. Stálé tyto výbory mají s užšími výbory společný znak, že jsou ustanoveny k podrobnému projednání určitých billů, a že jsou skutečnými, byť velmi četnými a více repraesentativnými výbory (nejméně 60, nejvýše 80 členů,

---

[1]) Jednací řád rakouské sněmovny panské má poněkud podobné zařízení, které však jest jen fakultativní a v praksi neobvyklé.

[2]) Předseda. Officielní jeho jméno je chairman of the committee of ways and means, což není zvláštní výbor, nýbrž prostě výbor celého domu v jedné své funkci (o tom doleji ve sloupci o finančních předlohách).

[3]) T. j. pokud předsedá chairman a nikoli některý jeho zástupce.

k nimž může se ad hoc ještě 15 členů přidati), a konečně že při výběru členů hledí se k osobní jejich způsobilosti a odborným znalostem; výboru celého domu však podobají se potud, že zpráva (report), kterou podávají, jest bezprostředním základem dalšího jednání plenárního a nepřikazuje se již výboru celého domu.

Kromě dotčených dvou stálých výborů, vyskytují se ještě některé další výbory, rovněž stálé, tj. na celou dobu zasedání ustanovované, z nichž dva nejdůležitější vykonávají hlavní, ač ne jediné své funkce ve sféře onoho zákonodárství, které nazývá se private bill legislation.

Jak již svrchu podotknuto, předlohy soukromých zákonů projednávají se v užších (obyčejně 4členných) výborech (select committees). Jak bude ve zvláštním oddílu této stati blíže ukázáno, není úkolem těchto výborů jen pouhá diskusse, nýbrž mají po případě postavení soudního tribunalu, rozhodujíce o sporných právech soukromých. Na projednávání soukromých billů mají však vliv ještě svrchu zmíněné dva stálé výbory, a to select committee on standing orders, jedenáctičlenný výbor, který v přípravném stadiu parlamentního projednávání soukromých billů jaksi v druhé stolici zkouší, zdali předložená petice za vydání soukromé akty vyhovuje formálnostem, a dále committee of selection, jež má důležité úkoly organisační a pořádkové, a to nejen v oboru soukromého zákonodárství. Především jmenuje členy obou svrchu vzpomenutých zákonodárných standing committees, jmenuje dále členy všech ostatních select committee, které obírají se záležitostmi veřejnými, pokud (což není pravidlem) nejmenuje je plenum, konečně jmenuje členy užších výborů projednávajících soukromé billy. Pokud se však těchto týče, ustanovuje výbory jen z části přímo, z části nepřímo. Nepřímo totiž v tom smyslu, že jmenuje generální výbor pro železniční a kanálové předlohy, kterýžto výbor sám však předlohy tohoto druhu neprojednává, nýbrž toliko třídí a přiděluje užším výborům, jichž členy sám jmenuje a jimž ustanovuje předsedu ze svého středu. Committee of selection je tedy jakýmsi generalním organisatorem a distribuentem velké části parlamentních prací, kterýžto úkol, ovšem předpokládá nejen znalosti věcné, nýbrž i dokonalou znalost osobní, pročež členy jeho stávají se obyčejně nejstarší a nejzkušenější členové sněmovny, kteří požívají plné důvěry. Committee toto skládá se z předsedy, jímž jest ipso facto předseda committee on standing orders a ze sedmi členů volených z plena na počátku každého zasedání.

Na konec dlužno zmíniti se o užších výborech (select committees), jichž úkolem není diskusse předloženého návrhu, nýbrž buď vyšetřování (za účely kontrolními, (kontrola exekutivy), neb ve věcech týkajících se privilejí sněmovních, chování se jednotlivých členů a pod.), neb sbírání látky (ku př. za účelem určité reformy zákonodárné, za účelem změny řádu jednacího a pod.). Výbory tyto, jako zpravidla všecky výbory, mají obyčejně právo obesýlati a přísežně vyslýchati svědky, vyžádati si předložení listin a pod. Zprávy výborů obsahují obyčejně jen resoluce,

na nichž výbor se usnesl, a v příloze protokoly o výslechu svědeckém, listiny a pod. Důvodové zprávy nejsou obvyklé.

V celkové soustavě kommissí anglické sněmovny dolní (a podobně i horní) lze vésti jaksi demarkační čáru mezi kommissemi politickými a nepolitickými. K posléz dotčeným náleží zejména užší výbory jednající o zákonech soukromých, složené obyčejně tak, že dva členové náleží straně vládní, dva opposici, čímž jest již naznačen nepolitický jejich ráz. Nestrannost jejich obecně se uznává.[1] Záležitosti mající dosah politický, předlohy zákonů, zejména vládní, manifestující politiku majority, a hlavně zákonodárství finanční s appropriačním billem v čele projednávají se v committee celého domu, jinými slovy v plenu. Tím jest řečeno, že vláda i v tomto committee má za sebou svoji majoritu, ze které vyšla, a že jednání sněmovní od počátku až do konce plně ovládá, nejsouc vydána nebezpečí, jaké zejména francouzskému kabinetu stále hrozí z kommisí, volených nahodile (losem) sestavenými a měsíčně obnovovanými bureaux, na něž vláda nemůže vykonávati vlivu. Tím řečeno jest dále, že anglický parlament nezná zařízení referentů kommissí, což zejména pro vládní předlohy má výhodu v tom směru, že navrhovatel (ministr), i ve stadiu jednání výborového svou předlohu osobně zastupuje a chrání.

3. *Usnášení se.* Po skončení debaty položí Speaker otázku, načež sněmovna usnáší se hlasováním. Hlasování děje se nejprve ústně (voláním ano, ne); většinu zjistí předseda jen dle síly hlasů a dle celkového svého dojmu, a prohlásí pak snesení. Není li námitek, jest toto hlasování konečné. Jinak provádí se druhé hlasování, division, které je velmi obřadné a vyžaduje mnoho času.[2] Záleží v podstatě v tom, že po znamení daném zvoněním, uzavrou se zevní vchody, členové pak po opětném položení otázky a opětném ústním hlasování vycházejí dvěma vchody (jedním na pravo [pro], druhým na levo [contra]) do vyprázdněných předsíní; u obou vchodů stojí po dvou členech, předsedou ustanovených k počítání (tellers). Kdo je uvnitř sněmovny, jest povinen hlasovati. Předseda hlasuje toliko při rovnosti hlasů, obyčejně tak, aby snesení nebylo konečným. Hlasovací listina vydá se tiskem a rozdává se příštího dne s jednacím protokolem. Poněvadž k žádosti dvou členů musí se division provésti, jest to ovšem velmi vítaný prostředek obstrukční. Avšak jako jiné obstrukční příležitosti, tak i tato byla (standing order z r. 1888) zatarasena. Pokládá-li totiž předseda žádost za svévolnou, může dát hlasovat tím způsobem, že vyzve po-

---

[1]) Srv. Report on Private Business bod 2232.

[2]) Z šetření, které vláda k usnesení sněmovny dala r. 1902 diplomacií konati o způsobu hlasování ve státech se zákonodárnými sbory, je patrno, že pomýšlí se na zjednodušení. Podobné obřadné hlasování má z evropských parlamentů jen říšský sněm německý a ve zjednodušené formě italský senát. Jinde zavedeno jest většinou hlasování povstáním (par assis et levé) a jako kontrolní hlasování, appel nominal, hlasování dle jmen, po případě hlasovacími lístky.

stupně obě strany, aby povstaly, (rise) a dle toho buď prohlásí snesení, aneb nařídí provésti division.

Vylíčení prvků jednání sněmovního dlužno uzavříti zmínkou o postavení předsedově, o quorum, o denním pořádku a o jednacím protokole.

Speaker[1]) řídí jednání a jest strážcem pořádku a jednacích pravidel. Řídě jednání má obsáhlou diskreční moc, jejíž příklady byly svrchu uvedeny. Postavení jeho upevněno jest zárukami různého druhu; na př. povstane-li, aby ujal se slova, musí řečník umlknouti, kritika činnosti jeho jest dovolena jen na základě samostatného návrhu k tomu čelícího, neváženost jemu projevená tresce se suspensí a pod. Jako strážce pořádku má značnou moc disciplinární: volá k pořádku jednotlivce i celou sněmovnu, jmenuje dle starého zvyku člena, který prohřešil se proti řádu sněmovnímu, upozorňuje sněmovnu na chování se člena (call attention). Ostřejší prostředky disciplinární, zavedené v letech osmdesátých po zkušenostech s obstrukcí, jsou následovní:

Vyloučení člena do skončení schůze; nařídí je speaker, když člen se chová způsobem, který hrubě příčí se řádu (grossly disorderly conduct).

Suspense člena na delší dobu, a to v prvém případě na týden, při opakování progressivně na dobu delší až do jednoho měsíce. Protiví-li se člen nařízení speakrovu, aby se vzdálil, prodlužuje se suspense do konce zasedání a suspendovaný odstraní se násilím. Suspense jest obecný prostředek protiobstrukční, čelící jednak »proti nedbání autority předsedovy«, jednak »proti zneužívání jednacího řádu tvrdošijným a zúmyslným obstruováním jednání sněmovny neb jiným způsobem«. Vyslovuje ji sněmovna usnesením k návrhu, o němž předseda ihned dá hlasovati nepřipustiv ani amendmentu, ani debaty. Poslední prostředek je přípustný jen v plenární schůzi, a jest tedy za účelem suspense nutno, aby chairman přerušil jednání v committee celého domu a podal report, načež může plenum suspensi vysloviti.

Standing order, kterým suspense byla zavedena, výslovně vyhražuje sněmovně právo postupovati proti členům podle dávného obyčeje t. j. stíhati jej vězením, jak popsáno bylo na konci úvodní kapitoly.

Výkonný orgán předsedův i celé sněmovny jest serjeant at arms, jenž jako náčelník parlamentní stráže má různé pořádkové úkoly.

Quorum jest nejmenší počet členů, jejichž přítomnosti je potřebí, aby mohlo býti jednáno. V plenu i ve výboru celého domu činí quorum 40 členů, ve výborech užších stanoví se quorum obyčejně při ustanovení výboru. Zjistiti quorum náleží před zahájením schůze předsedovi; není-li quorum úplné ve 4 hodiny odpoledne, odročí předseda schůzi. Byla-li však schůze zahájena, jest věcí členů, aby předsedu upozornili, že quorum není přítomno. K takovémuto upozornění dá předseda provésti sčítání,

[1]) Funkce jeho jsou dvojího druhu, jednak zastupuje sněmovnu na venek (ku př. ve stycích se sněmovnou lordů), jednak jest předsedou. Titul speaker, mluvčí, vztahuje se k prvnější, nyní méně významné funkci.

při němž postupuje se jako při obřadném hlasování. Novější standing orders obmezují užívání této zdlouhavé procedury.

Denní pořádek upravují jednak standing orders a dávný obyčej, jež určují pevný pořad, ve kterém v určité dny určité kategorie předmětů mají se projednávati, jednak sněmovna usnášejíc se prostě,[1]) že toho onoho dne má člen, ohlásivší návrh, tento návrh podati, neb že toho onoho dne má se konati druhé neb třetí čtení předlohy. Tím je pořádek zevrubně určen.

Standing orders určují rovněž pevně hodinu, kdy schůze se počínají, a kdy se končí, ovšem nebyly-li dříve odročeny.

Do podrobností nelze vzhledem k rozsahu stati zabíhati, poznamenávám toliko, že jednání o soukromých billech předchází ostatnímu jednání, dále že celkem mají předměty, proti nimž není opposice, přednost, a konečně že pevný pořad jednání upraven jest ve prospěch předloh vládních.

Jednací protokol jest dvojí: stručnější, votes and proceedings, a obšírnější Journal. Obsahem obou jsou toliko res gestae, nikoli debaty. Oba sepisuje clerk se svými pomocníky; prvý protokol rozdává se tiskem nejbližšího dne po schůzi, druhý zdělává se později. Za správnost odpovídá clerk pod vrchním dohledem předsedovým.

III.

Po vylíčení prvků, ve které lze formy parlamentního jednání rozložiti, je nyní možno podati schemata, podle kterých prvky jednání slučují se v celistvé pásmo, když sněmovna projednává jednotlivý předmět. Jak již v úvodním sloupci bylo podotknuto, různí se úkony, které předmětem se odlišují, také formou projednávání. O některých předmětech jednání (o peticích, dotazech) stala se zmínka v předcházející povšechné stati. O hlavních třech druzích »zákonodárné« činnosti sněmovny, jak v úvodním rozvrhu byly vytčeny, sluší pojednati nyní.

A. Public bills.[2]) Řád jednání a praxe parlamentní neodlišuje formálně předloh vládních od předloh podaných »soukromými členy«, t. j. těmi, kdož nejsou členy kabinetu. Se stanoviska formy jest při těch i oněch navrhovatelem vždy toliko »member«, prostě jako člen sněmovny, nikoliv jako ministr, ano vyskytují se v parlamentních dějinách případy, že předlohy vládního původu byly předloženy sněmovně soukromými členy [3]). Také formálý postup je zcela totožný [4]). Prakticky je

[1]) Snesení sněmovny, jež vztahují se na postup jednání, jmenují se orders, snesení, jimiž vyslovuje sněmovna svoje mínění, jsou resolutions.

[2]) Ilbert na uv. m. chap. VI.

[3]) Tak na př. vládní Reform bill z r. 1831 uvedl do dolní sněmovny Lord John Russel, jenž nebyl členem Greyova kabinetu. Molesworth, History of England I. str. 58.

[4]) Zejména není známo rozlišování francouzské mezi vládními projets de loi a soukromnými propositions de loi, jež má potud důležitý význam, že posléze dotčené předlohy musí projíti předběžnou zkouškou v comission d'initiation, která vztahuje se k formální stránce.

ovšem i v Anglii mezi vládními a jinými billy rozdíl velmi značný, neboť — jak svrchu naznačeno — Standing Orders vyhražují předlohám vládním velikou většinu parlamentního času, takže billy soukromých členů, ač číselně četnější než vládní, jen v řídkých případech a za zvlášť příznivých podmínek mají naději na úplné projednání.

1. Jednání o předloze zákona zahajuje se svrchu popsanou opovědí (předběžného) návrhu (notice of motion), který zní takto: »aby sněmovna dovolila předložiti ten či onen bill« (motion for leave to introduce a bill). Podávaje tento předběžný návrh, může sice navrhovatel vyložiti a odůvodniti meritum, debata se však zpravidla nepřipouští.

2. Přijímajíc předběžný návrh, ukládá sněmovna navrhovateli, pak druhému členu jakožto podporovateli a po případě ještě některým jiným členům, aby společně podali navržený bill. Na základě tohoto snesení (order) odevzdá navrhovatel písemně svůj bill [1]), a sněmovna usnáší se bez debaty a s vyloučením všelikých amendmentů o otázkách: »aby bill nyní byl čten poprvé« a »aby byl vytištěn«, a ustanoví ihned den druhého čtení.

3. Prvé čtení záleží jen v přečtění krátkého titulu. Bills došlé ze sněmovny lordů čtou se poprvé k návrhu bez opovědi. Roku 1902 bylo změnou standing ordru č. 31 připuštěno fakultativně zkrácení v ten způsob, že po předchozí opovědi beze svolení sněmovny ihned se předloží bill, který vytiskne se bez prvého čtení.

4. V den ustanovený pro druhé čtení, když byl clerk tento bod denního pořádku přečetl, učiní navrhovatel billu návrh [2]), »aby bill nyní byl čten podruhé,« a odůvodní meritum návrhu. Tím zahájena jest všeobecná debata o principu billu, kteréž druhé čtení veskrze jest věnováno. Debata o jednotlivých paragrafech (clauses) se vůbec nepřipouští. Opposice brání se proti billu buď samostatným formálným návrhem, »aby bill nebyl nyní čten podruhé« [3]) anebo — zpravidla — návrhem změňovacím (amendmentem) »aby předloha byla čtena podruhé za tři (neb šest) měsíců, což prakticky rovná se zamítnutí předlohy, neboť neobjeví se již během zasedání na denním pořádku, i kdyby parlament zasedal déle tří (šesti) měsíců. Dotýká-li se navržený bill práv neb zájmů určitých veřejných korporací neb určitých osob, připouští se při druhém čtení jejich slyšení, avšak nikoli osobně, nýbrž právním zástupcem. Druhé čtení končí se usnesením (order), »aby předloha byla přikázána committee« a zároveň stanoví se den, kdy committe bude zasedati.

---

[1]) V pravdě obyčejně jen titul, kdežto skutečný bill odevzdává se zcela neobřadně později, když dříve byl předložen pomocnému parlamentnímu úřadu — Public Bill office — k revisi po stránce formální.

[2]) Kdyby se tak nestalo, zmizel by bill automaticky z denního pořádku.

[3]) Přijetím návrhu tohoto byla by však předloha zažehnána jen pro okamžik a mohl by býti přijat ještě návrh, aby byla čtena podruhé některého následovního dne.

5. V ustanovený den, když clerk přečetl tento bod denního pořádku, ustaví se sněmovna resolucí v »committee celého domu«. Ačkoliv toto committee jest vlastně sněmovna sama, jest právně pouze jakýmsi mandatářem plena, a má zapotřebí výslovné, plenární resolucí (k návrhu podanému při kladení otázky o ustavení se committee) udělené instrukce, aby mohla jednati o amendmentech, které s obsahem a účelem billu těsně nesouvisí [1]).

V committee probírá se paragraf za paragrafem; nové paragrafy lze projednávati teprvé na konec. Po projednání celého billu jedná se o t. zv. preamble t. j. o úvodní formuli, označující rationem legis. Dříve obecně obvyklá, mnohdy velice obšírná, vyskytuje se nyní při public bills jen zřídka.

6. Po skončené debatě klade chairman otázku, »má-li podati report o předloze«, a když otázka (s amendmenty nebo bez nich) byla přijata, opustí křeslo předsednické a podává Speakrovi, který ihned křeslo zaujal, ústní report. Nedokončilo-li committee své porady, podává chairman pouze »report of progress« a žádá za povolení sněmovny, aby committee opět smělo zasedati. Žádosti té vyhoví sněmovna usnesením (order), kterým ustanoví se opět den příští komise.

Tato fase jednání (report stage) má za účel uvážiti report v plné schůzi, zejména uvážiti amendmenty v committee přijaté; i nyní jsou ještě možny amendmenty nové, vyjma takové, k nimž bylo by committee potřebovalo zvláštní instrukce. Předloha může k návrhu býti přikázána znovu committee, buď vůbec, aneb vzhledem k určitému ustanovení, po případě přikáže se užšímu výboru (select committee), nebylo-li výboru takovému přikázáno již před jednáním v komité celého domu [2]).

7. Po reportu následuje třetí čtení buď ihned neb ustanoví se k tomu den. Při třetím čtení smí býti navrhovány amendmenty jen, pokud týkají se redakce textu. Když byla předloha ve třetím čtení přijata, uloží se clerkovi, aby předlohu [3]) donesl k lordům.

Ústavní poměr obou sněmoven a povaha královské sankce nespadá již do programu této stati. Na konec dlužno jen poznamenati, že toto těžkopádné a co do formalismu snad jen starým processem římským předstižené řízení, které poskytuje tolik příležitosti k průtahům, moderní potřebě valně nevyhovuje. Proto vešlo v poslední době v obyčej zjedno-

---

[1]) Do roku 1854, kdy byl usnesen Standing order nyní č. 34., nemohlo committee jednati ani o žádném amendmentu, který nedal se striktně subsumovati pod titul předlohy. Toto na prvý pohled nepochopitelné zařízení jest srozumitelno jen z historického vývoje. Ve starších dobách byly totiž připojovány k billům i k jiným návrhům v průběhu sněmovního jednání paragrafy s nimi naprosto nesouvislé, což vedlo k rozmanitým nesnázím. Reakce proti této volnosti forem zašla však tak daleko, že ustálila se praxe zcela opáčná, která svrchu dotčeným standing order z r. 1854 musila býti uvolněna.

[2]) Užšímu výboru přikazují se obyč. předlohy, jichž prozkoušení vyžaduje odborných vědomostí.

[3]) Indorsovanou starodávnou formulí: soit baillé au seigneurs.

dušovati rozvleklý text zákonů tím, že podrobnosti (u nás obvyklé v prováděcích nařízeních) vylučují se z textu zákona a připojují k němu jako t. zv. schedules, které jsou sice také jeho součástkou, nevyžadují však projednání tak podrobného jako vlastní text.

B. Procedura o private bills označuje se obyčejně jako spola legislativní, spola soudní;[1]) legislativní potud, poněvadž private bill, byv navržen ve sněmovně členem jejím, musí projíti obdobnými fásemi jednání, jako billy veřejné, soudní potud, poněvadž již ve stadiu přípravném, hlavně však v committee provádí se — aspoň při billech, jež v předepsané lhůtě byly interessenty vzaty v odpor — řízení kontradiktorní, v němž vystupují soukromé strany, t. j. jednak žadatelé za vydání akty, jednak petenti proti billu. Nejpodstatnější rozdíl mezi jednacími formami o veřejných a soukromých billech záleží v tom, že private bill zakládá se na petici interessentů (lokálních autorit apd.), dále že jednání rozšířeno jest o předchozí stadium přípravné a o některé další fase do pásma jednání vsunuté, a konečně že o těchto billech nejedná se v committee celého domu, nýbrž v užším výboru (select committee). Podotknouti dlužno, že parlament pro tuto svou agendu má zvláštní pomocný úřad (Private Bill Office), a že interessenti jsou (od r. 1836 obligatorně) zastupováni parlamentními agenty, t. j. speciálními právními zástupci, jichž sbor jest podroben disciplinární moci předsedy sněmovny.

Následovní popis obmezuje se na hlavní body; stranou zůstávají spletité podrobnosti.

Petici za vydání soukromé akty deponuje parlamentní agent ve lhůtě stanovené ve standing orders v Private bill office; k petici připojena je kopie billu a různé doklady (plány, rozpočty a pod., doklady o zpravení interessentů, o vyhlášce v novinách a pod.).

I. Přípravné řízení záleží v tom, že dva examinatoři, pro obě sněmovny společní, zkoušejí, zdali bylo vyhověno formalitám jež předepsány jsou dopodrobna ve Standing Orders, (náležité instruování petice, publikace zamýšleného účelu). K řízení před examinatorem musí se dostaviti promotor (t. j. parlamentní agent, který zastupuje petenty); jinak škrtne se bill ze seznamu a nemůže beze zvláštního snesení sněmovny býti o ní v tomto zasedání jednáno. Již ve přípravném řízení jedná se kontradiktorně, když odpůrci podali memorandum, v němž dovozují, že předepsaným formálnostem nebylo vyhověno. Po skončeném řízení přípravném vrátí se bill do Private Bill Office a vydá parlamentnímu agentovi, aby se postaral o předložení jeho sněmovně.

II. Řízení v parlamentu. V krátké lhůtě po přezkoušení petice examinatorem musí bill býti předložen některým členem sněmovny, a jest právě tak jako public bill ve všech fásích sněmovního projednávání tímto členem zastupován. Při prvém čtení mohou býti odčiněny formální nedostatky vytknuté examinatorem a to tak, že bill přikáže

[1]) Anson I. 264.

se známému již výboru (committee on standing orders), jenž přezkouší jej po formální stránce a ve svém reportu po případě navrhne, aby od přesných formálních požadavků bylo v konkretním případě upuštěno. Po prvém čtení vrátí se bill do Private Bill Office, kdež jest uschován a opětně úředníky tohoto úřadu zkoušen. Jako již od počátku řízení, tak i v dalším postupu má důležitý úkol parlamentní agent, který jest hybnou silou jednání; on navrhuje také (v ustanovených lhůtách) den pro další čtení billu, čímž vykonává podstatný vliv na denní pořádek, pokud týče se private bills, neboť standing orders v té příčině ustanovují pořad každého dne jen potud, že pokročilejší předlohy mají přednost před méně pokročilými (na př. třetí čtení před druhým). V těchto mezích rozhoduje o pořadu časová priorita.

Druhé čtení věnováno jest diskussi principu. Formálně jest účelem druhého čtení přikázati bill některému committee, dle zásad uvedených v povšechné stati o komisích. Instrukce, při public bills v úzké meze sevřená, bují zde skoro bez obmezení. Než-li však committee zahájí jednání, musí každý bill projíti ještě jednou zkouškou, kterou konají společně předsedové committee celého domu z obou sněmoven, a to hlavně za tím účelem, aby — po případě v dohodě s dotčeným ministerstvem — doporučili sněmovně, by private bill, byť nikým v odpor vzatý, projednán byl v komisi ve přísnějších formách, určených pro billy v odpor vzaté (opposed matter).

Committee má povahu soudního tribunalu; před ním projednává se meritum předlohy a formy řízení podobají se řízení soudnímu. Obě strany jsou zastoupeny parlamentními agenty, vyslýchají se svědci (přísežně) a tímto spůsobem projednává se paragraf za paragrafem.

Avšak odpůrci billu nabývají nároku, aby svými zástupci byli před committee jako strana slyšeni, jen 1. když podali v čas petici proti billu, a 2. když byla formálně uznána jejich legitimace (t. zv. locus standi), čehož je však jen tehdy třeba, když druhá strana legitimaci jim upírá. Pro rozhodování o legitimaci zřizuje se v dolní sněmovně od let šedesátých zvláštní tribunal — court of referees —, který se skládá z předsedy committee celého domu a nejméně tří osob (nikoli nutně členů) předsedou sněmovny jmenovaných (referees).[1])

Není-li bill peticí vzat v odpor, přikáže se výboru pro soukromé billy v odpor nebrané, jemuž předsedá předseda committee celého domu a v němž zasedá člen, který bill předložil a dále jeden člen na věci neinteressovaný, po případě místo něho některý referee.

Ostatní fase parlamentnlho projednání soukromých billů neliší se podstatně od způsobu projednávání veřejných. Jen poznámkou budiž

[1]) Předseda committe celého domu jest jen nominelně předsedou tohoto soudu. Fakticky předsedá jiný člen sněmovny, který je zároveň referee. Dle standing orders nemusí referees vůbec býti vzati z členů sněmovny, fakticky však předseda sněmovny volí většinu z řad poslanců, přidávaje toliko dva úředníky. Report on private business 1902. Bod 1142, 1339—1347.

ještě uvedeno, že některé soukromé billy, jež mají veliký praktický dosah a veřejný význam, a s druhé strany také veřejné billy, které dotýkají se práv soukromých, projednávají se jakožto tzv. hybrid bills ve formách, které jsou jakousi kombinací obou forem svrchu popsaných. Konfirmační bill, kterým předkládá vláda parlamentu ke schválení provisional orders (jakožto schedules ke konfirmačnímu billu připojené), má co do místa v pořadu jednání parlamentního povahu soukromého billu, projednává se však bez přípravného řízení, nýbrž přikazují se teprve po prvém čtění examinatorům, ve druhém čtení pak témuž committee jako soukromé billy. Poněvadž však zpravidla nebývá námitek, které odklizují se již v předběžném řízení administrativním, konaným vládou, vyžaduje projednání konfirmačního billu celkem krátké doby.[1])

C. Jednání o finančních billech (money bills) různí se od jednání o jiných veřejných billech, hlavně v následovních třech bodech:

1. Dle standing order-u z r. 1713, jímž dolní sněmovna ve snaze zameziti plýtvání státními penězi,[2]) uložila si sama obmezení, »chráníc tak sebe proti sobě samé«, vyhražena jest dle jména koruně, v pravdě vládě initiativa veškerých návrhů směřujících k povolení nových daní neb k uvalení nových povinností na státní pokladnu.

2. O každém návrhu (billu, petici) tohoto druhu zahajuje sněmovna jednání vždy v committee celého domu, a jest tedy nutno každý podobný návrh formulovati v ten smysl, že sněmovna má se ustaviti v committee celého domu za účelem uvažování určitého opatření finančního rázu. Teprve na základě snesení, které učinila sněmovna k reportu předsedy řečeného committee, může návrh finančního obsahu býti uveden na pořad jednání.

3. Konečně ustanovuje novější jeden standing order (z r. 1866), že jednání o návrzích tohoto druhu nezahajuje se nikdy ihned, nýbrž teprve některého následovního dne, který se k tomu snesením sněmovny ustanoví. Opatření toto čelí zřejmě proti ukvapenému jednání.

Podrobnější líčení lze obmeziti na appropriační bill.

Formální postup, směřující k přijetí appropriačního billu, jest následovní:

K žádosti za povolení úhrady státních potřeb, vyslovené v trůnní řeči a svědčící dolní sněmovně, ustanoví tato ihned dvě committee, a to »committee of supply« a »committee of ways and means«. Obě jsou výbory celého domu, a má tedy ustanovení toto praktický význam hlavně pro rozdělení parlamentního času, neboť starodávný obyčej a také standing orders určují přesně dobu, kdy sněmovna zasedá jako committee of supply a kdy jako committee of ways and

[1]) Značné poplatky, které interesenti musí platiti při jednotlivých fasích při soukromém billu, se v tomto případě neplatí. Rovněž ušetřeny jsou výlohy spojené s parlamentním právním zastoupením.

[2]) Blíže o tom Todd: Die parlamentarische Regierung in England (něm. překl.) I. str. 370 násl.

means. Přibližně lze říci, že mezi obě tato committee rozděleny jsou funkce našich rozpočtových komisí. Oběma předsedá chairman of ways and means, stálý předseda committee celého domu, jejž po prvém ustavení se committee of supply designuje politický vůdce většiny, což je ustanovením definitivním, není-li proti navržené osobě odporu; jinak je potřebí plenárního usnesení, jež učiní sněmovna pravidelným způsobem k návrhu. Committee of supply obírá se potřebou, committee of ways and means úhradou. Když jest na denním pořádku committee potřebové, ustavuje se zpravidla automaticky t. j. bez předchozího kladení otázky a bez formálního snesení; výjimečně klade se otázka »má-li se sněmovna ustaviti v committee of supply«, když jest committee na denním pořádku poprvé. Praktický význam toho záleží v tom, že možno (i bez opovědi) navrhovati amendmenty k této otázce, a poněvadž dle ustáleného zvyku suspendována jest pro tento případ platnost zásady o relevantnosti návrhu a debaty — může býti zahájena debata všeobecná, podobná asi naší generální debatě rozpočtové.[1])

Brzy po zahájení parlamentního zasedání předloží vláda dolní sněmovně tři výroční rozpočty (estimates), a to rozpočet civilní administrace, vojska a námořnictva. Rozpočty obsahují nejdříve úhrnnou summu potřeby, pak v kapitolách (votes) jednotlivé dopodrobna specifikované položky potřebové.[2])

Výraz »budget« neoznačuje právě popsané rozpočty, jejichž technický název je estimates, nýbrž rozvahu všech státních příjmů a všech vydání, kterou ministr financí obyčejně teprve v pozdějším stadiu zasedání sděluje sněmovně (zpravidla ve schůzi kommise úhradové) a to za tím účelem, aby sněmovna usnesla se v committee na resoluci, která by mohla býti základem pro předložení předlohy zákona v úvodním sloupci již dotčeného, kterým povolují se daně povolované na dobu jednoho roku (custom and inland revenue bill).

Podrobností jednání potřebové kommisse netřeba dále sledovati; probírá se položka za položkou a všeobecná pravidla jen potud neplatí, že amendmenty čelící ke zvýšení položek jsou vzhledem k obecným zásadám o finančních billech vyloučeny; praxe nepřipouští jich ani, když vycházejí od ministrů, nýbrž žádá se v tomto případě, aby předložený estimate byl odvolán a nahražen novým, revidovaným. Projednavši jednotlivé »votes«, usnáší se potřebová kommise o každém vote zvláštní resolucí, »aby byla Jeho Veličenstvu povolena summa nejvýše . . . k úhradě nákladu splatného během správního roku, který končí dnem 31. března 1905 na ten onen účel, specifikovaný dle

---

[1]) Do nedávna reservovány byly pro všeobecnou debatu všecky pátky, tj. v pátek, který dle standing orders vyhražen jest pro committee of supply, kladla se otázka a připouštěly amendmenty i debata. Roku 1902 obmezena byl debata tato na prvé zasedání řečené kommisse.

[2]) O některých jiných rozpočtech j. zálohových, dodatečných aj. — pro státní hospodářství vzhledem k vázanosti exekutivy na parlamentní povolení velmi důležitých, není lze v rámci této stati se rozepisovati.

estimatu. Resoluce tato předkládá se reportem plenu, jež po dvojím čtení učiní konečné snesení. Když takto projednala všecky kapitoly rozpočtů, skončí potřebová kommisse své jednání o rozpočtu.

Resoluce usnesené na základě reportu potřebové kommisse nezmocňují však ještě vládu k použití povolených peněz; k tomu jest potřebí zákona. K vydání tohoto zákona směřuje činnost kommisse úhradové. Úkol její vysvítá ze znění resolucí, které vycházejí z jejích porad. Přibližně jest toto: »Usneseno, aby za účelem úhrady potřeby povolené Jeho Veličenstvu na správní rok, který končí dnem 31. března 19..., byla povolena summa.... z konsolidovaného fondu sjednoceného království«. Na základě resoluce této, jež - jak vidno — vydání dle účelu nespecifikuje, předkládá vláda appropriační bill, který jest předlohou zákona, jímž jednak autorisuje se vláda k vydání úhrnné summy v potřebovém committee povolené, jednak přikazují se (appropriace) jednotlivé obnosy k individualním účelům dle resolucí vyšlých z kommisse potřebové, a to nikoli v samém textu appropriační akty, nýbrž v seznamu, jako součástka její k ní připojeném; kromě toho zmocňuje se aktou vláda, aby užila přebytků, jichž při jednotlivých kapitolách rozpočtu vojska a námořnictva bude snad docíleno, k účelům jiných kapitol téhož rozpočtu. Toto zmocnění nevztahuje se k rozpočtu civilní administrace, kde platí zápověď virementů.

Poněvadž však appropriační bill stane se zákonem teprve v pokročilé době správního roku, jehož se týče, jest nezbytno zmocniti již dříve vládu, aby činila potřebná vydání státní. K tomu konci učiní úhradová kommisse, jakmile byla v kommissi potřebové značnější část rozpočtů projednána, usnesení stejného znění jako svrchu citované její resoluce, uvádí však v usnesení tomto jen takovou summu, která odpovídá položkám rozpočtovým v kommissi potřebové již schváleným. Na základě této resoluce předkládá se pak Consolidated Fund bill, jenž, stav se zákonem, zmocňuje jaksi anticipando vládu k vydání určité summy peněz z konsolidovaného fondu. Poněvadž pak tento zákon vydání vůbec nespecifikuje, jsou v té příčině směrodatny resoluce dolní sněmovny, vyšlé z kommisse potřebové, jež prakticky mají až do vydání appropriačního aktu váhu zákona. Úhrnná summa, k jejímuž vydání appropriační akta vládu zmocňuje, zmenší se ovšem o summy, které byly již dříve Consolidated Fund aktou (neb i dvěma takovými aktami) povoleny.

Význam appropriace lze plně pochopiti teprvé v souvislosti s institucemi kontrolními. Aktou z r. 1866 na místo dřívějšího Audit Boardu zřízený, neodvislý (tj. jinak než k adresse obou sněmoven nesesaditelný) kontrolní úředník, [1]) Comptroller and Auditor General, který spolu se svým assistentem a za pomoci podřízených úředníků má úkol jednak bdíti nad tím, aby nevydávaly se ze státní pokladny peníze parlamentem

[1]) Jeho neodvislost vůči parlamentu jest zabezpečena tím způsobem, že služné jeho není podmíněno každoročním povolením, nýbrž vyplácí se z konsolidovaného fondu na základě zákona.

nepovolené (kontrola preventivní), maje k tomu konci, smí-li se tak říci, spoluzávěrku státní pokladny, tak totiž, že anglická banka nesmí převésti na účet vlády k volné disposici žádnou summu bez jeho poukazu. Jednak kontroluje, zdali peníze vydané byly vydány v mezích parlamentní appropriace. Konečnou kontrolu, a spolu i jakousi revisi kontrolní činnosti Comptrollerovy vykonává dolní sněmovna sama, a to zvláštním (11členným) výborem (committee of public accounts), jež ustanovuje se na počátku zasedání, »aby zkoušelo účty prokazující appropriaci sum povolených parlamentem k úhradě veřejných potřeb«. Výbor tento zkouší též účty a zprávy podané právě popsaným kontrolním úřadem Reportem výboru uzavírá se kruh státního hospodářství, jenž z dolní sněmovny vychází a takto do ní se vrací.

Vzhledem ke značnému rozsahu této stati, který velel zkracovati mnohde i na úkor úplnosti a plastičnosti obrazu, nutno obmeziti se v závěrku jen na několik málo slov k celkové charakteristice řádu jednání anglické dolní sněmovny. Lze o něm říci, že obráží se v něm povaha ústavního práva anglického. Jako toto není dle slov *Boutmyho* un œuvre d'art et de raison, nýbrž dílem povlovného vývoje a praktické potřeby, tak i řád jednání; rovněž znak pružnosti (flexibility) má s anglickou ústavou společný, jak dokázal vývoj od let osmdesátých, který přinesl řadu radikálních novot, vedle nichž ovšem trvá dále velká většina pravidel věku staletého. Mají-li — jak angličtí spisovatelé učí — pevné normy o jednání dvojí úkol, jednak umožniti řádné jednání a splnění ústavních úkolů sněmovny, jednak poskytnouti minoritě co největší příležitost k obraně proti opatřením jí nepohodlným, pak ovšem tato druhá, jaksi odstředivá síla, která v řádu jednání jest vtělena, novodobým vývojem vždy víc a více jest potlačována na prospěch prvé síly, soustředivé.

K trestnímu právu nových daní direktních.

(Ke spisu Dra. Frant. Meisela: Das Strafrecht der oest. Einkommensteuer.)

Napsal JUDr. *Boleslav Fux* ve Vídni.

Theorie práva správního nemohla vyhnouti se bližšímu prozkoumán onoho území, kde stát mocí své finanční výsosti trestní reakcí stihá porušování uložených povinností. Bádání doby novější zasahuje již téměř ke kořenům trestního práva správního. V nejnovější době podnikl Goldschmidt [1]) na základě bohatých studií historických pokus o theorii tohoto práva. Vycházeje z podstatného rozdílu mezi ústavou právní (Rechts-

[1]) Das Verwaltungsstrafrecht. Berlín 1902. Sr. i Mayer: Deutsches Verwaltungsrecht Leipzig 1895, svazek I.

verfassung) a mezi správou (Verwaltung), přesně rozlišuje dle toho i podstatný rozdíl v povaze bezpráví spáchaného. Po stránce formální v obou případech porušuje se právní předpis, kdežto však u deliktů právních porušuje neb ohrožuje se právní statek, u deliktů správních takového substrátu není, neboť útok dotýká se veřejného blaha, kteréž není určitým stavem, jako řád právní. Ohrožení má zde pouze povahu opominutí, tento cíl podporovati. Vývoj právní vedl k tomu, že trestající moc spravujícího státu vtěsnána byla ve formu práva dle známé zásady: nulla poena sine lege. Tak změněna sice forma, ale institut správní zůstal netknut, tak vznikl nový charakteristický znak: konání spravedlnosti, ač původní povaha pouhé činnosti správní nevymizela. Zkoumaje delikty celní práva římského a německého práva říšského, shledává G. základní rysy v tom, že deliktem porušuje se zájem správy finanční na podání deklarace celní, t. j. opomíjí se podporovati správa finanční v její činnosti, k podstatě deliktů těchto nenáleží však poškození fisku. Říšské právo finanční pokládá — až dosud — za právo správní par excellence.

Nicméně fin. právu trestnímu věnoval G. poměrně menší pozornost. A zde právě již dávno před ním postavena na jisto povaha fin. práva trestního. Před Mayerem zjistil Meisel ve své práci »Unrecht und Zwang im Finanzwesen« (1888), že bezpráví finanční jest delictum sui generis, které s všeobecným právem trestním potud společný má princip trestní, pokud trestá se pouze pro právní řád nebezpečné bezpráví. Než nebezpečí ve fin. právu trestním nemá tak všeobecný ráz; útok směřuje zde ne tak proti všeobecně platným pojmům morálním a právním, jako spíše proti zvláštním povinnostem, které každý finanční zákon jinak stanoví. Zákon, který Meisel při bádání svém nalezl, dá se všeobecně shrnouti v ten smysl, že nebezpečí a s ním trest stoupá s obtížemi speciellní území finanční kontrollovati.

Proto se na př.: nekolkování podání u úřadu mírněji tresce (2—3 ×) než přestupek u směnky neb kupecké poukázky, proto zatajení u všeobecné daně výdělkové, která se snáze dá kontrollovati, tresce se 1—3 ×, jinde zvláště u osobní daně z příjmu 2—6 ×.

Nejnověji podrobil Meisel obtížné pole trestního práva osobní daně z příjmu dogmatickému prozkoumání. Vychází tu z toho stanoviska, že není většího omylu, než delikty finanční posuzovati ze stanoviska kriminellních deliktů majetkových, tak jako by podstata jejich spočívala v poškození neb skrácení daně. Neodvedení daně [2]) nepatří k podstatě deliktu, tu vydobude si stát cestou exekuční; podstata deliktů těchto spočívá v přestoupení příkazů a zákazů berněprávního obsahu v řízení vyměřovacím. Obsah norem těchto řídí se jich účelností t. j. stupněm pro finance potřebné ochrany tam, kde stát jest odkázán při vyměřování daně na spolupůsobení poplatníků.

---

[2]) Snad jediný Basilejský zákon o osobních daních z r. 1897 trestá neplacení daní tresty peněžitými.

Z tohoto hlediska třídí M. delikty hlavy V. zák. z 25./X 1896 č. 220. ř. z. na 1. vlastní delikty t. j. ty, které přímo působí na vyměření daně, a vždy mají poškození neb ohrožení právního statku daně za přímý následek (skrácení a zatajení daně, ať dolosní neb nedolosní); 2. delikty kontrollní, které ruší kontrollu berní, ač daň samu ohrožují pouze nepřímo (hlavně delikt § 247. l. c.); 3. nepořádky, které ruší dobrý chod řízení berního, ale materielně působiti nemohou (§ 250. l. c.). Jinak důležitý jest i rozdíl mezi delikty proti osobní dani z příjmu pokud jsou přikázány kompetenci soudů, a orgánů správních. Pouze posléznější (ad 1—3 uvedené) náleží do oboru deliktů správních, a pouze pro tyto — jak M. se vším důrazem dovozuje — jest jediným pramenem právním hlava V. l. c., tak že tam, kde není positivních předpisů (hlavně ohledně t. zv. všeobecných nauk práva trestního na př. spoluvina atd.), nelze dovolávati se subsidiárně ani obecného zákona trestního, ani důchodkového zákona trestního [3]). Proto jest návodce, pomocník atd. nezbytně beztrestným, ježto zákon pouze pachatele stíhá.

Trestné jednání má resp. může míti škodlivý vliv na vyměření daně; to plyne povšechně již z toho, že určité jednání postaveno pod sankci trestní. Jsou-li výrazy »právní statek daně« atd. voleny pouze pro objasnění stupně možného škodlivého vlivu, ač poškození daně k podstatě deliktu vůbec nenáleží, tu nebylo by lze konstatovati podstatný rozdíl v nazírání M. a Goldschm. Jinak hraje u tohoto, jak shora naznačeno, pojem »právního statku« v jeho theorii důležitou roli. M. vytýká, že opět při reformě berní následován příklad různých menších zákonů, pouze co přívěsek připojiti ustanovení trestní, a že neučiněn pokus z jednotných hledisek upraviti bezpráví trestní u daní přímých i nepřímých. Zde budiž pouze připomenuto, že na pokusech nescházelo; ale příznivému rozluštění tohoto nad jiné obtížného problému stavěly se v cestu překážky nejen principielního, nýbrž i technického rázu. Nedostatek t. zv. všeobecných nauk jest ovšem dosti citelný. Quid iuris na př. donutí li službodárce zřízence hrozbami k nižšímu udání platu?

Tolik asi, co se týče úvodních 2 kapitol; z dalších vývodů (I. Delikty berní: *A)* zatajení, *B*) skrácení, obé po stránce objektivní, *C*) zatajení a skrácení po stránce subjektivní, *D*) nepořádky dle § 250. l. c., *E*) povinnost státu trestati, *F)* trestné následky berního bezpráví, II. Kriminelní delikty) lze upozorniti pouze na některé nejhlavnější body.

A) Zatajení záleží v nesplnění povinnosti podati přiznání (§ 202., 204. l. c.) aneb oznámení (§§ 228., 201. l. c.) v předepsané lhůtě; tato povinnost, co se přiznání týká, opírá se buď o imperativní normu zákona (§ 204. l. c.), vůči níž ještě zvláště předepsané individuelní vyzvání k podání této fasse (§ 204. odst. 2. l. c.) má jen význam jaksi deklaratorní, aneb o zvláštní vyzvání úřadu (§ 204. odst. 1. l. c.), kteréž pro trestní moment má pak význam konstitutivní. To jest případ u berních

[3]) Jinak dle panujícího mínění dle § 2. úv. zák, k říš. něm. trestnímu zákonu z r. 1877. Sr. oproti tomu Goldschmidt l. c. str. 432, 433.

subjektů, jichž poplatný příjem nepřesahuje 2000 K. V 1. případě stanoví lhůtu veřejná vyhláška (§ 202. l. c.), v 2. případě úřad sám. Kdy vzniká povinnost podati přiznání neb fassi, stanoví zákon v hlavě IV.

Z dalších vývodů zajímavé jest řešení otázky, zakládá-li trestnost oznámení bez současného přiložení přiznání, jak v § 228. l. c. při vstupu do povinnosti berní během roku žádá. M. odpovídá záporně a sice z toho hlediska, že trestní norma sleduje účel zabezpečiti známost subjektu berního, a že, jeli oznámením subjekt berní ve známost fin. orgánu uveden, lze nedostávající se fassi vynutiti cestou § 250. l. c.; neníť možno tu oznamovateli připisovati úmysl fassi nepodati. »Přiznáním« neb »oznámením«, jež jeví právní účinky, jest M. každý projev poplatníkův, z něhož lze subjektivní povinnost berní (berní subjekt a existenci příjmů) vyčísti. Proto vytýká autor, že §§ 243., a 244. l. c. nesprávně mluví o zatajení objektu daně.

Uváží-li se, že »přiznání« podáno býti musí na předepsaném formuláři (§ 202. l. c, a čl. 32. prov. nař. IV.), a v předepsaném spůsobu (čl. 32 prov. nař. IV.), tu patrno, že M. pojem přiznání v trestním slova smyslu značně rozšiřuje. Nicméně hájiti se dá i pojem užší, a tím stanovisko přísnější. Účelnost tr. normy jest zajisté dobrým vodítkem, než myslitelné jest i »oznámení« (na př. § 228. l. c.), z něhož vysvítá jen subjekt berní, nikoliv příjem. Pro beztrestnost mluví zde tatáž úvaha jako nahoře, dle M. bylo by »oznámení« takové patrně právně neúčinné, a trestnost by nevylučovalo. Slova zákona o zatajení objektu daně t. j. příjmu dají se vysvětliti tím, že z nepodání fasse atd. lze souditi vždy na snahu, v prvé řadě utajiti spíše příjem, než osobu poplatníkovu, a to tím spíše, že uniknutí osoby co poplatníka z evidence úřadu stávajícími kontrollními opatřeními značně jest znesnadněno.

Autor ukazuje při oznámeních dle § 201. l. c. na mezeru zákona v tom směru, že nestanoví příslušné lhůty pro oznámení tato; proto potrestání službodárců, kteří oznámení ve lhůtě veřejnou vyhláškou stanovené nepodají, musí dle čl. 40. prov. nař. IV. předcházeti individuelní vyzvání. Fasse a oznámení musí býti podána v čas — leda že by nastoupila beztrestnost dle § 245. odst 2. l. c. —, nevadí však z trestního stanoviska, podají-li se třeba i na místě nekompetentním.

B) Mnohem složitější jest skrácení daně (§ 239. l. c.), jež spočívá v nesprávném udání neb zamlčení, jichž dopouští se poplatník, neb ohledně jeho příjmů zástupce aneb službodárce resp. jeho zástupce (§ 240. l. c.). Autor blíže zkoumá příčiny nesprávnosti udání a dochází k závěru, že, ježto příjem dlužno ciferně udati, nesprávné udání se jeví v nesprávné cifře, ať již je tato resultátem výpočtu aneb odhadu.

To vystihuje v převážné většině pravdu, ale i při osobní dani z příjmu, zejmena tam, kde strana poskytuje pouze základní momenty pro odhad (§ 202. odst. 8. l. c.) jsou myslitelná relevantní udání, jež ciferně vyjádřiti nelze, na př. poloha podniku, účastenství majitele v něm, konkurrence atd. M. právem poukazuje na to, že parlamentní korrektura

§ 239. l. c. kterouž »neúplná udání« nahražena »zamlčením«, vyvolala — o jednu spornou otázku více, a přecházeje k vytčení rozdílu mezi nesprávným udáním a zamlčením (Verschweigung) shledává po stránce praktické rozdíl ten v tom, že zamlčení vyžaduje vždy předmětu, který byl zamlčen, a proto mluviti dlužno vždy o udání nesprávném, nelze-li zjistiti, že, a co bylo zamlčeno.

Oproti tomu budiž poukázáno na následující případy. A má — mimo jiné — 1400 K na úrocích z kapitálu (ve fassi rubrika *E)*) a tu přizná pouze 1300 K, aneb rubriku tuto vyplní nullou, aneb ji vůbec přejde. Patrno, že v případě prvním udal nesprávně, ale současně zamlčel 100 K příjmu. Třeba objekt zamlčení, i faktum zamlčení se dá zjistiti, přece dalo by se v případě prvém i druhém hájiti mínění, že učinil udání nesprávná;[4]) moment »udání« tu stojí v popředí. Také zákon »nesprávná udání« klade na místo první. Rozdíl spočíval by tu spíše, jak zákon slovem »opominutí« (Unterlassung) v § 239. l. c. trefně nadhazuje v tom, že nesprávné udání vyžaduje právě udání t. j. positivní úkon ze strany censita, kdežto při zamlčení není žádného udání, tudíž opomenutí. Po praktické stránce jest ovšem jedno, opírá-li se trestní nález o nesprávné udání anebo zamlčení. Tím ale přecházíme k pojmu »udání« vůbec; není správno — jak M. uznává — pojem tento vztahovati až k cifře úhrnného příjmu poplatního, naopak k této cifře dospěje se přes celou dlouhou neb krátkou řadu údajů, která také jsou »udáními«. Individualisace tato, jak patrno, hraje zejména při pojmovém rozdílu mezi údajem nesprávným a zamlčením roli dosti důležitou. Jinak M. trefně vystihuje, že skrácení samo může býti dle § 239. l. c. nejen deliktem komissivním, nýbrž i omissivním.

Ke skutkové podstatě skrácení náleží, by stalo se v některém z aktů v § 239. l. c. taxativně vypočtěných a sice v povinném přiznání, v zodpovědění otázky z kompetentní strany poplatníku položené, v odůvodnění opravného prostředku aneb za účelem dosažení osvobození od daně.

a) Přiznání t. j. povinné udání poměrů příjmových v předepsané formě tvoří základ řízení ukládacího; M. nezdá se proto býti správným, že ve formuláři *C.* (bytové seznamy) tak všeobecně na nesprávná udání v dobrovolně vyplněných sloupcích 12.—17.[5]) trest § 241. l. c. se ukládá, ježto výkazy tyto jsou pouze pomůckou ukládací, nejsou »přizdáním« a nemohou proto »přiznání« nahraditi, tím méně, že § 247. l. c. sám nesprávná udání v těchto výkazech samostatně stihá.

Zda-li dobrovolně vyplněné kol. 12.—17. seznamu bytového in concreto splniti mohou úkol přiznání t. j. přednésti všechny pro vyměření daně relevantní okolnosti, jest — jak praxe ukazuje — quaestio facti; v těchto ovšem řídkých případech tvoří bytový seznam, spočívaje

[4]) Otázka sama jest v literatuře sporná. Pro jest Friedberg, proti Droste a autor. Dosavádní judikatura spr. soudu neposkytuje dosud přesné odpovědi.
[5]) To jsou právě údaje ohledně přljmů, srážek atd.

právě tak jako přiznání, na samodeklaraci poplatníka, právě tak cennou pomůcku při vyměření daně, jako přiznání samo; neníť ani toto jedinou pomůckou při tomto vyměřování daně. Oprávněnost zmíněné právě sankce trestní jest i v právu pruském pochybnou, než nicméně dá se pro právo rak. právní podklad potud zjistiti, pokud poplatníku se tu z kompetentní strany klade otázka. § 239. l. c. v tomto směru nerozeznává, a na povaze otázky zajisté nemění, jeli censit povinen neb pouze oprávněn odpověděti. Uzná-li za dobré odpověděti, tu pro zabezpečení pravdivosti odpovědi cestou trestní mluví tytéž důvody legislativní, jako v případě prvém. Mimo to § 247. l. c. stihá trestem pouze ony údaje v seznamech bytových které poplatník činiti musí. Autor s Fuistingem jsou toho náhledu, že zde o »otázce« se nedá dobře mluviti.

b) Vyskytnou-li se pochybnosti o správnosti a úplnosti fasse, tu dle principu § 269. l. c. jest na poplatníku podati vysvětlení atd., zkrátka odpovídati na otázky. Hranici tu M. vyznačuje potud, pokud jest otázka zákonitě přípustná (ang. z § 250. l. c.) a pokud jest položena z kompetentní strany; odpověď na nepřípustnou otázku musí býti pravdivá.

Zákon má zde na mysli patrně t. zv. příslušnost věcnou, nikoliv t. zv. místní; proto možno za to míti, že trestnost nepřestává, kdyby nesprávné udání učiněno proti orgánu sice věcně, ne však místně příslušnému.

c) V dalším výkladu zabývá se autor pojmem »opravného prostředku«, a vyrozumívá jím každý, jenž na vyměření daně vliv míti může, tudíž incl. stížnosti na správní soudní dvůr. Zajímavá jest podrobnější úvaha, kdy by nesprávná udání i ve stížnosti této mohla spadati pod pojem § 239. l. c.; jak patrno, vyskytne se podobný případ velmi zřídka

d) Konečně zákon stihá nesprávná udání a zamlčení, která se činí za účelem vydobytí osvobození od daně. Autor rozeznává osvobození od osobní daně z příjmu: 1. osob (subj. osvobození), 2. příjmu (obj. osvobození na př. příjmu pod 1200 K); ad 1. osob α) ohledně veškerého příjmu vůbec (na př. povšechně cizinci) aneb β) pouze příjmu z některého pramene (na př. důstojníci, členové císařského rodu). Pouze osoby ad 1. α) nepodléhají ani formalní ani materielní povinnosti berní, zejména nemusí přiznání podávati, udají-li však osoby tyto v žádosti (podání neb protokoll) o osvobození (tedy kromě řádného řízení berního) něco nepravdivého, dopouštějí se deliktu § 239. l. c. Všude jinde žádá-li censit za osvobození od daně, musí vyhověti formální povinnosti berní t. j. zejména podati přiznání, kterýmž se pravidelně řádné řízení berní zahajuje; a poněvadž pro žádost jeho neplatí žádná domněnka zákonná, musí orgány finančními věc zjištěna býti, jsou-li tyto v pochybnostech. Na základě této úvahy shledává autor výslovné vytčení skutkové podstaty »za účelem dobytí osvobození od daně« v těchto poslednějších případech za zbytečné.

Především budiž tu připomenuto, že norma právě uvedená má potud ráz subsidiární, pokud ji bude lze použíti jen tenkráte, jestliže konkretní případ nehodí se pod žáduý z případů ad *a)*—*c)* uvedených. Třeba že bude nutno vzíti útočiště k »nesprávným udáním atd. za účelem docílení osvobození od daně« jak v případech výminečných, přece zdá se, že rozsah normy této není — jak M. za to má — principielně obmezen pouze na osobní bezpodmínečné osvobození, tedy na případy ad 1. *a*). Na př. A. (rak. poddaný se skutečným příjmem 1250 K) podá počátkem ledna žádost za osvobození od daně za r. 1904 a doloží ji obšírným vylíčením svých hospodářských poměrů; eventuelnímu vyzvání k podání fasse nevyhoví, aneb formulář přiznání vrátí s poukazem na svoji žádost; fin. úřad neuzná za nutné podání fasse vynucovat, a na základě konaného šetření skutečně se daň nepředpíše. Třeba že A. při vyšetřování jeho poměrů majetkových svoje nesprávná udání opakoval, přece podržují — sama o sobě — nesprávná udání oné žádosti svoje primární postavení, a proto by se event. použití § 239. l. c. dalo spíše opírati o nesprávná udání za účelem osvobození od daně. Anebo když za stejných jinak okolností podobnou žádost podá na odevzdaném seznamu bytovém.

Na druhé straně není vyloučeno, že cizozemec bude se dovolávati osvobození od daně v — přiznání, třeba s protestem podaným. Dle toho nebude tak záležeti na tom, zdali se nárok na osvobození činí mimo aneb v řádném řízení berním, jako spíše bude rozhodující, kdy, a za jakých okolností se nárok tento vznáší.

Nesprávná udání neb zamlčení musí dále býti způsobilá, zkrácení daně, jak § 239. l. c. blíže specialisuje, přivoditi. M. oceňuje tento postulát zákonný ze základního stanoviska pro trestnosť ve věcech finančních (princip ochrany vůči škodlivým útokům) a dochází k důsledkům, že zjevné nesprávnosti neb zjevná zamlčení, která dovolují objektivní nahlédnutí do poměrů příjmových, právě tak nejsou způsobilá zkrácení daně přivoditi, jako nesprávná udání atd. o okolnostech notorických, o okolnostech, které dlužno dokázati aneb aspoň hodnověrně osvědčiti, aneb jichž posouzení konečně náleží k volnému uvážení fin. orgánů. Způsobilost nevyplývá teprve z toho, že zkrácení se zdařilo, nýbrž stačí k vlastnosti této pouze možnost, tohoto výsledku docíliti.

K těmto výkladům nelze mnoho dodati; patrno že »způsobilost« ve smyslu § 239. l. c. není snad reflexním účinkem větší nebo menší intensity, s kterou se poměry příjmové poplatnictva zkoumají, nýbrž zjevem objektivním, jenž plyne z povahy toho kterého udání neb zamlčení. Rubrika ve přiznání »úhrnné udání případného, osobní dani z příjmu nepodléhajícího příjmu« má zajisté v zájmu poplatnictva nemalý význam; bohužel málokdy se rubrika tato vyplňuje.

C. Zajímavé jsou vývody ohledně subjektivního momentu u zkrácení a zatajení. Zkrácení dopouští se, kdož vědomě s úmyslem dani zákonné uniknouti . . . nesprávná udání činí aneb zamlčení se dopouští (§ 239 l. c.);

vychází-li však z okolností na jevo, že nesprávný údaj se stal vědomě, ne však v úmyslu zkrácení daně, tu vzniká pouhý nepořádek, stihaný trestem až do 100 K (§ 241. odst. 3.). U zatajení (§ 243. 244. odst. 3. l. c.) se sice znak »vědomě« nevyskytuje, ale i zde zatajení trestá se co pouhý nepořádek, není-li z okolností zjevný úmysl. Z toho patrno, že dolosní zatajení moment »vědomosti« eo ipso obsahuje, a že na druhé straně k nedolosnímu zatajení stačí prosté faktum opominutí dle § 243. l. c. (jinak u zkrácení). Kdežto úmysl (Absicht) záleží ve vědění a chtění protiprávního výsledku (motiv nerozhodný), spočívá vědění (Wissentlichkeit) v tom, že censit v dané chvíli jest si vědom nesprávnosti údaje.

Zůstaneme-li především u úmyslného zkrácení a zatajení, tu třeba v prvé řadě vytknouti, že k pojmu objektivní skutkové podstaty nenáleží moment poškození, ačkoliv tento moment v subjektivní podstatě skutkové hraje důležitou roli, neboť nestačí vědění vědomí možnosti zkrácení, nýbrž třeba žádání tohoto výsledku co účele jednání, třeba že pravý účel (motiv) zůstává nerozhodným. Moment »vědomosti« jest, jak M. správně podotýká, v »úmyslu« obsažen, a proto nebylo by ho potřeba ani u dolosního zkrácení (§ 239 l. c.) zvláště vytýkati. Pojem sám konstruován tu zcela kriminalisticky, a co se materielního obsahu týče, dá se interpretace svrchu uvedená uvésti v souhlas s valnou částí theorie práva trestního.

Za to pojem »vědomosti« jest důležitým znakem v subj. podstatě skutkové u druhé kategorie zkrácení (nikoliv zatajení), tam totiž, kde z okolností na úmysl souditi nelze; zákon i zde (§ 241., odst. 3. l. c.) žádá vědomost pouze u nesprávných udání, nikoliv zamlčení. M. žádá »vědomost« i u zamlčení, vycházeje z úvahy, že zamlčení jsou vlastně nesprávná udání, a že ze skutkové a právní povahy případu nijak neplyne, aby zamlčení přísněji byla posuzována než udání nesprávná. M. hledí vyplniti patrnou mezeru zákona jistou konstrukcí pojmu »zamlčení«, proti němuž již nahoře některé námitky byly tlumočeny. Jinak ovšem nelze nahlédnouti, proč by k trestnosti »nesprávných udání« bylo třeba vědomosti, k zamlčení, kteréž týž delikt zakládá, nikoliv; na druhé straně třeba připomenouti, že i § 241. odst. 3. l. c. — o jehož znění se tu jedná — byl zkorrigován, tak že na nahodilé opomenutí, také slovo »zamlčení« do tohoto §u vložiti, stěží se dá mysleti.

Pojem »vědomosti« vztahuje autor na vědomí, že udání učiněná nejsou správná; subj. moment se tu dotýká vlastně jen činnosti trestné. Odchylnější mohla by ovšem býti interpretace, pokud by se bral na to ohled, že slovo »vědomě« postaveno v čelo §u 239. l. c., a že tudíž znak tento vztahovati dlužno na veškeré známky podstaty skutkové. Tento výklad skutečně shledáváme u kommentatorů §u 239. dosti podobného §u 66. zák. o pruské dani příjmové (sr.: Fuisting Kommentar I. str. 339.), ač, jak tito sami doznávají, rozsah deliktu se tím značně zúžuje. Zda-li by tento výklad vyhovoval genesi a duchu zákona, zdá se býti při nejmenším pochybno.

Zákon neukládá obviněnému břemeno protidůkazné, naopak, jak zřejmě plyne z čl. 14., č. 5. prov. nař. V. musí trestající úřad sám o důkaz viny se postarati. Stanovisko toto jest jen důsledkem toho, že úprava předpisů trestních, o které se tu jedná, prosycena jest do jisté míry prvky kriminalistickými; theorii deliktů správních spíše hověla by t. zv. praesumpce viny s možností protidůkazu se strany obviněného. Z téhož zdroje patrně prýští i obtíže, jež staví se v cestu důkazu viny, hlavně dolu. Autor první se vším důrazem poukazuje na to, že tato úprava břemene důkazního (dle pruského vzoru) jest nedostatečnou; dolus co čistě interní zjev [6]) dá se stěží dokázati, a zůstávají normy trestní téměř neproveditelnými. Jen proto se tak málo vyskytuje trestních případů, nikoliv, jak Rauchberg myslí, proto, že při trestání rozhodují důvody prospěšnosti. Hájí proto M. zásadu, aby v případě, jeli delikt objektivně prokázán, náleželo censitu dokázati, že povinnosti své dostáti nemohl, že výsledek nechtěl, aneb se ho vyvarovati nemohl. Nejednáť se tu o praesumpci viny, nýbrž uložené povinnosti. Autor přijímá tu stanovisko Mayerovo, dle něhož nesejde tak na špatném smýšlení, jako na vině spočívající v zanedbání povinnosti; a právě delikty policejní a finanční kladou na jedince tak přísné požadavky, že pouze nemožnost zabrániti kollisi mezi výsledkem a povinností, a důvody trestnost vylučující (na př.: nepříčetnost, donucení atd.) omlouvají. [7]) S tím lze právě pro zvláštní povahu financí splna souhlasiti a není pochyby, že stanovisko Meiselovo jest nanejvýš pozoruhodné, a to tím spíše, že vyhovuje i povaze deliktů správních.

Zbývá konečně dotknouti se zde otázky, které z obou druhů zkrácení a zatajení (dolosní a nedolosní) dlužno pokládati za základní? Theorie právem hájí prioritu deliktů poslednějších, tak že i pro právo rakouské »nepořádky« §§ 241., odst. 3. a 244., odst. 3. l. c. nejsou snad seslabením dolosních deliktů §§ 239. a 243. l. c., nýbrž základními delikty finančními, z nichž dolosní delikty vyrůstají teprve gradací momentu subjektivního. Pravda, vyjímá se dolus co zjev čistě kriminalistický poněkud cize ve skupině deliktů, u nichž proto, že relevantním jest pouze objektivní jednání proti předpisům, zdánlivě na vině nezáleží, než, jak Goldschmidt ukázal, úmysl, ač pravidelně k subj. momentu nenáleží, přece principielně se povaze deliktů správních nepříčí. Osnova zákona o osobních daních znala pouze moment »vědomosti«, »úmysl« vložen teprve při parlamentárním projednávání.

D. Nepořádky (§ 250. l. c.) náleží do třetí kategorie, a záleží v neposlušnosti vůči příkazům a vyzváním od berních organů na základě

---

[6]) Sr. zejména nál. spr. soudu ze dne 30. května 1903. No 6276, v němž výslovně se uznává, že vědomost a úmysl lze jen nepřímo, a sice jen závěry ze skutkových okolností, prohlášení a činy pachatele provázejících, prokázati. Z jiných nálezů patrno, jak nemožno často delikt jen po objektivní stránce prokázati.

[7]) Mayer l. c. str. 318 a násl. (delikty policejní), 450 a násl. (delikty finanční). Srv. i Goldschmidt l. c. zejména str. 418 a násl. a passsim.

zákona vydaných. Bezpráví toto neohrožuje materielní interess finanční, nýbrž ruší pouze formelní řízení ukladací, dobrý jeho řád. M. rozebírá podrobněji předpis § 250 l. c. a dochází k závěru, že slovo »poplatník« vztahovati dlužno i na zástupce, nemá-li vzniknouti podivná nesrovnalost v praxi, že poplatníku lze ukládati tresty § 250, ale zástupci jeho, který jest stejně neposlušným vůči orgánům fin., nikoliv.

De lege lata není pochyby, že »zástupce« k »poplatníkům« počítati nelze, a že tudíž i tresty § 250 l. c. vůči němu nejsou přípustné. Potud, pokud M. tresty § 250 l. c. řadí do zvláštní kategorie trestů finančních, lze zúplna souhlasiti. Tresty tyto stíhají neposlušnost ne proto, že vznikla, nýbrž proto, aby dále netrvala, trestu tomuto poplatník ještě faktem neposlušnosti nepropadá; vyhoví-li ještě v čas, dokud trest vynesen nebyl, stává se beztrestným, zkrátka účelem trestu není trestati za neposlušnost, nýbrž vynutiti poslušnost, tresty tyto náleží do kategorie t. zv. fin. donucení. V tomto směru jest theorie za jedno. [8]) Týž charakter, jako § 250. l. c., má podstatně také trest § 249 l. c. stanovený na neomluvené zdráhání se převzíti funkci člena odhadní komisse, aneb neomluvené nedostavení se k sezením komissí. Zbývá však ještě delikt § 247 l. c. (trest za vědomě nesprávné neb odepřené vyplnění seznamů domovních a bytových ve smyslu § 200. l. c.). Trest tento vnitřní svou povahou nelze — jak patrně M. za to má (sr. str. 51. odst. 4. »za druhé« . . .) — tak zv. donucovacím trestům dle § 250. l. c. na roveň klásti.

Kapitola *E* věnována jest nesnadné otázce, jeli povinností státu vykonávati trestní právomoc v hlavě V. l. c. blíže vyznačenou? Co se zatajení týká, soudí M. ze znění § 205., odst. 3. l. c. (slova: . . . allfällige Bestrafung . . .), že de lege lata není striktního příkazu zatajení trestati; fin. úřad má tu na vůli dle volného uvážení v případě nepodání fasse v čas, buď provésti odhad z moci úřední, a vedle toho trestati neb netrestati, a tu zase tresty donucovacími (§ 250. l. c.), aneb tresty za zatajení (§ 243 l. c.). Trestní princip zákona, jenž podrobněji jest rozveden v čl. 30, 40. č. 5. a 71. prov. nař. IV., – dle autora — nevyhovuje, ježto ne vždy jedno a totéž opomenutí jeden a týž následek vyvolává; nicméně jest konstrukce rak. zákona, jenž operuje s odhadem, tresty donucovacími, a v pozadí tresty za zatajení, vzhledem k cizím zákonům poměrně lepší.

Ohledně zkrácení přijímá M. na základě obšírného materialu legislativního (viz str. 60 a zejména 61) stanovisko Mayerovo, dle něhož fin. orgánům v zájmu řádného vedení správy finanční jest samo sebou dáno, tam, kde účelnost toho vyžaduje, potřebná zřeknutí se předsebráti. Právo toto neopírá se o delegaci korunního práva milost udíleti, poněvadž poslednější právo delegaci nepřipouští. Jest tudíž dle M. subjektivní právo trestati dáno fin. správě k disposici, ježto

[8]) Tezner: Handbuch des Administrativverfahrens 1896 str. 404 a násl. Mayer l. c. str. 328 a násl.

v Rakousku ode dávna fin. úřadům přísluší právo, z milosti tresty promíjeti a snižovati.

To jest asi nejstručnější tresť výkladů autorových. M. právem při zatajení klade těžiště otázky do § 205. l. c. jenž, pokud jeho norma sahá, není bez vlivu při interpretaci všeobecné trestní normy § 243. l. c., a shledává příslušné předpisy prov. nař. IV. v mezích a duchu zákona. Moment vhodnosti a účelnosti jest tu opět vítaným vodítkem; pokud jedná se o všeobecné vyžádání si každoročních fassí, tu za účelnější pokládá praxe vynutiti nepodané fasse cestou donucovací dle § 250. l. c., než za nepodání jich dle § 243, § 244., odst. 3. l. c. trestati. Okruh jinak dle všeobecné normy § 243 l. c. trestných opomenutí se tu patrně v důsledcích § 205. l. c. obmezuje, ale naopak zbývají tu vždy trestná opomenutí § 243. l. c., kteráž mimo akce právě zmíněné se vyskytovati mohou.

A proto, pokud se o tyto případy jedná, právě tak u zatajení, jako u zkrácení točí se spor o to, je-li povinností, aneb pouze právem finanční správy, delikty dle hlavy V. l. c. stihati, anebo — volíme-li ovšem s jistou opatrností známou alternativu práva trestního — platí-li tu princip legality aneb opportunity.

Názory autorovy nezůstaly bez ozvěny. V. Bauer[9]) ze slov samého Mayera dovozuje, že nárok státu na trest daňový není dán finanční správě k disposici, a jestli se za takový pokládá, že z toho ještě neplyne, že by nárok tento skutečně dispositivním byl. Vývoj právní Mayera předstihl, neboť v Prusku na základě zákona o trestním řízení správním ze dne 26. července 1897 výslovně korunní právo tresty finanční promíjeti a snižovati, přeneseno bylo na ministra financí.[10]) Zákon o osobních daních z r. 1896 nezmocnil fin. orgány k podobnému právu milosti, nedošlo ani k přímé delegaci korunního práva milosti.[11]) Jest tedy — dle Bauera — právo toto dosud výhradným právem koruny, tak že finanční ministr nemůže si nějaké právo promíjecí vyhraditi, tím méně právo toto na nižší instance přenášeti.

Kde pravda leží, nebudiž zde rozebíráno; hlubší rozbor vedl by nevyhnutelně ke kořenům bezpraví správního, a zabočil by i do theorie

---

[9]) Das oest. Finanzstrafverfahren und seine Reform, Fin.-Archiv 1903, II. svazek, str. 98 a násl.; též D. Steuerstrafverfahren in der neueren Personalsteuergesetzgebung, Zeitsch. f. Verwaltg. 1903, zejm. č. 29. V témž smyslu již dříve Rauchberg: Steuererklärung und Steuerauflage etc. Gerichtszeitung 1901 č. 42.

[10]) Bonneberg: Das Strafverfahren in Zoll- u. Steuersachen 1899. Zvláště str. 474 a násl.

[11]) Jistá souvislosť dá se však potud prokázati, pokuď zmocnění fin. zemských úřadů k zmírňování a snižování trestů u bývalé výdělkové a příjmové daně (§ 22., č. 12. služební instrukce z r. 1874) opírá se o nejvyšší rozhodnutí ze dne 2. února 1874. Zmocnění jednou podřízenému orgánu dané vyhradilo si nyní — až na některé výjimky — na základě § 281. l. c. ministerstvo financí. Zda-li by se podobná delegace jako v Prusku dala aspoň pro dřívější doby zjistiti, náleží do dějin právních.

práva ústavního. Tolik ale jest jisto, že princip legality nijak podstatě deliktů finančních neodporuje, [12]) a že na druhé straně není principielních závad, aby korunní právo milosti obmezovalo se pouze na delikty soudy stihané. [13]) Třeba, že výše zmíněné, dávné oprávnění fin. orgánů pro zákon o osobních daních z r. 1896 neopírá se ani o přímou delegaci korunního práva milosti, ani o nějaké zmocnění zákonné, přece nelze přehlížeti, že oprávnění toto, tresty finanční promíjeti aneb snižovati, od vždy se pokládalo a pokládá za udílení milosti, [14]) bez níž v zájmu spravedlnosti ani správní právo trestní se obejíti nemůže, a že právo toto obsahem svým a úkolem valně se neliší od onoho práva milosti, jež koruně jest vyhraženo.

Výkon právomoci trestní ze stanoviska prospěšnosti atd. a neobyčejně laxní praxe při výkonu právě zmíněného práva milosti za dob patentu o dani příjmové z r. 1849 nehodí se více do rámce reformy berní z r. 1896, jež zbudována jsouc na moderních základech snaží se docíliti stejnoměrného rozdělení břemene daňového. Je-li již nutno dosažení tohoto cíle zabezpečiti cestou trestní, tu vyzdvižení nynější nízké úrovně morálky berní docíliti lze — mimo jiné — jen stiháním trestných činů a opomenutí dle hlavy V. l. c. z povinnosti úřední tam, kde důvodné podezření z deliktu stává. Toto stanovisko sdílí povšechně i praxe, mohouc se po případě opírati i o znění §§ 256. a násl. l. c.; výminky se vyskytující padají na vrub výše zmíněného práva milosti, kteréž nyní jen v případech skutečné ohledu zasluhujících se uděluje. Tomu nijak neodporuje, jestliže zahájené řízení trestní se zastaví pro nemožnosť provedení, anebo nedostatek důkazů. Za to nelze pochybovati, že trestní právomoc dle § 250. l. c. skutečně finanční správě jest dána k disposici. (Arg. slovo »können«.)

V další kapitole pojednává M. o právních následcích trestního bezpráví a sice *a*) o dodatečné dani v řízení trestním, a ručení za ni, *b*) o trestech, a *c*) o ručení za tresty. Ad *a*): Daň dodatečnou předpisuje orgán trestní dle samostatného přezkoušení a posouzení majetkových a příjmových poměrů jen tehda, byla-li daň skutečně zkrácena. Ručení zákon všeobecně nestanoví, zná pouze 2 případy jeho, totiž službodárce za daň ze služebních požitků dle §§ 234., 237. l. c., a dědice za zůstavitele § 263. l. c. Zjistí-li se zkrácení, avšak žádný delikt, tu vyměří se daň »mimo řízení trestní« dle § 223. l. c. Ad *b*): Tresty jsou pouze peněžité, buď v obnosech maximálních, aneb v určitém multiplu daně zkrácené neb zkrácení vystavené, po případě obnosu

---

[12]) Goldschmidt l. c. 434., 584.

[13]) Pražák: Ústavní právo III. díl, 2. vydání str. 280. Binding: Handbuch des Strafrechtes I. str. 863., 867. Jest ovšem na snadě, že vzhledem k značně rozšířené agendě finanční by delegace tohoto práva byla nevyhnutelnou.

[14]) Právo milosti, jež záleži jednak v abolici, jednak právu milosti v užším slova smyslu, jest v podstatě své zřeknutím se subj. oprávnění státu na trest za nedovolené chování se. Plyne z existence tohoto práva libovolné »nakládání« s nárokem na trest?

pravděpodobně zkráceného; výklady o zjištění, oč daň byla zkrácená aneb zkrácení vystavená, lze krátce shrnouti v ten smysl, že vyměření trestu dlužno za základ položiti differenci mezi příjmem přiznaným a v trestním řízení zjištěným, skutečné zkrácení pak jen při zatajení aneb podání fasse negativné. Z dalších bohatých vývodů, zejména kritického ocenění hledisek při stanovení sazeb trestů budiž tu uveden pouze názor M. o povaze »nepořádků« dle §§ 241., odst. 3. a 244., odst. 3. Autor zcela správně praví, že tresty zde vytčené nejsou povahou svou tresty dle § 250. l. c. Proto platí pro tyto »nepořádky« promlčení 5tileté (a contr. § 253. 6timěsíční), proto delikty tyto způsobují přetržení lhůty promlčecí. Budiž ještě dodáno, že důsledně platí pro »nepořádky« tyto 30tidenní lhůta rekursní (nikoliv 8denní, sr. čl. 16., č. 1., odst. 3. prov. nař. V.). Ad *c*) § 266. l. c. nařizuje ručení zastoupeného (fysické, právnické osoby) za tresty zástupcům (zmocněncům, zákonným zástupcům) za »porušení povinnosti« uložené, nelze-li je od těchto vydobýti. M. trvá na názoru, že ručení toto není trestem, nýbrž veřejně-právní povinností, již stát k ochraně své z možných důsledků právního poměru zastoupení, jež v berních věcech beze všeho vyloučiti nelze, stanoví. Že zastoupenému nepřísluší žádné námitky ex persona zástupce, soudí M. z toho, že dle § 260., odst. 2. l. c. ručení jest vyloučeno u osob nesvéprávných, které nezvolivše si zástupce svého, nemohou nésti nějaké viny ve volbě jeho. Zákon sice stanoví všeobecně ručení za tresty, tedy i tresty dle § 250. l. c., než nedá se dobře účel tohoto ústavu právního, chrániti proti značnějšímu poškození, v soulad uvésti s povahou těchto trestů.

Kapitolou o kriminelních deliktech[15]) na poli osobních daní kniha končí. Těžký oříšek, jak odlišiti sféru trestního práva obecného a správního (zde finančního), luští M. celkem šťastně v ten smysl, že finanční právo trestní stíhá nešetření příkazů a zákazů berně-právního rázu, tudíž nešetření povinností zvláštních, kdežto kriminelní delikty značí útok na státní právo zjišťovací a zkoušecí; jsou tudíž trestními činy, které samy o sobě bez ohledu, proti komu směřují, porušují všeobecné normy. Oboje delikty staví autor přesně vedle sebe; nějaká konkurrence jest vyloučena. V dalším rozebírá M. jednotlivé sem spadající delikty § 246., odst. 1. l. c. (neoprávněné porušení povinnosti, v tajnosti chovati hospodářské poměry censitů), § 246. odst. 2. l. c. (zneužití veřejně vystavených rejstříků daňových k nevraživým útokům na poplatníky, berní kommisse neb jejich člena), § 242. l. c. (vědomě nesprávná udání znalců a osob přezvědných) a konečně § 248. l. c. (zabránění přístupu do místností výrobních).

Resumé shrnouti možno v celkový úsudek, že podána práce skutečně vynikající ceny vědecké. Třeba, že se v některých bodech dá hájiti mínění jiné, přece třeba uznati, že spis vyniká propracovaností jedno-

---

[15]) Sr. rozsáhlejší práci V. Bauera: Amts- u. Antragsdelikte in neueren Personalsteuergesetzen. Jur. Blätter 1902, č. 33. a násl.

tlivých otázek do nejmenších detailů, širokým obzorem a zejména kritickým oceněním norem zákona z principielních hledisek, jichž vlivem na pohled nesouvislá ustanovení trestní do nového světla se staví. Bylo by si přáti, aby spis došel i v kruzích praktiků zasloužené pozornosti.

Svépomocný prodej zboží dle práva obchodního na základě práva obecného.

Ku spisu téhož názvu od Dra *Jana Hellera* (v Praze 1903, nákladem České Akad. cís. Fr. Josefa) podává Dr. *Ant. Pavlíček*, ř. člen Č. Akademie.

Jak obecně uznáno, jsou ustanovení obč. zákona rakouského pro případ, že strana jedna smlouvy obě strany vížící naprosto neb náležitě nesplní, velice nedostatečna.

Dle § 919 o. z. obč. nemůže strana pro případ ten žádati za zrušení smlouvy, leč by to bylo v zákoně výslovně nařízeno, aneb leč by si to byla výslovně vyhradila, nýbrž může toliko žádati za splnění smlouvy a za náhradu. [1]

A tak má se věc též i při smlouvě kupní (§ 1061, 1062, 919 o. z. obč. *Stubenrauch* [8. vyd. 1903] II. str. 282 a násl.). [2]

Nechce-li kupující zboží, jež mu prodávající řádně nabízí, převzíti, nesmí prodávající od své smlouvy ustoupiti, nýbrž může dle § 919 o. z. obč. pravidlem toliko řádné splnění a náhradu žádati.

Občanské právo francouzské [3] (Code Civil) nařizuje v čl. 1184 (dle zásady práva přirozeného), že smlouvy dvoustranné uzavírají se vždy pod podmínkou rozvazovací, mlčky předpokládanou, že by jedna strana smluvenému závazku nedostála.

Avšak smlouva nerozvazuje se v případě tom sama o sobě, nýbrž má toliko strana, které nebylo splněno, na vůli, buď žádati splnění smlouvy, je-li to ještě možno, aneb žalovati na rozvázání smlouvy a náhradu škody (čl. 1184 C. Civ. in fine). [4]

---

[1]) Ovšem tedy též buď za splnění nebo za náhradu, kterou by byl oprávněn žádati, kdyby i na splnění žaloval. Srovn. též *Stubenrauch* (8. vyd. 1903) II. k § 919.

[2]) Podobně i dle práva obecného, dle kterého mohly strany učiniti smlouvu vedlejší (pactum adjectum), že v případě nesplnění smlouvy se strany jedné strana druhá vázána není (lex commissoria — srovn. l. 1 a 2 Dig. de lege com. 18. 3).

[3]) Srovn. *Zachariae-Puchelt*, Handbuch des Franz. Civilrechtes (Heidelberg 1875) II. §§ 354, 356, 302.

[4]) Srovn. *Zachariae* l. cit., k tomu *Zeiller* III. str. 116. — *Zachariae* l. c. poukazuje k rozdílným účinkům legis commissoriae expressae et tacitae.

V příčině pak kupní smlouvy ustanovuje Code Civil ve čl. 1610—1654, že může v případě prodlení jedné strany druhá strana buď splnění neb rozvázání smlouvy žádati.

Praktičtí Římané poskytovali prodávajícímu v případě prodlení kupce právo, buď věc k soudu složiti, neb se jí zhostiti,[5]) aneb ji na účet váhavého kupce prodati

Právo pruské (a. L. R.) dává v případě tom prodávajícímu jen právo, složiti věc do uschování soudního; toliko, když jest věc zkáze podrobena aneb když by náklad převyšoval trhovou cenu, může prodávající věc prodati a z výtěžku svou pohledávku hraditi (a. L. R. I. XI. 99, 217, I. XVI. 234. *Förster* l. c. II. § 125).

Výjimky další uvádí a. L. R. I. XI. 127 a 230, když cena věci neobnáší 50 tolarů aneb bylo-li ujednáno zaplacení při odevzdání.

Novější zákonodárství hledělo vesměs této nedostatečnosti, která zejména v příčině smlouvy trhové v praktickém životě a to obzvláště v ruchu obchodním, vyžadovala nutně opravy, odpomoci.[6]) Tak již čl. 757 obč. z. saského, pak švýcarské pr. obligační (čl. 122, 123, 107, 108), tak zejména i nový něm. obč. zák. (§§ 325, 326, 361 jakož i §§ 293—304. 372 násl., 383 násl.).[7]) Černohorský zák. obč. a osnovu ruskou srov. dále.

V Rakousku proto též již záhy spisovatelé vykládati počali ustanovení § 919 obč. z. tím způsobem, aby alespoň v nejkřiklavějších případech bylo přispůsobeno potřebám života praktického.[8])

A tak i novější komentatoři k obč z. hledí zejména poukazem na obchodní zvyklosti ustanoviti značných výjimek od nepraktického nařízení § 919 o. z. obč. (Srovn. *Stubenrauch* l. c. II. k § 119 str. 101 a j. v.)

---

[5]) Ku př. víno ze sudu vypustiti l. 1 § 3, 4 Dig. XVIII. 6: *Ulpian*, který však připomíná »si tamen non effundit, laudandus est potius ... commodius est, vendere vinum bona fide«. Obecné právo však toho nepřipouští. Srovn. *Förster*, Preuss. Privatrecht II. str. 78.

[6]) Srovn. *Heller*, který uvádí na str. 29 příklady pádné.

[7]) Nový něm. obchodní zákon z 10./5. 1897 (platný od 1./1. 1900 zároveň s novým obč. zák.) podstatně souhlasí s ustanoveními čl. 343 (348, 354 a násl.) ob. obch. z. — Týž pojednává o látce té v II. odd. III. kn. (o obchodech) v §§ 373—379. § 373 odpovídá zejména čl. 343 ob. obch. z. s některými změnami, hlavně: »že pohrůžka může i tenkráte odpadnouti, není-li i z jiných důvodů (než zkázy zboží a nebezpečí v prodlení) možnou a že dražby se mohou též súčastniti kupec a prodávající (srovn. též dále). Podobně nový něm. obch. zák. poukazuje v § 388 (o kommissionáři), § 407 (o zasílateli) a v § 437 (o povozníku) k svépomocnému prodeji dle čl. 373.

[8]) Tak (mimo Förstera, Lehrbuch des österr. Handelsr. 1827) zejména *Dvorzak* v Österr. Vierteljahrschrift 1858, II. sv. str. 175 k § 919 o. z. obč., který učí: »Bylo-li nesplnění smlouvy se strany jednoho kontrahenta zaviněno, může též druhá strana splnění odepříti, když její zájem na nesplnění smlouvy se strany druhé právě spočívá v tom, aby mohl smlouvu tu za rozvázanou pokládati.« — Srovn. k tomu též *Stubenrauch* (8. vydání 1903) II. k § 919 str. 100 a j. v.

Výkladu nutným potřebám praktického života přiměřeného došel též § 919 o. z. obč. judikaturou rak. soudů, kdež zejména poukazováno k tomu, že v § 919 o. z. obč. se jedná o »řádné« (genaue) splnění, takže tu, kde řádné splnění není více možno, přísného ustanovení § 919 též více užiti nelze.

Není tedy divu, že na konferenci Norimberské bylo všeobecně uznáno, že zejména ustanovení v příčině prodlení stran při koupi vyžadují nalehavě důkladné změny. O jednání na konferenci té pojednává pak spisovatel obšírně ve zvláštním § 9 str. 32—35.

Výsledkem konferencí bylo pak v příčině této praktické ustanovení o. z. obch. ze dne 17./12. 1862 v čl. 354 násl. a v čl. 343 o. z. obch. (vedle toho též hlavně čl. 348, 366, 387 a 407 obch. zák.), dle nichž přísluší jednak prodávajícímu i kupujícímu v případě, že by druhá strana byla v prodlení, právo, žádati buď splnění a náhradu škody prodlením způsobené, neb žádati toliko náhradu škody aneb i od smlouvy prostě ustoupiti (čl. 353 a 354), a jednak pro případ prodlení kupujícího, aby prodávající užil právního prostředku v čl. 343 z. obch. vyznačeného, to jest svépomocného prodeje zboží.

Nový něm. obč. zák. platný od 1. ledna 1900 má též podobná ustanovení jako zák. obch. (srovn. hlavně §§ 293—304 o mora creditoris a §§ 372 a násl., 383 a násl.).

Zajisté zejména němečtí vykladatelé práva obchodního ve svých komentářích velice důkladně o tomto v čl. 343 obch. zák. vyznačeném tak důležitém a celkem novém právním prostředku pojednávají a též i spisovatelé rakouští, pojednávajíce vůbec o prodlení, k otázce této přihlížejí,[9]) avšak systematického spisu monografického o právním prostředku tom jsme dosud postrádali.

Zásluhou Hellera jest tedy, že tato mezera v právní literatuře byla vyplněna.

Co se týká bohatého obsahu spisu H., musíme se ovšem obmeziti na to, abychom stručně jen k nejvýtečnějším otázkám, naskytujícím se tu, přihlédnuli. V §§ 4—6 str. 11—22 přihlíží spisovatel k prodlení kupce jako podmínce svépomocného prodeje. Prodlení to (mora creditoris) záleží v prodlévání v příčině odebrání zboží koupeného. Spisovatel na str. 14 vykládá, že odebrání to ve smyslu čl. 343 o. z. obch. záleží ve faktickém odklizení zboží. Poněvadž pak takovéto faktické odebrání (rozdílně od právního přijetí neb schválení) nastati může, když předmět koupě jest vůlí stran dostatečně určen a když byla se stala reální oblace,[10]) t. j. když prodávající má v době odebrání zboží při-

[9]) Srovn. literaturu u *Hellera* § 2 str. 5 a násl.

[10]) Reální oblace (oblatio debiti) jest však pouze potřebí, kde se jedná o závazek, dle kterého dlužník předměty musí věřiteli donésti (Bringschuld), nikoliv, kde si věřitel pro předměty musí dojíti (Holschuld). Tak i něm. obč. zák. (§§ 294, 295). Srovn. *Dernburg* (Das bürgerl. Recht für das deutsche Reich, Halle 1901) § 75 str. 165, *Schey* str. 82 násl., též *Stubenrauch* (8. vyd.) k § 985 II. str. 840 a j. v.

praveno, vyvozuje spisovatel z toho (str. 15), že čl. 343 odst. 2 platí i v tom případě, když se jedná o koupi zboží toliko dle druhu určeného, jen když v náležitý čas má prodávající dostatečné množství zboží takového pohotově.

V § 6 str. 18 a násl. rozjímá pak spisovatel, zdali třeba, aby mora creditoris jako podmínka svépomocného prodeje byla zaviněnou. Autor poukazuje k příkrému stanovisku práva římského (srov. svrchu), odvozuje (zejména proti *Mommsenovi*), že při prodlení dlužníkově platí celkem jiné zásady než při prodlení věřitelově [11]) a dochází takto k výsledku, že svépomocný prodej zboží se připouští i v případě nezaviněného prodlévání věřitele (zejména též proti *Scheyovi*, Beginn und Wesen der mora creditoris 1884).

Souhlasíme taktéž s náhledem tím, poukazujíce hlavně též k tomu, že v četných případech prodávajícímu ani známo není, z jakých důvodů kupec prodlévá, aby zboží odebral, a že by tudíž jinak se stalo ustanovení čl. 343 velice zhusta bezpředmětným.[12])

V § 12 str. 43 a násl. přihlíží autor k otázce, přísluší-li soudům nějaká činnost při povolení nebo provádění svépomocné dražby.

Otázka ta, o které autor obšírně a důkladně pojednává, byla ovšem dříve v Rakousku spornou, avšak dnešního dne dlužno ji pokládati zajisté za definitivně rozluštěnou, o čemž svědčí zejména rozhodnutí c. k. nejv. soudu ze dne 17. ledna 1899 č. 683 (ve sbírce *Adlerově* č. 2055), jakož i nález soudu říšského ze dne 6. července 1896 č. 135, vydaný následkem negativního konfliktu kompetenčního, poněvadž jak soud tak i úřad autonomní odpíraly povoliti a vykonati dražbu svépomocnou. (Srovn. též *Heller* str. 49 a 52.)

Výsledek bádání toho v § 12 jest pak ten, že soudy k povolení a provádění dražby svépomocné povolány nejsou a že dražba ta není dražbou exekuční, kterou by se exekvent domáhal zaplacení (str. 49).

V § 13 str. 49 a násl. pak autor dovozuje, že k povolení a k výkonu dražby svépomocné jest povolán úřad samosprávný, opíraje se zejména o výše uvedené rozhodnutí c. k. říšského soudu.

Při tom pak ovšem poukazuje autor k tomu, že nález ten říšského soudu nelze přesně vztahovati na veškeré případy svépomocného prodeje, zejména že vlastně nehodí se na případy, kde žadatel není vlastníkem zboží, jež se má takto prodávati, poněvadž dle důvodů nálezu toho jedná se o prodej, za který žádá vlastník věcí. Poněvadž ale žadatel vždy jest držitelem neb alespoň detentorem zboží, jež mu

[11]) Srovn. pozn. 12.

[12]) Tak již také mimo jiné *Hahn* (Comentar zum allg. Handelsges. 2. vyd. 1875) II. díl str. 270 a j. v. Podobně vychází též z § 304 něm. obč. zák., že k prodlení není potřeba zavinění. Srovn. *Cosack* (Lehrbuch des deutschen bgl. Rechtes, Jena 1903) § 106 str. 367 »dass dem Gläubiger ein Verschulden zur Last fällt, ist, abweichend von der für den Verzug des Schuldners geltenden Regel, nicht erforderlich.« Nemůže též dle § 304 žádati dlužník náhradu škody, nýbrž toliko náklady učiněné. Cosack str. 368.

vlastník svěřil, lze tedy dle autora (str. 52, 53) vůči ustanovení § 367 o. z. obč. i v příčině všech případů k nálezu tomu c. k. říšského soudu přihlížeti.

V § 14 str. 53 a násl. pojednává spisovatel o způsobu provádění dražby, při čemž přihlíží na str. 58—61 k tomu, zdali jsou strany — prodávající a kupující — oprávněny dražby se súčastniti. Autor vyslovuje náhled, že sice kupec prodlévající má právo, dražby se súčastniti, nikoli však prodávající. Není zajisté důvodu, oprávnění toho oběma stranám upírati. Nový něm. obch. zákon tak výslovně též v § 373 nařizuje (srov. též Heller str. 60 pozn. 67). Súčastnění stran jest zajisté jen ve prospěch výsledku dražby. V § 15 str. 62 a násl. pojednává se o prodeji neveřejném (dle ustanovení čl. 343 obch. z.), v § 16 str. 67 a násl. o svépomocném prodeji zboží pro nezaplacení trhové ceny dle ustanovení čl. 354 zák. obch. a v § 17 str. 74 a násl. o nuceném prodeji svépomocném dle čl. 343 a 348 ad 5 zák. obchodního (Nothverkauf).

Prodej ten není, jak autor na str. 75 se vyslovuje, nuceným (Nothverkauf) v tom smyslu, že by prodávající k tomuto prodeji byl zavázán. Prodej ten jest dle zákona (čl. 348 »kann«) pouze právem prodávajícího a jen stávající faktické okolnosti jsou tu donucením ku prodeji.

Neboť má prodej ten místo jen tehdy, je-li zboží zkáze podrobeno a je-li nebezpečí v průtahu. Z toho pak zajisté již jde, že prodej dle čl. 348 zák. obch. jest v zájmu obou stran, a nikoli pouze a výhradně v zájmu prodávajícího (jakož *Staub*, Com. k obch. zák. k čl. 348 § 11 tvrdí).

Zajímavé jest pojednání spisu v § 18 str. 78 a násl. »o stavu právním po provedeném prodeji«. Prodávající provedl prodej svépomocný především v zájmu vlastním, k jehož zabezpečení též čl. 343 zaveden jest, »aby se zbavil dalšího uschovávání zboží, zodpovědnosti, závazku atd.«. Autor tudíž nemůže souhlasiti s těmi, kdož tvrdí, že jednal prodávající jako »negotiorum gestor« a že jest tedy povinen, zbytek ceny vytěžené po srážce ceny kupní, výloh dražby, nákladů na zboží, úroků atd. »ex negot. gestione« kupci vydati. (Tak zejména *Ladenburg*, Ztsch. f. Hdlsr. III. str. 469.)

Avšak též nesouhlasí spisovatel s těmi, kdož učí, že základ nároku na přebytek zakládá se na dále trvající obligaci — tedy na kupní smlouvě (*Kohler, Hirsch*).

Prodávající by se ale bezdůvodně obohatil ke škodě kupce, kdyby podržel, co pro váhavého kupce po náležitém súčtování vyplývá. Jest tedy prodávající vázán »condictione sine causa«, aby tuto vyplývající část váhavému kupci, odevzdav mu řádný účet, vydal. (Tak zejména *Schey*.)

V § 19 str. 86 a násl. přihlíží spisovatel k účinkům prodeje nuceného na trvající obligaci. Tu činí autor rozdíl, jde-li o svépomocný prodej dle čl. 343 a 354 o. z. obch. nebo dle čl. 343 a 348 z. obch.

V tomto případě — kde tedy bylo zboží prodáno, jež od kupujícího bylo prodávajícímu právem k disposici dáno proto, že podrobeno bylo zkáze a bylo nebezpečí v průtahu — dokládá autor, nahražuje prodej ten vzetí zboží zpět a sluší stav právní posouditi tak, jakoby prodávající byl vzal zboží skutečně zpět. Z toho pak odvozuje spisovatel právní důsledky na str. 87 a 88, o nichž (zejména str. 88, 1. odst.) se nám ovšem v tomto oznámení šíře vypisovati nelze.

V § 20 str. 89—95 jedná autor o právní povaze nároku na náhradu nákladů.

Nepřihlížeje k tomu, že utrpí prodávající prodlením kupce váhavého škodu, musí týž také, než byl svépomocný prodej proveden, o zboží jako řádný obchodník pečovati, je před zkázou chrániti — tedy nutný a dle okolností užitečný náklad na ně činiti. A konečně měl prodávající též výkonem dražby výlohy.

Co se nároku na náhradu škody týče, tu zakládá se závazek váhavého kupce k této náhradě, jak spisovatel vykládá, prostě na závazku obligačním, dle něhož žádá prodávající interesse, jaké má na řádném, včasném splnění (str. 89).

Jinak v příčině nutných a užitečných nákladů. O právní povaze nároku toho jest trojí mínění:

1. Právní základ závazku k náhradě nákladů jest zavinění kupcovo (*Schey*).

2. Dle jiných může prodávající žádati náhradu nákladů také na základě smlouvy kupní (*Hirsch*).

3. Prodávající jednal tu jako negotiorum gestor (*Kohler*),[13]) s kterým náhledem autor též souhlasi (dle něm. obč. z.).

Povinnost váhavého kupce k náhradě útrat dražby plyne pak (str. 95) z toho, že svépomocný prodej děje se na účet kupce váhavého,[14]) takže musí náklady prodeje toho nésti a nahraditi právě tak, jakoby sám prodej prováděl (něm. obč. zák. § 386, chybou tisku v spise 387).

V § 21 str. 95 a násl. uvažuje autor o významu vad provedeného svépomocného prodeje. Vady ty mohou býti dvojího způsobu, takže se buď nedostávalo zákonných podmínek k prodeji svépomocnému (ku př. že nebyl kupující in mora) aneb že nebylo při výkonu prodeje šetřeno podstatných forem zákonem předepsaných.

V případě prvém jest provedený svépomocný prodej vůbec neplatný, a prodávající kupujícímu tudy dle smlouvy k plnění a eventuelně (ku př. jednalo-li se o species, která byla takto prodána) k náhradě zavázán.

V případě druhém neplatí celkem prodej povolený na účet váhavého kupce. K oboum případům pak spisovatel velice důkladně na str. 95—101 přihlíží.

---

[13]) Tak i nový něm. zák. obč. § 304.

[14]) *Thöl* (Handelsrecht I. díl § 268): »Das Recht der Verkaufsselbsthilfe .... ist ein Verkauf für Rechnung des Käufers« str. 287. Srovn. též nový obch. zák. něm. § 373.

V §§ 22, 23 a 24 str. 101—114 pojednává spis o právu komisionáře, zasílatele a povozníka i železnic k prodeji zboží dle čl. 343 z. obch., v § 25 pak str. 114 a násl. o činosti soudcovské při prodeji tom. Uvedeno svrchu (§ 12), že svépomocný prodej zahajuje i provádí se bez intervence soudní.

Činnost soudcovská může nastati pak teprvé po provedeném prodeji, když se strany jí dovolávají buď proto, že nebylo tu podmínek zákonných neb že nebylo si řádně při prodeji počínáno, aneb jde-li o to, zdali nastaly důsledky neb účinky osvobozující, zejména vyplývá-li z prodeje toho závazek k jistému plnění jedné strany, kteréž případy pak autor na str. 115—118 důkladně probírá.

V konečném odstavci (§ 26) str. 118—126 přihlíží pak ještě spisovatel k právům slovanským, zejména k obč. zákonu Černohorskému a k osnově Ruské.

Obč. zákoník Černohorský vydaný dne 25./3. 1888 a na novo 24. ledna 1898 nazývá spisovatel potěšitelným úkazem novějšího zákonodárství, jehož ustanovení jsou též pro naši látku zajímava. Neboť v čl. 540—545 jedná zákoník ten o následcích prodlení dlužníka a v čl. 546 až 549 o následcích prodlení věřitelova a to na základě práva římského, hlavně pak na základě práva francouzského a obč. z. saského (čl. 757). Zejména dle čl. 547 má dlužník právo, aby v případě prodlení věřitelova předmět smlouvy s příslušenstvím složil k soudu neb u jiného úřadu místního, a je-li předmět zkáze podroben aneb je-li uschování spojeno s velkými náklady, aby předmět byl prodán a výtěžek pro věřitele uschován. (Podobně obč. zák. saský čl. 757, obč. zák. švýcarský čl. 108 a též obč. z. něm. § 383.)

V Rusku platí dosud »Svod zakonov« z r. 1835, v jehož II. díle jest obsaženo právo obchodní, ve vydání pak z r. 1842 jsou shrnuta všechna ustanovení práva obchodního v jeden celek pod titulem »Ústav torgovyj«. Část téhož byla však zákony r. 1863 vydanými (o dani obchodní a živnostenské) zrušena. Ustanovení o prodlení věřitele jsou tu však i v obč. zák. (8. díl Svodu) nedostatečna.

Avšak nejnověji byla v Ruské říši[15]) ustanovena redakční komisse za předsednictví Dra I. Stojanowského, aby sestavila osnovu nového občanského zákona, který by obsahoval nejen ustanovení práva občanského, nýbrž i obchodního. Komisse ta vydala právě nyní V. knihu osnovy této, obsahující »právo obligační« zejména dle vzoru obligačního práva švýcarského a něm. zák. obch. Komité obchodní a bursovní pak v Rize vydalo tuto pátou knihu péčí Mikuláše ze Seelerů (v řeči německé).[16])

---

[15]) Srovn. též již *Pavlíček* »Chek ve vědě a zákonodárství« (v Praze 1902, nákladem České Akademie) § 3 ad L) str. 27 a násl.

[16]) Bürgerliches Gesetzbuch: Buch V. Das Recht der Forderungen. Entwurf der allerhöchst eingesetzten Redactionscommission zur Abfassung eines bürgerlichen Gesetzbuches. Von Nikolaus von Seeler. Herausgegeben vom Rigaer Börsencomité. Riga 1900. R. Ruetz, Buchdruckerei.

Osnova ta — pojednávající ve 3 odděleních a to v I. oddílu o závazcích ze smluv vůbec, v II. o závazcích z jednotlivých smluv a v III. o závazcích, které nevznikají ze smluv v 1106 čl. — zakládá se podstatně na obligačním právu švýcarském a na německém zákonu obchodním.

O prodlení věřitele pojednávají články 134—138 a obsahují mnohá velice praktická a zajímavá ustanovení, tak zejména, že dle čl. 135 není potřebí k pojmu prodlení věřitele, aby bylo zaviněné a j. v.

O prodeji věci pojednává ruská osnova v čl. 108—111, částečně dle něm. obč. zákona. (Srovn. obšírně Heller str. 113—124.)

Již z toho, co zde ve stručnosti uvedeno, zřejmá jest zajisté bohatost obsahu i zajímavost spisu Hellerova. Dlužno uznati, že spisovatel látku tu i pro vědu i pro praxi tak důležitou úplně vyčerpal a otázky sem spadající důmyslně a jasně rozřešil. Též vývoj historický jest velice důkladný a literatura i judikatura též hojná. Můžeme tedy spis Hellerův právníkům vřele doporučiti.

Literatura.

Právo církevní.

Přehled z časopisův: *Archiv für kath. Kirchenr.*, *Časopisu kat. duch.* a *Deutsche Zeitschr. f. Kirchenr.* r. 1903.

Mezi prameny lze uvésti »Monitorium sive instructio brevis« či »Instructio pro Decanis et Parochis«, o níž zmiňuje se *Kubíček* (Časop. 349, 463). Nalézá se ve dvojím výtisku v cís. knih. olomoucké; starší výtisk (z r. 1666) určen pro diecesi olomouckou, mladší (z r. 1697) pro diecesi pražskou. Obsah obou exemplářů je v podstatě stejný. Po předmluvě následující část I. (Instr. pro decanis s 24 čl.) jedná hl. o visitační povinnosti děkanů. Připojena forma visitationis. Část II. (Instr. pro Parochis se 70 čl.) vyčítá povinnosti farářův a tresty na jich neplnění. Dále možno zde citovati »Instruction über die Eheschliessung unter sogenannter passiver Assistenz in Österreich« přijatou v VI. sez. bisk. gen. shrom. 16. list. 1901, Archiv (350 nsl.)

Poměr církve a státu a státní zákonodárství ve věcech církevních. *Jacobi* uvažuje otázku: »Soll das Reich in den Kolonien kirchliche Aufgaben übernehmen?« (Zeitsch. 354 nsl.) a dospívá k odpovědi záporné. Zeměpánům, kteří ve svých územích mají ten úkol, to nepřísluší, neboť jejich »církevní regiment« nesahá přes hranice jich území. Avšak ani říši to nepřísluší, neboť úkol takový nebyl jí ústavou (čl. 4. říš. ústavy) uložen a není

ani žádoucno jí ho ukládati (celá úvaha vztahuje se na říši německou a církev protestantskou). O zákonech policejních a trestních ve věcech bohoslužebných píše *Jirák* (Časop. 593 nsl.). Moderní stát církev přímo už nepodporuje, nýbrž pouze ji chrání. *H. Reichel* (Zeitschr. 104 nsl.) referuje o zajímavém lipském processu Tolstojském a kritisuje § 166, II. tr. z něm. Překladatel a nakladatel Tolstého odpovědi sv. synodu, v níž státní zastupitelstvo vidělo urážku církve řecké, ba v některých bodech urážku církví v Německu uznaných vůbec, byli obžalováni. Avšak byli osvobozeni, ježto »i nejpříkřejší slova v ústech náboženského vyznavače jsou výrazem nejsvětějšího přesvědčení« a nespadají proto pod § 166. II. Tolstému jest přiznati takovou moralní výši, že nepsal spis ten, aby urážel a totéž není vyloučeno také při obžalovaných. I bylo by dle jedněch pojem §u 166 obmeziti na frivolní snižování, dle jiných celý tento paragraf odstraniti, ježto chrání pouze zevní formu náboženství a to jen u náboženských společností privilegovaných, hl. katolické církve.

Rösch (Das Kircherecht im Zeitalter der Aufklärung [Febronianismus u. Josephinismus], Archiv 447 nsl., 620 nsl.) uvádí jako příčiny febronianismu nauky gallikanské a absolutismus století 18., který v tomto hnutí viděl umožnění reforem v intencích osvícenských a hl. bohatý zdroj hmotných výhod (odstranění annatů, poplatků za pallium, za dispense a t. d.). Co se týče poměru primatu a episkopatu učil febronianism nadřízenost koncilu nad papežem a samostatnost biskupů v jich dioecesích. Papež je primus inter pares a má jistá práva nutná k zachování jednoty v církvi (t. zv. iura essentialia: právo míti vyslance, moc zákonodárnou, soudní a rozhodování ve věcech víry). Jiných nabyl historickým vývojem a ta mohou mu býti odňata. Essentialní práva episkopátu (absolutní neodvislá moc v dioecesi, moc zákonodárná, dispensační, udílení odpustků a moc nad kláštery) ztracena na papeži, i musí jich dobyto býti buď svémocně nebo pomocí státu, lidu a vědy. Febronianism nedosáhl vytčeného cíle, ale působil mocně na literaturu kanonistickou.

Organisace církevní. V podrobném líčení ukazuje nám *Cotlarciuc* (Die Besetzungsweise des (schismatischen) Patriarchalstuhles von Constantinopel, Archiv 3 nsl., 226 nsl.), jak cařihradský biskup rychle postupoval vlivem císařů (r. 330 zvolil si Konstantin Cařihrad za residenci. r. 381 byl už biskup cařihradský patriarchou prvým po římském) ale jak vždy na nich silně závisel. De jure sice volil patriarchu klerus, ale vůle vladaře byla nad zákonem. Byzantští císaři patriarchy libovolně dosazovali a sesazovali (Ignatius, Photius), sultanové turečtí (od r. 1453) stolec patriarchy přímo prodávali. Jakousi nápravu zavedly zákony z r. 1860 (*κανονισμοί*).

Göller v Archivu str. 387 nsl. (Zur Stellung des päpstl. Kamerars unter Klemens VII. [Gegenpapst]) uveřejňuje list Klimenta VII., v němž dovídáme se zajímavých podrobností v právech a povinnostech papežského kameraria už tehdy (r. 1393) velký vliv majícího; a *Černovský* (Časop. 64) zpravuje nás o úřadu papežského sakristana (praefectus Sacrarii Pontificii). Otázku, která nedávno i v denních listech byla přetřásána řeší *K. Holder:* Die Designationsfrage nach den neuesten Forschungen (Archiv str. 73 nsl.). O tom, zda papež může si jmenovati nástupce, mínění se rozcházejí. Jedni (Sabatier) přiznávají

papeži to právo beze všeho, jiní (Granderath, Hollweck) jen výjimečně a někteří konečně (mezi nimi i Holder) mu je naprosto odepírají. Jediný historický případ designace, totiž jmenování Boniface II. Felixem IV. (526) prohlašuje H. za neoprávněný a authentičnost dotyčného praecepta Felixova za pochybnou. Zajímavým je rozhodnutí S. Cong. Conc. z 28. břez. 1903 (Archiv 484 nsl.), že kanovník na duchu chorý nastupuje ipso jure v uprázdněný kanonikát, je-li v kapitole právem partikularním jus optandi připuštěno.

Právo patronatní. *Bisonkides* (Die Erwerbstitel des Patronatrechts und das Konzil von Trient v Archiv, str. 398 nsl.) dokazuje, že každý jednotlivý z aktů už v glosse uvedených (fundatio, constructio, dotatio) zakládá právo patronátní. Nepamětné držení práva patronátního není titulem, nýbrž zakládá domněnku, že patronatu po právu bylo nabyto. Vydržení patronátu Tridentinem neuznáno. *Doubrava* pokračuje ve své »Otázce patronatní v Čechách« (Časop. 55, 123) jedná o církevním a státním dozoru nad patronovou správou záduší a o zákonné ochraně zboží církevního.

Právo manželské. Příspěvek k manželskému právu obč. zákona něm. podává *v. Bonin* článkem svým »Kann infolge Verweigerung der kirchlichen Trauung eine Ehe geschieden oder angefochten werden?« (Zeitschr. 365 nsl.) Manželství může býti rozloučeno. Neboť vzpíráním se církevnímu sňatku může nastati takové rozvrácení poměru manželského, že straně přísně církevně smýšlející nelze v něm nadáie setrvati. Náleží-li strana renitentní církvi která žádá sňatek církevní, je odpírání jeho porušením povinností, jež dle §u 1568 je důvodem rozloučení. Vzpírá-li se strana, protože jest bez konfesse, je nemravným jednáním, že o tomto svém smýšlení nezpravila stranu druhou, která znajíc je, nebyla by v sňatek vstoupila. Také naříkáno může býti manželství, vzpírá-li se jeden z manželů církevnímu sňatku. A to buď dle §u 1333, je-li to odpírání následkem proticírkevního smýšlení renitentova, o němž neb o jehož setrvalosti se druhý manžel mýlil, nebo dle §u 1338, je-li následkem jisté okolnosti (ku př. vystoupení z církve), v příčině které byl oklamán. Odpírá-li požehnání sňatku církev sama, je to důvodem rozloučení, zavinil-li to jeden z manželů jednáním v § 1568 vytčeným a má-li to za následek rozvrácení poměru manželského v témž paragrafu zmíněné. Důvod impugnační je tu, odpírá-li církev své požehnání buď pro vlastnosti jednoho manžela, v nichž se druhý mýlil, nebo pro takové okolnosti, v příčině jichž byl oklamán. *Hussarkovo* pojednání »Eherechtliche Fragen der österr. Altkatholiken« uveřejněné v Allgem. österr. Gerichts-Zeitung 1902, č. 47 je též otištěno v Archiv str. 328 nsl. Pojednav v Časop. z r. 1902 o tom, jak rigorosně setrvala církev na 7. stupni překážky pokrevenství a švakrovství až do sněmu lateranského (1215), jak vznikly taxy dispensační a jak Benediktem XIV. rozdělena dispensační agenda mezi Datarii a Poenitentiarii, přechází *Sedlák* v ročníku 1903 téhož časopisu (Stručné dějiny dispensační praxe při překážkách pokrevenství a švakrovství 20, 112, 188, 235, 296, 374) k josefinismu, jenž značně poškodil kázeň dispensační. Manželský pat. z r. 1783 zrušil překážku pokrev. a švakr. v III. a IV. stupni kanon. komputace, v létech 1781, 1782 zakázán styk biskupů s Římem. S poč. st. 19. se vliv církevní vzmáhá a dosahuje r. 1855

konkordatem svého vrcholu. Ale už r. 1868 zavedeno podpůrné civilní manželství a církev chtíc mu čeliti, dispensuje v III. a IV. st. příbuzenství a švakrovství veskrze. Ku konci spisovatel pojednav o nynější praxi dispensační (zadání o dispens, vyřízení žádosti a vykonání dispense), přimlouvá se v doslovu za odstranění překážky IV. st. i pro obor církevní a za rozšíření pravomoci biskupů pro stupeň III. s II. *Skočdopole* (Časop. 273 nsl.) sděluje, jak zabraňuje se ve velkých městech neplatnosti sňatků, jež by nastala uzavřením před farářem, jenž není proprius. Faráři udílejí si tu navzájem všeobecnou delegaci k oddavkám domácích snoubenců bez ohledu na příslušnost farní, nebo jim tu delegaci dává biskup, což uznává se za správnější.

Právo majetkové. *Sedlák* (Časop. 253 nsl.) tlumočí mínění kleru o kongruovém zákoně z 19 září 1898. Duchovenstvo s ním není spokojeno; má sice zákon ten jisté výhody (že do fasse včítá se pouze katastralní výnos pozemků, že z paušálu štolového sráží se 60 K a že 67.291 mší nábožen. matice je honorováno), ale i značné nevýhody (počítání příspěvků z jmění zádušního k příjmům místním, započtení výnosu mší erekčních do kongruy a započtení dávek pochybných jako desátku, lakticinu atd.).

Právo trestní. *Ludwig* (Die Bussstationen in der abendländischen Kirche, Archiv 219 nsl.) opíraje se o »Dicta Gelasii papae« v dekretale Felixa III. a ustanovení synod v Arles a Epaonu (517) dovozuje (proti Frankovi, Funkovi, Hinschiovi a Kochovi) i pro země západní čtyři stace veřejného pokání, jež přičiněním papežů sem byly zavedeny počátkem V. století.

Jan Frič.

E. Eichmann: Der recursus ab abusu nach deutschem Recht. Breslau 1903 (seš. 66. *Gierkových* Untersuchungen zur Deut. Staats- und Rechtsgesch.) str. VIII a 358.

Rekurs vzniká v době, kdy stát sebevědoměji se zdvihá proti moci církevní. Jest to výsledek reakce proti systému hierokratickému, jež negovala, že »clerici plus valent ratione et intellectu et tales debent regere in utrisque«. Jako byla exkomunikace »nervus disciplinae ecclesiasticae«, tak stal se rekurs hlavní zbraní snah antipapalních, episkopalismu totiž a territorialismu. Ve Francii shledáváme se s ním už za Ludvíka Sv. a hlavně za Filipa Sličného. Aufrère (1486) mluví o »appellatio ab abusu«; »appel comme d'abus« jest r. 1539 zákonně upraven (str. 34—57).

V Německu, nikdy plně systém hierokratický neuznávajícím (saské zrcadlo oproti švábskému), je rekurs už před reformací znám (str. 69—100). Po reformaci velké důležitosti praktické došel v Bavorsku (str. 161—240), kde kurie sama dopřála vévodovi jistou kontrolu nad církevním řízením trestním (bulla z r. 1523). V 18. a 19. st. stal se tu rekurs otěží, kterou stát řídí církev (úpravy rekursu z r. 1779, 1809, 1818). Liberalism po r. 1848 význam rekursu sice stlačil, ale reakce vyvolaná sněmem vatikanským zas mu významu dodala. Květnové zákony z r. 1873 upravily jej v Prusku, kdež však dlouho nepotrval (zák. z r. 1886 a 1887). Dodnes udržel se v Bavorsku, Würtembersku, Badensku, Hessích, Sasku, Sasku-Výmarsku, Sasku-Meiningách, Oldenbursku, Brunšvicku, Sasku-Kobursku a Elsas Lothrinsku.

Rekurs namířený proti církvi katolické měl vždy větší praktickou důležitost. Oproti protestantským církvím nebylo ho tolik potřebí. Církve tu nebyly jednotně organisovány i nemohly po způsobu církve katolické vystupovat jako celek organisovaný proti státu. Zeměpán byl summus episcopus své země, rekurs na něho je pravá »appellatio a minore ad maiorem«. Naproti tomu katoličtí theoretikové liberální (str. 118—140), uvádějíce pro rekurs řadu důvodů historických, theologických a přirozenoprávních, hájí oprávněnost iuris circa sacra (»pour birder sans scandale la puissance des prélats«) i koordinaci církve a státu, a vytýkají výslovně, že appellatio ab abusu není vlastní appellací a minore ad majorem. Za abusus gladii spiritualis hlavně se považovalo, když soud církevní zasáhl do oboru moci světské nebo zneužil své moci (nezákonným řízením nebo nespravedlivým rozsudkem). Rozsudek následkem rekursu za abusivní uznaný nemá platnosti, stát vynutí jeho zrušení (kassace), ba (dle německého práva) rekurrenta i positivně chrání, na př. udržuje jej v úřadě církevním (manutenence).

V celém technickoprávním upravení nese rekurs dle E. znaky doby absolutní: případy nejsou pevně stanoveny, řízení je administrativní. Původního účelu (chránit souverenitu státní a omeziti církevní soudnictví na záležitosti duchovní) rekurs dávno dosáhl. Užívati ho ve věcech duchovních (jako připouští právo francouzské i bavorské) značí negovat svobodu náboženských společností. I přiznává E. oprávněnost rekursu jen v mezích, jak uznává jej právo rakouské; totiž porušila-li moc církevní zákon státní. Ustanovení práva badenského a hessenského, jež zneužití moci církevní pokládají za bezpráví kriminelní, zdají se E. jíti příliš daleko. *Jan Frič.*

Právní dějiny.

Dr. *Hermenegild Jireček*, *Právnický život v Čechách a na Moravě* v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. stol. Praha, Brno 1903. Stran 528 form. lex.

Dílo slovutného nestora české právní historie jest velice bohatou snůškou údajů životo- a knihopisných ze všech oborů právní historie Čech i Moravy, mezi něž k snažšímu jim porozumění vloženy jsou stručné náčrtky dějepravné. Roztřídění těchto dat stalo se pokud možno dle věků panovnických, při čemž věk Habsburgovců dělen jest na tři období (do 1620, 1800, 1900). Patrně co do úpravy řídil se skladatel do jisté míry Jungmannovými dějinami české literatury jakožto vzorem.

Bohatost látky stoupající tímže poměrem, jakým dílo blíží se časům novějším, přinutila patrně spisovatele v pozdějších odděleních uskrovniti se co do údajů životopisných a proti tomu více místa dopřáti bibliografii. Tím se vysvětluje, že čtenáři zdají se »doby« do bělohorské bitvy propracovanějšími dalších, ač rozdíl asi spíše snahou vysvětliti sluší, nedopřáti dílu přílišného objemu.

Celkem podány jsou, zvláště pokud jde o vliv obecného práva na rozvoj právních poměrů v našich zemích, výtěžky bádání vlastního i cizího přehledným souhrným spůsobem, a pečlivě snesena jsou data z nesčetných, i málo přístupných pramenů. Bylo by si jediné přáti, aby omyly tisku co do číslic nebyly správnost chronologie rušily, a aby někdy poukazy k pramenům nebyly z ohledu ušetření místa vypadly, pokud z nich vývody díla samy čerpány jsou. Avšak žádný svědomitý kritik nebude při literárním podniku tak obsáhlém a obsažném vzpomínati některých nedopatření neb menších mezer, nýbrž vážiti si hojného ovoce nevšední neúmorné píle skladatelovy.

Uváží-li se, že zámyslem původce díla bylo, vlastní svou velikou sbírku práv česko-moravských, pojatou v cenný Codex iuris bohemici (jehož svazku III. část 1., IV. č. 1 oddíl 2 a č. 4 také již v rukopisu připravena jest, jak ze str. 491 spisu s potěšením se dovídáme) — doplniti souborem dat životo- a knihopisných a tímto nakupiti budoucím pracovníkům na poli historie právní bohatě staviva, sluší doznati, že skladatel s mravenčí pílí po dlouhá desítiletí úkolu tomu se věnovav, jemu též řídkou měrou dostál, a že dílo jeho naprostou hodnotu vědeckou vykazuje jakožto souborná snůška badatelům nezbytná. Připomínajíce ještě, že spisovatel vědecké přesvědčení svoje tím vřeleji všestraně obhajuje, čím spíše tuší, že narazí na odpor, rádi uznáváme zásluhy jeho o právní historii českou i důležitost objemného literárního podniku, o který tu šlo. *Dr. Emil Ott.*

Prof. Dr. *J. Stupecký*, *Příspěvky o českých překladech pořízených v souvislosti s kodifikací rakouského práva civilního.* V Praze 1904.

Dlouholetý zasloužilý redaktor »Právníka« a přední náš civilista prof. Stupecký, jenž delší čas pátral v archivech státních po zachovaných materialiích týkajících se kodifikace rakouského práva soukromého, a jenž také některé zajímavé výsledky svého bádání v našem Sborníku I. str. 465 uveřejnil, obohatil novým pojednáním naše vědomosti o českých starších překladech jak civilních tak i některých jiných zákonníků rakouských. Dovídáme se z důkladného spisu jeho, že když r. 1766 byly dohotoveny první tři knihy známého Codexu Teresiánského, staral se redaktor dvorní rada rytíř Zencker se svolením císařovny o způsobilou osobnost, které by se mohlo pořízení českého překladu svěřiti. I nalezl ji v dvorním radovi nejv. justičního úřadu v. v. Janu Jiřím Müllerovi rytíři z Mühlendorfu, o němž je známo, že v letech 1736—1739 vydal několik právnických spisův a sbírek ku potřebě soudů českých (srov. H. Jirečkův Právnický život str. 435) a že po dání na odpočinek od r. 1764 žil v Čechách, kdež se zakoupil a kde také na svém statku Nové Vsi u Chotěboře r. 1789 zemřel. Müller našel si pomocníka v prokurátoru Novoměstském Janu Fantinovi a s ním společně pořídil do února 1769 český překlad zmíněných tří knih Codexu, jež obsahovaly úplnou kodifikaci práva soukromého. Paměti hodno jest, že o otázce, zdali se zákonník Teresianský má do českého a vlašského jazyka přeložiti, bylo teprve jak v státní radě, tak i v nejvyšším justičním úřadě podrobně rokováno. V státní radě svob. pán Stupan a v nejv. justičním úřadě viceprae-

sident hr. Althan hájili stanovisko, že toho není nezbytně potřebí. I mezi obecným lidem českým je prý dosti těch, kteří mluví a rozumějí německy, a prostý Čech, i kdyby se mu zákonník přeložil, nebude mu přece rozuměti. Neví se, zdali zemská práva v Čechách a na Moravě byla před časy také v českém jazyku vydána; v Uhrách aspoň Tripartitum a diaetalia toliko se sepisují v latinském jazyku; kdežto v zemích českých užívání německého jazyka tak se prý rozmohlo, že generalia a patenty větším dílem toliko německy se vydávají. Naproti tomu nejv kancléř hrabě Chotek, hr. Blümegen a většina radů hájila potřebu českého překladu, dovozujíc, že poddaní majíce se spravovati zákony musí jim předce rozuměti, sice by mohli nevědomky a nevinně proti nim jednati. V Čechách a na Moravě práva zemská a městská, zákonníky, snesení sněmovní i také patenty, zvláště když jsou v nich pokuty ustanoveny, se vydávají česky a německy. Ze 16 krajů jenom dva (Žatecký a Litoměřický) jsou zcela německé, v ostatních je mnoho úředníků, kteří neznají slova německého a také se v nich smlouvy, závěti a soudní jednání v českém jazyku sepisují. Císařovna uváživši všechny důvody rozhodla 14. srpna 1767, že je nutno překládati její zákonník do českého a vlašského jazyka a že se také má s překladem ihned začíti. Bohužel znění překladu, jenž byl Müllerem r. 1769 do Vídně zaslán, se v státních archivech nezachovalo. Když pak r. 1772 bylo císařovnou nařízeno k radě státního kancléře Kounice, aby Codex byl přepracován a všemožně zkrácen, tu zasílána opravená redakce textu německého opět do Prahy k překládání. Müller vyhledal si tentokráte za pomocníka kancléře Nového města Pražského Jana Zeberera, jenž byl také český překlad hrdelního řádu Teresiánského z r. 1768 pořídil; avšak překladatel tento vymýšlel mnoho nových výrazů a lpěl přílišně na písmeně zákona, takže Müller viděl se nucena sepsati rukověť neboli Sylabus, podle kterého překlad jeho měl býti opraven. Takovým způsobem byly přeloženy znova I. a část II. dílu Codexu dle upravené osnovy Hortenovy, a tento překlad společně s Müllerovým Sylabem podařilo se prof. Stupeckému najíti v archivu ministerstva spravedlnosti, takže mohl z něho podati ukázky (I. 2 a II. 6). Z nich je patrno, s jakými obtížemi bylo překladatelům zápasiti a k jakým nestvůrám jazykovým byli nuceni se uchylovati. Překládali na př. Staat řed. Inländer zemák, Glaubensgenosse nábož enec, Handel tržestvo, Betrag vejnuška, Besitz osed, Eigenthum vlastněnství atd. Když pak r. 1776 vydání Codexu vůbec uvázlo, převzal Müller sice překlad též soudního řádu z r. 1781, ale byl nucen r. 1780 nejspíše pro churavost svěřiti jej professoru českého jazyka na Vídeňské universitě Zlobickému, jenž potom za stálého translátora českého byl ustanoven a v hodnosti té sám přeložil také manželský patent z r. 1783, první díl Josefínského zákonníka občanského z r. 1786 a od r. 1807 jal se překládati platný náš obecný zákonník občanský. Když ale koncem března 1810 zemřel, uvázal se v tento úkol jeho suplent Vojtěch Veselý a byl s překladem za rok hotov, takže revise mohla býti svěřena prof. Nejedlému. Tak došlo počátkem r. 1812 k vydání tiskem v Praze »Knihy všeobecných zákonů městských«. Rukopis Veselého s hojnými opravami Nejedlého našel prof. Stupecký v archivu mini-

sterstva justice a bylo mu možno zjistiti, jaký podíl měli oba tito mužové na překladu. Uznává, že se oba svědomitě přičinili a že přes mnohé nesprávnosti jich překlad znamená velký krok ku předu. V uznání zásluh byl udělen Nejedlému titul c. kr. rady a Veselému dostalo se peněžité odměny. Tvrzení, jakoby byl jeho překlad zavdal podnět k stížnostem, nezakládá se na pravdě. Stupecký sestavil s nesmírnou pílí ve svém pojednání právnické názvosloví, jehož užívali Zeberer a Müller ve svém překladu napraveného Codexu z r. 1774, jakož i Veselý a Nejedlý r. 1811 a ukázka ta odůvodňuje přání, aby časem došlo na úplné vydání tiskem těchto starých překladů, ale i také českých textův i ostatních kodifikačních prací z XVIII. století. Uvidí se z nich, jak ohromný pokrok učinil náš právnický jazyk a sloh český od té doby, a zajisté se v nich i najde mnohé dobré zrnko, jež i dnes může ještě býti k užitku. *J. Č.*

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkundensammlung zur Geschichte Mährens. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses herausgegeben von Dr. Berthold Bretholz, Landesarchivar. XIV. B.: Vom J. 1408 bis 1411, Brünn, 1903, 4⁰, str. XIII, 194; XV. B.: Nachträge 1207—1408, Brünn, 1903, 4⁰, str XLIII, 440.

V úvodu k novým dvěma svazkům moravského diplomatáře objasňuje zemský archivář moravský, Dr. Bretholz, obsah tohoto pokračování záslužného díla Brandlova a zároveň vykládá zásady, jimiž se řídil, i prameny, odkud čerpal jednotlivé kusy. Právních dějin týká se řada čísel, z nichž některá zasluhují zvláštní pozornosti (XIV. svazek, č. 83: Anfrage des Richters und der Schöffen von Kuttenberg an die Stadt Iglau um Unterweisung anlässlich der Verleumdung eines Geschworenen durch einen Mitbürger, und die darauf ergangene Belehrung, Kuttenberg, 27. Juli 1409; č. 71: Puhonen des kleineren Landrechts z let 1408—9, vlastně zajímavý doplněk k Libri citationum; č. 132: Markgraf Jodok bestimmt die Taxen, die die königlichen Städte Olmütz, Brünn, Znaim, Iglau, Ungarisch-Hradisch, Mährisch-Neustadt, Littau, Gewitsch und Jamnitz dem Landesunterkämmerer für die Rathserneuerung zu geben haben, Olmütz, 21. April 1410; právní řízení lokálního významu v záležitostech majetkových, hospodářských, církevních a pod.). Díl XV., podávající doplňky ke svazkům posud vydaným, k letům 1207 až 1408, shrnuje v úvodu v chronologickém pořadu přehled všech doplňků diplomatáře moravského ze svazků V.—XV.: Chronologisches Verzeichnis aller in den Bänden V.—XV. des Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae sich vorfindenden Nachträge (od r. 830—1408). Oba díly obsahují vydatný material pramenný k dějinám českým v letech uvedených, uspořádaný v přehledný celek; ovšem není to material vesměs nový, neznámý, archivalní, mnohé kusy a hojná regesta jsou přebírány ze sbírek a studií již tištěných a přístupných. Odborníkům zbývá mnoho vděčné práce, zdokonalovati rejstříky obou svazků, podle vzoru V. Praska, jenž uveřejnil v Čas. Matice Moravské 1904, str. 73—133 důkladnou kritiku nového díla, kterou třeba nejdříve prostudovati, než by někdo chtěl užívati obou svazků podle nespolehlivých připojených rejstříků. *—r—*

Přehled časopisů za r. 1902. (Konec.) [1])

IV. Ústava a správa.

K. Lübeck, Reichseintheilung und kirchliche Hierarchie des Orients bis zum Ausgange des 4. Jahrh. Rec. *V. Schulte* (HVJS. 5, 1902). — *J. Cramer*, Die Geschichte der Alemannen als Gaugeschichte. Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. XXII., 1902). — *F. Dahn*, Die Könige der Germanen, 8. Bd.: Die Franken unter den Karolingern. Rec. *H. Geffcken* (HZ. 88, 1902): této souborné práci schází duchaplné a umělé provedení přesné disposice z velikých hledisek; fantasie spisovatelova vědecky málo zdisciplinována, nedostatek celkové oekonomie ukazuje se v Dahnově práci vždy více. — *J. Hellmann*, Die Grafen von Savoyen und das Reich bis zum Ende der Staufischen Periode. Rec. *F. Kiener* (HVJS. V., 1902); pilné vylíčení vývoje státu savojského a poměru tamějších hrabat k říši německé. — *G. Heer*, Geschichte des Landes Glarus. Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902). — *J. Becker*, Geschichte der Reichsvogtei Kaysersberg (ZGO. N. F. 17, 1902). — *P. Darmstädter*, Das Grossherzogthum Frankfurt. Rec. *Jung* (HZ. 88, 1902): výborně se líčí vývoj a vnitřní správa velkovévodství Frankfurtského za rýnského spolku na místě Mohučského kurfirství. Rec. *R. Mahrenholtz* (MHL. 30, 1902).

R. Lüdicke, Vier Münsterische Hofordnungen des 16. Jahrh. (ZKG. 9, 1902): uveřejňuje čtyři dvorní řády biskupů Münsterských 1536, 1547, 1573 a 1580, důležité pro vznik zeměpanských centrálních úřadů v tomto starém biskupství. — *F. Wintterlin*, Geschichte der Behördenorganisation in Württemberg, I. Theil: Bis zum Ende des 18. Jahrh. Rec. *Th. Ludwig* (ZGOR. N. F. 17, 1902). — *H. Granier*, Ein Reformversuch des preussischen Kanzleistyls im J. 1800 (F. P. BG. XV., 1902). — *R. Kötzschke*, Ortsflur, politischer Gemeindebezirk und Kirchspiel (DG. III.): při podrobných mapách historických nutno sice použíti obvodu jednotlivých obcí ve stol. 19., poněvadž ze starších dob schází, třeba však prozkoumati poměr obcí hospodářských (Ortsflur, Nachbarschaftsgemeinde) a církevních okršků (Kirchspiel) k obci politické pro každou jednotlivou krajinu zvláště.

E. v. Möller, Der Homo Francus der Ewa Chamavorum (MJÖG. 23. 1902): v této »Ewa«, jež nyní pokládá se za Weisthum, ve kterém Frankové Hamalandu na Dolním Rýně a Isele za Karla Vel. asi r. 802 neb 803 sepsali odchylky svého práva od lex Ribuaria, homo Francus značí rodovou šlechtu. — *F. Priebatsch*, Die Hohenzollern und der Adel der Mark (HZ. 88, 1902); líčí přehledně vývoj braniborské šlechty od prvních počátků z ministeriálů markrabat rodu Askanského, poměr k markrabím, kurfirstům a králům rodu Hohenzollernského, právní poměry její, korporační organisaci, práva na sněmích atd.; ku konci rejstřík listinných zpráv o stoupání patrimonální moci této šlechty ve stol. 15. a 16.

S. Rietschel, Ein neuer Beitrag zur Rolandsforschung (HZ. 89, 1902); rozbírá spis G. Sella: Der Roland zu Bremen (sr. i článek v DGBl. 2; Sbor-

[1]) Příští přehled podá se za l. 1903 a 1904 zároveň.

ník II., 523); uznává cennost těchto bádání, ale tvrdí, že sloupy Rolandovy byly znamení soudní a ne, jak Sello tvrdí, sochy královské, jež pánové dotyčných míst, zejména Magdeburku a Brém, na znamení udělených jim král. privilegií postavili. — *G. Sello*, Nachträgliches und Neues zur Literatur der Roland Bildsäulen (DG. III.); dodatkem ke II. sv. téhož časopisu podává přehled další literatury o sochách Rolandových v Německu. — *P. Platen*, Der Ursprung der Rolande. Rec. *F. Hirsch*, Vitzthumsches Gymn. Dresden 1901 (MHL. 30, 1902): spisovatel pokouší se proti Schrödrovi a Sellovi dokázati, že sochy Rolandovy nepocházejí teprve z 12 neb 13. stol., nýbrž ze šerého starověku, souvisíce se sochami Irminovými Donarovi věnovanými. — *M. Holtz*, Beiträge zur Gesch. des Patriziats in deut. Städten vor Ausbruch der Zunftkämpfe. Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902): instruktivní práce o vzniku a podstatě patriciatu v městech rýn. Strassburku, Basileji, Wormsu a Freiburku. — *Kurt Kaser*, Zur polit. u. sozialen Bewegung im deut. Bürgerthum des XV. und XVI Jahrh. (DGBl. III.): Dodatek ku práci spisovatelově: »Politische und soziale Bewegungen im deut. Bürgerthum zu Beginn des XVI. Jahrh.«

G. Seelig. Die geschichtl. Entwickelung der hamburg. Gesellschaft und die hamb. Notabeln. Rec. *E. Baasch* (HZ. 88): z praktické potřeby povstalé dílo, celkem velmi pěkné; nejsilnější v líčení formálního ústavního práva, pro starší dobu celkem slabší následkem nedostatku uveřejněných pramenů. — *A. Kühtmann*, Gesch. der brehm. Stadtvogtei. Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902). – Dr. *Salka Goldmann*, Danziger Verfassungskämpfe unter polnischer Herrschaft. Rec. *J. Hartung* (HZ. 90, 1902). — *S. Moltke*, Die Leipziger Kramer-Innung im 15. und 16. Jahrh Rec. *A. Tille* (NASGAK. 23, 1902). — *J. Gény*, Die Fahnen der Strassburger Bürgerwehr im 17. Jahrh. Rec. *K. Engel* (ZGOR. N. F. 17, 1902). — *A. Hund*, Colmar vor und während sein r Entwicklung zur Reichsstadt. *L. Werner*, Geschichte der St. Augsburg. Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902); obě díla cenná. — *W. Richter*, Geschichte der Stadt Paderborn, 1. Bd. (bis zum Ausg. des 16. Jahrh.). Rec. *S. Knapp* (ZGSRW. 22, 1902); líčí zevrubně též dějiny soudnictví. — *Greiner*, Das ältere Recht der Reichsstadt Rottweil. Rec. *S Knapp* (ZGSRW. 22, 1902).

G. Hanauer. Das Berufspodestat im 13. Jahrh. (MJÖG. 23, 1902): pojednává o počátcích a všeobecné povaze úřadu podesty v italských republikách městských v 13. století, kterýžto úřad koncem 12. stol. ve většině ital. měst nastoupil na místo mnohohlavého konsulátu, a stal se pro velký počet šlechticů benátských povoláním na základě smluv služebních; pak rozbírá se plat, spůsob volby, právomoc, instrukce a politický význam úřadu toho. — *R. Davidsohn*, Forschungen zur Geschichte von Florenz; 2. Theil: Aus den Stadtbüchern und Urkunden von San Gimignano. Rec. *Hartwig* (HZ. 88, 1902): nadmíru pilná a svědomitá publikace s obsáhlým rejstříkem, kteráž obohacuje i naši znalost říš. dějin a všeobecných kulturních dějin středověkých.

G. v. Below, Zur Geschichte der Handelsbeziehungen zwischen Südwestdeutschland und Italien (HZ. 89, 1902): zevrubný kritický rozbor spisu Aloysa

Schulteho: »Geschichte des mittelalterlichen Handels und Verkehrs zwischen Westdeutschland und Italien mit Ausschluss von Venedig,« vyd. Badenskou hist. komissí; předmětem není jen obchod v užš. smyslu, ale i dopravnictví, obch. silnice a řemeslné činnosti; jsou to mezerovité, za to jinak tím zevrubnější dějiny městských živností jihozáp. Německa a jeho vztahu k Italii; kniha živě psaná, v kritickém spracování obdivuhodná, ale ve formě leckde nedostatečna, též některé stati málo promyšleny, jako kapitola: Schweiz als Passstaat. — *W. Stein*, Beiträge zur Gesch. der deutschen Hanse bis um die Mitte des 15. Jahrh. Rec. *G. v. Below* (HZ. 90, 1902): skutečný, vše podstatné obsahující nárys těchto dějin, který se vyznačuje netoliko spolehlivostí materiálu, nýbrž i hloubkou spracování. — *W. Naudé*, Die merkantil. Wirthschaftspolitik Friedrich Wilhelms I. und der Küstriner Kammerdirektor Hille (HZ. 90/1, 1902): líčí působnost Hilleho, jenž dle spisovatele při obchodně hospodářských reformách krále Bedřicha Viléma I. pruského stál k němu v podobném poměru, jako Walter Raleigh ku Cromwellovi. — *Wutke Konrad*, Die Bergregalität des Fürstbischofs von Breslau in dem Fürstenthum Neisse-Grotkau unter der preuss. Herrschaft (ZBR. 43, 1902); doplnění práce téhož spisovatele v ZVGAS. (Sbor. II., 367); líčí se tu spor o to, zdali biskupu Vratislavskému jako knížeti Nisskému přísluší horní regál v obvodu tohoto knížectví; ve sporu započatém r. 1795 biskup opíral svá práva o někdejší souverainitu piastovských knížat slezských, kdežto pruské úřady zeměpanské odpíraly, takže biskup jak se zdá koncem r. 1800, kdy akta sporu končí, vida bezvýslednost svého úsilí, práv regálu horního v Nissku se vzdal. — *H. Kaiser*, König Sigmunds Einkünfte aus dem Zehnten des Bistums Strassburg (ZGOR., N. F. 17, 1902): pokračování z předešlého ročníku. — *E. Heydenreich*, Eine ungedruckte Urkunde des Münzmeisters Nicolaus Monhaupt (NASGA. 23, 1902); kvitance téhož z 1357 na peníze, jež mu z rozkazu cís. Karla IV. městskou radou v Mühlhúzech byly výplaceny.

H. Leo, Untersuchungen zur Besiedelungs- und Wirthschaftsgesch. des Thüring. Osterlandes in der Zeit des früheren Mittelalters. Rec. *R. Kötzschke* (NASGAK. 23, 1902). — *R. Hesse*, Entwicklung der agrarrechtlichen Verhältnisse im Stifte, späteren Herzogthum Verden. Rec. *J. Pistor* (MHL. 30, 1902). — *Caro*, Zur Agrargeschichte der Nordostschweiz und angrenzender Theile vom 10. bis zum 13. Jahrh. (JNÖS., III. Folge, 23, 1902); zevrubná recense spisu Kurta Breysiga, Kulturgeschichte der Neuzeit. — *A. Götze*, Die zwölf Artikel der Bauern (HVJS. 5, 1902): kritické vydání 12 článků selských při selské revoluci jihoněmecké r. 1525, vzniklých dle vydavatele v Hor. Švábsku asi v Meiningen. — *Th. Knapp*, Der Bauer im heut. Württenberg nach seinen Rechtsverhältnissen vom 16. bis ins 19. Jahrh. Rec. *Th. Ludwig* (HZ. 89, 1902). — *W. Naudé*, Stadelmanns Publikation über die Thätigkeit der preuss. Könige für die Landeskultur (FPBG. 15, 1902); publikace hosp. rady Dra Rud. Stadelmanna, týkající se králů Bedř. Viléma I., Bedř. II., Bedř. Viléma II. a Bedř. Vil. III., vyšlá ve 4 sv. »Publikationen aus den preusischen Staatsarchiven«, i s kommentáři k tomu, jest úplně nepodařená a bezcenná. — *J. Eckerlin*, Die Fürsorge der Hohenzollern für die Landwirthschaft in den 18. Jahrh., Gymn. in Halberstadt 1900-01. Rec.

F. Hirsch (MHL. 30, 1902). — *H. Fechner*, Friedrichs des Grossen und seiner beiden Nachfolger Garnhandelspolitik in Schlesien 1741—1806, II. (ZVGAS. 36, 1902), pokračování z předešlého ročníku ukazuje, jak Bedřich Vilém II. hlavně rationální organisací správy celní, ale též různými akty správy národohospodářské podporoval vývoj lnářství ve Slezsku, při čem dobře míněná, avšak někdy příliš krutá opatření svého strýce hleděl poněkud zmírniti.

H. Böhmer, Kirche und Staat in England und in der Normandie im 11. und 12. Jahrh. Rec. *E. Loening* (HZ. 88): cenné dílo. — *Gustav Bossert*, Beiträge zur badisch-pfälzischen Reformationsgeschichte (ZGO. NF. 17, 1902). — *M. Döberl*, Der Ursprung der Amortisationsgesetzgebung in Bayern (FGB. X. 1902), líčí se první počátky zejména ve stol. 17. a 18. — *L. Keller*, Der grosse Kurfürst und die Begründung des modernen Toleranzstaates. Rec. *F. Hirsch* (MHL. 30, 1902).

K. Bornhak, Geschichte der preuss. Universitätsverwaltung bis 1810. Rec. *G. Kaufmann* (HZ. 88, 1902): dílo celkem povrchní, jednající o všech možných stránkách univ. života, aniž správa sama, zejména podíl státu na ní, mnoho do popředí vystupuje; též mnohá jednotlivá udání nejsou správná. — Veröffentlichungen zur Gesch. d. gelehrten Schulwesens im Albertin. Sachsen, herausg. im Auftrag des sächs. Gymnasiallehrervereins, 1. Theil. Rec. *G. Müller* (NASGAK. 23, 1902).

Právo občanské.

Přehled časopisů za r. 1903.

Právník: *Č. 3.* (v hovorně) *Dvořák*: Jak dlužno přikázati pohledávku knihovně zjištěnou, které byla postoupena přednost před několika pohledávkami současně vloženými. *Č. 7. Jelínek*: Vliv příklepu v exekuční dražbě nemovitosti na věcná práva soukromá. *Č. 13. Hora*: Kvitance a její náklady v řízení exekučním. *Č. 14. Stupecký*: Může-li se v stanovách společenstva platně ustanoviti, že ztráta vlastním jměním nehražená, rozvrhne se na jednotlivé členy. *Č. 15.—17. Flieder*: O obnovení a upravení hranic za platnosti nových zákonů processních. *Č. 18. Matyáš*: Příspěvek k otázce, jak naložiti jest s úroky kapitálu při rozečtení nejvyššího podání. *Č. 19. Chmelíček*: K otázce dozoru na vychování nezletilců. *Č. 22.* (v hovorně) *Nečas*: Několik slov o exekuci na služné nebo na příjmy z poměru pracovního nebo služebního proti dlužníkům v soukromé službě stojícím k vymožení t. zv. privilegovaných pohledávek a zvláště vyživného. *Č. 23. Bílý*: Příspěvky k zákonu o společenstvech ze dne 9. dubna 1873 č. 70. ř. z. *Č. 24. Stupecký*: Ještě několik slov k otázce, může-li se v stanovách společenstva ustanoviti, že ztráta vlastním jměním jeho neuhražená rozvrhne se na jednotlivé členy.

Právnické rozhledy, ročník 4.: *Kasanda*: Vliv kolise zájmů na platnost právního jednání. *Pospíšil*: Pokud chráněn jest autor díla literárního zák. ze dne 26. prosince r. 1895 č. 197 ř. z. proti zdramatisování díla svého. *Chour*: Zákonné právo zástavní a výsadné pořadí přímých daní s přirážkami

a převodního poplatku a exekuční řád. *Kasanda*: Náležejí pohledávky z pojištění na život do pozůstalosti pojištěného? *Klier*: O vázaných vkladech spořitelních. MUDr. *Bouček*: O herniích úrazem povstalých. *Horáček*: Komu náleží právo rybolovu v řekách tekoucích územím velkostatků, zapsaných v deskách zemských království českého. *Randa*: O vnitřních poměrech a řízení rozvrhovacím při společenstvech.

Gerichtszeitung sv. 54.: *Č. 1. Steinbach*, Der Staat und die modernen Privatmonopole. *Č. 3. 4. Wösz*: Haftpflicht des Gläubigers aus widerrechtlicher Zwangsvollstreckung. *Č. 4. Sturm*: Ueber das Wesen der Baureverse. *Č. 6. Calligaris*: Credit- und Maximalhypotheken nach oesterreichischem und deutschem Recht. *Č. 7.* Dr. *E. T.*: Das Verbot des Getreideterminhandels in seiner Anwendung. *Č. 8. Neumann-Ettenreich*: Schrift und Wort bei der Vertragsschliessung. *Č. 16., 17. Klang*: Das Ratengeschäft über Immobilien. *Č. 19., 20.* Dr. *Neukamp*: Ueber die wirtschaftlichen Grundlagen des Rechts in ihrer entwickelungsgeschichtlichen Bedeutung. *Č. 22., 23. Schuster*: Die Eheverträge und Familienfideikommisse nach englischem Recht. *Č. 24. Landauer*: Eisenbahnen und Rechte an denselben als Objekte des Hypotekenrechtes. *Č. 27. Neméthy*: Zwei Fragen aus dem Pflegschaftsrechte. *Č. 28. Bartsch*: Einfluss der Anmerkung der Rangordnung auf die Datirung des einzutragenden Rechts. *Č. 30.–35. Jahoda*: Die Liquidität der zur Compensation gestellten Forderungen als Voraussetzung der Compensation nach oesterreichischem Recht. *Č 33. Löszl*: Recht auf Unterhalt (sr. G. Z. č. 34. ex 1902). *Č. 34.—36. Patzauer*: Das Recht der Binnenschifffahrt in Oesterreich. *Č. 36. Ott*: Zur Frage der Zulässigkeit eines Compromisses im Scheidungsverfahren. *Č. 39.—41. Klang*: Der Schutz des Liegenschaftspfandgläubigers gegen Verschlechterungen der Pfandsache. *Č. 41.*: Die Vertragsentwürfe des comité maritime international. *Č. 46., 47. Ratzenhoffer*: Die iuristische Behandlung der Safedepots. *Č. 47.*: Mala fides superveniens beim Erwerb nach § 1500 a. b. G. B. *Č. 48, 49. Krapf*: Die Grundbuchsmappe. *Č. 49. Klein*: Kann das abstrakte Rechtsgeschäft der Eigentumsübertragung nach deutschem bürgerlichen Gesetzbuche jemals wegen Unsittlichkeit nichtig sein? *Č. 50. Eisler*: Fürsorge und Zwangserziehung.

Juristische Blätter: *Č. 15. Bum*: Fortbildung des Rechtes. *Č. 17. Schneller*: Zur Frage der Haftpflicht für die Gefahren der elektrischen Oberleitung. *Č. 21. Marek*: Zur Frage der Öffentlichkeit der Gewässer. *Č. 23.—26. Perlmann*: Ueber Eigentum an Strassen. *Č. 27.—29. Schriefl*: Ueber den Differenzeinwand und die Rückforderung der gegebenen Deckung bei der Börsenkommission. *Č. 35.—38. Reinitz*: Rücklösung und Heimfall der oesterreichischen Eisenbahnen. *Č. 39.—42. Latka*: Activlegitimation in Eisenbahnhaftpflichtfällen. *Č. 40. Wittmayer*: Zum Versicherungsvertrag nach dem deutschen Entwurf. *Č. 48.—52. Abel*: Die Rechtsgemeinschaft im Patentrechte.

Gerichtshalle sv. 47.: *Č. 6.–8., 11.—15. Reiszmann*: Ueber den Gesetzentwurf betreffend ergänzende Vorschriften über den Dienstvertrag für Krankheitspflege, Unterricht, Erziehung und andere häusliche oder persönliche Dienstleistungen. *Č. 16., 17. Junghanns*: Neue Klagen. (Der Besitzschutz nach dem Wassergesetze im Vergleiche mit den Bestimmungen der Civil-

prozessordnung und der Adhäsionsprozess.) *Č. 18. Rindl*: Ueber die rechtliche Natur der Alimentationspflicht nach § 1154. a. b. G. B. *Č. 21. Pisko*. Zur Frage der Verkäuflichkeit der personalrechtlichen Apothekergewerbe. *Č. 23., 24. Reinhold*: Rechtliches und vertragsmässiges Pfandrecht. *Č. 29.—31., 33. Leonhard*: Enteignung und Enteignungsverfahren im oesterreichischen Rechte. *Č. 38., 39.*: Pfandbegriff und Succession. *Č. 48.—50. Krek*: Gerichtlicher Vergleich und Versäumnissurteil bei verbürgter Schuld.

Oesterreichisches Zentralblatt für die iuristische Praxis, sv. 21.: *Č. 1. Geller*: Tradition, Constitutum possessorium und pactum reservati dominii. *Č. 6. Klein*: Darf der deutsche Nachlassrichter nach deutschem Reichsrecht zur Ermittelung von fremdem Recht die Hilfe der Antragssteller in Anspruch nemen? *Č. 7.*: Ueber den Begriff des Zubehörs überhaupt und die Frage der Zubehörseigenschaft der Einrichtung eines Gasthofes im Besonderen.

Juristische Vierteljahresschrift sv. 35. (sv. 19.): *Ramin*: Das Verhältnis der Versicherung des eigenen Lebens zu fremden Gunsten zu den unentgeltlichen Zuwendungen. *Berolzheimer*: Zur Kartellfrage. Legislativpolitische Betrachtungen mit einem Anhange: Entwurf eines Gesetzes betreffend die Kartellirungen.

Zeitsch. f. Notariat und freiwill. Gerichtsbarkeit: *Č. 2.—5. Ehrenzweig*: Die oesterreichische Erbfolgeordnung. *Č. 2, 3.*: Das bayerische Nachlasswesen. *Č 6.*: Der begriffliche Umfang des gesetzlichen Erbrechtes. *Č. 6., 7.*: Die Weiterentwickelung des Torrenssystemes im Grundbuchswesen und dessen voraussichtliche Wirkung. *Č. 8. —u—*: Die Ansichtspostkarte. *Č. 9.—17.*: Zwei Gutachten aus den Verhandlungen des 26. deutschen Juristentages über die Frage der Aenderung des § 313. bürgerlichen Gesetzbuches für das deutsche Reich. *Č. 12. Lecarque*: Die Anwendbarkeit des § 89. G. O. G. auf die Fristen des materiellen Rechtes. *Č. 13., 14. Granitsch*: Einiges über die Judicatur in Ehesachen. *Č. 15.* Dr. *V. L.*: Schadenersatz und Haftpflichtversicherung. *Č. 16. Janisch*: Die periodische Ueberwachung der persönlichen Verhältnisse der Pflegebefohlenen durch die Gemeindewaisenräte im Gerichtsbezirke Friedland. *Č. 16. Frischauf*: Noch ein Wort zur Zusammenlegung der Grundbuchskörper. *Č. 18. Sternberg*: Zur Frage der Gebühren bei Verträgen. *Č. 19. Rietsch*: Das Hypotekarpfandrecht der Zinsen. *Č. 19.—21. Putz*: Beitrag zum ungarischen Eherechte und ehelichen Güterrechte mit Bezugnahme auf den Entwurf eines ungarischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches. *Č. 20.—21. Mikusch*: Zur Frage der Trennbarkeit von Ehen zwischen Altkatoliken. *Č. 24.—26. Trsek*: Die Konkurrenz der Abhandlungskosten mit den Nachlasspassiven. *Č. 29. Totz*: Zur Lehre des § 779. a. b. G. B. *Č. 30. Roztožil*: Zur historischen Entwickelung des Konsenses der Eltern und der Respektakte im französischen Eherecht. *Č. 33. Offenhuber*: Die Uebertragung des Fruchtgenussrechtess beziehungweise die Uebertragung der Ausübung des Fruchtgenussrechtes oder der Dienstbarkeit der Fruchtniessung. *Č. 40., 41. Krassel*: Die Ruhegenüsse von Staatsbeamten und die Versorgungsgenüsse ihrer Witwen als Objekt des Pfandrechtserwerbes. *Č. 45. Steiner*: Zur Lehre vom Kausalnexus bei Schadenersatz.

Č. 47.—50. Mauczka: Der Rechtsgrund des Schadenersatzes ausserhalb bestehender Rechtsverhältnisse. *Č. 51.—52.*: *Fried*: Die Spruchpraxis betreffend die Einbeziehung der Lebensversicherungs-Polizzen in die Verlassenschaftsmasse.

Zeitsch. f. ungar. öffentl. u. Privatrecht, sv. 9.: *Schwartz*: Die Berathungsprotokolle der ständigen Kodifikationskommission des ungarischen bürgerlichen Gesetzbuches (pokračování; překlad). *Raffay*: Die Besitzlehre im Entwurfe des ungarischen brgl. Gesetzbuches (aus dem ungarischen übersetzt von Dr. *Hebelt*). *Ormódy*: Legislatorische Reformen auf dem Gebiete des materiellen Versicherungsrechtes (Uebersetzt von *Andreas Szanto*). *Szterenyi*: Gesetzentwurf über die Unfallversicherung der Arbeiter in Ungarn (Referentenentwurf). Motivenbericht zum Entwurfe eines ungarischen allgemeinen brgl. Gesetzbuches; Erbrecht. *Szladits*: Franz Deák und unser heutiges Privatrecht.

Zeitschrift für das Privat- und öffentl. Recht der Gegenwart (Grünhut) sv. 30.: *Affolter*: Das intertemporale und internationale Recht der zeitlichen und örtlichen Collisionsnormen des bürgerlichen Rechtes. *Reichel*: Der rechtliche Charakter der Fruchtsache im römischen und im deutschen Recht. *Horsetzky*: Zur Casuistik des Eisenbahnhaftpflichtgesetzes insbesondere im Zusammenhange mit §§ 1304 und 1327 a. b. G. B. *Pineles*: Beiträge zum römischen und heutigen Wasserrecht. *Landauer*: Die Neugestaltung des oesterreichischen Pfandrechtes. *Pineles*: Die communio pro diviso.

Deutsche Juristenzeitung: *Č. 1. Dernburg*: Ueber das Rücktrittsrecht des Verkäufers wegen positiver Rechtsverletzung. *Cohn*: Ueber Kartelle und Kartellgesetzgebung. *Staub*: Das neueste Heft der Entscheidungen des Reichsgerichtes in Civilsachen. (v hovorně: *Sachse*: Einwilligung zu einseitigen empfangsbedürftigen Rechtsgeschäften. *Liebmann*: Ersatzansprüche des Gastwirts beim Ableben eines Gastes im Gasthofe. *Heuer*: Ist die Abtretung zukünftiger Forderungen nach dem BGB. möglich?). *Č. 2. Eccius*: Kondiktion des Wucherers nach BGB. (v hovorně: *Haagen*: Fristbestimmung bei Verweigerung der Erfüllung. *Neumann*: Gewährleistung beim Viehkauf). *Č. 3. Laband*: Das neueste Heft der Entscheidungen des Reichsgerichtes in Civilsachen. (v hovorně: *Eger*: Das Zwangserwerbsrecht des Staates bei Eisenbahnen. *Boschan*: Rechtliche Stellung des von einer Frau nach der Todeserklärung ihres Mannes gebornen Kindes. *Rundstein*: Die Retorsionsbestimmung des Art. 31 des BGB.) *Č. 4.* (v hovorně: *Lesse*: Empfiehlt sich die Aenderung des § 313. BGB. (sr. Sborník III., str. 334). *Schneider*: Ueber die Mängelanzeigen beim Viehhandelsrechte. *Reindl*: Zur Verjährung der Frachtzuschlagsforderungen *Neubecker*: Rechtliche Stellung der Kinder der Frau eines Verschollenen.) *Č. 5. Lehmann*: Das neueste Heft der Entscheidungen des Reichtsgerichtes in Civilsachen. (v hovorně: *Eger*: Zur Verjährung der Frachtzuschlagsforderungen. *Kahn*: Uebereignung zum Zwecke der Sicherung). *Č. 6. Oertmann*: Das Reichsgericht und die unpfändbaren Sachen des Mieters. *Michels*: Die Rechtsunwirksamkeit unleserlicher Namensunterschriften. (v hovorně: *Martinius*: Beweislast beim Kaufe, wenn die

Höhe des Preises durch die Vertragsschliessenden nicht festgesetzt ist. *Draf:* Festsetzung der Abfindungssumme aus § 1714 BGB. [odbytné připadající nemanželskému dítěti na místě renty]. *Olshausen*: Das Kammergericht zur Frage der rechtlichen Stellung der Kinder der Frau eines Verschollenen. *Witthof*: Ein Beitrag zur Lehre von der Gefahr beim Kauf.) *Č. 7. Endemann*: Das neueste Heft der Entscheidungen des Reichsgerichtes in Civilsachen. *Schellhas*: Die Rechtsentwickelung im Jahre 1902. (v hovorně: *Maraus*: Ist die Unterlassungsklage nach dem Wettbewerbsgesetz noch statthaft, wenn die Handlung vor Klageerhebung seitens des Täters rückständig gemacht war? *Labes*: Bürgschaft oder Kreditauftrag? *Breit*: Einwilligung zu einseitigen empfangsbedürftigen Rechtsgeschäften. *Kiefe*: Finden die §§ 560., 561. BGB. (zánik zákonného zástavního práva pronájemcova na invectech a illátech odstraněním těchto z objektu pronajatého) auch auf den Fall einer Wegnahme durch den Gerichtsvollzieher im Wege der Pfändung für einen dritten Gläubiger Anwendung?). *Č. 8.* (v hovorně: *Frankenberg*: Die Anrechnung anderweiten Verdienstes nach § 615. Abs. 2. BGB.) *Č. 9. Eccius*: Das neueste Heft der Entscheidungen des Reichsgerichtes in Civilsachen. *Nelken*: Der Lohnanspruch des gewerblichen Arbeiters bei Dienstverhinderung infolge unverschuldeten Unglücks. (v hovorně: *Kaufmann*: Gehaltsabzug im Krankheitsfall. *Schitting*: Die Fürsorgeerziehung Minderjähriger und die Vereine zur Fürsorge für entlassene Gefangene *Rosenberg*: Die Wirkung des § 1708 BGB. [povinnosti nemanželského otce] *Schröder*: Eintragung der Rangänderung in das Grundbuch.) *Č. 10. Schneider*: Treu und Glauben im Sinne des BGB. (v hovorně: *Warnatsch*: Wer bezahlt den von einer Ehefrau zu ihrer eigenen Behandlung angenommenen Arzt?). *Č. 11. Kipp*: Das Rechtsgeschäft und die positiven Vertragsverletzungen. *Laband*: Das neueste Heft der Entscheidungen des Reichsgerichtes in Civilsachen. (v hovorně: *Josef*: Unleserliche und undeutliche Unterschriften. *Broecker*: Arbeitsordnung und Lohnbeschlagsgesetz.) *Č. 12.* (v hovorně: *Weissler*: Gehaltsabzug im Krankheitsfall.) *Č. 13. Conrades*: Die Pfändung eines Erbteiles und verwandte Fälle. (v hovorně: *Schöller*: Ist im Sinne des § 1571. Abs. 2. BGB. die häusliche Gemeinschaft während der Zeit aufgehoben, wo der schuldige Ehegatte verhaftet ist?) *Č. 14. Oertmann*: Sittenwidrige Handlungen. *Kretzschmar*: Die Entstehung der Eigentümerhypothek bei den Amortisationshypotheken. *Langsdorff*: Die Haftung der Restaurateure, Schank- und Stallwirte für eingebrachte Sachen. (v hovorně: *Strauss*: Ist die Abtretung zukünftiger Forderungen nach dem BGB. möglich? *Abrahamsohn*: Dasselbe.) *Č. 15. Schneider*: Der Entwurf eines Gesetzes über den Versicherungsvertrag. *Fuld*: Zur Revision des Gesetzes zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbes. (v hovorně: *Freudenthal*: Wann beginnt die Ausschlagungsfrist für den Pflichtteilsberechtigten, der als Nacherbe auf mehr als die Hälfte des gesetzlichen Erbteiles berufen ist. *Strauss*: Gesetzlicher Schutz für und gegen die Bienen. *Schröder*: Zu § 1708 BGB.) *Č. 16.—17. Strohal*: Zur Lehre vom Eintritt des Bürgen und des Drittverpfänders in die Rechte des betreibenden Gläubigers nach BGB. *Kleinfeller*: Die Wirkung der Gläubigeranfechtung. (v hovorně: *Reichhelm*: Anspruch des un-

ehelichen Kindes auf Kenntnis des Namens seines Vaters und dessen Verwirklichung. *Isay*: Die Grenze der Verantwortlichkeit für Tierschäden. *Goldstein*: Pfändungs- und Vermieterpfandrecht.) *Č. 18. Mannhardt*: Der Unterlassungsanspruch bei den absoluten Rechten. (v hovorně: *Josef*: Bedarf die sogenannte kumulative Schuldübernahme der Schriftform?) *Č. 19. Eichhorn*: Ueber Schenkungen. *Hachenburg*: Der 54. Band der Entscheidungen des Reichsgerichtes in Civilsachen. (v hovorně: *Mittelstein*: Gebrauchsüberlassung im Sinne des BGB. § 552. *Boethe*: Zu BGB. § 110 [o jednáních, která nezletilý uzavřel bez konsensu poručníkova].) *Č. 20.* (v hovorně: *Lippmann*: Noch einmal die Möglichkeit der Abtretung zukünftiger Forderungen nach jetzigem Recht. *Götte*: Pfändungs- und Vermieterpfandrecht. *Goldmann*: Hat das uneheliche Kind einen Anspruch auf Nennung seines Vaters? *Brückmann*: Die Auslobungen der Polizeibehörden in Kriminalsachen. *Č. 21. Elbertzhagen*: Zum Entwurf eines Gesetzes über den Versicherungsvertrag. *Tachau*: Die Pfändung von Postanweisungsverträgen. *Paech*: Ist auch im Falle des Testaments Erbschein erforderlich. *Raabe*: Kann eine Ehefrau nach gesetzlichem Güterrecht letztwillig über Eingebrachtes wirksam verfügen. *Heilborn*: Differenzeinwand und gute Sitten.) *Č. 22.* (v hovorně: *Hasse*: Notwehr gegen Tiere; Verhältnis des § 228. BGB. zum Strafgesetze.) *Č. 23. Emminghaus*: Der Entwurf eines Gesetzes über den Versicherungsvertrag vom Standpunkte der Versicherungspraxis. (v hovorně: *Frankenberg*: Beschäftigung auf Probe.

Annalen des deut. Reiches f. Gesetzg, Verwalt. u. Volkswirtschaft, sv. 36.: *Č. 6.—8. Wermert*: Ueber Wesen und Bedeutung der Differenzgeschäfte in rechtlicher und wirtschaftlicher Bedeutung.

Archiv für die civilistische Praxis sv. 93. (43.); *Hölder*: Ueber Ansprüche und Einreden. *Rümelin*: Das Handeln im fremden Namen im BGB. *Francke*: Zum Fruchterwerb. *Wittmaack*: Ist es gestattet Erbbaurechte und andere Gerechtigkeiten, die ein Grundbuchsblatt erhalten, mit Mündelgeld zu beleihen? *Thiele*: Die Vollziehung der Wandelung und Minderung nach dem BGB. *Jolly*: Die Duldungspflicht des Ehemannes gemäss §§ 739, 741. *Breckel*: Kommorienten.

Archiv für bürgerliches Recht, sv. 21. (1902): *Sontag*: Die Aufrechnung auf eine Forderung, die aus Hauptleistung, Zinsen und Kosten besteht. *Appelius*: Ist der im Verwenden von Beiträgen auf Grund des Invalidenversicherungsgesetzes säumige Arbeitgeber dem Versicherten gegenüber schadensersatzpflichtig? *Weidlich*: Die exceptio plurium concumbentium mit besonderer Berücksichtigung der Beweisfrage. *Leonhard*: Aufrechnung gegen eine Nichtschuld. *Hartmann*: Der Bereicherungsanspruch des BGB. *Kohler*: Dogmengeschichtliche Beiträge. *Kohler*: Zwölf Studien zum BGB. (V. Ansprüche zu Gunsten Dritter.) *Ortloff*: Die Schenkung. *Heymann*: Die Bauhandwerkerfrage.

Týž časopis, sv. 22. (1903): *Kohler*: Zwölf Studien zum BGB. (VI. Das Vermögen als sachenrechtliche Einheit.) *Rotering*: Gefahr und Gefährdung im BGB. *Neubecker*: Der abstrakte Vertrag. *Alsberg*: Die personale Aufrechnung gegenüber dem vertragsmässigen Exmissionsrechte des Ver-

mieters. *Ullmann*: Zur Lehre vom Besitz des Mannes am eingebrachten Vermögen beim Güterstande der Verwaltung und Nutzniessung. *Rehm*: Die Einlage von Sachgesammtheiten bei Aktiengesellschaften und Gesellschaften mit beschränkter Haftung. *Ortloff*: Das Zurückbehaltungsrecht des Vermieters an unpfändbaren Sachen des Mieters.

Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechtes (Gruchot), sv. 47.: *Eccius*: Zur Lehre von der Vollmacht nach BGB. *Cohn*: Erlass und Verzicht nach dem BGB. *Brünneck*: Wie gestalten sich die Rechte und Verpflichtungen aus der vom Mieter oder Pächter bestellten Sicherheit nach Veräusserung des vermieteten oder verpachteten Grundstückes. *Fleischhauer*: Die Haftungsgrenze des § 833 BGB. *Oberneck*: Die Eigentümerhypothek im Lichte der Praxis. *Pütter*: Hat der Intestaterbe einen Anspruch auf den ausserordentlichen Pflichtteil des BGB. §§ 2325, 2329. *Josef*: Erörterungen zu den Abfindungen bei bäuerlichen Gutsüberlassungsverträgen. *Lau*: Der Unterlassungsanspruch aus den § 823 ff. BGB. *Vater*: Anspruch des Intestaterben auf den ausserordentlichen Pflichtteil. *Eccius*: Zwangsversteigerung zum Zwecke der Aufhebung einer Gemeinschaft zur gesammten Hand.

Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechtes, 10. sv. (46.): *Regelsberger*: Die rechtliche Natur der Abrechnung. *Tuhr*: Naturalherstellung und Geldersatz. *Reichel*: Die Vormerkung im deutschen bürgerlichen Gesetzbuche. *Seidlmayer*: Ueber Personen- und Eigenschaftsirrthum bei der Eheschliessung nach BGB. (§ 1333). *Herr*: Die gerichtliche Geltendmachung einer zum eingebrachten Gute gehörenden Forderung durch den Ehemann. Ein Beitrag zur Erläuterung des § 1380 BGB. *Hölder*: Ueber das Klagrecht.

Zeitschrift für internationales Privat- und Strafrecht, sv. 12. (seš. 5., 6.): *Kahn*: Die dritte Haager Staatenkonferenz für internationales Privatrecht. (Pokračování.) *Klein*: Zur Auslegung des Artikels 24. des Einführungsgesetzes zum deutschen bürgerlichen Gesetzbuch. *Strisower*: Die Brüsseler Session des Institut de droit international. *Niemeyer*: Die Haager Konventionen vom 12. Juni 1902. *K.*

Právo obchodní.

Dr. *Antonín* rytíř *Randa: Soukromé obchodní právo rakouské.* Sešitu I. vydání páté, seš. II. vydání čtvrté (1902), sešitu III. vydání třetí (1903). (Nakladatel J. Otto v Praze.)

Randovo Obchodní právo jest knihou, o níž říci lze, že přešla již takořka v krev českých právníků; jestiť jim již jako studujícím vítanou učebnicí a provází je jako vzácný rádce i v život praktický. Již z hlediska toho souditi možno o významu nového vydání díla jmenovaného, a to tím více, uvážíme-li, že — jakož vůbec při opětovaných vydáních svých spisů — podává nám slovutný autor také v tomto případě vedle látky dřívější spolu vzácné plody nového badání vědeckého a přísné činnosti autokritické.

Hlavním podnětem k doplnění resp. zpracování výkladu byly spisovateli důležité některé změny práva objektivního, jež nastaly od doby předcházejícího vydání v oborech právních pro ty které projednávané otázky rozhodných. Též reforma obchodního práva v říši německé uskutečněná novým zákoníkem obchodním z r. 1897, jakož i hojně prýštící zdroj judikatury a posléze i nové literarní zjevy — mezi nimiž zejména v úvahu přicházejí soustavné výklady *Cansteinovy*, *Pollitzerovy* a *Górskiho* — byly autoru při vydání novém předmětem stálého a bedlivého zřetele.

Chceme stručně v následujícím poukázati ku hlavním těmto doplňkům a pozměnám, zejména pak k oněm, jež přičiněny vzhledem k novým právním normám v mezidobí přibylým; v četných partiích zřetele tu vyžadovaly zvláště nové zákony processní, které — z části přímo z části nepřímo — opětovně zasáhly ve právní úpravu jednotlivých ústavů a poměrů obchodněprávních. Tak uvésti jest již v kapitole o pramenech práva obchodního (str. 32) výklad o důkazu práva obyčejového resp. o event. přípustnosti soudcovského přihlédnutí ku známým soudci zvyklostem obchodním (§§ 271, 364 c. ř. s.), dále (str. 82 sl.) výklad o rozdílu kupců plného a neúplného práva se zřetelem k cís. nařízení z 11. července 1898, o příslušnosti soudní pro žaloby vztahující se na závod odštěpný dle §u 87 jur. n. (str. 87), o normách §u 55 zák. o organis. s. resp. §u 321 jedn. ř. stran opovědí k zápisu v rejstřík obchodní a společenstevní jakož i o poznámce vnucené správy obchodního podniku dle §u 342 ex. ř. (str. 94 sl.), o zjednodušení formalních požadavků při opovědích zápisů do rejstříku společenstev dle minist. nař. z 23. května 1895 (str. 116), o změnách zavedených v právu ochranných známek novellou z 30. července 1895 dopouštějící zejména v jistých mezích i známky slovové (str. 118 sl.), dále v téže kapitole (str. 122) o otázce poměru mezi řízením trestním a civilním při porušení práva známkového a o přípustnosti prozatimních opatření, zejména zabavením resp. soudním uložením též u civilního soudu vzhledem k § 191 c. ř. s. resp. §§ 381 a 382 ex. ř. Ve více směrech došla arci zpracování vzhledem ku předpisům nového soudního řádu kapitola o obchodních knihách, jich průvodní moci a o institutu edice knih obchodních: tak zejména co do významu zachování norem o průvodní moci obchodních knih §em 295 s. ř., co do nabízení a provádění důkazu obchodními knihami (§ 297 sl. s. ř.), co do průvodnosti knih živnostníků-neobchodníků (§ 295 odst. 3 s. ř.), co do dosahu v platnosti zachovaných ustanovení obch. zák. o edici vůči všeobecným zásadám s. ř. (§ 303 sl.), co do postupu ku zjištění nepořádného vedení knih resp. nesouhlasu výtahu s originálem (použití §u 299 s. ř.), co do časové přípustnosti návrhu edičního v processu, jakož i co do sdělování knih obchodních (§§ 304 sl. s. ř.).

V kapitole o plné moci obchodní přibyl mezi případy obchodního zastoupení případ vnucené správy podniku obchodního (§ 343 exek. ř.), v kapitole o obchodních pomocnících věnován příslušný zřetel novelle k živnost. řádu z 23. února 1897 o úpravě poměru učednického, jakož i změnám nastalým co do kompetence v příčině sporů mezi obchodníky a pomocníky zákonem o živnostenských soudech z 27. listopadu 1896 č. 218 ř. z.

Ve stati o bursách blíže přihlédnuto k ustanovením uváděcího zák. k c. ř. s. o působnosti rozhodčích soudů bursovních (čl. 13—26), jakož i k zákonu z 18. září 1892 č. 172 ř. z. (na str. 176 vyskytl se v tom směru omyl tiskový) zavádějícímu novou obchodovou daň z effektů. Nyní přichází ještě pro kapitolu tuto v úvahu nový — v době, kdy sešit I. a II. vyšly, ještě nevydaný — zákon o bursách plodinových a obchodech terminových z 4. ledna r. 1903 č. 10 ř. z. o jehožto ustanoveních jakožto o osnově autor pojednal v úvaze své v »Právníku« 1902 str. 377 a násl. (též ve »Wiener Abendpost« 1902 č. 123).

S rozsáhlejším ještě rozmnožením výkladu setkáváme se v třetím sešitu obsahujícím synoptický výklad o obchodním právu společenském. Tu byly ani ne tak nové zákony processní, nýbrž některé jiné obsáhlé předpisy přímo obchodně-právní podnětem k doplňkům resp. novému zpracování těch kterých statí: V úvahu přichází v tom směru zejména nový akciový regulativ, totiž minist. nařízení z 20. září 1899, jímž u nás — pokud to beze změny zákonného podkladu našeho akciového práva bylo možno — provedena reforma akciová, a přiblíženo se v četných otázkách alespoň co do praktického výsledku stanovisku soustavy »předpisů normativních«, v Německu již novellami z r. 1870 resp. 1884 zavedené a novým zákonem obchodním ve hlavních rysech beze změny zůstavené. Blíže zabývá se autor podrobnými předpisy akciového regulativu souvisle se soustavným postupem projednávané látky, tak zvláště při výkladu o obsahu smlouvy společenské (str. 50 sl.), o podmínce úpisu resp. splacení akciového kapitálu (str. 68 sl.), o zakládacím resp. povolovacím postupu v příčině společností akciových (str. 76 sl.), o společenském fondu resp. vkladech akcionářů (str. 99), o působnosti valné hromady a t. zv. menšinových právech akcionářů (str 109 sl.), o rozdílení zisku a ztráty, tvoření reservního fondu a o listech požitkových (str. 132 sl.; o těchto poslednějších též ještě na str. 169 zejm. v pozn. 180*b*), a posléze při výkladu o zrušení akciové společnosti, specielně usnesením akcionářů resp. amortisací akcií (str. 167 sl.).

Ve výkladu o společnosti akciové zvláštní dále vzbuzuje zájem odchylné vůči dřívějšku stanovisko, jež autor zaujímá ve sporné v doktrině otázce o právní povaze společnosti akciové. Přistupujeť nyní ve vydání novém (str. 25 sl.) k názoru většinou spisovatelů hájenému, že akciová společnost jest osobou právnickou; rozhodující moment spatřuje v tom, že akcionáři vůbec nejsou z dluhů akciové společnosti zavázáni, nýbrž že věřitelům společenským ručí toliko společenské jmění, i vykládá tudíž slova »Antheil der Aktionäre« ve čl. 216 obch. zák. — jež o sobě arci by svědčila názoru autorem dříve zastávanému — ve smyslu nároku akcionářů na poměrné rozdělení zisku a čistého zbytku při zrušení společnosti.

Nejenom však ve právu akciovém, nýbrž také v oboru práva společenstev výdělkových a hospodářských naskytly se vážné podněty k rozšíření výkladu. Z nových norem byly to vedle již výše cit. minist. nařízení z r. 1895 o usnadnění legitimace při opověděch podávaných představenstvem k zápisu v rejstřík, zejména nový zákon z 10. června 1903 č. 133 ř. z. a k němu se pojící ministerialní nařízení z 24. června 1903 č. 134

ř. z. o povinné revisi společenstev; k tomu pak přistoupily jednak trudné zkušenosti doby poslední v oboru života společenstevního, jakož i pokroky německého zákonodárství v oboru tomto, pobádajíce ku bližšímu rozboru některých prakticky důležitých otázek, z části dříve jen stručněji dotčených. V tom směru rozmnožení resp. prohloubení výkladu živě uvítati dlužno zejména též s hlediska použití spisu v praktických kruzích obchodních, zvláště záloženských.

Tak blíže přihlédá na str. 7. k otázce přeměny společenstva s ručením obmezeným ve společenstvo s ručením neobmezeným, hájí přípustnost přeměny takové, je li tu k tomu nesoucí se písemné prohlášení všech členů, na str. 70 sl. k otázce zápisů v rejstřík společenstevní, zejména se zřetelem k úlevám minist. nařízením z 23. května 1895 čís. 74 ř. z. poskytnutým; při tom obrací se proti stanovisku nejvyšším soudem zaujatému, že zamítnouti jest vklad společenstva, nebylo-li ve stanovách vysloveno obmezení obchodů na členy dle §u 1 zák., jakož i (str. 70, pozn. 82*b*), že společenstva provozující obchod a platící daň ve výši §u 7 uvád. zák. k zákonu obch. zapsati jest zároveň i do rejstříku obchodního; spolu dotýká se konečně autor v souvislosti této též otázky stran (nejvyšším soudem uznané) legitimace finanční prokuratury k rekursu proti nepřípustným zápisům společenstev, v kterémžto směru již v kapitole o obch. rejstříku v sešitu I. (str. 93, pozn. 166) prohlásil za žádoucí, by finanční prokuratura zákonem zmocněna byla, občas přihlížeti k tomu, by nepravdivé zápisy byly z rejstříku odstraněny. — Na str. 101 sl. v kapitole o společenském fondu a vkladech společníků, jakož též i později při výkladu o řízení rozvrhovacím (str. 193) zabývá se aktualní otázkou o způsobech sanace společenstva passivního, již připouští pouze zvýšením obnosu členského podílu (dvoutřetinové usnesení valné hromady), anebo dobrovolnou úhradou schodku se strany členů; naproti tomu neuznává platnost ustanovení statutarního, že schodek (mimosoudní) reparticí na členy se má rozvrhnouti, spatřuje v něm úchylku od norem zákonných dle §u 11 zák. spol. neplatnou (otázka ta jest spornou; názor opačný, totiž přípustnost ustanovení dotčeného zastává *Stupecký* v Právníku 1903, str. 477 sl a 837 sl.). — Zcela nově přidány jsou dále obsažné stati o valné hromadě a dozorčí radě při společenstvech, jakož i o nucené revisi společenstev novým zákonem resp. minist. nařízením z 10. resp. 24. června 1903 č. 133 ř. z. zavedené (str. 117—122). — Na str. 126 sl. zastává autor v příčině otázky exekvovatelnosti podílů společenstevních analogické použ tí zásad §§ 56, 57 a 59 zák. o spol. též na společenstva s ručením obmezeným, opouštěje tím stanovisko dřívější, kde připouštěl jen použití subsidiární pro ten případ, že by stanovy zákaz převodu podílů obsahovaly anebo představenstvo svolení své odpíralo. — Na str. 151 přisvědčuje k otázce, zda-li mohou společenstva s ručením obmezeným usnesením valné hromady o změně stanov zvýšiti obnos podílu, kterým členové ručí; při trvale passivním společenstvu pokládá však usnesení takové za opozděné vzhledem k §u 84 odst. 2 z. o spol. — V kapitole o řízení rozvrhovacím (str. 186 násl.) vyslovuje se proti přípustnosti soukromé repartice schodku se strany likvidatorů a obrací se (zejm. pozn. 209*a*)

proti opačnému stanovisku a odůvodnění nálezu nejv. soudu z 11. března 1903 č. 16933 (Právník 1903, str. 273). — Na str. 192 pozn. 225 vyslovuje názor, že odst. 5 §u 60 zák. o spol. nebyl dotčen novým exekučním řádem; za dostatečné doklady exekuční žádosti o členství exekutově prohlašuje zpravidla ověřený výpis z rejstříku členského, nebo úřední vysvědčení o tomto zápisu, po případě ověřený přepis písemného přístupu člena; v pochybnosti bude moci soudce dle anal. §u 11 ex. ř. exekuta prve vyslechnouti.

Výklad sešitu třetího o právu společenském doznal arci též mimo oddíly věnované společnostem akciovým a společenstvům leckterého důležitého rozšíření resp. zpracování. Stručně budiž tu na příklad poukázáno na stati: o podílu společníka veřejného (str. 15), o poměru ustanovení čl. 126 k §u 333 exek. ř. (str. 18 pozn.), o společenstvech pravovárečných (str. 28), o spolčení se ku provozování jednotlivých obchodů (str. 39), o otázce, mohou-li býti veřejnými společníky také společnosti obchodní (str. 62), o odvolatelnosti jednatelství při společnosti veřejné (str. 104), o ustanovení §u 11 exek. ř. (str. 138), o zastoupení společností před soudem resp. o průvodu slyšením stran vzhledem ku společnostem jakožto stranám processním (str. 155), o rázu společnosti likvidační (str. 172, zejm. pozn.), o průvodu slyšením stran, je-li stranou společnosti likvidující (str. 176).

Uvésti ještě sluší — což již svrchu naznačeno — že postupem celého výkladu bedlivě ukazuje autor též k zákonodárstvím cizozemským, zvláště k novým obchodně-právním normám německým, jakož i k nově přibylé judikatuře a literatuře.

Měli jsme již v těchto listech příležitost (srv. sv. II., str. 186, 195) uvésti, že *Randovo* Obchodní právo jest nepopíratelně nejpřednějším soustavným vylíčením rakouského práva obchodního; a nelze pochybovati, že — doplněno a propracováno jsouc nyní vzhledem k nejnovějšímu stavu zákonodárství, doktriny i praxe — ve všech oborech těchto vykoná poslání významné.

Pro blížící se první sjezd českých právníků — jemuž věnován jest třetí sešit nového vydání — nesnadno zajisté mysliti si pozdravu krásnějšího. Budiž nám pozdrav ten spolu i předzvěstí zdaru podniku sjezdového!

Blahopřejíce věhlasnému autoru k novému výsledku plodné jeho píle, vyslovujeme jen ještě přání českým právnictvem zajisté všeobecně sdílené: Kéž dostane se nám od něho v nedlouhé době také i poslední části celkový systém dovršující! *K. Herrmann.*

Právo trestní.

Dr. *August Miřička*, *Die Formen der Strafschuld und ihre gesetzliche Regelung.* Leipzig, Verlag von C. L. Hirschfeld 1903. Str. 223.

Tento spis jest německým vydáním českého spisu Miřičkova »O formách trestné viny a jich úpravě zákonné«, o němž podali jsme zprávu a posudek v těchto listech, roč. III., str. 346—351. Německé vydání není ovšem pouhým

překladem českého spisu, ježto spisovatel, jak v předmluvě sám výslovně poznamenává, užil této příležitosti, aby »četné věci vhodněji vyjádřil, mnohé zcela přepracoval a některé také nově připojil«. Potřeba různých doplňků stala se nezbytnou již z té příčiny, že v krátké době mezi obojím vydáním německá literatura obohacena jest o několik, namnoze velmi objemných spisů z části sem zasahujících, jichž proto nebylo lze pominouti mlčením. Jsou to zejména: *Kohlrausch*, Irrtum und Schuldbegriff im Strafrecht, I. 1903; *Hold von Ferneck*, Die Rechtswidrigkeit . . . 1. Band, 1903; *Thomsen*, Untersuchungen über den Begriff des Verbrechensmotivs, 1902. Prvním z těchto spisů zabývá se obšírněji dodatek k § 12 č. V. (»Vědomí bezprávnosti«), str. 137 až 140, kdež spisovatel obratně vyvrací námitky *Kohlrauschovy* proti theorii, také *Mířičkou* schvalované o »negativných skutkových okolnostech«. Konečně i některé pochybnosti, jež projevili jsme ve zmíněném svém referátu o jeho konstrukci trestní viny, daly spisovateli podnět, aby se o nich vyjádřil v delším dodatku k § 15 (»Vědění známek skutkové povahy«) str. 182—185. K tomuto jeho projevu budiž tu připojeno několik poznámek.

Jak ze zmíněného našeho referátu vysvítá, přijali jsme způsob, jak dr. M. pokusil se konstruovati formy viny trestné, velmi sympaticky a projevili jsme jen některé pochybnosti, které nám bránily uznati tuto konstrukci za úplně správnou. Podle našeho přesvědčení každá theoretická konstrukce všeobecných pojmů práva trestního může jen tenkráte činiti nárok na úplné uznání, když ukáže se býti způsobilou, aby bez úhony prošla zkušebním ohněm těch případů konkretních, na něž jí má býti užito. Formy viny trestní třeba proto tak upraviti, aby se hodily na pojmy všech činů trestných. Uznali jsme a uznáváme posud milerádi, že konstrukce těchto forem, jak ji podává dr. M., hodí se výborně na některé činy trestné, zejména na »delikty proti životu a zdraví a na poškození na cizí majetnosti«. Naproti tomu vytkli jsme, že máme »celou řadu jiných deliktů, na něž pojem nebezpečí inadaequatního a nadnormálního [jednoho to z obou momentů, na nichž dr. M. zakládá svoji kontrukci viny trestní] se nehodí,« jako »na př. urážky a jiné delikty verbální, krádež, zpronevěra a pod.« Ukázali jsme také k tomu, že spisovatel sám, »kde takových deliktů se dotýká, pojem ‚nebezpečí bezprávného výsledku' nahradil pojmem (nadnormální resp. inadaequatní) ‚možnosti, že tu je jistá známka skutkové povahy'«, a že potom »jest nucen vkládati ve příslušná zákonná ustanovení »nevyvratitelnou praesumci, že jistý právní statek je uveden [takovým činem] v nebezpečí«

Dr. M. hájí proti tomu (str. 183) svoji konstrukci tím, že prý zákon sám dotčenou praesumci vložil do příslušných ustanovení, určiv pojem některých činů trestných tak, že nehledí se při tom k porušení nebo k ohrožení nějakého právního statku, nýbrž nějaké jednání se prostě jen zakazuje. Chceme uznati toto vysvětlení za platné, jakkoliv myslíme, že tu jde spíše o všeobecný zákonodárný důvod určitých ustanovení, než o skutečnou »praesumci«. Avšak hlavní naše pochybnost tím není vyvrácena, totiž pochybnost, možno-li pojmu nebezpečí inadaequatního a nadnormálního užiti ke konstrukci forem viny při všech činech trestných, zejména těch, jež zvláště jsme vytkli. Na vyvrácení těchto pochybností dr. M. uvádí, že krádež

a zpronevěra jsou »Absichtsdelikte mit greifbarem Verletzungserfolg«, pročež prý způsobilost jeho theorie v příčině jich sotva může býti pochybnou. Co do deliktů verbálních proti cti pak dovolávaje se zvláště § 193 tr. z něm. poukazuje »k obecně uznané beztrestnosti takových cti se dotýkajících útoků, které se dějí ku provedení aneb obhájení práv aneb k ochraně oprávněných zájmů a co do formy a obsahu nevybočují z míry naprosté nezbytnosti,« čímž prý uznává se sociálnost účelu, tedy téhož elementu, který jest základem jeho pojmu adaequatního nebezpečí.

Podle našeho mínění však i po tomto vysvětlení trvají pochybnosti námi vytčené. Co nejprve se týká urážek, budiž připomenuto, že v případech vytčených nejde o prosté »ohrožení«, nýbrž o skutečné porušení. Stanoví se tu totiž meze, až po kteréž ublížení na cti nemá se pokládati za bezprávné (sr. na př. *Liszt*, Lehrb. 8. vyd. § 94, IV. a *Frank*, kommentár, 2. vyd. § 193). Mohli bychom tu tedy ve smyslu Miřičkově mluviti o adaequatním poškození, jež se tu dovoluje vzhledem k sociálnosti účelu, nikoli však o adaequatním nebezpečí. Při jiných deliktech verbálných však nelze ani takové výjimečné případy stanoviti, poněvadž při nich se nevyhledává ani poškození ani ohrožení. Na př. vyzývání k nepřátelství a opovrhování (§§ 65 a 300), vyzývání k nepřátelství (§ 302), všeobecná vyzývání k činům nemravným nebo zapověděným (§ 305). Tu nelze vůbec určiti, k čemu by »normálnost« a »adaequatnost« měly se vztahovati. Co pak se týká krádeže a zpronevěry, nepochybovali jsme nikterak o tom, že to jsou delikty dolosní »s hmatatelným výsledkem porušovacím.« Na povaze tohoto výsledku však právě zakládají se naše pochybnosti. Dotčený výsledek lze asi označiti tak, že držení nějaké věci bylo bezprávně převedeno z majetku jednoho do majetku druhého. Kterak tu lze v činnosti toho, kdo takový výsledek způsobil, vystihnouti moment, až po který by nebezpečí téhož výsledku bylo »normální a adaequatní«, a kdy stalo se »nadnormálním a inadaequatním?« Tyto pochybnosti zůstanou, i kdyby formulování Miřičkovo mělo míti platnost jen de lege ferenda, a kdyby pojem krádeže a zpronevěry byl upraven způsobem jakýmkoli.

Že německá práce Miřičkova vyniká všemi pochvalně vytčenými přednostmi vydání českého, rozumí se samo sebou. Změny a doplňky, jež na n byly předsevzaty, staly se vesměs na její prospěch. Lze ji proto prohlásiti nejen za nové, nýbrž také za zdokonalené vydání práce původní. Rušivé nedopatření vykazuje předmluva, kdež Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění předvádí se německému čtenářstvu pod titulem »Böhmische Kaiser-Franz-Josefs-Akademie für Wissenschaften, Belletristik (!!) und Künste.« *Storch.*

Allgemeine österreichische Gerichtszeitung, ročník 54. (r. 1903) přináší opětně řadu pozoruhodných článků z oboru práva trestního.

Makarevicz (č. 5 a násl.) zabývaje se osnovou nového tiskového zákona vyslovuje se proti přepínání trestní moci státní, jež spatřuje v tom, že veškery přestupky předpisův o kolportáži soudům přikázány býti mají. Také se mu nelíbí, že osnova zřejmě favorisuje kolportáži bezplatnou

Dále doporučuje, aby byla stanovena zvláštní odpovědnost redaktorů tiskopisů periodických dle vzoru § 20 něm. zák. o tisku, jakož i aby předpisy o tiskové nedbalosti rozšířeny byly také na přestupky obsahem tiskopisu spáchané, zvláště vzhledem k tomu že osnova největší část nynějších tiskových přečinů proti bezpečnosti cti za pouhé přestupky prohlašuje. Zločiny a přečiny, pro kteréž policejní předběžné zabavení dle osnovy nemá míti místa, měly by dle mínění M. přikázány býti soudům nalézacím na místě soudů poro nich. Proti stylisaci § 26 od. 2. posl. věty osnovy, jenž týče se vnucené opravy, M. namítá, že dopouští rozsudek odsuzující bez trestu, což se pokládá za nelogické, a navrhuje tudíž, aby znění tohoto předpisu upraveno bylo dle § 19. platného zák. o tisku tím způsobem, že ve případech, o něž jde, obviněný má býti sproštěn, a jen vyslovena povinnost dodatečného přijetí opravy.

Téhož předmětu týká se článek *Amschla* (v čís. 10.), jenž poukazuje ku známým nedostatkům soudnictví porotního, pokud se týče deliktů tiskových, a opakuje (z ročníku 1901) svůj alternativní návrh, buď aby všecky delikty obsahové, ať již se stíhají jako příslušný speciální delikt trestního zákona či vesměs jen jako tiskový delikt sui generis (tedy všecky trestné skutky jako týž delikt tiskový), odkázány byly před soudy okresní, neb (aspoň zločiny a přečiny) před sborové soudy první instance složené ze dvou soudců státních a jednoho soudce laika ze stavu novinářského.

Löffler (v č. 21.) podává poučný obrázek o trestním soudnictví vídeňském, jenž, tuším, ve mnohém směru také na naše poměry se hodí.

Číslo 23. reprodukuje zajímavou přednášku z oboru filosofie trestního práva (»Gesetz und persönliche Kriminalität«), kterou měl v právnické společnosti vídeňské dne 1. března 1903 Dr. Julius *Ofner*. Přednášející odůvodňoval svůj názor, že trest práva positivního je čin násilný, omluvitelný jen jako obranný prostředek společnosti. Zločiny platného práva nejsou dle O. vždy výronem protisociálního smýšlení pachatelova, nýbrž často výslednicí různých poměrů společností samou zaviněných. Na druhé straně může býti antisociální smýšlení osvědčeno nepochybně i takovým činem, který není zločinem ve smyslu práva positivního. Proto nesmí prý věda na zločinech platného práva založiti konstrukci jakéhosi všeobecného zločinného smýšlení, nýbrž musí vždy k celému sociálnímu podkladu skutkovému přihlížeti, ať jde o jednotlivý případ, ať o všeobecnou formuli. Pokud se týče positivného práva, pokládá O. za úkol vědy, aby jako rádkyně působila k tomu, by ony činy násilné (tresty) platného práva se obmezily na míru co nejmenší, a aby dala podnět k jiným opatřením, jež jsou mírnější a účinnější než trest. Za takový prostředek pokládá O. v prvé řadě sociální profylaxi, především sociální výchovu mladistvých.

Ve článku »Trestání urážek na cti dle rak. práva« ukazuje *Suess* (č. 28.) na to, že dle našeho zákona je jediným trestem na urážku vězení, čímž nutná individualisace se stěžuje. Kárá dále u mnohých soudců přestupkových se vyskytující, někdy i samými právními zástupci stran podporovanou přílišnou snahu o dosažení smíru. De lege ferenda pokládá za nutno, utrhačnou t. j. vědomě nepravdivou urážku od ostatních případů odlišiti a zásadně

jen trestem na svobodě stíhati. Na jiné druhy urážek, zejména za takové, jež bona fide neb za hájením oprávněných zájmů spáchány byly, buďtež položeny tresty peněžité, dle okolností mírné tresty na svobodě, domácí vězení neb pouhá důtka. Připuštěno budiž také podmíněné odsouzení, kompensování srážek vzájemných, povolování lhůt ku zaplacení trestů peněžitých, případně i jich odpracování. K výkonu trestů na svobodě pro urážky budiž se postaráno o vhodné místnosti vězeňské. (Že o odstavci 3. § 493 tr. z., jenž zrušen byl výslovně §em 34 zák. o tisku, se mluví jako o normě dosud platné, pokládáme za pouhé nedopatření.)

Dr. Adolf *Gross* (advokát v Krakově) hájí (v čís. 37.) mínění, že summárního řízení stanoveného v § 278 tr ř. na trestné skutky za hlavního přelíčení v soudní síni spáchané na křivou výpověď svědeckou užíti nelze. K názoru tomu přiklonil se, jak známo, v poslední době také soud kassační (č. 2839. sb.) odchýliv se od opáčné judikatury starší. Pokud jde o jiné skutky trestné při hlavním přelíčení spáchané, zastává Gross mínění, že tříčlenný soudní sbor porotní není vůbec povolán, aby vynášel rozsudky summárním způsobem v § 278 tr. ř. naznačeným, a to ani bez výroku porotců ani za jich spolupůsobení. Na odůvodnění tohoto názoru dovolává se Gross jednak dějin vzniku platného řádu trestního, jednak ustanovení § 13 a 2. odst. § 278 téhož řádu.

Otázkou, jakým způsobem sluší upraviti zaměstnání mladistvých trestanců, aby jim z toho plynul trvalý užitek po propuštění, zabývá se *Marcovich* (v č. 38.), doporučuje k tomu konci, jednak školské vyučování vzhledem ku potřebám trestanců a jich povolání účelně zařízené, jednak náležité vedení jich ku pracím, zejména také hospodářským.

K zajímavé sporné otázce, je-li ku znovudosažení hodnosti doktorské odsouzením pro zločin pozbyté potřebí opětného složení přísných zkoušek, odpovídá prof. *Lammasch* (č. 49.) a prof. *Stooss* (č. 51.) kladně, kdežto prof. *Storch* (č. 51.) přesvědčivými argumenty odůvodňuje zápornou odpověď k této otázce.

Kromě toho obsahuje ročník, o němž řeč, ještě zajímavé příspěvky z péra Alfreda *Amschla* jednak na výklad § 4 zák. z 10. května 1873 č. 108 ř. z., o policejním dohledu (č. 24.), jednak ku sporné otázce přestupků předpisův ohlašovacích dle § 320 *a)—d)* tr. z. (č. 25.) a k nauce o útratách trestního řízení, zejména vzhledem k otázce, jaký vliv má smrt obžalovaného na vyřízení opravného prostředku (č. 27.), dále příspěvek Dra Morice *Benedikta* k otázce t. zv. moral insanity (č. 26.), pojednání *Junka* o poměru obecného práva nutné obrany dle § 3 *g)* voj. tr. z. resp. 2 *g)* ob. tr. z. ku zvláštnímu právu nutné obrany v § 12 č. 1. zákona o četnictvu četníkům poskytnutému (č. 41.), pak pozoruhodný článek prof. *Grossa* o dnešním stavu pomocných věd práva trestního (č. 52.), a podrobný posudek o druhém vydání *Lammaschova* Grundriss des Strafrechtes od prof. *Fingra* (č. 8. a násl.) a o druhém vydání I. dílu *Fingrova* Kompendium des österr. Strafrechts od prof. *Lenze* (č. 12.). *M.*

Civilní řízení.

Dr. *Emil Ott*, *Zur Lehre von den besonderen Verfahrensarten nach der neuen Civilprocessordnung.* (Grünhuts Zeitschrift f. P. u. öff. R , sv. 30., 1903, str. 273—336.)

Předeslav práci své zevrubnější nástin dějinného vývoje zvláštních spůsobů řízení, najmě na kolik jde o přesné rozlišování zvláštních spůsobů řízení co do sporné látky obmezených a řízení pouze urychlených, podává spisovatel v dalším v podstatě totéž, co uvedeno o zvláštních spůsobech řízení v jeho »Soustavném úvodu ve studium nového řízení soudního«, díl III., str. 162 a násl. Lze tudíž, přestati zde na poukazu k úchylkám, mezi obojí prací se vyskytujícím.

Povšechně lze podotknouti, že pojednání jest bohatším na dodatcích historických, poukazech literárních a obsáhlejších rozborech otázek sporných, což zcela jest ve shodě s účelem, který dle úvodu svého a předmluvy své sleduje soustavný úvod, na druhé straně pak pojednání jakožto práce monografická a o sobě celek tvořící. Neméně leží na snadě, že spisovatel v pojednání byl nucen, kde toho potřeba kázala, pojati výklady, jež v soustavném úvodu na jiných místech a v jiné spojitosti byly podány a jež proto v nauce o zvláštních spůsobech řízení bylo lze prostě vypustiti, nebo nanejvýše citací na paměť uvésti.

Co do roztřídění látky znamenáme úchylku dvojí. V soustavném úvodu rysuje se v části všeobecné povaha zvláštních spůsobů řízení a k tomu druží se výklad o podstatě každého z jednotlivých zvláštních způsobů řízení; v pojednání obmezuje se část všeobecná na vylíčení podstaty zvláštních spůsobů řízení vůbec, povšechné výklady o povaze a pojmu jednotlivých zvláštních spůsobů řízení pak tvoří v části zvláštní počátek nauky o tom kterém zvláštním spůsobu řízení. Druhá úchylka záleží v tom, že pojednání o případech, jež nelze považovati za zvláštní spůsoby řízení, jest v soustavném úvodu zakončením části všeobecné (díl III., str. 169 a 170), v pojednání pak zakončením práce celé (str. 327 až 336).

V jednotlivostech lze poukázati k těmto úchylkám:

Ohledně pojmu zvláštních spůsobů řízení jsou jimi taková, jež uchylují se od zásad řízení pravidelného: dle soustavného úvodu (str. 162) »v kusech podstatných«, dle pojednání (str. 273) »ve svém základu nebo v kusech podstatných.«

Jednaje o předpisech §§ 188 a 189 o. ř. s., poukazuje spisovatel na vyřízení sporu rozsudkem dílčím anebo mezitímním, jakožto korrelativ oněch předpisův (str. 276 a 277).

Náhrada za t. zv. řízení exekutivní shledává se v úpravě prvého roku (str. 278).

Při výkladu o žalobách určovacích jakožto náhradě za zvláštní řízení ve sporech účetních podává se jednak výměr »kladení účtů« (str. 278, odst. 3.) jednak dodává se, že lhostejno při dotčených žalobách určovacích, spočívá-li povinnosť k složení účtu na mandátu, jednatelství bez příkazu, společ-

nosti, spoluvlastnictví nebo správě dědické v poměru k spoludědicům anebo dědicům nepominutelným (str. 279). Posléze poukázáno k tomu, že tím, že při zmíněných záporných žalobách určovacích zaujímá příjemce účtu roli žalobní, nic nemění se na břemeni průvodním, které zůstává na osobě, účet kladoucí (str. 279).

Ohledně řízení ve věcech nepatrných pojaty jsou v pojednání jednak výklady o zákonných předpisech, sloužících k urychlení těchto sporů (str. 280, cf. soustavný úvod II., str. 304), jednak poukázáno k tomu, že důsledkem obmezené přípustnosti odvolání jsou obmezenosť protokolování a vyloučení kárání poklesků procesních (str. 280).

Poznámky o vyloučení žaloby o obnovu, důkazu výslechem stran a o nařízení prozatímních opatření z moci úřední v řízení pro rušenou držbu shodují se s tím, co v soustavném úvodu při jiné příležitosti jest uvedeno (str. 281, cf. soustavný úvod II., str. 320, 318 a 319).

K povšechné charakteristice zvláštních způsobů řízení, do nového procesního práva převzatých, poukázáno k tomu, kterak různými jsou sled a spojení určení nároku a jeho uskutečnění donucovací mocí státní v řízení řádném a v řízeních zvláštních; v onom pravoplatné určení nároku majetkoprávního jest předchůdcem a podkladem výkonu, v řízeních zvláštních vydává se ihned soudní příkaz ku splnění, ale obranou odpůrcovou příkaz ten zcela nebo z části se zrušuje a dojde pak zpravidla k zevrubnému a pravoplatnému vyřízení sporné věci, v jednom případě dokonce nastane dočasné odmítnutí uplatněného nároku bez jeho bližšího rozboru. Dále vytčeno, že v jednom zvláštním spůsobu řízení, končícím pouhým určovacím rozsudkem o poměrech práva rodinného, upuštěno i v novém právu od zásady jinak právo procesní co do zjednávání si látky sporné ovládající. Posléze odpověděno k otázce, mohou-li se strany zříci zvláštního spůsobu řízení, tím způsobem, že závisí to na tom, byly-li pro jeho zavedení směrodatnými pouze zájmy soukromoprávní, či vedle těchto též zájmy veřejné (str. 282 a 283).

V následující části zvláštní podává se výklad jednotlivých zvláštních spůsobů řízení v témž pořadí, jako v soustavném úvodu. Ale pojednání obmezuje se na rozbor pojmu, povahy a podmínek jednotlivých řízení zvláštních; nauka o řízení samém, včetně obran odpůrcových, do pojednání pojata není.

Řízení rozkazní vůbec a ve věcech směnečných zvláště: Blíže opodstatněn názor, již v soustavném úvodu projevený, dle něhož úmluvou stran řízení rozkazní napřed vyloučeno býti může, nikoli ovšem ve směnce (str. 284, cf. úvod III., str. 165). Podáno bližší objasnění povahy tzv. řízení listinného dle něm. soud. řádu oproti rozkaznímu řízení práva rakouského (cf str. 284 a soustavný úvod str. 165). Rozdílu nečiní, jest-li dluh dluhem obecním, či obchodním; řízení rozkazního účastnými jsou zejména za všeobecných podmínek též pohledávky z kupeckých poukázek a kupeckých dlužních úpisů (str. 285). Co se týče listin, tvořících podklad řízení rozkazního, na jedné straně nepostačují listiny soukromé, plný důkaz činící, ale jen vlastnoručním podpisem opatřené, na druhé straně však, jest-li tu v odpor nevzatý knihovní

zápis práva zástavního, zůstává průvodní moc listiny, na jejíž základě stal se zápis knihovní, potud mimo úvahu, že postačují listiny soukromé, před působností knih. zákona zřízené a ověření postrádající a neméně i listiny, zřízené v tzv. nepatrných věcech knihovních (str. 289). Listinou, postačující k zavedení řízení rozkazního, není výtah z obchodních knih o dluhu obchodním, ježto zevní vady listiny jen z prvopisu lze seznati, nehledě ani k obmezené průvodní moci knih obchodních (str. 289). Za účelem důkazu legitimace ad causam na straně vymáhajícího věřitele budiž při zabavení pohledávky předložen prvopis zabavujícího výměru (str. 290). Při listinách veřejných budiž otázka o přípustnosti jich sdělání psacím strojem aneb tiskem posuzována dle dotyčných předpisův, o tom platných (str. 292) Za všeobecných podmínek dobývati lze řízením rozkazním zejména též pohledávky nepatrné a při pohledávkách do 400 K má věřitel mimo to na výběr i řízení upomínací. — Žalobou rozkazní mohou dle okolností vyvolány býti hlavní intervence a žaloba na vzájem (str. 293).

Řízení ve věcech směnečných: Ačkoli jednotlivé obchodní papíry, zejména kupecké poukázky, kupecké dlužní úpisy a listy skladní, postaveny jsou v řízení nesporném co do umoření svého směnkám na roveň, jest použití směnečného řízení k uplatnění nároků, z oněch papírů plynoucích, nepřípustným. Zevrubněji dotčeno se vykonatelnosti platebních rozkazů, vydaných v zemích koruny Uherské a okkupovaném území (str. 296).

Řízení upomínací porovnáno s rozkazním řízením trest. řádu (str. 315).

Řízení ve věcech manželských: Nařízení dv. dekretu z 23. října 1801 č. 542 sb. z. s. má dosud platnosť bezvýjimečnou (čl. IX., odst 1. úv. zák. k j. n., str. 317) Podrobně rozebrána otázka příslušnosti soudní k řízení o neplatnosti a rozloučení manželství cizinců, v cizině bydlících (str. 317) a otázka o povaze soudcovské činnosti v řízení, jednajícím o neplatnosti manželství pro překážku veřejnoprávní (str. 323, cf. scustavný úvod str. 252 dílu III.). Názor, že v řízení o rozvod manželství lze rozsudímu se podrobiti (str. 325), vyvolal napotom obšírnou polemiku mezi spisovatelem a prof. Sperlem v »Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung«, 1903, č. 25, 36 a 45.

V posledním oddílu, jednajícím o případech, jež vyloučiti dlužno z okruhu řízení mimořádných, zvláště četné dodatky přičiněny k výkladu o tzv. řízení arrestním, čili řízení, týkajícím se prozatimních opatření: Blíže odůvodněno zařadění příslušných zákonných předpisů do exek řádu; poukázáno k tomu, že prozatimní opatření nikdy nesmí přinésti žadateli více moci a odpůrci více obmezení, než výkon ohroženého nároku sama; narysováno velmi zajímavé a duchaplné porovnání prozatimních opatření se žalobami určovacimi řízením rozkazním, upomínacím a ve věcech nájemních; vytčen šířeji účel prozatimních opatření vůbec a osobní vazby zvláště a promluveno o prozatimních opatřeních v řízení possessorním, nájemním a ve věcech manželských (str. 328 až 330). Dále zmíněno se o tom, pokud mluviti lze v našem novém právu o tzv. řízení salvačním neboli justifikačním, dále, že prozatimních opatření účastnými jsou též nároky výminkou nebo časem obmezené a obnosy náhradní (§ 368 ex. ř.) a posléze, že cizím našemu právu jest tzv. impugnační řízení práva německého (str. 331). Ohledně řízení konkursního

blíže provedeno porovnání mezi exekucí a konkursem jakožto úhrnkovou exekucí, zevrubněji obhajován názor, že nelze řízení konkursní pokládati ani za řízení nesporné, ani za řízení sporné (str. 332). Ve příčině řízení před úřady správními o záležitostech soukromoprávních kárá se jakožto přehánění zásady předpis § 35, odst. II. in fine ex. ř. (str. 335). Posléze z oboru zvláštních způsobů řízení vyloučeno též řízení před patentním dvorem soudním (str. 336). *Dr. Vážný.*

Antonín Menoušek, Základové nauky o exekuci soudní. Knihovna »Sborníku věd práv. a stát.«, řady právovědecké čís. V., 1903.

Vyměřiv úvodem pojem exekuce tím způsobem, že »exekuce jest uskutečnění či provedení titulu věřitelova zpravidla k návrhu věřitele předsevzaté proti dlužníku donucovací mocí státu s vyloučením svépomoci«, čerpal spisovatel jednak z jednotlivých článků podaného výměru pojmového, jednak z obsahu exekučního titulu (§ 7 ex. ř.) podklad pro uspořádání své práce.

Část první. O titulu exekučním. Domácí tituly exekuční vlastní (§ 1 ex. ř.) a to vzešlé u soudů v záležitostech sporných a nesporných (§ 1 č. 1 až 7 a 9), u soudů trestních (č. 8, 5 a 9), u soudů živnostenských (č. 11), u soudů rozhodčích (č. 16), u jiných úřadův a orgánů veřejných mimo soudů (č. 10, 12, 14, 15 a 13) a tituly notářské a listinná osvědčení (č. 17 a 18). Rozvrh tento přimyká se dílem §u 1, dílem §u 4 ex ř. — Nevlastními tituly domácími zove spisovatel exekuční tituly, zmíněné v §u 2 ex. ř. — Po té následuje pojednání o cizozemských titulech exekučních a zakončena jest část prvá výkladem o vlastnostech exekučního titulu, najmě hledíc k předpisu §u 7 I. ex. ř.

Část druhá. O vymáhajícím věřiteli. Rozdílné názvosloví při exekuci a při prozatimních opatřeních, — zřejmosť a určitosť v označení, — změna v osobě věřitelově, — zmocněnci vymáhajícího věřitele, — obsah procesní plné moci hledíc k řízení exekučnímu, — právo chudých, — zmocnění finanční prokuratury, — činnosť vymáhajícího věřitele, — více osob na straně vymáhajícího věřitele, — konkurence několika vymáhajících věřitelů, — privilegovaný věřitel (č. IV. úv. z.).

Část třetí. O dlužníkovi. Jeho označení, — zastoupení, — dražení dlužníkem za jiného, - změna v osobě jeho, — smrť dlužníkova po povolení exekuce, — § 11 ex. ř.. — uvalení konkursu na jmění dlužníkovo, — oprávnění dlužníkova za řízení exekučního, — jeho povinnosti, — ochrana dlužníkova za řízení exekučního: § 68 ex. ř., — obmezení exekuce v případech §§ 96 a 263 ex. ř., — § 105, — odpor proti příklepu v dražebním řízení nemovitostním, — §§ 259 II. (recte: in fine), 304 a 310 ex. ř. — zejména pak jednak žaloby dle §§ 35 a 36, o nichž zevrubněji se pojednává, jednak zrušení a obmezení exekuce z důvodů všeobecných a odložení exekuce ze všeobecných důvodů §§ 42 a 83 II. ex. ř. a čl. XVII, XXIX. a XXX. úv. zák., — k tomu druží se výklad o dlužníku privilegovaném, na kterého by exekuci buď vůbec nebylo lze vésti, nebo jen v míře obmezené, zejména o státu a o skutečně privilegovaném dlužníku v případech § 15 ex. ř. a čl. VIII. č. 8 úv. zák.

Č á s ť č t v r t á. O n á r o k u. Jeho předmět, — způsob, — objem, — nárok alternativní, — § 410 c. ř. s., — plnění z ruky do ruky, — čas ku plnění, — nároky privilegované ve směru hmotného práva exekučního a to: I., čl. III. úv. zák., II., výživné, ze zákona příslušející a III., pachtovní a nájemní činže.

Č á s ť p á t á. O d o n u c o v a c í m o c i s o u d n í. O d d ě l e n í p r v n í: O předmětu, na který se tato vztahuje: Rozhodným jest jednak obsah nároku, jednak návrh věřitelův, tam totiž, kde donucení díti se může různým způsobem, zejména při exekuci na majetek. — přísaha vyjevovací, — předměty privilegované: čl. VI. až XI. úv. zák., §§ 250 až 252, 290 až 293, 330, 341, 265, 380 ex. ř. a čl. XII. úv. zák. — O d d ě l e n í d r u h é: O soudech při exekuci činných: Povšechné předpisy §§ 51 ex. ř., 41 III. j. n., 55 II. a III. ex. ř., 42 a 44 j. n. I další stati, jednající o soudu k povolení exekuce, předeslána jest část všeobecná, týkající se ustanovení § 3 ex ř., čl. II. úv. zák. k ex. ř. a čl. XIII. odst. 2 úv. zák. k c. ř. s. Pak následuje výklad o soudu k povolení exekuce ohledně domácích titulův exekučních, — na základě cizozemských titulů, — příslušnosť k povolení exekuce zajišťovací a prozatimních opatření, zejména též na základě cizozemských titulův. — O soudu exekučním: §§ 17, 54 č. 1, 63, 69 ex. ř., § 158 III. j. ř, t. zv. mobilární exekuce létací, — § 33 ex. ř., — určení exekučního soudu: §§ 18, 19 ex. ř., při exekuci na patenty, v tuzemsku nabyté, na směnky a pojišťovací police, — výjimky z pravidla, že exekučnímu soudu náleží výkon exekuce. — exekuční komisař, — výkonné orgány, — exekuční soud při exekuci zajišťovací, při prozatimních opatřeních, v případě § 367 ex. ř, a při exekuci v cizozemsku, — příslušnosť pro žaloby dle §§ 35 až 37 ex. ř., pro návrhy na zrušení, obmezení a odložení exekuce a pro t. zv. žaloby exekuční ve smyslu §u 17 II. ex. ř., — předpisy §§ 31 ex. ř., 386 č. 1 a 3 j. ř., 29 a 26 posl. odst. ex. ř. — účasť soudu knihovního při exekuci na objekty knihovní. — O d d ě l e n í t ř e t í. O všeobecných zásadách řízení a o postupu, kterým se donucovací činnosť soudu rozvijí. Zásady, týkající se práva hmotného: 1. Donucovací moc soudní tam místa nemá, kde z předu již jisto jest, že cíle svého vůbec dojíti nemůže: §§ 39 č. 8, 129 II., 334, 190, 192, 101 a 134-III ex. ř., — 2. Ona nesmí se rozvinouti dále, než k dosažení tohoto cíle svého: §§ 27, 41 II., 377, 399 č. 1, 96, 263, 201, 14, 392 I., 27 II., 129, 334, 200 a 279 ex. ř. — 3. Ona nemá jíti až k hospodářskámu zničení dlužníka a nemá zabočiti k hospodářskému plýtvání realit: existenční minimum ve smyslu čl. IX. č. 8, 10 a 11 úv. zák. a §§ 330 a 341 ex. ř., — vynětí jednotlivých předmětův a nároků z exekuce: čl. IX. č. 6, 7, 9, 12 a 13 úv. zák., §§ 251 č. 1 až 9, 290, 291 a 105 I. ex. ř., — §§ 151 II., 277, 195 a násl. ex. ř. — 4. Exempce z důvodů humanitních: §§ 251 č. 10 až 12 a 105 II. ex. ř., obmezení vazby dlužníkovy. — 5. Obmezení exekuce s ohledem na důležité zájmy veřejnosti: čl. VIII. až XI. úv. zák., §§ 250 a 265 ex. ř., čl. XV. úv. zák., §§ 15, 28, 362 a 364 ex. ř., — 6. Exekucí nesmí dotčeno se býti práv osob třetích: §§ 9, 11, 91, 134, 92, 103, 119 III., 110 II., 111, 99 III., 112, 114, 337, 130 in fine, 150, 227 II., 170 č. 5, 367, 231, 128, 286 ex. ř., priorita věřitelů v nemovitostním řízení dražebním, §§ 253, 262, 347 I. a II, 258, 301, 304, 307, 336,

349 ex. ř., žaloba excisní dle § 37 ex. ř. — 7. Osoby třetí nemají do exekuce co mluviti, pokud tato jich se netýče: §§ 128 III., 182 II., 190 I., 200 č. 1, 203, 212 II., 213, 286 I. a 271. — Zásady formální, řízení exekuční ovládající: *A.* jednoduchosť řízení, jíž kromě předpisův exekučního řádu slouží zejména četné, spisovatelem zevrubně vykládané předpisy řádu jednacího, — nenákladnosť, zračící se v předpisech exekučního a jednacího řádu, zejména pak v officiálnosti a soustředění exekučního řízení, — *B.* bezprostřední s yk soudce jednak se stranami a jinými účastníky, jednak s orgánem výkonným, ústnosť, s tím související, jakož i přidržení stran a účastníků k součinnosti v první instanci, čímž těžiště celého řízení do první instance jest položeno: §§ 53, 55, 72 61, 261 II., 273, 284 I., 68, 56, 57, 116 III., 117 II., 127, 171 II., 172 in fine, 182, 187, 210, 211 posl. odst., 234, 286 I., 285 II. — *C.* Výkon exekuce budiž přizpůsoben jednak nároku, který se exekucí vymáhá, jednak předmětu, na který se tato vede, — individualisování. — Na konec podává se v hlavních a všeobecných rysech náčrtek pochodu řízení: návrh, výjimečné případy exekuce z moci úřední, — rozhodnutí o návrhu, — obsah povolujícího usnesení, — nařízení výkonu, pokud se týče dožádání o výkon, — vázanosť postupu lhůtami, — výslech stran a jiných účastníkův a ústní projednávání s nimi, — usnesení, — rekurs.

Č á s ť š e s t á. O s v é p o m o c i. Sem zařaděny jsou případy, ve kterých věřitel bez pomoci soudu sám právo si zjedná, sám uspokojení své pohledávky provede: čl. 311 obch zák., realisace ručních zástav ústavy, které pod dozorem správy státní obchody úvěrní provozují (čl. III. min. nař. ze dne 28. října 1865 č. 110 ř. z.), čl. IV. téhož nařízení, § 4 zák. ze dne 23. březena 1885 č. 48 ř. z. a § 23 zák. ze dne 28. dubna 1889 č. 64 ř. z.

Celé pojednání jest psáno slohem jasným, jest vhodně a věrně dle vytčeného hesla roztříděno a nemalou předností jeho jest, že dbáno bedlivě pozdějších zákonův a nařízení, že použito materiálií řádu exekučního, vysvětlivek ministerských, tu a tam výnosů, se soudy sdělených, a, že zejména bohatě doloženo jest rozhodnutími a poukazy na práce literární. Pokud šlo o otázky sporné, spokojil se ovšem spisovatel tím ponejvíce, že označil stanovisko, zaujaté vysvětlivkou ministerskou, rozhodnutím soudním anebo dotčeným projevem literárním. Vlastního posudku spisovatel, až na velmi řídké vyjim y, zpravidla nepodává. Proto také není zde podnětu, by vešlo se v polemiku s vyslovenými názory. Jen mimochodem budiž poznamenáno, že nelze sdíleti názoru (str. 115), že případem exekuce z moci úřední není případ § 118 II. ex. ř. Vždyť jedná se tu o uspokojení ná oku, různého od nároku, vnucenou správou vymáhaného, na jehož povaze nic nemění se tím, že vzešel v průběhu vnucené správy, aniž vymáhání dotčených náhrad lze považovati za článek exekuce vnucenou spravou. Rovněž nesouhlasím s názorem, že zákonné zástavní právo v případě § 1101 obč. zák. vzniká již illací (str, 51 III.). Přípravné práce a materialie k obč. zákonu spíše svědčí mínění, že vzniká teprvé podáním žaloby, ovšem ale pak s prioritou ode dne vnešení. Tomu neodporuje dv. dekr. z 10. dubna 1837 č. 189 sb. z. s., ježto úvod jeho jest jen nezdařeným odůvodněním další, nařizující části.

Vždyť za platnosti názoru opáčného nemohl by nájemník z věcí, do bytu vnesených, ani toho nejmenšího bez souhlasu pronajímatelova odnésti.

Dr. Vážný.

Přehled literatury v r. 1903. [1])

Práce v tomto roce vyšlé utvrzují dojem vzbuzený již literaturou r. 1902, že pro nové procesní zákony rakouské minulo období, věnované v první řadě jich utvrzení v praxi a rozřešení sporův o jednotlivých ustanoveních tím vzniklých. Pozornost spisovatelů obrací se vždy více k otázkám rázu všeobecnějšího a jest přirozeno, že s rostoucím objemem článků jich počet klesá.

Důležitou literární pomůcku poskytl *H. Sperl* [2]) svým vylíčením dosavadní literatury i praxe zákonů procesních, o čemž nejlépe svědčí četné zprávy, touto knihou se zabývající. (G. H. sv. 47. č. 24 *Lohsing*, G. Z. č. 11 *Schreiber*, J. Bl. č. 15 *Amschl*, Prz. str. 240 *R-r.*)

I. Z komentářů k německému soudnímu řádu dokončeno 8. vydání slavného díla *L. Seufferta* [3]) (J. Ltbl. sv. 15., str. 121 *Oetker*), kdežto v novém vydání počaly vycházeti práce *Petersen-Remelé-Angerova*, [4]) *Gaupp-Steinova*, [5]) o jejímž 5. vydání referují ještě *Schultzenstein* (Z. f. C. P. sv. 31., str. 166) a *Kleinfeller* (Krit. Viertelj. sv. 45., str. 37), pak *O. Reinkeho* [6]) (Gr. sv. 47., str. 872 *Rassow*). Nově vydána též příruční vydání *Petersovo* od *Gronowa* [7]) a *H. Freudenthalovo*. [8])

Literatura rakouského práva byla obohacena systematickým dílem *R. Pollaka* [9]) (Ctrbl. f. Rechtw. sv. 22., str. 303 *Brunner*, G. Z. č. 45 *Schreiber*, J. Bl. č. 37 *M. Pollak*, Not. č. 33 *Coulon*); pro Německo podal stručný přehled

---

[1]) Zkratky časopisů: Cz.: Czasopismo prawnicze i ekonomiczne. — D. J.: Deutsche Juristenzeitung. — E.: Entscheidungen des k. k. obersten Gerichtshofes in Civil- und Justizverwaltungssachen. — G. H.: Gerichtshalle (čísla samotná vztahují se na ročník 47., kdežto u 13 čísel ročníku 48, od 1. října r. 1903, týž zvláště vyznačen). — Gr.: Gruchotovy Beiträge zur Erläuterung des deutschen Rechtes. — Grünh.: Grünhutův Zeitsch. für Privat- u. öffentliches Recht. — G. Z.: Allgemeine österr. Gerichtszeitung. — J. Bl.: Jurist. Blätter. — J. Ltbl.: Jurist. Litteraturblatt (C. Heymann v Berlíně). — Not.: Zeitschr. für Notariat und ausserstreitige Gerichtsbarkeit. — P.: Právník. — Pr. roz.: Právnické rozhledy. — Prz.: Przegląd prawa i administracyi. — Z. f. C. P.: Zeitschr. f. deutschen Civilprozess und freiwillige Gerichtsbarkeit. — Zp.: Zprávy moravské jednoty právnické

[2]) Systematischer Grundriss der Rechtsquellen, Literatur und Praxis des österreichischen Civilprozess- uud Exekutionsrechtes, 2. Aufl., Wien 1903 Manz.

[3]) Kommentar zur Civilprozessordnung, München 1903 Beck.

[4]) Zivilprozessordnung, 5. Aufl., Lahr 1903 Schauenburg.

[5]) Die Civilprozessordnung für das Deutsche Reich, 6. und 7. Aufl, Tübingen 1903 Mohr.

[6]) Die Deutsche Civilprocessordnung, 5. Auflage, Berlin 1904, H. W. Müller.

[7]) Civilprocessordnung, 4. Aufl, Berlin 1903 H. W. Müller.

[8]) Civilprocessordnung nebst dem Einführungsgesetz, 2. Aufl., München 1903 Beck

[9]) System des österreichischen Civilprocessrechtes mit Einschluss des Exekutionsrechtes, I. Theil, Wien 1903 Manz.

ze všeobecných hledisek *J. Kohler*[10]) (J. Ltbl. sv. 15., str. 168 *Schultzenstein*), mimo čehož nově vydána známá kniha *Fittingova*[11]) a dvě učebnice sepsané od *J. Weismanna*[12]) a *L. Löwenwalda*[13]) (Gr. sv. 47., str. 734 Skonietzki). Ohledně lonského spisu *K. Hellwiga* viz recense *Schultzensteinovu* v J. Ltbl. sv. 15., str. 63 a *Oertmannovu* v Arch. f. bürg. R. sv. 22., str. 374.

Z pomůcek studijních dočkala se nového vydání sbírka soudních spisů *F. Steina* a *R. Schmidta*.[14]) Potřebám praxe slouží pro naše právo officielní sbírka formulářů,[15]) pro německou říši práce *E. Eberta*[16]) a *F. Rappa*.[17]) Zprávy o loni oznámených dílech *A. Stölzela* a *H. Meyera* podali *G. Müller* (J. Ltbl. sv. 15., str. 11 a 41) a *O. Geib* (Z f. C. P. sv. 31., str. 383).

Nově vydáno bylo *P. C. Schnitzlera*[18]) vodítko pro právní styky se Spojenými státy severní Ameriky. O návrhu uherského řádu soudního pojednali letos *J. Páp* (Z. f. C. P. sv. 31., str. 167), *E. Bum* (J. Bl. č. 33, 34) a *B. Lévi* (J. Bl. č. 49), o návrhu finském *H. Gröndahl* (Z. f. C. P. sv. 31., str. 435) a o zamýšlené reformě soudní v království italském Not. č. 28.

Živě přetřásáno bylo postavení soudce k zákonu, následkem podnětu daného *Steinbachem* (J. Ltbl. sv. 15., str. 25), jenž ve zprávě o knize *K. Schneidera*[19]) vyslovil názor, že soudci přísluší volné rozhodování případů, na které dle jeho přesvědčení zákonodárce při stanovení pravidla nevzpoměl a jichž počet se přirozeně během času množí, čím více mizejí poměry všeobecné panovavší v době vydání zákona. Podobně definuje *Stammler* (D. J. str. 192) volné uvážení soudcovo jakožto úkol jemu zákonodárcem přikázaný, aby dle podstaty věci rozhodoval případy, kde by lpění na liteře zákona vedlo k rozřešení věcně nesprávnému, veden jsa pravidlem, že stejně sluší chrániti zájmy společenstva všech občanů i jednotlivého společníka. Nejde při uvážení tomto nikterak o činnosť stojící mimo zákon a právo, nýbrž jen o správné přispůsobení téhož pro jednotlivý případ. Zásadu tím danou důsledně provedl *E. Ehrlich* (J. Bl. č. 10, G. H. č. 23), jenž ukládá soudci, aby rozhodoval

---

[10]) Civilprocess und Konkursrecht, in: Encyklopädie der Rechtswissenschaft, begründet von Holtzendorff, neu herausg. v. J. Kohler, B. II., S. 47 bis 205.

[11]) Der Reichscivilprozess, 11. Aufl., Berlin 1903 Guttentag.

[12]) Lehrbuch des Deutschen Civilprozessrechtes, I. Band, Stuttgart 1903 Enke.

[13]) Lehrbuch der Civilprozessordnung für das Deutsche Reich, Berlin 1903, Puttkammer u. Mühlbrecht.

[14]) Aktenstücke zur Einführung in das Prozessrecht, Civilprozess, 5. Aufl., Leipzig 1903 Hirschfeld.

[15]) Formularienbuch zur Civilprozessordnung und Exekutionsordnung, herausgegeben vom k. k. Justizministerium, 2. Aufl., Wien 1903 Manz.

[16]) Das amtsgerichtliche Dezernat, Beispiele und Verfügungsentwürfe, 6. Aufl., Breslau 1903 Marcus.

[17]) Die Civilprozessordnung als Leitfaden im Studium und zum praktischen Gebrauche für den Gerichtsschreiber, 13. verbesserte Auflage, Leipzig 1903 Leiner.

[18]) Wegweiser für den Rechtsverkehr zwischen Deutschland und den Vereinigten Staaten v. Amerika, 2. Aufl., Berlin 1903 Liebmann.

[19]) Treu und Glauben im Rechte der Schuldverhältnisse des bürgerlichen Gesetzbuches, München 1902 Beck.

jedině dle obecného přesvědčení právního, tak aby jeho výroky byly pramenem nového, potřebám doby vyhovujícího práva, jak tomu bylo při svobodném nalezání práva římských praetorů a dosud jest při soudech anglických. Bylo bludem právníků v době recepce, že pokládali veškeré útvary životní za upravené právem římským, a tudíž žádali, aby každý rozsudek byl odůvodněn právem již stávajícím; bludem, k jehož utvrzení ještě přispělo úřednické nazírání pozdějších soudců, kteří stotožňovali právo se zákonem. Průlom do tohoto pojímání učinila již škola práva přirozeného svou naukou, že obsah zákona není závazným, pokud nenařizuje, a moderní kodifikace pokračují jen na této dráze, zůstavujíce volnému rozhodnutí soudcovu veškeré případy jimi neupravené. Úkolem dalšího rozvoje bude uplatniti vesměs právo soudu, nalézti právo s opomenutím pravidel třeba zákonných, které více neodpovídají změněným poměrům životním. Nemůže býti úkolem vědy právní, aby připravovala předem rozhodnutí všech možných sporů, nýbrž objasňování vzájemné souvislosti života s právem. Stanovisko opáčné, že soudce nikdy nesmí rozhodovati contra legem obhájili *E. Bum* (J. Bl. č. 15), *R. Pollak* (viz čl. XI. j. n.), P. str. 253, a nejobšírněji *K. Schreiber* (G. Z. 17). Vylíčiv nynější stav otázky v literatuře, dovozuje, že zákon jest příkazem, daným soudci od státu pro vykonávání jemu svěřené plné moci k upravování konkretních poměrů právních. V základě této plné moci musí stát sice trpěti i rozsudky zákonu odporující, avšak souhlas ku porušování zákonného příkazu tím nikterak neprojevuje. Při řešení otázek právních jest soudce zákonem vázán potud, pokud příkaz v něm obsažený sahá, pročež kruh volného uvážení soudcova nelze vytknouti všeobecně, nýbrž toliko vzhledem k jednotlivému zákonodárství a k jednotlivým oborům jeho. Probírá dále úkoly soudce při výkladu práva, použití analogie a rozhodování dle zásad práva přirozeného, jimiž rozumí právní vědomí lidu, konečně při upravování případů, ohledně nichž zákonodárce soudci ponechává úlohy pravidelně zákonem řešené, na př. při posouzení viny, neb stanovení bolestného, škody a zájmu. Dospívá k úsudku, že otázky právní smí soud dle volného uvážení rozhodovati jen tehdy, když zákon sám jej k tomu zmocňuje a že zejména v právu procesním odedávna byla mu zakázána každá odchylka od pravidla, ačkoli v daných mezích jest mu dopřána značná volnost v řešení jednotlivého případu.

O úkolech sociálních a hospodářských zákonodárce vzhledem k c. ř. s. uvažuje *F. Vierhaus*,[29]) kdežto *M. Eisler* (J. Bl. č. 22—29) líčí vztahy mezi řízením trestním a civilním, vznikající odtud, že táž skutková podstata podléhá posouzení obou soudců, třeba každému z nich jest rozhodovati o otázkách, svým předmětem a účastníky valně se lišících. Nové zákony procesní uvolnily závislost věci civilní na trestní, neb dopouštějí podání žaloby civilní, jejíž rozhodnutí závisí na přičtení neb prokázání dosud nerozsouzeného skutku trestního, ponechávajíce volnému uvážení soudu, zda-li třeba přerušiti spor, během kterého vzniklo podezření ohledně trestního skutku pro rozhodnutí

[29]) Über die sozialen und wirtschaftlichen Aufgaben der Civilprozessgebung, Berlin 1903 Liebmann (Sonderabdruck aus Festgabe der juristischen Gesellschaft zu Berlin zum 50jährigen Dienstjubiläum ihres Vorsitzenden, des wirkl. Geh. Rates Dr. Richard Koch).

věci významného, i vážou soud jen na odsuzující výrok trestní. Dále uvažuje E. podrobně závislosť věci civilní v ohledu formálním i věcném (viz §§ 191 a 268 c. ř. s.), upravení tohoto vztahu při žalobě o obnovu (viz § 530 c. ř. s.) a účinek praejudiciality na exekuci (viz § 42 ex. ř.).

O. Bülow,[21]) nejslavnější odpůrce nauky o zvláštním nároku na ochranu právní (Rechtsschutzanspruch), jedině z práva procesního odvozeného, podrobil letos vzájemný poměr práva hmotného a řízení soudního opětnému zkoumání. Úkolem tohoto jest mu, aby státní autoritou bylo určeno, co pro jednotlivý případ jest platným právem, jelikož abstraktní řád právní není s to, aby poměry životní přímo upravil, nýbrž poskytuje soudci pouhý návod, jak pomocí právních prvků v něm obsažených má danou skutkovou podstatu uspořádati, pak-li strany samy nedospějí již vzájemnou dohodou k tomuto cíli. Proces neslouží tedy jen ochraně práva hmotného, nýbrž jej doplňuje, pročež k vysvětlení poměru těchto dvou oborů není třeba pojmu nároku na ochranu právní, který ve smyslu práva subjektivního vůbec nestává. Soudní řád upravuje toliko činnosť svých podmětů k dosažení účelu řízení a nezná tudíž procesní oprávnění, která by trvala již před zahájením sporu, jak blíže rozvedeno ohledně úmluvy o příslušnosť (viz § 104 j. n.), smlouvy o rozsudím (viz § 577 c. ř. s.) a pojištění důkazů (viz § 384 c. ř. s.). Před podáním žaloby stává toliko každému občanu stejnou měrou poskytnutá možnosť, aby zákonitým postupem dal podnět k řízení soudnímu, avšak nárok na rozsudek (Urteilsanspruch), a zvláště na žalobci příznivý rozsudek, může povstati teprve na konci projednání celé látky sporu, poněvadž teprve tím okamžikem jest dána možnosť a tím i povinnosť soudu k jeho vynesení. V zprávě o knize Bülowově podané, dovozuje *E. Schrutka šl. z Rechtenstammu* (J. Ltbl. sv. 15., str. 153) v souhlasu s panujícím míněním, že právní řád upravuje životní poměry jemu podrobené přímo a že jich uspořádání činností soudcovou dle zásad všeobecných nastává jen v t. zv. sporech právotvorných. Nárok na ochranu právní pokládá za skutečné právo subjektivní, které povstává tím okamžikem, kdy k podstatě skutkové právní ochrany schopné přistoupí potřeba takové ochrany, ovšem jsouc podmíněno řádným vynesením žaloby a prováděním sporu. Na stanovisku nauky Wachovy stojí též pojednání *F. Steina*,[22]) o kterémž referuje *E. Schrutka šl. z Rechtenstammu* v Grünh. sv. 31., str. 173, kdežto *K. Schneider* (Z. f. C. P. sv. 31., str. 271) ve svém článku o odporu proti právním jednáním z důvodu nastalého omylu vychází ze zásad Bülowem hájených. Vznese-li se odpor takový, upravený §§ 119, 121 nn. něm. obč. z. během sporu, stává se úplně jednáním procesním ve smyslu § 81 něm. ř. s. (§ 31 rak. ř. s.). Hmotným podkladem jeho zůstávají sice cit. předpisy obč. z., ale pro formu a včasnosť platí jedině ustanovení

[21]) Klage und Urtheil, eine Grundfrage des Verhältnisses zwischen Privatrecht und Prozess, Berlin 1903 Heymann, prve otisknuto v Z. f. C. P. sv. 31., str. 191.

[22]) Über die Voraussetzungen des Rechtsschutzes insbesondere bei der Verurteilungsklage (Sonderabdruck aus: Festgabe der juristischen Fakultät der vereinigten Friedrichsuniversität Halle-Wittenberg für Hermann Fitting) Halle a. S. 1903 Niemayer.

c. ř. s. o obranách, a též účinek jest obmezen na spor, nastávaje teprve rozsudkem. Své stanovisko k teorii nároku na ochranu právní vytkli též *E. Ott* a *H. Sperl* u příležitosti kontroverse o připustnosti rozsudího ve sporu o rozvedení manželství (viz § 577 c. ř. s.).

Dalekosáhlé přetvoření základních zásad řízení soudního za účelem větší ekonomie procesní žádá *M. Allerhand* (Prz. str. 272, 348). Poukazuje k tomu, že dosud jest úkolem soudce, stanoviti, zda-li právo žalobce bylo porušeno, a jej pro budoucnosť zabezpečiti, čímž zachován ohledně předmětu sporu princip disposiční a vyloučena možnosť odsouzení žalobce vyjma k útratám. Stávají ovšem některé úchylky, neb k žalobě o neplatnosť neb rozloučení manželství lze vysloviti, že bylo zaviněno žalujícím; rozhodnutí, že nárok uplatňovaný žalobou určovací nestává, působí pro obě strany, a také výsledek návrhu na určení dle § 259 c. ř. s. může dopadnouti v neprospěch žalobcův. Při žalobě dílčí, v řízení z rušené držby a k upravení hranic jest dle nových zákonů procesních soudce obmezen na rozhodnutí o petitu žalobním, který nanejvýše lze zamítnouti; i když rozsudek byl vynesen úplně dle prosby, nemusí ovšem jeho výkon (§ 351 ex. ř.) odpovídati prospěchu strany žalující. Jen důsledkem nynější úpravy jest, že rozsudek ani při dvoustranných poměrech právních nelze vykonati proti žalobci (§§ 7, 9, 10 ex. ř.) s jedinou výjimkou § 11 ex. ř. a § 561 c. ř. s. Aby bylo uvarováno zbytečným sporům tímto stavem zaviněným, navrhuje Allerhand, aby soudce právní poměr jemu žalobou k posouzení předložený všestranně uspořádal a určil veškeré nároky jak žalobci tak i žalovanému z něho vyplývající. Úloze této by mohl jen dostáti, kdyby stranám byla odňata veškerá disposice ohledně předmětu sporu a odstraněny překážky dosud vyšetření materielní pravdy bránící, zejména účinky doznání. Proces a řízení nesporné by se pak lišily jedině podnětem, ze kterého byly zahájeny, zdali k žalobě strany neb z moci úřadu. Oproti těmto překvapujícím tužbám po reformě uznávají *L. Geller* (Centralbl. f. jur. Praxis str. 123), že naše kodifikace procesní celkem se osvědčila, ačkoliv některé ústavy, zejména revise a vnucená správa ohledně podniků živnostenských, nutně potřebují opravy. Téhož mínění jest *G. Walker* (G. H. č. 19, J. Bl. č. 6), jenž ve výsledcích prvého pětiletí praxe shledává skvělý důkaz, že otázku řízení sporu lze luštiti jedině dle praktické potřeby, nikoli dle všeobecných zásad. *K. Flieder* (P. str. 282, 318) upozorňuje v obšírné zprávě o loni uvedené práci *J. Winklera* na značný úbytek, jevící se při žalobách bagatelních následkem hojného užívání § 433 c. ř. s. a obmezení nastalých § 88 j. n. a zákonem splátkovým. Přimlouvá se za zachování řízení z rušené držby, pokládá však v něm rekurs za nevhodný prostředek opravný, poněvadž volnosť vyššího soudu příliš obmezuje. Také se všeobecným vyloučením mimořádného rekursu nelze souhlasiti. Odvolání a revise se osvědčily, ačkoliv úkol soudů sborových při rozhodování o prvém jest mnohem obtížnější než úkol vrchních soudů zemských. Příkrosť zákonných ustanovení ohledně exekuce na nemovitosti byla sice praxí značně zmírněna, ale sluší uznati, že pravidla o převzetí břemen, o podání nejmenším, a o simultánních hypotékách nutně třeba přetvořiti, taktéž přikázání pohledávky ku vybrání. Ohledně protahování sporu v Německu dovozuje *R. Pollak* (Z. f. C. P. sv. 31.,

str. 419) v doslovu k poslednímu sjezdu německých právníků, že důvodem téhož jest nedostatek procesní přípravy, kterému lze odpomoci jedině přenesením řízení sporu na soudce a odstraněním vlivu stran, čímž by způsob vyhledávání sporné látky nemusil ještě býti dotknut, ačkoli výčitka, že rakouský zákon obětuje správnosť rozsudku rychlosti, nijak nebyla dokázána. *Kuleman* (D. J. str. 461) pokládal by za dostatečné k urychlení řízení, kdyby strany byly zavázány vésti spor vždy osobně za přispění svých advokátů, čemuž ovšem *E. Heinitz* (D. J. str. 463) s poukazem na obtíže soudního jednání s laiky odporuje. Přiblížení se k rakouskému vzoru doporučuje *K. Schneider*,[23]) o jehož knize podává zprávu *Mendelssohn-Bartholdy* v Centrbl. f. Rechtw. sv. 22, str. 347.

Podrobné vylíčení řízení při obnovení a upravení hranic za nových zákonů procesních podal *K. Flieder* (P. str. 513, 549, 585, 630). Pro obnovení hranic, které jakožto preventivní opatření spadá do řízení nesporného, jest výlučně příslušným okresní soud rei sitae (§§ 49 č. 3., 117 j. n.), který jest povolán nejen k nahrazení poškozených mezníků novými, nýbrž i k znovuvyznačení hranic již neznatelných. Nastane-li v posledňějším případu o hranici spor, budiž tato prozatímně v nesporné cestě na základě poslední držby stanovena, neb pro odkázání této úpravy soudu exekučnímu schází exekuční titul, pro převedení řízení nesporného ve sporné každá obdoba a nezbytný návrh strany. Usnesení o tom vydané lze dle §§ 6 a 16 nesp. ř. v odpor bráti třeba i mimořádným rekursem, nikoli však žalobou pro zmatečnosť; exekučním titulem jest toliko ohledně útrat, kdežto nezachování stanovené čáry třeba stíhati v řízení z rušené držby. Upravení hranice sporné lze se domahati jedině žalobou, kterou třeba podati u výlučně příslušného okresního soudu, v jehož obvodě statek leží (§ 49 č. 3., § 81 j. n.) a jejíž prosba musí směřovati k tomu, aby buď stanovena byla určitě vyznačená hranice dosud nestávající neb neuznávaná, aneb aby sporný pruh země pro nedostatek výlučného práva jednoho ze sousedů byl dle pravidla § 853/2 vš. obč. z. mezi ně rozdělen, s čímž lze spojiti návrh na zjištění vlastnictví neb držby. Rozsudkem se pak buď nařídí vyznačení hranice dle určité čáry, případně přisoudí vlastnictví k sporné části a odpůrci vydání této uloží, aneb přesně vyznačí sporný pruh země a pravidlo pro jeho rozdělení. Žaloby tyto jsou vždy actiones duplices (jiného mínění *M. Allerhand*, viz shora) a lze je dle § 227 c. ř. s. spojiti. Nesporné řízení nemusí jim předcházeti, pak-li hranice vůbec stává, a také vyznačení této dle § 851 vš. obč. z. předsevzaté nebude míti nutně význam předurčující. Znemožní-li odpor strany, aby rozsudkem stanovená hranice byla vyznačena cestou mimosoudní neb aspoň nespornou, vymezníkuje soudce exekuční hranici na základech rozsudkem stanovených, aneb předsevezme dle daného pravidla faktické rozdělení sporného pruhu; on rozhodne též pochybné otázky právní svými usneseními, z nichž jen ono lze rekursem v odpor bráti, které konečně určí čáru hraniční (§ 351 ex. ř.). Dle nových zákonů procesních stává se t. zv. actio finium regundorum

[23]) Treu und Glauben im Civilprozess und der Streit über die Prozessleitung, München 1903 Beck.

simplex návrhem, že odpůrce jest povinen trpěti vyhledání a označení pravé hranice, zbytečnou a nepřípustnou, poněvadž by soudce exekuční v základě dotyčného rozsudku mohl hranici stanoviti toliko dle §§ 850, 851 vš. obč. z., tedy jen s účinkem prozatímním, nejsa povolán k rozhodnutí o sporném vlastnictví neb držbě. Ohledně útrat platí ve sporu a exekuci pravidla obecná. V řízení nesporném nese náklad navrhovatel vyjma ten, který postane přímo obnovením neb stanovením hraniční čáry, a který dle § 850 vš. obč z. hraditi jsou povinni všichni sousedé dle rozměry svých hranic.

Pokud jde o všeobecné otázky hledící k jurisdikční normě, lze jen poukázati na zprávu, kterou podal *Stranz* (D. J. str. 70) o osnově zákona předložené německému sněmu říšskému, jenž zavádí zvláštní soudy pro spory obchodních zřízenců z jich služebního poměru.

Čl. VIII. uv. z. viz § 109 j. n. **čl. XI.** Pojednávaje o exekuci rozkazů civilních proti státu, dovozuje *R. Pollak* (Grünh. sv. 30 str. 371), že rakouskému soudci nepřísluší moc právotvorná, pročež i nálezy nejvyššího soudu zapsané do repertoria nálezů a knihy judikátů nejsou právními pravidly, nýbrž toliko výklady práva, jež postrádají pro nižší stolice závazné moci a podléhají přezkoumání své odůvodněnosti. Nařízení zavádějící jmenované sbírky nebylo čl. I. uv. z. k j. n. zrušeno, ačkoli doslov čl. XI. jest nepřesný. Hluboko sahající reformu činnosti nejvyššího dvoru soudního doporučuje *V. Bouček* (P. str. 719). Žádá, aby týž rozhodoval ve věcech sporných toliko o rozsudcích, ale v řízení ústním a veřejném i při poradě, aby revise byly předběžně zkoumány v ústním líčení za součinnosti zástupce stížnosti, aby každý senát byl nálezy jiného vázán až do rozhodnutí plena, konečně aby byli připouštěni jen advokáti zvlášť vybraní.

§ 4 *Fuchs* (D. J. str. 446) navrhuje k uvolnění vrchních soudů zemských v německé říši, aby při soudech sborových zřízeny byly zvláštní komory odvolací pro věci nepatrnější, které tyto soudy rozhodly již v instanci první. **§ 19** *Bendix* (D. J. str. 522) poukazuje k nepřístojnosti též u nás se vyskytující, že při menších soudech týž soudce udílí v řízení nesporném konsens žalobní a pak o žalobě rozhoduje, pročež bylo by vhodným jej v takových případech výslovně vyloučiti.

§ 49 viz vš. část *Flieder*. **§ 55** *Dr. A. B.* (G. Z. č. 13) proti názoru, vyslovenému v rozhodnutí E. III. č. 416, že pohledávky nevlastních společníků v rozepři sluší sčítati nejen při stanovení příslušnosti, nýbrž i při určení řízení, hájí stanovisko zaujaté nejvyš. soudem v zodpovědění dotazů k § 11 č. 2. a § 227 c. ř. s., že pro řízení jest směrodatným obnos jednotlivým společníkem zažalovaný, poněvadž by jinak nároky nepatrné byly projednány v řízení pravidelném, pro ně příliš nákladném. **§ 56**. Zprávu o loni uvedené monografii *Petschkově* podal *K. Flieder* v Zp. str. 46.

A. Červinka (P. str. 325) dovozuje, že zákonodárce **§em 81** dle materialií, doslovu a postavení v system nikterak nezamýšlel změnu příslušnosti věcné; poněvadž § 95 j. n. toliko dovoluje podání žalob reálních o obnosy 1000 K převyšující u soudů okresních, schází každé odůvodnění pro panující praxi, která žaloby tyto bez ohledu na výši předmětu výlučně přikazuje samosoudům. Viz též shora *Flieder*. F. S. (P. 612) upozorňuje, že k správnému

výkladu **§u 83** potřebí nahraditi stručný poukaz »die im § 49 Z. 5 bezeichneten Bestandstreitigkeiten« celým doslovem cit. místa, čímž se ihned vysvětlí, že žaloby činžovní patří před soud obecný a nikoli před forum rei sitae. Pro správnosť tohoto výkladu mluví též § 91/2 j. n., který žaloby o zadrželé dávky z reálního břemene přikazuje jen fakultativně soudu, v jehož okršku obtížený statek leží, i souvislosť obou odstavců §u 83; vždyť k vydání opatření a příkazů v odstavci 2. zmíněných jest toliko soud okresní příslušným, a k témuž hledí dle slov »dieses Gericht« také odst. 1., což žaloby činžovní jeho věcnou kompetenci snadno převyšující vylučuje. *B. Krokowski* (G. H. r. 48 č. 8.) prohlašuje náhradní nárok nájemce za opravy továrny, které dle zákona a smlouvy byl povinen nésti vlastník, za pohledávku z jednání bez příkazu, která náleží před soud obecný, kdežto redakce s odvoláním na zodpovědění otázek k **§u 87** ji odkazuje k soudu závodu. Dr. *M. E—n* (J. Bl. č. 22) žádá, aby každá stanice železniční byla ohledně smluv nákladních s ní uzavřených uznána za zvláštní závod, a tím žaloby odtud vznikající přikázány soudu, v jehož okresu leží. Pravidlo **§u 93** o soudu podle společenství ve sporu nezahrnuje dle názoru *E. Lohsing-a* (G. H. č. 27, 28) případ, že obecným soudem některého ze společníků jest soud kausální. Jest nesprávným, z §u 11 č. 2. c. ř. s. per argumentum a contrario odvozovati, že pravé společenství dle § 11 č. 1. ani absolutní nepříslušností předmětnou se nevylučuje, nýbrž sluší za to míti, že aspoň žalobní nárok jakožto celek musí do kompetence dovolaného soudu spadati. Činí-li procesní různorodosť dílčích pohledávek takové shrnutí nemožným, nemůže též o společenství ve sporu býti řeči. Oproti tomu poukazuje **G. H. č. 27.** na velké nesnáze, které by vznikly při povaze právních poměrů v §u 11 č. 1. c. ř. s. předpokládaných různou příslušností soudní pro jednotlivé společníky, a k jichž vyvarování právě § 93 směřuje. Ve svém obšírném pojednání o soudu vzájemnosti pro žaloby na cizince obrací se *S. Grünberg* (J. Bl. č. 13.—16.) proti stanovení jeho dle zásady materielní reciprocity, neb ani z **§u 101** ani z dřívějšího § 29 lit. *d*) j. n. ze dne 20. listopadu 1852 ř. z. č. 251 nepodává se nutnosť takového výkladu. Nelze též tvrditi, že případná ustanovení sousousedních kodifikací obrací se hlavně proti cizozemcům, a lze v tom zahrnutý požadavek, aby cizí zákonodárce z působnosti soudů svých vlastních států vyňal cizozemce, tím méně ospravedlniti, jelikož zásada tato u nás nikdy nebyla uznávána. Poněvadž § 80 č. 1 ex. ř. odepřením exekuce pro rozsudky, k jichž vynesení cizozemské soudy byly vůbec nepříslušnými, skytá dostatečnou ochranu, bylo by vhodnější, soud vzájemnosti připustiti toliko v případech pravé retorse, kde cizina Rakušana pro jeho příslušnosť podrobuje zvláštnímu soudu, užíti tedy zásady reciprocity formelní. Při kterémkoli výkladu vzájemnosti lze tohoto soudu použíti vždy jen proti příslušníkům státu, proti kterému se retorse vykonává, ať to jsou osoby fysické neb právní, a ať sídlí kdekoli, což praxe v protivě k názoru v literatuře panujícímu ovšem nezachovává, nýbrž připouští soud tento proti všem žalovaným v dotyčném státu usazeným, i když jsou tuzemci neb poddaní státu třetího. Pojem retorse vyžaduje, aby též jen Rakušan tohoto výhodného ustanovení směl použíti, a nelze tudíž schváliti, že soudy přijímají žaloby o § 101 se opírající též od

příslušníků státu, proti kterému se repressalie obrací. Zachováním uvedených zásad, zejména obmezením na případy formelní reciprocity by ovšem obor soudu vzájemnosti doznal značného súžení, čeho by však vzhledem k velkému počtu našich zvláštních soudů nebylo třeba litovati. **§ 104.** Úmluvou o příslušnosť soudů nevzniká stranám, jak *O. Bülow* (Z. f. C. P. sv. 31. str. 216) ve své shora uvedené práci vykládá, nijaké právo procesní, sporu předcházející, neb nevstupují ještě tímto ujednáním k soudu zvolenému v procesní poměr právní, aniž ono zakládá samo o sobě povinnosť soudce k rozhodování.

Příslušným k propuštění nezletilé manželky z otcovské moci jest dle *O. Wassinga* (G. H. č. 30.) v základě §u 266 nesp. ř. obecný soud otcův, kdežto redakce s poukazem na čl VIII. č. 3., který kompetenční předpisy cís. pat. zachoval jen ohledně cizozemců, pokládá dle **§u 109** a 70 obecný soud manžela za povolaný k tomuto úkonu. *F. z Némethy* (G. Z. č. 27.) poukazuje k tomu, že usnesení okresních soudů dle §u 109 soudům sborovým předkládaná jsou pouhými návrhy bez samostatného významu, neb rozhodující senát jimi není nikterak vázán, konečné rozhodnutí čerpá svou účinnosť jedině z uděleného schválení, jak dokazuje pořadí stolic prostředky opravní vyřizujících, a působnosť jich počíná vždy ode dne doručení nikoli dle datování zmíněných návrhů. *K. Drbohlav* (P. str. 715, 751) dovozuje, že prodej nemovitostí do konkursní podstaty náležejících jest pravidelným vedením exekuce, pravidlům jejím podrobeným, pak-li se koná k návrhu hypotékárního věřitele. Správce podstaty jest k prodeji takovému již mocí úřadu svého oprávněn, ať jej vykoná dle předpisů ex. ř., neb jinakým způsobem, vyžádav si ovšem příslušné svolení (§§ 147, 148, 141 ř. konk.). On pro prodej tento nepotřebuje tudíž zvláštního povolení ve smyslu §u 133 ex. ř. a také provedení téhož není výkonem exekučním, nýbrž nesporným úkonem reálním, k němuž jest povolán soud **§u 117**.

Čl. IV. uv. z. k c. ř. s. Postavení finanční prokuratury jakožto procesního orgánu eráru líčí *B. A. Pick* (J. Bl. čl. 17.—21.). Historickým vývojem přešlo v Rakousku právo, zastupovati stát jednak při jednáních právních jednak ve sporu, na články státní správy úplně různé. Podmětem práv a závazků soukromých stává se náš stát jednáním správních úřadů jednotlivých odborů, jichž zástupcové ve sporu representují erár jakožto stranu, a dle §u 372 c. ř. s. mohou v této funkci přísežně slyšeni býti, kdežto ze svědectví jsou vyloučeni. Úkony procesní může však předsevzíti jedině finanční prokuratura, ovšem opět jen svými členy, ohledně kterých sluší tedy používati předpisů c ř. s o advokátech (viz čl. XXXII.). Následkem tohoto t. zv. procesního monopolu zakládá každé od delegáta jejího předsevzaté jednání ve sporu pro stát procesní práva i povinnosti, bez ohledu na případný nedostatek předepsaného schválení od příslušného úřadu správního. Oproti soudu finanční prokuratura požívá neomezitelné plné moci procesní v objemu §u 31 č 1.—4. c. ř. s., pročež jejímu vyslanci o ní vydaná listina nedokazuje objem jeho oprávnění, nýbrž slouží toliko k jeho legitimaci. Ohledně jednání zahrnutých §em 31 jest případný odpor representanta správního úřadu bez účinku, ačkoliv soudce význam téhož pro hodnověrnosť tvrzených skutečností

posuzuje dle volného uvážení Byl-li spor se státem proveden bez součinnosti prokuratury, jest zmatečný (§ 7), a žaloba proti eráru, doručená jinému úřadu, nezakládá platný poměr procesní ani tenkráte, když jako příjemce označený orgán ji finanční prokuratuře postoupil, následkem čehož jest okresní soud dle §§ 432, 435 c. ř. s. povinen, sborový oprávněn, naléhati na odstranění toho poklesku. Byl li úřad žalovaný neb žalující k odvrácení hrozícího nebezpečenství prozatímně k provedení nutných úkonů připuštěn, závisí jich platnosť na schválení finanční prokuraturou, které Pick přisuzuje i oprávnění, změniti opatření prozatímního zástupce bez ohledu na předpisy c. ř. s. jinak toho nedopouštějícího (na př. změna žaloby po zahájení sporu aneb zpětvzetí její po prvním roku bez souhlasu odpůrce, provedení důkazu, jehož se bylo vzdáno, nová lhůta důkazní §§ 235, 237, 183, 279 c. ř. s.). Výjimka z procesního monopolu nastává, když obě strany ve sporu súčastněné mají nárok na zastoupení finanční prokuraturou, při jistých žalobách státních ředitelství lesů a statků, konečně při odporu poukazujícího úřadu (§ 295 ex. ř.) proti zabavení pohledávky u státní pokladny. V posledních dvou případech má dotyčný úřad na vůli, buď zakročiti sám neb dovolati se pomoci prokuratury; v prvém jest povinen ustanoviti si jiného zástupce, kterým před soudem sborovým smí býti výlučně advokát. O nějakém obmezení procesního monopolu mluviti nelze, když prokuratura dá se zastoupiti úřadem jiným, jak zejména ohledně berních úřadů činívá. — O procesních zástupcích pošty říšské v Německu jedná *F Scholz* (Gr. sv. 47. str. 556).

Čl. XXVIII. Ohledně útrat řízení upomínacího v případech, kde pro podaný odpor došlo ke sporu, dovozuje *Sanzin* (G. H. č. 41), že i zde sluší použíti všeobecných zásad. Byl-li odpor podán proti celé pohledávce, bude výsledek sporu též rozhodným pro uložení útrat jedné straně neb rozdělení mezi ně. Bránil-li se důvodně žalovaný odporem jen proti části vymahané pohledávky, nahradí mu žalobce tím vzniklý náklad a totéž nastane, když pohledávka nebyla splatnou a on při prvém roku ji uznal. Jak vykládá *B. A. Pick* (J. Bl. č. 18, 19), jest finanční prokuratura procesním zástupcem státu jen z hlediska práva správního. Úkony ve sporu nutné předsebírají jednotliví úředníci a ohledně těchto třeba dle **čl. XXXII.** obdobně užívati předpisů c. ř. s. o advokátech; oni podléhají též disciplinární moci soudu (§§ 86/2, 179/2, 200 c. ř. s.) a lze jim uložiti náhradu útrat hrubým zaviněním způsobených (§ 49 c. ř. s.). Práva přístupu k tajným líčením (§ 174 c. ř. s.) požívají ovšem jen, když byli úředně vysláni. Při stanovení útrat platí ohledně výkonů prokuratury tarif advokátní, a sice v základě čl. XXXII., když pokládáme § 41/2 za pravidlo přípustnosť tarifu pro advokáty stanovící, popíráme-li však upravení této otázky v c. ř. s, dle dvorního dekretu ze dne 3. března 1785, č. 393 sb. z. s., který pak čl. I. uv. z. k c. ř. s. zrušen nebyl.

J. Kraus (Not. č. 10) poukazuje na význam přísahy vyjevovací při projednávání pozůstalosti, kterou prostředky §§ 2 a 98 nesp. ř. poskytovanými proti odporu súčastněných osob vyšetřiti nelze, pak-li je vlastní zájem k zamlčení součástek téže vede. I zde platí všeobecný předpis **čl. XLII.**, který oproti §§ 219, 220 vš. ř. s. hranice přípustnosti této přísahy účelně súžil, neb smí ji požadovati toliko ten, kdo na vyjevení jmění má zájem soukromo-

právní, a jen od osoby, která k udání jmění jest dle práva občanského povinnou. Vzpírá-li se tato složení přísahy, lze ji donutiti jen cestou žaloby, kdežto v případu její ochoty není závady pro výkon před soudem nesporným, když zákonné podmínky pro něj jsou prokázány. Sestavení otázek přísežně kladených náleží soudci, který má hleděti k odůvodněným přáním žadatele. Není též překážky, aby k přísaze povinný předložil seznam vyjeveného jmění. Opětné složení smí i jiný zájemník žádati jen tenkráte, když nové okolnosti vyšly na jevo.

C. ř. s. **§ 11** viz §§ 55, 93 j. n. **§ 17**. *F. X. Fierich* (Cz. IV., str. 428) podává podrobné vylíčení vedlejší intervence z hlediska nauky O. Bülowa o právním poměru procesním. Ona mu jest poměrem veřejnoprávním, založeným jednostranným úkonem intervenienta mezi ním, interventem, odpůrcem jeho a soudem, podružným k poměru procesnímu a podmíněným neodporováním stran. Účelem jejím jest, poskytnouti třetím osobám vliv na průběh sporu, jehož výsledek by se mohl dotknouti jich právní oblasti. Nezbytnými podmínkami platného založení poměru intervenčního jest prohlášení osoby třetí od stran sporu různé, že za intervenienta přistupuje, podané přípravným spisem, uvádějícím právní zájem ji k tomu vedoucí, trvání hlavního sporu, procesní způsobilosť přistupujícího a nedostatek důvodu soudce vzhledem k novému účastníku vylučujícího. Předpokladem relativním, pravidelný průběh poměru zabezpečujícím jest, aby nebylo příčiny pro odmítnutí soudce a aby tvrzený právní zájem skutečně stával, nejsa ani ve spor uveden neb právoplatně rozsouzen. Zájem jest právní, když rozsudek ve sporu hlavním neb jeho výkon hrozí zasáhnouti do jeho práv; budiž přítomný a od zájmu interventa různý. Lhostejno jest, zda-li náleží právu soukromému neb veřejnému, a jest-li zakládá samostatné právo žalobní. Poměr intervenční jest podmíněn neodporováním stran. Odporu více podati nemůže, kdo s přistupujícím jednal aneb mu opověděl rozepři; taktéž jest vyloučen po právoplatném rozhodnutí, že intervence místa má. Vedlejší spor o připuštění intervenienta nepřekáží projednávání věci hlavní. Zmeškání v onom nepřivádí následky § 395 c. ř. s, nýbrž toliko faktické vyloučení z jednání; nedostaví-li se obě strany, nastane klid, za kterého intervenient ovšem súčastní se sporu hlavního. Rozhodnutím intervenci připouštějícím stávají se dosavadní úkony přistouplého bezpodmínečně platnými, kdežto zamítnutím pozbývají veškeré účinnosti. Vedlejší intervenient jest intervenientem samostatným neb nutným, když rozsudek ve věci hlavní nabude moci právní též v poměru mezi ním a protistranou, buď v základě zvláštního předpisu zákona (na př. §§ 60, 61/2, 65/2, kn. z., § 46/2 odp. z., § 242/2 k. ř., §§ 232, 310 ex. ř., § 568 c. ř. s.) neb dle povahy nároku ve spor uvedeného. Tak tomu jest, když intervenient jest právním nástupcem interventa (na př. nabyvatel sporné věci § 234 c. ř. s., neb čekatel svěřenství ve sporu o podstatu), při sporech osob právnických, jichž jmění jest souhrnem podílů více jednotlivců (čl. 194., 195., 226. obch. z., § 25 z. o společ., § 3 z. z 24./V. 1874 ř. z. č. 48, § 9 z. z 24./V. 1874 ř. z. č. 49, § 310 ex. ř.), při poměrech právních, které lze upraviti toliko jednotně pro všecky účastníky, a při rozsudcích právotvorných (na př. o rozdělení společného statku a upravení hranic, o rozloučení manželství, zrušení smlouvy,

bezúčinnost smlouvy o rozsudím atd.). V případech těchto přísluší intervenientu postavení společníka v rozepři (**§ 20**), aniž by se však takovým skutečně stal, neb nedostává se právního jednání, které by poměr intervence zrušilo a jej učinilo stranou, k čemuž by zajisté bylo třeba souhlasu stran; vždyť ohledně něho nelze též mluviti o zahájení sporu. Ani samostatný intervenient nemůže proto předsevzíti úkony disposiční, kterými se právní poměr procesní mění neb ruší, a které nutně předpokládají vlastnosť strany. (Smír, uznání a vzdání se nároku, zpětvzetí a změna žaloby, návrh mezitímní dle §§ 236, 259, žaloba na vzájem, námitka kompensace.) Nelze jej přísežně slyšeti jakožto stranu, nýbrž toliko za svědka, a též ohledně vydání listin jest osobou třetí. Rozsudek u věci hlavní nepůsobí proti němu nikdy z důvodu jeho přistoupeuí a pravidelně tvoří oproti němu titul exekuční jen, když jde o určení právního poměru neb nároku. V případech, kde rozsudek oproti intervenientovi nenabývá moci práva, nýbrž zájem jeho jest dán hrozícím regressem, evikcí, rukojemstvím atd, jest nesamostatným intervenientem s postavením pouhého pomocníka ve sporu. Jakožto poměr podružný končí intervence odbytím hlavního sporu aneb nároku ji odůvodňujícího. Z důvodů z ní samotné vyplývajících pomíjí, když intervenient své přistoupení odvolá, čímž jeho dosavadní jednání procesní ovšem nepozbudou účinnosti, když se stane odpůrcem ve sporu neb když za interventa do sporu nastoupí (§§ 19/2, 23, 241 c. ř. s., §§ 129, 134 k. ř.). Sukcesse taková spočívá na procesním jednání právním, uzavřeném mezi stranami a intervenientem bez aktivní součinnosti soudu; vydaný rozsudek přirozeně proti vystouplé straně nepůsobí.

Odvolávaje se na **§§ 30** a 42 hájí *R. Batěk* (Not. č. 43, 44) názor, že c. ř. s. dovoluje notářům, aby zastupovali strany ve všech sporech mimo proces advokátský bez obmezení na jednotlivé případy, což dokládá též z materialií. Not. ř. sám o přípustnosti takového zastupování nerozhoduje, ale ji v § 40 předpokládá, takže obmezení notářům dosud kladená spočívají na nařízeních vydaných ministerstvem spravedlnosti v l. 1851 a 1852 k některým vrchním soudům, která nikdy nebyla řádně vyhlášena a v obsahu vykazovala mnoho nejasností. Jelikož se vztahovala jen k řízení sumárnímu, byla rozhodně ustanovením o předmětech v civilním řádě soudním upravených a pozbyla čl. I uv. z. k c. ř. s. platnosti, poněvadž §u 30 a 42 odporují.

§ 41 viz čl. XLII. a § 237 c. ř. s. K různým pochybnostem ohledně přisouzení útrat zavdalo v Německu podnět připuštění t. zv. právních jednatelů k zastupování stran před samosoudy, dovolené poslední novellou z r. 1898. Tak dovozuje *Baath* (D. J. str. 545), že dle § 91 něm. c. ř. s, ovšem zásadně se lišícího od našeho **§u 41**, sluší útraty jednatele, který jest toliko plnomocníkem obecným, jen tenkráte přisouditi, když strana dle svého vzdělání nebyla s to, spor provésti osobně, aneb tím by vznikl náklad ještě větší. *Wurzer* (D. J. str. 146) zamítá přisouzení útrat advokáta k okresnímu soudu odjinud přivolaného, pak-li u téhož sídlí právní jednatel, oproti čemuž *Hähn* (D. J. str. 447) upozorňuje na předpis §§ 91/2 něm. c. ř. s., dle něhož náklady intervence advokáta vždy sluší přisouditi a soudce v zmíněném případu smí jen zkoumati, zda-li nebylo lze obrátiti se na právního zástupce v místě bližším. *K* (P. str. 27) snaží se dokázati, že uznání nároku žalobního

spojené se žádostí o náhradu útrat, dle **§u 45** není nikterak uznáním ve smyslu §§ 239, 395 c. ř. s., pročež před soudy sborovými lze při prvním roku vynésti jen dílčí rozsudek ohledně doznaného nároku, kdežto rozhodnutí o útratách třeba odkázati k řízení kontradiktornímu a vynésti ohledně jich rozsudek konečný.

§ 63. S ústavy našemu právu úplně cizími zabývají se *Begemann* (Z. f. C. P. sv. 31. str. 489) a *A. Brückmann* (D. J. str. 546), z nichž prvý líčí postup při vymáhání útrat sporu na chudé straně, jejíž majetkové poměry se později zlepšily, tento pak četné obtíže způsobené předběžným zkoumáním nároku, k jehož provedení bylo o právo chudých žádáno. *V. Fryc* dovozuje z **§u 65** *a*) min. nařízení ze dne 23. května 1897 ř. z. č. 130., že na základě téhož vysvědčení nelze povoliti právo chudých pro dva spory, třeba mezi týmiž stranami a o tentýž předmět vedené.

§ 123. Velevítanou pomůckou bude praxi *J. V. Bohuslavem*[24]) vydaný rejstřík lhůt, o kterémž podal zprávu *J. Vorel* v Pr. roz. r. IV. č. 22. **§ 134.** Na praktické potíže vznikající z nemožnosti prodlužování lhůt a odkládání roků v základě dorozumění stran naříká *J. Turnwald* (J. Bl. č. 3.).

Monografii o navrácení v předešlý stav dle něm. c. ř. s. vydal *E. Buder*[25]), o níž viz referát *Lotholzův* v J. Ltbl. sv. XV. str. 247. **§ 152** víz § 42 ex. ř.

§ 159. V polemice proti lonskému pojednání Kiehlově rozeznává *Bunsen* (D. J. str. 363) v pojmu strany živel vnitřní, daný vztahem podmětu sporu k sporrému nároku, a moment zevnější, jevící se v zastávání úkolu strany. Náleží-li právo majitelovo k předmětu žaloby a moc disposiční ohledně něho různým osobám, jest toliko poslednější stranou, avšak vlastní podmět zažalovaného práva opět se ujme hájení před soudem, když tato disposiční moc během řízení pomine. Proto nastupuje také kridář vztažně dlužník při zrušení konkursu a vnucené správy do nedokončených sporů jimi započatých, kdežto správce bude povinen dojednati procesy teprve za jeho činnosti vzniklé. Vlivem konkursu na nedokončené spory kridáře zabývá se kniha *W. Voigta.*[26]) O klidu řízení obšírně pojednal *A. Bílý* (P. str. 333). Účelem tohoto ústavu jest, poskytnouti stranám, výjimkou z principu officiosity náš c. ř. s. ovládajícího, možnosť k uplatnění svého disposičního práva nad sporným nárokem, ovšem způsobem neohrožujícím rychlé dokončení rozepří, které neposkytují naději na smírné uklizení. Podmínkou klidu jest trvání platného řízení, nalézajícího se buď v období přípravném, ovládaném písemností, aneb již v stadiu ústního projednávání, čemuž odpovídá též dvojí způsob k jeho dosažení poskytnutý, buď podáním na soud neb nedostavením se k roku. Poněvadž povaha klidu jest táž, ať byl přivoděn tím neb oním prostředkem, sluší jej pokládati za vůbec vyloučena, když stav řízení použití jedné z uvedených cest znemožňuje. Účinkem jeho jest úplné přerušení čin-

---

[24]) Vigilantibus jura. Podrobný rejstřík lhůt a jiných důležitějších určení časových ze všech oborů práva. V Praze 1903 Bačkovský.

[25]) Die Wiedereinsetzung in den vorigen Stand nach der Reichscivilprozessordnung, München 1903 Beck.

[26]) Der Einfluss des Konkurses auf die schwebenden Prozesse des Gemeinschuldners. Leipzig 1903 Veit & Co.

nosti všech podmětů procesních v kterékoli formě, pročež za jeho trvání nelze ani uzavříti smír ani vzíti žalobu zpět. Pak-li strany ihned při jeho ujednání neoznámily soudu jinou lhůtu, trvá tři měsíce; pozdější předložení úmluvy bez souhlasu odpůrce nestačí. Prvou instanci našeho procesu ovládá princip ústnosti a bezprostřednosti, a lze tudíž před ní klid jen připustiti, kde jest nařízeno nebo dovoleno ústní jednání; pouhé slyšení nestačí. Může dle tohoto pravidla nastati v řízení přípravném, bylo-li zahájeno dle § 245 č. 1. a 2., též v řízení o navrácení k stavu předešlému. Vyloučen jest v přípravném řízení k provedení důkazů (§ 245 č. 3.), před soudcem dožádaným, při likvidaci platů advokátům příslušejících dle dvor. dekr. ze dne 4. října 1833 č. 2633 sb. z. s., v pádu nepodání návrhů dle § 60/2 a § 398, aby žaloba byla prohlášena za zpět vzatou, vztažně vynesen rozsudek pro zmeškání. Řízení odvolací liší B. na pravé, obsahující přezkoumací a rozhodovací činnosť soudu dle §§ 462 a 497 c. ř. s., a nepravé, ve kterém stolice odvolací spor neb jeho čásť za soud procesní projednává (§§ 478/4 c. ř. s.). Pravé řízení odvolací jest ovládáno zásadou písemnosti, následkem čehož ani nedostavení se obou stran k odvolacímu líčení nemůže přivoditi klid řízení, a tento jest z tohoto řízení vůbec vyloučen. Ústnosť panuje v případech §§ 478/4, rovněž v řízení o žalobě pro zmatečnosť a o obnovu před soudem procesním konaném, při návrhu na prohlášení, že smlouva o rozsudím pozbývá moci, před soudy živnostenskými a v řízení syndikátním v prvé stolici, pak při odvolání z rozsudku soudu živnostenského o nárok více než 100 K (§ 31 z. o s. živ.), čímž jest i dána možnosť klidu. Vyloučen jest ve věcech manželských a v řízení o žalobách pro zmatečnosť neb obnovu před soudy vyšší náležejícím.

Jak *A. Bílý* (P. str. 204) dovozuje, náleží i soudu odvolacímu právo k přerušení řízení až do rozhodnutí otázek prejudicielních ve smyslu **§ů 190, 191**; shledá-li v předčasném vynesení rozsudku první stolice podstatnou vadu dle §u 496 č. 2. c. ř. s., může této věc k opětnému projednání vrátiti. *M. Eisler* (J. B. č. 22.—29. str. 266; viz shora všeob. čásť) líčí změny, jež doznala novými zákony procesními formelní závislosť věci civilní na trestní. V protivě k staršímu právu poskytuje § 191 soudu civilnímu toliko možnosť k přerušení jednání, když ze skutkových okolností vzejde podezření, že byl spáchán trestní čin, z moci úřadu stihatelný, a lze předpokládati vliv rozhodnutí soudce trestního na spor civilní. Opatření takové bude se jeviti ovšem jen tenkráte prospěšným, když možno očekávati, že otázka soukromoprávních nároků bude rozsudkem trestním buď ihned vyřízena aneb její luštění značně usnadněno, nelze je však doporučovati při pravděpodobném odkázání jich na pořad práva soukromého.

O významu omylu při smíru dle práva říše německé pojednává *J. W. Hedemann*,[27]) o jehož knize budiž srovnána zpráva *F. Manigka* (J. Ltbl. sv. 15. str. 60). *A. Rosmarin* (G. H. č. 52.) poukazuje k tomu, že **§ 205** jen dovoluje,

---

[27]) Der Vergleichsirrtum nach dem Rechte des Deutschen Reiches, Jena 1903 G. Fischer. (2. Heft des 9. Bandes der Abhandlungen zum Privatrechte und Civilprocess des Deutschen Reiches v. O. Fischer.)

aby uznání právního poměru neb převzetí závazku k plnění bylo učiněno závislým na vykonání smluvené přísahy, nikoli též na výsledku jiných důkazů, jak praxe obzvláště ohledně znaleckého dobrozdání připouští. Smír takový není titulem exekučním, poněvadž předmět, způsob a objem dlužného plnění (§ 7 ex. ř.) neobsahuje, a protokol o výsledcích důkazu často za odporu strany sepsaný nemůže tvořiti doplněk k němu. **§ 219** viz § 277. — **§ 224.** *Karsten* (D. J. str. 109) upozorňuje přátele odstranění soudních prázdnin v Německu, že by touto změnou nebylo dosaženo stejnoměrného vyřizování sporů po celý rok, neb leto zůstane vždy dobou dovolených, ve které i nepřítomnosť advokátů a stran pokračování v jednání stěžuje. Doporučuje, aby přáním obchodnictva bylo vyhověno častějším použitím ustanovení o prohlášení nutných věcí za feriální.

§ 227 viz § 55 j. n. **§ 237** *Salinger* (Gr. sv 47. str. 81) vyšetřuje význam, který přísluší pominutí nároku žalobního pro rozhodnutí sporu. Prohlásí-li obě strany spor za odbytý, osvědčí soudce bez zkoumání věci svým výrokem jich dohodu; setrvají-li při svých návrzích, ačkoli rozhodnutí co do věci hlavní jest zbytečné neb nemožné, smí soud k této skutečnosti hleděti jen v důvodech svého rozsudku, formálně o zalobě rozhodujícího, vztažně podané odvolání zamítnouti, poněvadž každá strana žádá více než jí přísluší. Když odbytí sporného nároku tvrdí toliko jedna strana, ať v stolici první neb odvolací, omezuje tím dosavadní prosbu svou a lze soudci jen vysloviti buď odbytí aneb vyhovění návrhu odpůrce. Za účelem rozhodnutí o útratách třeba při jednostranném neb i souhlasném prohlášení žalobce, že nárok pominul, vyšetřiti, zda-li žalobu vzal zpět (§§ 237/3) neb toliko obmezil; v posledňejším případu náleží mu náhrada útrat, pak-li žaloba byla původně odůvodněná. Tvoří-li poměr ve spor uvedený základ dalších nároků, lze žádati, aby byl na jisto postaven, a rovněž může původní prosba žalobní nahrazena býti žádostí o přisouzení interesse. Odchylný názor ohledně významu takového pominutí žalobního nároku zastává *Ederheimer* (Z. f. C. P. sv. 31. str. 61). Pokládá dotyčné prohlášení žalobcovo vždy za zpětvzetí žaloby, kterou by soudce jinak musil zamítnouti, pročež dle §§ 91 a 271 něm. c. ř. s. (§§ 41 a 237 našeho c. ř. s.) žalobce bezvýminečně ponese útraty sporu. Proti tomuto jak E. uznává, nespravedlivému důsledku může se žalobce často chrániti tím, že odbytí věci hlavní bez jeho součinnosti nenastane; jindy lze vymahati v samostatném sporu náhradu, ale v některých případech pomohla by jen změna zákona. Jak dovozuje *G. H.* č. 51, bylo by ústní jednání nařízené §em 237/3 o návrhu na přiznání náhrady útrat naprosto zbytečným, kdyby žalobce se svou obranou, že nárok dotyčný již pominul, byl odkázán k zvláštnímu sporu. Řízení o námitkách zahájeného sporu a věci právoplatně rozhodnuté dle nynějších zákonů procesních nám předvádí *M. Allerhand* (Prz. str. 180). Odchylně od něm. c. ř. s. a od vládní osnovy pokládá předpis **§u 240** odst. 3. za nezbytný předpoklad platného projednání sporu, aby žádná z těchto skutečností nestávala. Jich trvání vylučuje uvažování věci hlavní a třeba k nim hleděti i z moci úřadu, rozhodnuto býti smí však toliko v základě ústního líčení. Dle názoru A. platí ustanovení §§ 240/3 jen pro první stolici; v řízení odvolacím nelze ke skutečnostem těm přihlížeti bez

návrhu strany za další podmínky, že již před soudem procesním o nich bylo jednáno. Nebylo-li k nim hleděno, brání § 482 c. ř. s. stranám, aby je v odvolání uplatnily, neb zákaz novot platí stejně pro skutečnosti práva hmotného i formálního. Soud odvolací nesmí k nim zřetel bráti z moci úřadu ani v tom případu, když sice o těchto nedostatcích bylo již rozhodnuto, strany se však odvolaly jen co do věci hlavní, poněvadž nestává ani zmatečnosti (§ 477 c. ř. s.), ani vady, která by zabránila důkladné vysvětlení a řádné posouzení rozepře (§ 496 č. 2. c. ř. s.). Stranám se tím neukřivdí, poněvadž rozsouzení věci mohou uplatniti žalobou o obnovu, a v současném sporu brániti se námitkou zahájeného sporu neb rozsouzení. Soud odvolací rozhodne o námitkách těchto vždy v řízení předběžném usnesením, které lze ovšem pojmouti do rozsudku, když oprava byla požadována z důvodů vyhražených ústnímu líčení. Stvrdil-li usnesení prvé stolice, není revisního rekursu (§ 528 c. ř. s.) ani tenkráte, když oboje rozhodnutí byla pojata do rozsudků a revise jest tedy možnou. Byla-li k stížnosti námitka prohlášena za bezdůvodnou a prvému soudci rozsouzení hlavní věci nařízeno, jest rekurs přípustným toliko dle §u 527/3 c. ř. s. Proti usnesení, kterým námitkám dáno místa, prvý rozsudek zrušen a žaloba zamítnuta (§ 475/3 c. ř. s.), opravného prostředku není (§ 519 c. ř. s.). Důsledkem omezení platnosti §u 240/3 na řízení v prvé stolici, shledává A. odpory mezi zákonem a §em 149 j. ř. Z jeho stanoviska jest zejména nesprávným, že o těchto námitkách má v předběžném řízení býti rozhodnuto jen, když očividně stávají, pravidelně však jich vyřízení zachováno ústnímu líčení, a že k nim sluší hleděti k návrhu neb z moci úřední, třeba o nich v prvé stolici jednáno nebylo.

§ 266. Nástin theorie důkazu o skutečnostech v řízení civilním podává *E. Tilsch* v tomto časopisu r. III. str. 207. O břemenu průvodním monograficky pojednal *F. Schulz*,[28]) kdežto *L. Rosenberg* (Arch. f. civ. Pr. sv. 94., str. 1, 314) zásady vyložené ohledně rozdělení břemene tohoto ve své knize (viz zprávu na rok 1901) dotvrzuje podrobným užitím jich na spor o uzavření a obsah smlouvy, na případy t. zv. odůvodněného popírání a kvalifikovaného doznání. Vychází z názoru, že soudce nárok strany jen tenkráte smí uznati, když skutkové předpoklady jeho byly na jisto postaveny, tak že již pouhá nemožnosť jich prokázaní vede k zamítnutí. Úkol tento tvoří břemeno zjišťovací (Feststellungslast) dotyčné strany, které v řízení založeném na zásadě projednávací jeví se jakožto břemeno průvodní. Soudce smí během sporu od strany žádati toliko, aby dokázala skutečnosti její nárok zakládající, nikoli aby prokázala, jaký právní poměr mezi ní a odpůrcem stává, ačkoliv tento jako celek jest předmětem jeho rozhodnutí. Určiti břemeno zjišťovací nenáleží nikterak právu procesnímu ani obyčejovému, nýbrž objem jeho přirozeně vyplývá z práva hmotného, ustanovení kteréhož při použití na jednotlivý případ samy sebou se liší na předpisy právní poměry zakládající, jich vzniku bránící aneb je opět rušící. Je-li tudíž popřeno, že dotyčná smlouva byla uzavřena, stačí dle principu Rosenbergova důkaz, že vyměněny projevy vůle,

[28]) Die Beweislast im Civil-, Verwaltungs- und Strafprozesse, 2. veränderte Aufl., Coblenz 1903 W. Groos.

aniž by třeba bylo dovoditi, že projevy tyto vyjadřovaly vůli skutečnou a že sobě v pravdě odpovídaly. V případu sporu o obsah smlouvy prokáže žalobce ona ustanovení, z nichž své oprávnění odvozuje, kdežto žalovaného stíhá břemeno průvodní ohledně skutečností, pro které se prosbě žalobní vzpírá neb samostatné požadavky činí. Žalobce tedy zejména dokáže podstatné části tvrzeného jednání právního (essentialia negotii), k nimž náleží též obnos jeho nároku, nepotřebuje však zjišťovati pravidelné důsledky pro toto jednání právem disposičním stanovené aneb případnost pravidel vykládajících; vždyť pro tyto mluví domněnka, a odchylku povinna dokázati strana, která ji ve svůj prospěch tvrdí. Totéž platí ohledně úmluv, které dohodou stran mimo požadavky zákona byly prohlášeny za podstatnou část smlouvy (accidentialia negotii) a vůbec všech ustanovení, která k podstatě jednání nenáležejí, jeho povahu však též nezměňují (na př. podmínka odkladací a rozvazovací, doložení času, příkaz, právo ústupu, konvenční pokuta, kassatorní doložka). Zastoupení dokáže, kdo ze smlouvy od třetího uzavřené činí si nároky, aneb tvrdí, že následky právního jednání od něho předsevzatého nastaly v osobě třetí. Při žalobě z poměru dvoustranného prokáže žalobce předmět plnění obou kontrahentů, žalovaný skutečnosti zakládající obranu nedodržené smlouvy, poněvadž by mu připadl důkaz jich, kdyby sám žaloval. Pro břemeno zjišťovací a tím i průvodní jest lhostejným, kdo rozhodnou skutečnosť do sporu uvedl, neb i když na př. žalobce tvrdí některé naturale negotii aneb nějaké zvláštní ujednání jemu méně příznivé než ustanovení zákonné, stihne povinnosť důkazní žalovaného, v jehož prospěch tyto skutečnosti působí. V protivě k dosud panující theorii popírací (Leugnungstheorie) poskytuje nauka o břemenu zjišťovacím nejen pevný základ pro určení břemena průvodního, nýbrž činí toto nezávislým od postavení té které strany ve sporu. Ze stanoviska zásadně Rosenbergovi velmi blízkého rozděluje *Martinius* břemeno průvodní pro případ koupě bez určení ceny (D. J. str. 147) a placení s výhradou (Gr. sv. 47., str. 760). Vzhledem k vykládajícímu pravidlu §§ 315, 316 něm. obč. z. zvítězí při t. zv. koupi za přiměřenou cenu žalobce, když dokáže uzavření jednání úplatného; věcí žalovaného bude dosvědčiti, jaký význam mlčení o ceně byl přikládán. Při placení s výhradou uzavírá strana plnící smlouvu platební s výhradou, že příjemce ji přesvědčí o trvání závazku, a připojuje depositum irregulare ohledně placeného obnosu, kdyby on této podmínce nedostál. Ve sporu netřeba pak platiteli na jisto postaviti více než placení a výhradu; existenci závazku dotvrditi jest úkolem žalovaného, neb z ní své právo odvozuje, a sám vymahaje jej, musil by ji dokázati. Ačkoli *Du Chesne* (D. J. str. 465) uznává, že rozdělení břemene průvodního následuje v jednotlivých případech ze správného pojmutí dotyčného ústavu právního, pokládá přece jakožto všeobecné pravidlo, že při skupině práv absolutních náleží k skutečnostem žalobní nárok zakládajícím vždy rušení oprávněného, čehož při právních poměrech relativních ovšem třeba není. *M. Eisler* (J. Bl. č. 22—29, str. 254, 289; viz též shora ve všeobecné části) vytýká, že **§ 268** neposkytuje ani ve svých materiáliích dostatečného vysvětlení, proč soudce civilní byl vázán jen na obsah odsuzujícího nálezu trestního, ačkoli tentýž význam přísluší osvobození pro nedostatek

skutkové podstaty neb důkazu, pak-li již zákonodárce pokládá za ohrožení jednotné judikatury, když soudce civilní volně rozhoduje o důkazu a připočtení trestného činu. Vázanosť tato, předpokládající odsouzení právoplatné, nastává toliko v otázce »důkazu a připočtení trestného činu«, zahrnuje tedy jen kladné určení oněch skutečností, které tvoří objektivně i subjektivně skutkovou podstatu dotyčného deliktu. Ohledně okolností těchto, ku kterým náleží též výše a druh škody, pokud by byla důvodem kvalifikačním, jest před soudcem civilním protidůkaz vyloučen, dokazování zbytečné; vše ostatní, tedy rozhodnutí o jiných faktech trestním rozsudkem zjištěných neb popřených a v otázkách právních, jest ponecháno volnému uvážení soudu civilního. Výrok o soukromoprávných nárocích stává se, jakmile odsouzení nabylo právní moci, exekučním titulem (§ 373 tr. ř., § 1 č. 8 ex. ř.), a tím se pravomoci soudu civilního vymyká. Byl-li jím nárok uplatňovaný žalobou civilní, ohledně které řízení dle § 191 přerušeno, v plném rozsahu přiznán, obmezí se další řízení civilní na upravení nákladů sporu; jinak rozhodne soudce civilní samostatně o zbytku v hranicích, které klade rozsudek trestní závaznou podstatou skutkovou a právoplatným výrokem ohledně soukromoprávných požadavků. Vázán jest soud civilní toliko odsouzením tuzemským, ovšem třeba v nepřítomnosti obžalovaného vyneseným (§ 427 tr. ř.). Z § 268 per argumentum a contrario sluší odvozovati, že osvobozující rozsudek praejudiciálního významu pro řízení civilní nemá, kterýžto názor jest v literatuře dosud hájen, ačkoli již dle staršího práva stávaly v tomto směru valné pochybnosti. **§ 271** viz § 2 nesp. ř. **§ 277**. *E. Ott* (Zp. str. 169) poukazuje k tomu, že usnesení, jímž se soudce žádá o provedení důkazu, vždy obsahuje hojnosť pro stranu velmi závažných momentů, ať již doprovází jen zaslané spisy procesní aneb samostatně podává základ pro činnosť dožádaného soudce. Nevztahuje se nikdy jen na vnitřní úřadování soudů, nýbrž náleží rozhodně ke spisům procesním straně přístupným, pročež sluší je vyhotoviti v jazyku, kterým spor se projednává. Jest tedy zákonnou povinností moravského soudu, aby ve věci českým jazykem projednané dožadoval se pomoci jiného soudu moravského česky.

Ohledně práva k odepření svědectví dovozuje *Sintenis* (D. J. str. 120), že dle § 383 č. 4 něm. ř. s., odpovídajícího našemu **§ 320** č. 2, nelze mluviti o svěření pod pečetí duchovní úřední mlčenlivosti, pokud jde o jednání oproti knězi předsevzatá, tedy o skutečnosti jím přímo pozorované, jak na př. odevzdání peněz. *Goldmann* (D. J. str. 472) ukládá nemanželské matce povinnosť, aby v alimentačním sporu děcka vyjevila jméno pravého otce, čemuž *Tebelmann* (D. J. str. 568) odpírá s odvoláním k tomu, že § 385, č. 3 něm. c. ř. s. **(§ 322)** takový závazek stanoví toliko ohledně majetkových záležitostí, podmíněných poměrem rodinným mezi stranou a svědkem, tedy nikoli pro nároky vyplývající z příbuzenství stran mezi sebou.

§ 351. *R. Fialla* (J. Bl. č. 2) hájí přípustnosť dobrozdání fakultního, jakožto průvodu též pro řízení civilní s poukazem k tomu, že toto nevyhledává zachování bezprostřednosti ve větší míře než věci trestní, pročež nedostatek předpisu obdobného §u 126/2 tr. ř. k vyloučení tohoto prostředku důkazního nestačí.

§ 373 viz čl. XXXII. c. ř. s.

§ 384. *O. Bülow* (Z. f. C. P. sv. 31, str. 220, viz též všeob. část) uznává, že při pojištění důkazů stává povinnosť soudu k jich provedení již před zahájením sporu. Tomu odpovídající nárok strany nelze však pokládati za oprávnění předprocesuální ve smyslu theorie o nároku na právní ochranu, poněvadž takto provedené důkazy jsou již anticipovanou součástí řízení procesního, k jejímuž provedení strana svou žádostí dala podnět.

§ 390. Příspěvek k nauce o rozsudku podal *W. Kisch*,[29]) o jehož práci srovnej zprávy, které uveřejnili *Schrutka šl. z Rechtenstammu* (Grünh. sv. 31., str. 183) a *Mendelssohn-Bartholdy* (Ctrbl. f. Rechtw. sv. 22., str. 304). Ve svém obšírném pojednání o likviditě pohledávky, jakožto podmínce kompensace, hledícím ovšem převážně k právu hmotnému, dokazuje *V. Jahoda* (G. Z. č. 30—35), že předmětem líčení o vzájemné pohledávce ve smyslu **§u 391**, odst. 3. není toliko zjištění protipohledávky, nýbrž že v rozsudku konečném sluší též vysloviti, zda-li a kterým obnosem pohledávka rozsudkem částečným s výhradou kompensace přisouzená se vyrovnává súčtováním na pohledávku vzájemnou; za nepřípustné pokládá vzhledem k § 392/1, aby v rozsudku konečném částečný byl prohlášen za zrušena. Proti exekuci z poslednějšího chrání se žalovaný návrhem na zdvižení exekuce dle §u 39, č. 1 ex. ř., vztažně na odložení dle §u 42, č. 1. ex. ř. Rozsudek částečný vynésti nelze, když obě pohledávky jsou v právním spojení, když totiž se vzájemně podmiňují nebo vyplývají z téhož poměru právního. Byla-li protipohledávka na soud vznesena žalobou navzájem a nastalo-li spojení k jednání společnému dle §u 187 o. ř. s., lze o kterékoli z pohledávek vynésti rozsudek částečný, když dříve k rozsouzení dospěla a právního spojení nestává. **§§ 394, 395.** Naukou o uznání a vzdání se nároku zabývá se *A. Hegler*,[30]) o jehož spise viz recensi *K. Schneidera* v J. Ltbl. sv. 15., str. 219. *G. Krek* (G. H. č. 48—51) podrobně vyšetřuje, pokud lze proti rukojmí vynésti rozsudek pro zmeškání, když s ním společně žalovaný hlavní dlužník uzavřel při prvém roku smír. Z jeho vývodů, opírajících se většinou o právo hmotné a budících ze stanoviska procesuálního mnoho pochybností, sluší vytknouti, že za podmínku odsouzení ručitele považuje včasné upomenutí dlužníka hlavního, které z doručení žaloby nelze odvozovati, ohledně kteréhož však § 435 a § 182 c. ř. s. skytají soudci dostatečnou příležitosť, aby žalobce k tvrzení této skutečnosti přiměl. Rukojmí nelze však uložiti plnění jiné, než jaké stanoveno smírem, při čemž v případě umluvených splátek nikterak nevadí ustanovení §u 409 c. ř. s. o určení lhůty k plnění, poněvadž tato bude významnou jen pro částky již dospělé. K úrokům z prodlení a útratám nelze ručícího odsouditi, když není prodlení, aneb vedením práva proti němu nevznikl zvláštní náklad. Viz též § 529 c. ř. s. *M. Pollak* (G. Z. č. 44, str. 352) dovozuje, že žalovaný, který při prvním roku ohlásil námitku nepříslušnosti, odpověď však nepodal, při ústním jednání dle **§u 398**, odst 2. není obmezen

[29]) Beiträge zur Urteilslehre (aus Festschrift zum 70. Geburtstage A. S. Schultzes.) Leipzig 1903 Hirschfeld.

[30]) Beiträge zur Lehre vom prozessualen Anerkenntnis und Verzicht, Tübingen 1903 Mohr.

na tvrzení, že tato inkompetence ze žaloby jest vidnou, nýbrž smí přednésti též skutečnosti tomu nasvědčující. Vždyť § 398/4 vylučuje jej toliko z ústního přednesení ohledně věci hlavní, a údaje žalobní beztoho již z moci úřadu byly zkoumány (§ 41 j. n.), takže pro líčení dle § 398/2 nezbývá jiného účele než uvedení zmíněných fakt do sporu. **§ 399** viz § 396 a § 442 c. ř. s. **§ 409** viz § 396 c. ř. s. *Sanzig* (G. H. č. 19) upozorňuje na imperativní ráz **§u 416**, vzhledem k němuž mimo případy nepatrné prohlášení stran, že nežádají písemného vyhotovení rozsudku, jest bezvýznamné, a nemůže přivoditi okamžitou právomoc rozsudku, ani když strany se vzdaly zároveň prostředků opravných. Viz § 464 c. ř. s.

§ 431. Oproti snahám v Německu vždy dále sahajícím po zavedení soudů zvláštních doporučuje *Gumbinner* (D. J. č. 2) přiblížení řízení před samosoudy k řízení před soudy živnostenskými snížením poplatků soudních a zkrácením dosavadních přílišných lhůt zákonných. **§ 435** viz § 396 c. ř. s Vycházeje ze Sperlovy zásady, že ve všech případech zmeškání věc se rozsuzuje na základě veškeré dosud předložené látky procesní, pojednává *M. Pollak* (G. Z. č. 44) o zmeškání druhého stání před soudy okresními. Následky téhož jsou různé dle toho, zda-li prve bylo již určeno k jednání u věci hlavní neb bylo toliko prvým rokem dle §u 239 c. ř. s. Když strany již poprvé měly příležitosť obhájiti své stanovisko důvody práva procesního i hmotného, může při druhém stání rozsudek vynesen býti toliko dle **§u 442**, odst. 2 a §u 399 c. ř. s., který více rozsudkem pro zmatečnosť v technickém slova smyslu není. Zmešká-li žalobce stání následující po prvém roku dle §u 239 c ř. s., byl přednesem při tomto obsah žaloby do sporu již uveden, a sluší užíti §u 442/2 a 399 c. ř. s., při čemž nutnosť nějakého zpravení žalobce o skutečnostech žalovaným tvrzených odpadá, poněvadž týž vůbec ještě o věci hlavní slyšen nebyl. Proti žalovanému, který se nedostavil, vynesen bude pro zmeškání rozsudek na základě žaloby dle § 442/1 a 396 c. ř. s. Zvláštnosť platí ohledně námitky nepříslušnosti odstranitelné, k níž soud dle § 240/2 smí toliko hleděti v objemu stranou uplatněném. Když žalovaný námitku tuto při prvém roku vznesl, tvrdil tím dle názoru *P.* toliko nezávěrečnosť údajů žalobních ohledně kompetence. nikoli nepravdivosť skutečností ji podporujících, pročež v případě zmeškání druhého stání žalovaným, lze o ní toliko dle obsahu žaloby rozhodnouti. Jinak tomu jest při námitkách absolutní nepříslušnosti nepřípustnosti právního pořadu, zahájení sporu a právomocného rozsouzení, které z moci úřadu se zkoumají (§ 240 c. ř. s.).

§ 464. *A. Bílý* (P. str. 194) označuje odvolání podané před doručením písemného vyhotovení rozsudku za nepřípustné, poněvadž vyhlášením nastane toliko vázanosť soudu a možnosť vzdáti se opravných prostředků, kdežto účinnosť proti straně počíná teprve doručením. *V. Fryc* (P. str. 508) poukazuje k tomu, že dle doslovu **§u 465**, odst. 2., nelze ani straně požívající právo chudých sepsati odvolání protokolárně, pak-li při dotyčném soudu sídlí dva advokáti, nýbrž třeba použíti předpisu §u 90 z. o org. s. Protokol odvolací může sepsati ovšem jen soudce, a jest značnou vadou, že dle všeobecného rozvrhu prací bude k tomu pravidelně povolána táž osoba, která

v odpor vzatý rozsudek vynesla. Zavedení odvolacího návrhu a důvodu bylo dle *A. Bílého* (P. str. 189) novotou jen potud, že **§em 467** byly prohlášeny za nezbytné součásti spisu odvolacího. Ačkoli jsou zásadně sobě postaveny na roveň, jest přece závaznosť důvodu pro soudce v tom směru menší, že může vyhověti i návrhu, jemuž důvod neodpovídá, když shledá zmatečnosť neb mylné rozhodnutí otázky právní. **§ 468.** Odvolání a revisi smí prvá instance, jak *Fr. Matyáš* v Zp. str. 172 uvádí, odmítnouti toliko, když jsou opozděné; pak-li soud procesní je předložil stolici odvolací, zamítne tato odvolání, kdežto revisi jest povinna předložiti nejvyššímu dvoru soudnímu. *A. Bílý* (P. str. 199) vyslovuje se proti předložení opozděné odpovědi odvolací, poněvadž druhá instance k skutečnostem v ní obsaženým přihlížeti nesmí, a úkolem prvního soudce jest sebrati a předložiti výhradně látku pro vyřízení odvolací rozhodnou Týž (P. str. 201) pokládá za mylný názor, že úmluvu stran o vzdání se prostředků opravných lze v řízení odvolacím uplatniti jen námitkou rozsouzené věci, poněvadž tato jest §em 482/1 c. ř. s. vyloučena a směřuje toliko proti nároku hmotnému. Stačí v případech takových poukaz na nepřípustnosť odvolání dle **§u 472**, odst. 1. **§ 471, 475, 477** viz § 240 c. ř. s. **§§ 483, 484.** Rozšíření návrhů odvolacích na části prvého rozsudku, které ve spisu odvolacím nebyly v odpor vzaty, považuje *A. Bílý* (P. str. 192, 203) i se souhlasem protistrany za nemožné, poněvadž odvolání pevně ohraničuje obor působnosti druhé stolice, a jím nedotknutý obsah rozsudku nabývá moci právní. Zákon tedy nepřipouští více, než aby místo změny bylo navrhnuto zrušení rozsudku a naopak, ovšem v mezích vytknutých odvolacím spisem a za souhlasu odpůrce. Když odvolání bylo v ústním líčení vzato zpět, nenáleží nepřítomné protistraně náhrada útrat, pak-li v odvolací odpovědi jich přiřknutí výslovně nenavrhla; pouhé připojení seznamu nestačí. **§ 496.** Z hlediska legislativní politiky bude i rakouského právníka zajímati článek *Schmidt-Bardelebena* (Gr. sv. 47., str. 588, 781), ve kterém obšírně líčí obtíže, které působí praxi změna §u 588, č 3 něm. c. s. ř., předsevzatá novellou z r. 1898 v ten smysl, že soud odvolací jest povinen věc odkázati zpět do prvé stolice, pak-li nárok jest sporný důvodem a obnosem, prvá stolice žalobu zamítla, on však důvod považuje za prokázaný. **§ 497.** Ohledně zákazu reformace in pejus dovozuje *Schultzenstein* (Z. f. C. P. sv. 31., str. 1) na základě porovnání předpisů různých zákonů, že zásadu tuto nelze dostatečně odůvodniti ani povahou opravných prostředků, ani z domnělé právní moci rozhodnutí ohledně obsahu, který nebyl v odpor brán, ani z nebezpečí odstrašiti od stěžování si do nespravedlivých nálezů. Prohlašuje připuštění neb zákaz takové reformace aspoň v oboru procesu civilního za otázku pouhé účelnosti, a doporučuje odstranění neb pronikavé obmezení zákazu toho, čímž by pominuly četné spory k němu se pojící a usnadněno bylo vítězství práva hmotného nad ohledy formálními.

§ 502. K uvolnění německého soudu říšského navrhuje *E. Josef* (D. J. str. 339) nahražení ústnosti řízením písemným dle rakouského vzoru, kdežto *Hagens* (D. J. str. 181, 277) pokládá za dostatečné, kdyby uvedení důvodu revisního bylo povinným a revise předběžně zkoumána vzhledem k přípust nosti a naději na vítězství v ústním líčení před senátem, který jest povolán

k meritornímu rozhodnutí, nikoli před zvláštní chambre des requêtes. **§ 507** viz § 468 c. ř. s. *J. Kohn* (G. H. r. 48 č. 2) stěžuje si na praxi ohledně trestů pro svévoli dle **§ 512** a 528 v poslední době panující, hledě četnými příklady dosvědčiti nevypočitatelnost výsledků sporu, nutící k častým revisím a revisním rekursům. **§ 519** viz § 240 c. ř. s. **§ 523.** Opozděný neb nepřípustný rekurs sluší dle mínění *Fr. Matyáše* (Zp. str. 172) zamítnouti bez rozdílu jest-li nepřípustnosť jich dána již všeobecnou povahou v odpor vzatého usnesení neb okolnostmi dotyčného případu. Byl-li takový rekurs přece odvolacímu soudu předložen, zamítne tento stížnosť proti usnesení prvé stolice směřující, rekurs revisní bude však povinen předložiti nejvyššímu dvoru soudnímu. **§ 528** viz §§ 240, 468, 512 c. ř. s.

§ 529. Zajímavý pohled do žalob pro zmatek a obnovu poskytuje nám *A. Bílý* (Pr. roz. r. IV., č. 15). Pojímá žaloby tyto vzdor jich vnější různosti za ústav podstatně jednotný, mající za úkol odstraniti rozsudky právnímu řádu odporující, poněvadž při jich vydání buď nedbáno základních pravidel procesních, aneb nedostávalo se patřičné intensity jich použití, nutné k ochraně práva hmotného. Názor svůj odůvodňuje odvoláním na imperativní předpis § 536 č 5, který při obou žalobách žádá návrh, které jiné rozhodnutí ve věci hlavní státi se má, a poukazem k tomu, že náš c. ř s. vůbec nezná rozsudky v pravém slova smyslu zmatečné, nýbrž připouští toliko v objemu různém odpor proti nim; vždyť též t. zv. důvody zmatečnosti (§ 477 c. ř. s.) neliší se podstatně od ostatních příčin k stěžování si. Ústav jeví v celém ústrojí povahu výminečnou, vtisknutou mu již jeho úkolem; ačkoli obdržel podobu žaloby, převládá v něm princip officiosní a docházejí proto též pravidla, ovládající řízení opravné, platnosti ve značném objemu. Všeobecné předpisy o žalobách platí pro jednání v stolici prvé, zejména též ohledně dání jistoty, prvního roku a zodpovědění žaloby, pak pro změnu a zpětvzetí této. Je-li dle § 532 příslušným soud vyšší, odpadá návrh na dání jistoty, prvý rok a zodpovědění žaloby, a pro její změnu neb zpětvzetí platí §§ 483, 484 c. ř. s. Nedostaví-li se před soudem první instance žalobce, sluší žalobu k návrhu žalovaného zamítnouti, pokud připojené listiny důvod žalobní neprokazují; nepřítomnosť žalovaného ovšem nesprošťuje soud povinnosti, aby z moci úřadu přípustnosť i odůvodněnosť žaloby zkoumal. Před stolicemi vyššími zmeškání nenastává, neb líčení lze provésti i bez účastenství stran. Doznání důvodu žalobního a uznání vzneseného nároku jest bezúčinné, smír a rozsudek na základě uznání toliko v řízení o věci hlavní možný. Rosudku dílčímu lze odporovat i oběma žalobami, mezitímnímu dle jeho povahy toliko žalobou o obnovu. Více důvodů pro tutéž žalobu lze spojiti, žaloby samy však nikoli; při jich setkání sluší řízení o žalobě o obnovu až do rozhodnutí o zmatku přerušiti. Rozsudek v odpor vzatý se ani nezruší ani nezmění, nýbrž odstraní. Proti usnesení ohledně přerušení řízení odvolacího neb revisního jest rekurs vždy vyloučen (§ 546/1 c. ř. s.), ať bylo vydáno k návrhu strany neb z moci úřadu. O závislosti žaloby o obnovu na řízení trestním v případech **§ 530** č. 1—5 pojednává *M. Eisler* (J. Bl. č. 22—29, str. 301). Jak z materialií c. ř. s. vidno, není trestním nálezem ve smyslu § 530 č. 5 toliko rozsudek odsuzující, nýbrž též osvobozující a usnesení o zastavení řízení, pak-li z důvodů

rozsudku civilního jejich vliv prokázati lze. Změna téhož nastane však s nutností jen tenkráte, když žaloba civilní byla dříve zamítnuta pro nastalé osvobození a nyní vyšel rozsudek odsuzující, aneb když tento stanoví pro vypočtení škody žalobci příznivější základy, než byly přijaty v prvém sporu. Opírá-li se žaloba o trestní skutek některé osoby v řízení súčastněné (§ 530, č. 1—4), jest závislosť řízení civilního na trestním již v ohledu formálním značnější než pravidelně, neb soudce jest povinen řízení přerušiti (§ 539 a contr. § 191 c. ř. s.), když není již výsledek trestního stihání listinou prokázán. Úprava tato jest ospravedlněna tím, že není věcí soudu civilního, aby ex professo vyšetřoval činy trestné a výminečnou povahou řízení. Též závaznosť ohledně rozhodnutí věci samé jest větší, neb soudce civilní nejen odsouzení, nýbrž též výrok o důvodech osvobození neb zastavení řízení jest povinen vzíti za podklad svého rozhodnutí. Rozsudkem cizozemským ovšem vázán není. Byl-li důvod obnovy cestou trestní na jisto postaven, musí soudce civilní přerušiti řízení odvolací neb revisní. (**§ 544.**) Žaloba dle § 374 tr. ř. nepředpokládá, že žalovaný nově nalezené důkazy bez své viny v trestním řízení nemohl přivésti ku platnosti a nelze ji tudíž považovati za žalobu o obnovu dle § 530, č. 7.

§ 548. Literatura zvláštních druhů řízení byla obohacena monografií *E. Otta*,[31]) o které viz výše zprávu samostatnou. Názor v této knize vyslovený (Grünh. sv. 30., str. 324, zvl. otisk str. 52), že smlouva o rozsudím jest i pro spor o rozvod manželství přípustná a že není závady, aby katoličtí manželé zvolili za rozhodce svého biskupa, bere v pochybnosť *H. Sperl* (G. Z. č. 25, 45). Opírá se o zvláštní povahu oprávnění k rozvodu, jež považuje za podstatně různé od jiných nároků práva hmotného, poněvadž strany společenství manželské nemohou ani samy zrušiti ani o něm uzavříti mimosoudní smír, který § 1380 vš. o. z. a **§ 577** předpokládají. Důsledně jest pak i procesní nárok, aby manželství bylo rozvedeno, dvoudílný, žádající jednak od žalovaného snášení rozvodu, jednak od státu zrušení společenství manželského. Výrok soudcovský o rozvodu náleží proto k skupině rozsudků právotvorných, ohledně jichž předmětů sluší vůbec vyloučiti smlouvu o rozsudím, a při nichž spojena jest činnosť rozsuzující s novým upravením stavu právního, které vlastně spadá do oboru řízení nesporného. Nepřípustnosť kompromissu dlužno per argumentum a maiori ad minus též odvozovati z výlučné příslušnosti soudu sborového (§ 50 j. n.) a z nevykonatelnosti cizozemských rozsudků, týkajících se osobního stavu rakouského příslušníka. (§ 81 ex. ř.) Ve své odpovědi poukazuje *Ott* (G. Z. č. 36) k tomu, že rakouské právo k rozvodu manželství přihlíží podstatně jinak než právo kanonické a francouzské, dopouštějíc zejména rozvod dobrovolný oněm zákonodárstvím naprosto neznámý, a že tento staví jiným právům soukromým úplně na roveň. Dějiny našeho práva občanského dokazují, že ohledně zrušení společenství manželského stranám ponechána úplná volnosť disposice, což dotvrzují též

---

[31]) Zur Lehre von den besonderen Verfahrensarten nach der neuen Civilprozessordnung, Wien 1903 Manz (Sonderabdruck aus Grünh. B. 30., S. 273).

§§ 103, 105, 107 vš. o. z., §§ 3, 9 říz. man., pak i soudci uložená povinnosť, aby působil k povolení rozvodu bez soudního rozhodnutí. Usnesení povolujícímu dobrovolný rozvod nelze tedy nikterak přikládati moc právotvornou, čímž pojímání nároku o rozvod za dvoudílný vůbec stává se pochybným. Nauka o kategorii rozsudků právotvorných jest dosud velmi sporná a nelze ještě zajisté tvrditi, že u všech k ní čítaných poměrech právních jest smlouva o rozsudím vyloučena, což platí též pro některé záležitosti výlučně přikázané soudům sborovým. (§ 50 j. n.) Také § 81 č. 2. ex. ř. neposkytuje žádné opory, neb právě toto ustanovení nenalézá obdoby v § 595, jak tomu jest ohledně ostatních bodů tohoto § v předpisech § 595, č. 2, 6, 7, nehledě ani k otázce, zdali pouhé přerušení manželského společenství jest změnou osobního stavu.

K výtkám činěným loni rozhodčím soudům při dělnických ústavech od *K. G. Wurzela* (J. Bl. 1902 č. 14—17) dovozuje *R. Marschner* (J. Bl. č. 30 až 32), že jsou útvary práva správního, které dosud svým úkolům celkem uspokojivě dostály a jichž účelný vývoj lze zabezpečiti toliko vyvinutím samostatného řízení před soudními instancemi správními, nikoli přenesením zásad c. s. ř., hledících toliko k ochraně práv soukromých. Pokud jde o theoretickou konstrukci smlouvy o rozsudím, vytýká *O. Bülow* (Z. f. C. P. sv. 31., str. 218), že uzavřením kompromissu strany v základě zákonného zmocnění stanoví zvláštní pravidlo pro řešení v něm zahrnutých sporů, čímž však mezi kontrahenty a rozhodci, i když tito nabídnutý úřad přijali, nebyl založen nijaký poměr právní. Jak před soudy státními, povstane trojstranný poměr procesní mezi stranami a rozhodcem teprve vznesením žaloby, a nelze tudíž z uzavření smlouvy o rozsudím odvozovati možnosť práv procesních, vzniku sporu předcházejících. Oproti mínění v literatuře panujícímu, že vynesením rozhodčího výroku stává se smlouva o rozsudím bezpředmětnou, a že proto lze se ihned obrátiti na soudy státní, když prvý výrok byl prohlášen za bezúčinný, odvolává se *Rosenblatt* (G. Z. č. 39) v podrobné polemice s rozhodnutím E. III., č. 469 k tomu, že **§ 583** bezúčinnost výroku neuvádí mezi příčinami, ze kterých kompromis pozbývá moci, a že tudíž mimo případ **§u 595,** č. 1 nestává překážky, aby jednání před rozsudím bylo obnoveno, což jest zejména tenkráte nutným, když jde o rozhodčí soud stanovami neb smlouvou pro veškeré spory z určitého poměru povolaný. *V. Seidl* (Pr. roz. r. IV., č. 7) upozorňuje na nezákonný obsah formuláře č. 38 k ř í z e n í m a n ž e l s k é m u, který nedostavení se žalobce o rozvod k pokusům smíru rovná zpětvzetí žaloby, ačkoli tyto nejsou části řízení sporného a před zahájením téhož nemohou nastati následky zmeškání.

Z. org. soud. § 18. Za nejlepší zabezpečení soudcovské neodvislosti pokládal by *Dr. V. H. S.* (Not. č. 1), kdyby jen místa až do tajemnictví byla obsazována jmenováním, sekretáři a okresní soudcové by však postupovali dle ancienity na uprázdněná místa radů z. s. a tito opět na rady vrch. z. s., kdežto nejvyšší soud by se doplňoval volbou, vykonanou v plenu mezi členy vrchních soudů zemských. **§ 19.** Ohrožení neodvislosti soudcovské spatřuje *Not.* č. 34 v roční kvalifikaci, zavedené nařízením min. spravedlnosti ze dne 27. května 1903, poněvadž tím vliv správy se opět zvyšuje. *V. Fryc* (P. str. 508; viz též § 465 c. ř. s.) neshledává §em 133 j. ř. poskytnutou možnost,

aby sepsání odvolání dle §u 90 bylo uloženo úředníkům kancelářským, za valně praktickou, poněvadž se nedostává sil dostatečně kvalifikovaných. Odpověď odvolací dle jeho mínění touto cestou vůbec pořiditi nelze, poněvadž k obhájení práva není naprosto nutnou a zákon ji výslovně neuvádí.

Pro německý **z. o sd. živ.** nově vydán objemný komentář *Wilhelmi-Bewerův*,[32]) o němž viz zprávu *Eccius-a* v Gr. sv. 47., str. 783. Dosavadní činnosť živnostenského soudu Berlínského vylíčil za příčinou desítiletého trvání *Schulz-Schalhorn.*[33])

Z podnětu různých přání po reformě našich s. živ. pojednal o jich nynějším stavu a působení obšírně *K. Schauer* v Zeitsch. f. Volkswirt, Sozialpolitik u. Verwaltung, sv. 12., str. 549. V základě zákona z r. 1896 zřízeno již 15 s. živ., ačkoli nutnosť vyžádati si dobrozdání sněmů zemských a odpor některých obcí proti bezplatnému poskytování místnosti postup správy justiční zdržuje; k odstranění poslednější překážky byly menší s. živ. tak spojeny se soudem okresním, že používají personálu a budovy téhož. Aby mohly spravedlnosť vykonávati rychle, jsou jejich okršky jen malé; mají ji však konati též dobře a jest naprosto mylným, spatřovati v přísedících ne soudce, nýbrž obhajce zájmů třídních. Jich součinnosť jest nutná, poněvadž v posuzování přikázaných sporů záleží hlavně na znalosti životních poměrů stran, zvyklostí a zvláštních obratů řeči. Méně významu mají specielní vědomosti odborné a proto má též podrobné třídění živností, řízení volební značně stěžující, jen relativní cenu. Přiměřeným ovšem jest různiti v téže skupině závody velké a menší, jelikož poměr pracovní a spory z něho vyplývající skutečně vykazují povahu rozdílnou. Žaloby podávají z největší části dělníci, neb připadalo jich na pomocníky 94%, zbytek stejným dílem na učenníky a zaměstnávatele; tito dávají přednosť svépomoci, hájíce své domnělé právo předčasným propuštěním neb zadržením mzdy. Často slyšená výtka, že s. živ. straní pomocníkům, není odůvodněná, neb nárok žalobní uznán jen při 38% všech sporů k rozsudku dospělých, z nichž však 33% vyřízeno rozsudky na základě uznání, vzdání se neb zmeškání, a toliko nepatrný zbytek po řízení kontradiktorním. Nestrannosti soudů svědčí též záznamy o výsledcích hlasování, dle nichž 90% všech usnesení bylo jednohlasných. Hledí-li se mimo počet nároků přiznaných též k uspokojení jich cestou smíru, nelze též tvrditi, že svévolné žaloby jsou mnohem četnější než před soudy řádnými. Velký počet smírů (40% oproti 16% v řízení bagatelním a 19% v pravidelném řízení soudů okresních) vysvětluje se tím, že zde jde o nároky skutečně sporné, kdežto před oněmi jedná se namnoze toliko o dosažení exekučního titulu, jak dokazují čísla rozsudků pro zmeškání (s. živ. 40%, s. okresní 63% všech žalob). Smírům prospívá u s. živ. též okolnosť, že strany teprve při líčení pravý objem svých nároků seznají, dále jich osobní přítomnosť a odpadnutí útrat advokátních. Nepopřená jest rychlosť s. ž. Mimo soudy v Bílsku, Mor. Šumperku a Lvově netrvalo ani 10% všech sporů déle než 7 dní, ano při velkých s. živ. v Praze, Brně, Mor. Ostravě a Krakově bylo 75—90%

---

[32]) Das Gewerbegerichtsgesetz, 2. Aufl., Berlin 1903 Heymann.
[33]) Das Gewerbegericht Berlin, Berlin 1903 Siemenroth.

vyřízeno do 3 dnů. K tomu přispívá všeobecné používání řízení bagatelního, sběhlosť soudců v rozsuzovaných poměrech skutkových i právních, a řídkosť odročení vzhledem k odborným znalostem přísedících a přítomnosti stran. I kvalitu rozsudků s. živ. sluší uznati za uspokojivou, když se přihlíží k velkému nedostatku judikatury a vědeckého spracování, pak k chatrnosti živnostenského práva námezdního, která teprve činností s. živ. byla objevena a je donucuje, používati hojně obdoby a všeobecných zásad právních. S. živ. přísluší zásluha, že mnohým předpisům na př. ohledně lhůty výpovědní zjednaly teprve účinnosti, a celý živnostenský poměr pracovní postavily na základ práva. Lze se nadíti, že s. živ. budou vždy více váženy od obou stran, když jim bude ponechána možnosť se vžíti a ony budou chráněny před vlivem stran a společenských protiv. § 25. *M. Sternberg* (G. H. č. 42) a J. Bl. č. 40 obrací se proti vyloučení advokátů z řízení před s. živ. poukazujíce k tomu, že právě dělníci tím jsou poškozováni.

Adv. ř. V otázce žádoucí reformy naší advokatury ujaly se letos slova toliko zástupci směru mírnějšího, stojícího na půdě nynější organisace, očekávající zlepšení poměrů od rozšíření agendy a vnitřního obrození stavu. V tomto směru nesou se zejména návrhy *E. Benedikta*,[34]) opakované též v přednášce v pražském spolku advokátním (G. H. r. 48, č. 7), o nichž podrobně referovali *Sternberg* (G. H. č. 21), *Sternlicht* (Grünh. sv. 31., str. 207), *Růžička* (J. Bl. č. 7), *Dr. —r* (Not. č. 17), a s nimiž celkem se shodují *J. Kann*[35]) (viz zprávy G. H. č. 37 a Not. č. 33 Coulon) a *A. Růžička* (D. J. str. 384). Odchylně od loni uvedeného návrhu *L. Katze* (Pr. roz. r. III., č. 15, G. H. r. 46, č. 39, 40) na pouhé zřízení výpomocné pokladny pro nuzné vdovy a sirotky advokátů zastává *E. Koerner* (Pr. roz. r. IV., č. 13) nutnosť závazného pojištění, i kandidáty advokacie zahrnujícího. Příspěvky slušelo by vybírati ve způsobu přirážky na státní daň z příjmu, čímž by též různé poměry majetkové došly žádoucího vzhledu; mimo to třeba vymahati subvenci státní jakožto odměnu za četné práce státu bezplatně konané. **§ 33.** *L. Valenta* (Pr. roz. r. V., č. 2) podává přehled dosavádního vývoje práva soudu, ukládati advokátům pokuty, a dovolává se oproti nejnovější libovolné praxi nejvyššího soudu lepšího zabezpečení neodvislosti advokátní. (Dokončení.) *Dr. Ludvík Popel.*

Ústavní a správní právo.

Menger Ant.: Neue Staatslehre. Státního práva přímo dotýkají se jen oddíly o organisaci státu budoucnosti a o příští státní moci, ve kterých autor vystupuje proti dosavadnímu pojetí státu (p. 20—65, 201—245). Pro nazírání státoprávní theorie znamenají jeho vývody celkem velmi málo, tak jako výklady starších socialistických theoretikův o povaze státu. Stoje takto opětně na půdě politických nauk určité strany a náhodou opět socialistické, vychází

[34]) Die Advokatur unserer Zeit, Wien 1903 Manz.
[35]) Neuorganisation oder Reform der Advokatur, Wien 1903 Manz.

i *Menger* (následuje v tom starší nezdařené pokusy) napořád z theorie mocenské, z nazírání na stát jako na panství hospodářsky silnějších nad slabšími, z nazírání, kterýmž sice se dali ovládati i vynikající theoretikové socialismu jako Ferdinand *Lassalle* a Bedřich *Engels*,[1]) kteréž však naposledy právě valně byl tak diskreditoval sociolog *Gumplowicz*,[2]) jenž pod vlivem socialistické theorie snažil se podstatu státu rozložiti ve shluk faktických poměrů mocenských mezi živly heterogenními, a velmi horlivě napadal moderní státoprávní theorii, začež se mu ovšem dostalo *Jellinkem* neméně rázného jako správného odbytí. V této »státovědě« tedy není prozatím ničeho »nového«; právě zásluhou moderní státovědy je vyloučení politických tendencí ze státoprávní theorie, oddělení pojímání právnického od uvažování politického, jehož ještě učebnice státního práva z let čtyřicátých jsou tak plny. Je právě zásluhou moderní theorie, že plně pronikla představa o jednotné osobnosti státní, o jednotném subjektu, kterýž je východištěm vší veřejné moci. Tato nauka, jejíž základy lze sice snadně hledati v přirozenoprávních doktrinách 17. a 18. věku, do německé theorie však jasně uvedená teprve *Albrechtem* (1837) a k dokonalosti vypracovaná *Gerberem*, *Labandem*, *Gierkem* a *Rosinem*, zůstává již pevnou v základech, když zároveň idea právního státu přeměnila bývalou jen civilistickou právnickou osobnost státní v subjekt veřejné moci a veřejné správy. Byly proti ní řízeny sice nejen duchaplné rozbory vědecké, jakými operoval n. př. *Max Seydel*, ale hlavně obecně známé a do omrzení opakované námitky politických stranníkův, temně reakčních i krajně radikalních a socialistických. Mocenské pojetí státu není ani žádnou zvláštností socialistické theorie; je jistě význačno, že i tak tuhý reakcionář, jakým byl starý Ludvík *Haller* dovedl nalézti pro své účely takřka totéž pojetí státu, jakého se později drželi i socialističtí theoretikové. Pojetí státu jako poměru mezi určitými třídami může sice konstatovati jisté politické a společenské vztahy, pro vědu státoprávní však již neznamená ničeho, poněvadž je tato ve vývoji svém již dále. Pro politické uvažování má mocenská theorie ještě význam, pro státovědecké již nikoli. Své místo má také již nyní v politice a v sociologii.

Pokud jde o stát, jaký nám *Menger* líčí a o jeho státní moc, »nového« v něm by tak všechno nebylo. Jak *Preuss* ve své kritice *Mengrova* státu správně ukázal, znamenají leckteré požadavky nikoli snad pokrok a vyrovnání nedostatků nynějšího státu právního, ale přímo krok nazpět do starého státu policejního s jeho všeobsáhlou státní mocí a s jeho vševědoucností obecného blaha, s tím rozdílem jen, že by policejní stát byl jen přeměněn na stroj socialistický, místo absolutistického. S důrazem zavrhuje sice *Menger* konstrukci státu jako organického politického svazku společenstevního, jako samostatné právní osobnosti, ale zbytečnost jeho dokázati se mu nepodařilo. Jak také *Preuss* opět správně vyřkl, právě socialismus očekává vše od státu, očekává splnění svých tužeb určitou organisací právní, a dokonce v určitém

---

[1]) Doklad n. př. v Urspr. d. Fam., 6. vyd., p. 177 sq.

[2]) Z četných spisů stačí srv.: Die sociolog. Staatsidee, p. 32, sq., a Staatsr. p. 2. pozn. 2.

směru (jako v kolektivisaci hospodářské produkce) i zvýšením právního donucení. Bude tedy stejně nucen poměr organisovaného celku k jednotlivcům upravo ati normami objektivního práva, které s určitými skutečnostmi, byť na individualní vůli nezávislými, spojovati budou určité právní účinky. Ve stát budoucnosti mají jednotlivci právě býti uvedeni změněným státním řádem právním, mají býti uvedeni do poměrů právně upravených, vždyť přece obecná vůle musí docházeti výrazu právně závazného a to jinak nebude lze, než určitou státoprávní organisací. Proto neobejde se ani »nová státověda« budoucnosti bez pojetí státu jako subjektu vlastních práv a povinností, kteréž tvoří okruh práv a povinností jednotného celku státního proti právním sférám jednotlivcův a proto juristicko-organické pojetí státu není také jen pojetím dnešních tříd silnějších, jak *Menger* stále opakuje.[1]) V socialistické státovědě budou taktéž účely a zájmy určitých tříd prohlášeny za účely a zájmy státu, ale up'atňovány budou moci býti jen potud, pokud obdrží právního výrazu a obecné právní závaznosti; a to opět nestane se jinak, leč úpravou státním řádem právním, úpravou všeobsáhlou a všemocnou, a v této reglementující všemocnosti zjeví se zase v nové formě starý přísný blahobytný stát, právního státu předchůdce a snad praesumptivní dědic.

řk.

Léon Duguit: L'État, le droit objectif et la loi positive. Paris 1901. S. 620. — Týž: *L'État, les gouvernants et les agents.* 1903. S. 774. (Bibliothèque de l' Historie du Droit et des Institutions.)

V téže době, kdy *Seydelovo* proslulé spracování státního práva bavorského vychází ve třetím, a státní právo německé říše, spracované vůdcem německé státoprávní theorie *Labandem*, ve čtvrtém vydání, v téže době, kdy dílo *Labandovo* zároveň s *Mayerovou* theorií správního práva v překladu se předkládají kritice francouzské státovědecké theorie, podniknut byl právě s francouzské strany nejmocnější dosud pokus jednou pro vždy vyvrátiti dosavadní základ dnešních theoretických pojmů státoprávních a zúplna rozptýliti ideu jednoty státu jako subjektu veřejné moci a to stanovením zcela nových pojmových výměrů.

Všechny dosavadní pokusy, konstruující stát bez uznání jeho subjektivní jednoty, obíraly se vždy jen některými obecnými otázkami státní organisace, nerozvádějíce základní myšlenku do všech záhybů státního života a většinou měly zároveň určité politické tendence: nyní však přichází bordeauxský professor s theorií státu probranou a detaillovanou po všech oborech státní činnosti a vrhá dva objemné svazky v celý soubor sporných otázek o povaze státu. Jeho pokus bez odporu stojí i právnicky vysoko; nejen že není nijak strannicky zabarven, nýbrž snaží se všechny zjevy státní existence do všech důsledků pojmově vyložiti bez užití obvyklých pojmů státoprávní theorie, a hledí zachytiti problem v celém rozsahu, bez pojmu státní osobnosti, státní

---

[1]) Rozumí se, že má-li kniha Mengrova pro státoprávní theorii cenu jen jako bystrá kritika dnešního řádu právního, neubírá se tím nikterak na její ceně pro jiné sbory státovědeckých nauk, jako třeba pro theorii národohospodářskou.

moci a suverenity, i bez pojmu jednoty státu. Chce dojíti ucelené soustavy realistického pozorování státních vztahů, chce je však uvésti v souhlas s positivním objektivním právem a podává v tomto směru skutečně ukázky nepřekonatelné schopnosti juristické konstrukce. Neobyčejná logická zběhlost, otevírání nezvyklých všeobecných způsobů nazírání, francouzské literatuře tak charakteristické, jsou tu spojeny s jistým ovládáním literatury, které zasluhuje opravdového uznání, byť i nebylo spisovatele, jemuž by *Duguit* nedovedl předhoditi řadu námitek, a byť i celou novodobou státoprávní literaturu hleděl neuprosně rozvrátiti v jejích stěžejných důvodech nazírání.

Není vůbec souvislosti mezi dnešní státoprávní naukou a mezi jeho soustavou; vidí všude jen individua a z individuí a jejich volních mocí pokouší se sestrojiti juristické pojetí státu, nikoli však tak atomisticky, jako stará přirozenoprávní škola, nýbrž přímo na základě určitých obecných právních zásad, vyjadřujících prý jen latentní právo, požadavky sociální solidarity. Beze všeho prohlašuje, že podivnou by byla věda, jejíž předmětem jsou pojmy neodpovídající žádné skutečnosti, i tvoří vůli státu z vůle určitého počtu individuí, kteréž jediné je realitou; není orgánu, za nímž by stála nějaká od něho rozdílná osobnost, poněvadž orgán nemuže býti najednou výrazem státní vůle, prostředkem které jedině existuje, a hned ji také tvořiti. Buď vůle státu existuje prostřednictvím orgánů, nebo orgány existují prostřednictvím státu: realitou zůstává však stále jenom individuum, měnící své postavení akty individuelní vůle.

Řád a normování socialní solidarity je jediným objektivním právem. Zákony nikdy nejsou pramenem práv subjektivních, neboť každé subjektivní právo vzniká jedině aktem individualní vůle, která se musí shodovati s účely objektivního práva, kdežto ze zákona vzniká vždy jen objetivní moc, k níž teprve musí přistoupiti individualní vůle. Objektivní moc je založena objektivním právem a je prostou možností, dáti výraz určité vůli v oboru práva. S tohoto stanoviska volební právo není ani subjektivním právem, ani veřejnou funkcí; je prostě mocí, v oboru právního řádu projeviti individualní vůli s účinky právními, možnost v okruhu objektivním právem vyměřeném způsobiti individualní vůlí právní výsledek shodný s objektivním právem. Právo volební je objektivní mocí individualní vůle, mocí plynoucí z práva objektivního; kdo vyjadřuje však svoji individualní vůli, nejedná ani jako orgán nějakého kolektivního orgánu (voličstva), ani jako orgán státu, nýbrž jedině jako orgán individualní vůle, jejíž postavení právní však je vytvořeno jedině a přímo zákonem.

Individualní vůle je rozhodným živlem i tam, kde dochází ke kollegialním usnesením, především v parlamentech. V těchto je třeba ku vzniku právních účinkův, aby většina individuí prohlásila touž vůli. Tento souhlas totožných vůlí není však příčinou, působící právní výsledek, nýbrž podmínkou, jíž podřízen je právní účinek určitých prohlášení volních. Není kolektivní vůle parlamentu, poslanci nerepresentují usnesením nijaké odlišné vůle celkové mimo svoji vůli individualní, nepodnikají žádného aktu úhrnného, nýbrž prostě v kollegialním shromáždění jest jednotlivá vůle schopnou výrazem svým působiti právní účinky jen pod podmínkou, že táž věc a týž účel,

sledovaný individualní vůlí, budou chtěny též určitým počtem ostatních vůlí, a to buď všemi, buď většinou jich. Souhlas většiny není příčinou právních účinků, nýbrž jen prostým faktem, prostou podmínkou, na níž tu závisí efekt individualní vůle.

Vůle každého poslance je nadána určitou právní mocí, kteráž však může s úspěchem dojíti výrazu jen tehdy a jen pod podmínkou, že moc určitého počtu druhých poslanců nabude výrazu v témž smyslu; každý poslanec má určitou kompetenci, tato jest však v účincích svých podmíněna tím, že výkon kompetence druhých se stane v témže směru. Právní výsledky nepůsobí tu souhrn jednotlivých vůlí dohromady, ale vůle každého člena o sobě, a jen vznik právního účinku je uveden v odvislost od skutečnosti, že určitý počet individuálních vůlí bude chtíti touž věc. Jednání ve sboru zákonodárném má za účel a za výsledek napomáhati tomuto faktu vytvoření souhlasu většiny, faktu, na jehož nastoupení záleží tvůrčí moc individuálních vůlí. Poslanci nemají taktéž práv subjektivních, nýbrž jen objektivní moci, a volba je jen podmínkou faktickou, objektivním právem upravenou, výkonu poslaneckých mocí.

Ani mocnář, ani jiná hlava státu nemají práv výsostných, nýbrž toliko faktickou moc, nemají práv subjektivních a nejsou subjekty veřejné moci, nýbrž činnosti v osobě jejich soustředěné jsou jen výrazy objektivních právních pravidel. Rovněž úředníci nemají ani práv ani povinností subjektivnich, nýbrž toliko práva a povinnosti objektivní, a jejich právní postavení plyne přímo ze zákona; jsou jen v právních poměrech objektivním právem vytvořených, ježto zákon nemůže poskytovati ani práv subjektivních ani určiti subjekt těchto práv. Jsou tu všude jen individualní vůle, které mohou a musí chtíti shodně s určitým účelem, vyměřeným dle práva objektivného.

Tyto a podobné své theorie, tak nezvyklé a těžké, autor rozvádí po všech zjevech státního života a v oborech positivního státního a správního práva francouzského. Pochopení jeho hledisek jen ještě více je stíženo tím, že obecně užívané terminologie užívá ve zvláštním, jen své theorii vlastním smyslu. Jeho kniha je prací svrchovaně zajímavou a subtilní; promyšlené a pronikavé kritické úvahy prozrazují řídkou konstruktivní dovednost. Než přes tyto vlastnosti, které uznali i ti, jejichž práce kritikou autorovou jsou nejvíce dotčeny, *Jellinek* a *Laband*, neposunují názory autorovy nynější stav ani za málo, ježto jednak vycházejí z půdy, jejíž oprávněnost samu teprve je podrobně zkoumati; jednak tím, že dosavadní pojmy se rozkládají v řady jiných pojmů, ve faktické vztahy a jiné volní poměry, nepřibližuje se autor ještě nijak k podstatě nevyřízených otázek státního práva, protože je první podmínkou, aby při řešení otázek státoprávních autor nikde nevyšel z pole státoprávní nauky. *řk.*

Rehm H.: Die Reichsfinanzreform und ihre Durchführung. 1903.

Úvaha zabývá se finančními příjmy německé říše. Se vzrůstem úkolů říše a s rozšiřováním jejích kompetencí rapidně stoupají její výdaje, a v rozpočtu říšském, s napjetím v rovnováze udržovaném, počínají se za posledních tří let jeviti skutečné i zakryté schodky. Mimo to však také již některé

státy dílčí, kteréž vesměs jsou silně zadluženy, nemohou svými, celkem omezenými finančními prostředky stačiti ani vlastním úkolům bez nových výpůjček, a nejeví chuti odváděti vysoké příspěvky na říšskou správu, začasté jen stěží (jako Prusko od r. 1899) maskujíce svůj chronický deficit.

Říše německá má sice samostatné příjmy (jako výtěžek z říšských železnic a poplatky poštovní i telegrafní, cla a některé dávky spotřební, jakož i některé dávky zvláštní), tyto však na hospodářství říše nestačily nikdy. Proto hned při založení říše zavedeny byly poměrné příspěvky dle počtu obyvatelstva jednotlivých státův, tak řečené matrikularní příspěvky, a to původně jen na tu dobu, až bude usneseno dostatečně samostatných daní říšských, které by na hospodářství říše plně vystačily. Avšak v r. 1879 přijat byl návrh, kterýž matrikularní příspěvky učinil zřízením trvalým; doložkou, kteráž nazvána je Franckensteinovou, bylo ustanoveno, že ten výtěžek cla a daně z tabáku, kterýž přesahuje 130 mil. M v roce, má býti rozdělen mezi jednotlivé státy. Politický význam návrhu byl patrně ten, aby udržením matrikularních příspěvků finance říšské zachovaly svůj dosavadní federalistický ráz, aby státy, jako v starém celním Spolku vybíraly cla na společný účet a mezi sebe výtěžek rozdělovaly, aby tedy pak pokladna říšská nespočívala na vlastních příjmech, nýbrž na společenských příspěvcích států, jsouc pouze jich společnou pokladnou pro společné výdaje.[1]) Pokud tedy příjmy říše výdaji se nespotřebují, nemají zůstati říši, nýbrž odevzdají se jednotlivým státům k disposici; takový byl účel oné doložky, na kterou dnes se vede tolik stížností.

Finance říšské jsou takto úzce připoutány k financím jednotlivých států dílčích. Po celou řadu let převyšovaly příjmy říše její výdaje i odváděla přebytky pokladnám jednotlivých státův; říšský sněm byl s tím tím více spokojen, ježto říšská vláda neměla pak v pokladně peněz, kterými by byla mohla disponovati bez povolení parlamentu, ježto matrikularní příspěvky povolují se v rozpočtu vždy jen na rok, kdežto cla a daně povolují se trvale. Když vláda byla odkázána jen na matrikularní příspěvky, byla nucena každoročně parlament o povolení v rozpočtu žádati a moc parlamentu takto stoupala; kdyby vláda byla měla všechny příjmy z cel a daní, nebyl by říšský sněm mohl zabrániti hromadění pokladních přebytkův a ježto zároveň zákony celní a daňové v působnosti své nejsou omezeny na rozpočtový rok, byla by říšská vláda se stávala stále neodvislejší od parlamentních povolení.

Manipulace a technika finanční stala se tím ovšem důkladně složitou: Jednotlivé státy vybéřou nejprve cla a dávky na účet říše do svých pokladen. pak po srážce svých výběrních nákladův odvedou obnosy do pokladny říšské, kteráž z úhrnného odvedeného obnosu srazí si 130 mil. M a vše ostatní vydá zpět jednotlivým pokladnám dílčích států a to dle poměru počtu obyvatelstva; na to zašlou zase pokladny jednotlivých států matrikulární příspěvky, kteréž na ně byly rozpočteny, říšské pokladně zpět a obdrží

---

[1]) Srv.: *G. Meyer:* Vltgsr., II. 399 sq.; *Laband:* Staatsr., II. § 115 a 126; *Laband:* Die Wandlungen d. deut. Reichsvfg., p. 27 sq.; *Haenel:* Staatsr., p, 420 sq.; *Seydel:* Commentar, p. 392 sq.; *Laband* v Marq. Handb., II. 1. p. 274 sq.

z říšské pokladny zpět zase příspěvky na onu správu, kterou státy vedou pro říši a za říši na říšský náklad. Byť i všechny tyto peněžní manipulace se prováděly pouze účetně, jsou přece zařízením nezvykle komplikovaným. Nepříliš skvělý stav říšských financí, ve kterém říše byla nucena k stálým výpůjčkám i na krytí běžných výdajů a ve kterém dokonce jednou (1891) říše více než třetinu svých řádných výdajů byla nucena uhraditi půjčkou, dával v posledním desetiletí několikráte podnět k intensivnějšímu přemýšlení a k návrhům na novou úpravu finančních vztahů mezi říší a dílčími státy. Říšský sněm nebyl dosud valně nakloněn opravám, poněvadž by musil zvýšiti dosavadní a zavésti nové říšské daně, Spolková Rada pak opět z politických ohledů nechtěla zvyšovati matrikularní příspěvky v poměru k náhle rostoucím výdajům. A tak, ačkoli výdaje říše v letošním (1903) rozpočtu dostoupily závratné výše téměř dvou milliard marek, z čehož 917 mill., tedy skoro polovina, připadá na vojsko a vál. námořnictvo, ačkoli říšské dluhy vzrostly téměř na tři milliardy, zaplatily dílčí státy na matrikularních příspěvcích dohromady ve skutečnosti pouze 24 mill. marek. Nominelně měly sice dílčí státy zaplatiti na matrikularních příspěvcích 566 mill., ale ježto obdržely z říšské pokladny dohromady 542 mill. jako své podíly na výtěžku cla a tabákové daně, připlatily na říšskou správu dohromady efektivně jen 24 mill. Od roku 1881 vůbec neplatily ve skutečnosti nikdy více než 20—30 mill. a patnáct let neplatily vůbec žádných skutečných příspěvků matrikularních, nýbrž zaplatily je tím, co z říšské pokladny dostaly, a zbytek jim zůstal.

Když říšský sněm z ohledu na voličstvo nechtěl zvýšiti říšské daně, ani Spolková Rada z ohledu na spojené vlády matrikularní příspěvky, nezbylo, než rok od roku uchylovati se k výpůjčkám a tak náhle spolkový stát celý stojí před obtížnou povinností zúrokovati značný dluh říšský a jednotlivé dílčí státy buď musí zvýšiti své dosavadní daně, nebo se musí vypůjčit na matrikularní příspěvky zvýšené na umoření a zúrokování dluhu říšského. Že úvěr říše těmito finančními směry se nepovznesl, je samozřejmo, a od let také hledají již finanční politikové nápravu. Nová úprava financí říšských znamená však též s ústavního hlediska nové rozdělení kompetencí mezi říší a dílčími státy, a proto státoprávní theoretikové snaží se ji řešiti v duchu, jaký vyžaduje ráz říše jako státu spolkového. S tohoto stanoviska ústavního jsou všichni zástupci theorie německého státního práva, j. *Laband*, *G. Meyer* i *Rehm*, za jedno v otázce, že matrikularní příspěvky je zcela odstraniti, jako s povahou spolkového státu nesrovnatelné, že dále je zrušiti přikazování přebytků z cla a tabákové daně (obnos 130 mill. M přesahující) dílčím státům, ježto říše, která je státem a nikoli spolkem států, má býti odkázána jedině na vlastní příjmy ze samostatných daní a dávek říšských, aby veškery řádné výdaje mohla krýti řádnými periodickými příjmy vlastními.

Z finančně-politického hlediska jde ovšem zároveň o zvýšení dosavadních a objevení nových zdrojů příjmových, ježto výdaje říše převyšují dnes její příjmy. *Rehm* navrhuje k tomu účelu zvýšení tabákové daně spotřební, a to ve formě fabrikátové daně tabákové, ježto tabák je jednak mezi předměty, které snesou ještě značnější zatížení daňové, jednak jako předmět požitkový k vyššímu zdanění je zásadně nejpříhodnějším. Zvýšením tabákové

spotřební daně stouply by příjmy říše aspoň o 100 mill., čímž deficit říšského rozpočtu na dohlednou dobu by byl zažehnán a upravena by tak byla cesta k tabákovému monopolu. *řk.*

Novější spisy: *Schmidt Richard: Allg. Staatslehre,* II. sv. 1. a 2. díl (1903, str. 886). Díla tohoto vyšel druhý svazek, obsahující vylíčení starších státních tvarů v starověku a středověku a líčení vytváření se států moderních za vlivů anglických a francouzských. Spis je psán s moderního stanoviska, přihlížeje všude k politickému vývoji, nesměsuje však nikde politické poučky se státoprávní theorií, základy své hledá ve státoprávním positivismu. — *Frisch H: Die Verantwortlichkeit der Minister und der höchsten Magistrate* (1903). Práce velmi široce založená, s hlediska dogmatického i srovnavacího, theoreticky spočívající na názorech školy *Jellinkovy.* — *Woodburn Jam. Alb.: Political parties and party problems in the Unit. States* (1903, str. 314). Kdo ví, jak je těžko soustavně se poučiti o stranách politických a jejich snahách ve Spoj. Státech, dovede oceniti toto kritické vypsání dějin a theoretických základů programových, dělících občanstvo americké v politické strany. — *Preuss Hugo: Das städtische Amtsrecht in Preussen* (1902, str. 501). Práce vynikající, v tomto oboru jediná takové ceny, byť i často až násilně hleděla uplatňovati stanovisko *Gierkovy* organické theorie.

B. Rieger: O rakousko-uherském vyrovnání 1867, s přehledem vývoje do r. 1899 (str. 54, Čes. knih. národohosp.). Obsahuje rozhled po státoprávním vývoji dnešní monarchie a výklad vyrovnání po stránce státoprávní, finanční a obecně národohospodářské. Zvláště lze upozorniti na vývody o kontinuitě uherského státního ráva (p. 9. sq.): uherští státníci stále se se zapřísahají, že vyrovnací zákony jsou jen authentickou interpretací pragmatické sankce a ústavních zákonů z r. 1848, avšak v pravdě vyrovnací zákony obsahují zásady jednak nové, jednak modifikující starší státní právo uherské; platnost těchto zásad je založena jedině zákony vyrovnacími. Akutních otázek státoprávních, jmenovitě jednoty armády a výsostných práv panovnických, týkají se výklady o státoprávní povaze dualismu (p. 17. sq.). Tu je ukázáno jednak, že záležitosti společné jsou souhrn všeho toho, co zbylo z neobmezené moci panovnické, jednak jak i do těchto záležitostí dualismus hleděl neodolatelně vnikati, a jak státoprávní postavení delegací, které pomahají jen mírniti a zakrývati tradicionelní absolutismus v záležitostech zahraničných a vojenských, omezuje se pouze na význam obligatorní státní rady bez vlastních kompetencí zákonodárných. — *B. Rieger: Ústavní dějiny Rakouska* (str. 72, z Ott. Slov. Nauč.). Podává se tu vývoj státního spojení tří územních skupin, české, starorakouské a uherské, od doby jejich sloučení osobou společného panovníka, vývoj státoprávních institucí i souvislý vývoj práva veřejného Vymezuje se význam jednotlivých momentů, jež měly vliv na nynější státoprávní formaci, jejížto základy byly sice již položeny za státu monarchicko-stavovského, avšak trvale upevněny teprve v období zeměpanského absolutismu a to prostředkem organisace úřední, jmenovitě správní centralisace. Dále líčí se přerušení organického státního vývoje za moderních ústav oktroyovaných, i ústavní spory až do doby nejnovější, při čemž při jednotlivých ústavních aktech vyloženy jsou zároveň předpisy dnes platné ústavy. Spis

nabývá ceny tím, že látka neobyčejně obsáhlá je podána způsobem přehledným, encyklopedicky stručným, jenž dává v kontinuitě pronikati základním složkám našeho státoprávního a ústavního vývoje, dále, že jsou tu soustavně uloženy a jednotně shrnuty výtěžky dřívějších studií a prací monografických.

L. Dvořák, Dr.: *§ 14.* (Řeč proslovená v posl. sněmovně říš. rady při návrhu na změnu ustanovení o vydávání zákonů s prozatímnou platností.) Pokud jde o ústavní povahu provisorních zákonů, je celkem správně položen důraz na to, že překážkou konstituční vlády není již možnost ústavou poskytnutá, vydávati zákony s prozatímnou platností, nýbrž teprvé navyklé užívání § 14. při jakýchkoli příležitostech, které vyžadují spolupůsobení zákonodárného, i nemírně extensivní výklad, jakého za neupravených poměrů parlamentních dostává se zákonným předpisům o nařízeních z nouze Dokud prozatímné zákony hned po vydání se předkládají a projednávají v parlamentu, který nejdříve se sestoupí, je sboru zákonodárnému zachován vliv na obsah i na trvání prozatímných zákonů; stanovení obsahu pak již není právně ponecháno na vůli vlády, t. j. správy, a jejímu výlučnému volnému uvážení, nýbrž podléhá spolupůsobení a kontrolle sboru zákonodárného. Tím činí se přece ještě zadost požadavku konstitučnímu, jenž právě za tím se nese, aby vyloučil uvažování pouze správní a zavedl kollegialní uvažování sboru zastupitelského. Jakmile však vláda, byť i provisorní zákony parlamentu předkládala, nevyčká již jeho dodatečného projednání a schválení v parlamentu, a vládne prozatímnými zákony parlamentem neprojednanými a nepřijatými, tu užívání prozatímných zákonů vede k zakrytému skutečnému absolutistickému způsobu vlády. Veškera vláda počne se tu totiž měniti v pouhou správu, a v tom právě je absolutismus, že není formalního rozdílu mezi výkony zákonodárství a správy, a je význačným znakem absolutismu, že jeho výkony jsou vlastně samá správa na základě pouze správního uvažování bez vlivu zákonodárného kollegialního orgánu. Formalně je sice § 14. také »ústavním« prostředkem, ježto je uznán a oprávněn zněním ústavní listiny; fakticky však, jakmile se užívání jeho jen poněkud rozšiřuje přes mez, kterou mají udržeti záruky v zákoně samém dané, stává se již mocnou překážkou konstituční vlády v materielním smyslu a svým pomáháním správě vede k zakrytému absolutismu. Dle původního smyslu prozatímný zákon nebyl zřízením specificky absolutistickým: provisorní zákony — výraz loi provisoire vyskytuje se již v čl. 6. I sect. 4. kap. III. tit. francouzské ústavy z 3. září r. 1791 — byly zavedeny původně též proto, že za dob, kdy byly sdělány naše první ústavy na základě principu monarchického (jako ústava badenská z r. 1818 a polská 1816), nemohly se sněmy pro nedokonalé dopravní poměry v krátké době sestoupiti, i bylo třeba, aby vláda mezitím sama opatření na »zachování obecného blaha« učinila, než se poslanci sjedou. Dnes však, kdy parlamenty mohou se rychle sestoupiti, provisorní zákon ztratil svůj původní význam a sesiluje jen moc správy proti zákonodárnému vlivu, byť i bylo uznati, že proti ustanovením jiných ústav (n. př. pruské § 63., badenské § 66., saské § 88,) rakouská ústava hleděla užívání jeho stížiti, a poskytnouti parlamentu pevné garancie určením lhůty předložení a bezvýminečným požadavkem schválení. I tyto záruky, jak viděti, nestačí za bez-

parlamentarních poměrů. — Řeč zabývá se sice především politickým významem § 14., přihlíží však také k ustanovením státoprávním, jmenovitě pokud jde o otázku, lze-li jeho užíti pro vyrovnání s Uhrami. *řk.*

Mezinárodní právo.

Učebnice a výklady soustavné:[1]) 10. *T. J. Lawrence*, The principles of international law. 3. edit. Boston, D. C. Heath, 1900. Str. XXI. + 681. — 11. *Týž spisov.*, A handbook of public international law. 2. edit. London, Macmillan, 1901. Str. XVI. + 171. — 12. *Hannis Taylor*, A treatise on international public law. London, Sweet-Maxwell, 1902. Str. LXXVI. + 912. — 13. *George B. Davis*, The elements of international law. New edit. New-York, Harper, 1901. Str. XXVI. + 612. — 14. *F. E. Smith*, International law London, Dent, 1900. Str. XVIII. + 184.

15. *Luigi Olivi*, Manuale di diritto internazionale pubblico e privato. Milano, Società editrice libr., 1902. Str. VIII. + 935.

16. *Marqués de Olivart*, Tratado de derecho internacional público. 4. edic. Madrid, V. Suárez, 1903—1904. Sv. I., str. XL. + 462; sv. II., str. VII. + 559; sv. III., str. VII. + 306; sv. IV., str. VII. + 475.

Ad 10, 11. *T. J. Lawrence* (Cambridge) náleží k předním současným zástupcům anglické vědy práva mezinárodního, kteráž většinou — kromě snad prací Skota *Lorimer a* — vymykajíc se vlivům filosofických a římsko-právních theorií kontinentálních, trvá na praktickém, historicko-positivním stanovisku práva obyčejového, smluvního a případového (case law) a v politickém vědomí světové a námořní velmoci prvního řádu hájí v životě mezinárodním, podobně jako jistý směr v německé literatuře, pojem práva moci a princip absolutní suverennity státní se všemi toho důsledky, aneb odkazuje právo toto vůbec do říše mravnosti a zvyku. Komu nejsou přístupna obsáhlá díla uznaných autorit, jako na př. *R. Phillimore-a* »Commentaries on international law« (4. sv., 3. vyd. 1879—1889), neb *Tr. Twissa*, »The law of nations« (2. sv. 1884, franc. 2. vydání, 1887—1889), neb *W. E. Hall-a* »Treatise on international law« (4. vyd., 1895), nalezne v L.-ových »Principles of int. law« stručnější, však výborný a jasný soustavný výklad angloamerické nauky o mezinár. právu. Pojímaje odchylkou od běžného názoru anglické vědy právo spíše ve smyslu určitého pořádku než úkonu moci a síly, odlišuje L. mezinár. právo od mezinárodní mravnosti a mravu (comity) a spatřuje úkol vědy práva mezinár. ve vyhledání pravidel, jimiž státy se řídí v úpravě svých vzájemných poměrů, methodou positivně historickou, v uvedení jich do soustavného celku a ve vytčení jich souvislosti s ethickými principy spravedlnosti a lidskosti. Po úvodní části knihy zabývající se povahou, dějinami, subjekty a prameny práva mezinár. (k nimž čítají se věda, smlouvy, rozhodnutí soudů kořistných a rozhodčích, snesení

[1]) V. Sborník IV., str. 167.

kongressů a konferencí, státní akty, instrukce pro státní úřady a soudy) následuje podle Grotiova klassického rozdělení (v oddílu II.) výklad t. zv. normálních práv a závazků států v době míru, souvisících s neodvislostí, territoriální výsostí, právomocí, rovností a diplomacií států, pak abnormálních práv a závazků souvisících se stavem války (oddíl III.) a s neutralitou (oddíl IV.). Nové vydání, věnované »To my American pupils« doplněno jest na nejnovější dobu jednak poznámkami pod čarou, jednak řadou (6) doplňků na konci knihy (intervence na Kubě 1898, v Transwaalu 1899, blokáda Krety 1897, Haagská konference míru 1899 a j.). Odkazy bibliografické a výběr praktických případů omezují se většinou na literaturu a praxi angloamerickou. — Kostrovitý, mistrně sepsaný přehled látky obsažené v »Principles«, jehož užívá se jakožto syllabu čtení na důstojnické škole námořní a v Cambridge, poskytuje *L.-ův* »Handbook of p. int. law«. Praktickým studijním účelům spisku odpovídá připojená ke každé kapitole řada zkušebních otázek a pokynů literárních.

Ad 12. Objemný svazek *Taylor-ův* (býv. velvyslance Severoamer. Spoj. Států ve Španělsku) sotva snese porovnání po stránce vědecké s právě (ad 11) uvedeným spisem *Lawrence-ovým.* Na počátku knihy čteme sice mnohoslibné věty poukazující k potřebě přezkumu všeho práva mezinár. methodou historickou, ježto právotvorní činitelé a subjekty práva toho, moderní státy jakož pak i soustava pravidel pro jich vzájemný modus vivendi jsou výsledkem historického vývoje; avšak právě základní historickou část spisu, pojednávající o starověké a středověké soustavě státní (part I.), pak o pramenech (ve smyslu historickém) a základech moderního práva mezinárodního (part II.), nelze pokládati vzhledem ku značnému pokroku novější vědy v tomto směru za uspokojivé provedení předsevzatého úkolu. V dogmatické (analytické) větší části knihy rozvržena jest látka na práva a povinnosti států v době míru (part III.), pak války (part IV.) a konečně ve stavu neutrality (part V.). Ač ve spise prozrazujícím co do uspořádání a výběru látky spíše praktické, ve formě dovedné pero diplomata než theoretického myslitele, pokud jde o základní hlediska a otázky, nenajde čtenář mnoho nového, přec nelze četným uvedeným případům z anglo-americké praxe mezinárodní a některým větší původnost jevícím statím upříti zajímavosti obecné. Přepychová úprava (podrobný index na př. čítá sám 116 stran!) ovšem knihu pro širší kruhy zbytečně zdražuje.

Ad 13. *Davis-ovy* »Elements of intern. law«, zůstávají i v novém přehlédnutém a pečlivě doplněném vydání v rámci praktické učebnice, určené pro americké colleges a právnické školy a pro vojenskou akademii Spojených Států, na níž autor působí. Po způsobu jiných amerických učebnic a příručnic toho druhu omezuje se spisovatel na stručný úvod o všeobecných otázkách práva mezinár. (kap. I.) a pojednává pak v dalších kapitolách bez širších soustavných oddílů pořadem o státech, jich suverennitě, státní moci, území (kap. II.), o tzv. dokonalých (perfect rights) či základních a nedokonalých (imperfect rights, comity, ceremoniel) právech států (kap. III.), o příslušnosti státní (kap. IV.), o vydávání zločinců (kap. V.), o soukromém právu mezinárodním (kap. VI.), o právu vyslaneckém a konsulárním (kap. VII.),

o smlouvách mezinárodních (kap. VIII.), o konfliktech mezinár. práv a jich uklizení prostředky mírnými (kap. IX.), o válce a právu válečném (kap. X.), o vzetí lodí na moři a kořistném soudnictví (kap. XI.), o neutralitě (kap. XII.), válečné kontrabandě (kap XIII.), blokádě (kap. XIV.) a o právu prohlídky (kap. XV.). Na konci jsou přílohou in extenso otištěny Lieberovy severoamer. válečné instrukce (1863), konvence Ženevská (1864), deklarace Pařížská (1856) a Petrohradská (1868), snesení konference Haagské (1899) a válečné zákony dle návrhu institutu (sezení Oxfordského 1880). Přehledné rozčlánkování textu, jasný výklad provázený četnými poznámkami z literatury hlavně americké a anglické, francouzské a částečně i německé, jakož i hojnými doklady z anglo-amerického práva případového (case law) a kromě toho zvláštní odkazy na konci každé kapitoly k studiu děl větších a podrobnějších vyvažují při dobré a po zásluze rozšířené učebnici D-ově z našeho evropského vědeckého stanoviska poněkud postrádané theoretické a filosofické prohloubení látky.

Ad 14. Rovněž praktickým účelům úvodu do studia odborného a popularisaci vědy sloužiti má spisek *Smith-ův*, jenž vyšel v Dent-ově sbírce »The Temple cyclopaedic primers«. Opírá se celkem o hlavní autoritativná díla anglo-americké literatury a přidržuje se asi podobného soustavného rozvrhu jako Lawrence (v. shora ad 10, 11).

15. Příručnice veřejného a soukromého práva mezinárodního, kterouž vydal *L. Olivi* (professor university v Modeně) ve sbírce »Piccola biblioteca scientifica«, jest výsledkem čtvrtstoleté učitelské a monografické činnosti a zkušenosti autora. Působí sympathicky mírným idealismem a odchyluje se od názorů běžných namnoze v odborné literatuře italské střízlivým posuzováním principu národnostního v životě mezinárodním a objektivním ceněním významu křesťanství a katolické církve pro vývoj práva mezinárodního, pojímáním poměrů neodvislé církve té (società perfetta e suprema distinta dallo Stato) k státům za obdobné poměrům mezistátním, za intersociální. Po stránce všeobecné, obšírněji v úvodě vyložené, hájí O. právní povahu práva mezinárodního, jehož základy shledává jednak v přírodě, čili v obecných ideálních zásadách spravedlnosti (diritto naturale, necessario), o jichž uskutečnění dlužno vědomými snahami stále usilovati, jednak ve vůli subjektů práva toho, států (dir. volontario). Po stránce soustavné přidržuje se spis, pokud jde o stav míru, dle soustav práva vnitrostátního rozvrhu na právo osob (státy a jich orgány, lib. I. II.), práva věcná (území, III.) a závazky mezinárodní (ze smluv a z jiných důvodů, IV.); pak následují oddíly o mezinárodních sporech a prostředcích k jich řešení (V.), zvláště o válce a právu válečném (VI.) a na konec o právech a povinnostech neutrálů (VII.). Závěrečný oddíl (VIII.) věnován jest soukromému právu mezinárodnímu, kdežto o konfliktech zákonů v právu trestním pojednává se v oddílu I. Divno jest, že ve spise, jenž vyšel v r. 1902, výsledky Haagské konference míru, vyjma několik stručných poznámek a narážek, nejsou zpracovány podrobněji.

Ad 15. *Olivart-ovo* obsáhlé dílo, jehož prvé vydání vyšlo r. 1887 (Tratado y notas de derecho internacional público) zaujímá ve španělské literatuře mezinárodního práva (nehledíme-li k americko-španělským autorům) první místo a svědčí v novém značně rozšířeném vydání o obsáhlých

vědomostech, bohatých zkušenostech a o nevšedním vědeckém rozhledu, jichž si spisov. osvojil jakožto bývalý professor universit Barcelonské a Madridské, právní přísedící ministerstva zevních záležitostí, vydavatel španělské sbírky státních smluv (Colección de los tratados, convenios... de España, 1834—1895, dosud 11 svazků) a člen institutu mezinár. práva. O. hlásí se otevřeně ke katolickému směru přirozeného práva, rozšířenému namnoze ve španělské právní filosofii i nelze mu upříti zásluhu o vystižení mohutného vlivu křesťanských ideí a církve katolické na vznik a vývoj práva mezinárodního, v němž křesťanský kosmopolitismus postupem přemáhá soběstačný nacionalism, překážející plnému uskutečnění společnosti mezinárodní. Mezinárodní právo jest dle názoru toho předem evropské a křesťanské, jeho věda záleží v poznání přirozených zákonů společnosti států a uznání oněch jimi ve formě práva positivního. Vlastní prameny přirozeného práva mezinárodního jsou zákon boží a zásady křesťanství; positivní právo jeví se ve formách obyčeje a smluv; věda, praxe soudů a diplomacie napomáhají k poznání stavu právního přesvědčení národů. Co do obsahu rozpadá se spis na část úvodní (Propedeutica) jednající o dějinách práva mezinár., o jeho pojmu, pramenech, methodě, literatuře a na instituce práva mezinár. (Instituciones) a tyto opět dále na časť všeobecnou (o subjektech, objektech a poměrech práva mezinár.) a časť zvláštní, kteráž rozvržena jest (dle Bulmenrincq-ova třídění) v právo materielní a formelní. Z práva materielního obsahuje I. svazek statě o vrozených právech států odvozených z jich koexistence a z territoria (cap. I.), pak o nabytých neb podmíněných právech (ze smluv a deliktů a obdobných skutečností, cap. II.); II. svazek pojednává o orgánech států (náčelnících států a diplomatických agentech, cap. III.), o společném životě národů po stránce politické (kongressy, konference), kulturní, duševní, hospodářské, komunikační, obchodní (právo konsulární, cap. IV.). Formálnímu právu náležejí prostředky k uskutečnění práva jednak mírné (negociace, dobré služby, prostředkování, rozhodčí soudnictví), jednak násilné (retorse, repressalie, embargo, válka), jimž věnován jest svazek III., právo neutrality (kteréž logicky souvisí se stavem válečným) a právo kořistné (sv. IV.). Závěrek díla opatřeného skvěle psanou předmluvou prof. *Raf. Conde y Luque* a přihlížejícího stále ke vztahům obecného práva mezinárodního k právu, k dějinám a literatuře Španělska, tvoří přehled praktického a theoretického hnutí za mírem a pokojem a úvaha o budoucnosti práva mezinárodního, kterouž O. spatřuje v uskutečnění křesťanských zásad dobrou vůlí národů (pax hominum bonae voluntatis). — Ku spisu přiléhá jakožto bibliografický doplněk tištěný katalog (Catalogue d'une bibliographie de droit international et sciences auxiliares, Paris, 1899) vlastní knihovny spisovatelovy (3630 svazků) a pokud jde o mezinárodní právní postavení církve a Sv. Stolice jeho čtyrsvazková práce »Del aspecto international de la cuestión romana (Madrid, 1893—1895), jejíž nejdůležitější (čtvrtý) svazek vyšel též ve francouzském a v italském překladu (Il Papa, gli Stati della Chiesa e l'Italia, Napoli, Giannini 1901) s obšírnou předmluvou markýze *Mac Swiney-a de Mashanglass.*

Dr. Jos. Trakal.

Politické hospodářství.

Frant. Fiedler: Rakousko-uherská vyrovnání po roce 1878 (Sborník spisů politických a národohospodářských, č. VII. Praha, Otto. 1903, str. 494.)

Slovo o vyplnění mezery bývá v literárních posudcích konvenienční frásí. Vyslovujeme-li je přes to o přítomné knize, a dodáváme-li, že je vyplněním záslužným — tím záslužnějším, protože jest po našem vědomí jedinou svého spůsobu nejen v české, nýbrž v celé předlitavské literatuře — platí ono zde v plné vážnosti svého významu a vyjadřuje spolu záměr spisovatelův. Kniha jest jaksi pokračováním spisu »Vyrovnání s Uhry roku 1867 a 1877« sepsaného svého času J. Kaizlem, k němuž byl historický úvod napsal A. Rezek. Autor nazývá svou knihu »informační pomůckou«, skutečně jest něčím více, nevyhýbajíc se ani kritickým poznámkám a úvahám. V obsahu svém zahrnuje všecky záležitosti, jež spadají v obor občasných tak řečených národohospodářských vyrovnání rakousko-uherských — přibírajíc k tomu s obmezením povahou věci daným i záležitosti branné a poměr k Bosně a Hercegovině — tedy zejména záležitosti kvoty, celní politiky, bankovní i valutové, úpravy daní nepřímých z cukru, líhu, piva, petroleje, i právo patentové, otázky konverse dluhové. Vše až do r. 1903. Spůsob spracování je synchronistický; zahrnují se totiž v jednotlivých odstavcích časových, daných právě obdobími jednotlivých obnov hlavních, všeliké z uvedených záležitostí pokud v mezích těch období změnám byly podrobeny. Praví sice spisovatel, že by jemu samému spracování systematické bývalo vítanějším, že však se i přes nebezpečí rozkouskování látky věcně souvislé rozhodl pro spůsob výše naznačený, protože se mu viděl býti užitečnějším pro praktické potřeby. A tyto praktické potřeby, tedy potřeby vodítka pro politiky a publicisty, byly rozhodujícími pro účel knihy. Nespokojuje se pouhým vypsáním podstatného obsahu osnov i definitivní podoby různých ujednání a zákonů, nýbrž ukazuje, jak a proč k nim došlo i z příčin, které spočívaly v politických konstelacích a snahách stran. Zkrátka podává spolu obraz parlamentárních dějin. Tak ovšem nemohl se vyhnouti ani výkladům, jež se týkají parlamentárního postupu strany vlastní, a tu sluší uznati, že to učinil spůsobem diskretním, což padá dost na váhu, uváží-li se, že do posledních let padá také období českých obstrukcí. Hlavním pramenem byly arci tisky parlamentární, veliký a obsáhlý to materiál, jenž je použit nejsvědomitěji s pečlivým výběrem věcí podstatných. Pro účel knihy, autorem samým jí daný, to jistě postačí a nemůže býti dosti rozhodně vytčeno, že od vydání knihy Fiedlerovy nebude žádný praktický politik český a žádný publicista míti výmluvu, nevyzná-li se v záležitostech, o nichž má hlasováním neb jiným spůsobem pro veřejnosť důležitým pronášeti své úsudky. Že v předmětech, do nichž vnášejí spory zájmové (agrární — industriální) hlediště často jednostranná, dovedla kniha zachovati direktivu národohospodářské objektivnosti, rozumí se při osvědčené již povznešenosti autorově nad běžný svár zájmový samo sebou. Leč i pro vědecké pracovníky, obírající se zejména podrobnějšími otázkami, bude kniha Fiedlerova cennou pomůckou, neboť poskytne orientaci po časových souvislostech a usnadní stopování jednotlivých pramenů. S toho hlediště jest ovšem škoda, že ne-

uvádí kniha větší měrou též poukazy na literaturu, což by právě při sporných otázkách bylo nad míru užitečno pro ty, kdož v politickém neb vědeckém záměru chtějí věci proniknouti na kloub. Leč autor může poukázati na svou souverenní vůli, předmět si ohraničiti podle cíle hlavního, jejž knize dal. A podal-li nám tolik, bylo by nevděčno, chtíti na něm ještě více. I v těch mezích vykonal dílo ovšem ne snadné a provedením veskrz jasným, každému vzdělanějšímu laiku srozumitelným, zjednal si nárok na uznání a vděk. *B.*

Dr. *Cyrill Horáček: Das Ausgedinge.* Eine agrarpolitische Studie mit besonderer Berücksichtigung der böhmischen Länder. (Wiener staatswissenschaftliche Studien herausgegeben von Edmund Bernatzik und Eugen v. Philippovich.) Přítomná práce jest doplněný německý překlad spisu »Výměnek« vyšlého r. 1900, o němž »Sborník« svého času přinesl referát. Účel spisu naznačen jest v předmluvě, kde autor praví: »Sotva nalezne se mezi zemědělským obyvatelstvem českých zemí právní ústav, jenž by tak byl rozšířen a při tom v majetkové a rodinné poměry rolnictva tak hluboce zasahoval, jako výměnek. Tím dán jest význam jeho v politice agrární. Při nejdůležitějších soudobých agrárních problemech, tak zejména v otázce selského práva vlastnického, dědického, úvěrního a starobního pojišťování setkáváme se napořád s výměnkem a bylo by dojista chybou při řešení těchto otázek výminku opomenouti a jej podceňovati.«

Doplnění původního spisu týká se především dat statistických, pokud vůbec autoru byla po ruce. Tak zejména doplněna byla statistika za léta 1897 až 1900, jakož i použito veškerého, v této otázce ovšem dosti sporého materiálu, který vynesla agrární enquêta pořádaná v letech 1898 až 1900 Zemědělskou radou král. Českého. Naproti tomu výsledky šetření poměrů výminkových provedeného na Moravě nebyly dosud učiněny ve svém celku přístupnými a nemohl jich tudíž autor pohříchu použiti, ačkoliv právě z tohoto důvodu s německým vydáním svého spisu otálel. Spis připsal autor svému učiteli professoru dru Albínu Bráfovi.

Zprávy.

O z n á m e n í. Dle sdělení obsaženého ve Věstníku c. k. min. spravedlnosti ze dne 30. ledna 1904 pořádán bude ve dnech 28. až 30. září 1904 v St. Louis (Severní Amerika) u příležitosti mezinárodní výstavy světové mimo jiná vědecká shromáždění i všeobecný sjezd právnický.

Na sjezdu tom bude pojednáno o dějinách a dogmatice různých soustav právních, pak o otázkách mezinárodního práva, jakož i o docílení větší shody v základech a útvarech soudního řízení u jednotlivých kulturních národů platného.

Ku přání, které projevila vláda Spojených států severoamerických, zvou se zástupcové všech odborných kruhů právnických, by sjezdu toho se súčastnili.